

משניות שדה צופים

מסכת פאה

בעזרה ש"ת

ספר

שדה צופים על משניות

מסכת פאה

כולל הערות והארות, פירושים וביאורים,
ציונים ומראה מקומות לחידושי דינים
המפוזרים בספרי ראשונים ואחרונים
וספרי שו"ת וגדולי מחברי זמננו

מיוסד על שיעורים ברבים שהנני מרצה
בקביעות בבהמ"ד שומרי אמונה
שמואל דוד הכהן פריעדמאן

ט"ז אייר תשפ"א לפ"ק
יומא דהילולא של
כ"ק אדמו"ר רבי צבי הירש מקרעטשניף סיגעט ז"ע
גלב"ע שנת תשס"ו

כתובת המחבר:

S. D. Friedman
1442 - 51 Street
Brooklyn, N.Y. 11219
U.S.A.
Tel. 718-438-3377
Fax. 718-633-2900
5761000@gmail.com

■
אפשר להשיג הספר:

וויליאמסבורג
הרב חיים זלמן פריעדמאן
347-409-4081

■
בארא פארק
הרב מנחם מענדל פריעדמאן
917-699-1124

■
לעיקוואד
הרב שמעון יואל פריעדמאן
732-363-4054

■
טוראנטא
הרב יו"ט ליפא פריעדמאן
647-269-9044

■
ירושלים
הרב רפאל אהרן פריעדמאן
058-325-3377

■
בני ברק
הרב יהושע מנחם לעווי
052-765-2482

לכל עניני הספר והשיעורים אפשר לצלצל
הרב אברהם נטע פריעדמאן
347-633-1012

דפוס המעתיק

170 Ross St. Brooklyn NY 11211
718.782.1391

הסכמות

שמואל הלוי ואזנר

רב אב"ד ור"מ
זכרון מאיר, בני ברק

ב"ה, יום ער"ח סיון תשע"א לפ"ק

כבוד ידידינו הרב הגאון שלם מאוד, תורה וחסד על לשונו, מהור"ר שמואל דוד הכהן פרידמאן שליט"א ב"פ נ.י. בעמ"ח ספרי שדה צופים על ש"ס.

אחדשה"ט וש"ת באהבה, כב' מעלתו הראה לפנינו חיבורו הג' שדה צופים למס' חולין אחרי שכבר זכה להו"ל על רוב הש"ס, ונשתוממתי על המראה שזכה להלביש המסכתא בלבוש פאר והדר מכל הטוב שבא לידו, דברי רבותינו קדמונים ואחרונים, וטוב טעם ודעת מדיליה, וכמעשהו כאן כן זכה בשדה צופים שלו בכל הש"ס, והלום ראיתי גם חיבורו הג' על מס' מנחות והטיב אשר דיבר.

הדברים חשובים מצד עצמם, עוד כי על אף עסקיו במסחרו וכו' זכה לעשות תורתו עיקר ומלאכתו עראי ולהרביצה זה עשרות בשנים.

יהי ה' אלקי אבותיו אתו, ויזכה להמשיך בדרך נשגב זה עוד רבות בשנים בס"ד.

הריני דוש"ת באהבה - מצפה לרחמי ה'

שמואל הלוי ואזנר

שר התורה בדורנו הגאון האדיר
רבי **חיים קניבסקי** שליט"א

בעזה"י י"ז אדר תשע"ג

הנה ידידי הגאון ר' שמואל דוד הכהן פרידמן שליט"א הו"ל ספר שדה צופים על כל מסכתות הש"ס ועוד ספרים חשובים, והנני מכירו ואת ספריו שהם ספרים נפלאים ומביא הרבה מאד מכל האחרונים והראשונים ז"ל. ויה"ר שיזכה לשבת ולהגות בתורה הקדושה מתוך מנוחת הנפש ונחת והרווחה.

חיים קניבסקי

רשימת הרבנים הגאונים והצדיקים שרי התורה שקבלתי מהם הסכמות על ספריי

(לפי סדר א"ב)

רבי נסים קרליין זצ"ל
בעמח"ס חוט השני
ראב"ד וראש כולל בני ברק

רבי נתן געשטעטנער זצ"ל
בעמח"ס להורות נתן ועוד
ר"מ פנים מאירות
בני ברק

רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל
בעמח"ס אש פנחס
אב"ד מאנטרעאל

רבי רפאל בלום זצ"ל
בעמח"ס ברכת שמים ועוד
אב"ד ור"מ קאשו
בדפארד היללס נ.י.

רבי רפאל זילבער זצ"ל
בעמח"ס מרפא לנפש
אב"ד פריימאן
ברוקלין נ.י.

רבי שמואל הלוי וואונער זצ"ל
בעמח"ס שבט הלוי
אב"ד זכרון מאיר ור"מ חכמי לובלין
בני ברק

רבי שמחה בונם
עדהנפעלד זצ"ל
בעמח"ס בנין שמחה
אב"ד דק"ק מאטערסדארף
ור"מ ישיבה חתן סופר
ברוקלין נ.י.

רבי יעקב פרלוב זצ"ל
בעמח"ס ערת יעקב
אדמו"ר מנאוואמינסק, ברוקלין נ.י.

רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל
בעמח"ס מנחת יצחק
גאב"ד עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי ישראל יעקב פישער זצ"ל
בעמח"ס אבן ישראל
ראב"ד בית דין צדק העדה החרדית
עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל
בעמח"ס תורת מהרי"ם
גאב"ד העדה החרדית ירושלים תובכ"א
ור"מ ישיבת בית יוסף צבי דושינסקי

רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל
בעמח"ס קנה בושם
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי מנשה קליין זצ"ל
בעמח"ס משנה הלכות ועוד
אב"ד אונגוואר ור"מ דיישיבת בית שערים
ברוקלין נ.י.

רבי משה פיינשטיין זצ"ל
בעמח"ס אגרות משה ועוד
ור"מ תפארת ירושלים, ניו יארק

רבי משה שטערן זצ"ל
בעמח"ס באר משה
אב"ד דעברעצין
ברוקלין נ.י.

יבדלו החיים:

רבי צבי אלימלך הלברשטאם שליט"א
אדמו"ר מצאנז, נתני

רבי שמואל אליעזר שטערן שליט"א
בעמח"ס שביבי אש
רב מערב בני ברק

רבי שמואל קמניצקי שליט"א
ראש ישיבת פילאדעלפא
בעמח"ס קובץ הלכות

רבי שרגא פייוויש האגער שליט"א
אדמו"ר מקאסוב
ודומ"ץ קהל תורת חיים וויניץ
בעמח"ס מלכא קדישא

רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
בעמח"ס חשוקי חמד ועוד
רב שכונת רמת אלהן בני ברק

רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א
בעמח"ס רבינו הגדול אמרו ועוד
גאב"ד לכל מקהלות האשכנזים
עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי משה שטערנבוך שליט"א
בעמח"ס מועדים וזמנים ועוד
ראב"ד העדה החרדית
עידה"ק ירושלים תוב"ב

רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל
בעמח"ס כללי ירושלמי ועוד
אב"ד האילין ודומ"ץ ק"ק קלויזנבורג
ברוקלין נ.י.

רבי בנימין ראבנאוויטץ זצ"ל
בעמח"ס עבודת בנימין
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי חיים מאיר הלוי וואונער זצ"ל
בעמח"ס מחשבת הלוי ועוד
אב"ד זכרון מאיר
ור"מ חכמי לובלין, בני ברק

רבי חיים פינחס שיינבערג זצ"ל
בעמח"ס טבעת החושן
ראש ישיבה תורה אור
ומו"ץ דקדית מטריסדורף
עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי חיים קרייווירטה זצ"ל
בעמח"ס מים חיים ועוד
אב"ד דק"ק אנטווערפן

רבי יחזק סופר זצ"ל
בעמח"ס אמרי סופר ועוד
אב"ד ור"מ ערלוי
עידה"ק ירושלים תובכ"א

רבי יחזקאל ראטה זצ"ל
בעמח"ס עמק התשובה ועוד
אב"ד קארלסבורג
ברוקלין נ.י.

רבי אלי' פישער שליט"א
בעמח"ס ברכת השבת ועוד
ראש כולל גור, ברוקלין נ.י.

רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א
בעמח"ס שמן ראש
אב"ד ור"מ עדת יראים ווען, ברוקלין נ.י.

רבי חיים קניבסקי שליט"א
בעמח"ס דרך אמונתו ועוד
בני ברק

רבי יוסף ליברמאן שליט"א
בעמח"ס משנת יוסף
ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"
ורב דקדק סדיגורא ירושלים ת"ו

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

נשמת אבי מורי, אהוב למעלה ונחמד למטה, זית רענן ענף עץ אבות,
עטרת תפארת משפחתינו, כהן שדעתו יפה, כש"ת הרה"ח

מוהר"ר יום טוב ליפא הכהן זצ"ל

מחוסט ובודאפעסט

תלמיד הגה"ק מהרי"ץ דושינסקיא זי"ע - שהי' סופר סת"ם מומחה מפורסם יותר מיובל שנים

נלב"ע ג' שבט תש"ם, ומנו"כ בשיכון סקווירא

בן הגאון הצדיק המפורסם בקי נפלא בש"ס ופוסקים כש"ת

מוהר"ר שמואל דוד הכהן זצ"ל

ראב"ד דק"ק חוסט יצ"ו

מח"ס שו"ת שרגא בטהרה וש"ס - שנפטר לב"ע ו' אב תרצ"ג, ומנו"כ בחוסט

ולזכר נשמת אמי מורתי הצדקת המושלמת הצנועה והחסודה

מרת בילא ע"ה

מעיר סאטמאר

בת הרה"ח כש"ת מוה"ר חיים משה ז"ל

נפטרה ט' אדר תשנ"ג, ומנו"כ בשיכון סקווירא

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

נשמת חותני היקר באנשים איש תם וישר שייף עייל ושייף נפיק וגריס באורייתא תדירא
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, ה"ה הרבני החסיד המרומם כש"ת

מוהר"ר משה צבי בן מוה"ר שמעון ז"ל מארקאוויטש

תלמיד הגה"ק רבי יוסף אלימלך כהנא אבדק"ק אונגוואר הי"ד זי"ע

נלב"ע כ"ח שבט תשס"ו, ומנו"כ בקרית יואל מאנרא

ולזכר נשמת חמותי האשה החשובה הצנועה והחסידה

מרת נעסא באבא מארקאוויטש ע"ה

בת הרה"ח כש"ת מוה"ר אליהו ע"ה הי"ד

מעיר יאסין

נכדת בעל קונטרס הספיקות

נלב"ע ח' כסליו תשע"א, ומנו"כ בקרית יואל מאנרא

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

לזכרון נצה

לע"נ הרבני הנגיד הנכבד כש"ת
מוה"ר פרץ בן מו"ה שמואל נטע ז"ל
מטאראנטא יע"א - יליד סאטמאר יע"א
נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז לפ"ק
ולע"נ זוגתו האשה החשובה
מרת יענטא בת מוה"ר אשר ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשס"ד לפ"ק

לע"נ הרה"ח עסק בצרכי ציבור באמונה כש"ת
מוה"ר משה שמואל בן מוה"ר יהודה פישער ז"ל
נפטר בש"ט שושן פורים תשס"ה
ולע"נ זוגתו האשה החשובה
מרת מרים בת ר' ברוך אברהם ע"ה
נלב"ע י"ג אייר תשע"ט

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

הקדמת בן המחבר

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה בהכנס בני חביבי **משה צבי הכהן** נ"ו לעול תורה ומצוות. אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה אין אנחנו מספיקים להודות ולהלל לה' על כל החסד שהגענו עד הלום לגדלו לחנכו ולחכמו, כן יעזרנו ה אלוקינו על דבר כבוד שמו לראות רב נחת דקדושה מכל יוצ"ח.

היות שאאמור שליט"א הנודע לשם ולתהלה בתוככי עם סגולה כספרא וסייפא זכה וזיכה את הרבים בספריו המפורסמים ושמעתתיה מתבדרים בעלמא בכל פנה ופנה וקולו נשמע בכל חללי דעלמא, עלה במחשבה להוציא לאור תעלומה ספרא הדין לכבוד הבר מצוה של בני, אומר הבא מן החדש עוד נדבך לספריו המרובים משדה אשר ברכו ה' "שדה צופים" על כולא תלמודא דבבלי והולך ונבנה על תלמוד ירושלמי, ועכשיו הוסיף מדעתו לפי גודל השדה להו"ל על משניות וכעת מדפיס על מסכת פאה, כמעשהו בראשונה כך מעשהו בשניה משנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד משנה שלמה בכלי מפוארה, טעמו וראו כי טוב פירותיו המתוקים מנופת דבש וצופ"ם.

והיות שהספר יו"ל לכבוד שמחת בר מצוה, אעתיק מה שראיתי הלום דבר חדש בספר דברי מלכיאל או"ח סימן ד' וז"ל שם: ובברכה ברוך שפטרני כשנעשה בנו בר מצוה שמבואר בש"ע סי' רכ"ה שמברכין בשעת קה"ת וכ"ה במרדכי שמברך בפעם הראשון שקורא בנו בתורה, צל"ע טעם שהוגבל בעת קה"ת, דכיון שנעשה בר מצוה מקודם צריך לברך תיכף כשנעשה בר מצוה. וראיתי בשערי אפרים שכתב הטעם לפי שמצות עלי' לתורה הוא עושה עתה פעם הראשון, ועי"ז מתפרסם אז שנעשה גדול, ותמהני דכמה קטנים עולים לתורה למפטיר, וגם מה נ"מ מהפרסום דהא צריך לברך בשעה שבאה לו ההנאה. ונראה טעם דמדמי לה לברכת הודאה שצריך בי עשרה ותרי מינייהו רבנן, ולזה קבעו הגומל בקרה"ת שאז וודאי הוי עשרה, וה"ה הכא. ולפי"ז נראה ברור שבמקום שעושים סעודה לבר מצוה ביום שנעשה בר מצוה ויש שם עשרה ותרי רבנן מחויב אז לברך, ואדרבה אז עיקר מצותה של הברכה, ואיך אפשר שבעת עיקר השמחה לא יברך ואח"כ יברך, וכעין זה כ' הח"ס חא"ח סי' נ"א שצריך לברך אף בלילה אם עושה שמחה כשעולה מן הים ע"ש, ע"כ דבריו. הגם דלא ראינו לנהוג כן עכ"פ מראה מקום אני לך (ועי' שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' ס"ח ובלקט יושר עמוד מ"א).

ובאמת יש להעיר בהך דינא גופא דהביאו הרמ"א אהא דאיתא בשו"ע שם, מי שלא ראה את חבירו מעולם ושלח לו כתבים אע"פ שנהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו, הג"ה י"א מי שנעשה בנו בר מצוה יברך בא"י אמ"ה שפטרני מענשו של

זה וטוב לברך בלא שם ומלכות ע"כ, ולכאורה יש להבין ולדרוש סמוכין מה שיין לכאן, אלא דיש לרמז על פי מש"כ פסקי התוס' נדרים אות ס"ב וז"ל, יצר טוב ניתן במעיי אמו שיודע כל התורה ובשעת לידה נכנס בו יצר הרע ואז מגרש את יצר הטוב עד שמתפקח ונכנס בו יצר טוב עכ"ל, נמצא בעצם שמע ויודע מהיצר טוב כבר ממעיי אמו ורק כשנעשה בר מצוה הרי הוא בבחינת נהנה מראייתו, שמעכשיו מתלווה עמו כל ימי חייו ונהנה ושמח לקראתו, והרי זה כמי שלא ראה חבירו מעולם אבל יודע ממנו ששולח לו מכתבים ועכשיו נהנה בראייתו מכל מקום אינו מברך שהחינו, וע"ז קאמר הרמ"א איה"נ שהחינו אין לברך אבל מ"מ ברוך שפטרני שפיר יש לברך.

ויש להוסיף ע"ד הלצה, דמבואר כאן דאין לברך בשם ומלכות, וכתבו הפוסקים הטעם מכיון דלא נזכר ברכה זו בגמרא אין לברך בשם ומלכות. ואולי יש לומר מילתא בטעמא, כי אם זוכה לבן משכיל המתנהג בחסידות בלא עבירה ועון אם יברך בשו"מ אולי יהא ברכתו לבטלה ומה יעשה הבן שלא חט"א, על כן עכ"פ אין לברך בשו"מ.

ובזה אסיים בברכת הודאה וברכה **להורי היקרים שיחיו**, שבחם מי ימלא אשר גידלונו מעודי עד היום הזה במסירה נפלאה ועומדים לימינינו בכל צעד ושעל, המפורסמים במעשיהם הגדולים שלא כדרך הטבע בהרבצת תורה ומעשים טובים בכל גופיהם וממונם, ונתקיים בהם מש"כ הרמב"ם סוף הלכות מתנת עניים הי"ז וז"ל שם: צוו חכמים שיהיו בני ביתו של אדם עניים ויתומים וכו' ואם יהיו עניים בני ביתו בכל שעה ושעה מוסיף זכויות ומצוות עכ"ל. כה יתן ה' וכה יוסיף להם כח לעשות חיל מתוך שמחה ונחת תמיד לאורך ימים ושנים בטוב ובנעימים.

הברכה אחת וקובעת לנפשה מול קדם מו"ח הגדול בתורה ובמעש"ט **הרה"ח ר' אברהם שמואל גראס שליט"א וחמותי מנב"ת שתחי'** הנודעים בשערים במעשי הצדקה וחסד, ומצודתם פרושה בכל פנה ופנה במדה גדושה להקים בתים לתורה בטהרה, בצלם ישבתי וחמדתי זה כמה שנים כולם שווים לטובה על התורה ועל העבודה בינא עמודא דגירסא מתוך מנוחה ושלוה. ה' הטוב יתן שכרם משלם לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצ"ח מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת כל הימים. יהא רעוא מן קדם אבוהון דבשמיא שנזכה לראות פרי בעמלנו אלו הבנים, יחד עם נוו"ב האשה החשובה חלקי בחיים שתחי', לראותם הולכים בדרך התורה והיראה המסורה והסלולה מתוך הרחבה ומנוחה לעשות נחת רוח להבורא יתב"ש כל הימים.

ידט ליפא הכהן פריעדמאן

הקדמה

בס"ד

השיר והשבח לחי עולמים, ששם חלקנו מיושבי ביהמ"ד מעריבים ומשכימים, אשרינו מה טוב חלקנו חבלים נפלו לי בנעימים, להרצות שיעורי תורה ברבים, ובמסגרת "קול הלשון" הננו משמיעים שיעורין כסדרן עד מעבר לימים, ומאזינים לדברינו ישישים ובחורים סבים ועלמים.

ובמשך השנים זכינו ללמוד ברבים שני התלמודים, בבלי וירושלמי תושבע"פ מוסדות תבל עליהם עומדים, בזמן שישראל עוסקים בתורה אור ליהודים. וחסדו ית' כי גבר עלי בחיבורי שדה צופים על שני התלמודים, לעשות ציצים ופרחים לתועלת הלומדים. ונוסף עליהם הרציתי ברבים סדר תרי"ג מצוות שנצטוונו מהר חורב, ונתעוררו התלמידים כל חכים וצורב, להיות קובץ על יד, לשנן המצוות ולזכרם וכאומרם ז"ל דדמי האי צייד, המשבר כנפי הצפרים שלא יברחו, ולקיים כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב זכו.

ועתה אמרנו לקיים הוי רץ למשנה, אשר כל הספה"ק מלאים מגודל מעלת לימוד המשנה וסגולותיה כי לימוד המשנה מטהר את הנשמה, ומציל את האדם מדינה של גיהנם. והנני מרצה יום ביומו שני משניות מתחלת סדר זרעים, עם ביאור יפה אף נעים, להרוות נפש התלמידים אשר לתורה כמהים. ובס"ד זכינו לסיים משניות מסכת פאה, והעלינו על הכתב מה שאמרנו בלימודינו ואת כל ונוכחת.

ונפשי בשאלתי שזכות התורה"ק ועמליה תעמוד לי ולצאצאי ולבני ביתי שלא תמוש התורה מפינו ונזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות באמת.

הקדמה

גודל מעלת לימוד משניות

ידוע מפי ספרים וסופרים גודל הענין של לימוד משניות, ומובא בספה"ק מגיד מישרים כמה פעמים שהזהיר המגיד למרן הבית יוסף שיתדבק בלימוד משניות.

במסכת סנהדרין (מב.) אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן במי אתה מוצא מלחמתו של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה.

ובמדרש רבה (ויק"ר ז, ג) אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים במשנה כאילו הקרבתם קרבן.

ועי' בשו"ת חוות יאיר (סי' קכד) בנחיצות לימוד משניות ולהיות בקי בששה סדרי משנה.

והגאון רבי שעפטיל בן השל"ה הק' כתב בצוואתו הנדפס בסוף ספר יש נוחלין (אות כה) קבלה בידי שהבקי במשניות אינו רואה פני גיהנם.

ובהקדמה לשו"ת רבי שאול משה הביא בשם השפת אמת שאמר שכל הגדלות של הבית יוסף בנגלה היתה ממה שלמד הרבה משניות.

וזכורני כשהייתי פעם אצל הג"ר משה פיינשטיין ז"ל בתפילת שחרית, שהיה לומד משניות בשעת שחלץ התפילין.

ובספר אפיקי ים (בסוף הספר) הביא בשם גדול אחד, שראוי לכל בן תורה שיהא שגור על פיו עכ"פ איזה מסכת ולכה"פ איזה פרקי משניות, שכמה פעמים אין ביכולת ללמוד מתוך הספר ובפרט בדרך, והוא ענין גדול עוד מכמה טעמים.

והרבה מגדולי ישראל במשך הדורות המליצו ללמוד משניות בכל יום, כמו החכמת אדם, הנתיבות, החיד"א, הנועם אלימלך, הבני יששכר, הגה"ק רבי יששכר דוב מבעלזא זי"ע, ועוד.

סגולת לימוד משניות

במסכת סנהדרין (צט.) דרשינן על הפסוק (במדבר טו, לא) 'כי דבר ה' בזה', ר' נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה. והמהר"ל (חידושי אגדות שם) פירש וז"ל: מי שכל עסק שלו בפלפול התורה ועוזב את המשנה וכו', הרי הוא בכלל כי דבר הבורא יתברך בזה.

הקדמה

יג

בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתעו) ר' הונא אמר חורי אין הגליות מתכנסות אלא בשביל המשניות, שנאמר (הושע ח, י) 'גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם'.

במעבר יבק (שפתי רננות פרק כט) כתב שלימוד משניות סגולה להתגבר על היצר ולהכניעו ולהוסיף יר"ש וטהרת המחשבה. וכ"כ בראשית חכמה (שער הקדושה פי"ז).

ובהקדמה למשניות קאמאראנא כתב בשם האר"י ז"ל שיש בלימוד משניות סגולה למנוע יסורים ושלא ישלטו עליו החיצונים ולהיות נוצל מכל מלאכים רעים, וכ"כ הרמ"ק בזה"ק והגר"א תק"ז ג'.

מעלת לימוד י"ח פרקי משניות בכל יום

וידוע דברי הקרבן נתנאל באזהרותיו (נדפס במוריה סיון תשמ"ד) שלימוד י"ח פרקים משניות בכל יום "הוא תועלת לנשמה ומאריך ימים". והגר"ר מאיר פאפירש ז"ל (אור צדיקים סי' כב אות יא) אמר שזה תיקון גדול לפגם הברית. והגה"ק רבי חיים מוואלאזין והגה"ק ר' מרדכי מטשערנביל ז"ע אמרו שחזרת משניות סגולה להנשמה ולהבין הפשט, וטוב ללמוד ח"י פרקים בכל יום.

לימוד המשניות באשמורת הבוקר

בכתבי האריז"ל (סידור האר"י, סדר לימוד באשמורת) איתא כי באשמורת הבוקר ילמוד קודם לכל דבר שיעור משניות, ועי"ז זוכה לנשמה כי משנה אותיות נשמה. (באה"ט או"ח סי' א סק"ו, ומשנ"ב שם סק"ט).

העוסק בלימוד משניות מצילו "אשר בן יעקב" מגיהנם

בספר מדרש תלפיות (ערך אפוד, דף סה.) הביא בשם האריז"ל כי אשר בן יעקב הרבה בלימוד משניות יתר מהחיוב, וע"כ לאחר פטירת האדם כשדנין את האדם לגיהנם, אם עסק בלימוד משניות מצילו אשר מגיהנם, וזהו 'מאשר שמנה לחמו' (בראשית מט, כ), "שמנה" אותיות "משנה", והוא יתן "מעדני" מלך, עדן של מעלה. ע"כ. והובא במדבר קדמות להחיד"א (מערכת א אות נא).

הקדמה

זפה המקום לפרסם סיפור מדהים בגודל הענין של לימוד משניות. לפני כמה שנים עמד איש פשוט אחד בשלש סעודות בקהל שומרי אמונה בבארא פארק, ועשה סיום על ששה סדרי משנה שסיים ללמוד. ועל השאלה מה היום מיומים? ענה ואמר היות שידוע מספרים דמשנה אותיות נשמה, ולימוד משניות לעילוי נשמת נפטר הוא תיקון גדול לנשמתו, והיות שאינו יודע אם במשפחתו יהיה מי שילמוד משניות לטובת נשמתו אחר מוע"ש, לכן החליט ללמוד בעצמו משניות לטובת נשמתו, והנה היום זכה לסיים ששה סדרי משנה, ולכן התנדב לבו. לעשות סיום משניות ברבים לבני הקהלה. ולפלא, כי למחרת ביום הראשון שלאחריו הלך האיש לעולמו.

ואמרו ז"ל (תנחומא פ' צו) אין הגלות מתכנסות אלא בזכות תנויי [משניות] שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם. ובדורנו דור עיקבתא דמשיחא אשר ראינו שנתקיימו בנו כל הסמנים שנבאו לנו חז"ל בסוף מסכת סוטה, בודאי דבר בעתו להרבות בהפצת וזירוז לימוד המשניות שכוחו רב לקרב את הגאולה ולהביא לימות המשיח. ועינינו נשואות לשוכן מרומים שיראה בעני עמו, ויאמר לצרות ישראל די, ויסיר ממנו כל נגע וכל מחלה וכל מיני פורעניות, ובמהרה נזכה לקיבוץ נדחי ישראל בשוב ד' ציון ברחמים והשב כהנים לעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם בב"א.

יום ט"ז אייר תשפ"א יומא דהילולא של הג"ר יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל ב"ר אברהם יצחק זצ"ל, נלב"ע ט"ז אייר תשס"ג, ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים עיה"ק.

ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

מסכת פאה

כתוב בתורה (ויקרא יט. ט) "וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצִּיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאת שְׂדֶךְ לְקִצֹר וְגו' לְעִנֵי וְלִגְר תַּעֲזֹב אֹתָם", לכן נקראת מסכת זו פאה. יש מצות בתורה שמגבלות בשעורים, כגון מעשר שהוא חלק אחד מעשרה לא פחות ולא יותר, במשנה הזאת מבאר התנא מצות שאין להם שיעור לא למעלה ולא למטה

משנת אליעזר

פרק ראשון

רע"ב

(א) אלו דברים שאין להם שיעור. מדאורייתא, אצל מדרבנן יש להם שיעור, דהא תנן בסיפא אין פוחתין לפאה מששים: הפאה. שאלם חייב להניח בסוף שדה לעניים כדכתיב (ויקרא כג) לא תכלה פאת שדה בקלן: והבכורים. כדכתיב (שמות כג) ראשית זכורי הפרות, תאנה שבבכרה ראשונה, מעלה אותה לירושלים. וכיוצא בזה בשאר פרות משבעת

(א) אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה, והבכורים, לה שיעור מדאורייתא שאלו במשהו שנתן יצא חיובו מן התורה, ולהיפך אפלו עשה כל שדהו פאה אחרי שהתחיל לקצר (ירושלמי) הני פאה. וכתב הרמב"ם וכל המוסיף על הפאה מוסיפין לו והבכורים בשעת בכור הפרות, תאנה שבבכרה ראשונה, מעלה אותה לירושלים. וכיוצא בזה בשאר פרות משבעת

שדה צופים

וגמילות חסדים ותלמוד תורה.

פרק א

משנה א

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים וכו'.

והיינו מה"ת דאלו מדרבנן יש לפאה שיעור אחד מששים וכן ביכורים מדרבנן א' מששים כדאמר בירושלמי רפ"ב דבכורים תני הבכורי א' מששים אבל אין להם שיעור למעלה. ועיין טורי אבן עמ"ס מסכת חגיגה (ז ע"א) אמאי לא חשיב נמי ראשית הגז דהא אין לו שיעור למעלה, עיי"ש באריכות.

וכתב עוד בטורי אבן שם וז"ל: נ"ל אף על גב דכ"ל לתלמוד תורה דאין לו שיעור בהדי הנהו לא דמי להו, דהני לעיקר מצוותן יש להן שיעור למעלה אלא שאם רצה להוסיף מוסיף ואין שיעור למעלה לתוספת וכל שהוא מוסיף יש מצוה ומקבל עליה שכן וכדאמר בירושלמי ר"ב בעי ולמה לא תני אפר פרה ורוק יבמה ודם ציפור של מצורע ומשני לא חשיב אלא דבר שהוא מוסיף עליהם ויש בעשייתן מצוה ואלו אף על פי שהוא מוסיף אין בעשייתן מצוה. אבל יש קצבה ושיעור למצותן ואם רצה שלא

פאה פרק ראשון

משנת אליעזר

רע"ב

המיינים, ולא נתנה והראיון, וגמילות חסדים, אלמתי תצא צית ה' תורה בהך שיעור, ותלמוד תורה. אלו דברים אלהיך, ולא נתנה תורה נאפלו במשהו שנתן בהם שיעור: והראיון.

שחייב אלס להיראות צעורה בשלש רגלים, דכתיב (שס) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. וזאת הראה אין לה שיעור, דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. פירוש אחר, עולות ראה ושלמי חגיגה שחייב להציא כדכתיב (שס) ולא יראו פני ריקס, אין לה שיעור מדאורייתא, דכתיב (דברים טו) איש כמתנת ידו, אלא שחכמים נתנו זה שיעור העולה מעה כסף, וחגיגה שמי כסף: וגמילות חסדים. דגופו, כגון נקור מוליס,

יצא, וכן יכול לעשות כל שדהו בכורים. והראיון, עולת ראיה ושלמי חגיגה בשלשת הרגלים, ששעולים לירושלים חביבין להקריב עולת ראיה ושלמי חגיגה, כדכתיב (שמות לד. ט) ולא יראו פני ריקס. ועולה ושלמים אלו אין שיעור לשנים בכמה כסף להביא אבל מדרבנן יש להם שיעור ועולת ראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף (חגיגה ו) ויש אומרים, ראית פנים בעזרה, שכמה פעמים שרוצה נכנס

ומתראה בעזרה וזו מצות ראיה. וגמילות חסדים, דהינו דבגופו אין לו שיעור דאלו בממונו יש לו שיעור למעלה שלא יתן יותר מחומש. ותלמוד תורה, דכתיב (יהושע א. ח)

שדה צופים

ולפי דברי הירושלמי ניחא דהני אם מוסיף על שיעורן ועושה ציצית ולולב גדולי יותר משיעור מצוותן אין בעשייתן מצוה ואין מקבלין שכר ע"ז יות' מכי עשה כשיעורן.

להוסיף הרשות בידו. אבל ת"ת עיקר מצוותו וחיובו אין לו שיעור אלא מחויב ללמוד יום ולילה כפי כוחו וכן ג"ח דמוקי לה בירו' בג"ח דבגופו נראה דדמי לת"ת דאין לו שיעור לעיקר שיעור מצוותו כת"ת ואף על גב דאמר בפ"ק דנדרים (דף ח' ע"א) האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכת זו נדר גדול נדר לאלקי ישראל ומפ' הגמ' דאין זה מושבע ועומד מהר סיני דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית אלמא יש שיעור לת"ת, הא פי' שם הר"ן דמ"מ מצוה מה"ת איכא משום ושנתם ע"ש. ובהאי דירושלמי שכתבתי ניחא לי מה דק"ל אמאי לא חשיב ב' דברים שאין להם שיעור לציצית ולולב דאמר' במנחות פ"ד (דף מ"א ע"ב) ציצית אין לו שיעור כיצא בו לולב אין לו שיעור ומוקי לה דאין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה כדמפרש התם.

אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקורן קיימת לו לעה"ב וכו'.

עיי' תוספות מסכת שבת (קכו ע"א) בד"ה אוכל מפירותיהן בעולם הזה, וז"ל: בפ"ק דקדושין (דף לט:) מפרש דהיינו אם היתה שקולה מכרעת דשכר מצות בהאי עלמא ליכא. ע"כ.

ועיי' מהרש"ל ומהרש"א שכתבו שדבריהם מגומגמים, ויש ט"ס. ועיי' הראנ"ח בס' אמרי שפר (פ' צו).

והחת"ס (קכ"ז ע"א) כתב לפרש, ע"פ מ"ש המפרשים בהא דלכך

פאה פרק ראשון

ז

משנת אליעזר

רע"ב

ולקצור מתים וכיוצא
בהן. אבל גמילות
חסדים דצממונו, כגון
פדיון שבויים, ולהלביש ערומים, ולהאכיל את
הרעבים וכיוצא בהן, יש להן שיעור, שיתן בכל
והקָרָן קִיָּמַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. עיקר קבול
זמן ללמוד יוצא בקריאת שמע שחריית
וערבית. אלו דברים שאדם אוכל
פרותיהן פרי ושכר מעשיו בעולם הזה,
שכרו לעולם הבא. פבוד אב

שדה צופים

זו ויש שם תוספת הכנסת אורחים. ובגמ'
שבת (קכו ע"א) הנוסח שונה לגמרי,
אמר רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי
אמר רבי יוחנן: ששה דברים אדם אוכל
פירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו
לעולם הבא. ואלו הן: הכנסת אורחין,
וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית
המדרש, והמגדל בניו לתלמוד תורה,
והדן את חברו לכף זכות. ע"כ.

והרמב"ם בנוסח התפילה שלו כותב:
נהגו העם לקרות בכל יום
וכו' וקורין משנה זו אלו דברים וכו' והוא
מונה: כבוד אב ואם, עיון תפילה, ביקור
חולים, השכמת בית המדרש, הכנסת
אורחים הבאת שלום, ותלמוד תורה כנגד
כולם.

הנה שהוסיף על המשנה מהברייתא
הקודמת לה, והשמיט באותה
ברייתא את המגדל בניו לת"ת ודן את
חבירו לכף זכות, וזה לכאורה צריך ביאור.
והגאון ר' עזרא אלטשולער ז"ל בדבריו
שנדפסו בקובץ צוהר (כרך ה' ע'
לד) מביא: ובהג"ה מהמסדר ר' שלמה
זלמן ב"ר משה רפאל לונדין ז"ל. ולענ"ד
נראה כונת הרמב"ם דהנך כולם אף
על גב דכלולים הם במשנה כדמסיק
בשבת (דף קכ"ז) ור' יהודה בר שילא א"ר

זכות, דרוצה לומר באדם השקול בכף
מאזנים ידונוהו לזכות, ועיין רע"ב פרקי
אבות, והנה כי כן כלפי דאמרינן לקמן
מן השמים ידונוהו לזכות היינו שאם
הי' שקול יכריעוהו לזכות משמים מדה
במדה, וא"כ אי ס"ד ס"ל לר' יוחנן שכר
מצוה בהאי עלמא איכא בכל המצות והני
ששה אי הי' שקולה מכרעת א"כ מאי
קמ"ל ר' יוחנן דהדן לכף זכות הוא בכלל
הני ששה למאי נ"מ שאי שקולה מכרעת
הא בלאה"נ כך היא מדה במדה כשם
שהוא דן לכף זכות כך משמים יכריעו
הכף לזכותו ומאי קמ"ל ר' יוחנן אע"כ
ס"ל לר' יוחנן בכל המצות שכר בהאי
עלמא ליכא ובהני ששה איכא פירותיהם
בעה"ז והשתא קמ"ל דהדן לכף זכות הוא
בכללם ולזה נתכוונו תוס' אלא שצריך
הגהה.

עיין להחיד"א בכסא רחמים (פרק מ)
שהביא בשם האר"י ז"ל, דרק
"מפירותיהן", דלא כל הפירות אוכל
בעוה"ז, רק מקצת פירות.

הנה יש בענין זה כמה נוסחאות.
בקדושין (ל"ט ע"ב) מובאת משנה

פאה פרק ראשון

משנת אליעזר

רע"ב

וְאִם, דְּכָתִיב (דברים ה. טו) לְמַעַן יֵאָרִיכוּן יַמֶּיךָ וְלִמְעַן יִיטֵב לְךָ, הָפֵא, כְּבוֹד אָב וְאִם, וְגַמְלוֹת לִידוֹ, חֲמִישִׁית מִן הַרְיוֹחַ שֶׁנִּכְסִיו וְמוֹ לֹא מַחִיב, חֲסָדִים, וְהַבָּאָת שְׁלוֹם בֵּין דְּהִי אֲמַרְיִן, הַמְזַנֵּז אֵל יִזְנֵז יוֹמֵר מִמוּמָשׁ, הַלֵּךְ מַזְעִי לִיה לֹאִישׁ לִאֲפֻרְשֵׁי חֲמִישִׁית הַרְיוֹחַ חֲסָדִים, כְּגוֹן בְּקוֹר חוֹלִים, קְבוּרַת מֵתִים וְכִיּוֹצֵא כְּהֵן, וְכֵן בְּמַמוֹנֵהוּ, דְּכָתִיב (משלי כא) רֹדֵף צַדִּיקָה וְחֹסֵד חַיִּים וְצַדִּיקָה וְכְבוֹד. וְהַבָּאָת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ לְהַטְרִיחַ

שדה צופים

שבת (דף קכ"ז ע"א) ד"ה הני בהני שייכי, ז"ל: - הכנסת אורחים וביקור חולים היינו גמ"ח. ועיון תפלה נמי בכלל גמ"ח דכתיב גומל נפשו איש חסד עכ"ל, וא"כ לא רחוק לשמוע דגם לענין אכילת פירות בעוה"ז נמי המשנה כללים קאמרה. ע"כ.

ובסוף דבריו כתב הגר"ע ז"ל הנ"ל: ודע דהלשון הנדפס בסידורים והשכמת ביהמ"ד שחרית וערבית אין לו מובן יפה, וצ"ל והשכמת והערבת בית המדרש שחרית וערבית, שמילת ערבית חוזר למילת הערבת, אבל השכמת על ערבית לא שייך לכאורה. ע"כ.

ובספר ראש גולת אריאל מאדמו"ר מגור בעל אמרי אמת זצ"ל (ח"א ע' עדר) כתב וז"ל: "רגיל היה רבינו לשבח את ההשכמה בבוקר ומקפיד אף על השינה כפי הצורך שתתחיל בזמן המדויק, ודייק כן מדברי המשנה שכתוב "והשכמת בית המדרש שחרית וערבית", שאל והשיב הרבי בשם אביו בעל ה"שפת אמת" מה זו השכמת ערבית הלא בערב שוכבים לישון ולא קמים מהשינה? אלא ללמדך שתחילת השכמת שחרית מבערב, כי אם אין אתה הולך לישון מוקדם הרי לא תוכל להקיץ בהשכמה. ע"כ ודפח"ח.

אסי א"ר יוחנן רק פרושי קמפרש, מ"מ חשבם הרמב"ם כמו שחשבם ר' יהודה בר שילא ולכן כינה אותם בשם משנה משום דכלולים במשנה, אמנם להנך ב' לא קחשיב, משום דס"ל דמילתא דפשיטא היא ולא צריך למיחשבינהו, דהמגדל בניו לת"ת כ"ש הוא מת"ת, דהרי לפעמים בנו קודם כדאיתא בקדושין (דף כ"ט ע"ב), וכ"כ כתב הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת. והדן את חבירו לכף זכות ג"כ קו"ח הוא, השתא בין אדם לחבירו יביא שלום כ"ש שלא יעורר את לבבו למחלוקת נגד חבירו ועושה כל טצדקאות להפוך לבבו לשלום. ע"כ הגהת המסדר הנ"ל.

והוסיף הג"ר עזרא ז"ל הנ"ל: ולענ"ד דבריו ראויים להאמר, דהרי במשנה שם קחשיב אלו דברים שאין להם שיעור וכו'. ובנדרים (דף ל"ט ע"ב) איתא דביקור חולים אין לו שיעור, והקשה המהרש"א בח"א שם למה לא נזכר ביקור חולים במשנה דפאה. ובסוטה פרק עגלה ערופה איתא דלויה אין לו שיעור, והקשה ר"ש אלגזי בספר זהב שבא למה לא נזכר לויה במשנה דפאה, וע"כ לומר דביקור חולים ולויה נכללו בגמ"ח. וכן כתבו התוס' להדיא בחגיגה (דף ז' ע"א) דביקור חולים הוה בכלל גמ"ח. וברש"י

פאה פרק ראשון

יט

משנת אליעזר

רע"ב

זכל עת, כדי שיהא מנוי **אָדָם לְחַבְרוּ וְתִלְמוּד תּוֹרָה** עֲצָמוּ לְתוֹךְ הַשְּׁלוֹם, כל זמן שיצא גמילות חסד לידו שיקיימו, **בְּנֶגֶד בְּלָם:** דְּכָתִיב (תהילים לד) בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ, וזכאי נפיק ידי חובתו: ותלמוד תורה. אין לה שיעור, דכתיב (יהושע ה) והגית צו יומס ולילה: ותלמוד תורה כנגד בלם. שקול כנגד כולס: וילפינן גזרה שנה רדיפה מגמילות חסדים, ותלמוד תורה שקול כנגד בלם: כל המצוות, שנאמר (משלי ג) וְכָל חֲפְצֵיךָ לֹא יִשְׁווּ כֶּה, וְכָתִיב (שם ה יא) וְכָל חֲפְצֵים לֹא יִשְׁווּ כֶּה, חֲפְצֵיךָ אֵלּוּ אֲכָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, חֲפְצֵים אֵלּוּ הַמְצוּוֹת שֶׁבַתּוֹרָה, אֲבָל בְּזֶמֶן שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ מְצוּהָ מַעֲשִׂית, אִם אֵין אַחַר שְׂעִשְׁנָה חַיֵּב לְהַפְסִיק לְמוֹדוֹ לְקַיֵּם הַמְצוּהָ.

שדה צופים

שאינ להם שיעור כו' הכנסת כלה והלוית המת אף שהוא בכלל גמ"ח. ובמשנה ריש מס' פאה. ובגמ' שבת דף קכ"ז ע"א לא חשבינהו.

תשובה: נראה שהוא ע"פ מ"ש התנחומא פרשת וירא [וכן הוא במדרש שוח"ט תהלים קפיטל כ"ה על פסוק כל ארחות ד' חסד ואמת] א"ר שמלאי תדע שכל דרכיו [של הקדוש ברוך הוא] חסד שהרי בתחלת התורה קישט את הכלה [דלא כהגירסא בסוטה י"ד] דכתיב ויבן ד' אלקים את הצלע גו' ויבאה אל האדם שכן בכרכי הים כו'. ובסופה קבר את המת דכתיב ויקבר אתו בגי גו'. ע"כ פרט אלו אף שהם בכלל גמ"ח:

וע"פ דברי התנחומא יש לפרש מ"ש בסוכה מ"ט ע"ב מאי דכתיב הגיד לך אדם גו' והצנע לכת עם אלקיך זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה [ועי' רש"י דתרווייהו מרומזים במלת לכת כו'] ול"נ דהני תרי מילי מרומזים במ"ש והצנע לכת עם אלקיך. פי' עשה אותם בהצנע בשווה לאלקיך ודומה לו כמו שעשה הוא שני דברים אלו בהצנע "הכנסת כלה" את חוה לאדם הראשון דעדיין לא

בתוס' ברכות ("א ע"ב) כ', והצרפתים נהגו לומר אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהם וכו' שהיא ברייתא וכו'.

והגאון ר"י ברלין ז"ל בהגהות הסיידור אוצר התפלות תמה שהרי אינה ברייתא, וכותב, ויותר מסתבר להגיה שהיא מימרא, וכוונתם שר"י מפרש המשנה כן, כמ"ש בשבת, עיין שם.

ולשון הרמב"ם (בנוסח התפלה), נהגו העם לקרות בכל יום בשחר אחר שקורין פרשת צו וברכת כהנים קורין "משנה" זו, אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה, אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, כיבוד אב ואם וגמילות חסדים ועיון תפלה וביקור חולים והשכמת בית המדרש והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולן, ע"כ.

עיין בספר דברי חן (סימן לו) וז"ל: ששאלת לי בני על מה שדקדקו רבים, על מה שהוסיפו בנוסח אלו דברים

שדה צופים

במובן המצומצם ר"ל הולכת חתן וכלה לחופה בזרועם כמו שנהוג. ברם ברור שבכלל הכנסת כלה הם גם כל הקרואים להחתונה שמלויים החתן והכלה בשעת הולכתם שגם הם במובן הרחב מקיימים הכנסת חתן וכלה לחופה, ולא יפה עושים האנשים שנשארים באולם ואינם מן המלויים שכן חסר להם מצות הכנסת חתן וכלה לחופה.

בפירוש המשניות להרמב"ם כתב "שיעזור אותם בגופו, כגון ניחום אבלים וללוות את המתים וכו'". וכן הוא ברמב"ם (ריש פרק יד מהלכות אבל) מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים, ולהוציא המת וכו' ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, וליילך לפניו ולספוד וכו'.

ובפירוש רש"י על התורה (בראשית מז, כט) "ועשית עמדי חסד ואמת, חסד שעושיין עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול". ובגמ' כתובות (עב ע"א) כל המלווה את המת זוכה שגם אותו ילוו לבית עולמו.

בשו"ת מהרש"ל (סימן סד) כותב שנוהג לומר בכל יום משנה דאלו דברים שאין להם שיעור, כדי שיהא ברכת התורה קאי על תורה נביאים כתובים משנה. וכותב שם: הנוסח הזה שלפנינו אלו הן כבוד אב ואם וכו' אינו מכוון, ואי כנוסח המשנה אינו מונה אלא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחברו ותלמוד תורה נגד כולם,

הי' איש בעולם זולת אדם "והלויית המת" [דמשה] דכתיב ולא ידע איש גו'. כן הדבק במדותיו והצנע לכת גם אתה אף שדרכן לעשות בפרהסיא. ע"כ.

וראה בספר עלי תמר (על ירושלמי) שכתב להעיר על מושג הכנסת כלה המוזכר בברייתא בסידורים שלנו. דהנה בספר דרך משה להדרשן הרב רבי משה בהרב המוכיח מהר"מ ז"ל (ליום י"ח) כתב וז"ל: וכך נהגו עם מעות מעשר אם יזדמן לאדם מצות סנדק או להיות מוהל והכנסת כלה לחופה שקורין אונטרפירן (הולכת הכלה והחתן לחופה ע"י שני אנשים ונשים האוחזים בזרועותיהם ומוליכם לחופה) רשאי ליקח ממעות מעשר וה"ה להכנסת כלה ולשאר מצוות וכו'. הנה למדנו מדבריו כמה דברים א) שהמושג המקורי הכנסת כלה הנזכרת בברייתא בסידור השם המלא הוא "הכנסת כלה לחופה", כדי להפריד בינו לבין השם המושאל הכנסת כלה שנטבע בדורות מאוחרים במובן לאסוף כסף לצרכי נישואי כלה והשם הוא "הכנסת כלה". ב) שהיו משלמים בעד מצות הכנסת כלה לחופה וכולל גם הכנסת חתן להולכים לחופה בכדי להשתתף בצרכי חתונה לאנשים שאין ביכלתם לשאת בהוצאות לבדם, וכן שלמו בעד הסנדקאות, ולמדין שוב שגם מוהל משלם בעד זה שאביו נתן לו המצוה ההיפוך ממה שנהוג עכשיו שהמוהל לוקח תשלום. והמליצה "מל ולא פרע כאילו לא מל" תואם להמוהל הפורע שכן לא אמרו מל ולא נפרע כאלו לא מל. ג) שהכנסת כלה הנזכרת

שדה צופים

ומה שאמרו בריש פיאה (א' א') אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן וכו', היינו שהוא בטוח לאכול מהם על כל פנים פירות בעולם הזה גם כן ולא יעבור, מה שאין כן שאר מצוות אין הבטחה בהחלט לאכול הפירות בעולם הזה דאפשר לאיזה סיבה יהיה גם הפירות נשאר לעולם הבא, אבל פירות יש לכל מצוה שיוכל לזכות בהן בעולם הזה אם ראוי לכך, דרק שכר מצוה גופה בהאי עלמא ליכא (קידושין ל"ט ב) אבל שכר פירות איכא לכל מצוה ענין מיוחד כמו עשר בשביל שתתעשר (שבת קי"ט א), ובשילוח הקן בנים כמו שאמרו במדרש (דברים רבה ו' ו') על פסוק (דברים כ"ב ז) ואת הבנים תקח וכדומה. ע"כ.

כיבוד אב ואם.

עיינ בספורנו על התורה (דברים ה טו) דמבאר, דמה שנאמר בכיבוד או"א "ולמען יטב לך על האדמה" היינו שכר בעוה"ז מלבד השכר בעוה"ב.

ועיינ בתוס' אנשי שם (במס' קידושין, ד"ה כיבוד וכו') שכתב, דלפי מאי דחזינן במשנה כאן דבמצות כיבוד או"א נאמר דאדם אוכל מפרותיהם בעוה"ז, מוכח דמתניתין פליגא אדר' יעקב דהתם, דס"ל דאף במצות כיבוד או"א שכר המצוה ליכא בהאי עלמא. עיי"ש.

וע"ע בתורה תמימה דברים (פ"ה אות ח) שהביא שם את דרשתו של ר' יעקב דהא דכתיב בכיבוד או"א "ולמען יטב לך" היינו לעולם שכולו טוב, "ולמען יאריכון ימיה" היינו לעולם שכולו ארוך, וכתב

ואם בא לכלול כל הני דרבי יוחנן דאמר בריש מפנין, ששה דברים שאדם אוכל פירותיהם כו' ואלו הן הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות ופריך עליה מהאי מתני' ומשני כל הני דר' יוחנן בהני שייכי פ' רש"י הכנסת אורחים וביקור חולים היינו גמילות חסדים ועיון תפילה היינו בכלל גמילות חסדים דכתיב גומל נפשו איש חסיד השכמת בית המדרש וגידול בנים לת"ת היינו ת"ת דן את חבירו לכף זכות בכלל הבאת שלום דמתוך שהוא מכריעו לזכות ואומר לא חטא לי בזאת אנוס היה או לטובה נתכוון יש שלום ביניהן ור' יוחנן לפרש לך אתא דבכלל ג' דמתני' איתניהו להנך ואיכא נמי לכבוד אב ואם ור' יוחנן לא פליג עליה. א"כ נחסרו הני תרתי המגדל בניו לת"ת והדן חבירו לכף זכות. ועוד הני תרתי הכנסת כלה והלוית המת אינן לא בנוסח המשנה ולא בנוסח דר' יוחנן ואפשר שפירוש בעלמא הוא על ג"ח שעיקר פירושו זו גמילות חסדים הוא הכנסת כלה והלוית המת.

וע"כ נראה בעיני נוסח האמיתי לומר תחילה הני ג' דמתני' ואח"כ הני ששה דר' יוחנן וכאשר הגהתי לעיל והוא עיקר. ע"כ.

עיינ לר' צדוק הכהן מלובלין בספרו דברי סופרים (אות כה) וז"ל: כל מצוה יש לה שכר מיוחד בפני עצמו, בין בעולם הבא בין בעולם הזה מפירותיהן שיש לכל מצוה כמו שנאמר בתורה ההבטחות בכל המצוות בשכר עולם הזה.

שדה צופים

ראיות מהש"ס דמשמע מהכי דלית לן לדר' יעקב ולא קיי"ל כוותיה. עיי"ש.

ובמדרש אגדה (פר' יתרו דף קנג) כתב [והובא גם בס' כרם יעקב (סי' ט אות ז)] וז"ל שם: ארבעה דברים נאמרו בכיבוד אב ואם, צדיק בן צדיק מאריכין לו ימיו ושנותיו בין בעולם הזה בין בעולם הבא, צדיק בן רשע אינו מקבל שכר בעולם הזה, רשע בן צדיק נותנין לו בעולם הזה ולא בעולם הבא, רשע בן רשע אין לו שכר לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. ע"ש. ומכלל דברי המדרש הללו חזינן להדיא דכל שהוא צדיק בן צדיק מקבל אריכות ימים גם בעוה"ז מלבד העוה"ב.

דבר ראובן שנתן לכלה עניה טשעק על סכום של חמש מאות שקל על חשבון מעשר כספים שלו, הכלה העניה קנתה בהטשעק צרכי חתונה אך בעל החנות לא פדה את הטשעק, יתכן שהוא נתנו לסוחר והוא איבדו או שנאבד לבעל החנות עצמו, האם נחשב שראובן נתן צדקה או לא.

והשיב בשם חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שראובן יצא ידי חובת מצוות צדקה למרות שלא חסר כלום מממונו. עיי"ש עוד.

כתב בארחות רבינו (ח"ג עמ' קכט) שמעתי כשגאון אחד [ה"ה הגר"ח קרייזווירטה זצ"ל] היה חולה מאד, אמר לו מו"ר שייקים קרן להכנסת כלה ויעסוק במצוה זו, והביא לו מו"ר אסמכתא

ע"ז: וקשה הדבר לומר דבהאי עלמא ליכא כלל מתן שכר של אריכות ימים לכיבוד או"א דזה סותר לכמה פרשיות וענינים שבתורה כנודע, וכפשטות הכתוב כאן ובפרשת ק"ש וכהנה רבו מספר, אלא צ"ל דהטובה שבעולם הזה היא רק לתכלית שיוכלו לישב במנוחה לקנות שלימות לעוה"ב, אבל לא מעיקר השכר הגנוז לעוה"ב, והרמב"ם (פ"ט מהל' תשובה ה"א) האריך בזה הרבה. עיי"ש.

ועוד המשיך התורה תמימה (שם אות ט) שהביא את דרשת הגמרא, דכיבוד או"א הוא אחד מן הדברים שאדם אוכל פרותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב דכתיב ביה "למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך", וכתב ע"ז התו"ת: כלומר "למען יאריכון ימיך" לעוה"ב "ולמען יטב לך" בחיך, וזה מכון למשנה דריש פאה, ור' יעקב לא ס"ל כן אלא כל השכר הוא לעוה"ב. עיי"ש.

וראה גם בהגהות מהר"י עמדין קידושין (מ ע"א) ד"ה אלא טוב, שכתב, דלמען יאריכון ימיך דכתיב גבי כיבוד או"א על כרחך אהטבה דהעוה"ז קאי כיון דכתיב ביה "על האדמה". עיי"ש.

וע"ע בחידושי הרד"ל מש"כ בזה דמתניתין דפאה הנ"ל דאמרינן ביה גבי כיבוד או"א דאוכל פרותיהם בעוה"ז פליגא אר' יעקב דס"ל דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא כלל וכלל ואפילו בכיבוד או"א, ונשאר שם בצ"ע על הראב"ן שבספרו נראה שפוסק כר' יעקב ואע"פ כן סתם מתניתין דאלו דברים דמס' פאה, והביא שם הרד"ל כמה

שדה צופים

לטובתו, אבל הבאת שלום היינו אפילו אין שניהם רוצים, אפ"ה יטריח את עצמו לפתותם לתווך שלום ביניהם, (כעובדא דאהרן אבות דר"נ פי"ב וסנהדרין דף ו ע"ב ויומא דף עא ע"ב), ומהאי טעמא לא קאמר תנא לעשות שלום, רק הבאת שלום, דהיינו להביא עצות מרחוק להכריחם בדבריו הרכים להביא שלום ביניהם, עכ"ל.

ויתכן דלכן יש להביא עליהם שלום וגם להכריחם בדבריו הרכים משום שמחלוקת טומנת בחובה שנאה, וגורמת לחטאים רבים, ועצם המחלוקת והריב הוא חטא, ולכן יש לכופם לעשות שלום לאפרושי מאיסורא, ומצוה זו הוא גם בין אדם לחבירו וגם בין אדם למקום. עכ"ל.

ותלמוד תורה כנגד כולם

הגרב"ד ליבוביץ זצ"ל בברכת שמואל עמ"ס קדושין (סי' כ"ז) הקשה, הרי כל רגע ורגע מהיום הוא חיוב בפני עצמו, וא"כ כמו במצות ציצית דאמרינן (שבת קלא, א) ושוין דאם צייץ טלית ועשה מזוזה שהוא חייב, מ"ט, א"ר יוסף לפי שאין קבוע להם זמן, א"ל אביי אדרבא מדאין קבוע לה זמן כל שעתא ושעתא זימנ' הוא ע"כ, הרי להדיא דמכיון דהחיוב הוא על כל רגע משו"ה הוי חובה קבועה על כל רגע ורגע, הרי תלמוד תורה נמי כל רגע ורגע הוי חיוב בפני עצמו, וא"כ למה מצוה זו נקראת מצוה שאין לה שיעור.

וכתב הגרב"ד ז"ל לתרץ ע"פ דברי השנות אליהו וז"ל - תלמוד תורה יוצא אפילו בקר"ש שחרית וערבית ומה

מהמשנה בפאה אלו דברים וכו', כתוב ובקור חולים והכנסת כלה ולוית המת, אמר מו"ר התנא הכניס הכנסת כלה בין בקור חולים ובין לוית המת, שאין כאן מקומה, לומר לך שהכנסת כלה מרחיק בין בקור חולים ובין הלוית המת. הגאון הנ"ל עבר נתוח קשה והבריא לגמרי, והגדיל עוד את קרן הכנסת כלה. ע"כ.

והבאת שלום

עיין חשוקי חמד (עמ"ס סוכה כה ע"א) וז"ל השאלה: שכנים שרבים ביניהם והקטטות הולכות וגוברות ושכניהם רוצים לעשות שלום ביניהם, אך הניצים מבקשים מהם אל תנסו לעשות שלום בינינו, האם בכל זאת ינסו השכנים לעשות ביניהם שלום.

תשובה: נאמר במסכת פאה (פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, כיבוד אב ואם וגמילות חסדים, ובסוף המשנה כתוב שוב והבאת שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו. וצ"ע הרי הבאת שלום הוא מן החסד [חדסד ניתן לעשות בגוף כגון פריקה וטעינה, השבת אבידה וכו' וניתן גם לעשותו בממון כגון הלוות לאחרים, וניתן גם לעשותו בחכמה שנתן לו האלוקים, ובו ניתן לפשר בין יריבים], ואם כן למה פירטה המשנה את סוג החסד הזה לבדו ולא נכלל בכלל גמילות חסדים, על שאלה זו עמד התפארת ישראל (סק"ח) וכתב: אף על פי שגם הבאת שלום בכלל גמילות חסדים שבשכלו, היינו רק כשישאל חבירו עצה ייעצו

שדה צופים

אלו דברים שאין להם שיעור וכו' הכנסת כלה והלוית המת ותלמוד תורה כנגד כולם, נראה דתלמוד תורה עדיף טפי. אמנם במקור הדבר בפאה פ"א מ"א לא נזכרו הכנסת כלה והלוית המת, וגם לא בברייתא בשבת ריש פרק מפנין דף קכ"ז ע"א. ואולי משום דהכנסת כלה עדיפא טפי, וכמ"ש בכתובות דף י"ז ע"א דמבטלין ת"ת להוצאת המת והכנסת כלה.

ובאמת בירושלמי בפאה שם [דף ד' ע"א] פליגי ר' ברכיה ורבי חייה דכפר דחומין בפ"י ותלמוד תורה כנגד כולן, ועיי"ש ביפה מראה [אות י"ב] דמדלא קאמר ות"ת כנגדן דהוה משמע כנגד המצוות שהזכיר, ולזה חד אמר אפי' כל העולם כולו אינו שוה אפי' לדבר אחד מן התורה וכנגד כל הנמצאים בעולם קאמר, וא"כ פשיטא שבעליה אוכל פירות בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב טפי מהמצוות הנזכרות, וחד אמר אפי' כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה וכנגד כולן כנגד כל המצוות שעדיפא מכלהו שכלן נדחות מפניה, שהיא סיבת כולן שהלימוד מביא לידי מעשה, ושכזה פ"י הרמב"ם עיין שם. ולהך מ"ד ע"כ דכנגד כולן היינו דעדיף מהנך דחשיב, וא"כ לבעל מסדר התפלה עדיף מהכנסת כלה.

ושו"ר במהר"ם שיק חאו"ח סי' ב' שעורר על נוסח התפלה שלא נזכר במשנה ובברייתא, והביא מהך דכתובות דמבטלין ת"ת להוצאת המת והכנסת כלה ושכן פסקו באבהע"ז סי' ס"ה סעיף ו' ברמ"א, והביא מפיה"מ להרמב"ם

שמרבה ללמוד וכו' עכ"ל, ולומר שאין להם שיעור לא למטה ולא למעלה. ומבאר שם הגרב"ד בהמשך דבריו דיש שני דינים בחיוב לימוד התורה:

א. קרא דוהגית בו יומם ולילה וכן קרא דושננתם.

ב. קרא דובשכבך ובקומך דמיני' שמעינן הא דאיתא במנחות (צט, ב) דאפילו פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית ג"כ הוי קיום מצות ת"ת. ונמצא דהדרשה דושננתם באה ללמד דלא יצא עדיין החיוב ע"י פרק אחד אלא דמחויב ללמוד עוד כל היום וכל הלילה, ומ"מ אם באה לפניו מצוה שמחוייב להפסיק עבודה מתלמודו, אז ממילא יצא חובת ת"ת ע"י מה שכבר למד.

ולפ"ז לא דמי כלל חיוב כל רגע דת"ת לחיוב כל רגע דציצית, דגבי ציצית כל רגע מחייבתו בחיוב בפני עצמו, אבל ת"ת הוא חיוב אחת החל עליו בשעת קימה ללמוד כל היום וכל הלילה, אבל אין חיוב שוה לכל נפש, דיש מי שטרוד בעסקיו או במצוות, וקיומו הוא ע"י המקצת שלמד, ובזה הוא יוצא ידי חובת מצות לימוד של כל היום כולו, אך אדם שלא בא לידו שום דבר שמחייבו להפסיק מלימודו, אז קיומו הוא דוקא ע"י שלומד כל היום וכל הלילה, עכת"ד.

עיין בשו"ת דברי יציב (חלק יורה דעה סימן קמו) שדן בצדקה להכנסת כלה ולתלמידי חכמים, מה עדיף.

ובתו"ד כותב: הנה בנוסח התפלה אנו אומרים אחר ברכות התורה,

שדה צופים

הולך נתעוררה הקדושה ועי"כ רחקו הרודפי זמה מלעשות דבר רע. ולזה הי' הענין שלא הי' דוד המע"ה ישן רק שתין נשמי. מפני שהי' מעיר אותו לקום לעבוה"ב וממילא ע"י תורתו היו נשמרים ונפרדו כל פועלי און כנ"ל. ע"כ.

עיין חשוקי חמד (עמ"ס שבת קכז ע"א) שדן ע"ד שאלה: יהודי עשיר בעל מעשים טובים, הפריש מהונו ממון רב ותרם שלושים מטות לבית חולים, ועשה בזה חסד גדול לרבים. והנה התורם נחלה, והוא עצמו זקוק לחדר מיוחד בבית החולים, כמו כן ישנו תלמיד חכם יר"ש שגם הוא זקוק לחדר מפני כבודו, והנהלת בית החולים מסתפקת למי לתת את החדר הזה לעשיר הנדיב או לתלמיד חכם.

תשובה: נאמר במסכת שבת דף קכז ע"א 'אלו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן... וגמילות חסדים... ותלמוד תורה כנגד כולם'. ולכן אמנם העשיר הוא הבעלים של המצוה, בכל זאת התלמיד חכם קודם לו, כי אמנם העשיר תרם שלושים מטות בבית החולים, אולם התלמיד חכם הצדיק, זכותו מגינה יותר כי מונעת לבל יהיו שלושים חולים, וגם זכותו מגנת שאלו שיבואו להתרפאות בבית חולים יתרפאו. והנה יוסף הצדיק הוא היה המשביר לכל עם הארץ והוא כלכל את מצרים שנתיים ימים של רעב, אולם יעקב אבינו תיכף כשבא למצרים כלה הרעב, וחמש שנות רעב בוטלו בזכות הצדיק, הרי שגדולים

הנ"ל דכנגד כולן דע"י ת"ת יבוא לכולן, ושלפ"ז י"ל דלעולם הכנסת כלה והלוית המת עדיפא עיין שם. אבל לפמ"ש ביפה מראה נראה דלהך פירושא דהרמב"ם, שהוא כהחד אמר בירושלמי דאפי' כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה, כל המצוות הנזכרות במשנה נדחות מפני ת"ת.

ושם במהר"ם שיק בהא דמבטלין ת"ת להכנסת כלה, ששם באבה"ע"ז סי' ס"ה לא חילקו בין אית ביה כדי צרכה או לא, ובשטמ"ק שם בכתובות הביא מחלוקת הראשונים בזה, וא"כ למ"ש בשו"ע עדיף הכנסת כלה בכל גוונא עיין שם לדרכו. ואולי הפלוגתא הוא בזה, דבעלי מסדרי התפלה ס"ל דת"ת עדיף מהכנסת כלה, והברייתא בשבת ס"ל דרק נגד גמ"ח עדיף אבל לא נגד הכנסת כלה, וכהך דכתובות ודו"ק. ע"כ. ועיי"ש עוד באריכות.

כתב בספה"ק תפארת שלמה (מועדים, ברכת התורה) וז"ל: יברכך ד' וישמרך וכו'. אלו דברים שאין להם שיעור וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם. הנ"ל מפני מה תיקנו לומר תיכף אחר ברכת התורה פסוקי ברכת כהנים עפ"י מ"ש כי עיקר לימוד התורה היא להמשיך השפעות טובות וישועות על ישראל וז"ש ותלמוד תורה כנגד כולם. פי' בלימוד התורה יכול להמשיך השפעות טובות יותר מכל המצות. וגם להביא לידי קיום המצות ושמירה ממכשול העבירות. וז"ש בתהלים קרבו רודפי זמה מתורתך רחקו. פי' ע"י כח לימוד התורה לשמה של האיש הישר

(ב) אין פּוֹחֲתִין לְפִאָּה מְשֻׁשִׁים, (ב) אין פּוֹחֲתִין לְפִאָּה מְשֻׁשִׁים, (ב) אין פּוֹחֲתִין לְפִאָּה מְשֻׁשִׁים. מדרזנן:

לְפִאָּה שְׁקִבְעוּ

רְבִנְיָן שְׁעוּר אֶחָד מְשֻׁשִׁים. מן השדה

שדה צופים

נדחקו... ורוצים למכור ספרים לצורך מקוה, האם אסור לשנות מדעת המצווה? והשיב:.... מ"מ בין כך ובין כך ילמדו מתוכם ויש תועלת לנשמתו, משא"כ אם עתה ימכרו ספריו לבנות מקוה, לא ישארו עוללות ויגזלו דל ורש זה המת, על כן לא נראה לי היתר בזה, וידעתי כי בני ישראל קדושים הם, כי אנשי קהילה זאת ידוע לי כי כל אנשיה יראים ושלמים, מחבבים התורה ולומדיה, לא יחלפו באר מים חיים, בבור מקוה מים... עכ"ל.

ונראה שדברי החת"ס אמורים בעיר שבין כך יש שם מקוה לנשים, וכמו שכתב החת"ס כי כל אנשיה יראים ושלמים. אבל אם אין מקוה לנשים ועלול לצאת מכשול נראה לכאורה פשוט שמותר למכור את הספרים כדי לקיים מה שכתוב בהם, ואין לך זכות גדולה מזו, שבזכות המנוח הזה יטבלו בנות ישראל. ע"כ.

משנה ב

אין פוחתין לפיאה מששים.

עיין דרך אמונה להגר"ק שליט"א (הלכות תמנות עניים פרק א) וז"ל: יל"ע אם א' מששים זה חושבין לפי שטח השדה או לפי התבואה כגון אם בצד א' יש יותר רצוף שבלים מבצד אחר, והנה הר"ש פי' בפ"ב' לפי רוב הענוה ר"ל לפי התבואה שיש שדה שחיטיה יפות בצד א' ורעות בצד אחר צנומות דקות שדופות

מעשה הצדיק התלמיד חכם יותר מהמשביר בעל הממון.

אולם יעוין ברמ"א (יו"ד סימן רנט ס"ב) שכתב וז"ל: במקום שנוהגים שאדם משים איזה דבר בבית הכנסת, כגון ספר תורה, או כלי כסף וכדומה, וכשירצה חוזר ולוקחו וכשירוד מנכסיו מוכרו לאחרים, הולכים אחר המנהג, דכל המקדיש אדעתא דמנהג הוא מקדיש, ולב בית דין מתנה על זה, ובלבד שיהיה מנהג קבוע, עכ"ל. ואולי גם בעניננו כך שכל המקדיש מטות לבית חולים, דעתו היא שהוא יהיה קודם אם יצטרך לזה. והרי בעניננו אין התורם רוצה לחזור בו מהצדקה אלא להשתמש בצדקה, אולי בזה הוא קודם, וצ"ע.

עוד כתב לדון בדבר קהילה הדחוקה בכסף ואין לה אפשרות לבנות מקוה, ולכן רוצים אנשי העיר למכור את הספרים ולקנות בדמיהם חומרי בניה ולבנות מקוה האם רשאים.

וכתב דבכעין זה דן החת"ס (יו"ד סימן רמד) וז"ל: אחד שבק חיים לכל חי ומסר כל ספריו ליד איש מהימן שמינה אותו לדבר זה לפקח להביא כל ספריו אל בית הכנסת הקדושה, ושם יעמוד לכל הרוצה ללמוד מתוכם, ונתעכב הדבר... שלא ניתן מקום לקיים צוואת המת מחשש גניבה ואבידה, עכשיו צריכים הציבור לבנות מקוה מים טהורים, והציבור

פאה פרק ראשון

כו

משנת אליעזר

רע"ב

אָף עַל פֿי שאַמרו וְאָף עַל פֿי שְׁאָמְרוּ אֵין לְפָאָה אֵין לְפָאָה שְׁעוֹר. הַבֵּל לְפִי גִדְלַת הַשְּׂדֵה, לְפָאָה שְׁעוֹר הֵינּוּ מְדֹאֲרִיתָא אָבֵל חֻמִּים אוֹמְרִים הַבֵּל לְפִי מוֹעֵטִים, נוֹתֵן וּמוֹסִיף עַל שְׁטֵים לְפִי גוֹדֵל שְׁדֵהוּ. וְאִם שְׁדֵהוּ גְדוֹלָה וְעֵנִים מוֹעֵטִים יוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשְׁשִׁים לְפִי

הַבֵּל לְפִי גוֹדֵל הַשְּׂדֵה. אִם שְׁדֵהוּ גְדוֹלָה וְעֵנִים מוֹעֵטִים, נוֹתֵן וּמוֹסִיף עַל שְׁטֵים לְפִי גוֹדֵל שְׁדֵהוּ. וְאִם שְׁדֵהוּ גְדוֹלָה וְעֵנִים מוֹעֵטִים יוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשְׁשִׁים לְפִי

שדה צופים

דהרי אם נותן מהתלוש שם אין שייך לשער לפי השדה אם אין כל השדה שוה וע"כ ישער לפי השבלים וא"כ מסתמא גם במחובר תקנו שיתן לפי השבלים.

אמנם הגר"א בשנו"א פי' לפי גודל השדה ולפי הענוה היינו בכה"ג שמצד א' הרבה שבלים ומצד א' מעט שאם משאיר מהצד המרובה ישאיר לפי שטח השדה א' מששים ואם משאיר מהצד המועט ישאיר לפי השבלים דהיינו בשתייהן לחומרא ונראה דגם לפי הגר"א אין זה חיוב גמור אלא הכונה שראוי לעשות כן דהא כשנותן בתלוש מסתמא מודה הגר"א שנותן לפי השבלים א"כ מה שנותן כאן לפי השטח הוא מצד היוסר אבל לא חיוב תדע דהא לפי רוב העניים פי' הגר"א שאם באו בגורן הרבה עניים ואין לו לחלק לכ"א כשיעור מתנה יוסיף על א' מס' וזה ע"כ אינו חיוב דהא אפי' במ"ע המתחלק תנן בפ' בתרא ה' לו דבר מועט [דהיינו פחות מכשיעור כדמפרש בירו' שם] נותן לפנייהו והן מחלקין וא"צ להוסיף כדי מתנה וכ"ש כאן דבעזיבה וע"כ דכאן אינו אלא מדת חסידות [אך זה יש לדחות דשאני מ"ע דשיעורו קצוב וא"א להוסיף משא"כ בפאה שאין לו שיעור אבל הגר"א מפרש שם דה"ה בתרומה ושם אין לו שיעור] ונראה דגם

קדים ולא יתן מן הרע שבה ששים על כל השדה אלא ישער לרע וליפה והר"י בן מ"צ פי' שם ג"כ כן וכתב אלא יתן מן המלאות דהיינו מן היפה, והנה מדאורייתא בודאי יכול ליתן מן הרע דלא גרע משבולת א' דלא נתנה תורה שום שיעור והא דקאר"ש בתוספתא (מובא בר"ש מ"ג) מפני מה אמרה תורה פאה בסוף שדהו שלא יניח את היפה ויתן מן הרע היינו שהתורה דאגה לטובת העני דבכה"ג יצא לו הממוצע ולא דוקא הרע [דומיא דמפני ביטול עניים שהתורה חשה לטובתם] אבל לא שיש בזה איסור אם הרע נמצא בסוף שדהו תדע דהרי גם כשאמרה תורה פאה בסוף שדהו הרי יכול לצמצם שתהא קצירת הרע בסוף הקצירה אלא שאין דרך בני"א לעשות כן בשביל ריוח מועט וגם יתבייש לעשות כן שיהא ניכר שרוצה להפקיע מהעני וחשה תורה לטובת העני ולכן צותה בסוף שדהו דאז מסתמא יקבל העני מהממוצע, אך מדרבנן אמרו שיתן מהממוצע א' מששים לפי הר"ש ולפי' הר"י בן מ"צ מן היפה ולפ"ז ה"ה כשיש במק"א יותר שבלים ובמק"א פחות יתכן דלפי' הר"ש יש לו ליתן מהממוצע ולפי' הר"י במ"צ מהיפה, אמנם י"ל דדוקא לענין רע ויפה אמרו כן אבל לענין מספר השבלים מסתבר דאזלי תמיד בתר הכמות של השבלים תדע

פאה פרק ראשון

משנת אליעזר

רע"ב

גודל השדה ולפי רוב העניים, ולפי רוב ששים לפי רוב העניים: רוב העניים, אם שדהו קטנה ועניים מרבים, יוסיף הרבה מששים ולפי רוב כלומר לפי רוב ענותו ירצה לעניים, לשון וענותך תרצני (תהלים יט) ורמב"ם פירש לשון ענייה, כלומר מה שמתנה הארץ. ואית דגרסי עננה צני"ת, ופירושו גודל הגרגרים וקטנון, שאם היו השבלים של שדה במקום אחד מלאות וטובות, ובמקום אחר לנמות דקות, לא יניח הפאה כולה מן הרעות, אלא ישער ששים לרע וליפה:

שדה צופים

השבלים שישאר יהי' מוכרח לתת א' מס' אבל אם נותנין לפי גודל השדה א"ש אבל י"ל דס"ל כהגר"א דנותנין לפי שניהן לחומרא ומיירי שיש כאן לפי השבלים גם אחר שידל ומ"מ ה' צריך לתת לפי השדה ג"כ לחומרא ונמצא מפסידן. ע"כ.

מש"כ הר"ש והר"י בן מ"צ אינו אלא מדת חסידות דומיא דלפי רוב העניים והמשנה אומרת שראוי לעשות כן אבל אין בזה איסור אם אין עושה כן [אבל בחינוך מצוה רט"ז כ' שאדם חייב להוסיף בפאה לפי גודל השדה כו' וצ"ע].

עיי' בחשוקי חמד (כאן) שדן במי שיש לו שדה, והיא נמצאת בסמוך לעיר שדרים שם אנשים שאינם מברכים תחילה וסוף על המזון, האם יניח שם פאה. עיי"ש.

הכל לפי גודל השדה וכו'.

יש בזה ד' פירושים בראשונים [מלבד פ' הגר"א שהבאנו בדבור הקודם] דהר"ש מפרש דלפי גודל השדה אין הכונה ליתן יותר מס' דהרי אם השדה גדולה ממילא גם הס' מרובה ולמה יוסיף ולכן מפרש דלפי גודל השדה אז יתן א' מס' אף על פי שזה הרבה תבואה אבל לפי רוב העניים יוסיף יותר מס' [וזה מוכח מד' הר"ש בסוף המשנה שכ' ביותר מכשיעור דהיינו בשדה מעוטה ועניים מרובים אלמא דבשדה מרובה ועניים מועטים

מיהו אם אין נותן לפי השבלים יתכן שיש בזה איסור להגר"א דהא בתלוש מסתמא חייב ליתן לפי השבלים א"כ זה עיקר השיעור שקבעו חז"ל תדע דכל המנויין בחולין קל"ז ב' תרומה וראשית הגז א' מששים הוא לפי הפירות והגיזה וכן מ"ש בביכורים א' מששים הוא מסתמא לפי הפירות ולא לפי שטח האילנות א"כ ה"נ בפאה דכוותי' [אף שאינו מוכרח כי פאה מצותה דוקא במחובר] וצ"ע, וראיתי בראשונים במו"ק ד' ב' גבי הא דהמידל בגפנים שכמה ראשונים (תלמיד ר"י מפרש והר"ש בן היתום והמאירי) פירשוה בפאה שעדיין לא הפריש רק שהמקום הזה דרכו לתת פאה (דהיינו שהוא א' מששים בשדה) ועתה שרוצה להדל משם קצת גפנים נמצא גורם הפסד לעניים ולכאו' מוכח מהם דאזלי' בתר שטח השדה דאי בתר השבלים איזה הפסד גורם להם הרי לפי

שדה צופים

מששים מרובה וצ"ל דס"ל דבשלמא אם נתברך שדהו במיוחד יותר מכל השדות ועשתה פירות הרבה ראוי לו להודות לה' ע"ז ולתת פאה יותר מהשיעור אבל אם יש לו שדה גדולה אין זה ברכה מיוחדת יותר מאחרים אלא ששדהו גדולה וא"כ סגי שנותן א' מס' שזה ג"כ שיעור גדול בשדה גדולה ובזה לא מסתבר להצריכו ליתן יותר.

והנה בירו' אמרו ר"ש דריש שני דברים לקולו של בעה"ב שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי עניים שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי שדהו מתני' לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה ופי' הגר"א דלר"ש לא הול"ל לפי גודל השדה ולפי רוב העניים אלא לפי השדה ולפי העניים ויל"ע לפי רבינו דמפרש לפי גודל השדה דהיינו בשדה קטנה א"כ ג"כ לא הול"ל לפי גודל השדה אלא לפי השדה וי"ל דרבנו מפרש דגודל השדה אין הכונה שדה גדולה אלא מדת השדה נקרא גודל השדה בין שהיא קטנה בין שהיא גדולה וקושית הגמ' לר"ש הוא משום דלר"ש א"צ להוסיף על א' מס' אא"כ ישנם ב' הדברים שגם השדה גדולה הרבה וגם יש עניים הרבה א"כ הול"ל ביחד לפי השדה והעניים שהרי צריך דוקא ב' התנאים והלשון לפי גודל השדה ולפי רוב העניים משמע דב' דברים קאמר אך יל"ע לפי רבינו דגודל השדה היינו שדה קטנה איך קאמר ר"ש שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי העניים מעט הרי גם לרבנן כן הוא דאדרבה בשדהו קטנה נותן הרבה ולא בשדה מרובה וע"כ דר' שמעון

אין מוסיף על ס' ולפי הענוה אינו דבר שלישי [לפי א' של הר"ש] אלא הוא פי' על לפי רוב העניים שבוה לא נתנו שיעור כמה יוסיף רק לפי ענותו יוסיף.

והרע"ב פי' דיש כאן ג' דברים שצריך להוסיף על א' מס'. א' לפי גודל השדה ואף על גב דגם הא' מס' נתרבה צ"ל כמש"כ בתוס' אנשי שם דכיון דבירכו ה' בשדה גדולה ויש לו די והותר ראוי לו שיוסיף לעניים יותר מהשיעור כיון שעדיין נשאר לו הרבה. והב' לפי רוב עניים. והג' לפי ענותו דהיינו אפי' אין לו שדה גדולה ואין עניים רבים מ"מ אם הוא צדיק וירא שמים יוסיף יותר מא' מס' ויהא לו מצוה.

והרמב"ם בפיה"מ פי' ג"כ כהרע"ב דכולן הוא להוסיף על ס' אלא שפי' לפי הענוה לפי גודל הפרי דהיינו דברישא מיירי לפי גודל השדה שיש לו שדה גדולה בשטח ובסיפא לפי הענוה היינו שאין לו שדה גדולה אלא שנכנס בה ברכת ה' והוציאה הרבה פירות יותר משדה רגילה כזו וכיון שנתברך מהקב"ה ראוי לו שיוסיף על השיעור כיון שנשאר לו עדיין הרבה דומיא דרישא.

והרמב"ם (בהל' מתנת עניים) פי' ג"כ כמו בפיה"מ אלא שפי' לפי גודל השדה היינו שאם שדהו קטנה ואין מספיק לעניים יוסיף על ס' וכנראה דהוה קשיא לי' דאם היא שדה גדולה למה צריך להוסיף הרי גם הא' מס' הרבה ולכן פי' כן.

וקשה איך יפרש לפי הענוה שאם נתברך מוסיף לפי הברכה הרי ג"כ הא'

שדה צופים

היא לעזוב לעניים, ומצוות צדקה ומעשר היא לתת לעניים. וכן מצינו בחת"ס (יו"ד סימן רמד) שדן בענין אחד שמסר בעודו חי כל ספריו לאיש נאמן להביאם לבית הכנסת, ושם יעמדו לכל הרוצה ללמוד מתוכם ונתעכב הדבר מחשש הגנבים שיגנבו את הספרים, וכעת רוצה למכרם לצורך בניית מקוה, האם מותר.

והשיב החת"ס דלכאורה מה שטענו אנשי העיר שאין הספרים משומרים בבית הכנסת מפני הגנבים, היא טענה כדקיימ"ל לענין לקט שאם אין עניים ויבואו עטלפים אין צריך להניח, והרי הוא של בעלים וא"כ ה"נ אע"ג דנדר דאורייתא הוא, כיון דאיכא למיחש לגנבים ליתא לנדר.

אולם החת"ס דחה טענה זאת, וכתב: בלקט ליכא מצות נתינה אלא לעזוב אותם ואי לאו דכתיב מיעוטא לעני ולגר תעזוב אותם הו"א שצריך לעזבם ואפילו לעטלפים ולכן אם בטל מצות עזיבה הרי הם של הבעלים, משא"כ בצוואה שיש מצוה לקיים דברי המת צריך הוא לעשות כל טצדקי לקיים נדרו ואם אי אפשר להניחם בבית הכנסת מפני הגנבים ישמרו ויצניעם בביתו עד שיבא הזמן שיתאפשר להניחם שם יעו"ש.

נמצא שפאה וצדקה ומעשר הם שתי מצוות חלוקות מצות פאה היא עזיבה ומצוות צדקה היא נתינה, ואם כן לא יוצא ידי חובת צדקה ומעשר במה שמשייר יותר פאה ומה שהמשנה אמרה שיש לתת לפי רוב העניים הכוונה למצות פאה ולא למצות צדקה.

מפרש כפי' הר"ש וא"כ מנ"ל לרבנו דת"ק אין מפרש כן וצ"ל דלשון שדהו מרובה מתפרש אהא דקאמר ת"ק מפני הענוה דהיינו שדהו הצליחה ועשתה ריבוי פירות אבל לא קאי אגודל השדה.

ובאמת גם לפי הגר"א צ"ל דר"ש לא קאי אהא דהגר"א מפרש לפי גודל השדה ולפי הענוה היינו שהא' מס' לפי שטח השדה או לפי השבלים וגם מפרש דר"ש בא לפחות מא' מס' וא"כ ר"ש לא קאי רק על לפי רוב העניים דת"ק קאמר להוסיף על א' מס' ור"ש קאמר דזה דוקא אם גם יש הרבה עניים וגם השדה גדולה ואל"כ אדרבה יפחות מס' אבל לא מיירי כלל לענין אם ימדוד השטח או הפירות ואפשר דלר"ש לעולם אין מוסיפין על ס' רק שאם שדה גדולה ועניים מרובין אז יתן ס' ואל"כ יפחות והגמ' מקשה דלא הול"ל לפי רוב העניים רק לפי העניים דהיינו כשיש מעט עניים יפחות וצ"ע למה הזכיר הגר"א גודל השדה דע"ז לא קאי ר"ש כלל. (דרך אמונה).

ולפי רוב העניים.

פירש הרע"ב אם שדהו קטנה ועניים מרובים מוסיף על שישים לפי רוב העניים. וראה בחשוקי חמד שכתב להסתפק מה הדין באחד שהפריש פאה אחד משישים ואח"כ נתן עוד לפי רוב העניים, האם יכול לתת חלק זה של יותר משישים לפי רוב העניים מחשבון מעשר כספים שלו או לא.

וכתב שם, דיש להבדיל בין מצות פאה למצות צדקה ומעשר, דמצות פאה

פאה פרק ראשון

לא

משנת אליעזר

רע"ב

(ג) מתחלת השדה ומאמצעה. ואין נריך להניח פאה בסוף שדה, דכמינ (ויקרא יט) לא תכלה פאת שדך לקצור, אמרה תורה תן פאה, ואף על פי שיש לך עדיין קמה לקצור: ובבלבד שיתן פאה על מה שנתן ומפטר שדהו. רבי שמעון אומר, ובבלבד שיתן בסוף שדהו בפשעור,

(ג) נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה. רבי שמעון אומר, ובבלבד שיתן בסוף שדהו, דמשמע סוף שדהו, יכול גם לתן בתחלת הקצירה או באמצעה, דכתיב (ויקרא יט. ט) לא תכלה פאת שדך לקצור, אפלו יש לך לקצור עוד קל שם פאה על מה שנתן ומפטר שדהו. רבי שמעון אומר, ובבלבד שיתן בסוף שדהו בפשעור,

שדה צופים

ולפי רוב הענווה.

פירוש הערוך (ערך ענוה) שביאור מלת ענוה כאן, היא קמה, וכן פירש בערך (ענב ב) המשנה בפ"ו ה"ה רואין אותה כאילו היא ענבה של שעורין, שביאורה קמה של שעורים. וכן פירש הירושלמי בפ"ב דסנהדרין ה"ה.

ובכפתור ופרח (פרק נב) כתב: ולפי הענוה כלומר לפי מה שענוה השדה שאם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך, מוסיף לפי הברכה. ע"כ.

משנה ג

ובלבד שיתן בסוף כשיעור.

בחשוקי חמד כתב להסתפק, מה הדין בהתחיל לקצור את שדהו שיש שם עניים, ולא ישארו כאן עד גמר הקצירה והיה אם יניח כעת את הפאה העניים יטלוה, ובודאי יקיים מצוה, אך אם יניח את הפאה בסוף יתכן שלא יהיו שם עניים והפאה תשאר לעורבים ועטלפים מה עדיף האם להניח כעת שהוא מצוה בדיעבד אבל תגיע לעניים

וסיים שם: ולמעשה בעניננו אולי אפשר לומר דאף אם נאמר דלא מקיים מצוות מעשר כספים במה שמשייר יותר פאה מכל מקום אם הוא נוהג להשתמש בכספי המעשר לצרכי מצוה הרי שמצוות פאה לא גרע משאר מצוות וכמו כן אם נוהג להפריש חומש ואת המעשר הוא נותן דוקא לעניים ובמעשר השני הוא מקיים מצוות מותר להרבות בפאה על חשבון המעשר השני וצ"ע.

וראה עוד שם, בדבר שאלה מה הדין באדם הרוצה לקיים מצות פאה באופן שאין לה שיעור, ולפי רוב העניים, אך אם ישאיר את כל הפאה ילקטו אותה עניים שאינם ת"ח, ואז לא יוכל לתת מעשר כספים לת"ח, מה עדיף להרבות פאה או לתת לת"ח מעשר כספים.

וכתב, דיתכן שמצוות פאה עדיפה כי היא כתובה להדיא, מאידך יתכן שדוקא החיוב הכתוב בתורה עדיף ולא מה שרוצה להוסיף, והרי גם מצוות צדקה כתובה בתורה וצ"ע.

אָחד מַשְׁשִׁים, יֵשׁ בְּשַׁעוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, אִם בְּסוּף כְּשִׁיעוֹר. אֵף עַל אֹמְרִים עִם מָה שֶׁנֶּתַן בְּתַחֲלָה, דְּהִינּוּ שִׁיר קָלָח אֶחָד, סוּמְךָ לֹא מִשּׁוֹם וְגַדְדִּי קִרָּא בְּתַחֲלָה וְצִמְמֵנָה שִׁישׁ תּוֹרַת שְׂרָבִי שְׁמַעוֹן סוּבֵר לְהַשְׁאִיר גַּם בְּסוּף, וְיֵשׁ אֹמְרִים לְבַד מִמָּה שֶׁנֶּתַן רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, אִם שִׁיר קָלָח אֶחָד, בְּסוּף הַשְּׂדֵה, סוּמְךָ לֹא מִשּׁוֹם פֶּאֶה. שְׁנַחֲשֵׁב לֹא כָּל בְּסוּף הַשְּׂדֵה אֶחָד מִשְׁשִׁים חוּץ מִמָּה שֶׁהֵנִיחַ בְּתַחֲלָה וְצִמְמֵנָה. אִם שִׁיר קָלָח אֶחָד. בְּסוּף הַשְּׂדֵה וְהֵנִיחַ אוֹתוֹ לְפָאֵה, סוּמְךָ עָלָיו. וְכֵן מִה שֶׁהֵנִיחַ בְּתַחֲלָה, תּוֹרַת פֶּאֶה עָלָיו: וְאִם יֵשׁ אֵלָּה הֵנִיחַ אֶפִּילוּ

שְׂדֵה צוּפִים

טעמא דקרא, ותירץ על פי המבואר בחזו"א (שביעית סוף סימן ז ד"ה אם נניח) דכשהטעם פשוט דרשינן טעמא דקרא.

וכיון שכן יש לומר דבנידון דידן דלא שייך הטעמים שהרי כולם רואים שאם לא ישאיר פאה עכשיו אין מי שיקח את הפאה אח"כ יתכן שעדיף להשאיר את הפאה לעניים עכשיו כי באופן כזה התורה לא אמרה להשאיר פאה בסוף וצ"ע.

אם שייר קלח אחד וכו'.

בספר הון עשיר כתב לבאר המשנה, וז"ל: רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור. הצריך למה שקצר אחר שהניח הפאה הראשונה, אעפ"י שהיה בה השיעור הצריך לכל השדה, משא"כ לת"ק דלא צריך ליתן בסוף, כיון שכבר הניח הפאה הצריכה לכל השדה, בתחילה או באמצע.

ור' יהודה אומר אם שייר אפילו קלח אחד, שלא הניח עליו פאה, שאין בפאה שהניח בתחילה או באמצע כדי

או שמא יניח כמו שציותה התורה שהיא בסוף הקצירה אע"פ שאולי אז לא יהיו כאן עניים ויאכלוה עורבים ועטלפים.

והביא מבבלי שבת (כג ע"א) אמר רבי שמעון בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני החשד ומשום בל תכלה, מפני גזל עניים שלא יראה בעל הבית שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הרי זו פאה ומפני ביטול עניים שלא יהו עניים יושבין ומשמרין עכשיו מניח בעל הבית פאה ומפני חשד שלא יהיו עוברין ושבין אומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו, ומשום בל תכלה אטו כולהו לאו משום בל תכלה נינהו אמר רבא מפני הרמאין יעו"ש.

ויעוין ברמב"ם שהביא את כל הטעמים המובאים בגמרא, ובדרך אמונה (בביאור ההלכה ד"ה אין) הקשה דבשלמא ר"ש ביאר את טעם המקרא מפני שר"ש ס"ל דדרשינן טעמא דקרא, אבל קשה על הרמב"ם שהביא טעמים אלו, הרי הרמב"ם פסק דלא כר"ש ולא דרשינן

פאה פרק ראשון

לג

משנת אליעזר

רע"ב

קלח אחד בסוף השדה **פָּאָה. וְאִם לָאוּ, אֵינּוּ נוֹתֵן אֶלָּא** מה שנתן פָּאָה וְאִם
לפאה, הרי מה שהניח **לָאוּ, שְׁלֵא שִׁיר** משום הפקר:
באמצע ובתחלה, אינה **בסוף כלום, אֵינּוּ**
חשונה פאה אלא דין הפקר יש לה ופליג אדרבי
שמעון דאמר דמכל מקום היא חשונה פאה
אלא דלא מפטר צעל השדה צהכי. והלכה כרבי
שמעון:

שדה צומים

השדה, ולהוסיף אף על אחד מששים כל
מה שירצה, ויהיה לכל דין פאה, דלהיות
שהראשונה לא היתה בסוף כעיקר דין
פאה, יכול לחזור בו ממנה כל זמן שעדיין
לא נתנה לעניים, כדי ליתנה בסוף. ע"כ.

כתב הר"ש ז"ל, לרבי יהודה דאם שייר
קלח אחד סומך לו משום פאה,
היינו אם הפריש כשיעור פאה ורוצה
להוסיף דבמחובר רשאי להוסיף ויש
לו דין פאה להפטר מן המעשר אבל
לא בתלוש ע"ש, והטעם הוא גם כן דאי
אפשר להפריש מן התלוש כל שלא עבר
על לא תכלה, והכא כיון דהפריש פאה
כדינו ובא להוסיף אי אפשר להוסיף מן
התלוש.

והנה שיטת השנו"א עפ"י הירושלמי
לר"י דאם שייר קלח אחד כו', הוא
דאם שייר קלח אחד משיעור של פאה
שהפריש מעט פחות מכשיעור, ושייר
גם כן במחובר, יכול להוסיף אפילו מן
התלוש, ואם נתן כל השיעור פאה או
שנתן פחות משיעור פאה אלא שלא הניח
כלום במחובר אינו יכול להוסיף, וכ"ז
דוקא אם מתחילה נתכוין להוסיף אבל
לא נתכוין להוסיף בכל אופן אינו יכול
להוסיף ע"ש.

שיעור הצריך לכל השדה, סומך עליו
משום פאה, ונותן בסוף כשיעור הצריך
למה שקצר אחר שהניח הפאה, ויש לכל
דין פאה, אע"פי שאין בו מעיקר הפאה כי
אם השיעור הצריך לקלח אחד, ואם לאו
שלא שייר אפילו קלח אחד שלא הניח
עליו פאה, שהניח בראשונה הפאה הצריכה
לכל השדה, אינו נותן בסוף אלא משום
הפקר, כן נלע"ד פי' משנה זו לישב לשונה
בדקדוק. והר"ב והתי"ט כתבו פירושים
אחרים ודוק ותשכח לכולהו פירכא.

והא דתנא בתוספתא (ה"ה) אחר רבי
יהודה אומר וכו' משום הפקר, אמר
ר' יהודה בד"א בזמן שנתן את הפאה
ומבקש להוסיף. נ"ל דהכי פירושו, דהאי
דאינו נותן אלא משום הפקר, כשלא
שייר אפילו קלח אחד, היינו כשכבר נתן
לעניים אותה פאה שהניח באמצע, שא"א
לחזור בו, ושעתה הוא מבקש להוסיף,
ואינו מכיין כלל לפטור שדהו, בענין זה
אינו יכול ליתן אלא משום הפקר, אלא
אם כן שייר קלח אחד, שעדיין לא נתן
עליו פאה, אבל אם עדיין לא נתן לעניים
מה שהניח באמצע, ורוצה עתה לחזור בו
ממנה, ואינו מבקש להוסיף, אלא לפטור
שדהו במה שניח עתה בסוף, אפילו לא
שייר קלח אחד, יכול עתה ליתן על כל

שדה צופים

הוא מניח את הפאה לא איכפת לן כמ"ש הראב"ד ז"ל בת"כ פ' קדושים על הא דאמרינן שם אין פאה אלא מחמת כלוי, היינו שלא תאמר דפאה הוי כמו פאת הראש וזקן דצריך להניח דוקא בקרנות השדה, דאף באמצע יכול להניח רק שלא כלה השדה ע"ש.

הנה כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב הי"ג) בעה"ב שנתן פאה לעניים ואמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם מצד אחר, זה וזה פאה, והקשה עליו המל"מ בפ"א דמשמע שנתן להם מתחילה כשיעור פאה, ומשמע נמי שלא היה מתחילה דעתו להוסיף, ואמאי זו"ז פאה הא כבר נפטרה השדה ע"ש, ונראה דהרמב"ם ז"ל לשיטתיה אזיל דפסק כר"ש דאם נתן פאה בתחילה או באמצע הוי פאה, וצריך ליתן פאה לבסוף כמ"ש שם הי"ב, ומשום דר"ש נתן כמה טעמים לדבריו כמ"ש הכ"מ, אם כן הכא כשהפריש בעה"ב פאה ואח"כ הפריש עוד פאה אם כן כשנתן הפאה הראשונה עדיין נשאר לו קמה, אם כן הפאה הראשונה לא היתה סוף קצירו כי אם באמצע, וכל שהפריש פאה באמצע הוי פאה וצריך להניח אף בסוף, ואף שכתב הרמב"ם ז"ל דצריך להניח בסוף השדה רק כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה, מכל מקום כיון דעדיין חייב להניח פאה יכול להניח כמה שירצה, דפאה אין לו שיעור למעלה. ומה שהביא שם המל"מ מהירושלמי על ההיא דלעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח, דב"ש היא דהפקר לעניים הפקר, אבל לב"ה כיון שנתן שיעור פאה אינו חל על התוספת תורת

והנה זה כשנתן שיעור פאה או שנתן פחות ולא נתכוין להוסיף דאינו יכול להוסיף הוא משום דכבר נפטרה שדהו, ובלא נתן כשיעור ונתכוין להוסיף דלא נפטר, עדיין יכול להוסיף אף מן התלוש אם נשאר גם מן המחובר, והטעם דס"ל דכל שאפשר להפריש מן הקמה שיש עוד מחובר אם הפריש מן התלוש גם כן חל, ואין זה מדין חזרה פאה לעומרים, ואף דמצות פאה להפריש מן הקמה כיון דאיכא קמה וראוי להפריש לא נפקע ממנו זה החיוב, וכיון שלא נפקע אף אם הפריש מן התלוש גם כן חל, רק אם לא שייר כלום ממחובר אף דעדיין לא הפריש כיון דאי אפשר עוד להפריש מן הקמה אם כן חובת הפאה להפריש מן הקמה נפקע, ודין חזרה פאה לעומרים מעשה דתעזוב שהוא חיוב חדש ל"ש הכא, דזה דוקא בשעבר על לא תכלה והכא לא עבר שהרי הפריש פאה, ואף שהפריש פחות מכשיעור על לא תכלה לא עבר, ולא חזרה פאה לעומרים. (מקדש דוד פאה סי' כ).

האי אמצע וסוף היינו סוף קצירו ואמצע קצירו, דבירושלמי (פאה פ"א ה"ג) מפקינן דנותנין פאה בין בתחילה בין באמצע בין בסוף מדכתיב ובקוצרכם, מה ת"ל לקצור אלא אפילו יש לו כמה לקצור, ולר"ש דס"ל דצריך דוקא להניח בסוף שדהו היינו גם כן בסוף קצירו וכמ"ש רש"י ז"ל (שבת כ"ג. ד"ה לסוף) לסוף שדהו בגמר קצירו כדכתיב לא תכלה משמע בשעת כלוי ולא שיקצה אותה קודם לכן ע"ש, אך באיזה מקום שבשדה

שדה צופים

רק במקום שגומר קצירו. (מקדש דוד פאה סימן יג).

עיין חשוקי חמד שדן בדבר שאלה, באחד שנתן בית לבנו והתנה שלא ינעל פאת ביתו במשך היום בפני עניים. והנה לבית יש ד' צדדים, ובכל צד יש כניסה לבית, ויש להסתפק האם כוונת האב היתה שכל הצדדים לא יהיו נעולים, כי כל צד הוא פאת הבית, או שמא מותר לו לנעול ג' צדדים ורק צד אחד לא ינעל, ובזה יחשב שפאת הבית לא נעולה בפני עניים.

וכתב לפשוט שאלה זו ממה דתנן הכא, אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה. והקשה הרדב"ז בבאורו על הרמב"ם (פ"א ממתנות עניים ה"א) וז"ל ואם תשאל הכא כתיב פאת שדך וגבי הראש נמי פאת ראשכם מאי שנא דהכא סגי ליה פאה אחת בכל השדה, ומאי שנא התם שצריך להניח שתי פאות, שאם גלח הפאה האחת לוקה אע"פ שהניח הפאה השנית.

תשובתך, דלגבי שדה כתיב לא תכלה פאת שדך ובכילוי תלה רחמנא וגבי פאת הראש כתיב לא תקיפו פאת ראשכם ואם הקיף פאה אחת לוקה ואם הקיף כל הראש נמי לוקה שתיים דהקפת כל הראש שמה הקפה עכ"ל. נמצא שכשכתוב לא תקיפו פאת ראשכם, הכוונה שאסור להקיף כל פאה ופאה. אם כן גם בענייננו אם האב התנה שלא ינעל פאת ביתו אסור לנעול כל פאה ופאה וחייבים כל הצדדים להיות לא נעולים

פאה ע"ש, התם שאני כיון דאמרינן דנותן משום פאה עד שימרח, היינו בתלוש, וכיון דהניח במחובר שיעור פאה אם כן הניח פאה בסוף אי אפשר להוסיף פאה בתלוש שכבר יצא ידי פאה. (מקדש דוד פאה סי' יג).

כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב ממתנ"ע ה"ב) אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה כדי שיהיו עניים יודעין מקום שיבואו לו, וכדי שתהא ניכרת לעוברים ושבים ולא יחשד, ומפני הרמאים שלא יתכוין לקצור הכל ואומר לאלו שרואים אותו קוצר סוף השדה בתחלת השדה הנחת, ועוד שלא ישמור שעה שאין שם אדם ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו ע"ש.

והנה זה שכתב כדי שיהיו עניים יודעין מקום שיבואו לו, נראה דמפרש זה דאמרינן משום ביטול עניים היינו שידעו המקום שהניח ולא יצטרכו לחפש ויבטל, אך רש"י ז"ל (בשבת כ"ג. ד"ה לטוף) פי' משום ביטול עניים שלא היו יודעים מתי יקצור אותה, היינו שאם לא יניח הפאה בסוף קצירו לא יהיה אפשר להם לכוין השעה שיניח ויצטרכו להמתין ויבטלו.

ואפשר דיש נפקותא לדינא בין רש"י והרמב"ם ז"ל אם כשגומר קצירו יניח שיעור פאה במקום אחר, דלרש"י ז"ל דתלוי רק בזמן שיכוונו העניים הזמן שמניח פאה, היינו כשיגמור קצירו יכול להניח אז הפאה אף במקום אחר, אך להרמב"ם ז"ל דצריכים העניים לכוין המקום שמניח והיינו במקום שגומר קצירו שלא יצטרכו לחפש צריך להניח

פאה פרק ראשון

משנת אליעזר

רע"ב

(ד) פֶּלֶל אָמְרוּ (ד) פֶּלֶל אָמְרוּ בַּפֶּאֶה. פֶּלֶל (ד) כֵּל דָּבָר שֶׁהוּא בַּפֶּאֶה, פֶּלֶל שֶׁהוּא מִן אֶפֶל, אָדָם שֶׁלֹא עַל יְדֵי הַדַּחֲקָה, דְּכַתִּיב (ויקרא יט ט) וּבְקִצְרְכֶם, וְאִין קִצְיָה אֶלֶא בְּדָבָר הָרְאוּי לְאֲכִילָהּ, וְנִשְׁמַר שְׂאִינוּ הַפֶּקֶר, דְּכַתִּיב (שם שם. י) לְעֵנִי וְלִגְרָ תַעֲזוּב אוֹתָם, פֶּרֶט

שדה צופים

אבל הכא ליכא למדרש לאפוקי קרא מפשטיה דאמר פאת שדך. עכ"ל.

והנה לפי התירוץ השני של הריטב"א שלראש יש שתי פאות טבעיות והם שתי הפאות ולכן כוונת התורה היא לא להקיף כל פאה, לעומת זאת אין לשדה פאות קבועות כי היא יכולה להיות עגולה ולכן בהכרח שהתורה התכוונה לא לכלות הכל אבל היכן שהשאריר הרי זה מספיק. לפי זה גם לבית אין צורה אחידה כי יש בתים עגולים ולכן בהכרח הכוונה לצד אחד. אולם יתכן שמכיון שדיבר על בית ידוע אם כן אם לבית הזה יש ד' צדדים ברורים, יש להימנע מלנעול את כל הצדדים וצ"ע.

ולתירוץ השלישי יתכן שדוקא בפאת הראש בעינן את ב' הפאות כי נאמר לא תקיפו, משא"כ בשאר מקרים מספיק פאה אחת ואם כן אף בעניננו סגי בדלת אחת וצ"ע. ע"כ.

משנה ד

כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר
וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת
ומכניסו לקיום חייב בפיאה.

אוכל בא לאפוקי ספיחי סטים והוא מין צבע וחזי לאכילה רק ע"י הדחק.

בפני העניים, ואין זה דומה לפאת שדך ששם נאמר לא תכלה ואם משאיר צד אחד מספיק כי לא כילה.

שוב מביא דהריטב"א בשבועות (דף ג ע"א) כבר הקשה את קושיית הרדב"ז ותירץ בג' אופנים, וז"ל: ויש מתרצים דהתם לא תכלה כתיב (ויקרא כ"ג) ואכילוי בלחוד קפיד רחמנא, [כלומר לגבי השארת פאה בשדה התורה בכלל לא אמרה להשאיר פאה אלא התורה אמרה שלא לכלות].

ועוד דיש שדה עגולה שאין לה פאות מה שאין כן בזקן וראש, [כלומר ע"כ התורה לא התכוונה בפאת השדה להשאיר שתי פאות דבאופן טבעי לא תמיד ישנם שתי פאות משא"כ בפאת הראש דבאופן טבעי ישנם ב' פאות מהיכי תיתי שהתורה מיירי רק באחד ולא בשני דוגמא לדבר מגיד הנשה שהתורה אמרה ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וקיי"ל שאסור לאכול גם גיד של ימין וגם של שמאל].

והנכון דהכא כיון דכתב רחמנא (ויקרא י"ט) לא תקיפו פאת ראשכם, על כל הפאות הזהיר הכתוב שאין הקפה אלא בשתיהם, ואפקיה בלשון פאת לחייב על כל פאה ופאה, ויליף השחתה מינה בהיקש או דלא מיקריא השחתה במקצת,

פאה פרק ראשון

לו

רע"ב

משנת אליעזר

מקרי ואין חייבין וגדוליו מן הארץ, ולקייטתו לאלו שכבר
 צפאה, דכתיב (ויקרא) וזכרונם, ואין חייבין וגדוליו מן
 (ט) וזכרונם, ואין חייבין וגדוליו מן הארץ, ולא כמהים

קצירה אלא דזכר הראוי לאכילה: ונשמר. למעוטי הפקר שאין לו שומרים שאינו חייב צפאה, דכתיב (שם) לעני ולגר תעווצ אוחס, פרט להפקר, שכבר נעוצ: וגידוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטרויות שאין להם שורש צארץ וגדוליהם מן האויר שאין חייבין צפאה, דכתיב (שם) קציר ארצכם: ולקייטתו באחד. למעוטי מאנה וכיוצא זה מן האילנות שנלקטים הפירות שמתצטלים צהם ראשון ראשון, דכתיב (שם) קציר, משמע דזר הנקצר הרבה ציחד: ומכניסו

ופטרויות וכיוצא בהן, דכתיב (שם שם ט) קציר ארצכם, דהינו גדולי קרקע ואלו אין להם שורש בארץ, ולקייטתו באחת שכל הפרות נגמרים יחד, לאפוקי תאנים וכיוצא בהן, דכתיב (שם שם) קציר, דהינו דבר הנקצר הרבה ביחד, ומכניסו לקיום שיכול להחזיק זמן מה, לאפוקי רב ירקות שדה שאינם מתקיימים אלא מתעפשים מהר דפטורים, דכתיב (שם שם) פאת שדה בקצרה, ואין הירק נקצר, חייב

שדה צופים

בשדות אחרות, וזה הטעם הוא בכל הדברים שממעט.

והנה כפי פשטות הלשון ממעט כל אלה מלשון קציר, דסתם קציר הוא אוכל ונשמר וכו', וכ"מ בר"ש פ"א מ"ד דפאה, אבל הר"מ ורע"ב הביאו דרשות מיוחדות על כל פרט ופרט, ולא ידעתי מניין אלה להם. (תו"ת ויקרא יט, הערה כו).

המנחת חינוך (מצוה ריח, מצות לקט) כתב, והנה לענין התנאים הנצרכים לענין פאה היינו אוכל ונשמר כו', נראה דג"כ גבי לקט הדין כן כיון דנפ"ל מקציר ער"מ ור"ש ומבואר בפירוש גבי המשכים וזכה בכריו אבל אם זכה בהפקר פטור מן הלקט שו"פ וגם לקיטתו כא' (וא"צ למעט תאנים דבלא"ה אילנות (אינם) פטורים מן הלקט עש"ס ור"מ) רק אם יהי' במין א' דבר שאין לקיטתו כא' ג"כ פטור.

והנה נראה דעת הר"מ ג"כ כאן דאף קטניות חייבים מה"ת בלקט ודעת

ונשמר, לאפוקי הפקר, והיינו שהפקיר אחד את הקרקע עם התבואה ונקצרה ברשות הפקר ואח"כ זכה אחד בהקרקע עם העמרים פטור מפאה. וגדולו מן הארץ, ממעט כמהין ופטרויות שגדלים מאויר.

ולקייטתו כאחד, ענינו שהתבואה של אותה חלקת השדה מתבשלת כאחד, לאפוקי תאנה וכיוצא בזה מן האילנות שיש בהם בהאילנות עצמן מעט נגמר היום ומעט למחר ולכמה ימים, ואין מלקטין אותן כאחד רק בזמנים שונים. וטעם הפטור בזה משום דכיון דיש רשות לבעה"ב להניח פאה כל משך זמן הלקיטה לא יצפו העניים לפאה כזו, שעד שישמרו כל משך זמן הלקיטה יפסידו במקום אחר.

ומכניסו לקיום ממעט ירק שאינו מתקיים והשווי שלהם מועט ואין שוה להעניים להמתין עד אחר הקצירה, שבתוך כך יכולים להפסיד

משנת אליעזר

רע"ב

פִּפְאָה, וְהַתְּבוּאָה בַּפֶּאָה. וְהַתְּבוּאָה וְהַקְטָנוּת דְּקִיּוּם. לַמַּעוֹטֵי יִרְקָה, שְׁאִינוּ מִתְקַיִים אֲלֵא בַּפֶּלֶל וְהַקְטָנוּת בְּהֵם הַזֶּה כְּשִׁיזְשַׁלְמוּ בָהֶם. מִתְעַפֵּשׂ מִיָּד, לְכַתִּיב: שֶׁסָּטָן פָּלַח שֶׁדָן בְּקִרְבֶּךָ, וְאִין הִירָק נִקְרָר: וְהַתְּבוּאָה וְהַקְטָנוּת. תְּבוּאָה מִמַּשְׁמַת הַמִּינִים חֲטָה וְשַׁעֲרָה וְכוּסְמַת שְׁזוּלַת שְׁעֵל וְשִׁפּוּן. קְטָנוּת פּוֹלֵין וְאִפּוּיִן וְעֵשִׂים וְדוּמִיָּה: בַּבֶּלֶל הַזֶּה. לְהַחֲמִיז צִפְאָה כְּשִׁיזְשַׁלְמוּ צֵהס לָל הַתְּנָאִים הַלְלוּ:

שדה צופים

מצוה קכ"ב על פרט ועוללות דילפי מפאה לענין אוכל ונשמר אמנם באמת כדבריו מבואר בחולין קל"ז א' דאמרי' מודה ר' יוסי דאמר קיטוף פטור מלקט במידי דאורחא פירש"י כגון בצלים ושומין דקיטוף שלהן זהו קצירן וכ"ה בהדיא במאירי שם אם הי' תולש או עוקר דברים שדרכן ליקצר בתלישה או בעקירה ולא במגל כגון קטניות ומיני ירקות ה"ז לקט וכן מוכח בירו' פ"ק ה"ד קצירך אפי' קציר אורז ודוחן וקרא דקצירך גבי לקט כתיב וכן משמע פשטות ל' רבינו לקמן פ"ד ה"ב התולש דברים התולשים אותן ואף על גב דגם בתבואה מצינו לפעמים דדרכן בעקירה כמ"ש בב"מ ר"פ המקבל מקום שנהגו לעקור יעקור מ"מ לשון רבינו דברים שדרכן בתלישה משמע מינים שתמיד דרכן לתלוש ובאמת גם מסוגיית הגמ' הוא מוכח דמייתי ראי' מפאה אלקט וכבר תמה הראב"ד בתו"כ מה ראי' מפאה שא"ה דרבי קרא וצ"ל דס"ל לגמ' דאי מרבי' גבי פאה ילפי' לקט מינה כמ"ש בה"ג ויראים לענין שאר הדברים ואי נימא דלקט אין נוהג אלא בתבואה ולא ילפי' מינה לשאר המינין כלל שפיר י"ל דגם לענין דרכן בתלישה ועקירה לא ילפי' אע"כ דילפי' כל מילי

תוס' לא ברירא לי שכתבו בפאה דא"ח אלא דגן תירוש ויצהר ובלקט ל"ש תירוש ויצהר דא"ח בלקט (רק תירוש חייב בפרט).

ואני מסופק בדעת התוס' אם דעתם גבי לקט דא"ח רק דגן מה"ת ולא קטניות או אפשר דלקט חייב מה"ת אף קטניות וה"ה ירקות שמכניסין לקיום כגון שומים ובצלים אם חייבים מה"ת או דדומה לתו"מ לענין זה לדעת התוס' דרק דגן חייב מה"ת ומצד הסברא נראה דאינו חייב וע' תוס' שבת דס"ח ובנדה וצע"ק. ע"כ.

והגרר"ק בדרך אמונה (פרק ב) מביא דברי המנ"ח, וכותב: והנה הא דפשיטא ל' דקטניות וירקות שמכניסין לקיום חייב בלקט ולא מספק"ל אלא אם הוא מה"ת או מדרבנן לכאו' אינו מוכרח דאפשר כיון דא"א ללמוד לקט מפאה דמרבי' כל דבר דהא אילנות ע"כ פטורין מלקט מדגלי רחמנא פרט בכרם לא ילפי' לענין זה כלל ואין חייב אלא תבואה שהוא סתם קציר עיי' ירו' פאה פ"א ה"ד ומש"כ בה"ג בה' פאה וכל מאן דמחייב בפאה מחייב בלקט ע"כ לא קאי על כל הדברים דהא אילנות פטורין וי"ל דלא קאי אלא על אוכל ונשמר וכמ"ש היראים

שדה צופים

הנה בשבת (ס"ח ע"א) אמרינן כל שהוא אוכל למעוטי ספחי סטים וקוצה, נשמר לאפוקי הפקר כו', והנה זה דהפקר פטור מן הפאה הוא רק בזכה בו אחר אבל אי קדם וזכה בו הוא אמרינן (נדרים מ"ד: ותמורה ו' א) המפקיר כרמו ולשחר עמד ובצרו חייב בפרט ובעוללות בשכחה ובפאה, וכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ה ממתנ"ע הכ"ז) המפקיר את כרמו והשכים בבוקר וזכה בו לעצמו ובצרו חייב בפרט כו' שהרי שדך וכרמך אני קורא בו מפני שהיה שלו והרי הן שלו, והקשו על הרמב"ם ז"ל הרי אמרו בגמרא הטעם משום דכתיב תעזוב יתירא.

ונראה דהרמב"ם ז"ל בזה לשיטתיה דפסק בפ"א ממתנ"ע ה"ב כר"י דלא הפריש פאה מן הקמה כו' דאף מפריש מן העיסה, ואמרינן בב"ק (צ"ד א) דטעמא דר"י אי משום דס"ל שינוי אינו קונה או משום דכתיב תעזוב יתירא ע"ש, והרמב"ם ז"ל פוסק דשינוי קונה וע"כ משום תעזוב יתירא, והנה התוס' בב"ק שם (ד"ה לא) הקשו לר"י דדריש לתעזוב יתירא למפריש מן העיסה מנ"ל ה"א דהמפקיר כרמו ולשחר עמד ובצרו ע"ש, ומש"ה כתב הרמב"ם ז"ל משום דכתיב שדך וכרמך דלר"י ע"כ אין זה משום תעזוב יתירא.

והנה בתמורה (ו' א) על ה"א דהמפקיר כרמו והשכים בבוקר ובצרו דחייב בפרט כו' משום דכתיב תעזוב יתירא, כתב הרמב"ם ז"ל חייב בפרט ובעוללות בשכחה ובפאה דכל הני כתיב בהו תעזוב דריבה אפילו הפקר ע"ש, ונראה מדבריו דכל הפקר חייב בכלהו ולא דוקא אם זכה בעצמו, וזהו עפ"י הירושלמי (קידושין

חוץ מאילנות דמעטי' קרא [אף שאין זה מוכרח כ"כ] אמנם מה שרצה המנ"ח לומר דגם לדעת התוס' יהא לקט מה"ת בקטניות וירקות תמוה מאד לומר כן דאם בפאה דאיכא קראי לרבות אמרי' דאסמכתא נינהו כ"ש בלקט דליכא קרא לרבות ואי משום דכתיב קציר גם גבי פאה כתיב קציר ולמה יהא לקט חמור מפאה והר"ש כ' בפ"ק דפאה מ"ד דל"ש קצירה אלא בתבואה. ע"כ.

ונשמר.

התפארת ישראל (בועז אות ד) כתב, שאין להקשות ממ"נ, אי בהפקיר השדה והתבואה המחובר בה. פשיטא דהזוכה בה חייב בפאה כשיקצרה. דהא אמרי' (ב"ק דכ"ח א') המפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו חייב בפאה. דע"כ הא דנקט שבצרו הוא עצמו לאו דתידיק מינה דבזכה אחר בכרם וגפנים ובצרן פטור. דמ"ש רק התם מיירי בהפקיר הגפנים במחובר ולא הקרקע דבכה"ג בזכה אחר פטור. דפאת שדך אמר רחמנא. והרי אין השדה שלו. משא"כ בעל השדה שהקרקע שלו חייב בכה"ג. ואי"ל דהכא מיירי בהפקיר רק התבואה המחוברת ולא הקרקע. דבכה"ג למה לי קרא תעזוב פרט להפקר שכולו עזוב כר"ב כאן. תיפוק ליה שאין השדה שלו. ונ"ל דהכא מיירי בהפקיר הקרקע עם התבואה. ונקצרה ברשות הפקר. ואז הזוכה בקרקע ועומרים אח"כ פטור. ועי' בר"נ נדרים (דף מד ב') ד"ה איתביה המפקיר.

שדה צופים

סדרם להפך, כסדר הנפקותא דידהו, ואכל דקדים ברישא כסדר הנפקותא, אף על גב דראוי היה להיות נשנה אחר לקיטתו כאחד, הוא מפני שעל עיקר זה נצטוינו על הפאה, שיהיה לו לעני מה לאכול. (הון עשיר).

עיין מקדש דוד (סימן כו) שכתב לבאר איזה קטניות חייבות בפאה ומהו הגדר דלקיטתן כאחד ומכניסין לקיום, וז"ל: אמרינן (פאה פ"א מ"ד) דהתבואה והקטניות בכלל הזה היינו דנשמרין ולקיטתן כאחד ומכניסין לקיום, והנה בר"ה (י"ג ב) אמרינן דאורז ודוחן הפרגין ושומשמין אזלינן בתר השרשה מתוך שעשוין פרכין פרכין כו', וכתב רש"י ז"ל שהן קטניות ואין לקיטתן כאחד ומש"ה לא אזלינן בהו בתר לקיטה ע"ש, והכא אמרינן דקטניות לקיטתן כאחד, ועוד יותר קשה דאמרינן בספרי (דברים י"ד) גבי מעשר עשר תעשר כו', יכול אין לחייב אלא על דגן תירוש ויצהר מנין לרבות שאר פירות ת"ל תבואת, יאמרו תבואות, אלמלי כן הייתי אומר מה תבואה מיוחדת שמכניסה לקיום אף אני מרבה אלא כיוצא בה, הא מה אני מרבה את האורז ואת הדוחן ואת הפרגין ואת השומשמין, מנין לרבות קטניות כו' ע"ש, ונראה מזה דשאר קטניות חוץ מאורז ודוחן כו' אינו מכניסין לקיום, אם כן זה דקטניות חייבות בפאה באיזה קטניות אמרו, אי באורז ודוחן ופרגין ושומשמין הא הנך אין לקיטתן כאחד, ואי בשאר קטניות הרי אין מכניסין לקיום, ועוד דבירושלמי (פאה פ"א ה"ד) אמרינן להדיא דאורז ודוחן חייבין בפאה.

פ"א ה"ה) דאמרינן שם גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו המחזיק בקרקע חייב בכל, המחזיק בקמה חייב בשכחה ובפאה ופטור מן המעשרות ע"ש, והא התם שזכו בהן אחרים ומכל מקום חייב בשכחה ובפאה, וכבר עמד בזה במרה"פ שם, וכן נראה דעת הראב"ד ז"ל בת"כ (קדושים פרק א' פ"סא ח') שכתב דזה דאמרינן נשמר לאפוקי הפקר, היינו מין השמור למעוטי מין שאינו חשוב שאין שומרין ומפקירין אותו.

אך יש לעיין מההיא דתמורה (כ"ה א) דבעי אילפא אמר על הלקט עם נשירת רובו יהא הפקר הפקר הוי או לקט הוי כו', ומכלל דאם הפקיר קודם נשירת רובו הוי הפקר ולא לקט, דהפקר פטור מן הלקט, ונראה דודאי כשהיה הפקר בשעת קצירה פטור כמ"ש בפה"מ דל"ש עזיבה בדבר שכבר עזוב, אך כל שהיה הפקר קודם קצירה ובשעת קצירה אינו הפקר זה גם כן פטור משום שאינו נשמר, ולזה כתב הראב"ד ז"ל דזהו רק מין הנשמר ולאפוקי העוזרדין והערמונים שהביא הראב"ד ז"ל שם שאלה מינים הן מההפקר ע"ש, ולא מהני אפילו זכה בהו קודם קצירה לפי שהן מין שאינו נשמר, וכמו בלקיטתו כאחד ומכניסו לקיום דאזלינן בתר המין כדאמרינן בירושלמי גבי המחליק בבצלים, וה"נ בנשמר. (מקדש דוד, סימן כה)

וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת.

כך הוא סדר הדברים, שבתחילה הפרי גדל, ואח"כ נלקט. משום הכי לא

שדה צופים

וכן בזיתים יש להוכיח דעונת המעשרות שלהן הוא בב"א דאמרינן בירושלמי מעשרות (פ"א ה"ב) זיתים מאימתי חייבין במעשר משביכר צמייא קייטא ע"ש, והנה זה דתלינן עונת המעשרות של זיתים בביכור של פירות אחרים, הוא לפי שכתבו התוס' ר"ה (י"ב: ד"ה התבואה) דעונת המעשר של כל הפירות הוא הבאת שליש, וזה דקתני בתבואה וזיתים משהביאו שליש ובשאר פירות אמרינן התאנים משיבחילו הענבים משיבאישו כו', משום דבכולהו אפשר ליתן בהם סימן חוץ מתבואה וזיתים ע"ש, ומש"ה נתנו סימן להבאת שליש של זיתים בזמן ביכור של פירות אחרים, והנה מוכח מזה דעונת המעשר בכל הזיתים הוא בב"א כיון דלא נתנו סימן בגופן כ"א בזמן ביכור של פירות אחרים, ואי זיתים גופיהו אין עונת המעשרות שלהן בזמן אחד מה שייך ליתן להן סימן בביכור של פירות אחרים.

והנה בזה מתיישב מה שהקשו התוס' על רש"י ז"ל מנחות (פ"ו א) גבי ג' זיתים הן כו' ופי' רש"י ז"ל דאין הזיתים מתבשלין בב"א, והקשו כיון דאין לקיטתן כאחד אמאי חייבין בפאה ע"ש, ולפי זה כיון דלפאה לא תלוי בבישול גמור רק בעונת המעשרות, ל"ק דלעונת המעשר הן באין כאחד כדמוכח מהירושלמי, אך לפי זה תקשה באורז ודוחן פרגין ושומשמין אמאי חייבין בפאה, הרי כתב הר"ש ז"ל בשביעית (פ"ב מ"ז) דאין מביאין שליש בב"א, ונראה דזה דנראה מהירושלמי דכל שמטילין שאור שהוא עונת המעשר בב"א חשיב

והנה התי"ט כתב דלקיטתן כאחד היינו שמתבשלין יחד, ואם כן ל"ק דאורז ודוחן כו' אף שאין לקיטתן כאחד מכל מקום מתבשלות יחד כדאמרינן בר"ה שם הכל הולך אחר גמור פרי ע"ש, אך נראה דאף בבישול גמור אינו תלוי, דאמרינן בירושלמי שם (פאה פ"א ה"ד) תני ריב"י אומר רוטבי תמרים פטורין מן הפאה לפי שאין ראשון שבהם ממתין לאחרון, ואמרינן מ"ט דרבנן דמחייבי, אמר ר"ז מפני שכולן צריכין שאור בב"א, היינו שהטלת שאור שלהן הוא בב"א כמ"ש הפ"מ, והטלת שאור הוא שיעור של עונת המעשרות כדאמרינן פ"א דמעשרות מ"ב התמרים משיטילו שאור, דבישול גמור בהן הוא משתפרש הגרעינה כדאמרינן בירושלמי, ונראה מזה דכל שבאין לעונת המעשרות בב"א שהיא הבאת שליש חשיב לקיטתן כאחד.

והנה לפי זה הא דחשבינן בפ"א דפאה (מ"ה) האוג והחרובין האגוזים והשקדים הגפנים והרמונים והזיתים והתמרים דחייבין בפאה כל הנך עונת המעשרות שלהן הוא בב"א, והנה בגפנים ורמונים יש להוכיח דעונת המעשרות שלהן הוא בב"א שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' מעשר הלכה ה' והוא מהירושלמי (פ"א ממעשרות ה"ב) אשכול שהגיע בו אפילו גרגיר יחידי לעונת המעשרות כולו חיבור למעשרות וכאילו הגיע כולו, ולא אותו אשכול בלבד אלא כל הרוח שיש בה אותו הגפן שיש בו האשכול, וכן רימון שהגיע בה אפילו פרידה אחת כולה חיבור ע"ש, אם כן כל הגפנים וכל הרמונים של אותו הרוח באין לעונת המעשרות בב"א.

שדה צופים

והתפארת ישראל (כאן, בועז אות ה) כתב: לפע"ד אף דבכל דוכתא כ' תוס' דחייב פאה ומעשר אינו רק בדגן תירש ויצה"ר. (כשבת דס"ח ונדה ד"ג ופסחים דנ"ו) עכ"פ לפמ"ש הרא"ש רפ"ו דברכות דלכ"ע חיוב ברכה מדרבנן. והנך קראי אסמכתא בעלמא ניהו. א"כ מדעכ"פ שאר מינין עכ"פ מדרבנן מחייבי בפאה. עביד שפיר ילפותא. אברכות דרבנן מחייב פאה ומעשר דרבנן. ואי משום קושית רבינו הראשונה. כדי שלא יסתרו תוס' כל הגמרות הערוכות הנ"ל. דמפורש דאין פאה בתאנה. נ"ל דמ"ש תוס' פאה. הוא לאו דוקא. אלא ר"ל מתנת עניים ובכללן אתה מוצא מעשר. שכולן חייבים בה מדרבנן בכל מקום. משא"כ ירק פטור ממעשר בח"ל. [וכירושלמי סוף חלה. ורמב"ם פ"ב מתרומות]. ע"כ.

והתבואה והקטניות.

הם בכלל זה ודאי, ואין אתה צריך לעמוד עליהם איזה מהם בכלל ואיזה מהם לא מכלל, דהירקות והאלנות אתה צריך לעמוד עליהם לידע איזה מהם בכלל ואיזה לא, מפני שאינם בכלל זה כלם, וזה הוא מאי דקמל"ן תנא, ואע"פי שנסמר אפשר שלא ימצא בתבואה וקטניות, מ"מ מלתא דלא שכיחא היא שימצא תבואה וקטניות של הפקר, חוץ מבשביעית, שהרי אינם יוצאים אלא ע"י זריעה, ועיקר חיות האדם תלוי בהם. (הון עשיר).

עיין מקדש דוד (פאה סימן כד) מ"ש בדעת הרמב"ם דפאה הוי מדאורייתא בכל

לקיטתו כאחד, אין זה דתלוי רק בעונת המעשרות דכ"ש אם גמר בישולן הוא בב"א דחשיב לקיטתו כאחד, רק אף אם אין גמר בישולן כאחד כיון שבאין לעונת המעשרות בב"א חשיב ג"כ לקיטתו כאחד דאז כבר ראויין ללקיטה ע"י הדחק, ואם כן אורז ודוחן כו' נהי דאין הבאת שליש שלהן בב"א מכל מקום כיון דגמר בישולן בב"א כדאמרינן בר"ה חייבין בפאה. ע"כ.

עיין ברע"ב דלקיטתו כאחת, למעוטי תאנים וכל כיו"ב. וכתב הרעק"א, וז"ל: מזה תמוה לי דברי תו' רפ"ו דברכות כו' רק בתירש ויצה"ר. וכ"כ הר"ש, עכ"ל.

וכן הקשה הפני יהושע על מה שכתבו התוס' בברכות (לה ע"א ד"ה דבר שאין) דכל ז' המינים חייבים בפאה שהרי איכא תאנה שאין חייב בפאה, והניח בקושיא. גם בצל"ח הקשה קושיא זו ותירץ בדוחק.

ועיין ערוך לנר (נדה נ ע"א) שכתב לתרץ ע"פ מה שכתב הר"ש (כאן) על מה דחשיב שם אילנות דחייבין בפאה דע"כ לאו כולהו חשיב שהרי איכא בנות שוח שלקיטתן כאחת כדמוכח ר"ה (טו) והם חייבים בפאה וצ"ל דתנא ושייר ע"ש הרי דס"ל דבנות שוח חייבין בפאה ובנות שוח הם תאנים שגדלים לג' שנים כמבואר בר"ה שם וא"כ יש ג"כ תאנים שחייבין בפאה ולכן שפיר כתבו התוס' דכל ז' מינים חייבין בפאה שהרי יש גם תאנים שחייבין בפאה שאף שגם בסתם תאנים שאינם חייבין בפאה כתיב וברכת מכ"מ יש חומרא דפאה במין תאנה מה שאין כן בשאר דברים. ע"כ.

פאה פרק ראשון

מג

משנת אליעזר

רע"ב

(ה) האוג. אילן סהפרי (ה) ובאילן, האוג והחרובין (ה) ובאילן כגון
שלו אדוס וקורין ואלו נכיוצא
לו בלע"ז קורניי והאגוזים והשקדים והגפנים
אולי"ס. ורמנ"ס פירש שהוא למח שמענדס צו
והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים

שדה צופים

ובמלא הרועים שם כתב, דאפשר
דכוונתם דמדמפרש במתני' דרק
האוג והחרובים וכו', חייבים בפאה, מוכח
דשאר אילנות פטורים, וזהו שהוכיחו
מהתם דאיכא אילנות טובא שאין חייבין
בפאה.

וברש"ש כתב, דכוונתם דאיכא אילנות
טובא שאין חייבין כמו
שחייבים האוג והחרובים ע"ש.

ובספר דברי חן (סימן טו) מביא מה
שהשיב בענין זה לאחיו המופלג
החוש"ש מ' שרגא פייביל ז"ל, וז"ל: שכתבת
אלי אחי יקירי שראית בספר בני" שדקדק
על לשון התוס' קדושין ג' ע"א ד"ה מה
ירק שכתבו כיון דאיכא אילנות טובא שאין
חייבין בפאה כגון האוג והחרובין השנויין
במס' פאה כו' והא שם בפאה להיפך תנן
דאוג וחרובין חייבין בפאה. וכתבת לתרץ
ע"פ מה שפירש הרע"ב שם במשנה
הקודמת והתבואה והקטניות בכלל הזה
דר"ל כשישלמו בהן התנאים הללו א"כ
כשאמר ובאילן האוג כו' נמי עלה קאי
וכשישלמו בהן התנאים קאמר. ועפ"ז
ניחא קושיית התוס' יום טוב ריש דמאי
בהא דשם תנן האוג ביהודה הוי הפקר.
וכן מתורץ לפ"ז קושייתו שהביא בשם
תוס' ר"ה י"ג אהא דבפאה חשיב מינין
שנשתבחו בהן א"י לבסוף משום די"ל
דבהן לעולם איכא התנאים הללו. משא"כ

המינים ולא דווקא בדגן תירוש ויצהר,
וז"ל: גרסינן (פאה פ"א מ"ד) כלל אמרו
בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן
הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום
חייב בפאה, והתבואה והקטניות בכלל
הזה, ודעת הרבה מהראשונים ז"ל דזה
רק מדרבנן אבל מדאורייתא אינו חייב
אלא דגן תירוש ויצהר, וכתב הר"ש ז"ל
שם דל"ש קצירה אלא בתבואה, ותירוש
ויצהר חייבין משום דכתיב כרם וזית
ע"ש, אך הרמב"ם ז"ל ס"ל דכל שהוא
אוכל ונשמר כו' חייב מדאורייתא [ועיין
מנחת חינוך מצוה רט"ז], והנה הרמב"ם
ז"ל לשיטתיה מוכרח לפרש כן כיון דס"ל
במעשרות דמעשר פירות מן התורה,
אם כן ע"כ גם הפאה שלהם מדאורייתא,
דאי מדרבנן איך הפאה שלהם פטורה מן
המעשרות איך אתי פאה דרבנן ומפקעת
ממעשרות דאורייתא. ע"כ.

משנה ה

ובאילן האוג והחרובין וכו'.

כתבו התוס' (קידושין ג ע"א) וז"ל: וי"ל
כיון דאיכא אילנות טובא שאין
חייבין בפאה, כגון האוג והחרובים
השנויים במסכת פאה וכו'. ע"כ.

ודברי התוס' נפלאים, דהא להדיא
מפורש במשנה כאן, דהאוג
והחרובים חייבין בפאה, ואיך הביאו
התוס' מהכא דפטירי.

משנת אליעזר

רע"ב

וְהַרְמוּנִים וְהִזְתִּים וְהַרְמוּנִים וְהִזְתִּים וְהַתְּמָרִים, הַעוֹרוֹת וְקוֹרִין לוֹ צַעֲרֵנִי
 וְהַתְּמָרִים חִיבִין וְהַתְּמָרִים חִיבִין וְהַתְּמָרִים חִיבִין וְהַתְּמָרִים חִיבִין
 חִיבִין בְּפֶאֶה: שְׁשׁ בְּכָל שָׁלוֹ הַתְּנָאִים דְּמִשְׁנָה ד'.
 וְלֹא דוֹקָא אֲלוֹ שְׁמֵנָה הַתְּנָא חִיבִים צַפָּאָה וְלֹא
 מִינֵי אֵילָנוֹת אַחֲרֵים, אֲלֵא אֲלוֹ דוּמִיָּהֵן קֶאֱמַר:

שדה צופים

בפאה ע"כ. אלא דאפשר לכאורה לומר שהתוס' בקדושין אינם מפרשים בזה כהרמב"ם רק דמשנת ובאילן האוג כו' ג"כ בתנאי קתני וכדברין. אולם כשנעמוד על כוונת דבריהם שם נראה כי אין לנו רק פשוט דבריהם דמה שכתבו דאיכא אילנות טובא שאין חייבין בפאה כגון האוג והחרובין רצונם לומר שאין חייבין כמו שחייבין האוג והחרובין והאי כגון פירושו הוא כמו ויש שהגיהו דצ"ל אלא כגון. וע' בהגהות ש"ס חדש דווילנא. וכו'. עיי"ש באריכות.

בחשוקי חמד דן בדבר שאלה, באחד שיש לו שמונה פרדסים ובהם אוג חרובין אגוזים שקדים גפנים רימונים זיתים ותמרים, את מי יקדים בליקוט הפירות מהעצים.

ומביא דברי התוספות בראש השנה (יב ע"א, ד"ה אידי דחביבא) דמדאורייתא לא מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים דכתיבי בקרא, יעו"ש מה שביארו לפי זה את סדר המשנה שלפנינו, ויעוין בדרך אמונה (פ"ב ה"ב ממתנות עניים בביאור הלכה ד"ה והתמרים, מה שדן בדבריהם). ויעוין בתפארת ישראל שכתב שלפי התוס' בברכות דף לה ע"א ד"ה דבר, אף שאר שבעת המינים החיוב הוא מדאורייתא, מלבד תאנה שאין לקיטתה כאחת.

בד' מינין הראשונים. ואולי נמצא ג"כ מקום אשר גם חרובים פטורין ואין לי ספרים לעיין בזה. וא"כ אפשר דזהו ג"כ דעת התוס' בקדושין בפירוש הזה עכ"ד.

תשובה. מה שכתבת ואולי נמצא מקום אשר גם חרובין פטורין. אמת שמצאתי בספרים המדברים על הארץ ופירוטיה כי בארץ ישראל יש הרבה חרובין במקומות של הפקר ועל הדרכים וכל הרוצה משירן מעל האילנות ונוטל כמה שירצה והמותר מניח הפקר על פני הארץ. [ובזה א"ש הא דאמרינן בעלמא חנינא בני די לו בקב חרובין משום דחרובין משיג גם בלי מחיר ומהפקירא קזכי. ואמר קב דהיינו מעט משום דכתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק ד' הלכה י"א וכן החרובין רעים לעולם כו' ואין אוכלין מהם אלא מעט כו'] ואגוזים ג"כ יש שגדלים במקום הפקר ע' ר"ש ריש דמאי. אך בשקדים לא מצאתי.

אמנם עיקר פירושך שכתבת דכיון דתבואה וקטניות בכלל הזה פ' הרע"ב כשישלמו בהן התנאים ה"נ הא דאמר אח"כ ובאילן האוג כו' הנה הרמב"ם שממנו לקח הרע"ב לפרש כן דבכלל הזה ר"ל כשישלמו התנאים מ"מ בהא דבאילן האוג פ"י וז"ל ואלה האילנות כולם נמצאים בהם התנאים הנזכרים שנתחייבו ע"י בפאה ולפיכך הם מחוייבין

פאה פרק ראשון

מה

משנת אליעזר

רע"ב

(ו) לְעוֹלָם הוּא נוֹתֵן מְשׁוּם פֶּאֶה הַנִּיחַ פֶּאֶה זְמַנְכּוֹ, חַיִּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמְּעֻשָׂה. מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ פֶּאֶה זְמַנְכּוֹ, חַיִּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמְּעֻשָׂה. וְהַפָּאָה שֶׁמִּפְרִישׁ מִן הַמְּעֻשָׂה, פְּטוּרָה מִן הַמְּעֻשָׂה: עַד שִׁימְרַח. שִׁיעֵשָׂה כְּרִי וְכִזּוֹר שֶׁל תְּבוּאָה. אֲזַל אִם זָל לְהַפְרִישׁ פֶּאֶה אַחַר הַמְּעֻשָׂה, לִרְיָן שִׁפְרִישׁ הַתְּרוּמָה וְהַמְּעֻשָׂה תַחֲלָה, וְאַחַר כֵּךְ יַעֲוֹל הַפָּאָה, שְׁאִין פְּטוּר מִן הַמְּעֻשָׂה אֲלֹל הַפָּאָה הַנְּטֹלָה קוֹדֵם הַמְּעֻשָׂה: וְנוֹתֵן מְשׁוּם הַפֶּקֶר וּפְטוּר מִן הַמְּעֻשָׂה.

(ו) לְעוֹלָם הוּא נוֹתֵן מְשׁוּם פֶּאֶה הַנִּיחַ פֶּאֶה זְמַנְכּוֹ, חַיִּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמְּעֻשָׂה. מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ פֶּאֶה זְמַנְכּוֹ, חַיִּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמְּעֻשָׂה. וְהַפָּאָה שֶׁמִּפְרִישׁ מִן הַמְּעֻשָׂה, פְּטוּרָה מִן הַמְּעֻשָׂה: עַד שִׁימְרַח. שִׁיעֵשָׂה כְּרִי וְכִזּוֹר שֶׁל תְּבוּאָה. אֲזַל אִם זָל לְהַפְרִישׁ פֶּאֶה אַחַר הַמְּעֻשָׂה, לִרְיָן שִׁפְרִישׁ הַתְּרוּמָה וְהַמְּעֻשָׂה תַחֲלָה, וְאַחַר כֵּךְ יַעֲוֹל הַפָּאָה, שְׁאִין פְּטוּר מִן הַמְּעֻשָׂה אֲלֹל הַפָּאָה הַנְּטֹלָה קוֹדֵם הַמְּעֻשָׂה: וְנוֹתֵן מְשׁוּם הַפֶּקֶר וּפְטוּר מִן הַמְּעֻשָׂה.

עֲדִין מִן הַמְּעֻשָׂה, עַד שִׁימְרַח שִׁיעֵשָׂה כְּרִי וְיִמְרַח אוֹתָהּ דָּאָז הוּא גָמַר מִלְּאֲכָה שֶׁהַפָּאָה פְּטוּרָה מִן הַמְּעֻשָׂה, דְּכַתִּיב (דברים יד. כו) כִּי אִין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ, יִצְאוּ פֶּאֶה שִׁישׁ לוֹ חֶלֶק, שֶׁכָּל הָעֲנִיִּים אוֹכְלִים אוֹתָהּ, אֲכָל אַחַר גָּמַר מִלְּאֲכָה נִתְחַזְּבוּ בְּמַעֲשֵׂה וְלָכֵן מִפְּרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂוֹת מִקּוֹדֵם וְאַחַר כֵּךְ פֶּאֶה, שֶׁצָּרִיד לִתֵּן לְעֲנִיִּים דְּבַר מִתְּקוֹן שְׁלֹא לְהַפְסִידוֹ וְנוֹתֵן מְשׁוּם הַפֶּקֶר וּפְטוּר מִן הַמְּעֻשָׂה דְּדִין הַפֶּקֶר כְּדִין

שדה צופים

להם רוב הקציר משום פאה הרי זה פטור מן המעשרות, וכן אם דש ועדיין לא זרה נותן להם הפאה קודם שיעשר, אבל דש זרה ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו מעשר ונותן להם מן הפירות המעושרין שיעור הפאה הראויה לאותה שדה, וכן באילנות.

והטעם דמעשר ונותן להם, פירש"י בב"ק (צ"ד א') כדי שלא יפסיד עני שאילו ה' נותנו לפני מירוח אף על פי שעני מצרף לשו"פ הרבה ועושה מהן כרי פטור מן המעשר שהרי הפקר הוא אבל עכשיו שנתמרח ביד בעה"ב נתחייב במעשר דהכי אמר'י במס' ברכות לשו"פ שעשאן בגורן הוקבעו עכ"ל וכונת רש"י כמו שביאר בפה"ש דגבי עני יש חילוק בין בעיר לשדה כמ"ש בסוטה מ"ג ב' אבל גבי בעה"ב לעולם חייב אם עשאן גורן דל"ש גבי' הסברא שכ' רש"י שהכל רואין שאוסף מעט מעט, ומבואר מד' רש"י דהחיוב רק מדרבנן ולכא' זה רק

ואם כן נראה דיש להקדים את הגפנים, כי היא מרובה במצוות שבנוסף למצוות פאה יש בה גם פרט עוללות ושכחה ודומה למבואר במסכת יומא שמרובה במצוות קודם.

ואח"כ יש להקדים את הזיתים שבהם מצוות פאה היא מדאורייתא לכו"ע, ואח"כ שאר הפירות שהם משבעת המינים דהיינו רימונים ותמרים די"א שהם מדאורייתא, ורק אח"כ יקצור את האוג חרובין אגוזים ושקדים, עכ"ד.

משנה ו

לעולם הוא נותן משום פאה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מתנות עניים ה"א) בעל הבית שקצר כל שדהו ולא הניח פאה, הרי זה נותן מן השבלים פאה לעניים, ואינו צריך לעשר, ואם נתן

פאה פרק ראשון

משנת אליעזר

רע"ב

(משום הפקר). המפקיר תצואתו וזא אהד וזכה זכה, אין הזוכה זכה מייצ צמעשרות, דכתיב (דנריס יד) וזא הלוי

כי אין לו חלק ונחלה עמך, ילא הפקר שידך וידו שוין. אצל המפקיר תצואתו לאחר המרות, אין ההפקר הוא פוטר מן המעשר: ומאבי"א לבהמה וכו'. ואפילו הוא עלמנו מותר לאכול

וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת, עַד שְׂימְרָה. וּמֵאֲבִי"א לְבַהֲמָה וְלַחֲיָה וְלַעֲוֹפוֹת וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת,

משום שגם בהפקר יש ללוי חלק עד שימרח ונקא בהפקירו קודם שנתחייבו במעשר ומאבי"א אכילת קבע טבל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח, ונוטל מן הגרן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח, דכתיב

וּמֵאֲבִי"א אכילת קבע טבל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח, ונוטל מן הגרן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח, דכתיב

שדה צופים

ונוטל מן הגורן וזורע וכו'.

ולרבנן מחייבי מדרבנן אפ"י קודם מירוח כ"כ הר"ב, וטעמא דגזרו הכא יותר מהשנויים ברישא, נלע"ד משום דזריעה מילתא דשכיחא היא, והתבואה לכך היא מיוחדת להוציא ממנה לזריעה, משא"כ רבוי הפאה וההפקר ואכילת בהמה דלא שכיחא, ואפילו לאכילת עראי דאדם לא עבידא מסתמא, אלא לאכילת קבע, ומשום הכי לא גזור בהו רבנן, לחייבם קודם מירוח. (הון עשיר).

עד שימרח.

פירש הרע"ב, שיעשה כרי וצבור של תבואה, אבל אם בא להפריש פאה אחר המירוח צריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה, שאין פטור מן המעשרות אלא הפאה שנטלה קודם המרוח.

הקשה עליו התי"ט הא לקמן (פ"ד מ"ח) גבי המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות כו', פי' כשהוא משוה פני הכרי ברכת ע"ש.

למ"ד יש ברירה אבל למ"ד אין ברירה חייב מספק מדאורייתא שמא אין זה הפאה וכבר נתחייב וזו כונת הר"ש בפ"ק דפאה מ"ג ואפ"י מפטר מדאורייתא היינו למ"ד יש ברירה אבל התוס' כתבו בב"ק ובסנהדרין פ"ח א' דאפ"י למ"ד יש ברירה כ"ו שלא הפריש פאה ולא בררה ה"י הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטר וכ"כ הרשב"א והריטב"א כמש"כ בצה"ל וצריך ביאור דלמ"ד יש ברירה הרי הוברר למפרע שזה הפאה ומה בכך שמירחה הא לא מהני מירוח לפאה מדאורייתא ונראה דכונתן דלא אמרי' ברירה אלא בדבר שצריך להתברר למפרע אבל כאן א"צ להתברר אלא מכאן ולהבא דכיון דהתורה ריבתה מתעזוב יתירא דצריך ליתן מהתלוש א"כ מהשתא הו"ל פאה וכיון שקדם ומירחה כבר חל עליו חיוב מעשר לפני הפאה וממילא לא מפטר דאין כאן פאה אלא מכאן ולהבא אבל יל"ע מ"ש מהמפריש ביכורים מכרי ממורח דפטור מתרו"ג כדמסיק בירו' פ"ק ה"ה משום דכל הקודם את חברו חברו מתחייב בו והוא אין מתחייב בחברו וצ"ע ולרש"י שאינו אלא מדרבנן א"ש. (דרך אמונה).

פאה פרק ראשון

מז

משנת אליעזר

רע"ב

(דברים יד. כב. כג)
עֶשֶׂר תַעֲשֶׂה וְאֶכְלָתָּ,
וְלֹא זֹרֵעַ וּמְדַרְבָּנָן
חִיבוּהוּ בְזֹרֵעַ. דְּבָרֵי
רַבִּי עֲקִיבָא שְׁסוּבֵר
קוּדָם מִירוּחַ פְּטוּר וּפְשׁוּזָרֵעַ קוּדָם גְּמָרָן
אֵין צְרִיךְ לַעֲשׂוֹר נַחְכְּמִים מְחִיבִין אֶפְלוּ

עַד שְׂיִמְרָחַ. וְנוֹמַל מִן הַגֶּרְחַן
וְזֹרֵעַ וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת,
עַד שְׂיִמְרָח, דְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.

אכלת ערלי קודם
מרות. אכל הנהמה
אוכלת אפילו אכלת
קצת: ונומל מן הגורן
וזורע וכו'. דמן התורה
הזורע פטור מן המעשר אפילו לאחר מרות,
דכתיב (סז) עֶשֶׂר תַעֲשֶׂה וְאֶכְלָתָּ, וזורע לא

שדה צופים

וברכות (שם) והא דמחייב הבעה"ב לעשר
היינו משום דהעני י"ל אם נתת לי הפאה
קודם מרוח לא עשיתי גורן ממנו.

וע"ז השיב: ומה שהקשה על דברי רש"י
בב"ק (דף צ"ד) שהביא הך מימרא
דראב"י לקט שכחה ופיאה שעשאן גורן
הוקבעו לענין בעל הבית ובסוטה מוכח
דאיירי בעני והוקבע מדרבנן משום
מראית העין תמוה מאוד ואולי י"ל שמה
שכ' רש"י דהכי אמרינן במסכת ברכות
לקט וכו' לא קאי אבעל הבית אלא אמה
שכתב קודם לזה אף על פי שעני מצרף
לקט שכחה ופאה הרבה ועושה מהן
כרי פטור מן המעשר שהרי הפקר הוא
לזה מביא ראי' ממה דאמרינן לקט וכו'
שעשאן גורן והוקבעו דדוקא עשאן גורן
אבל עשה כרי לבד פטור בין בשדה בין
בעיר וכן פסק הרמב"ם ה' תרומות (פ"ב
ה"ט) יע"ש בכס"מ שהביא הירושלמי דס"ל
אפילו בעשה כרי לבד חייב אבל מפני
שגמרא דילן לא אמר שעשאו כרי אלא
שעשאו גורן נקטינן כגמרא דילן ע"ש
ולכן דייק רש"י לכתוב ועושה מהן כרי
ולא כתב ועושה מהן גורן כלשון הברייתא
לפרש דבין בשדה בין בעיר לא הי' העני
חייב להפריש אם עשה כרי לבד. ע"כ.

ועיין מקדש דוד (פאה סימן כח) שכתב,
דלא קשיא דדברי הרע"ב ז"ל הן
עפ"י הירושלמי דלקט שו"פ משעשה כרי
נתחייב במעשרות.

בב"ק (דף צ"ד ע"א) מצות פאה וכו' מרחו
מעשר ונותן לו פרש"י שאלו
הי' נותן קודם מרוח אעפ"י שעני עושה
מהן כרי פטור מן המעשר אבל עכשיו
שנתמרח ביד בעה"ב נתחייב במעשר,
דהכי אמרי' ברכות (ד' מ') לקט שכחה
ופאה שעשאן גורן הוקבעו ע"כ. ובשו"ת
בנין ציון החדשות (סימן קלה) תמה השואל,
דהא מוכח בסוטה (דף מ"ג) דזה איירי
אם העני עשאן גורן דהא מחלקי' שם
בין שדה לעיר והיינו ע"כ משום מראית
העין וכפרש"י שם אבל אם נתמרח ביד
בעה"ב ע"כ מן התורה נתחייב במעשר
וכן מוכח מדברי התוס' ד"ה מרחו מעשר
ע"ש. ועוד אי איירי דוקא ביד בעה"ב א"כ
מאי חידוש אתי לאשמעי' בעל המימרא
בסוטה (דף מ"ג ע"ב) מתני' היא פאה (פ"א
מ"ז) לעולם הוא נותן משום פאה ופטור
מן המעשרות עד שימרח דמוכח דאחר
מירוח חייב לעשר. ועוד היאך מחלקי'
בין שדה לעיר אע"כ צריך לפרש דאיירי
אם העני עשאן גורן וכפירש"י בסוטה

פאה פרק ראשון

משנת אליעזר

רע"ב

קודם גמר מלאכה **בְּהֵן וְלֹאֵי שֶׁלֶקְחוּ אֶת הַגִּזְרֵן**, קרינן ציה ואכלת, מיהו מדרבנן חייב, סבירא ליה לרבי עקיבא דקודם תבואה שלא נגמרה מלאכתה המעשרות **עַד שְׂיִמְרַח**, מרות פטור מן המעשר אפילו מדרבנן. ואין הלכה כרבי עקיבא: שלקחו את הגזרין. שקנו תבואה מן הגזרין. וקנסו חכמים שיהיו חייבים להפריש תרומות ומעשרות ולתת אותם לכהנים ולויים אחרים, כדי שלא יהיו קופצים לקנות תבואה או יין לגמות ולגנומות, ואם קנו קודם מרות שעדיין לא הוקבעה תבואה זו למעשר, המעשרות

שדה צופים

ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות.

מירוח לא, פי' התוס' בכ"מ דהיינו משום דלאחר מירוח שכבר נתחייבו לא מהני הפקר לפוטרים, אכן הרמב"ם מדבריו כאן נראה פירוש אחר, דהרי דין זה דאחר מירוח לא מהני הפקר כבר כתב, ובכאן פירש דין אחר דמצד שנעשה עליו ע"י מירוח חיוב הפרשה אינו רשאי להפקיר וגם דינא דאסור להאכיל לבהמתו אכילת קבע דכילל להו בהדדי בטעם זה מפני שכבר נתחייב בהפרשה, ולא כמו שפי' בתוס' מפני הנאה של כילוי דמטעם זה אסור אף אכילת עראי, וברמב"ם הרי מבואר דאכילת עראי שרי אפילו אחר ראית פני הבית שכבר חל עליהם דין טבל, אלא ודאי דטעם איסור אכילת קבע הוא מפני שכבר חל עליו חיוב הפרשה, ואכילת עראי אינו אסור מטעם זה, ולכך בהמה אוכלת עראי אפילו אחר ראית פני הבית, דטעם חיוב הפרשה אינו מונע אכילת עראי, ואיסור טבל לא שייך עלה, וגם באדם מותר אכילת עראי אפילו אחר מירוח, והיה צריך להיות מותר גם אחר ראית פני הבית כמו בבהמה, רק דמטעם איסור טבל הוא דאסור, והיינו דלא תני במשנה גם אכילת אדם עראי עד

הנה היתרא דמאכיל לבהמה, פי' בתוס' בכ"מ משום דאכילת בהמה הוי עראי, והק' הראשונים אמאי לא תני במשנה דגם אדם מותר באכילת עראי עד שימרח. וברמב"ם (פ"ג ממעשר ה"א - ד) כתב דאכילת אדם מותר עראי עד שיראה פני הבית דאז הוקבעו למעשר, וגבי אכילת בהמה כתב (בה"כ) דמאכיל לבהמתו אכילת קבע עד שימרח ומפקיר מהן כל מה שירצה קודם שיעשר, ואחר מירוח אסור להאכיל לבהמתו ולא להפקיר עד שיעשר, ומאכיל לבהמתו אכילת עראי אפילו אחר ראית פני הבית. והנה דין חיוב התבואה במעשר וקביעותם לטבל שני דינים הם, דבגמר מלאכתם הוי שעת חובתם וזהו ע"י מירוח, ודין ראית פני הבית היינו שאז הוקבעו לטבל, וכן מוכח מלשון הרמב"ם שהמירוח קורא גמר מלאכה, וראית פני הבית הוא בלשון קביעות למעשר, ואיסור טבל תלוי בשעת קביעותו אבל חיוב הפרשה נעשה ע"י מירוח.

והנה הא דמבואר במשנה דקודם מירוח מפקיר מה שירצה ופטור אבל אחר

פאה פרק ראשון

ממ

משנת אליעזר

רע"ב

שלהס: המקדיש **המקדיש ופודה, חיב במעשרות,** המקדיש גרנו ופודה. המקדיש גרנו ופלאו מיד הגזר והוא **עד שימרה הגזר:** במקדיש. המקדיש

גדש או קמה שלא הוקצע למעשר כשהיה ציד ההקדש, חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות. אזל אם נתמרח הגורן ציד הגזר, הואיל וצטעה שהיה ראוי שיוקצע למעשר דהיינו זומן המרוח הימה ציד הקדש, אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות, שההקדש פטור מן המעשרות:

גדש או קמה שלא הוקצע למעשר כשהיה ציד ההקדש, חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות. אזל אם נתמרח הגורן ציד הגזר, הואיל וצטעה שהיה ראוי שיוקצע למעשר דהיינו זומן המרוח הימה ציד הקדש, אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות, שההקדש פטור מן המעשרות:

שדה צופים

ובתו"ח הקשה עליו דהטעם הוא שלא יפסידו העניים, שהוא גרם שיתחייב במעשרות, ולמה ליה טעמים אחרים ע"ש.

שימרה, דלהרמב"ם מותר עד ראית פני הבית. (חידושי הגר"ח).

ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות.

והנה בתמורה (ו' א) גבי מצות פאה להפריש מן הקמה כו' מרחו מעשר ונותן לו, כתב הרגמ"ה ז"ל מרחו ששיוה פני הכרי ונגמר מלאכתו למעשר אסור באכילה לכ"א עד שיעשר הלכך מעשר ואח"כ נותן לו פאה, משום ר"י אמרו אף מפריש מן העיסה עד שלא הורמה חלתה, ולכן מאחר שנתחייבה בחלה מפריש חלתה ונותן פאה ע"ש, היינו דאף חלה צריך להפריש קודם שנותן פאה, ובחלה ל"ש הטעם שלא יפסידו העניים דהא כל פאה חייבת בחלה כדאמרינן בפ"ק דחלה מ"ג, וע"כ כהתי"ט משום דאסור להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

כתב הרע"ב, המפקיר תבואתו ובא אחר וזכה בה, אין הזוכה בה חייב במעשרות דכתיב (דברים יד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שוין, אבל המפקיר תבואתו לאחר המרוח אין ההפקר הוא פטור מן המעשר.

וכתב התוי"ט, ומ"ש הר"ב אבל המפקיר וכו' אין ההפקר פטור וכו', נראה לומר דסמך אמ"ש גבי פאה שצריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה הורה לנו בזה שהמצוה היא שיפריש וכו'. וכדרשינן נמי במשנה י"א פרק ה' דמעשר שני מדכתיב (דברים כו) ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים וכו'. א"נ פן לא יפרישו העניים והמכשלה הזאת תחת ידו יהיה. והכא נמי בהפקר דכותה דפאה שלא יפקיר אלא אם כן הפריש תחלה. וכן לשון הרמב"ם אבל אחר הברירה לא יפקיר ממנו כלום עד שיפריש המעשרות ע"כ.

אך מדברי התוס' סנהדרין (פ"ה. ד"ה מרחו) יש להוכיח דכל דאינו שייך משום הפסד עניים א"צ להפריש, דהקשו שם אמאי קתני מרחו מעשר ונותן לו ולא קתני נמי תורם ונותן לו, וכי תימא דתרומה בלא"ה מפריש העני דכל פאה חייבת בתרומה כו', היינו דבתרומה ל"ש

פאה פרק ב

משנת אליעזר

רע"ב

<p>(א) אלו מפסיקין. צין שדה לשדה ויהיו נחשזים כשמי שדות לענין שאם מניח פאה באמת מהן על חצרתה לא עלתה לו לפאה, דכתיב (ויקרא יט) פאת שדך, שלא יניח פאה משדה לחצרתה: הנחל. נהר: והשלושית, ודרך. אמת המים, שמחלקת שלל</p>	<p>פרק ב</p> <p>(א) ואלו מפסיקין לפאה.</p> <p>הנחל, והשלושית, ודרך.</p>	<p>(א) ואלו מפסיקין את השדה לפאה, וצריך שיתן פאה מכל חלק בנפרד, דכתיב (ויקרא י"ט ט) פאת שדה, שלא יניח פאה משדה על חצרתה, הנחל נהר, והשלושית אמת המים, כמו ברכת מים (שעורה ע"י במשנה</p>
---	---	---

שדה צופים

למקדיש ופודה משבא לעונת המעשרות,
אלא דמן התורה מיהא פטור, והקונה מיד
הקדש אפילו שלא מירחו הגזבר פטור
מן התורה. איברא דלא דמי חיוב דרבנן
דלוקח דאסור בכ"ש לחיוב דשבליים. מכל
מקום מתניתין טובא קמ"ל, דבכה"ג חייב
מן התורה. ע"כ.

הפסד עניים, ואי דאיכא נמי טעם דאסור
להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן מאי
איכפת לן אי כל פאה חייבת בתרומה כיון
דמרחו ונתחייב תחת ידו בתרומה צריך
להפריש. (מקדש דוד).

המקדיש ופודה וכו'.

פרק ב

משנה א

הנחל.

לגבי נחל איתן שבעגלה הערופה נחלקו
הראשונים אם הכוונה היא לנהר
זורם, או לנחל בלי מים שדעת רש"י
עה"ת שהיא נחל בלי מים, והרמב"ם (פ"ט
רוצח ה"ב) כתב שהוא נחל ששוטף בחזקה.
וכתב הגרעק"א בתוספותיו (סוטה אות
ל"ה) שמדברי הרשב"ם (ב"ב נה ע"א)
רואים שסובר כמו זקיננו רש"י, שפירש:
כנחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע,
קרקע קשה מלא צורות ואבנים שאינו
ראוי לזריעה עכ"ל. הרי דלא פירש כמו
הרמב"ם שהוא נחל עם מים, אלא כרש"י
שהוא נחל קשה מבלי מים.

עיין תוס' יו"ט, דמשום דיוקא דמתניתין
דלאחר מרוח הגזבר אין הפודה
חייב וכדפירש הר"ב להכי תנן המקדיש
דאף על גב דמתחלה היתה גם כן
התבואה שלו הוה אמינא דכי הדר ופדאה
ואף על גב דלאחר מרוח הוא שפיר קרינן
ביה תבואת זרעך קמ"ל דלא.

והנצי"ב במרומי שדה, כתב דהוא
דוחק, והוא ז"ל מבאר, משום
דהפודה מן ההקדש לא גרע מלוקח,
שאינו חייב אלא מדרבנן. אבל המקדיש
ופודה חייב מן התורה. וכן מפורש בתורה
פ' בחקתי, ואם לא יגאל את השדה, ואם
מכר את השדה לאיש אחר, קרא הכתוב
להמקדיש בשם גאולה, ולאחר בשם
לקיחה. אבל מדרבנן יוכל להיות שגם
במירוח הגזבר חייב, אם הקדיש בשבליים
שהיה אסור אכילת קבע מדרבנן. ודמי

פאה פרק ב

נא

משנת אליעזר

רע"ב

לאגפיה, שאמות אחרות של מים שותות ממנה: ודרך היחיד. ארבע אמות: ודרך הרבים. שש עשרה אמה, ומשום סיפא נקט לה, דבעי למתני סיפא שכל אלו אין מפסיקין צאילן. וקא משמע לן דאפילו דרך הרצים שהיא חצנה שש עשרה אמה אינה מפסקת צאילן: שבי"ה הרבים ושבי"ה היחיד. שציל זוטר טוצא דסקיל כרעא ומנח כרעא, ואשמועינן דאפילו שציל דרצים אס הוא קבוע

ב' שְׁעוּשִׁין אוֹתָהּ כְּאֶמְצַע הַשָּׂדֶה, כְּדִי שְׁלֹא יִצְטָרְכוּ לְהִבְיֵא מִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְדֶרֶךְ הַיְחִיד רָחֵב ד' אַמּוֹת, וְדֶרֶךְ הַרְבִּים רָחֵב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְשִׁבִיל הַרְבִּים, וְשִׁבִיל הַיְחִיד, צָר מֵאֵד שְׁהוֹלְכִים רֶגֶל בְּצַד רֶגֶל הַקְּבֻעַ בַּיְמוֹת הַחֲמָה וּבַיְמוֹת הַגְּשָׁמִים דְּהֵינּוּ שְׁהוֹלְכִים בּוֹ אֶפְלוּ כְּשֶׁהִשְׁדָּה זְרוּעָה, אָז מִפְסִיק וְאִם לֹא אֵינּוּ מִפְסִיק בֵּין שָׁל

שדה צופים

מקום ידענו דלעולם בעינן קבוע כו'. דאי לא, הרי שביל הרבים הוי מיותר. ע"כ.

ושביל היחיד וכו'.

בספר חשוקי חמד, דן בדבר שאלה: שמונה אנשים שבאו למנין בבית העלמין, ורצו לומר קדיש וחסרו להם שני יהודים למנין. ועמדו שני אנשים מצד השני של הכביש, וביקשו לצרפם למנין, האם הם צריכים להתקרב, או שמא די שישמעו את הקדיש ויענו אמן והרי הם מצטרפים.

והביא מה דאיתא בבבלי ברכות (דף כ"א ע"ב) מנין שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, וכן פסק השו"ע (סימן נה ס"א) שאין אומרים קדיש בפחות מעשרה. וכתב המשנ"ב (סק"ב) דכל הקדישים שוים לזה. והנה עשרה יהודים המפוזרים על פני השדה, כל זמן שרואים אחד את השני ושומעים את קולו של הש"ץ או של האומר קדיש מצטרפים הם למנין, דהרי

ודרך הרבים.

כתב הרע"ב, דמשום סיפא נקט לה דבעי למתני סיפא שכל אלו אין מפסיקין באילן, וקמ"ל דאפילו דרך הרבים שהיא רחבה ט"ז אמה אינה מפסקת באילן.

והתוס' יו"ט כתב, ולהכי תני דרך הרבים בתר דרך היחיד משום דסיפא דאדידיה מתניא הוי לא זו אף זו.

והנצי"ב במרומי שדה כתב: עי' בהרע"ב ובתוי"ט. ולי נראה יותר דהרע"ב לא כיוון אלא על עיקר הדין דתני ביתור. אבל על הקדמה תני בלשון משנה כמו בבבא בתרא דף צ"ט ב', מתחילה דרך היחיד ואח"כ דרך הרבים, ואורחא דתנא למיתני בחד לישנא, וכמו שכתב התוי"ט בפ"א דדמאי מ"ד. ולהכי בשביל תני כראוי לפי הרישא, ואפילו למאן דגריס בשביל היחיד ואח"כ שביל הרבים, היינו כדי ללמוד דגם בשביל הרבים בעינן קבוע בימות החמה ובימות הגשמים. ולמאן דתני בשביל הרבים ואח"כ בשביל היחיד, צריכים לומר דמכל

משנת אליעזר

רע"ב

יְחִיד וּבֵין שְׁלֹשׁ רַבִּים, וְהַבּוֹר, וְהַנֵּיר, וְזֵרַע אַחַר. לִימּוֹת הַחֲמֵה וְלִימּוֹת
וְהַבּוֹר שָׁדָה שְׂאִינָה מִפְּסִיק, דְּבָרֵי הַגְּשָׁמִים, כְּלוּמָר, שְׁמַהֲלֵכִין צו אֲפִילוּ צוּמָן
חַרוּשָׁה, וְהַנֵּיר שָׁדָה שְׁהַשְׁדוֹת זְרוּעוֹת צִימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּסִיק צִין
חַרוּשָׁה, וְזֵרַע אַחַר, בֵּין שְׁתֵּי שְׁדוֹת חֲטִיִּם זָרַע מִן אַחַר, וְשַׁעוֹר בּוֹר נֵיר וְזֵרַע
אַחַר שְׁלֹשׁ תְּלָמֵי מַחְרָשָׁה וְהַקּוֹצֵר לְשַׁחַת תְּבוּאָה שְׁלֹשׁ גְּדֻלָּה וְשְׁלֹשׁ גְּדֻלָּה, אִם
קָצַר אֶת הַתְּבוּאָה בְּעוֹדָה שַׁחַת לְהַאֲכִילָהּ מִן אַחַר. וְשַׁעוֹר רוֹחַצַת הַבּוֹר וְהַנֵּיר זֵרַע אַחַר, כְּדֵי שְׁלֹשָׁה תְּלָמִים שֶׁל מַעֲנִית הַמַּחְרִישָׁה: וְהַקּוֹצֵר
לְשַׁחַת מִפְּסִיק. דְּקַסְנָר כָּל לְשַׁחַת לֹא קִזְרִיהָ הִיא דְּלֹא חֲשָׁבִין לִיהָ אֲחַתְלַת דְּקִזְרִיהָ. שַׁחַת, תְּבוּאָה שְׁלֹשׁ

שְׁדָה צוּפִים

למנין, אם יש שביל היחיד בין המתפללים
אינם מצטרפים.

ויתכן שאם מפסיק שביל של בית
העלמין ביניהם, אין הוא מפסיק
ויכולים הפועלים להצטרף למנין, כגון
שביל העשוי רק למטרתו של בית
העלמין כדי לאפשר גישה נוחה לכל
חלקותיו. דדוקא שביל החוצה מקום
ומשמש מעבר למקומות שמעבר לו, כגון
כביש הנכנס לבית הקברות כדי לקשר
בין מקומות שמחוץ לבית הקברות, הוא
שמחלק את המקום לשנים ולא בשביל
העשוי למטרתו של המקום, וכל שכן
כשהשביל אינו חוצה את בית העלמין
לגמרי מעבר לעבר אלא מסתיים עד
הגדר, ששביל כזה אינו מפסיק את
המקום לשנים.

וטעם החילוק הוא מכיון שמקור הדין
שבביל היחיד מפסיק, נלמד
מהלכות פאה, ששביל היחיד העובר
באמצע שדה, מפסיק לפאה וצריך
ליתן פאה לכל צד וצד, ויעויין בפירוש
המשניות לרמב"ם בפאה פ"ב מ"א 'שיהיה

מבואר במשנ"ב (סימן נה ס"ל, מח) דיש
אומרים שאפילו בשני חדרים מצטרפים
אם רואים אלו את אלו. ונראה דמה שיש
חולקים הוא בשני רשויות שונים, אבל
במפוזרים על פני השדה לכו"ע מצטרפים
ברואים אלו את אלו.

אכן אם רשות הרבים מפסקת ביניהם
כתב הפמ"ג (שם אשל אברהם ס"ק יב)
שלא מצטרפים למנין אלו שמצד זה של
השביל עם אלו שמעברו השני, אפילו
שרואים אלו את אלו, ולא ברור מדוע
השמיט המשנ"ב דין זה של הפמ"ג. ולכן
בינדוננו אם לא מפסיק רה"ר בין העונים,
מצטרפים הם למנין, כל זמן שאלו רואים
את אלו, וכולם שומעים את קולו של
האומר קדיש.

והנה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן מד)
כתב שכיון שמקור דין הפמ"ג
שרה"ר מפסקת לענין צירוף למנין
הוא מהלכות זימון, וכיון שלענין זימון
מבואר במשנ"ב (סימן קצה סה"ו בשם הט"ז)
שלאו דוקא רה"ר אלא ה"ה שביל היחיד
מפסיק, אם כן הוא הדין לענין צירוף

פאה פרק ב

נג

משנת אליעזר

רע"ב

הציאה שלש וקולרים
אומה להאכיל לזהמות.
ואין הלכה כרבי מאיר:

רבי מאיר, וְחֲכָמִים אֹמְרִים,
לפָּאָה בֵּין שְׁנֵי צְדִיָּה
לְחִיבָן בְּשְׁנֵי פְּאוֹת,
אֵינוֹ מִפְּסִיק, אֶלָּא אִם בְּן חֶרֶשׁ:

דְּבָרֵי רַבִּי מְאִיר, דְּסוֹבֵר קוֹצֵר לְשַׁחַת
לא שְׁמִיָּה קְצִירָה, וְחֲכָמִים אֹמְרִים, קוֹצֵר לְשַׁחַת **אֵינוֹ מִפְּסִיק,** דְּקְצִירָה לְשַׁחַת הָיוּ
קְצִירָה, **אֶלָּא אִם בְּן חֶרֶשׁ** מְקוּם הַקְצִירָה, דְּאָז הָיוּ כְּשֶׁדָּה נִיר וּמִפְּסִיק דָּאִם לא חֶרֶשׁ
חָשׁוּב כְּתַחֲלַת קְצִירָה וּכְשִׁיגְדֵל עוֹד פַּעַם נְחָשׁוּבוֹת כְּשֶׁדָּה אַחַת:

שדה צופים

אבל אם יש גג למעלה שמחבר ביניהם,
אף שיש שם שביל באמצע מסתבר שאף
המנחת יצחק יודה שלא חשיב הפסק.
ועיין בלקט הקמח החדש (סימן נה
אות עד) שדן ביושבים ברכבת או
בספינה חלק מהמנין בתא אחד, וחלק
בתא ממול, ושביל מפסיק ביניהם ורואים
אלו את אלו אם מצטרפים או לא.

וראה עוד שם, שכתב: שמעתי מגיסר
הגר"ח קניבסקי שליט"א שכאשר
יש חשש שהמתפללים ידברו במהלך
התפילה, עדיף להתפלל בעזרת נשים כי
בבית הכנסת האיסור לדבר חמור, ואילו
בעזרת נשים האיסור קל יותר, מפני
שדעת כמה פוסקים שקדושתו פחותה
מקדושת בית כנסת.
ולגבי צירוף המתפללים שם למנין,
יעויין במשנ"ב (סימן נה ס"ק נב).

והקוצר לשחת מפסיק.

כתב רש"י ז"ל (מנחות ע"א: ד"ה וחכ"א)
דאם חרש מפסיק משום דהוי
שדה ניר ע"ש, וקשה אם כן אם לא חרש
יפסיק משום שדה בור, דשדה ניר ושדה
בור שיעורן להפסיק שוה בג' תלמים

דרך בין שתי השדות אם לאיש אחד
שעובר משם לגנו או לשדהו...! ואם כן
שביל של בית העלמין שאין מטרתו אלא
לאפשר גישה נוחה לחלקות השונות, אינו
מפסיק לענין צירוף למנין.

עוד דן שם, האם המתפללים במטוס
צריכים להזהר שלא יתפלג המנין על
ידי השביל שבאמצע הדרך.

והביא מתשובות והנהגות (ח"א סימן
קסג) שמסתפק בזה, המתפללים
באירון, ושביל מפסיק בין מתפללי
המנין, דהיינו שיש חמשה אנשים עומדים
בצד אחד של השביל, וחמשה בצד השני,
שאולי אין מצטרפים, כיון שיש שם שביל
שרבים עוברים בו, וכתב שאולי כיון
שהשביל עשוי רק לאנשי אוריון קיל טפי.

והנה לכאורה סברא זו צ"ב, שהרי ראיית
המנחת יצחק מפאה שמפסיק
בשביל היחיד, מיירי אף באופן שאין שם
רשות לאף אחד לעבור רק לבעל השדה,
ועם כל זה הוה הפסק.

אך למעשה נראה שבנידון זה אף
המנחת יצחק מודה שלא הוי הפסק,
שגם המנחת יצחק לא מיירי, אלא כשאין
דבר המחבר ביניהם, ויש שביל שמפסיק,

❧ שדה צופים ❧

והנה זה דזרע אחר מפסיק כתב בפ"י משנה ראשונה דהיינו מין אחר שאינו כלאים עם השדות אבל אם הוא כלאים כבר הוצרך להרחיק בית רובע בשביל הכלאים ובלא הזרע ההרחק מפסיק ע"ש, אך רש"י ז"ל כתב במנחות (ע"א: ד"ה והבור) דזרע אחר היינו שזרע עדשים בין שתי ערוגות של חטים ע"ש, ובפה"מ (שם) כתב כגון שיפריש בין החטה בזרע פולים או אפונים ע"ש, ובפסקיו (פ"ג ממתנ"ע ה"ד) כתב הרמב"ם כגון חטים מכאן וחטים מכאן ושעורים באמצע ע"ש, ואף על גב דקטניות עם תבואה, ותבואה עם תבואה כלאים וצריך להרחיק בית רובע, אך לא קשיא קושית המשנה ראשונה דההרחק יפסיק, דהכא לא שייך שיפסיק מדין שדה בור כיון דלא אפשר לזרוע ההפסק משום כלאים לא מקרי שדה בור, דזה רק אם אפשר לזרועה והובירה. (מקדש דוד, סימן ג).

הנה זה דלר"מ הקוצר לשחת מפסיק הוא משום דס"ל דאין זו תחילת קצירה, ויש לעיין מכל מקום מאיזה טעם הוא מפסיק בין השדות לחייבן ב' פאות כשיקצור אותן, ונראה דמפסיק מדין שדה בור, דזה דביארנו (סימן ג) דאף אם עתה אין שם זרעים כל שלא הובירה אין זה שדה בור הוא רק בזרעה וקצרה, אף דעתה אין שם זרעים אינה מפסקת בין השדות שיש שם זרעים, אבל בזרעה ולא קצרה הוי כמו שהובירה, וכיון דלר"מ קוצר לשחת אין זו קצירה, וכיון דבשנה זו לא היתה קצירה באותה שדה הוי כמו שהובירה ומפסקת.

של פתיח, ונראה מזה דשדה בור אין זה מקום שאין שם זרעים אלא כל שהובירה ולא זרעה, אבל כאן הרי לא הובירה. והנה נחל דמפסיק כתב הר"ש ז"ל דהיינו נהר, אבל הרשב"ם ז"ל (בב"ב נ"ה. ד"ה הנחל) פ"י שהוא נחל איתן קרקע מלאה צרורות ואבנים שאינה ראויה לזריעה, והר"ש ז"ל הקשה על פ"י זה דאם כן הו"ל שדה בור ע"ש, ולפי זה דשדה בור אינו מקום שאין שם זרעים אלא כל שהובירה ולא עבדה, זה שייך רק בקרקע שראויה לזריעה אבל בקרקע שאינה ראויה לזריעה לא שייך שהובירה.

והנה התוס' בב"ב (נ"ה: ד"ה דרך היחיד) כתבו דזה דאיצטריך לאשמועינן דרך הרבים ודרך היחיד שביל הרבים ושביל היחיד דמפסיקין, הכל לרבותא, דרך היחיד אשמועינן דלא בעי קבוע, ובשביל הרבים אשמועינן דבעי קבוע, והקשו דלא לתני דרך היחיד ואנא ידענא דלא בעי קבוע, מדתני שביל הרבים ולא תני דרך היחיד דהוי רבותא טפי, ותיצרו אי לאו דתני תרווייהו לא הוי ידענא הי מיניהו מפסיק טפי דרך היחיד רחב טפי ושביל הרבים בקעי ביה רבים ע"ש, ואיך אפשר לומר דדרך היחיד בעינן קבוע אם כן הו"ל שדה בור דמפסיק ואף פחות מדרך היחיד גם כן מפסיק דדרך היחיד הוא ד"א ושדה בור שיעורה בג' תלמים של פתיח שהן ב' אמות כמ"ש הר"ש ז"ל בכלאים (פ"ב מ"ו), ולפי זה דרך שאינו עומד לזריעה ל"ש שיפסיק מדין שדה בור ואינו מפסיק רק מדין דרך, וה"נ נחל איתן שאינו ראוי לזריעה מפסיק רק מדין נחל.

שדה צופים

מינים, כן ר"מ אמר לח ויבש ב' מינים הן, והביא הכ"מ (בפ"ג ממתנ"ע הי"ב) בשם הר"ש שיריליו ז"ל פי' הירושלמי דההיא דהמנמר שדהו ושייר קלחים לחים מיירי בלוקט היבש מה שנתבשל כל צרכו ומשייר הלח, וס"ל לר"ע דלח ויבש הוא ב' מינים ומש"ה מפריש על הלח בפ"ע ועל היבש בפ"ע, וכן מפריש מכל לח ולח משום דאפסקיה היבש דחשיב כמו זרע אחר דמפסיק, וה"נ לר"מ בקוצר לשחת, ומיירי בשהביא שלישי רק הוא לח, ומניח השאר ליבש, כיון דלח ויבש ב' מינים חשיב כזרע אחר דמפסיק ומש"ה מניח אח"כ ב' פאות ע"ש.

והנה יש לעיין אפילו אי לח ויבש ב' מינים הם הא אמרינן (פאה פ"ג מ"ד) במלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת, וחכ"א פאה אחת על הכל, ואמרינן בירושלמי (פאה פ"ג ה"א) מ"ט דר"י דאין דרך בנ"א להכניס בצלים בין הירק והוי כזרע אחר דמפסיק ע"ש, ונראה מזה דכל שדרך לזורען יחד אף דהוי מין אחר לגמרי כגון בצלים וירק, לא חשיב כזרע אחר להפסיק, אם כן הני לח ויבש נהי דחשיב כב' מינים מכל מקום הרי נזרעים יחד שהרי מין אחד הם, רק אלו קוצר כשהוא לח ואלו מניח ליבשן, אם כן נהי דחשיבי כב' מינים לענין שנותן פאה מן הלח בפ"ע ומן היבש בפ"ע, אבל לענין שהלח יפסיק בין היבש לחייב את היבש בב' פאות, וכן שהיבש יפסיק בין הלח והיינו מדין זרע אחר דמפסיק ל"ש בזה.

הנה זה דלח ויבש חשיבי ב' מינים אשכחן נמי גבי תרומה, דאמרינן

הנה בתוס' במנחות (ע"א: ד"ה אלא) איכא תרי לישני אי דוקא בקצר משהביאה שלישי מהני חרישה להפסיק או אפילו קצר קצירה גמורה ע"ש, והנה להאי לישנא דדוקא קצר משהביאה שלישי מהני חרישה אח"כ להפסיק אבל קצר תבואה העומדת לקצור לא מהני חרישה להפסיק, זה דשדה ניר מפסיק גם כן אינו כל שהיא עתה חרושה, רק שלא נעבדה בשנה זו רק נרה, אם כן כל היכא שהיתה שם קצירה גמורה כיון שנעבדה כדינה אין זו שדה ניר להפסיק, אף שחרשה עתה, ורק כל שלא היה בה קצירה גמורה אם נרה עתה לא חשיב מה שנעבדה לגבי הניר של עתה וחשיב שדה ניר, וההפרש בין ניר לבור הוא דבבור בעינן שלא היה שם קצירה כלל, דכל שהיה שם קצירה אף אם אינה קצירה גמורה לא חשיב תו שדה בור, משא"כ בניר דכל שלא היה שם קצירה גמורה חשיב שדה ניר. ולהאי לישנא בהתוס' דאף אם קצר קצירה גמורה גם כן אם חרש מפסיק, ס"ל דבניר אזלינן רק בתר השתא כל שענתה חרושה חשיבא שדה ניר להפסיק.

והנה במנחות שם (ע"א ב) אמרינן דטעמא דר"מ בקוצר לשחת הוא משום דלאו קצירה היא, ואמרינן שם ר"מ בשיטת ר"ע רבו אמרה במנמר שדהו ושייר קלחים לחים רע"א פאה לכל אחד ואחד משום דס"ל דלאדם נמי לא הוי קצירה ע"ש, אך בירושלמי (פאה פ"ג ה"א) אמרינן בענין אחר, דאמרינן ר"מ דאמר קוצר לשחת מפסיק בשיטת ר"ע רביה אמרה במנמר שדהו ושייר קלחים לחים כו', כמו דר"ע אמר לח ויבש ב'

פאה פרק ב

משנת אליעזר

רע"ב

(ב) אַמַת הַמִּים שְׂאִינָה יְכוּלָה (ב) אַמַת הַמִּים שְׂאִינָה יְכוּלָה (ב) אַמַת הַמִּים שְׂאִינָה
 (שְׂאִמְרָנוּ בְּמִשְׁנָה) יְכוּלָה לְהַקְצֵר
 א' דְּמַפְסִיק, שְׁעוּרוֹ לְהַקְצֵר כְּאַחַת, רַבִּי יְהוּדָה כְּאַחַת. שְׂהִיל רַחֲמָנָה

שְׂאִינָה יְכוּלָה לְהַקְצֵר כְּאַחַת, שְׂאִים עוֹמֵד

בְּתוֹךְ אַמַת הַמִּים, אֵינוּ יְכוּל לְקַצֵּר בְּשְׁנֵי הַצְּדָדִים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִפְּסֻקַת, פְּלִיג

שדה צופים

בתרומות (פ"ו מ"ו) גבי אוכל תרומה שוגג רע"א אין משלמין אלא ממין על מינו לפיכך אם אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקשואין של מוצאי שביעית, וכתב הר"ש ז"ל כשאכל קשואין של תרומה של ערב שביעית ואין קשואין של ששית מצוין בשביעית וכשמששתהין מתקשין ולא חזו לאכילה, ומין אחר אין לו לשלם לר"ע וצריך להמתין עד מוצ"ש ע"ש, והנה זה דכשמששתהין מתקשין ולא חזו לאכילה הוא רק בכרוב ודלעת ולא בשאר ירקות כדאמרינן בחולין (קכ"ז ב) ע"ש, ולפי זה מש"ה אי אפשר לשלם בשביעית מקשואין של ערב שביעית משום דלח ויבש ב' מינים וכשאכל קשואין ערב שביעית שהיה לח א"א לשלם מאותן קשואין בשביעית שהן עתה יבש, ואין משלמין ממין על שאינו מינו ומש"ה צריך להמתין למוצאי שביעית שאז יהיה לח. (מקדש דוד, סימן ד).

משנה ב

אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת וכו'.

דהיינו שאם עומד מצד אחד אינו מגיע לקצור מצד השני (הרמב"ם בפי"מ).

וי"א שאף אם מגיע לקצור כ"ז שאינו יכול לאחוז השבלים משני עבריה יחד ולקוצרם כאחד מפסיק (רבינו הלל).

בתוספתא (תרומות פ"ד ה"ה) והביאה הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהל' תרומות ה"י) אין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח, ואם תרם תרומתו תרומה, כיצד ליקט ירק היום וליקט ממנו למחר אין תורמין מזע"ז כו' ע"ש, והנה אי אפשר לומר דהטעם הוא משום דהוי מן הרעה על היפה דא"כ אמאי אין תורמין מזע"ז הא מן היפה על הרעה רשאי לתרום, וע"כ משום דחשיבי כב' מינים ועיין ש"ך יו"ד סי' של"א ס"ק פ"ג.

והנה זה דבדיעבד תרומתו תרומה צריך לומר דרק לענין לכתחילה חשיבי לח ויבש כב' מינים, דלזה דלא תהני ההפרשה בדיעבד בעינן דוקא ב' מינים שהם כלאים זה בזה כדאמרינן בתרומות (פ"ב מ"ו), אך לענין לכתחילה אשכחן אף באופן דלא הוי כלאים זה בזה מכל מקום אין תורמין, דאמרינן בירושלמי (פ"ד דמעשרות ה"ד) לר"א דאמר צלף מתעשר תמרות אביונות וקפריסין, דהקפרס והתמרות מין אחד הם מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס, אבל לא מהן על האביונות ומן האביונות עליהן משום דהוי מין על שאינו מינו ע"ש, ואף דמאילן אחד הוא ול"ש שיהיו כלאים זה בזה.

והנה בזה דלח ויבש חשיבי ב' מינים לגבי תרומה אתי שפיר ההיא

פאה פרק ב

נו

משנת אליעזר

רע"ב

כל כך עד שהעומד **אומר, מפסקת. וכל ההרים** את"ק וסבר בכל ענין
באמצע אינו יכול **אשר במעדר יעדרון, אף על פי** מפסיק, וכל ההרים
לקצור מכאן ומכאן: ר' שגבוהין בשדה כל
יהודה אומר מפסקת. ופליג אתנא קמא דאמר
לעיל על שלולית דהיינו אמת המים דכלל ענין
מפסיק. ור' יהודה סבר דאס יכולה להקצר
כאחת, אינה מפסקת. והלכה כר' יהודה: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. הו' שמודו זקוף ואין

שדה צופים

והביא שם מה שכתב בשו"ע (חומ"ס סימן
רעה ס"ה) דכל המפסיק לפאה,
מפסיק בנכסי הגר.

וא"כ לפי המבואר כאן, דאמת המים
שאינה יכולה להקצר כאחת, רבי
יהודה אומר מפסקת, וכתב הרע"ב אמת
המים שאינה יכולה להיקצר כאחת,
שהיא רחבה כל כך עד שהעומד באמצע
אינו יכול לקצור מכאן ומכאן, ופליג
אתנא קמא דאמר לעיל על שלולית
דהיינו אמת המים, דכלל ענין מפסיק,
ורבי יהודה סבר, דאם יכולה להיקצר
כאחת אינה מפסקת, והלכה כר' יהודה.
וא"כ לכאורה לפי מה שנתבאר, שרק
מה שנחשב בפאה לשדה אחת, נחשב גם
לגבי חזקה כשדה אחת, ה"ה בענייננו אם
החזיק בצד אחד של האמה, הוא לא קנה
את הצד השני.

אך שוב כתב דיתכן לומר שבימינו
שחורשים עם טרקטור, השדה
נחשבת לשדה אחת מפני שאמת המים
היא לצורך השדה והרגילות היא ליסוע
על גבי גשרים, אע"פ שלענין פאה
מסתבר שהדין נשאר כמו שהיה בימי
חז"ל דאם לא נקצר כאחת נחשב לב'
שדות, מכל מקום לענין מקח וממכר
אזלינן לפי מקומו ושעתו, ואם נדמינן זה

וי"א דאפי' אם אין מגיע לקצור בצד
השני כשעומד מצד אחד כל שאם
עומד באמצע יכול לקצור מכאן ומכאן
אינו מפסיק (הרע"ב והגר"א).

וי"א דאמת המים שנמשכין ממנה
חריצין להשקות השדות שסביבה
כשמתמלאה מפסקת אף על פי שאינה
קבועה וגם אפשר לקצור משני צדדיה
יחד ובלבד שתהא מושכת. (הר"ש והרא"ש).
ועיין בכ"ז באריכות בדרך אמונה.

עיין שו"ת מעיל צדקה (סימן לט) שהביא
ממשנה כאן, דמציינו אמת המים
שרחבה יותר מאמה, ונקראת אמת המים.

עיין בחשוקי חמד שדן בדבר שאלה,
ראובן נתן לשמעון שדה במתנה,
ואמת המים חוצה אותה לשנים, שמעון
החזיק באגף אחד ע"י שחרש בה, אבל
לא החזיק באגף השני. האם החזקה
שהחזיק בחלק אחד מועילה גם לקנות
את החלק השני, כי שני החלקים נחשבים
לשדה אחת, ובפרט שיש עליה גשר, או
שמה אמת המים מחלקת אותה לשתי
שדות, וקיימ"ל (בחומ"ס סימן קצב ס"ב)
שבמתנה המחזיק בשדה אחת, לא קנה
את השדה השנייה.

פאה פרק ב

משנת אליעזר

רע"ב

לְעֵבֶר עֲלִיהוֹ לְעֵדְרוֹ
 פְּכָלְיוֹ, הוּא נוֹתֵן
 פְּאָה אַחַת לְכָל, דְּלֹא
 הוּי הַפֶּסֶק בֵּינוֹ שְׁנֹזְרְעִיו וְהוּ שְׁדָה אַחַת,
 וְאֶפְלוּ עֲכָשְׁיוֹ אֵינֶן זְרוּעִים, הָרוּאָה אוֹמֵר
 שְׁלְצוֹרְךָ מְחַר חוֹפְרִים אוֹתָהּ.

שְׂאִין הַבְּקָר יִכּוֹל לְעֵבֶר בְּכָלְיוֹ,
 שֶׁסּ וּמִפְסִיק בֵּין שְׂמִי
 הַשְּׂדוֹת: הוּא נוֹתֵן
 פְּאָה זָכָר. כְּלוּמַר, נוֹתֵן פְּאָה אַחַת לְכָל שְׂמִי
 הַשְּׂדוֹת וְלֹא חֲשִׁיב הַפֶּסֶק הוֹאִיל וְהִסּ נַעֲדָרִים
 זְמַעֲדָר, כְּלוּמַר, שְׂנִי אִדָּם חוֹפְרִים אוֹמוֹ הִר
 זְכָלִי שְׁחוֹפְרִים זֹו אִתּ הַקְּרַקַּע, אִין זֹו הַפֶּסֶק,
 שֶׁהוֹאָה אוֹמֵר אִין זֹו קְרַקַּע זֹו, אִלָּא לְמַמַּר חוֹפְרִים אוֹמוֹ זְמַעֲדָר חוֹרְעִים אוֹמוֹ, וְשְׂמִי הַשְּׂדוֹת הִסּ אַחַת:

שדה צופים

כיון דדרך ההרים בכך וא"א באופן אחר
 אין זה הפסק.

נחשב לשדה אחת, אף לענין זכיה בנכסי
 הגר הדין כן.

וי"א שיש חילוק שאם נשאר סלעים
 או חריצין שאין ראויין כלל לזריעה
 מפסיקין כדין בור או כדין גדר אבל אם
 ראויין לזריעה ע"י ידים אף על פי שלא
 נעדרו ולא נזרעו אין מפסיקין, שהרואה
 אומר מה שלא נזרעו משום שצריך
 לעדרן בידיים ועדיין לא הספיקו לעדרן
 ולכן הקדימו לזרוע מה שנחרש בשוורים
 ועוד יזרעו גם בהן.

וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אף על
 פי שאין הבקר וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים
 ה"ו) הזורע בהר שאינו כולו שוה
 אלא יש בו תילים גבוהים ומקומות
 מקומות עמוקות אף על פי שאינו יכול
 לחרוש אותו כולו ולזרעו כאחת אלא
 נחרש המקום הגבוה בפני עצמו והנמוך
 בפני עצמו הרי זה כשדה אחת ומניח
 פאה אחת בסוף ההר על כל ההר. ע"כ.

ומה שכתב הרמב"ם, דמניח פאה אחת
 בסוף ההר על כל ההר. כתב בדרך
 אמונה שם: דמצות פאה בסוף הקצירה.
 ומשמע דמהר על בקעה א"א ליתן פאה
 דנחשבין כב' שדות אף ששניהן נזרעין.
 אבל דעת הר"ש וכמה ראשונים דכיון
 שאין הפסק ביניהן הוי כשדה אחת אף
 על גב שהשדה נזרע ע"י שוורים וההר
 ע"י אדם שאין הבהמה יכולה לעדרו.
 ודעת הגר"א שיכול להפריש מן ההר על
 השדות שבצדו ומן השדות על ההר אבל
 לא משדה שמצד זה על שדה שמצד זה
 דלענין זה ההר מפסיק.

ובדרך אמונה כתב: משום שאין
 המחרישה יכולה לעבור עליהן
 בבת אחת וצריך לעדרן ולחפרן בידיים.
 ונראה דה"ה בבקעה אם יהי' כה"ג אלא
 דבהר מצוי זה ולכן נקט הר. ואפי' אם
 החריצין עמוקים י' טפחים או התילים
 גבוהים י"ט משמע דלא מפסיקי כיון
 שזרוע בהן. אבל אם אין זרוע בהן
 מפסיקין כדין סלעים בסמוך ה"ז או כדין
 בור לעיל ה"ד.

וי"א דגם אם לא נזרעו מחמת שהן קשין
 ואין ראוי לזרוע שם אין מפסיקין

פאה פרק ב

נמ

רע"ב

משנת אליעזר

(ג) הפל מפסיק לזרעים, ואינו מפסיק לזרעים. מפסיק מפסיק זירושלמי דהכל לאתויי סלע שהיה עובר על פני כל השדה. חס זרין הוא לעקור את המחרשה מלד זה כדי לתת אותה לזר זה, מפסיק: אלא גדר. גזוה עשרה

(ג) הפל הנזכרים ומ"ב דוקא מפסיק דוקא לזרעים, להחשב כשתי שדות שצריך שיפריש שתי פאות ואפלו סלע שהי עובר על פני כל השדה אם הוא גבוה שצריך לקח המחרישה מצד זה לזה מפסיק, ואינו מפסיק לזר אלא גדר גבהה עשרה טפחים, כתוב במ"ד דהוא הדין חריץ עמוק וטפחים ורחב ד' טפחים מפסיק לזר ולא לכל האילנות, דלזיתים וחרובין אינו מפסיק

שדה צופים

עכ"ל. ועל פי דרכו נ"ל לישב יותר לישנא דמתניתין, ולומר וכל ההרים אשר במעדר יעדרון, שראויים להעדר במעדר, אף על פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו, מפני אותם המקומות התלולות, ונמצא שאותו ההר חרוש וזרוע פסקי פסקי, מ"מ הוא נותן פאה לכל, אף על פי שמקום תלול אחד עובר על פני כל השדה, הואיל והוא ראוי להעדר במעדר, אבל אם אינו ראוי להעדר אפילו במעדר, אף על פי שאינו סלע ממש, דאילו לא היה מקום גבוה יכולה היתה המחרישה לבקעו, מ"מ הוי הפסק, כסלע העובר על פני השדה כלה, דאמרינן לקמן דמפסיק. ע"כ.

משנה ג

ואינו מפסיק לזר אלא גדר.

עיין חשוקי חמד שדן האם צורת הפתח מפסיק בין השדות לענין חיוב פאה. וז"ל השאלה: מה הדין אם יש שתי שדות צמודות אחת לשניה, והדבר היחיד שמפסיק ביניהם הוא צורת הפתח, האם צורת הפתח מפסיקה לענין פאה, כמו שהיא מפסיקה לענין שבת וכלאים,

אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה אחת לכל.

כתב התי"ט ז"ל דלא דמי לבור, דהכא איכא למימר שלא יניחנה כך בורה, אלא שלא היה יכול לחרוש עכשיו בבקרים ולמחר יחפור כמ"ש הר"ב, עכ"ל.

וכתב בספר הון עשיר, דאמת הוא שלישי פי"ה הר"ב צריך ליתן טעם זה, אבל קשה דא"כ מאי אעפ"י שאין הבקר וכו', אדרבא הואיל ואין הבקר לה"ל. ולכך הנכון בעיני הוא פי"ה הרמב"ם אשר פי"ה בדעתו הרחבה וגם פסקו בחיבורו (שם ה"ו), וזה הוא לשונו בפירושו, ואני אפרש בה פי"ה אחר ואומר, שזה המקום הנקרא מעדר אינו מקום מישור אלא הוא הרים וגבעות, והראיה על זה מה שאמר וכל ההרים אשר במעדר יעדרון, והוא אומר אף על פי שהיא עולה ויורדת, וא"א לחרוש לבקוע אותה בכלי המחרישה במענה אחת, מפני שיש בה מקומות תלולות, ומקום אחד גבוה ואחד נמוך, אבל יחרוש אותה מקומות, ועל כן אין לחשב אותה נחלקת כדי שנוציא פאה מכל הר ומכל גבעה, אבל פאה אחת הוא נותן לכל, מפני שכל הזרע מחובר,

פאה פרק ב

משנת אליעזר

רע"ב

כמ"ד, **וְאִם הָיָה וְאִם הָיָה שְׁעַר כּוֹתֵשׁ, אֵינּוּ** טפחיס: שער כותש.
שְׁעַר עֲנָפִי אֵילָן מְפַסֵּיק, אֶלָּא נוֹתֵן פְּאָה לְכָל: ענפי האילן קרויין שער, ופירוש שער
 כְּזֶה מַעַל הַגֶּדֶר אֵינּוּ מְפַסֵּיק, אֶלָּא נוֹתֵן כּוֹתֵשׁ, שֶׁהַנּוֹפּוֹת שֶׁל אֵילָנוֹת מִתְעַרְבֵּין זֶה עִם
 פְּאָה אַחַת לְכָל לְשִׁתִּיהוּן: זֶה לִמְעַלָּה מִן הַגֶּדֶר, כַּעֲלֵי זֶה הַתְּקוּעַ בְּמַכְתֵּשׁ:

שדה צופים

המשנה ראשונה שמיירי במין אחר שאינו כלאים עם השדה, דאם לא כן בלאו הכי צריך להפסיק שלא יהיה כלאים, וממילא ההפסק לכלאים הוי הפסק אף לפאה, יעו"ש. ומשמע קצת מזה דס"ל שצורת הפתח הוי הפסק לפאה, דאל"כ היה יכול לתרץ דמיירי שיש צורת הפתח, ולכן אין כאן חשש של כלאים [כמבואר בעירובין (דף יא ע"א)], אבל לגבי פאה אין זה מפסיק, ומזה משמע דס"ל שצורת הפתח מפסיק אף לענין פאה.

אך יתכן שהמשנה ראשונה לא תירץ כן, מפני שכאמור לעיל הוא הסתפק אם חריץ מפסיק לפאה או לא, ולדבריו ה"ה שיש להסתפק אם צורת הפתח מפסיקה או לא, ולכן ביאר את המשנה גם לפי הצד שצורת הפתח מועילה, אבל למעשה עדיין צ"ע.

שוב מביא מ"ש במעדני ארץ (פ"ג מכלאים ה"ט"ו סק"ב) שכתב בפשיטות שצורת הפתח לא הוי הפסק לענין פאה, יעו"ש במה שהאריך בחילוקים בין פאה וכלאים, וכן כתב בפשיטות הגאון רבי שלום יוסף פייגנבוים (אב"ד לאקאטש, תלמיד הגאון רבי מאיר אריק) בהגהותיו על הירושלמי (ה"ד בקונטרס נזר התורה אייר תשס"ו), יעו"ש מה שדן בדברי המשנה ראשונה.

וצריך להשאיר פאה מכל שדה, או שאין צורת הפתח מפסיקה לענין פאה.
והביא מדברי המשנה אחרונה כאן, שכתב בתחילה דה"ה שחריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה מפסיק, כמו דהוי גדר לענין כלאים, כדתנן פ"ב דכלאים מ"ח ובכמה דוכתי, וכן בפ"ז דעירובין מ"ג, וקתני במשנתנו גדר, וה"ה חריץ דדמי ליה, ואח"כ כתב דדין זה צ"ע שהרי לא כתבוהו המפרשים, ומביא כמה ראיות דהוי הפסק. ולמעשה נשאר בדין זה בצ"ע.

ועיין בדרך אמונה (פ"ג ממתנות עניים ס"ק קכד) שכתב שאין ראייה מזה שחריץ הוי הפסק לענין כלאים, שיהיה הפסק גם לגבי פאה, משום שבפאה הסברא לחלק בין השדות הוא אם אינן יכולים להקצר כאחת, ואם למעשה נקצרים כאחת, צ"ע אי הוי הפסק לכלאים.

ועוד כתב בדרך אמונה שם מסברא, שגדר של לבוד מפסיק לפאה, מפני שלמעשה הוא מפסיק, ואי אפשר לעבור דרכו, ואינו נקצר כאחת, יעו"ש.
ולפי זה לכאורה ה"ה בצורת הפתח, דצ"ע אי מנהי להפסיק בפאה, או שאינו מועיל מפני שלמעשה הפירות נקצרים כאחת.

ועיין במשנה בפ"ב מ"א שמבואר במשנה שזרע אחר מפסיק, וכתב

פאה פרק ב

סא

רע"ב

משנת אליעזר

(ד) בל הרואים זה (ד) וְלַחְרוּבִין כָּל הָרוּאִין זֶה (ד) וְלַחְרוּבִין אֵילֵן
 את זה. כל זמן חָרוּב מְשֻׁנָּה
 שהעומד אלל אחד מְשֻׁאָר הָאֵילָנוֹת,
 מהאילנות יכול לראות נוֹתְגִין הָיוּ בֵּית אָבָא, נוֹתְגִין
 האילן האחר אף על פי גָּדַר אֵינָהּ מִפְּסִיקָה
 שיש צנייהן גדר אינו מפסיק ולוקח פאה מאילן כֶּהֱם אֵלָא כָּל הָרוּאִין זֶה אֵת זֶה הָעוֹמֵד
 בצד אילן חָרוּב א' וְיִכּוֹל לְרֹאוֹת שְׂאָר
 האילנות נותן פאה אחת. אָמַר רַבִּין גַּמְלִיאֵל, נוֹתְגִין הָיוּ בֵּית אָבָא שְׁהִיוּ נוֹתְגִין פָּאָה

שדה צופים

ואם היה שער כותש וכו'.

מדינות וחצי שדה מכאן, וחצי שדה
מכאן, אין הגבול הפסק.

בחשוקי חמד כתב להסתפק מה הדין
כשיש גדר גבוה עשרה טפחים
המשמש לגבול בין ב' מדינות, ועליו שער
כותש, האם נחשב לשדה אחת כמבואר
כאן במתניתין, או שמא כיון דהוי ב'
מדינות, לא יתכן שהם יחשבו כשדה
אחת.

אך יתכן לומר שדברי החזו"א אמורים
באופן שאין כלל חלוקה של בעלות,
והחילוק הוא רק בדינים של הקרקע,
שלפי דיני תורתנו הקדושה חלק מהשדה
היא מארץ ישראל, וחלק מהשדה דינה
בחזו"ל, אבל באופן שיש גבול בין מדינות,
ויש בעלות של ממשלה אחרת, הרי הם
נחשבים לשתי שדות. ועוד יתכן שדברי
החזו"א אמורים כשאין גדר ביניהם, אבל
כשיש גדר ביניהם, אינם נחשבים לשדה
אחת, ומסיק בצ"ע.

והביא ממ"ש להלן (פ"ג מ"ה) דהא
דלא מהני הפסק באילן, דוקא
כשהקרקעות והאילנות הם של אחד,
אבל כשהקרקע של אחר מפסיק, ובעל
האילנות נותן פאה מכל אילן ואילן, כיון
שאין לו קרקע תחתיו, חשיב כל אילן
כשדה בפני עצמו, וכ"כ הרא"ש שם
וכן נראה מדברי הר"ש, ואם כן מסתבר
שכשהשדה מופסקת על ידי גבול, גם אז
נחשבת השדה כמופסקת ואין לה שם של
שדה אחת.

משנה ד

ולחרובין כל הרואין זה את זה.

פירש הר"ש: אע"פ שיש כותל מפסיק,
בכל זאת אם רואים זה את זה,
נחשבים כולם לשדה אחת, ומפרישים
פאה מזה על זה.

אך שוב כתב, דיש לעיין דהנה להלן פ"ב
מ"ח בירושלמי נאמר: ר' פנחס בעי,
קצירת חז"ל מהו שתהא חייבת בפאה,
ופירש החזון איש (שביעית סוף סימן ז)
דמירי בשדה שחציה בא", וחציה בחז"ל
וקצר חציה שבא", אם חייב ליתן פאה
מסוף הקצירה שהיא בחז"ל, הרי ששתי

וכך פירש הר"ש משאנ"ץ בתו"כ, כל
הרואים זה את זה, ואין הגדר מפסיק
ביניהם, כי דרך החרובין להיות מפוזרים
זה מזה, ושרשיהם מרובים כדתנן "בחרוב
ובשקמה חמישים אמה", ונקראים שדה
אחת, כל שרואים זה את זה. וכן כתב

משנת אליעזר

רע"ב

אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח, צד של העיר כגון מזרחה או מערבה, ולחרובין כל הרואין זה את זה, רבי אליעזר ברבי עיר, ופאה אחרת על כל הזמים שהיו להם

אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח, צד של העיר כגון מזרחה או מערבה, ולחרובין כל הרואין זה את זה, רבי אליעזר ברבי עיר, ופאה אחרת על כל הזמים שהיו להם

שדה צופים

כל שלא רואין זה את זה הוי הפסקה, וכן מבואר בדברי הראב"ד בתו"כ, [עייין בחידושי אנשי שם], יעו"ש.

ואם כן יש מקום לומר שבנידוננו הדבר תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, דלדעת הר"ש ודעימיה אע"פ שיש גדר המפסקה, אין זה נחשב כי אם לשדה אחת, ואילו לשיטת הרמב"ם, אם יש גדר זה נחשב לב' שדות.

אך שוב כתב, דיתכן שבנידוננו לכו"ע הוי ב' שדות, משום דיתכן דדוקא לגבי פאה הם נחשבים לשדה אחת למרות שיש גדר המפסקה, וכמו שכתב המשנה ראשונה (פ"ב מ"ג ד"ה אלא): עיקר דין זה דאין מניחין פאה משדה לשדה הוא הלכה למשה מסיני. והיינו נמי דבחרובין וזיתים דבסמוך איכא שיעור אחר, ואין טעם לדבר, אלא שההלכה [למשה מסיני] היא כך, עכ"ל. לפי הבנה זו שאין טעם לדבר [שהמודד לשדה אחת היא כל הרואין זה את זה] אין לנו ללמוד גדרים אלו מפאה לקידושין, ואם כן אולי לכו"ע הוי מקודשת.

אמנם לפי הטעמים שהבאנו לעיל בשם הראשונים, שלפי שענפיהם מרובים נחשבים לשדה אחת, אולי סברא זו שייכת אף בלשון בני אדם. מאידך יש לומר שכל הסברות הנ"ל נאמרו לקולא

הראב"ד (פ"ג ממתנות עניים דכ"א) כל החרובין שיש לאדם אחד, אע"פ שיש ביניהם גדרים הרבה, אין מפסקין, כל זמן שהחרובין רואין זה את זה. והראיה הזו היא שאדם עומד בראש חרוב זה, ורואה החרוב שבצד אחר. והטעם לחרובין [שאם רואה את החרוב שבצד אחר נחשב לשדה אחת] מפני שהן גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן בחרוב ובשקמה חמישים אמה, עכ"ל. וראה בחשוקי חמד שהביא שאלה באדם שקידש אשה על מנת שיש לו שני פרדסי חרובין, ולבסוף התברר שיש לו פרדס אחד של עצי חרובין, וביניהן גדר המבדילה ביניהם. האם היא מקודשת כי הגדר מפסקה ועושה אותה לשנים.

וכתב דלפי המבואר כאן במתניתין, יש צד קולא בחרובין שכל זמן שרואה את החרוב השני, נחשב כשדה אחת, ויכול להפריש פאה מזה על זה, והוא משום שדרך לשתלן מפוזרים, כדברי הר"ש משאנץ, או משום שגבוהים הרבה ומסובכים, לכן דרכם להצטרף וללקטם יחד, ואפילו אם יש ביניהם גדרים והפסקות נחשבים שדה אחת.

מאידך מלשון הרמב"ם (פ"ג ממתנות עניים הכ"א ובפיה"מ) משמע שבחרובין יש חומרא, דבשאר עצים דוקא גדר מפסקי, ובחרובין אפילו אם אין גדר,

פאה פרק ב

סג

משנת אליעזר

רע"ב

לגד מערצה, וכן לארצב
רוחות: שהיו להם
בב"ה העיר. אין נותנים
כי חס פאה אחת לכולן, אף על פי שאין רואין
זה את זה. ואין הלכה כר' אליעזר ברבי דדוק
שאמר משמו, אבל הלכה כרצן גמליאל:

צְדוּק אֹמֵר מְשֻׁמוּ, אֵף לְחֶרֶבִין
שֶׁל רֶבֶן גְּמִלְיָאֵל
אֵף לְחֶרֶבִין שְׁהִיוּ
לָהֶם בְּכָל הָעִיר:
לָהֶם בְּכָל הָעִיר נוֹתֵן פְּאֵה אַחַת אֵף עַל
פִּי שְׂאִינָם רֹאִין זֶה אֶת זֶה:

שדה צופים

בכל רוח מרוחות העיר אף על גב שיש כמה גדרים ביניהן, וגם אין רואין זה את זה.

והטעם נראה כדאיתא בירושלמי שהיה דרכן לעשות בית הבד לכל רוח מרוחות העיר בשביל שטורח להביא זיתים מרוח אחת לרוח שנית ולכן קבעו חכמים שכל הרוח מצטרף כיון שהדרך להביאו לבית בד אחד, ולא חילקו חכמים שאפי' לא עשו בית הבד בכל רוח קבעו כך הדין, ולפעמים יוצא מזה ג"כ חומרא שאם הם בב' רוחות אף על פי שסמוכין זה לזה כגון בקרן זוית דבשאר אילנות היו מצטרפין אבל כאן כיון שקבעו חכמים הגבול ברוחות אין מצטרפין וכנ"ל לפי שאין מוליכין זיתים מרוח לרוח.

וי"א דגם בחרובין אם הם בב' רוחות העיר אין מצטרפין דלא חמירי מזיתים וכ"ש בשאר אילנות.

ואם העיר אין בנויה כלל למערב ולמזרח אלא באלכסון ממש הולכין ג"כ אחר רוחות העיר כנ"ל, ואם העיר בנויה כמין משולש אין לה אלא ג' רוחות לפאה, ואם העיר עגולה או כקשת כחצי עיגול נראה דכל העיר מצטרפת.

עוד כתב שם (ביאור ההלכה) וז"ל: עי' במשנה ראשונה שכ' שלא ידע טעם

בהלכות פאה, אבל במו"מ כל שיש גדר המפסקת לזה קוראים שתי שדות, וצ"ע.

והנה נפסק ברמב"ם (פ"א מזכיה הי"א) דכל המפסיק לפאה מפסיק בנכסי הגר, היה שם נחל או אמת המים לא קנה אלא עד הנחל. ויש לדון בענינינו מה יהיה בנכסי הגר כשיש גדר המפסקת בפרדס חרובים, האם נאמר דבהחזיק מצד זה קנה גם מעבר לגדר כל הרואים כיון דהכל פרדס אחד לגבי פאה, או שמא רק לגבי פאה נחשב לשדה אחד מאחר וקוצרים אותו כאחד, אבל בעיני בני אדם כיון שיש גדר נחשב לשדה אחר. וברמב"ם כתוב כל המפסיק לפאה מפסיק בנכסי הגר אבל לא כתוב ההיפך דכל שבנוגע לפאה הוא אחד נחשב גם אחד לגבי נכסי הגר.

נותנין פאה אחת לזתים שהיו להן בכל הרוח.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים הכ"ב), הזיתים כל מה שיש מהן ברוח אחת מרוחות העיר כגון זיתים שיש במערב העיר כולן או במזרחה הרי הן כשדה אחת ופאה אחת לכלן.

וכתב בדרך אמונה, זיתים לכו"ע בין לדעת הרמב"ם ובין לשאר הראשונים קילי משאר אילנות ומצטרפין

(ה) הזרע את שדהו מין אחר, אף על פי שהוא
 אַחַד שְׂדֵהוּ מִיַּן זְרָעוֹ
 עוֹשֶׂהוּ שְׂתֵי גֵרְנוֹת, נוֹתֵן פְּאֵה אַחַת. זְרָעָה שְׁנֵי
 אַחַד זְרָעִים,
 אַף עַל פִּי שְׂהוּא עוֹשֶׂהוּ שְׂתֵי גֵרְנוֹת שְׂקוּצָרָם בְּשְׁנֵי זְמָנִים, נוֹתֵן פְּאֵה אַחַת דָּאִין

שדה צופים

ובצפנת פענח כתב: עיין ירוש' ב"ב פ"ד הי"א במה דאמר שם ר"י ב"ט שאל מכר לו כל האילן כו' זיתים כו' ר"ל כך דכיון דחזינן דגבי זיתים כל הרוח הוה כשדה אחת וא"כ אם מכר לו כל האילן של זוית ר"ל של זיתים הוה כולם אחד ועיין רשב"ם ב"ב דף ס"ט ע"ב דשם אילנות שייך על זיתים טפי מעל דקלים וגפנים ובכלאים פ"ו ה"ז בהך דר"מ דזית חשיב טפי אילן מאכל וערלה פ"א ה"א ועיין תוספ' ב"מ פ"ט דאם קבל שדה לזיתים גם שאר הפירות הגדלים שם הוה שלו ואם קיבל שדה לתבואה אין האילנות שלו ובזה יש לפרש הך דכאן פ"ג גבי מלבנות התבואה ע"ש בירוש' מה דלא נקט אילנות ונקט זיתים דאגב זיתים בטלי טפי ועיין בדמאי פ"ז מ"ה גבי המקבל זיתים לשמן דאמר שם בירוש' דר"י עביד זיתים כקרקע ועיין ב"ק דף צ"א ע"ב גבי שאני זית דחשיבי וב"מ דף ק"א ע"ב גבי שטף נהר ושם דף ק"ט ובהל' איסורי מזבח פ"ז ה"ג אבאר זה ובירוש' פ"ב דב"מ דעץ של זית הוא קשה וגפן רך ודק עיין מעילה דף י"ג ושבת דף כ'. ע"כ.

משנה ה

אע"פ שהוא עושהו שתי גרנות.

שלא כדרך כל הארץ. אבל בשני מינים בגרן אחת, מצינו לו חבר לפחות

לזיתים וגם הראב"ד לא כתב בו טעם והרדב"ז כ' בשם הראב"ד דגם זיתים הוא אילנות גבוהים והוא תמוה דהדבר ידוע דזיתים הוא עץ נמוך ונראה שהטעם הוא כמש"כ בד"א משום שהי' דרך לעשות בדין לכל רוח ולכן הביא המשנה שבית ר"ג היו נוהגין כן וכדא' בירו' של בית רבי (היינו משפחת הנשיאים) היו להן ד' בדין כו' [וצ"ל דבגפנים לא היו עושין כן דגפנים היו מרובים ועושין כמה גיתות בכל רוח של העיר ולכן קבעו שיעורו בגדר] וכ"נ בפ"י הר"י בן מ"צ שכ' לזיתים שהיו להם בכל רוח גרס"י בירו' מי מכוין להן את הרוחות העיר מכוונת להן את הרוחות פ"י כגון שהיו להן לכל ד' רוחות העיר ד' בדין נותן ד' פאות משמע דמפרש בזה טעם המשנה ואולי דעתו דוקא אם באמת יש בד' בכל רוח אז אזלי' בתר הרוחות אבל אם אין בד' בכל רוח או שיש כמה בדין בכל רוח חזר דין הזיתים כמו שאר אילנות דגדר מפסיק ולכן קאמר של בית ר"ג כו' שלהן היו בדין ויותר נראה שהוא מפרש הא דהעיר מכוונת להן את הרוחות לא כדמשמע בדברי רבינו דלפי בנין העיר הולכין הרוחות אלא דלפי הבדין שסביב העיר קובעין הרוחות ולפ"ז אם הבדים בקרנות העיר יקבעו הרוחות היפך מרוחות העיר וזהו דמפרש ר"י ב"ר בון בירושלמי. ע"כ.

פאה פרק ב

סה

משנת אליעזר

רע"ב

החייב לפי קצירתם,
אבל זרעה שני
מינים, אף על פי
שעשאן גרן אחת,
שקצרים בזמן אחד
נותן שתי פאות,
לכל מין על מינו.
הזרע את שדהו
שני מיני חטין,
כגון שחמתית נוטה
למראה חום ולכנה,
אם עשאן גרן אחת

מינין, אף על פי שעשאן גרן
אחת, נותן שתי פאות. הזרע
את שדהו שני מיני חטין, עשאן
גרן אחת, נותן פאה אחת שתי
גרנות, נותן שתי פאות:

(ה) שני מיני חטין.
כגון שחמתית
ולכנה:
(ו) הבלר. הסופר:
הזוגות. הס
כל אותן שנים שנים

(ו) מעשה שזרע רבי שמעון איש המצפה לפני
רבן גמליאל, ועלו ללשכת הגזית ושאלו. אמר
נחום הבלר, מקבל אני מרבי מיאשא, שקבל

נותן פאה אחת, ואם עשאן שתי גרנות, נותן שתי פאות:

(ו) מעשה שזרע רבי שמעון איש המצפה שני מיני חטים וכא לשאל לפני רבן
גמליאל ועלו רבי שמעון איש המצפה ורבן גמליאל ללשכת הגזית שבירושלים מקום
שבו ישבו סנהדרין לדון ושאלו. אמר נחום הבלר הסופר, מקבל אני מרבי מיאשא,
שקבל מאבא שקבל מן הזוגות, החכמים שקבלו שנים שנים אב בית דין ונשיא,

שדה צופים

כמו כן יש להסתפק אם קנה ענבים
בחזקת שהם בלי גרעינים, ונמצא
שיש בהם גרעינים, אך המוכר נתן לו
פיצוי של עוד ענבים. האם המקח בטל
דהוי כשני מינים או לא. עיי"ש באריכות.

בשני מינים חטים, משום הכי קתני
שהוא עושהו, ולא קתני שעשהו, דומיא
דסיפא דקתני שעשאן, משום דקרוב הוא
לימלך. (הון עשיר).

הזרע את שדהו שני מיני חטים וכו'.

משנה ו

מעשה שזרע ר"ש איש המצפה לפני ר"ג
ועלו ללשכת הגזית ושאלו וכו'.

ענין במשנה סנהדרין (פ"א ה"ג) שלשה
בתי דינים היו שם אחד על פתח
הר הבית ואחד על פתח העזרה ואחד
בלשכת הגזית באין לזה של פתח הר
הבית וכו' אם שמעו אמרו להם ואם
לאו באים לזה שעל פתח העזרה ואם
לא שמעו באים לבי"ד הגדול שבלשכת
הגזית שמשם תורה יוצאת לכל ישראל

ענין בחשוקי חמד שדן בשני כרמים,
באחד צומחים ענבים רגילים,
ובשני ענבי מוסקאט, האם נותן פאה
אחת לכולם, או שמא הם שני מינים ונותן
פעמיים פאה.

עוד כתב לדון, בכרם שגדלים בו ענבים
עם גרעינים, ובכרם אחר גדלים
סוג ענבים שאין בהם גרעינים, האם הם
נחשבים לשני סוגים, וחייבים להפריש
פעמיים פאה, פעם מכרם זה, ופעם מכרם
זה, או שמא נחשבים למין אחד.

פאה פרק ב

משנת אליעזר

רע"ב

כְּמוּ שְׁשִׁינוּ בְּמִסְכַּת אָבוֹת שְׁקִבְלוּ שְׁנַיִם מִפִּי שְׁנַיִם, עַד שֶׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, שְׁקִבְלוּ מִן הַנְּבִיאִים הִלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, בְּזוֹרַע אֶת שְׂדֵהוּ שְׁנֵי מִינֵי חֲטָיִן, אִם עֲשָׂאן גֶּרֶן אַחַת, נוֹתֵן פָּאָה אַחַת. שְׁתֵּי גֶרְנוֹת, נוֹתֵן שְׁתֵּי פָאוֹת:

הַטִּיִּם, אִם עֲשָׂאן גֶּרֶן אַחַת, נוֹתֵן פָּאָה אַחַת, וְאִם עֲשָׂאן שְׁתֵּי גֶרְנוֹת, נוֹתֵן שְׁתֵּי פָאוֹת:

שדה צופים

ומפאת זה אף שר"ג ור"ש איש המצפה ושני בתי דינים ידעו ההלכה היתה זו הלכה מפוקפקת הצריכה עיון אם יש לסמוך עליה ששמא היא דיעה יחידית, כמ"ש בכמ"ק שמשנה זו של רבי היא משנה יחידית של רבי פלוני וחכמים חולקים בדבר, ושמא יש תנאים ידועים או מסבות ידועות בבצוע ההלכה זו למעשה, ולפיכך עלו ללשכת הגזית שמשם התורה יוצאת לכל ישראל לדעת תוקף הלכה זו למעשה. (ע"ח).

אמר נחום הלבלר וכו'.

עיין נזיר (נו ע"ב), אמר רב נחמן בר יצחק, אף אנן נמי תנינא, אמר נחום הלבלר, כך מקובלני מרבי מיאשא, שקיבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים, הלכה למשה מסיני: בזורע שבת וחרדל בשנים ושלשה מקומות, שנותן פאה מכל אחד ואחד. ע"כ.

עיין בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות, שכותב בתו"ד: הפרק העשירי, בחלוקת שמועותיהם בן רב

וכו'. וא"כ יש להניח דרבן גמליאל ור"ש איש המצפה שעלו ללשכת הגזית לשאול את ההלכה שאלו מקודם לבי"ד שבהר הבית ולבי"ד של פתח העזרה וגם הם לא ידעו להכריע. (וצ"ל שהמשנה מקוצרת וכזה בעדויות פ"ז ה"ד מעשה היה באהליא).

וזה תימה אחרי שזו משנה מפורשת וכן נשנית המשנה עוד לפני ר"ג וא"כ לא יתכן שלא ידעוה ר"ג ור"ש איש המצפה ושני בתי דינים ואפילו אם תאמר שר"ג הנשיא ור"ש עלו ישר ללשכת הגזית לשאול, ג"כ התימה במקומה עומדת.

ומה שנראה בזה הנה הלכה זו היא הלכה עמומה שכן אם היתה הלכה הזורע את שדהו שני מיני חיטים נותן פאה אחת היתה זו הלכה הגיונית, שההלכה היא אם הם שני סוגי תבואה כמו חיטים ושעורים נותן שתי פאות אבל אם הם סוג אחד אעפ"י שהם שני מינים כמו הזורע שני מיני חיטים והם סוג אחד נותן פאה אחת, אבל אחרי שההלכה אומרת שגם בשני מיני תבואה מסוג אחד יש הבדל בין עשאן גורן אחת או שתי גרנות הנה היא הלכה עמומה וסתומה האומרת פרשני.

שדה צופים

עיין שו"ת חוות יאיר (סימן קצב) שהאריך בכל מקום המוזכר הלכה למשה מסיני, ושם (אות טו) הוא כותב: הזורע שדהו שני מיני חטים וכו' זכרו מתנת עניי' פ"ג והוא משנה פ"ב דפאה. ושם במשנה שהדין היה נעלם מר"ג ועלה לשאול מלשכות הגזית ואמר נחום הלבלין שקבלה בידו שהוא הל"מ לכן ע"כ יש שכחה והעלם בהל"מ. ע"כ.

עיין בספר משנה שכיר (פרשת ואתחנן) וז"ל: היום בא לידי ספר מחנה יהודה להגאון יהודה גרשון אבדק"ק ליסייעץ אצל סטאניסלאב שנדפס בשנת תר"מ, ובס"ה האריך מאד בספיקת הגאון מחנה חיים ח"ב אה"ע בסופו שכתב וז"ל, נסתפקתי תלמיד חכם ששמע למחברו איזה סברא או איזה דין חדש אשר הוזכר כבר בספרי קדמונים או פוסקים ואח"כ חידש הוא בזה איזה דבר תורה, אי צריך להזכיר שם אותו ת"ח שהודיע לו סברת או חקירת הראשון הכתוב בספרים או אין צריך להזכיר שמו כלל רק יוכל להגיד מיד שם הספר שנמצא בו סברא זו שהוא שמע מפי האמצעי, ע"כ חקירת הגאון הנ"ל.

והוא ז"ל דייק מלשון התנחומא [פ' במדבר כב] וז"ל: אמר רבי תנחום הלבלין מקובל אני מר' יאשא שקיבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו שעליו הכתוב אומר [משלי כב, כב] "אל תגזול דל כי דל הוא", עכ"ל המדרש, ודקדק הנ"ל מהו הלשון משל תורה הל"ל דבר תורה, אלא בא ללמדנו אפילו גילה לו דבר משל תורה הכתובה בספרן של ראשונים

למעט. אלה החכמים שקבלו את המשנה כמו שאמרנו, מהם מי שנתחברו בשמו שמועות רבות כגון ר' מאיר ור' יהודה. ומהם מי שנתחברו בשמו שמועת מעטות כגון ר' אליעזר בן יעקב, כמו שאמרו משנתו של ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, כלומר שהם מעטים אבל כולם להלכה. וסדר רבוי שמועותיהם ומיעוטם כפי שזכרנו בפרק שלפני זה בריבוי מחלוקתם ומיעוטם. ומהם שלא נזכרה לו במשנה אלא שמועה אחת בלבד, ולא נכפל שמו בשום דבר מדיני התורה. והם שלשים ושמונה איש. נחום הלבלין, ור' מיאשא במסכת פאה בלבד, ולא נכפל להם שום דבר כלל במקום אחר. ע"כ. ועיי"ש עוד.

מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלמ"מ.

לכאורה חסר חוליה בשרשרת והיה צ"ל, שקבלו מכנסת הגדולה שקבלו מן הנביאים הלמ"מ, וכמ"ש בריש אבות. וי"ל שאחרי שבין אנשי כנה"ג היו שני שלישים נביאים כמ"ש בברכות פ"ב ה"ד ק"כ זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו התפלה הזאת, יתכן לקרא גם את כנסת הגדולה בשם נביאים כי הלכה זו יסודה בנביאים חברי כנסת הגדולה. ובענין חכמי הזוגות עמ"ש בחגיגה פ"ב ה"ב ובסוטה פ"ט ה"י אולם הלשון בבבלי מגילה י"ז ק"כ זקנים ובהם כמה נביאים. (ע"ת).

❧ שדה צופים ❧

כולן מי קיבל ממי עד משה רבינו, והיינו והודעת לבניך וגו' יום אשר עמדת בחורב ר"ל הודעת לבניך ולבני בניך וכן דור אחר דור יקבלו זה מזה עד יום אשר עמדת בחורב ישלשלו הקבלה, או על ראשון ראשון פירוש שיזכיר המקבלים ידועים ויזכיר כסדר ראשון ראשון שיאמר הלכה זו אמרה פלוני פלוני ופלוני פלוני או יזכיר אחרון אחרון שיזכיר תחלה מי שלמדה אותו ושוב מי שאמרה לרבו, כגון שיאמר אמר פלוני משמיה דפלוני ופלוני משמיה דפלוני עד מי שהוא ראשון לידועים לו, [והווי העמודים בעמוד התורה פ"ג הביא כל זה ופירש בזה מאמר בנדרים [מא, א] רבי הוי גמיר תלת עשרה אפיה הלכה כו' עיין שם]. וכו'.

מן הזוגות.

פי' נתאי הארבלי, שמעיה ואבטליון, הלל ושמאי, כולן הכתובין בפ' קמא דאבות, וקורא אותן זוגות, שנזכרין שנים שנים. (הריב"מ"ז).

והרמב"ם בפירוש המשניות כתב: הם הזוגות מעתיקי השמועה כגון הלל ושמאי, שקבלו משמעיה ואבטליון, שקבלו מיהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, כמו שנתבאר באבות. ע"כ.

ורש"י מסכת נזיר (נו ע"ב) כתב: יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח שמעיה ואבטליון הלל ושמאי זוגות שקיבלו מן הנביאים חגי זכריה ומלאכי ונביאים קיבלו הלכה למשה מסיני. ע"כ.

ואחרונים ופוסקים אעפ"כ קיבל רבי תנחום הלבלר מר' יאשא שקיבל מן הזקנים אם לא מזכיר שקיבל מפי איש ההוא הוא עובר על לא תגזול דל, ועל כן מצינו בגמ' ובמדרשים שהזכירו שם כמה תנאים ואמוראים שזה שמע מזה וזה מזה כי צריך להזכיר דבר בשם אומרו הגם שהוא בעצמו ראה אח"כ בספר הסברא והדין, וכתב כי הוא דין חדש אשר ידע בעצמו שלא הי' נזהר בזה, ומבקש מכל בן תורה לברר דבר זה, עכ"ד הגאון מחנה חיים.

והגאון מחנה יהודה האריך לברר ההיפך שלא צריך להזכיר את שם התלמיד חכם שעוררו על זה, והביא ש"ס מפורש נזיר [דף נו, ב] דאמרו שם דכל שמעתתא דמתאמרא בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן ומציעאי לא אמרינן, ועיי"ש בתוס' [ד"ה ש"מ] דמשום הכי לא חש רבי מסדר המשנה להזכיר רק הראשון והאחרון והאמצעי לא חש להזכירו, וכן העיר בזה הגאון מלבוב בהסכמה שם עיין שם.

ולי קשה ע"ז מהירושלמי [פ"ק דשבת ה"ב] ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר אם יכול אתה לשלשל את השמועה עד משה שלשלוהו ואם לאו תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון, מאי טעמא "והודעת לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב" [דברים ד, י], רב גידל אמר כל שאומר שמועה מפי האומרה יהא רואה כאלו בעל שמועה עומד לנגדו מאי טעמא "אך בצלם" כו', ופירש בעל יפה מראה לשלשל לשון שלשלת שהוא לשון חיבור חתיכות המתכות, כן יזכיר בעלי השמועה

פאה פרק ב

סמ

משנת אליעזר

רע"ב

<p>(ז) שְׂדֵה שְׁקָצְרוּהָ גֵוִיִּם, קְצָרוּהָ גֵוִיִּם לְעֲצָמוֹ, אוּ קְצָרוּהָ לְסִטִּים, אֶפְלוּ יִשְׂרָאֵל, אוּ קְרָסְמוּהָ נְמָלִים, אֶכְלוּ אֶת קִנְהַ הַשְּׂבָלִים מִלְמָטָה וְעַל יָדֵי כֵן נִתְּלוּ, אוּ שְׂבָרְתָהּ הַרוּחַ שְׁנַתְּקֶשׁוּ</p>	<p>(ז) שְׂדֵה שְׁקָצְרוּהָ גֵוִיִּם, קְרָסְמוּהָ נְמָלִים, שְׂבָרְתָהּ הַרוּחַ אוּ בְהִמָּה, קְרָסְמוּהָ נְמָלִים, דַּרְךְ הַנְּמָלָה לְחַמּוֹן קִנְהַ הַשְּׂבָלִים מִלְמָטָה וְעַל יָדֵי מִלְמָטָה, וְלוֹהַ קוֹרִים קְרָסוּ לְשׁוֹן יִרְסַמְנָה</p>
--	--

שדה צופים

משנה ז

שדה שקצרוה כותים קצרוה ליסטים וכו'.

כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב ה"ד) שדה שקצרוה לסטים כו' פטורה דחובת הפאה בקמה ע"ש. ועיין מקדש דוד (סימן כ אות ב) שתמה: והנה יש לעיין דבמתני' קתני טעם זה לסיפא בקצר חציה וקצרוה לסטים חציה, אבל לא ברישא בקצרו כל השדה, דלזה לא אצטריך טעם זה אלא משום דכתיב בקוצרכם פרט לקצרוה לסטים כו' כדאמרין בת"כ וכ"כ בפה"מ שם ע"ש. ע"כ.

עיין חשוקי חמד חידה נפלאה: היכי תימצי אחד שגנב דבר, וצריך לשלם פי עשר.

תשובה: מבואר במשנה כאן, שדה שקצרוה ליסטים [אפילו גזלן ישראל, (תפארת ישראל ס"ק לח) פטורה מפאה, [דכתיב גבי פאה "ובקוצרכם" עד שתהיו אתם הקוצרים, (רע"ב)]. ונראה דהלסטים יצטרכו לשלם לבעלים עשרה זהובים, כדין הגוזל מצוה דמשלם עשרה זהובים.

הנה פתרון החידה: ליסטים שקצרוה שדה, קטן, ששווי התבואה זהוב אחד,

ובטלו את הבעלים ממצות פאה, יצטרכו הליסטים לשלם לבעלים עשרה זהובים, כי אמנם התבואה לא שוה אלא זוז, אבל מצות פאה לא תסולה בפז, ומתירה עשרה זהובים, וכמבואר בשו"ע (ח"מ סימן שפ"ב ס"א) וז"ל: וכן מי ששחט חיה ועוף, ובא אחר וכיסה הדם, שלא מדעת השוחט, חייב ליתן כמו שיראו הדיינים, [אם איש זה שביטל ממנו המצוה, הוא איש שמדקדק בקיום שאר המצות, אז יקנסו המבטל ממנו הרבה, ולפי מיעוטו בדקדוק המצוות, ימעט בקנס. גם ישערו בטרחת המצוה, דפעמים מונע אדם עצמו מהמצוה מכח טירחה וכו' (סמ"ע שם סק"א)], ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב והוא עשרה זהובים, וכן הורה, שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים עשרה זהובים ולפי זה ישלם הליסטים עשרה זהובים לנגזל, ואמנם כתוב בשו"ע (שם) דבזמן הזה אין מגבין אותו, מכל מקום אם תפס לא מפקינן מיניה.

והנה שיטת הרבה ראשונים [יעויין תוס' ב"ה (דף יב ע"א) בשם ר"ת] היא, דרק דגן תירוש ויצהר [כלומר תבואה זיתים וענבים] חייבים בפאה מהתורה,

פאה פרק ב

משנת אליעזר

רע"ב

השְׁבָלִים וְכֹא רוּחַ וְשִׁבְרָתוֹ, אוֹ בְהֵמָה דְרִסְתָּו, פְּטוּרָה מִן הַפֶּאֶה, דְּכָתִיב (ויקרא יט ט) "וּבְקִצְרְכֶם"

פְּטוּרָה. קִצְרַת הַצִּיָּה וְקִצְרוֹ לְסֻטִים הַצִּיָּה, פְּטוּרָה, שְׁחֹבֶת הַפֶּאֶה בְּקִמָּה:

חזיר מיער (מגילת פ): פטורה. דלמינ גני פאה ובקולרס, עד שמהיו חמס הקולרים: שחובת הפאה בקמה. כלומר, חוצת הפאה של זה הניחה נקמה, ונהי דאס כלה שדה חזרה פאה לעומרים, וחייב להפריש פאה מן העומרים, הני מילי היכא דכלה הוא, אנל הכא הוא לא כלה:

שְׁתִּקְצְרוּ בְּעֵצְמְכֶם וְלֹא עַל יְדֵי אַחַר, קִצְרַת הַבְּעָלִים הַצִּיָּה, וְקִצְרוֹ אַחַר כִּף לְסֻטִים הַצִּיָּה, פְּטוּרָה, שְׁחֹבֶת הַפֶּאֶה בְּקִמָּה, וְהָלֹא הַשְּׂאִיר בְּקִמָּה שְׁעוֹר לְפֶאֶה, וּמָה שֶׁקִּצְרוּ לְסֻטִים הָיוּ קִצְרָה בְּפִטוּר:

שדה צופים

עיין מקדש דוד (סימן כג) בענין קצר שדה ואח"כ נתגייר, וז"ל: אמרינן שדה שקצרוה עכו"ם כו' פטורה, ואמרינן בת"כ (פרשת קדושים פרק א' פיסקא ו') בקצרכם פרט לקצרוה עכו"ם מכאן אמרו עכו"ם שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטורה ע"ש.

והנה בגיטין (מ"א א) גבי הלקט השכחה והפאה של עכו"ם חייבין במעשר, ובעינן שם למימר דהיינו של עכו"ם ולקטינהו ישראל, וכתב רש"י ז"ל דכיון דעכו"ם לא מיפקד להניח פאה ולקט לא חייל עלייהו שמא כו', ויש לעיין למה ליה טעם זה תיפוק ליה דבקצרכם פרט לקצרוה עכו"ם, דאפילו קצר כשהוא עכו"ם ונתגייר דמיפקד גם כן פטור.

ואפשר דיש פטורים כאלה מפאה דמכל מקום אם הפריש הוי פאה, ואשכחן כה"ג גבי תרומה בהפקיר קמה וזכה בה דפטור, ומכל מקום אם הפריש הוי תרומה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב מתרומות ה"ב), אבל היכא שההפרשה היתה כשהוא עכו"ם דלא מיפקד לא חייל שמא כלל וצ"ע בזה.

וכל השאר חייבים בפאה רק מדרבנן, וכן כתב בר"ש (פ"א מ"ד), וכן פסק החזו"א (שביעית סימן ז ס"ק כז), לפי שיטה זו אם יחסוף את הקציר בשאר מינים, לא ישלם עשרה זהובים וזאת לפי שיטת הש"ך (שם סק"ג) בשם המהרש"ל שרק במצוה דאורייתא משלם ד' זהובים ולא במצוה דרבנן.

אלא דיש לדחות, על פי מה שכתב הסמ"ע (שם סק"ה) שדוקא אם אחד שחט ואח"כ בא אחר וכיסה את הדם, חייב לשלם עשרה זהובים, מפני שמצות כיסוי רמיא על השוחט, אבל אם נתנו לו בהמה לשחוט ובא אחר ושחטה פטור, דשאני מצוה דנצטוינו לעשותה כגון כיסוי הדם דלאחר ששחט אי אפשר להפטר מהכיסוי, דוקא קנסינן, משא"כ שחיטה דאי לא רצה לאכול בשר אינו מחויב לשחוט, יעו"ש, ואם כן לכאורה ה"ה בעניננו, שאם אינו קוצר את שדהו אינו מתחייב בפאה, אם כן הגנב גנב את כל התבואה, אינו מתחייב בעשרה זהובים.

פאה פרק ב

עא

משנת אליעזר

רע"ב

(ח) הלוקח נותן פאה לכל. שמונת פאה רע"ב. (ח) קְצָרוֹהַ לְסֻטִים וְקָצֵר הוּא הַצִּיָּה, נוֹתֵן פֶּאֶה מִמֶּה הוּא אַחֵר כִּי הַצִּיָּה לְסֻטִים וְקָצֵר הוּא הַצִּיָּה, נוֹתֵן פֶּאֶה מִמֶּה הוּא אַחֵר כִּי הַצִּיָּה הַלּוֹקֵחַ הַנְּשָׁאֵרָת, נוֹתֵן פֶּאֶה רַק לְפִי שְׁעוֹר מִמֶּה שֶׁקָּצֵר הוּא, קָצֵר הַצִּיָּה וּמְכַר הַצִּיָּה, הַלּוֹקֵחַ

שדה צופים

ובמשנה אחרונה דייק מלשון הרמב"ם והרא"ש שכתבו שמיירי דוקא באופן שידע הלוקח שהמוכר לא נתן פאה לחציה שקצר, דאם הלוקח לא ידע שהמוכר קצר חציה, הלוקח צריך להשאיר פאה על הכל, אך המוכר צריך לנכות מן הדמים, וכעין המבואר בחולין (דף קלא ע"א) שאם אמר למוכר מכור לי בני מעיה של פרה והיה בהן מתנות כהונה נותנן לכהן ואינו מנכה לו מן הדמים [שהרי היה יודע הלוקח שהמתנות שם וזה לא מכר לו הקיבה], לקח הימנו במשקל נותנן לכהן, ומנכה לו מן הדמים, עיי"ש.

וראה בחשוקי חמד שדן באחד שמכר דירה, והלוקח ידע שהמוכר השאיר חוב לעירייה מאותה תקופה שגר שם, והם לא ציינו שככתבו בזכרון הדברים. מי ישלם את החוב, המוכר טוען ללוקח, אתה ידעת שהשארתי חוב לעירייה, וכשנקבתי סכום של דמי המקח, אני צריך לקבל סכום זה נקי, ועליך לפרוע את החוב המוטל על הדירה, והלוקח טוען אין לחוב זה קשר לקניה, והחוב מוטל עליך.

והביא מהנ"ל דמבואר דשכשהלוקח ידע שהמוכר לא שייר פאה, הוא צריך להשאיר פאה, והמוכר לא מנכה לו מהדמים. ואם כן לכאורה גם בשאלתנו כך, הוי כאילו הלוקח לא קנה אלא מה

הנה זה דאמרינן דאצטריך קרא ובקצרכם לקצר כשהוא עכו"ם ונתגייר, נראה דאף בלא נתגייר איכא נפקותא לפי מה דקי"ל אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מקדושתה, בדין היה ישראל שמכר שדה לעכו"ם וקצרה העכו"ם שהמוכר יקח ממנו ויניח פאה, וכמו בבכורים דאמרינן בגיטין שם (מ"ז א) דהמוכר שדהו לעכו"ם לוקח ומביא ממנו בכורים מדאורייתא כיון דאין קנין לעכו"ם בא"י כו', וכתב רש"י ז"ל (מ"ז: ד"ה מדאורייתא) כיון דבכורים אינן טובלין הוי מצוה דרמיא עליה, ואי אין קנין לעכו"ם להפקיעה מקדושתה הו"ל לענין קדושתה ברשות ישראל מחייב ליקח ולהביא ע"ש, וה"נ פאה דאינה טובלת הוי מצוה דרמיא עליה, ולענין קדושה עדיין של ישראל היא והיה צריך ליקח ולהפריש פאה, ואצטריך בקצרכם פרט לקצרוה עכו"ם דקציר עכו"ם פוטר. ע"כ.

משנה ח

קצר חציה ומכר חציה, הלוקח נותן פאה לכל.

פירש הרע"ב: שחובת הפאה ממה שקצר, נשאר בזה החצי שקנה הלוקח, והוי כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה, אחר שיוציא ממנה הפאה שראוי להוציא מאותה שדה, עיי"ש.

נותן פּאָה לְפָל לְכָל שְׁקֶצֶר. קֶצֶר חֲצִיָּה וּמְכָר חֲצִיָּה, הפאה ממנה שקלר
השדה, דמכנו שיש הלוקח נותן פּאָה לְכָל. קֶצֶר נשאר צוה החלי שקנה
עליו חיוב פּאָה, הלוקח, והוי כאלו לא
הוי כמוכר לו חוץ משעור פּאָה. ובמכר מכר לו אלא מה שנשאר נשדה אחר שזינא

שדה צופים

עצים דאם לא הפריש מן הקמה עד שמירחה דחייב לעשר כתב רש"י הטעם אף דחלק העניים פטור מן המעש' מ"מ כיון שעשה גדיש נתחייב מדרבנן במעשר מבואר דמיד זכו עניים בחלק הפאה רק שאינו מבורר המקום וביד בעל השדה לברר המקום. אולם בתוס' שם כתבו דכל שלא הפריש פאה ולא ביררה ה"י הכל שלו ונתחייב במעשר מה"ת ומבואר דכ"ז שהבעלים לא ביררו לפאה הכל שלו. ועיי' פירוש המשנה להרמב"ם (פ"ב מ"ח) קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל כתב הרמב"ם לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקדוש ברוך הוא לפיכך יהיו כאילו לא מכר לו אלא הנשאר אחר הוצאת הפאה שנתחייב אותה השדה והיינו כשידע דאדעתא דהכי קנאה שיתן פאה לכל וי"ל דאם הלוקח לא ידע לא נוכל לחייבו להפריש בעד המוכר ואף דמ"מ חלק עניים נמצא ביד הלוקח וכמ"ש הרמב"ם שאין לו רשות למכור מתנות הקדוש ברוך הוא מ"מ היה החיוב על המוכר לסלק חובת הפאה מלוקח אבל לענין חיוב פאה אף אם הלוקח לא ידע ואין להוציא מיד המוכר כגון שנשרף החצי שקצר מ"מ החיוב חל על החצי שדה שקנה. ומבואר דרמב"ם סובר כשיטת רש"י דכבר אין לו רשות למכור.

אך יקשה דקתני שם קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן

שנשאר מהדירה לאחר פריעת החוב לעירייה.

אולם יש חילוק גדול בין הנושאים, שהחוב לעירייה מוטל על הקרקפתא של המוכר, כי החוב נוצר על ידי זה שהמוכר קיבל שירותים מהעירייה בפניו האשפה, בהחזקת הכבישים וצינורות המים, ובתאורת הלילה וכדומה, ולכן אם מכר את הדירה אין המחיר כולל את החובות האישיים המוטלים על המוכר, משא"כ פאה שחיובה מוטל על הקציר, ואין המוכר רשאי ליטול את הפאה לעצמו וליתן לעניים ממון צדדי, ככה"ג הקונה ידע שאת חלק העניים לא יוכל להגבותם ממקום אחר, והוא קנה את הנשאר לאחר חיוב הפאה.

ועוד יש לחלק על פי מש"כ הרמב"ם (בפירוש המשניות): לפי שאינו יכול למכור מתנות העניים, וכאלו לא מכר לו אלא מה שנשאר אחרי הוצאת הפאה חובת אותה שדה, עיי"ש. דהיינו שאין אפשרות למכור את המתנות, ולכן הלוקח צריך להשאיר את הפאה, ואין ראייה לנידוננו שאין כל בעיה לקנות דירה בלי החובות הקודמים. ומסיק שם דלינא, שהמוכר ישלם את החוב לעירייה.

עיי' אמרי בינה (דיני תרומות ומעשרות סימן יח) וז"ל: בחיוב פאה כשקוצר שדהו מחולקים רש"י ותוס' ב"ק ר"פ הגוזל

פאה פרק ב

עג

משנת אליעזר

רע"ב

ממנה הפאה שראוי להוילא מאומה שדה. וכן הפודה מיד הגזבר, מוילא מן החצי שפדה, הפאה הראויה לשדה כולה:
חֲצִיָּה וְהַקְדִּישׁ חֲצִיָּה, הַפּוּדָה חֲצִיָּה וְקִצְרָא אַחַר כֶּךָ מִיַּד הַגּוֹזֵבֵר, הוּא נוֹתֵן פְּאָה לְכָל: קִצְרָא חֲצִיָּה וְהַקְדִּישׁ חֲצִיָּה, הַפּוּדָה מִיַּד הַגּוֹזֵבֵר, הוּא נוֹתֵן מַחְצִיָּה שְׁפָדָה פְּאָה לְכָל דְּדִינּוּ פְּקוּנָה:

שדה צופים

אלא שיש לו שם כלומר שאם לא קרא לו שם פאה אינו פאה וחייב במעשרות. ולכאורה משמע מזה כשיטת תוס' דאפי' למאן דאית ליה ברירה כ"ז שלא הפריש פאה ולא ביכרה ה"ל הכל שלו ונתחייב במעשר ושוב לא יפטר דאל"כ רק שיש לעניים חלק א"כ כששייר בסוף שדהו למה הוי גזל ולמה חייב במעשר ויש ליישב וצ"ע בכ"ז.

עוד כותב: ויש לחקור אם מתעסק בעה"ב בקצירה כגון אם מתכוין לקצור התלוש וקצר מחובר אם חייב בפאה כיון דכתיב ובקוצרם ודרשינן בספרי פרט לשקצרוהו לסטים וקרסמוהו נמלים פרט לקצר נכרי מכאן אמרו נכרי שקצר שדה פטור ועיין ספר שנות אליהו (פ"ב) דפאה כי תיבת ובקוצרם מלה מורכבת דהו"ל לכתוב ובקצירכם או הו"ל כי תקצרו אלא ש"מ תרתי בעי הקציר של ישראל ושיקצ' ישראל לעצמו דוקא ומפרש שם המתניתין שדה שקצרוהו גוים קצרוהו לסטים היינו גוים אפי' בנותן לו במתנה ואם קצרוהו עבור בעל השדה באמת חייב ובלסטים אפילו ישראל רק שלא נתן להם רשות עי"ש. וא"כ כיון דצריך שיהי' כוונת קצירה י"ל דאם הבעה"ב מתעסק בקצירה פטור ואף דמבואר שם בפירוש המשנה להרמב"ם

פאה לכל ומשמע דמן הגזבר אין העניים לוקחין על הכל ואמאי הא כבר זכו עניים ויש להם חלק בחצי קמה המחובר על הכל וא"ל דודאי כוונת הבעלים ה"ל שיסלקו הם להעניים מן מה שקצרו א"כ אמאי הפודה מיד הגזבר מחויב לתת על הכל ועיין (פ"ד מ"ה) המקדיש כרמו משנודעו העוללות העוללות לעניים ועי"ש ברע"ב ובתו"ט דאין לבעלים בהם כלום ומ"ש פאה ואף דלגבי פאה הברירה ביד הבעלים לברור המקום וא"כ אין המקום מבורר מ"מ יש להם חלק בהקמה אף שאינו מבורר. וגם בעוללות הברירה ביד הבעלים שלא יבצור וכ"ז שלא יבצור לא יוכלו העני' ליקח ובכ"ז אין ההקדש חל ואמאי בפאה חל ועיין ירושלמי (פ"ב) באם קצר הגזבר חצי חציה ופדה חצי חציה פטור ועי"ש.

ועיין הרמב"ם (פ"ב הי"ד) ממתנות עניים אסור לפועלים לקצור את כל השדה אלא מניחין בסוף השדה כשיעור פאה ואין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעה"ב מדעתו לפיכך עני הרואה פאה בסוף שדה אסור ליגע בה משום גזל עד שיודע לו שהוא בדעת בעלים והוא מתוספת' ושם קתני ואינה פאה עד שיפרשנה בעה"ב לשם פאה ובס' מים חיים מפ"ח מביא דברי תו"כ ואין פאה

❧ שדה צופים ❧

לסטים כו' ה"ז פטורה מן הפאה שחובת הפאה בקמה והיינו ג"כ כיון שלא קנה הלסטים ישראל בקמה דקרקע אינה נגזלת לכך אף אם זכו הלסטים אח"כ מ"מ לא נתחייב ועיין בשנות אליהו דהואיל דלא קצרוהו דכ"ז שהוא מחובר לא קנה ולאחר הקצירה אינו חייב בתלוש. וקשה לי חדא במה קנו הלסטים אח"כ הפירות שיהי' שלהם ואף שנקנו להם בתורת גזל אחר שקצרוהו מ"מ לאו שלהם הוא רק לענין חיוב אונסין וא"כ אף אם אינו חובת פאה רק בקמה מ"מ בעינן שהקצירה יהי' שלו ועוד למה קאמר בירושלמי הטעם דאין קרקע נגזלת הא אף אם קרקע נגזלת מ"מ לאו קצירכם הוא דלא קנה הגזלן רק לענין אונסין. ואם נאמר דגזלן הקונה דבר בשינוי קונה למפרע משעת גזילה כמו שהאריך בזה אאמ"ו ז"ל בספרו דברי חיים דיני גזיל' (סי' י"ח) א"ש דאם הי' קרקע נגזלת והי' ביד הלסטים בתורת גזל ממילא כשעושין שינוי אח"כ ע"י הקצירה נקנה למפרע להן והי' חייב דהוי קצירכם לכך אמר הואיל דקרקע אינה נגזלת א"כ אינו קונה רק אחר קצירה בתורת גזל ול"ה לכם. אולם הראשון קשה למה קאמר דוקא הואיל שהפאה נתנת במחובר לקרקע הא אף אם הי' החיוב בתלוש מ"מ כיון דקרקע אינה נגזלת ול"ה בידו בגזל במה יקנה אח"כ כשקצר ועי"ש בהגהותי בדברי חיים דהוכחתי בראיות ברורות דשינוי אינו קונה למפרע וצ"ע.

ע"כ.

דדוקא כשקצרוהו לנפשם או לעשו' היזק אבל אם ישכור אותם או קצר לבעל השדה חייב בפאה הרי אף אם קצר שלא מדעת בעה"ב מ"מ כיון שקצר עבור הבעלים חייב בפאה ועי' במחנה אפרים הלכות שלוחין (סי' י"א) שכתב דפועל ידו כיד בעה"ב והביא ראי' מדברי ירושלמי במתניתין הנז' דקצירך אמר רחמנא ולא קציר גוים ואם קצרוהו פועלים ה"ז חייבת עי"ש. וכבר השיג עליו בס' שעה"מ הלכות תרומה ומלבד זה דבריו תמוהין דהא אדרבה מדברי ירושלמי מבוא' להיפך ומוכרח דאף פועלים גוים אינם בתורת שליחות. דקאמר מתני' כשקצרוהו לעצמן אבל קצרוהו לישראל חייבת ותני כן אין שוכרין פועלין גוים מפני שאין בקיאיין בלקט ומאי ראי' דלמא לעולם בעינן דוקא שיקצ' ישראל לצורך ישראל אבל גוי אף אם קצר לישראל א"ח ופועלין שאני דידן כיד בעה"ב א"ז דאינן בני שליחות אף פועלין וכיון דחייבת כשקצרוהו פועלין מדעת ישראל שוב אין לחלק דאף אם קצר גוי שלא לדעתו של הישראל ג"כ חייבת. אבל מ"מ י"ל דכונת קצירה בעינן אבל אם מתעסק בעלמא הוי כמו קרסמוה נמלים דפטור.

והנה עוד מבואר שם בירושלמי מתני' כשקצרוהו לאבדה אבל קצרוהו שלא לאבדה חייבת אמר רבי יהושע בר שימי אפילו תימר כשקצרוהו שלא לאבדה פטורה מאחר שהפאה ניתנת במחובר לקרקע ואין קרקע נגזלת וקאי אקצרוהו לסטים ישראל ועי' רמב"ם (פ"ב ממ"ע) שקצרוהו גוים לעצמן או קצרוהו

פאה פרק ג

עה

משנת אליעזר

רע"ב

(א) מַלְבְּנוֹת הַתְּבוּאָה

עֲרוּגוֹת מְרֻבְּעוֹת

כְּמַלְבֵּן, שְׁבִין אֵילָנֵי

הַיְזִיתִים, וְכֹן בֵּין

שְׁאָר אֵילָנוֹת, בֵּית

שְׁמַאי אֹמְרִים,

פָּאָה מְכַל אֶחָד

וְאֶחָד, מְכַל מְלָבֵן וּמְלָבֵן, דְּחָשִׁיב הָאֵילָנוֹת

שְׁבִינֵיהֶם הֶפְסְקִי, דְּאִין דְּרַךְ בְּנֵי אָדָם

פרק ג

(א) מַלְבְּנוֹת הַתְּבוּאָה שְׁבִין

הַיְזִיתִים, בֵּית שְׁמַאי

אֹמְרִים, פָּאָה מְכַל אֶחָד וְאֶחָד.

(א) מַלְבְּנוֹת. עֲרוּגוֹת

מְרֻבְּעוֹת, וּצְבִיל

שְׁעִשִׁיּוֹת כְּדַפּוּסִי

הַלְבִּינּוֹת קְרוּיִן מַלְבְּנוֹת:

שְׁבִין הַיְזִיתִים. וְהוּא

הַדִּין לְכָל שְׁאָר אֵילָנוֹת,

וְנִקְטָ זִימִיס לְאִשְׁמוּעִינִן

דְּלֹפִילוֹ זִימִיס שְׁחִיזִים צְפֹאָה לֹא מִפְּסָקִי לְצ"ה,

וְכָל שְׁכָן שְׁאָר אֵילָנוֹת שְׁאִין חִיזִין צְפֹאָה, דְּפִשְׁטֹא

לְלֹא מִפְּסָקִי: בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים פָּאָה מְכַל

אחד ואחד. מכל מלבן ומלבן. הואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואין מתערצין זו עם זו, קסברי בית שמאי דמפסקי זימיס. אבל היכא דראשי שורות מתערצין מזה לזה, מודו ללא מפסקי. וזמון

שדה צופים

ההפסק כשיעור ג' תלמים לא מהני. וי"א דמיירי דוקא שהי' שיעור ההפסק כג' תלמים ואל"כ אין מפסיק אף במרוחקים יותר מי' לבית סאה.

פרק ג

משנה א

מלבנות התבואה שבין הזיתים וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים ה"ח) הזורע שדה שיש בה אילנות אף על פי שהיא מלבנות מלבנות בין האילנות ואין כל הזרע מעורב נותן פאה אחת לכל השדה, שדבר ידוע ששדה אחת היא ומפני מקום האילנות נחלק הזרע.

וכתב הגאון בעל דרך אמונה שליט"א, משמע דוקא שהאילנות קדמו דאז שייך הסברא שמפני האילנות נטע מלבנות אבל אם התבואה קדמה מפסיק שאין שייך הטעם שמפני האילנות חילקם אך אפשר דאפי' קדמה התבואה כיון שהי' בדעתו ליטע שם אילנות חילקם.

ודעת הרמב"ם דערוגות נחשב הפסק וצריך ליתן מכל ערוגה וערוגה ואפי' אין ביניהן שיעור ג' תלמים מיהו כאן אין ניכר ההפסק כיון שנראה שרק מפני האילנות עשה ההפסק ואפי' הי'

עוד כתב שם (בביאור ההלכה), וז"ל: מבואר מד' רבינו כאן ובסמוך ה"ט י' וכן בהי"א דדעתו דשדה שנזרעה ערוגות ערוגות מתחלקין ונוהג פאה לכל א' וא' ורק כאן שיש סיבה למה נתחלקו אין זה נראה מחולק וכן בהי"א שעקר או תלש ניכר שלא חילקן אבל בשבת וחרדל שדרכן לזרוע ערוגות אפי' לא זרען ערוגות רק הקצירה חילקתן נראה כערוגות ונותן פאה מכאו"א ואף על גב דלדעת רבינו לא קי"ל דמצר מפסיק שאני מצר שהשדות סמוכות אבל כאן יש הפסק ביניהן [ואולי שיעורו טפח כמ"ש בשבת פ"ה א' גבי גבול] ועוד דמצר נעשה לצורך השדה אבל כאן מוטב הי' לו לזרוען רצופין ולמה חילקן ע"כ לעשותן נפרדות והא דהיר"ו ברפ"ב מדמה מיצר

לְהַכְנִיס וְרָעִים בֵּין בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים, מֵאַחַד עַל שְׁהֵאִלְנוֹת מְרוֹמְקִים זֶה מִזֶּה עַד שֶׁנִּקְרַקַע צִית אוֹמְרִים, מֵאַחַד בֵּית הַלֵּל הַפֶּלֶא. וּמוֹדִים, שְׂאֵם הָיוּ רָאשֵׁי אִמָּה עַל חֲמִשִּׁים אִמָּה אֵין צו עֶשְׂרֵה אִילְנוֹת, כְּשֵׁישׁ עֶשֶׂר אִילְנוֹת בְּתוֹךְ בֵּית סָאָה, שְׁהוּא חֲמִשִּׁים אִמָּה, דָּאם מְרַחֲקוֹת יוֹתֵר

שדה צופים

שדרכן לזרוע מפוזרות ורק איזה ערוגות אין מצטרפין אבל יותר נראה דדוקא אין ביניהן שיעור בור אבל יש ביניהן שיעור בור אין מצטרפין בכל גוונא וזהו דקסתיים מתני' דהבור מפסקת משמע בכל גווי, ונראה לדעת רבינו טעמא דב"ש משום שהאילנות מפסיקין כמו גדר (דגם הם ס"ל סברת ב"ה דכאן אין הערוגות מחלקות אלא דס"ל דמ"מ האילנות מפסיקין כדן גדר) תדע דקאמר ביר' דאי תני מתני' ולא דבית רבי הו"א דדוקא חיוב פאה מפסיק אלמא טעמייהו משום שהאילנות מפסיקין וזהו דקאמר טעמא דב"ש משום דאין דרך לזרוע בין האילנות ולכן הוי הפסק ובוזה מיושב מה שנתקשה בזה בתוס' אנשי שם ולפ"ז אין הכרח דרש"י ומאירי בנדה נ' יסברו כהר"ש והראב"ד משום דפירשו טעם ב"ש משום הפסק וכן הר"י בן מ"צ אבל מ"מ מדלא הזכירו רק טעם הפסק משמע קצת דלא אזלי בשיטת רבנו. ע"כ.

הנה התוס' רע"ק, פירש במלבוט התבואה שבין הזיתים דמירי שיש שם הפסק ג' תלמים של פתיח ומפסיק מדין שדה בור ע"ש, אך א"א לומר כן דהא קתני ואם היו ראשי שורות מעורבין נתן פאה אחת, ואם ההפסק מדין שדה

לערוגות כבר כתבנו ליישב לעיל בבה"ל סוף ה"ב, ומשמע דאפי' אין בו שיעור בור דהיינו ג' תלמים (ולא כמ"ש בס' זכרון שאול). ואין לומר דדוקא כשיש שיעור בור ומש"ה מפסיק אבל ערוגות אין מפסיקין דהא קוצר לשחת פסק רבינו דאין מפסיק אא"כ חרש ואפי' יש בו שיעור בור וא"כ למה מפסיק בה"א בקצר ע"כ דלא שיעור בור מפסיק כאן רק מפני שנעשה ע"י הקצירה ערוגות ולעיל מיירי שלא נעשה ערוגות וא"כ מוכח דערוגות מפסיקות וכן פשטות היר' גבי שבת וחרדל שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות ולפי' רבינו הוא ממש דומיא דרישא המנמר שדהו זה דלא כרעק"א ומרכה"מ דדוקא אם מפסיק שיעור בור מפסיקין מיהו במקום שאין מפסיקין כגון בזורע בין האילנות הנטועין י' לב"ס או במנמר שדהו בה"א שם מסתבר דאפי' יש שיעור בור דהיינו ב' אמות לא מהני תדע דהא בקוצר לשחת לא מהני אפי' יש שיעור בור אם לא חרש ומסתבר דה"ה באילנות כיון שאין ניכר ההפסק (ומש"כ במשנה ראשונה תמוה).

וכ"ז לדעת רבינו אבל לשאר הראשונים דערוגה אין נחשבת הפסק אפשר דאפי' יש ביניהן כשיעור בור אינו הפסק כיון דהדרך לזרוע כן ורק בשבת וחרדל

פאה פרק ג

עו

משנת אליעזר

רע"ב

שלח בשביל האילנות נעשו המלצנות. וזמן שהאילנות לרופים, ויש עשרה אילנות נפחות מצית סאה, מודים צית שמאי שנותן פאה אחת על הכל, לא נחלקו אלא כשיש עשרה אילנות צצית סאה:

האילנות נזרעו, שְהָרִי יֵשׁ רְנוּחַ הַרְבֵּה בֵּין הָאֵילָנוֹת, אֶלֶּא הַתְּכוּוֹן שֶׁיְהֵא כָּל מִלְכָּן וּמִלְכָּן שְׂדֵה אַחַר, וּבְמִקְוֵי בֵּין יוֹתֵר מִזֶּה, עֶשֶׂר אֵילָנוֹת בְּפָחוֹת מִבֵּית סָאָה, מוּדִים

בית שמאי דלא מפסיק, דלמעקר קמי. ומודים בית שמאי שאם היו ראשי שורות שתחלת מלכני התבואה מערבין, שהוא נותן פאה מאחד על הכל. דכל המלכנות חשיבי כשדה אחת, על ידי חבור ראשי השורות המערבין:

שדה צופים

אפשר להוסיף על פאה שכבר הפריש אם כן איך חיילי תרווייהו, ות' דמיירי שאמר תוך כדי דיבור ע"ש, ואין צריך לזה כיון דכל אוגיא היא שדה בפ"ע וחייבת בפאה בפ"ע ליכא כאן הוספת פאה, רק דייקין דיש יד לפאה ודעתו על האוגיא השניה לעשותה פאה.

והנה כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב ממתנע"ה"ג) בעה"ב שנתן פאה לעניים ואמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם מצד אחר זו וזו פאה, וכן בעל השדה שהפריש פאה ואמר ה"ז פאה וגם זו, או שאמר ה"ז פאה וזו הרי שתיהן פאה ע"ש, ולא נקט לשון הש"ס הדין אוגיא להוי פאה והדין, ומשום דהרמב"ם ז"ל התם אתי לאשמעינן דיכול להוסיף על פאה שהרי כתב שם בעה"ב שנתן פאה לעניים וא"ל תן לנו מצד זה כו' זה וזה פאה, היינו דיכול להוסיף על הפאה כמ"ש המל"מ בפ"א ממתנע"ה"טו, וע"ז כתב וכן בעל השדה שהפריש פאה ואמר ה"ז פאה וגם זו כו' זה וזה פאה, דיכול להוסיף על הפאה, ואי אמר הדין אוגיא להוי פאה כו' אין כאן הוספת פאה דכל אוגיא חייבת

בור לא מהני ראשי שורות רק בעינן עירוב שיעור ד' אמות שיהא הבקר יכול לעבור בכליו, כמו שכתב בפ"י הרא"ש ז"ל פ"ב דפאה מ"א, ולהרמב"ם ז"ל שההפסק הוא משום דמתחילה זרעה מלבנות ורוצה בחילוק הזרע, אם כן בראשי השורות מעורבות אינו רוצה לחלקן.

והנה להרמב"ם ז"ל אתי שפיר ההיא דנדרים (ו' ב) דאמרינן יש יד לפאה או אין יד לפאה היכא דמי כו' דאמר הדין אוגיא להוי פאה והדין, מכלל דכי אמר שדה כולה תהוי פאה הוי פאה כו', ונדחקו שם המפרשים ז"ל היכא מוכח דעושה כל שדהו הפאה [ועיין בר"ן ותוס' ובפ"י הרא"ש ז"ל שם], ולהרמב"ם ז"ל אתי שפיר בפשוטו דאוגיא היא ערוגה כמ"ש הר"ן ז"ל שם, ובשביל החריץ שעושין סביבות הערוגה נקראת כן ע"ש, ולענין פאה ערוגה חשיבא כשדה בפ"ע שנותן פאה לכל או"א, אם כן כשאומר הדין אוגיא להוי פאה דעושה כל הערוגה לפאה מוכח שפיר דעושה כל שדהו פאה.

והנה המל"מ הקשה על ההיא דהדין אוגיא להוי פאה והדין, הרי אי

משנת אליעזר

רע"ב

(ב) הַמְנַמֵּר אֶת שְׂדֵהוּ וְשִׁיר	(ב) הַמְנַמֵּר אֶת שְׂדֵהוּ וְשִׁיר	(ב) הַמְנַמֵּר אֶת שְׂדֵהוּ
מקומות דמזוי כמנומך.	מקומות דמזוי כמנומך.	מקומות דמזוי כמנומך
מקומות דמזוי כמנומך.	מקומות דמזוי כמנומך.	מקומות דמזוי כמנומך
לשון ונמר חכרצורומי	לשון ונמר חכרצורומי	לשון ונמר חכרצורומי
(ירמיה יג), שקלר	(ירמיה יג), שקלר	(ירמיה יג), שקלר
התנזאה שנתשלה ראשון ראשון צעדה: ושייר	התנזאה שנתשלה ראשון ראשון צעדה: ושייר	התנזאה שנתשלה ראשון ראשון צעדה: ושייר
קלחים לחים. לוחן שלא נתשלו: נותן פאה	קלחים לחים. לוחן שלא נתשלו: נותן פאה	קלחים לחים. לוחן שלא נתשלו: נותן פאה

שדה צופים

אינם מפריעים בנושא זה, והרי הם כאילו לא היו. ואם כשלא היו, והיה שטח חלק ריק בין הקברים, היה זה נחשב לסמוכים גם כעת כך. אמנם כאן במשנה מבואר שזרעים מפסיקים, ולפעמים עצים מפסיקים, הדברים אמורים לגבי מצוות התלויות בארץ, ושניהם גידוליהם מן הקרקע, בהם יש הפסקה. אבל לא לגבי סמיכות קברים זה ליד זה.

משנה ב

המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים.

ביאור המשנה, שיש מקומות שנתשלה התבואה ונתייבשה ויש שעדיין לחין שלא נתבשלו כגון שיש מקומות שנתן שם זבל ונתבשלו מהר (ירושלמי) ונשאר ערוגות ערוגות מ"מ מפריש מאחד על הכל אבל בזריעת שבת וזהו ירק שקורין עני"ס או חרדל שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות ולכן אם זרע שדה שלימה משבת או חרדל וכיוצא באלו ונמר המבושלות והניח את שאינן מבושלות שהוא מפריש מכל ערוגה וערוגה מפני שהרואה אומר ערוגות ערוגות נזרעו מתחלה (רמב"ם בפ"ג הל' י"א) ונראה דכשמפריש מאחד על הכל מניח לפי חשבון כל השדה אף לפי שנימר

בפאה בפ"ע, ואגב אורחא פסק גם כן די ש יד לפאה דאם אמר ה"ז פאה וזו שתיהן פאה, אבל ההיא דנדרים דאיירי רק לענין יש יד לפאה קתני שפיר הדין אוגיא כו'. (מקדש דוד, סימן א).

בחשוקי חמד דן ע"ד שאלה באדם שביקש בחייו ובצוואתו, לקבור את אשתו לאחר מאה ועשרים שלה לידו. הוא הלך לבית עולמו, וכעת ישנם שתי אפשרויות לקיים את דבריו, או לקברו בחלקת יר"ש ות"ח, וישנם שם שני קברים סמוכים אך ביניהם ישנם עצים המפסיקים בין הקברים, והממשלה אוסרת לקצוץ אותם. ישנה גם אפשרות אחרת, והיא לקבור אותם סמוכים ממש אבל בחלקה זו שקבורים שם אנשים, שלא דקדקו בחייהם במצוות, ואינם ת"ח, במה לבחור.

וכותב ששאל שאלה זו את חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב: כל השאלה היא רק כאשר האשה מסכימה להיקבר לידו, אבל אם לא מסכימה, לא מחייבים אותה להיקבר לידו בגלל בקשתו וצוואתו.

וכשהיא מסכימה, נראה די ש לקוברם בחלק היר"ש ות"ח. והעצים

פאה פרק ג

עט

משנת אליעזר

רע"ב

מכאן אחד ואחד. וְאֶחָד. וְחֻכְמֵי אֹמְרִים, מְאֶחָד. וְחֻכְמֵי אֹמְרִים כשחזור ללקט הקלמים לחיס ששייר, דנמור מפסיק ולא אמחלמא דקצירה משיבא: בזרע שבת. ירק שקורין לו אַיִס"ו צלע"ו: שהוא

וְאֶחָד. וְחֻכְמֵי אֹמְרִים, מְאֶחָד. וְחֻכְמֵי אֹמְרִים כשחזור ללקט הקלמים לחיס ששייר, דנמור מפסיק ולא אמחלמא דקצירה משיבא: בזרע שבת. ירק שקורין לו אַיִס"ו צלע"ו: שהוא

שדה צופים

והוא זיבל בה את שדהו ולכן הבשילו מוקדם. לעומתו טוען שמעון להד"ם, ומה שהבשילו פירותיו מוקדם, זה בגלל תפילותיו שהתפלל להשי"ת בכל ליבו, ולכן נתקבלה. ראובן טוען ששמעון לא מצטיין בתפילותיו יותר מאנשי האזור, ולכן מבקש מבית הדין להשביעו היסח, כי כידוע אם יש רגלים לדבר אפשר להשביע היסח כמבואר ברמ"א (ח"מ סימן עה ס"ז).

תשובה: במתניתין כאן כתב המלאכת שלמה: הירושלמי כתב לפי שיש בשדה מקומות מזובלין יותר, באותן המקומות, השדה מתבשלת תחילה. לפי זה אולי יש מקום לטענת ראובן, שאם כל השדות הבשילו פירותיהם בחודש אב, ופירותיו של שמעון הבשילו בסיון, יש מקום לחשוד בו שהוא זה הגנב.

ומאידך יש גם מקום לדברי שמעון וכמבואר במסכת ב"מ (דף קו ע"א) שאם בעל שדה אמר לחוכר, זרע את השדה חייטים, וזרעה שעורים, ורוב האזור נשתדף, טוען החוכר אין אני אשם כי גם אם הייתי זורע חייטים היתה מכת השידפון פוגעת בשדה. אין טענתו טענה, כי בעל השדה יכול לטעון אילו היית זורע חייטים, היה מתקיים בו מה שנאמר בכתוב 'ותגזר אומר ויקם לך', ומאחר

תחלה וכן מבואר מדברי הראב"ד (שם הל' י"ב) ע"ש.

וכתב הרמב"ם שם בד"א כשהיה יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש בפני עצמו ומן הלח בפ"ע עכ"ל והטעם דהלח שבאמצע שפיר בטל ליבש שבשני הצדדים אבל לא שהלחים שבשני הצדדים יתבטלו להיבש שבאמצע (כ"מ) והראב"ד השיג עליו דבירושלמי נשאר בתיקו ול"ק כלל דאפילו כן פסק הרמב"ם לחומרא דספק מתנות עניים אזלינן לחומרא כדתנן בספ"ד שספק לקט לקט (שם) כדאמרין בחולין (קל"ד א) עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו ועוד דהרמב"ם יפרש דהירושלמי לאו בדרך בעיא אומר כן ע"ש. (ערוך השולחן העתיד, הלכות פאה סימן ו סעיף ז - ח).

שאלה: לראובן היה זבל משיבא שדות, ומשפר פירותיהם. בכל האזור לא היה זבל בגלל המלחמות, ורק לו היה. הזבל נגנב ממנו ואין לו עדים מי גנב, אבל ראובן טוען שבכל האזור הבשילו הפירות בחודש אב ורק פירותיו של שמעון הבשילו בחודש סיון, ואין כל סיבה נראית לעין, אלא ההסתברות היא ששמעון גנב את הזבל מראובן [כי אין באף מקום זבל]

פאה פרק ג

משנת אליעזר

רע"ב

בְּשֵׁלֶשֶׁה מְקוֹמוֹת, בְּשֵׁלֶשֶׁה מְקוֹמוֹת, שְׁהוּא נוֹתֵן
 שְׁהוּא נוֹתֵן פָּאָה פָּאָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד:
 מְכַל עֲרוּגָה וְעֲרוּגָה שְׁכַל עֲרוּגָה נְחֻשְׁבֶת
 כְּשֶׁדָּה נִפְרְדֶת וְשָׁבֶת וְחֻרְדֵל חֲבִיבִין בְּפָאָה
 אָף עַל פִּי שְׁאִין נוֹתְנִין פָּאָה לִירְקָה, כְּבִפְרָק
 א' מְשֻׁנָּה ד' אֵלוֹ חֲבִיבִין מְשׁוּם דְּלִזְרַע
 עֲבִידִי וְכַמִּינִי זְרָעִים נְחֻשְׁבִין:

אחת, לפיכך חשונין כל אומן ערוגות כאלו
 כל אחת מהן שדה אחת. ושנת וחרדל חייבין
 בפאה אחת על פי שאין נוטין לירק פאה משום
 דלזרע ענידי, וכמיני זרעים חשיני. והלכה
 כחכמים:

שדה צופים

פיאה מכל קלח וקלח שאין הראשון
 ממתין לשני, א"כ למה תני בשנים או
 שלשה מקומו, אפילו במקום אחד
 הדין כן.

ואפשר לומר דאי הוה תני סתם, בזרע
 שבת וחרדל שהוא נותן פיאה
 מכל אחד ואחד, ה"א דעל שבת וחרדל
 קאי, שלא יתן מזה על זה, וכבר אמר
 בירושלמי דלא נפרש כן, אלא חרדל
 בשלשה מקומות ושבת בשלשה מקומות,
 אבל אי הוה תני סתמא, וודאי היינו
 מפרשין [כן], דהא לא נזכר כלום מקלח,
 אמנם השתא משמע שפיר מכל מין נותן
 מכל אחד ואחד, ועיין בפירוש ר"א על
 הירושלמי שהוא כתב ג"כ לתרץ קושיא
 זו. (יד דוד).

כתב הר"ש ז"ל מהירושלמי (פאה פ"ב
 ה"א) דשבת וחרדל מפני שדרכן
 ליזרע ערוגות ערוגות כלומר כיון דאין
 דרכן ליזרע שדה אחת הו"ל אותן ערוגות
 שדות טובא ע"ש, וכ"כ הרע"ב ז"ל מפני
 שאין דרכן לזרוע מהן שדה אחת לפיכך
 חשובין כל אותן ערוגות כאילו כל אחת
 מהן שדה אחת ע"ש, היינו דהכא לא
 בעינן שתפסיק שדה בור דשיעורה בג'

ואני התפללתי על חיטים, ואתה זרעת
 שעורים לכן לא נתקבלה תפילתי, אם כן
 גם בעניננו יש מקום לטענת שמעון.

אך לא נראה כך, כי יש מקום לשאול
 וכי ראובן הוא יותר צדיק מכל
 אנשי האזור, שתפילתם לא נתקבלה, ורק
 תפילתו היתה מתקבלת, וכבר עמד על
 כך המהר"ט (ח"א סימן קכד), וביאר: זה
 עונשו של המשנה ועושה שלא ברשות,
 שאמרו לו שיזרע חיטים והוא זרע
 שעורים, כיוצא בזה נאמר בב"מ (שם)
 אי לא זרעתא היה מתקיים בי לא יבושו
 בעת רעה ובימי רעבון ישבעו. ולא שהם
 טענות בריאות. אלא שמצאה קפידא
 מקום לנוח ונחה, עכ"ל.

עכ"פ שמענו מהמהר"ט שטענה זו אני
 התפללתי ולכן נענית, אינה טענה
 בריאה והיא מתקבלת רק כשהשני שינה,
 לכן בעניננו יש מקום להשביע את שמעון
 היסת, שלא גנב, וצ"ע. (חשוקי חמד).

**ומודים חכמים לר"ע בזרע שבת או
 חרדל בשנים או בשלשה מקומות.**

הקשה הפר"ח במים חיים, לשמואל
 בירושלמי - והביאו הר"ש - דנותן

שדה צופים

נחלק הזרע ע"ש, הא אם אין שם אילנות צריך להניח מכל מלבן ומלבן ואף על גב דהכא מיירי בשדה תבואה ומכל מקום צריך להניח מכל ערוגה וערוגה וכבר הרגיש בזה בפ"י משנה ראשונה ע"ש, והנה להרמב"ם ז"ל זה דבעינן ג' תלמים להפסק הוא רק בשדה חלקה שאינה עשויה ערוגות.

ונראה שיטת הרמב"ם ז"ל דכל שמחלק הזרע מפני שרוצה שיהיה חלוק מהשאר דינו כשדה בפ"ע, דדעת הבעלים גם כן מפסיק דכל שרוצה להיות מופסקין זה מזה זה גופא חשיב הפסק, וכל שזורע ערוגות ערוגות ולפי שרוצה שיהיו מובדלין זה מזה ולא יהיו שדה אחת חשיב כל ערוגה כשדה בפ"ע, אבל הזורע שדה שיש בה אילנות אעפ"י שהיא מלבנות מלבנות בין האילנות ואין כל הזרע מעורב כתב הרמב"ם ז"ל נותן פאה אחת לכל השדה שהדבר ידוע ששדה אחת היא ומפני מקום האילנות נחלק הזרע, היינו שאין כוונתו שיהיה הזרע מופסק זה מזה ורק בשביל האילנות עשה כן, אם כן מחוסר רצון הבעלים להפסיקן וליכא הפסק, ולא קשה מה שהקשה בפ"י משנה ראשונה על הרמב"ם ז"ל הא בור וניר צריך ג' תלמים של פתיח להפסיק, והכא ע"כ מיירי דליכא ג' תלמים של פתיח ע"ש, דכל שמפסיק שדה בור שרוצה להיות בורה זה שנחלק הזרע אינו משום שרוצה להפסיקו רק שרוצה להוביר הקרקע שבינתים, אם כן ההפסק היה בשביל איזה סיבה, והוי כמו במלבנות שבין האילנות שבשביל האילנות נחלק הזרע, אם כן בבור אין

תלמים של פתיח, אך כל ערוגה חשיבא כשדה בפ"ע כמ"ש המשנת חכמים מהירושלמי.

והנה הרמב"ם ז"ל כתב (פ"ג מהל' מ"ע ה"א) שדה שכולה זרועה מין אחד וכיון שהתחילו בה מקומות ליבש קצר או תלש מה שיבש מכאן ומכאן עד שנשאר הלח מפורד מלבנות מלבנות מרוחקות זו מזו אם היה דרך בנ"א שם לזרוע מאותו המין ערוגות ערוגות כגון שבת או חרדל ה"ז מניח פאה מכל מלבן ומלבן שהרואה אומר ערוגות ערוגות נזרעו, ואם היה מין אחד שזורעין אותו שדות כגון תבואה וקטניות נותן אחת לכל ע"ש, היינו שמפרש הסיפא ומודים חכמים לר"ע בזרע שבת או חרדל כו' גם כן במנמר, וזה דמניח פאה מכל או"א הוא רק כיון דדרכן לזרוע ערוגות ערוגות יאמר הרואה שערות ערוגות נזרעו מתחילה, ונראה מדברי הרמב"ם ז"ל דלעולם בזרע מתחילה ערוגות ערוגות כל ערוגה חשיבא כשדה בפ"ע לענין פאה ואין חילוק איזה מין שזרע שם, ורק הכא במנמר שלא זרע מתחילה ערוגות ערוגות ולא הוי רק חשש שהרואה יאמר שזרעו ערוגות מתחילה זה החשש איכא רק בשבת וחרדל שדרכן לזרוע ערוגות, אבל דברים שאין דרכן לזרוע ערוגות רק שדה אחת ליכא חשש שיאמרו שנזרעו ערוגות מתחילה, וכן מוכח ממה שכתב הרמב"ם ז"ל שם לעיל (ה"ח) בהזרע שדה שיש בה אילנות אעפ"י שהיא מלבנות מלבנות בין האילנות ואין כל הזרע מעורב נותן פאה אחת לכל השדה, שהדבר ידוע ששדה אחת היא ומפני מקום האילנות

❧ שדה צופים ❧

בין רש"י והרמב"ם ז"ל הוא דהרמב"ם ז"ל שכתב שדרכן לזרוע ערוגות פירש דהיא דשבת וחרדל מיירי נמי במנמר ולא נזרעה מתחילה כן, והחילוק בין שבת וחרדל לשאר דברים הוא משום דבשבת וחרדל לפי שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות הרואה יאמר שמתחילה זרע ערוגות, אבל שאר דברים דאין דרכן לזרוע ערוגות אלא שדות ליכא למטעי, אבל בזרען מתחילה ערוגות כולן שוין, ורש"י ז"ל פי' דלא מיירי במנמר אלא בזרוע לכתחילה בג' מקומות אם כן אי אפשר לפרש דדרכן לזרוע ערוגות דאם כן אין נ"מ בין שבת וחרדל לשאר דברים וע"כ פי' דהנך דרכן לזרוע פחות מערוגה, ובזה החילוק בין הנך לשאר זרעים דאף מקצת ערוגה חייבת בפאה.

והנה מהירושלמי גם כן מוכח דזה דכל ערוגה חשיבא כשדה בפ"ע אין זה דוקא בזרעה שבת או חרדל, דבפ"ב מפאה ה"א איבעי לן אם המיצר חשיב הפסק לענין פאה, ומקשינן מההיא דהזרוע שבת או חרדל בג' מקומות כו' ואמר ר"י מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות, וכא את אמר הכין, היינו דמה ערוגה חשיבא כשדה בפ"ע לענין פאה כ"ש כשיש הפסק מיצר [ועיין בפ"מ שם], ואי זה דערוגה חשיבא כשדה בפ"ע הוא רק בזרוע שבת או חרדל, מאי קשיא ליה הא האיבעיא אי מיצר מפסיק לא איירי בשבת או חרדל, ונראה כהרמב"ם ז"ל דבשבת או חרדל איכא רק חשש שיאמרו שמתחילה נזרעו ערוגות ובשאר דברים ליכא חשש, אבל אם זרעו ערוגות כל ערוגה כשדה בפ"ע, אם כן דייק שפיר

ההפסק בשביל רצון הבעלים להפסיקן אלא משום בור וניר המפסיקין לפאה ולזה בעינן שיעור של ג' תלמים של פתיה. [הנה בשו"ת הרדב"ז ז"ל (לשונות הרמב"ם ז"ל סי' צ"ז) כתב ליישב דברי הרמב"ם ז"ל דס"ל בשדה קטנה זרע אחר מפסיק בג' תלמים ובשדה גדולה בכ"ש, וכתב דבשדה הקטנה דרך בנ"א לזרוע אותה מינים הרבה ומש"ה לא סגי בזרע אחר כ"ש להפסיק והרואה אומר לא נתכוין זה להפסיק בין ב' השדות אלא לזרוע מין זה כאורחיהו והרי הכל שדה אחת, אבל שדה גדולה אין דרך העולם לזרוע אלא מין אחד וזה הביא זרע אחר לשם אפילו כ"ש מפסיק שהרואה אומר ודאי להפסיק בין ב' השדות נתכוין זה ע"ש, והיינו גם כן דכוונה להפסיק מפסיק]. (מקדש דוד פאה סימן א).

כתב רש"י ז"ל (נדה נ"א. ד"ה מודים) על ההיא דמודים חכמים לר"ע בזרוע שבת או חרדל בג' מקומות כו', וז"ל: להכי נקט הני שאין דרכן לעשות מהן ערוגה אלא זרעו לתבלין בעלמא בב' או בג' מקומות ע"ש, ונראה פירושו דדעת רש"י ז"ל הוא כהרמב"ם ז"ל דערוגה היא כשדה בפ"ע ומחויבת בפאה בפ"ע, אם כן בהנך שדרכן לזרוע ערוגה ליכא רבותא דמניח פאה לכל או"א דבלא"ה כל ערוגה חייבת בפאה, ולהכי נקט הני שאין דרכן לעשות מהן ערוגה, ואשמעינן דבהנך כל מקצת ערוגה חייבת בפאה. והנה פי' רש"י ז"ל אינו כהירושלמי דאמרינן בירושלמי (פאה פ"ב ה"א) בשבת או חרדל שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות, והחילוק

פאה פרק ג

פג

משנת אליעזר

רע"ב

(ג) המחליק בצלים. (ג) המחליק בצלים. (ג) המחליק בצלים
אית דמפרשי לשון רש"י ומקום יבשים לגרן, לחים יש
ולאנכי איש חלק (בראשית) אומרים תלישת או
(ט), על שם שכשנלשו נשאר המקום חלק. ואית עקירת הבצלים נקראת על שם שהשדה

שדה צופים

חשיב לקיטתו כאחד לפאה, שהקשו
בר"ה (י"ב. ד"ה אידי) על הא דתנן האג
והחרובין כו' כיון דמדאורייתא לא
מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים בלבד
אמאי לא קתני להו ברישא, ואי משום
דחביבא ליה מילתא דרבנן לתני זיתים
וגפנים לבסוף, וכתבו דפאה לא אתיא
אלא לפרושי אלו שלקיתתן כאחד כו',
א"נ האחרון אחרון אין לקיטתו כאחד
כולי האי כמו הראשון שלפניו ופאה
שייך בדבר שלקיתתו כאחד ותני לא זו
אף זו ע"ש, ואי תלי בעונת המעשרות
הא גפנים ורמונים עונת המעשרות
שלהן הוא ממש כאחד דאם הגיע
גריר יחידי כל הגפנים של כל הרוח
הגיעו, וכן ברמונים, אם כן איך אפשר
שיש מינים אחרים שעונת המעשרות
שלהן הוא יותר בב"א, ואם כן אמאי לא
קתני גפנים ורמונים ברישא. (מקדש דוד,
סימן כו).

משנה ג

המחליק.

מלשון ואנכי איש חלק (בראשית כז)
דכל זמן שהבצלים בשדה אינה
חלקה אלא דומה לאדם מלא שער
והמקום שנתלש נקרא חלק.

ומיהו יותר נראה לשון חילוק דבר
הנחלק לשנים מל' מחליקין
בתאנים ובענבים בפ"ק דמעשרות (מ"ה)

דאם ערוגה הוי כשדה בפ"ע כ"ש היכא
דאיכא מיצר דמפסיק. (שם).

הקשה הגר"א ז"ל על הירושלמי (פאה
פ"ב ה"א) בההיא דמודים חכמים
לר"ע בזורע שבת או חרדל בג' מקומות
שהוא נותן פאה מכל או"א, ואמרינן
בירושלמי הטעם לפי שאין הראשון
ממתין לאחרון, ואמרינן דמפריש מכל
קלח וקלח, והקשה אם כן אין לקיטתו
כאחד ואמאי חייבין בפאה ע"ש, והנה
אף דמוכח מהירושלמי דאם באין לעונת
המעשרות בב"א חשיב לקיטתן כאחת,
מכל מקום קושית הגר"א ז"ל חזקה וא"א
לומר דאף דאין נגמירין כאחד מכל מקום
הבאת שליש שלהן הוא בב"א, דע"כ
בשבת וחרדל כשלוקט את זה האחרים
עדיין לא הביאו שליש, דאי הביאו שליש
אמאי מודים חכמים לר"ע הא ס"ל לרבנן
דלא אמרינן לח ויבש ב' מינים, וע"כ
כשלוקט אלו האחרים עדיין לא הביאו
שליש, וכה"ג חשיבי כב' שדות כמו שכתב
הרמב"ם ז"ל מהירושלמי שדה שהגיע
חציה עד שליש וחציה לא הגיע והתחיל
לקצר כו' דאינו מפריש מן הראשון על
האחרון, אם כן בשבת וחרדל אף בשעת
לקיטתן של אלו האחרים לא הביאו
שליש אם כן אין לקיטתן כאחד.

אך מדברי התוס' נראה דלא ס"ל דכל
שבאין לעונת המעשרות בב"א

נְשֹׂאֵרַת חֶלְקָה, וַיֵּשׁ אומרים מְלִשׁוֹן המְחַלֵּק, שְׁנוּטֵל חֶלְקָה, אם לְמַכְרָן לְשׁוֹק וּמְקַיֵּם ומְנִיחַ הַשְּׂאָר לְהִיּוֹת יְבֻשִׁים לְגֵרֶן לְקִיּוּם, נוֹתֵן פְּאָה לְאֵלוֹ לְעֶצְמוֹ וְלְאֵלוֹ דְהַנִּי כְּשֵׁנִי מִיָּנִים, וְכֵן בְּאֶפְוִנֵי קֶטְנֵי וְתֵּי, וְכֵן בְּכָרֵם, שְׂבָכְרָם, עֲנָבִים אם החֶלְקִים בְּהֵן, דָּגֵם בְּהֵם הַדְּרָף לְהַשְׂאִיר חֶלְקָה, נוֹתֵן ב' פְּאוֹת, אֲבָל הַמִּדֵּל, שְׂעוֹקֵר אַחַת ומְנִיחַ שְׂתֵּימֵם, כְּדִי שְׂתֵּיעֲבֹו הַנְּשֹׂאֵרִים, נוֹתֵן מִן הַמְּשׁוֹאֵר בְּשָׂדֵה רַק עַל מַה שְּׂשִׁיר בְּשָׂדֵה דַקְצִירָה הָרְאוּשׁוֹנָה לֹא

שדה צופים

לקיום חייבים בפאה. ויש חולקין וס"ל דמיירי דוקא בלחים כאלו שכבר נתייבשו קצת וראויין להכניסן לקיום.

והא דקאמר "בשוק", לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, דלהרמב"ם אין הטעם משום דשוק וגורן ב' מינים הם אלא משום דלחים ויבשים כשמחלקם נחשבין כשני מינים. ואפשר דכאן שקוצרין יחד צריך שיהא ג"כ זה לשוק וזה לגורן ואז הלחים והיבשים נחלקין. אבל דעת כמה ראשונים דלחים ויבשים אין מחלקין כלל, רק שוק וגורן מחלקין. אך אפשר דדוקא בלחים ויבשים מהני מה שמחלקן זה לשוק וזה לגורן אבל בשניהן לחים או שניהן יבשים לא מהני. (דרך אמונה).

והנה הרמב"ם הוסיף "או פולים", ולא נזכר במשנה, והאמת שפולין ואפונין הם סוג א' ולפעמים קורא לפולים אפונים עי' יומא ל"ט א' וכל כהן מגיעו כפול ובירו' יומא פ"ו ה"ג והי' נופל לכל או"א מהן עד כאפון ועי' בשבת פכ"א מ"ג שער של אפונין וברע"ב שם כ' של

והיינו חלוקתן דלחים לשוק למוכרם ויבשים לגורן לכונסן לקיום.

ומיהו חוזר אני בי מראהו זו דההוא נמי לשון איש חלק שמחליק העיגול של דבילה ומשפשפו בתאנים וענבים של טבל והמשקין נסחטין מהן ומחליקין אותן ומצחצחין אותן וסיפא דההוא דמתניא לענין הכשר מייתי בפרק חבית (דף קמא א) ומוכח התם כן. (ר"ש).

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים ה"ג), שדה שזרעה בצלים או פולים או אפונים וכיוצא בהן והיה בדעתו למכור מקצתן לחין בשוק ומניח מקצת השדה יבש ויעשה ממנו גורן, חייב להניח פאה לזה שמוכר לח בפני עצמו ולזה שקוצר אותו יבש בפני עצמו.

והטעם דנקט הני משום דמצוי בהן לחים ויבשים בשעת קצירה ודרך כמה אנשים לחלקן.

ואף על גב דלחים אין ראויין להכניס לקיום מ"מ כיון שמינן מכניסין

פאה פרק ג

פה

משנת אליעזר

רע"ב

ששייר. זומן שהנללים זרועים רזופים, נוטל מהס אחד מצנתיים, **ששייר. והמחליק מאחת יד, תקנת הנשארים פדי שיתעבו. והמחליק נותן מן המשאר על הכל:**

מאחת יד, שפל מטרתו היא לדבר אחד, שנוטל או פלו לגרו, או כלן לשוק ועוקרו קצת קצת, או לפי הרמב"ם דעקרו ממוקום אחד ולא מפוריו, נותן מן המשאר על הכל דמיחשב אתחלתה דקצירה:

כדי שהנשארים יתגדלו צריח ויעשו גסים, וזה הנקרא מדל, שדולה ושולף אותם ממקומם, ותנן איזהו מדל, נוטל אחד ומניח שנים, ואומן שעוקר ליתן ריח לנשארים, אינס חייבין צפאה, לפי שמקנת הנשארים היא, הילכך נותן פאה מן הנשאר לצד, והנעקר פטור מכלום דלא חשיבא קצירה: המחליק מאחת יד. כלומר מענין אחד, או כולו לגורן או כולו לשוק, ורמב"ם פירש מאחת יד ממקום אחד, שהחלק שנוטל למכור בשוק, אינו נוטל אותו מכאן ומכאן, אלא כולו מנד אחד:

שדה צופים

והנה למ"ד בירושלמי הטעם משום דשוק וגורן חשיבי ב' מינים יש לעיין הא אותן שמניח פאה במחבר מה שייך בהן גורן ושוק דמי יודע לאיזה צורך ילקטוהו העניים, אם כן מה שייך שצריך להניח פאה מכל מין ומין, ושוק וגורן חשיבי ב' מינים, דאותן שמניח לפאה במה הן מאותו המין יותר ממין אחר.

פול אבל מ"מ א"א לומר שהוא מין א' ממש כדמוכח בשביעית פ"ב מ"ח, וכן בפ"א מכלאים ה"ח ובפ"ז ממאכ"א ה"ח מני להו בתרתי, ולפי שידע טבעה דדמי לאפונין וגם מצינו ברפ"ז דנדרים חילוק בפול בין לח ליבש מני לה וכמש"כ וכן כ"ו ב או שהי' להרמב"ם גירסא דגריס גם פול. (דרך אמונה, ביאור ההלכה).

ונראה דלבד שאין מפרישין פאה

ממין על חבירו איכא גם כן דין דכל מין חייב בפאה בפ"ע, והיכא שיש ב' מינים צריך להניח ב' פאות, והכא במחליק לשוק ולגורן נהי דהפאות שמניח על אותן של גורן ושל שוק הם שוין ואינם ב' מינים, מכל מקום כיון דהבצלים שמלקט הם ב' מינים דשוק וגורן ב' מינים חייבין בב' פאות, והכא ל"ש דמפריש ממין על שאינו מינו דאותן שמניח לפאה כיון דלא הוקבעו לא לשוק ולא לגורן לא חשיב ממין על שאינו מינו, לא על אותן של שוק ולא על אותן של גורן, והנה זה דאין מפרישין פאה ממין על שאינו מינו הוא ע"כ משום דב' מינים

עיין מקדש דוד (סימן ה) וז"ל: אמרינן (פאה פ"ג מ"ג) המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ואלו לעצמן, ובירושלמי (פאה פ"ג ה"א) פליגי אמוראי איכא למ"ד משום דלח ויבש חשיבי ב' מינים ואיכא למ"ד דשוק וגורן חשיבי כב' מינים ע"ש, והנה בההיא דמחליק בצלים לחים כו' פי' הרע"ב ז"ל דמחליק היינו שמחלק שנוטל חלק מן הבצלים לחים למוכרו בשוק והאחרים מניח ליבשן לגורן לקיום ע"ש, היינו שעתה כל הבצלים שוים שכולן לחים רק חלק מהן מלקט עתה כשהן לחין לשוק והאחרים מניח ליבשן לגורן,

❧ שדה צופים ❧

וכתב, דלכאורה הדבר תלוי בפירוש הראשונים, מדוע בפירות גמורים לא שמים בשישים אגב השדה, דיעוין בתוס' בב"ק שביאר בשם הר"ח דהוא משום דכל העומד לגזוז כגזוז דמי, ומכאן למד לכל התורה כולה דכל העומד ליגזוז כגזוז. ולפי טעם זה יש לדון בענינינו שאפשר לגזוז את הבצלים, אך רוצה להשאירם שיגדלו עוד.

אולם בש"ך (ח"מ סימן צה סק"ט, ובסימן קצג סק"א) דן בסוגיא דכל העומד ליגזוז והעלה דלענין שומרים, כיון דלשמירה יהביה ולא למיתלשיה, אף באינו צריך לקרקע כלל דינו כקרקע. ולשבועה וקנין ואונאה דינו כמטלטלין אם אינו צריך לקרקע כלל, וכשצריך לקרקע קצת דינו כקרקע לכל מילי. ולענין בעל חוב דינו כמטלטלין אפילו בצריך לקרקע קצת, דלא סמכא דעתא עליה כיון דיכול לתלשן, ולגבי אכלה פירות גמורים הרי הוא כמטלטלין, הוא מטעם דהשתא תלושין ניהו, או מטעם דלענין שומא אגב ארעא שאני, [וכמו שביאר בשטמ"ק בב"ק דכל זמן שהפירות צריכים לקרקע, דאכתי לא נגמרו, וכיון שהוא כן ויכולין לעבור עליהם כמה הרפתקי שלא יגמרו, דינא הוא דלא לכחוש מזיק, אבל פירות שאינם צריכין לשדה, שכבר נגמרה מלאכתן דינא הוא דלכחוש מזיק, ומשום הכי נישום בפני עצמו שלא להכחיש את הניזק ויהא חוטא נשכר, יעו"ש].

ולפי זה כתב שה"ה בענינינו, אע"פ שיכול להשאיר את הבצלים שיגדלו עוד, מכל מקום מכיון שהבצלים

חשיבי כב' שדות ואין מפרישין פאה משדה על חברתה, והנה בזה איכא ב' דרשות דבירושלמי (פ"ב דפאה ה"א) אמרינן שדך ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה, ובת"כ שהביא הר"ש ז"ל אמרינן שדך לחייב על כל שדה ושדה ע"ש, היינו דאיכא תרתי דלא מהני הפרשה משדה על חברתה אפילו אי מפריש ב' פאות, וחדא דעל כל שדה ושדה איכא חיוב פאה ואפילו היכא דליכא הפרשה משדה לחברתה צריך להניח ב' פאות. ע"כ.

עיין חשוקי חמד שדן בדין בהמה שאכלה ערוגה של בצלים לחים, איך לשלם, לפי ששים או לפי מחירם. וז"ל השאלה: נאמר במסכת ב"ק (דף נט ע"א) ובשו"ע (ח"מ סימן שצד ס"ה): אכלה פירות גמורים שאינם צריכים לקרקע, משלם דמי פירות גמורים בשויהן, אם סאה דמי סאה ואם סאתיים דמי סאתיים, ואם עדין צריכים לקרקע, שמין בשישים, יעו"ש. מה הדין כשאכלה בצלים לחים, ויש מקיימים אותם עד לגורן שיגדלו ויתייבשו, ויש שמחליקים אותם לשוק, והבהמה אכלה את אלה שמחליקים אותם לשוק, האם שמים אותם בשווים כמו פירות גמורים, או שמא בשישים, כי עדיין יכולים לגדול. השאלה היא בפירוש "אינם צריכים לקרקע", האם הכוונה שדרכם להחליקם ולמעשה לא צריך שיגדלו עוד, או שהכוונה שהקרקע כבר לא תועיל להם, כי כבר גדלו כל צרכם והם יבשים, אבל בענינינו עדיין יכולים הבצלים להוסיף ולגדול ואם כן אולי שמים בשישים.

פאה פרק ג

פו

משנת אליעזר

רע"ב

(ד) האמהות של בצלים חייבות (ד) האמהות של בצלים שמשאירין אותן לזרע, חייבות לגדל זרע, וממך שמשתיין בארץ לא חזו לאכילה אלא על ידי הדמק, ולכך פטר רבי יוסי, ואין הלכה כמותו: מלבנות הבצלים שבין הדמק, מלבנות צרוגות הבצלים שבין חירק מכיון שמפסיק ירק ביניהם, רבי יוסי

הר"ש) ושוק וגורן הוו כב' גרנות אבל הכא תרווייהו ענבים בשולות כ"צ ולכוונה זו הוסיף התנא כאן תנאי מאחת יד לומר ששניהם שוים באיכותם. (רש"ש).

משנה ד

האמהות של בצלים חייבות בפאה ורבי יוסי פוטר.

פירוש המשנה ראשונה: ולענד"נ דבצלים אע"פ שירק הוא, חייב בפאה, שמכניסין לקיום, והכא האמהות אין מכניסין לקיום, שהרי משתהין בארץ ומתקלקלין, ואין מתקיימים, וסברי חכמים כיון דחזו לקיום אילו לא הניחן זמן מרובה בארץ, מכניסו לקיום מקרי, ור' יוסי סבר בתר דידיה אזלינן, והשתא מיהא אין מתקיימין, עכ"ל.

עיין בחשוקי חמד שדן באחד שנטע עץ אתרוגים למצוה ושפך עליו רעל, האם חייב בפאה, וז"ל השאלה: אדם נטע עץ אתרוגים למצוה והתזו עליו רעל למנוע כרסום תולעים, האם חייב במצות פאה או לא. צדדי הספק הם, שמצד אחד הכלל בפאה הוא שהפירות צריכות להיות 'אוכל', כמבואר לעיל (פי"א מ"ד),

עכשיו תלושים, וראויים לאכילה כמות שהם, יש לשלם לפי מחירם המלא, ולא לשום אותם בשישים.

באפונין.

בית קמץ, ומפני שיש מהם שהם מין ירק, סמכם לבצלים שהם מין ירק, והקדימם לחרם.

ועוד דלא רצה להפסיק באילן בין צמח האדמה, ולא הקדים החרם לכלם, משום דפשטא דקרא דחייב הפאה, לא הוי באילנות, מדלא אפקיה רחמנא בלשון לקיטה אלא בלשון קצירה, וה"ט דבכוליה פאה איחר דין האילנות החשובים לשאר המינים. (הון עשיר).

המדל וכו' והמחליק מאחת יד וכו'.

עי' פי' הרמב"ם ונראה דהמחליק בצלים דרישא היינו נמי ממקום אחד דלישנא דמחליק הכי משמע שעושה המקום חלק כפי' הא' שבר"ש. והא דברישא נותן לאלו לעצמן כו' והכא מן המשואר על הכל הוא משום דברישא לחים ויבשים דמו לב' מיני חטים (כמ"ש

אומר נותן פאה רבי יוסי אומר, פאה מפל אחד
 מפל אחת ואחת, ואחד. וחכמים אומרים, מאחד
 בנפרד, דירק כזרע על הכל:
 אחר דמי שאין דרך בני אדם להיות מכניס בצלים בין הירק,
 ותנן לעיל (פ"ב מ"א) דזרע אחר מפסיק

וחכמים אומרים מאחד על הכל, דירק לא הני הפסק:

שדה צופים

אך יתכן שיש לחלק, דדוקא לענין מכניסין לקיום ס"ל לחכמים שלא אזלינן בתר השתא, אבל בעניננו שהאתרוגים לא ראויים לאכילה, לכו"ע הם פטורים מפאה, מפני שכל מה שהתורה ציוותה להפריש פאה הוא כדי שיהיה לעניים אוכל, ואם זה לא ראוי לאכילה התורה לא ציוותה להניחו לעניים, ואין זה דומה למכניסו לקיום שהוא תנאי צדדי, אבל אם אין ראוי לאכילה אין שם מתנות עניים על זה כלל.

ועיין בתפארת ישראל שביאר שאמהות של בצלים אינם ראויים לאכילה, כלל, וחייבים בפאה מפני שהיו ראויים לאכילה בתחילה, אך עיין בדרך אמונה (פ"ב ממתנות עניים בציון ההלכה ס"ק קא) שדחה את דברי התפארת ישראל מכח דברי הר"ש והכו"פ שודאי שהאמהות ראויים לאכילה ע"י הדחק, דאם לא כן הם פטורים מפאה.

מלבנות הבצלים שבין הירק וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים ה"י) וכן מלבנות הבצלים שבין הירק נותן פאה אחת לכל הבצלים, ואף

והאתרוגים הללו אינם ראויים למאכל מפני שהורעלו, ולכן אולי פטורים מפאה, מצד שני האתרוגים עצמם ראויים לאכילה, אלא שסיבה חיצונית פסלה אותם מתורת מזון, ולכן אולי חייבים בפאה והעניים אמנם לא יאכלום, אבל ישתמשו בהם למצוה בשמחה רבה. (ולגבי אם אתרוגים אלו כשרים למצוה, יעויין במרחשת (ה"א סימן כ) שכתב שאתרוגים שאינם ראויים לאכילה מחמת סכנה, כשרים למצוה. מאידך בעין יצחק (או"ח סימן כד) כתב שאינם כשרים למצוה מכיון שאינם נחשבים שיש בהם היתר אכילה).

והביא מדברי המשנה ראשונה לעיל, וכתב: מבואר בדבריו, שאע"ם שאין מכניסין את האמהות לקיום, מכל מקום מכיון שאילו לא היו מניחין אותם בארץ זמן רב הם היו ראויים לקיום, הם חייבים בפאה לפי חכמים [וקיי"ל כחכמים], ואם כן אולי ה"ה בעניננו, אמנם האתרוגים לא ראויים כעת למאכל, אולם הסיבה לכך היא בגלל ששפך עליהם רעל, ואילו לא היה שופך עליהם רעל הם היו ראויים לאכילה, אם כן הם חייבים בפאה לחכמים.

פאה פרק ג

פמ

משנת אליעזר

רע"ב

(ה) הָאֲחִין שְׁחָלְקוּ, נוֹתְנֵין שְׁתֵּי (ה) הָאֲחִין, בְּשֹׁדָה
 הָאֵילָן. מֵהֵנָּה שְׁחָלְקוּ, נוֹתְנֵין שְׁתֵּי
 אֵילָנוֹת דְּחָשִׁיב צִפְרָק, הָזֵרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ, שְׁלֹא חָלְקוּ שְׁתַּפִּין
 קַמָּא שְׁמִיזִים צִפְאָה: הֵם, וְנוֹתְנִים פְּאָה
 אֶחָת, אֲכָל אַחַר
 שְׁחָלְקוּ נוֹתְנֵין שְׁתֵּי פְּאָה, חֲזָרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ לְפָנֵי הַקְּצִירָה, נוֹתְנֵין פְּאָה אֶחָת בְּשֹׁדָה
 שְׁחָלְקוּ אֶת הָאֵילָן עִם הַקְּרָקַע וְתַפְאִי וְעִי לְקַמְן בְּרַע"ב עַל קְלָחֵי אֵילָן) נוֹתְנֵין

שאר הראשונים דערוגות בלא"ה אין
 מפסיקין קמ"ל דהירק אין מפסיק ולא
 דמי לזרע אחר.

ואין נ"מ אפ"י הוא ירק שחייב בפאה
 כגון שומין אינו מפסיק ונראה
 דה"ה לענין השומין אין הבצלים מפסיקין
 ורבנו שכתב לכל הבצלים משום דמיירי
 גם בירק שפטור מפאה.

עוד כתב הגאון בעל דרך אמונה, וז"ל:
 פירש"י בחולין קל"ז א' דטעם
 דמפסיק לר' יוסי משום דירק פטור
 מפאה וקשה דהא בירו' מסיק גבי אילנות
 דאין נ"מ אם חייב בפאה או פטור ואם
 אין דרך להכניס כולן מפסיקין וא"כ
 לר' יוסי דס"ל דאין דרך להכניס בצלים
 בין הירק כמ"ש בירו' אין חילוק בין
 חיוב פאה לפטור פאה וכן לעיל רפ"ב
 תנן דזרע אחר מפסיק ומבואר בירו'
 דאין חילוק בין חיוב פאה לפטור פאה
 ואפשר דרש"י לשיטתו שכ' שם קל"ח א'
 ד"ה אבל דכשיש בשדה זרעים ואילנות
 נותן פאה מהזרעים ופוטר את האילנות
 דנחשב שדה א' א"כ ס"ל דאפשר ליתן
 ממין על שאינו מינו (וכבר תמהו עליו ע"ש
 בגליון הש"ס) וא"כ בודאי דלא מפסיקי
 אא"כ הוא פטור מפאה דאל"ה הרי הכל

על פי שהירק מבדיל ביניהן ומשימם
 מלבנות מלבנות.

וכתב הר"י קורקוס: יש מי שרצה לפרש
 דמפני גזרת הבצלים חייב פיאה
 אף על הירק ואין זה דעת רבינו ולכך
 כתב נותן פאה אחת לכל הבצלים.

והרדב"ז כתב: ואסיקנא בירושלמי
 דב"ש מודו לר' יוסי דאין דרך
 בני אדם להכניס בצל בתוך הירק ור'
 יוסי לא מודה לב"ש שכן דרך בני אדם
 להכניס זרעים בין האילנות ואין הלכה
 כר' יוסי ומדסתם תנא משמע דאפ"י ירק
 הרבה בין כל מלבן ומלבן אינו מפסיק
 ופאה אחת על הכל ולא דמו למלבנות
 שבין האילנות. ואפשר דטעמא הוא לפי
 שאין הירק חייב בפאה ולפיכך אינו
 מפסיק ותו שמעינן ממתני' שאין הבצלים
 בטלים אצל הירק. ע"כ.

ובעל דרך אמונה שליט"א כתב: לפי"ד
 הרמב"ם היינו ערוגות בצלים
 שהירק מפסיק ביניהן לא נחשב הפסק
 שדרך בנ"א לזרוע בצלים בין הירק
 [ובלבד שירחיק כשיעור שלא יהא
 כלאים] ולא דמי לזרע אחר ואדרבה
 נראה כאילו רצה לזרוע הכל ביחד ורק
 עבור הירק ה"י מוכרח להפסיק וכאן אין
 נ"מ בין מרוחקין ל' לב"ס או יותר ולפ"ד

פאה פרק ג

משנת אליעזר

רע"ב

פֵּאָה אַחַת. לָקַח זֶה אֶת הָאֵילָן, נוֹתְנֵין פֵּאָה אַחַת. הַמוֹכֵר קָדְחֵי אֵילָן.
 צְפוּנוֹ שֶׁל הָאֵילָן. לָקַח זֶה צְפוּנוֹ וְזֶה דְרוֹמוֹ, זֶה שְׂרָשֵׁי לְמַחֲסֵי שְׂמִינֵין.
 וְזֶה דְרוֹמוֹ, זֶה נוֹתֵן צִפָּאָה וְלֹא מִכֵּר לוֹ נִפְאָה לְעַצְמוֹ וְזֶה הַקִּרְקַע, נוֹתֵן הַלּוּקֵחַ
 נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ, פֵּאָה לְעַצְמוֹ. הַמוֹכֵר קָלְחֵי פֵּאָה מִכֵּר לוֹ וְאֵלֶּיךָ
 דָּאָף עַל פִּי שְׂמִינֵי

בְּאֵילָן אַחַד, כִּינּוּן שְׂקִבְעוּ כֹּל אַחַד מִקוּמוֹ, הֵינִי לֵיהּ כְּבִי אֵילָנוֹת, הַמוֹכֵר קָלְחֵי אֵילָן

שדה צופים

נותנין שתי פאות. כל אחד בסוף קצירת חלקו דכל חד וחד קרינן ב' שדך, ואפי' בדיעבד אם נתן משלו על של חברו אין פוטר, אבל כל זמן שלא נחלקו נותנין פאה אחת דשותפין חייבין בפאה. **חזרו** ונשתתפו, לפני הקצירה, נותנין פאה אחת. כיון שבשעת קצירה הם שותפין ואף על גב שהיו מחולקין כל זמן הזריעה, דבפאה אזלי בתר שעת קצירה שאז מצות פאה, וכן כל ב' אנשים אם בשעת קצירה נשתתפו יחד והשדות סמוכין זה לזה ואין ביניהן דבר המחלק לפאה נותנין פאה א'.

שדה א' ויכול להפריש מזה על זה והא דתנן דזרע אחר מפסיק מיירי ע"כ בפטור מפאה אך צ"ע ממלבנות התבואה שבין הזיתים ואולי באמת זה טעמן של ב"ה שאין מפסיק וב"ש באמת ס"ל שא"א ליתן מזה על זה וצ"ע ובמלאכת שלמה הביא ג"כ בשם הערוך דמשום שהוא פטור מפאה מפסיק לר' יוסי ואולי גם דעת הערוך כרש"י שהרי במ"ב הביא במלא"ש בשם הערוך דמפרש המנמר שזרע שדהו מינים הרבה וע"ז אמרו רבנן דפאה מא' על הכל וזה כשי' רש"י בחולין לכאז' וצ"ע. ע"כ.

עיין שו"ת שאגת אריה (דיני חדש סימן י').

משנה ה

האחין שחלקו נותנין שתי פאות וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים ה"טז) האחין שחלקו נותנין שתי פאות, חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת. **וכתב** הגאון בעל דרך אמונה שליט"א, האחין שחלקו, וה"ה שני שותפין שחלקו ונקט אחין לרבותא דאע"ג דשותפותן ממילא מ"מ כשחלקו נותנין ב' פאות.

עוד כתב בעל דרך אמונה (בביאור ההלכה) וז"ל: יל"ע מ"ט אין מפרשין פאה משלו על של חברו והרי בתרומה אפשר להפריש משלו על של חברו והר"ש כתב דכל חד וחד קרינא ב' שדך ולכאז' כונתו דכמו דדרש"י בירו' שדך לחייב על כל שדה ושדה ה"נ שני אנשים בודאי מחלק לשתי שדות [ובפרט למה שהסברנו לעיל סק"ה הטעם משום שאין נקצרין כאחת] ולפ"ז י"ל דהוא מה"ת.

ואף למאי דמסיק בירו' רפ"ב דמשדה לחברתה ע"י הפסק הוא מדרבנן

פאה פרק ג

צא

משנת אליעזר

רע"ב

בזמן שלא שייר. אִילָן בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ, נוֹתֵן פֶּאֶה מֵהַשָּׂרָשִׁים לְיַד הָאִילָן הַגָּדוֹל בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ, עִם פְּרוּמִיָּהוּן בְּלֹא הַקָּרְקַע, נוֹתֵן הַלּוֹקֵחַ פֶּאֶה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכָּל קְלָה, דְּכָל אֶחָד הוּא אִילָן בְּפָנָיו עֲצֵמוֹ, כִּינּוּן שְׂאִין לוֹ קָרְקַע. אָמַר רַבִּי יְהוּדָא, אֵימְתִי, חֲזִיבִים הַלּוֹקְחִים בְּפֶאֶה, בְּזִמְנָא שְׂרָא שִׁיר בְּעַל

שדה צופים

שותפין שחלקו אזלי בתר סוף הקצירה ועוד דבירו' אמר אפי' לא התחיל בעה"ב לקצור דהוי כמתנה עמו וקשה מה בכך שמתנה עמו איך יפטור שדה חברו (ועל פ"ב ה"ה בה"ל שכתבנו בזה).

ואפשר שאין כונת הר"ש דב' אנשים הוי בכלל ב' שדות מה"ת אלא כונתו כיון דכתיב שדך שלך א"כ אין חייב להפריש על של חברו שאין זה שלך וממילא כל א' מחויב להפריש על חלקו ולפ"ז אפשר דמה"ת אם הפריש משלו על של חברו חל (ואף על גב דברשי" בחולין מבואר דלא חל אף דיעבד כמ"ש בד"א י"ל דהוא רק מדרבנן) דאין זה ב' שדות נפרדות ולכן באחין שחלקו או במתנה עמו שיתן על שלו הקילו שיכול להפריש על של חברו וצ"ע שו"ר שהרא"ש בסמוך גבי קלחי אילן כתב ג"כ לשון זה דכל חד וחד קרינן ב' שדך לענין שהלוקח נותן מכל קלח וקלח והיינו דשדה של אחר מפסיק וכל א' קרינן ב' שדה נפרדת ואולי גם כונת הר"ש כן ואינו אלא מדרבנן אלא דאנשים נפרדין הוי כשדות נפרדות דאסמכוהו רבנן אקרא דשדך דכל חד הוי שדה לחוד וה"נ באנשים אחריים. ע"כ.

כאן בשני אנשים הוי כשני מינים דלענין זה הוי דרשא דאורייתא כנ"ל בבה"ל הי"ד וכ"נ בתוס' הרא"ש בחולין קל"ח א' שכ"גבי המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכא"א ואף על גב דנחל ושלולית ודרך הרבים אינם מפסיקין לפאה לאילן כדא"י בפ"ב דפאה שא"ה שמפסיק חיוב פאה של אחר בנתים משמע דאפי' לענין הפסקה מפסיק טפי מכל הני וכ"ש שנותן פאה מזה לחוד ומזה לחוד ומשמע דהטעם משום דהפסקה זו מה"ת דהא אפי' שני מיני זרעים דמחלק מה"ת לפאה אפ"ה אין מפסיק זרע אחר באילנות לפאה וא"כ כאן דמפסיק גם לאילן משמע משום דהוא מה"ת וחשיב הפסקה טפי.

אמנם יל"ע מש"כ הרא"ש גבי האחין שחלקו את האילן ולקח זה צפוננו וזה דרומנו נותנין פאה א' ואם הוא חילוק מדאורייתא איך יתכן שבאחין שחלקו יצטרפו וכן יש להקשות ממ"ש בחולין קל"ח א' שאם שייר המוכר המוכר חייב וקשה איך יכול להפריש משלו על של חברו ואף על גב דבגמ' אמר דמכי אתחיל לקצור איחייב בכולי שדה מ"מ כיון שבשעת קצירה כבר נמכרה הרי גבי

משנת אליעזר

רע"ב

השְׁדָּה, שְׁלֹא הִתְחִיל בְּקִצְרָה, אוּ בְלִקְיֻטַּת פְּרוֹת קוֹדֵם שְׁמֵכְרָה, וְלֹא נִתְחַיֵּב עוֹד אֲבָל אִם שְׁיִיר בְּעַל הַשְׁדָּה, שְׁקוֹדֵם הַמְכִירָה הַתְּחִיל בְּקִצְרָה, אוּ לְקַט קֶצֶת פְּרוֹת וְגַם שְׁיִיר קֶצֶת אֵילָנוֹת לְעֶצְמוֹ, הוּא נוֹתֵן פְּאָה לְכָל אֲפֵלוֹ לְאֵילָנוֹת שְׁמֵכְרָה, וְרַבֵּי יְהוּדָה אֶתָּא לְפָרוּשֵׁי מִילְתֵּיהּ דְּתַנָּא קַמָּא. (ועיין תוי"ט):

השְׁדָּה, שְׁלֹא הִתְחִיל בְּקִצְרָה, אוּ בְלִקְיֻטַּת פְּרוֹת קוֹדֵם שְׁמֵכְרָה, וְלֹא נִתְחַיֵּב עוֹד אֲבָל אִם שְׁיִיר בְּעַל הַשְׁדָּה, שְׁקוֹדֵם הַמְכִירָה הַתְּחִיל בְּקִצְרָה, אוּ לְקַט קֶצֶת פְּרוֹת וְגַם שְׁיִיר קֶצֶת אֵילָנוֹת לְעֶצְמוֹ, הוּא נוֹתֵן פְּאָה לְכָל אֲפֵלוֹ לְאֵילָנוֹת שְׁמֵכְרָה, וְרַבֵּי יְהוּדָה אֶתָּא לְפָרוּשֵׁי מִילְתֵּיהּ דְּתַנָּא קַמָּא. (ועיין תוי"ט):

דחייב הלוקח ליתן פאה, אבל אם התחיל בעל השדה לקצור שדהו קודם שמכר את אלו שנשאר מן השדה שלא נקצר או שלא נלקט, בעל השדה הוא הנותן פאה על הכל, דמכי אתחיל בקצירה או בלקיטת הפירות איתחייב צפאה של כל השדה, ורבי יהודה לפרושי מלמיה דמנא קמא אסא, וכן הלכה:

שדה צופים

חזרו ונשתתפו וכו'.

בחשוקי חמד דן בדבר השאלה, באחד שרצה לתרום את שדהו לשיבה, דהיינו שכל מה שיצמח מהשדה יהיה שייך לשיבה, וכך תתפרנס מהרווחים. ונסתפקו האם [כשקיימי עניים ללקוט] הם חייבים בפאה או לא.

וכתב שם, דהנה קי"ל שאף שדה השותפים חייב בפאה, ויעויין בחולין (דף קלה ע"ב): פאה, אף על גב דכתיב שדך, דידך אין שותפות לא, כתב רחמנא ובקצרכם את קציר ארצכם, אלא שדך ל"ל למעוטי שותפות עובד כוכבים.

ויש לדון מה הדין בממון של ישיבה, האם הוא נחשב לממון השותפים, וממילא הוא חייב בפאה, או שמא אין כאן בעלים מוגדר, והוי ממון ציבורי, ופטור מפאה.

דהנה כבר האריכו האחרונים לדון מהו הגדר של ממון של ציבור, ובספר ירושת פליטה (סימן לז) בתוך דבריו הביא את דברי הרוגצ'ובר שחקר לענין צבור, מה הוא, אם רק כפילת הפרטים, שהיחידים הדרים שם השתתפו

בדבר מה, ונתכפלו כל יחיד ויחיד הרבה פעמים, נמצא דבאמת לא נשתנו כלל, רק בא כפילת היחיד בכלל אחד, או דלמא ע"י השתתפותם יחד, באמת נשתנה גם עצם הדבר, ואותם רבים לא הויין אותם היחידים כשהן בפרטית כלל וכלל, ומסקנתו דנתעלו עד שאינם בעצם היחידים שהיו בפרטית, והביא ראיה לדבריו (משקלים פ"א מ"ג) דקי"ל כריב"ז, רכל כהן שאינו שוקל חוטא, ולא חיישינן שעוברים על הפסוק וכל מנחת כהן כליל תקטור, והאיך עומר ושתי הלחם נאכלין, דמה"ט רצה בן בוכרי לפוטון מלשקול, והטעם דלא חיישינן, הוא כמו דאמר בירושלמי (שם) דיש חילוק בין מנחת יחיד למנחת צבור, מנחת יחיד קריבה כליל, ואין מנחת צבור קריבה כליל, והטעם, דבצבור אינם היחידים הראשונים, רק המה עצמים אחרים לגמרי, ע"כ לא תסוב עליהם העשה דכל מנחת כהן כליל, עכת"ד.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג ס"א) דן באריכות בנידון בעלות ציבורית לענין שבת ריבית וחמץ. ומציין שם לגמרא במגילה (דף כז ע"ב) דמבואר

שדה צופים

מיירי וכיון שזה לקט צפוננו וזה לקט דרומו ודאי שזה לקח מזרחו וזה מערבו וע"כ חלק זה סמוך לחלק זה ופשוט הוא. ע"כ.

ובדרך אמונה כתב: זה נותן פאה לעצמו. בסוף קצירתו את שלו וכן השני וה"ה אם עשר אנשים לקחו כה"ג נותנין עשר פאות. וי"א דכ"ז דוקא שלא היו שותפין מעולם אבל אם בתחלה היו שותפין ואח"כ חלקו וכן אחין שחלקו כיון שכבר היו שותפין אין חלוקה באותו אילן נחשבת חלוקה ונותנין פאה אחת וי"א שאין חילוק בזה.

ואם אחד נתן על שניהן, נראה דלא מהני אף דיעבד, וכן אם לא נתנו במחורב ונותנין בתלוש כל א' נותן לעצמו, ואפי' אם יעשוהו גורן א' לא מהני, ואם נתערבו התבואות צריכין לקרות שם כל א' פאה בקצה חלקו בצפוננו או בדרומו בכל מקום שהוא ואח"כ נותן לעני במקום זה כפי חלקו כדלקמן פ"ד ה"י. ע"כ.

המוכר קלחי אילן בתוך שדהו וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים ה"ח) המוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה, אם מכר כל השדה כל אחד ואחד נותן פאה אחת מחלקו שלקח, ואם התחיל בעל השדה לקצור ומכר מקצת ושייר מקצת, בעל השדה נותן פאה הראויה לכל, שכיון שהתחיל לקצור נתחייב בכל, ואם מכר תחלה מפריש הלוקח על מה שלקח ובעל השדה על מה ששייר.

דשייך איסור ריבית גם במלוה לבהכנ"ס, וכן מבואר בש"ע ופוסקים דאסור ללוות בריבית לצורך קהל, וע"כ האיסור שעל המנהלים, הוא משום הבעלות שיש לכל חברי הצבור, והמה שליחותיהו קעבדי, הרי מבואר דיש לחברי הצבור דין בעלות. וכן מוכח ממסכת נדרים (דף מז ודף מח) הריני עליך חרם המודר אסור, הריני עליך ואת על שניהם אסורים, ושניהם מותרים בדבר של עולי בבל, ואסורים בדבר של אותה העיר, ולכאורה צ"ב אמאי אסורין בדבר של אותה העיר, הרי כיון שנעשה נכסי צבור, נשתנה הענין לעצם אחר, ושוב אין לו שייכות עם היחיד, ואיך יש לו כח לאסור על חבריו ממון הצבור, הרי הוי כאוסר דבר שאינו שלו, אלא ע"כ גם בממון הציבור, יש בעלות לכל אחד ואחד, עיי"ש

ולבסוף כתב, דמעתה לכאורה אף בנידוננו יש לדון בזה, דאם בית כנסת וישיבה נידון כממון השותפים, ודאי שחייב פאה, אך אם נאמר שברגע שהקדישו את השדה לשיבה אין כאן בעלים מסויים, אם כן אולי הוא פטור מפאה.

שנים שלקחו את האילן וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות מתנות עניים ה"ב) שנים שלקחו אילן אחד נותנין ממנו פאה אחת, לקח זה צפוננו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו.

וכתב ר"י קורקוס: ולא דוקא מפני שזה צפוננו וזה דרומו דהא בשנים

❧ שדה צופים ❧

להרמב"ם דאמאי לוקח נותן מכל אילן ואילן ולא מאחד על הכל לכך תירץ דכוונת המשנה שמכר לאנשים הרבה וניחא נמי עם מ"ש בפירוש המשנה דקלחי אילן הם שרשי צמחים ואינן אילן ע"כ.

בשי למורא (סי' כ"ב) תמה על הרע"ב דבהכרח הא דאמר ר' יהודה אם שייר הוא תנאי אחד ואם התחיל בעל השדה לקצור הוא תנאי שני כדמוכח סוגיא דחולין וכ"כ התוס' יום טוב דהן תרתי. ואולי העמיס הרע"ב גם תנאי זה בדברי ר"י דכיון שאמר אם שייר פיאה בהכרח התחיל לקצור ובהכרח נמי ששייר לעצמו ורב חסדא ורבא מפרשים כן מלתא דר' יהודה.

ומה שהניח שם בצ"ע על הרמב"ם למה כתב לאנשים הרבה. נראה לענ"ד דלא קשה מידי דלהר"ש הוקשה אמאי נותן פיאה מכל אחד והוצרך לאוקים שמכר לו קלחי אילן ולא קרקע וכן פרש"י חולין דף קל"ח (והוקשה לרש"י לשון התחיל לקצור והוצרך לפרש דפיאה של צמחים פוטר אילנות וזהו תימה והר"ש מפרש שהתחיל לקצור מן האילן ששייר לעצמו) ואולם הרמב"ם מפרש שמכר אילן וקרקעו ולזה הוקשה לו אמאי נותן פיאה מכל אחד ואחד דהא קי"ל בפרקין הי"ט דשדה אילן אין מפסיק בו זרע אחר זולת גדר ולזה כתב הרמב"ם בפ"י המשנה דקלחי אילן לאו היינו אילן אלא שרשי צמחים ועדיין קשה כיון שהן בהכרח מין אחד ר"ל שכל השדה זרועה מין אחד דאי ס"ד שהן מינין הרבה אמאי כששייר בעל השדה

וביאר הגאון בעל דרך אמונה שליט"א, המוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה. ואפי' הן סמוכין זה לזה ואין מפסיק ביניהן שדה של בעה"ב כיון שמכרם לאנשים הרבה כל א' צריך ליתן פאה מחלקו כיון שבשעת קצירה הוא שייך לכמה אנשים, אבל אם מכר לאיש אחד והם סמוכים זה לזה נותן הלוקח פאה אחת לכל מה שקנה אבל אם מפסיק ביניהן שדה של בעה"ב, לא כתב רבינו בהדיא מה דינו.

אבל שאר הראשונים כתבו שאם מפסיק קרקע של בעה"ב אפי' מכרן לאיש א' נותן פאה מכל א' וא' א"כ מכר לו גם זכות בקרקע ליניקה ואפי' באילנות שאין מפסיק אלא גדר מ"מ קרקע של אחר עדיפא טפי ומפסקת ולכן המוכר אילנות בשדהו לחברו ע"מ לעוקרן אף על פי שיכול ללקט פירותיהן לפני שעוקרן מ"מ כיון שאין לו זכות בקרקע ליניקתן הרי הקרקע של המוכר מפסקת ונותן פאה מכל א' וא' א"כ התחיל המוכר לקצור קצת ושייר כדבסמוך.

ובר"ש משמע שאפי' אין מלקט פירותיהן אלא מעבירן כמו שהן לשדהו צריך ליתן פאה כשמעבירן ונותן מכל א' וא' ואם מכר לו פירות לבד לתולשן המוכר חייב בפאה כיון שאין הלוקח זוכה עד שתולשן הו"ל תלישתו כמו בשליחות המוכר והמוכר חייב.

וכתב המעשה רקח: לא ידעתי למה כתב הרמב"ם לאנשים הרבה כיון דלשון המשנה איירי בלשון יחיד ומתוך דברי הפר"ח ז"ל יש לומר מפני שהוקשה

שדה צופים

המוכר אסורין דאצל זה אני קורא קצירך ואצל זה אני קורא שדך, דשניהם חשיבי בעלים לענין פאה ואסורים ליטלה, רק לא בעינן שהקרקע והקמה יהיו של אחד, אם כן לא קשיא על הרשב"ם ז"ל שכתב דקרקע כ"ש חייבת בפאה משום דכתיב פאת שדך, דהשדה גם כן מחייבת בפאה דבעינן קרקע.

והנה בהגהות תפארת יעקב הביא על דברי הרשב"ם ז"ל התוספתא דפ"ב דפאה ה"ט, עכו"ם שמכר קמתו לישראל חייב בפאה, אך הביא שם ראייה מדברי התוס' תמורה (ו' א) דבעינן שיהיה לו קרקע, היינו ממה שכתבו התוס' שם (ד"ה המפקיר) על ההיא דהמפקיר כרמו והשכים לבוקר ובצרו דחייב בלשו"פ, דזהו רק בזכה בגוף השדה אבל אם זכה רק בפירות פטור, והיינו משום דאין לו קרקע ע"ש.

והנה התוספתא דעכו"ם שמכר קמתו לישראל כו' כיון דע"כ אתיא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י כו', שדה של עכו"ם שפיר מחייבת בפאה, מיהו אם גם הקמה של עכו"ם פטורה דממעטינן מקרא דקצירך ולא קציר עכו"ם, אבל שדה עכו"ם לא ממעטינן, אם כן במכר קמתו לישראל שפיר מהני השדה של עכו"ם והקמה של ישראל יחד לחייב בפאה, כיון דלא בעינן שיהא הקרקע והקמה של אחד, אבל התוס' בתמורה במפקיר כרמו והשכים לבוקר ובצרו אם לא זכה בגוף השדה ועדיין היא הפקר השדה עצמה פטורה מפאה, דכמו אם הקמה הפקר פטורה ה"נ אם השדה הפקר, דשדך וכרמך ולא של הפקר, וכמו שכתב

הוא נותן פיאה לכל דהא צריך פיאה לכל מין כנ"ל הי"ד ובהכרח צ"ל דאיירי שמכר ללוקח הרבה מינין ושייר מכל מין לעצמו ומשו"ה הלוקח מפריש מכל מין ומין כנ"ל ה"י והא דקאמר אם שייר בעל השדה נותן פיאה לכל ר"ל לכל אותו המין כדין מלבנות הבצלים (אי נמי דקרקע המוכר המפסקת חשיב כזרע אחר והיה צריך הרמב"ם להאריך. ותו דאם קלחי אילן כפשוטו הרי באילן אין זרע אחר מפסיק) ולפמ"ש הרמב"ם נחא בפשיטות דכשמכר לאנשים הרבה אף על גב דהכל מין אחד ואפי' קלחי אילן ממש שפיר כל אחד מניח מחלקו פיאה ואם שייר מניח בעל השדה פיאה אחת כיון שהכל מין אחד. (מרכבת המשנה).

כתב הרשב"ם ז"ל, דלוקח חייב בפאה אף שלא קנה קרקע, והוכיח ממה דאמרינן המוכר קלחי אילן כו' דאף דהתם אין לו קרקע ללוקח ומכל מקום חייב בפאה, והקשה מזה על הרשב"ם ז"ל שכתב בב"ב (ק"נ א) על ההיא דקרקע כ"ש חייבת בפאה דבפאה כתיב פאת שדך קרקע כ"ש אלמא בעינן קרקע ע"ש.

והנה זה דאם מכר קמתו ושייר קרקע לפניו דחייב בפאה מוכח להדיא מההיא (פאה פ"ה מ"ו) דהמוכר את שדהו המוכר מותר והלוקח אסור, והביא שם הר"ש ז"ל מהירושלמי מתני' בשמכר לו שדה וקמתה, אבל מכר לו קמה ושייר לו שדה אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך ע"ש, ומוכח דאם מכר קמה ושייר קרקע לפניו חייב בפאה, אך מוכח גם כן משם דבין הקציר ובין השדה מחייבין הפאה, דהא בין הלוקח ובין

שדה צופים

להפריש מזה על זה אף כשקרקע בעה"ב מפסקת ביניהם, כי אינה מעכבת בקצירתן יחד, וראה ציון ההלכה [שם ס"ק רד].

כתב רש"י ז"ל (בחולין קל"ח. ד"ה נותן) דמש"ה צריך הלוקח ליתן פאה מכל אילן ואילן ואין אחד מהם פוטר את חבירו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן פאה א' לכולן, וכ"כ בפ"י הרא"ש ז"ל (כאן) דמש"ה נותן פאה מכל אילן ואילן כיון דאין לו בקרקע כלום אפילו לצורך יניקת האילן אין השדה מצרפן ע"ש, היינו דשם בעלים אחר מפסיק אף לאילנות וכיון שיש ביניהם שדה של אחר מפסיק, ונראה דזה דוקא אם האילנות היו נטועים פחות ממטע י' לבית סאה אבל במטע י' לבית סאה הלוקח נותן רק פאה אחת אף אם אין השדה שלו, דהא בזרעים במוכר קמתו לחברו לקצור הלוקח חייב בפאה ואינו נותן רק פאה אחת, ואף שאין להלוקח בקרקע כלום, ואמאי אין הקרקע מפסקת בין שבולת ושבולת, וכדאמרין בירושלמי קידושין (פ"ב ה"ה) לענין זכיה, רב חסדא אמר נכסי הגר החזיק בצפונן ע"מ לקנות בדרומן כו' ולא נתכוין לקנות באמצעיתן לא קנה, מתני' פליגא על דרב חסדא גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו כו' המחזיק בקמה חייב בלקט שכחה ופאה כו' ואין אויר מפסיק בין שבולת לשבולת כו' ע"ש, ואם כן ה"נ לענין פאה כיון דאיכא הפסק בין שבולת ושבולת והקרקע אינו שלו מה מצרפן לפאה, וע"כ לענין הפסק בפאה כיון דכל הקרקע צריך לקמה אפילו לא הקנה לו הקרקע

הרמב"ם ז"ל (פ"ה ממתנ"ע הכ"ז) במפקיר כרמו ולשחר עמד ובצרו דחייב משום דקרינן ביה שדך וכרמך, דמשדך וכרמך ממעטינן של הפקר דלחייב פאה בעינן גם כן קרקע, דאף השדה מחייבת בפאה, רק לא בעינן שתהא השדה והקמה של אחד, אבל כל שהשדה פטורה אף הקמה פטורה. (מקדש דוד, סימן לא).

נותן פאה מכל אחד ואחד.

ואינו יכול לפטור את כולן בפאת אילן אחד, כי הואיל והשדה אינה שלו, אין האילנות נחשבים כנמצאים בשדה אחת אלא כאילו כל אחד בשדה בפני עצמו.

ופירש הרא"ש, כיון שאין לו בקרקע כלום אפילו לצורך יניקת אילנות אין השדה מצרפן, ובכל חד וחד קרינן ביה "שדך".

אך בחולין (קלח ע"א) כתב בתוס' רא"ש כי "אף על פי שנחל ושלולית אינם מפסיקין לפאה באילנות, שאני הכא שמפסיק חיוב של אחר בינתיים", ולביאורו הנ"ל אין צורך לטעם זה, כי רק בין האילנות שבשדה אחת אין מפסיקין, אך כשהשדות חלוקים חלים חיובים נפרדים, ולכן כשאין לו חלק בקרקע אין מפריש מזה על זה.

וראה בדרך אמונה [פ"ג ממתנ"ע ס"ק קי] שהביא מחלוקת האחרונים אם גם שדה של אחר מפסקת או רק שדה בעה"ב, ולכאורה תלוי בביאורים אלו. ויש לדון אם יש נפקא מינה בין הביאורים באופן שקנה קרקע ליניקתן לענין

שדה צופים

שבשני מינים אין מפרישים מזה על זה. ותירץ שבאופן זה שעיקר השדה הוא של זרעים והאילנות עלו מאיליהן ועומדים להעקר, פוטרם הזרעים את האילנות, ואינו דומה לשני מיני זרעים.

ונראה כוונתו שהחילוק בשני מינים בפאה אינו כחילוק בתרומה, שהרי חיוב פאה אינו חל על הפירות אלא על השדה, ולפיכך אין מין הפרי גורם שלא יוכל להפרישו על מין אחר, אלא רק משום שנחשבים כשדות חלוקים, [וכן משמע בקרית ספר שמין על מין אחר נחשב כהפרשה משדה על חברתה, וכן ביאר במקדש דוד סימן סב], ולפיכך כשהם טפלים לשדה שעיקרה זרעים נפטרים בפאת זרעים.

ובתחילת דבריו הוכיח כדעת רש"י מהחיוב שחל על האילנות על ידי תחילת קציר בזרעים, ואילו מפריש פאה רק מהאילנות לא היה חל חיוב עד שיתחיל ללקוט מהאילנות, אך דחה לפי פירושו כי ע"י קציר הזרעים שהם עיקר השדה חל חיוב פאה על כל השדה אף לפי הר"ש, שאינו מפריש אלא מאילנות על אילנות, ונראה שכוונתו שחיוב פאה חל על "השדה", אך הפרשת פאה אינה מועילה אלא מאותו המין, ואף שקציר מין אחד מחייב את כל המינים שבשדה, אין פאה ממין אחד פוטרת, אלא צריך להפריש מכל מין על מינו, וכעין זה מבואר בתורת זרעים ריש פאה ע"ש. אכן, כבר הבאנו שהר"ש ביאר שהכוונה שליקט מהאילנות.

ואין לו בה כלום אינה מפסקת דזה דוקא אם הקרקע ראויה לעצמה וה"נ באילנות במטע י' לבית סאה דכל הקרקע צריכה לאילנות דמ"ש אילנות מקמה.

והנה רש"י ז"ל שם כתב קלחי אילן אילנות עצמן לקח עם פירותיהן, להכי נקט לשון קלחי שאין שדה זו שדה אילן אלא שדה לבן וגדלו בה שנים או שלשה אילנות ומכרן ע"ש, ונראה דלהכי כתב רש"י ז"ל כן דאם היתה שדה אילן אף אם שייר קרקע לעצמו הלוקח נותן פאה אחת כיון דכל הקרקע צריכה לאילנות. (מקדש דוד).

בעל השדה.

לגלות לנו דכשלא מכר לו את הקרקע איירי, קראו בעל השדה, משא"כ בכוליה מכלתין דנקרא בשם בעל הבית, לרמוז דבעל שדה ישתדל להיות מתחילה בעל הבית, כי בתחילה יבנה בית, ואח"כ יטע כרם. (הון עשיר).

אבל אם שייר בעל השדה הוא נותן פאה לכל.

פירש"י (חולין קלה ע"א) אבל שייר אחד לעצמו רמיא כולה חיובו עליה ונותן פאה בקרקע בזרעים לעניים ופוטר את כל האילנות.

אך הר"ש פירש שמפריש מהאילנות ששייר אצלו.

ובתוס' רא"ש (חולין שם) תמה על פרש"י, איך יכול להפריש מזרעים על אילנות והרי שנינו [בפאה פ"ב מ"ה]

משנת אליעזר

רע"ב

(ו) רבי אליעזר אומר קרקע בית רובע. (ו) רבי אליעזר אומר, קרקע בית רובע. מקום שראוי לזרע בו רובע הקב, ופירשו בו שהוא עשר והוא עשר אמות וחצי על עשר אמות בקרוב, חייבת בפאה ובפחות מזה אינו חייב, רבי יהושע אומר, בית רובע שראוי לזרע בה רובע הקב

שדה צופים

וקלח חשיב קרקע כ"ש, וכדאמרין בירושלמי (פאה פ"ג ה"ז) לר"ע דקרקע כ"ש חייבת בפאה היינו קלח אחד, ומוכח דאף חכמים ס"ל דקרקע כ"ש חייבת בפאה ופסק כחכמים דהלכה כרביהם. ע"כ.

וראה עוד בשו"ת ישועות מלכו (לקוטי שו"ת סימן יט) שהקשה ג"כ ע"ד רש"י הנ"ל, דמשמע מדבריו דזרעים פוטרין לאילנות, וזה ההיפך מהמבואר (בפ"ג משנה ח' דפאה) בזרע שדהו שני מינין אע"פ שעשאן גורן אחד נותן שתי פאות וצ"ע.

משנה ו

רבי אליעזר אומר קרקע בית רובע וכו'.

עיין שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן ריח) שכותב בתו"ד: ולכן הנכון לע"ד דר"א ור' יהושע פליגי נמי אם בעי קרקע לפאה דלר"א שנותן שעור במדת הקרקע בין עושה מעט או הרבה סובר דבעי קרקע והשעור שיליף מכלאים הוא מדין בית רובע שהוא הפסק בין שדה לשדה כפי' ראשון דר"ש אלמא דבית רובע הוא שדה בפני עצמה ולכן חשוב להפסיק בין השדות ועיין בשנות אליהו פ"ב מכלאים מ"י מפורש טעם זה. והוא סובר שכיון דכתיב שדך בעי לפאה שיהיה לו קרקע בשם שדה דהוא בית רובע. (ופלא גדול על פי' ב' דהר"ש דיליף מרובע ממין אחר בסאה ימעט שאין מובן השייכות לכאן). וכן ר' טרפון שנותן שעור במדת קרקע ששה על ששה טפחים נמי סובר דבעי קרקע ויליף ג"כ מכלאים אך מדין ערוגה שחזינן שיש לו חשיבות להתיר חמשה זרעונין ולא נאסר מצד ערבוב דסובר ר"ט דדין ערוגה הוא דרשא מקרא כדסובר כן הירושלמי כדאיתא

עיין מקדש דוד (סימן לא) וז"ל: בפאה (פ"ג מ"ו) פליגי תנאי בשיעור הקרקע החייבת בפאה, והנה הרמב"ם ז"ל פ"ב ממתנות עניים ה"ג פסק כר"ע דקרקע כ"ש חייבת בפאה, והתי"ט עמד ע"ז וכתב דריב"ב דאף דקדם לר"ע לא היה רבו והני תנאי דפליגי על ר"ע אין שנים חברים בסברא אחת אלא כולהו פליגי אהדדי ע"ש, ונראה דמקור הרמב"ם ז"ל מדאמרין בירושלמי (פאה פ"ג ה"א) גבי ומודים חכמים לר"ע בזרע שבת או חרדל בג' מקומות שנותן פאה לכל או"א, אמר שמואל לפי שאין ראשון שבהם ממתין לאחרון, על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע"ש, דכל קלח וקלח חשיב כשדה בפ"ע, וקשה אם כן אמאי חייבין בפאה כלל, וע"כ משום דקרקע כ"ש חייבת בפאה וכן כל קלח

פאה פרק ג

צמ

משנת אליעזר

רע"ב

אמות ומחנה על עשר **קָאָתִים**, **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר**, **הַעוֹשָׂה סָאָתִים**
אמות נקירוז: העושה **שְׂשָׂה עַל שְׂשָׂה טְפָחִים**, **רַבִּי**
סאתים. ר' יהושע לא **דְּאִזְלִינָן לְפִי גְדוּל**
אזיל נמר זריעה, אלא **יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה אוֹמֵר**, **בְּרִי**
אומר **שְׂשָׂה עַל**
שְׂשָׂה טְפָחִים דְּהֵינּוּ אִמָּה עַל אִמָּה, **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה אוֹמֵר** שְׁעוּרוֹ **פְּדֵי לְקַצוֹר**

שדה צופים

שבכל אופן אין זה בבת אחת. (ותימה על המש"ר דכתב דטעם אינו יכול להגביהו שייך אף בקמה ולכאורה אין שייך כלל). ולכן צריך לומר בקמה טעם אחר שקמה שיש בה סאתים הוא חשוב להקרא שדה ובקרא כתיב שישכח בשדה ולא שדה. וזה נראה לפרש בטעם ר' יונה בירושלמי פ"ו על הא דקמה שיש בה סאתים שיליף מבשדה שקמה שיש בה סאתים אינה שכחה שפירושו דצריך לשכח בשדה ולא שדה. וזה שא"ר יונה גם הא דעומר שיש בו סאתים אינו שכחה שמשמע כפי"הר"ש דמקיש שכחת קמה לשכחת עומרין הוא מחמת דבלא היקש לעומרין לא היינו יודעין כמה קמה הוא חשוב בשם שדה אבל עצם הדין לא ילפינן מההיקש כיון דאין שם הטעמים שבעומרין. ובע"כ מוכרחין לומר כן דהא מצינו חלוק גדול לדינא בין סאתים דעומר לסאתים דקמה דבעומר בעינן סאתים ממש שלא יהיה שכחה ובקמה סגי בראויה לעשות סאתים שרואין אפי' שדופות כמלאות כמפורש בתוספתא פ"ג הי"ב לגירסת הגר"א וכן איתא במלאכת שלמה בשם הרש"ש במ"ח, ואם עיקר הדין ילפינן מקמה איך אפשר להיות משונה בדינו כדהוכיח מזה בתוס' אנשי שם בשם ש"ל ששוין ויקשה להתוספתא לגירסת הגר"א. ולכן צריך לומר כדבארתי

בר"ש רפ"ג דכלאים ולכן סובר מדיש לו חשיבות לזה הוא בשם שדה דגם הוא סובר דבעי שיהיה קרקע בשם שדה. ור"א דלא יליף מערוגה סובר דדין ערוגה אינו מדרשא גמורה מקרא רק מסברא בעלמא ולא שייך למילף לכאן שהוא בשם שדה ולכן יליף מדין בית רובע. אבל בזה שוין תרוייהו שבעי שיהיה קרקע וגם בשעור שם שדה.

אבל ר' יהושע שנותן שעור לתבואה שיהיה סאתים ולא למדת הקרקע דלא איכפת ליה אם יהיו הסאתים בקרקע מועטת או בקרקע גדולה סובר שלא בעי שיהיה לו קרקע לפאה ולכן אין שייך ליתן מדה לקרקע דהחויב הוא רק לקמה ושייך ליתן שעור רק בהקמה ושם שדך סובר ששייך גם על קמה מחוברת אף בלא קרקע. ויליף זה וגם השעור משכחה דשכחה לכו"ע הוא תלוי רק בקמה כדבארתי ומ"מ כתיב שם שדך וחזינן שם דסאתים אינו שכחה אף בקמה אף דאין שייך ב' הטעמים שבשכחת תלוש דטעם עומר ולא גדיש לא שייך בקמה דילפינן מבשדה שלא שייך למעט מכאן גדיש כדאיתא במשנה ראשונה פ"ו מ"ז וטעם אין יכול להגביהו ג"כ אינו שייך דעדיין לא בא לכלל הגבהה ואין שכחתו מלהגביה וליטול אלא מלקצור

משנת אליעזר

רע"ב

וְלִשְׁנוֹת פְּעַם שְׁנֵי, לְקַצֵּר וְלִשְׁנוֹת. וְהִלְכָה בְּדַבְּרָיו. קרקע המוֹלִיחָה סֹאמִים
 שֵׁשׁ בְּקָמָה לְמֵלֵאוֹת, שֶׁהֵן י"ג קִצְוִן: לְקַצֵּר קרקע המוֹלִיחָה סֹאמִים
 כְּפֹ פְּעָמִים, שְׁדָרְךָ וְלִשְׁנוֹת. דֶּרֶךְ הַקּוֹזְרִים וְלִשְׁנוֹת פְּעַם שְׁנֵי,
 הַקְּצִירָה אוֹחוּ בְּיָדוֹ מְלֵא הַיָּד וְקוֹצֵר, הַקְּצִירָה אוֹחוּ בְּיָדוֹ מְלֵא הַיָּד וְקוֹצֵר,
 וְהִלְכָה בְּדַבְּרָיו שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֵּן בְּתִירָה וְהִלְכָה בְּדַבְּרָיו שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֵּן בְּתִירָה
 . רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, קֶרְקַע פֶּלַּ שְׁהוּא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, קֶרְקַע פֶּלַּ שְׁהוּא

שדה צופים

כיון דלא יליף משום דבר דלכן סובר כל שהו איך סובר בדין קרקע אם צריך כדסברי ר"א ור"ט או לא צריך כדסברי ר' יהושע וריב"ב אם מפרש שדך קרקע דוקא או גם קמה לבד. וזה בעי ר' מנא אם מזה שלא אמר ר"ע קמה כ"ש מוכח שסובר דבעי קרקע ודחה דאין להוכיח מזה דאמר קרקע דהוא בגין דתני בכורים ונשאר בספק דלהחליט מנא ליה כיון שאיכא תנאי ר"א ור"ט דסברי דבעי שיהיה לו קרקע ולכן ודאי שרק נשאר בספק. זהו מה שנראה ומוכרח לפרש בדברי ר' מנא כדי שלא יקשה עליו מר"א ונסתלקה קושיית הרש"ש על הרשב"ם ורע"ב דסברי דבעי שיהיה לו קרקע מר' מנא בירושלמי שמפורש שלא בעי קרקע דהא בהכרח הוא רק מסתפק ולכן הכריעו לפרש כפשטות הלשון דב"ב דף ק"ג דמשמע שמצריך שיהיה לו קרקע. ע"כ. ועיי"ש עוד באריכות.

ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מתנות עניים ה"ג) קרקע כל שהוא חייבת בפאה ואפילו היתה של שותפין שנאמר קציר ארצכם אפילו של רבים.

וביאר הגאון בעל דרך אמונה שליט"א, קרקע כל שהוא. ר"ל אם יש לו

שעיקר הדין אין למילף מההיקש כיון שאין שם הטעמים שבעומר אלא עיקר הדין והטעם ילפינן מקרא דבשדה ולא שישכח שדה ומעומר ילפינן בהיקשא רק שהשעור הוא סאתים. ומאחר שהוא מטעם אחר מחמת חשיבות שדה מסתבר למתני' דהחשיבות בקמה הוא רק בשטח קמה שיהיה ראויה לעשות סאתים אף שמחמת שהן שדופות לא יהיו סאתים אבל בתלוש שהוא מטעם גדיש או מטעם שאין יכול להגביהו אינו שייך רק כשיהיה ממש סאתים דרק אז הוא גדיש וזהו טעם ברור ומוכרח להתוספתא.

וכן סובר ר' יהושע ולכן יליף מזה שקמה בשם סאתים הוא בשם שדה דמחייב הקרא בפאה שתלוי ג"כ בקמה ולא בקרקע כשכחה. ומסתבר שגם בפאה יחייב ר' יהושע אף רק בראויה לעשות סאתים כמו בשכחה דיליף משם. וא"כ סובר ר' יהושע דלא בעי שיהיה לו קרקע לפאה. וכן מסתבר שגם ר"י בן בתירא שסובר כדי לקצור ולשנות שהוא נמי שעור בקמה לא בקרקע נמי סובר שא"צ שיהיה לו קרקע אף שאין הכרח לדבריו. וכן סובר ר' מנא ולכן לא בעי כלום אליבא דר"א משום שברור לו שר"א דוקא אמר קרקע ור' יהושע לא מצריך קרקע. אבל בדר"ע יש להסתפק

פאה פרק ג

קא

משנת אליעזר

רע"ב

כ"ל שהוא חייבת **שְהוּא**, חַיִּיב בַפְּאָה, וּבַכְּפוּרִים, חַיִּיבַת בַּפְּאָה, בַּפְּאָה. דְּסַנְיָרָא לִיהַּ וּבַכְּפוּרִים שֶׁל חֲטִיִּים פֹּאֵת שְׁדַךְ כָּל שְׁהוּא וְלִכְתּוּב עָלָיו פְּרוּזְבוּל, וְלִקְנוֹת וּשְׁעוּרִים, דְּכַתִּיב

בַּתּוֹרָה (שְׁמוֹת כ"ג י"ט) "רְאֵשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא" שְׁעוּרוֹ בְּכָל שְׁהוּא, כְּשֶׁעוֹר יִנְיָקְתּוֹ, וּבְאֵילָן שְׁעוֹר יִנְיָקְתּוֹ ט"ו אִמָּה סָבִיב הָאֵילָן, וְלִכְתּוּב עָלָיו פְּרוּזְבוּל, שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כָּל חוֹבוֹת, וּבֵית דִּינֵו

מִשְׁמַע, וּפְלִיג, אֲכוּלָּהוּ: וּבְכּוּרִים. דְּכַמִּיז צִהוּ אֲדַמְתָּךְ, וְהֵי מִיֵּלֵי צְכּוּרֵי חֲטָה וְשַׁעוּרָה, אֲזַל צְכּוּרִים שֶׁל אֵילָן אֵינוֹ חַיִּיב אֲלָא אִס כֵּן יֵשׁ לוֹ קַרְקַע שֶׁשׁ עֲשָׂרָה אֲמוֹת סָנִיז לְאֵילָן שְׁהוּא שְׁעוֹר יִנְיָקְתּוֹ: וְלִכְתּוּב עָלָיו פְּרוּזְבוּל. הֲלָל

שדה צופים

שם, עיי' לח"מ הל' עבודת יוה"כ פ"ב ה"ב, ובחידושינו שם. ע"כ.

עיינ שו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן קלא) וז"ל: אשר הציע לפני דברי התוס' ב"ב ק"נ ע"א ד"ה וכל היכי דתני כ"ש א"ל שיעורא והתנן וכו' וכמה כ"ש א"ר מנה ופרס וכו' ואע"ג דקרקע כ"ש חייב בפאה היינו כ"ש דוקא כדאמר' לעיל בפ' לא יחפור דף כ"ז ושם ד"ה בחטה וכו' היינו משום דמסתבר טפי הכי וכו' עכ"ל ותמה רע"א בהגהותיו מאין ידעו התוס' דלאביי כללא הוא דבכל מקום דתני כ"ש יש לו שיעור ולכן הקשו התוס' מהא דלעיל כ"ז דלמא הכונה דאית דוכתא דכ"ש יש לו שיעור אבל מ"מ לפעמים אין לו שיעור כלל.

ורו"מ פי' דכונת התוס' להקשות מה פריך לעיל כ"ז על עולא ממתני' דר"ע אומר קרקע כ"ש חייב בפאה ובביכורים וכו' וקשיא לעולא דאמר דאילן שאין לו ט"ז אמה קרקע אינו חייב בביכורים והא י"ל דכ"ש יש לו שיעור ולק"מ לעולא ולזה תי' דמסתבר טפי כר"י דכ"ש דוקא ודלא כאביי עכ"ד.

אפי' משהו קרקע זורע בה חייב להשאיר פאה, מיהו דוקא בצמח בה שבולת אחת וממנו יצאו כמה שבולות וקצר אחת מהן חייב להשאיר פאה דאל"ה הרי אין חייב בפאה עד שיקצור שבולת אחת. וכאן שאין לו לקצור אלא אחת איך יתחייב. וכן אפי' אין לו קרקע כלל רק קנה קמה כל שהוא מחברו בלי קרקע ג"כ חייב בפאה ובלבד שיהא שם לקצור ב' פעמים כנ"ל. וכן עציץ נקוב חייב בפאה.

וראה בספר המאיר לארץ שהקשה על הרמב"ם שפסק כר' עקיבא, דהא ר' יהושע רבו הוא, כדאיתא סנהדרין דף ס"ח, וגם ר' טרפון רבו הוא, לפי מ"ש הכ"מ בהל' עדות פ"ה ה"ח, דמשו"ה פוסק שם כר"ט נגד ר"ע, משום דס"ל דר"ט רבו הוא, וכדאיתא כתובות דף פ"ד, והלכה כר"ע מחבירו ולא מרבו, כדאיתא שם לחד אוקימתא, ומר' אליעזר לק"מ, אף על גב דג"כ רבו הוא כדאיתא סנהדרין דף הנ"ל, אכן הא אמרינן ברכות דף ל"ז ר"ע במקום ר"א עבדינן כוותיה, עיי' ג"כ בחידושינו לעיל הל' ערכין פ"ח הי"ג, וגם מר"ט אפשר דלק"מ, ע"פ מ"ש בחידושינו שם הל' עדות לסתור בזה דברי הכ"מ

משנת אליעזר

רע"ב

שָׁל הַלֵּל, תִּקְנוּ עִמּוֹ נְכָסִים שְׂאִין לָהֶם אַחֲרֵיכֶם תִּקְנוּ מִשׁוּם תִּקְנַת הַלְוִיִּם, מִשׁוּם תִּקְנַת הַלְוִיִּם, שְׂאִם מוֹסֵר חוֹבוֹתָיו לְבֵית דִּין שֶׁהֵם יִגְבוּ, אֵינָה מְשַׁמְטָת, שְׁהָרִי הַחֹב כְּאִילוֹ גְּבוּ כְּכֹר, וְדוֹקָא שְׂיֵשׁ לְלוֹה קַרְקַע, דְּאָז הָיִי הַחֹב כְּאִלוֹ כְּכֹר גְּבוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין וְלֹא קִרְיָנָן בֵּיה (דְּבָרִים ט"ו ב) "לֹא יִגַּשׁ" וְחֻשְׁבִּינָן לְקַרְקַע כֹּל שֶׁהוּא כְּאִלוֹ שְׁנָה כֹּל הַחֹב, דְּאִין אֹנְאָה לְקַרְקַעוֹת, וְלִקְנוֹת עִמּוֹ נְכָסִים שְׂאִין לָהֶם אַחֲרֵיכֶם , דְּהִינּוּ מְטַלְטְלִין, דְּנִיקְנִין אֲגַב קַרְקַע כֹּל שֶׁהוּא, כְּשֶׁקְנָה הַקַּרְקַע בְּכֶסֶף, וּבְשֵׁטֶר, וּבְחֻזְקָה, וְאִפְלוּ הַמְטַלְטְלִין, אֵינָן עַל הַקַּרְקַע:

שמשמטת החוב, תקן שיהא מוסר שטרותיו לבית דין, וכותב, מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינין כל חוב שיש לי שאגזבו כל זמן שארצה. ומשכתבו לו שטר זה, שוב אין שביעית משמטת חובו. ודוקא כשיש קרקע כל דהו ללוה, דאז חשבו כאלו החוב גבוי כבר ציד צית דין, ומו לא קרינן ציה לא יגוש, ומשצין לקרקע כל שהוא כאלו שוה כל החוב, דאין אונאה לקרקעות: ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות. דמטלטלין נקנין אגב קרקע בכסף בשטר ובחזקה, כדתנן בפרק קמא דקדושין ושם מפורש:

שדה צופים

כ"ש משמע דוקא ולכן הקשו התוס' מאי דיוקא מדקתני כ"ש כיון דלפעמים אית לי' שיעורא א"כ י"ל דמיירי באילן ואע"ג דעכ"פ מוכח דלא כעולא שהרי פליג ר"ע ע"ד ר"א ור"ט וכמש"ל מ"מ עכ"פ אין הוכחה מלשון כ"ש דמיירי בחטה ואמאי קאמר דייקא נמי ואין תמיהת התוס' דוקא לאביי דבזה י"ל דהש"ס סבר התם כר"י.

אבל קושי' התוס' סובבת גם אליבא דר"י דהא כיון דמשני למתני' דראשית הגז אליבא דרב דאידי דקאמר ת"ק שיעורא רבא אמר איהו שיעורא זוטא וקרי לי' כ"ש א"כ גם במתני' דפאה י"ל דמיירי באילן אלא דלגבי שיעורא דר"א ור"ט נקט ר"ע כ"ש ולעולם יש לו איזו שיעור ומנ"ל למידק דמיירי בחטה אחת ולזה תי' התוס' דנהי דלפעמים אשכחן דכ"ש יש לו שיעור מ"מ אינו מצוי וברוב מקומות הוא כ"ש ממש לכן קאמר הש"ס

והנה בגוף פירושו גם בס' פני שלמה לב"ב שם פ' כן אבל בתי' התוס' הגיה שם בתוס' אולם הנה מה שהביא הפנ"ש ורו"מ דהש"ס פריך שם מדנקט קרקע כ"ש ליתא שהרי הש"ס קאמר שם דייקא נמי דקתני כ"ש מוכח דהקושיא אינה מדנקט כ"ש ונראה דקושי' הש"ס לעולא הוא דהא במתני' דפאה קתני דר"א אומר קרקע בית רובע חייב בפאה והיינו בת עשר אמות ומחצה על עשר בקירוב ולר"ט ששה על ששה טפחים ועלה פליג ר"ע ואמר קרקע כ"ש חייב בפאה ובביכורים וא"כ ר"ע ממעט בשיעור יותר מר"א ור"ט וגם בפחות מעשרה אמות או גם מששה על ששה טפחים סגי וכיון דקתני בפאה ובביכורים קשיא שפיר לעולא דאמר דבעי' דוקא ט"ז אמות לחיובא דביכורים באילן וע"ז משני בחטה ומסיק הש"ס דייקא נמי דמיירי בחטה דקתני כ"ש משום דלשון

שדה צופים

ויובל הי"ט): "אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אם אין קרקע ללוה מוכר לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו אפילו קלח של כרוב" ע"ש.

והטור ז"ל בחשן משפט (סימן ס"ז) כתב: "אין פרוזבול מועיל אלא אם כן יש לו ללוה קרקע, ומיהו אפילו יש לו כל שהוא". ע"כ. הנה שהשמיט הא דמבואר בגיטין דכל שהוא ר"ל בגודל קלח של כרוב וכנ"ל וי"ל.

אכן בחדושי הרשב"א בגיטין (שם) מפורש כתב: דהא קרקע כל שהוא קתני ודוקא קתני, ואף על גב דאיבעי להו עלה וכמה, ואהדרו כדאמר רבי חייא בר אשי אמר רב אפילו קלח של כרוב, לאו למימרא דשיעורא בעינן וקלח של כרוב דוקא, דהא תני בפרק קמא דקדושין (כ"ו א') נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות, ואיבעיא להו עלה מי בעינן צבורין או לא בעינן, ואתי למיפשטא מדתנן רבי עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובביכורים וכותבין עליו פרוזבול ונקנין עמה נכסים שאין להם אחריות, ואי סלקא דעתך בעינן צבורים, כל שהוא למאי חזי. תרגמא שמואל בר ביזנא קמי דרב יוסף בר אויא לנעץ בה מחט, ואמר ליה רב יוסף קבסתן איכפל תנא לאשמועינן מחט, ואמר רב אסי מי לא עסקינן דשויא אלפא זוזא. אלמא דשיעור קלח של כרוב לאו דוקא, דאם כן אמאי איכפלו לאוקמא בשיעור מחט ותלי בה מרגניתא, לוקמה בשיעור מלא קלח של כרוב דחזיא לאוקמי בה כמה מרגניתא וכו', עכ"ד הרשב"א.

דייקא נמי דקתני כ"ש משום דמסתבר הכי טפי דסתם כ"ש משמע כ"ש ממש וזה מבואר בתוס' עירובין י' ע"א ד"ה ושני וכו' ואין סברא דמשהו ל"ד דא"כ ה"ל לפרושי כי התם ע"ש אבל קושי הש"ס לעולא הא איננו מדיוקא דלשון כ"ש אלא משנת דר"ע הא ממעט שיעורו משיעור דר"א ור"ט ומוכח דלא כעולא וכמש"ל אלא דהש"ס מסייע נמי דמיירי בחטה מדנקט כ"ש והיינו משום דמסתבר טפי הכי דכ"ש דוקא מפני שמצוי בו ברוב מקומות שהוא דוקא דהיינו כ"ש ממש שאין לו שיעור וש"מ דהיינו בחטה.

וע' בש"ך חו"מ סי' ת"י סק"ב ועי' רמב"ם פכ"ג מכלים ה"ג במ"ש דכל פחות מגע"ג אצבעות טהור מכולם והראב"ד תמה דהא קתני ולאחזיה בכ"ש ושיעור גע"ג מדעתו כתב והכ"מ השיב שא"א לומר שכ"כ מדעתו אלא איזו בקיאות וכה ראיתי בפנ"ש שם שתמה על התוס' דהא התם הקושיא לעולא והא בחולין קל"ז ע"ב סובר עולא דכ"ש דוקא ולק"מ דהא הש"ס פריך עלה התם ממתני' דהתם דקתני וכמה נותן לו משקל ה' סלעים ביהודה וכו' ע"ש ועוד דודאי מצינו כ"ש שיש לו שיעור כמ"ש בעלי הכללים ועמ"ש בדעת סי' ל"ה סק"א אלא דמסתמא מסתבר טפי דכ"ש דוקא וזהו כמ"ש - ולפענ"ד הוא האמת בכונת דברי התוס'. ע"כ.

ולכתוב עליו פרוזבול.

הנה בגיטין (ל"ז ע"א) מבואר דמש"כ כאן "כל שהוא" היינו קרקע בגודל קלח של כרוב ע"ש וכ"כ הרמב"ם (פ"ט דשמיטה

שדה צופים

מבואר דס"ל דכל שהוא הוא כפשוטו, כל שהוא ממש, ודלא כהרמב"ם הנ"ל. וי"ל דהטור ג"כ ס"ל כהרשב"א.

ובספר ברית יעקב (סי' ז' אות ד') להגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א כתב: ודע דמסתפינא למימר אבל אי אפשר לי לכבוש הנראה לי, והוא שמדברי הרמב"ם ז"ל שכתב "אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אם אין קרקע ללוה מוכר לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו אפילו קלח של כרוב". נ"ל דפליג על רש"י בגיטין (שם), והרא"ש שפירשו "ואם אין לו קרקע ללוה מזכהו המלוה קרקע כל שהוא בתוך שדהו", שלדבריהם ביאור הגמרא אפילו קלח של כרוב, היינו דסגי אפילו בקרקע בגודל קלח של כרוב (או שאפשר לגדל בה קלח של כרוב).

אבל הרמב"ם פירש כפשוטו, אפילו זיכה המלוה ללווה קלח של כרוב בתוך שדהו, נמי כותבים עליו פרוזבול, ולא מיירי שזכהו קרקע כלל, וטעמא דמילתא, דכל דהקלח יונק מן הקרקע דינו כקרקע, וכמפורש בתלמוד שם דרב אשי הוה מקני ללוה גידמא דדיקלא וכתב עליו פרוזבול, ופרש"י "גידמא דדיקלא גזע דקל קצוץ, והגזע מחובר לארץ", ואם כן מה לי גידמא דדיקלא מה לי קלח של כרוב, ודו"ק. וע"ש מ"ש עוד בזה.

עיין שו"ת אגודות אוזב (ח"מ סי' א') אם כותבין פרוזבול על קרקע של שותפין.

ולקנות עמה נכסים שאין להן אחריות בכסף ובשטר ובחזקה.

בדברי יחזקאל (סי' מ"ד) חקר במהות קנין אגב, האם זה שהתורה חידשה שהמטלטלים טפלין לה קרקע, וכשמקנה לחבירו את הקרקע ממילא נקנה אליו המטלטלין שהם טפלין אל הקרקע.

ויל"פ בענין אחר, כמו דמצינו בקנין חליפין למאן דאמר שהוא בכליו של מקנה, והיינו כשהמוכר מקנה את הסודר להקונה, זהו המעשה קנין שע"י נקנה החפץ לחבירו, ה"נ בקנין אגב יל"פ שע"י שמקנה לו את הקרקע, זהו המעשה קנין שע"י זה קונה את המטלטלין.

והנה בבבא בתרא (דף מ"ד) איתא דאף למ"ד דא"א לשעבד מטלטלין, מ"מ יכול לשעבד מטלטלין ע"ג קרקע. וק' כיון דשום קנין שבעולם אינו מועיל לשעבד מטלטלין, במאי עדיפא קנין אגב דמהני לשעבד מטלטלין.

ומוכח מזה כצד הראשון דקנין אגב היינו שהמטלטלין בטלין וטפלין אל הקרקע, והיות שהקרקע שפיר משתעבד, ממילא המטלטלין נטפלין אל הקרקע וגם כן משתעבדין, (ועיי"ש מה שכתב לדחות ראי' זו).

ועיי"ש שהביא מחלוקת ראשונים אי מהני קנין אגב להקנות מטלטלין אגב קרקע כשמקנהו את הקרקע במתנה ע"מ להחזיר, שיהי' בשבילו רק בשביל לקנות אגבה המטלטלין.

וכתב דתליא בחקירה הנ"ל, דאם נפרש (כצד הב') שמעשה ההקנא' של

פאה פרק ג

קה

רע"ב

משנת אליעזר

(ז) **שְׂכִיב מְרַע. הַשׁוֹכֵן** (ז) **הַפּוֹתֵב נִכְסָיו שָׁכִיב מְרַע,** (ז) **הַפּוֹתֵב נִכְסָיו**
 על מטתו מחמת **שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא,** **שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא,** **שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא,**
 מולי: שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא. כל הני שִׁיר קַרְקַע כל שְׂהוּא דתנן
 שהוּא. כל הני שִׁיר קַרְקַע כל שְׂהוּא דתנן, לאו דוקא
 זמנתינן מכאן ועד סוף פרקין, לאו דוקא
 קַרְקַע, דהוּא הדין מטלטלים כל שְׂהוּא, אלא
 (ז) **הַפּוֹתֵב נִכְסָיו שָׂכִיב מְרַע,** (ז) **הַפּוֹתֵב נִכְסָיו**
 במתנה לאחרי, **שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא,** **שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא,** **שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא,**
 והוא שְׂכִיב מְרַע, חולה השוכב על מטתו מחמת חולי, אם שִׁיר
 קַרְקַע כָּל שְׂהוּא וכן כְּשֶׁהַשְּׂאִיר מְטַלְטְלִין
 לעצמו, שלא נתן אותה במתנה, מתנתו

שדה צופים

והיתה פרה רבוצה בו, דרבנן לטעמייהו
 דקרקע אינה נגזלת. והרי התם ע"כ
 לשיטת הגאונים בקרקע ארץ ישראל
 מיירי. ולכן מהני קנין אגב.

אמנם אין לך אדם שאין לו ד' אמות
 בארץ ישראל וכמ"ש התוספות
 בבא בתרא (דף מד ב) ד"ה דלא, ולכן מהני
 קנין אגב לכל אדם.

ולפ"ז ניחא הא דאמרינן בבבא בתרא
 (דף קמט א) גבי איסור גיורא אי
 אגב קרקע לית קרקע. ואמאי לא קני
 קרקע כ"ש. ולפי הנ"ל ניחא, דהא בעינן
 קרקע בארץ ישראל, וגר הא אין לו חלק
 בארץ ואתי שפיר.

ולשון המשנה קרקע כל שהוא חייבת
 בפיאה ובבכורים ולקנות עמה
 נכסים שאין להם אחריות. י"ל דאיירי
 בארץ ישראל. ותדע דהרי תני וחייבת
 בפיאה, וזה ע"כ בקרקע ארץ ישראל.
 ולכן מהני קנין אגב קרקע. ע"כ.

משנה ז

שִׁיר קַרְקַע כָּל שְׂהוּא.

כל הני שִׁיר קַרְקַע כל שהוא, דתנן
 בזמנתינן, מכאן ועד סוף פרקין, לאו
 דוקא קרקע דהוּא הדין מטלטלים כל שהן.
 אלא אידי דתנא רישא גבי פאה ובכורים

הקרקע הוא מעשה הקנין של המטלטלין,
 א"כ סגי בקנין של קרקע כל שהוא,
 ובוה נקנית לו המטלטלין ע"ג הקרקע.
 אבל אם נפרש (כצד הא') שהוא קונה את
 הקרקע, והמטלטלין נקנין אליו ע"י שהם
 טפלין אל הקרקע, א"כ בעינן שיקנה את
 הקרקע בשביל הקרקע עצמו, ואז ממלא
 יקנה אליו המטלטלין שהם טפלין של
 הקרקע, אבל לא יועיל קנין כזה בקרקע
 שהוא רק בשביל האגב מטלטלין ותו
 לא, דאז ל"ש שהמטלטלין הם טפלים אל
 הקרקע, דהא מוכח דעיקר הקנאתו היא
 בשביל המטלטלין ולא בשביל הקרקע.

כתב הגאון ר' אברהם לופטביר זצ"ל
 בספר זרע אברהם (סי' ד אות א):
 יש לעיין לשיטת הגאונים המובא בחו"מ
 (סימן צו) דקרקעות חוץ לארץ לא חשובי
 כקרקע לענין שבועה עיין שם, והוא
 מהש"ס דערכין (דף כט א), אי לענין אגב
 חשובי כקרקע או דגם לענין זה חשוב
 כמטלטלין, והרי קרא דממנו ילפי' קנין
 אגב דייק ויתן להם אביהם מתנות עם
 ערי מצורות ביהודה, עיין קדושין (דף כו).
 ומבואר דבעי ערי מצורות ביהודה. ועיין
 שם בקדושין: הלך ולקח בית סלע סמוך
 לירושלים ובית רובע סמוך לירושלים.
 ועיין בבא קמא (דף קיח א) גבי גזל שדה

משנת אליעזר

רע"ב

מִתְנָה אַם קָנוּ מִיָּדוֹ, **מִתְנָתוֹ מִתְנָה. לֹא שִׁיר קָרְקַע**, אִיִּדֵי דַתְנָא רִישָׁא גְבִי
 אֶפְלוּ הַבְּרִיא דְבִזְוָה **כָּל שְׁהוּא, אֵין מִתְנָתוֹ מִתְנָה.** פֹּאֶה וּזְכוּרִים וּפְרוּזוּל
 שְׁשִׁיר לְעֲצָמוֹ גְּלִי קָרְקַע כֹּל שְׁהוּא, תְּנָא
 דְעִתִּיה דְּלֹא מִחֲמַת **הַפּוֹתֵב נִכְסֵיוֹ לְבָנָיו וְכֹתֵב** כֹּל הַנֶּךְ נִמִּי קָרְקַע כֹּל
 מִיתָה קְתֵב הַמִּתְנָה, שְׁהוּא: מִתְנָתוֹ קִיִּמַת.
 אֶבֶל לֹא שִׁיר קָרְקַע כָּל שְׁהוּא לְעֲצָמוֹ, אַם קָנוּ מִיָּדוֹ עַל פִּי שְׁעִמַד
 וְלֹא מִטְּלָטְלִין, כִּינּוּן שְׁלֹא שִׁיר לְעֲצָמוֹ כְּלוּם, מַחְלִיו אִינוּ יֹכֵל לַחֲזוֹר זָו, הוֹאִיל וְשִׁיר לְעֲצָמוֹ
 מִזְכָּח שְׁמִתְנָתוֹ רַק מִחֲמַת מִיתָה, וְכִינּוּן כֹּל שְׁהוּא גְּלִי דְעִתִּיה דְּלֹא מִחֲמַת מִיתָה כֹּתֵב
 שְׁהַבְּרִיא אֵין מִתְנָתוֹ מִתְנָה, וְאֶפְלוּ קָנוּ הַמִּתְנָה: לֹא שִׁיר קָרְקַע כָּל שְׁהוּא. לְעֲצָמוֹ,
 מִיָּדוֹ, וְכֵן שְׁכִיב מֵרַע הַפּוֹתֵב נִכְסֵיוֹ לְבָנָיו, מִסְתַּמָּא לֹא שְׁזִיק אִינִישׁ נַפְשִׁיה עֵרְטִילָא, וְאִם
 וְכֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ קָרְקַע כָּל שְׁהוּא, וְהִיא לֹא שְׁהִיה חוֹשֵׁב וְדִלִּי שִׁימוֹת לֹא הִיה נֹתֵן כֹּל

שדה צופים

עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי,
 ולכאורה מנין ידע עשו כל כך בודאי
 שיצחק הותיר ברכה עבורו.

אלא משום ששכיב מרע שלא שייר
 קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת,
 ואף כאן סבר עשו שבהכרח שיצחק
 הותיר משהו כי אם לא הותיר כלום אין
 מתנתו מתנה, ולכן אמר בביטחון, 'הלא
 אצלת לי ברכה'.

עיין חשוקי חמד עמ"ס בבא בתרא (קמט
 ע"ב) ע"ד השאלה: עשיר הבטיח
 לעולה חדש שהגיע לארץ ישראל, דמי
 כלכלה לתקופה הראשונה, ונפטר העשיר,
 והיורשים רוצים לקיים נדר ורצון אביהם,
 ושואלים לכמה זמן התכוון אביהם.

וכותב שם: יתכן כדי לצאת מן הספק
 יתנו לשנה, וזאת על סמך
 הנאמר במסכת ב"ב דף קמט ע"ב שייר
 קרקע כל שהוא מתנתו קיימת, וכמה כל
 שהוא, כדי פרנסתו, וכתב הסמ"ע (ח"מ
 סימן רנ ס"ק יז) שבעל העיטור כתב דאיכא

ופרוזבול קרקע כל שהוא תנא בכל הנך
 נמי קרקע כל שהוא. (רע"ב; הון עשיר).

ועיין עוד בזה בשו"ת בית דוד -
 משאלוניקי (ח"ב אבה"ע סי' ס"ט).

וע"ע שם, היכא דאמרינן דאבדה
 כתובתה אם זה רק בעיקר כתובה
 ותוספת, או גם בנדוניא דינא הכי.

וע"ע שם, אם יש חילוק בין כתב לאשתו
 בשטר ובין נתן לה על פה, לענין
 אם אבדה כתובתה.

עיין שו"ת משפט צדק (ח"א סי' נ"ו דף
 קפ"א ע"ב) בדין כתב לאשתו, ועשאה
 שותף עם אחרים שאינם יורשים, אם
 אבדה כתובתה.

מתנתו מתנה.

בעקידת יצחק (שער כד) ביאר על פי זה,
 את טענת עשו ליצחק (בראשית
 כז, לו), 'ויאמר הכי קרא שמו יעקב
 ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה

פאה פרק ג

קו

משנת אליעזר

רע"ב

לא מחתא, משמע
 שותרה כתיבתה,
 דהיגו מאתים זוז
 הכתובים בכתיבתה
 אם תתגרש או
 תתאלמן, לכו פינן
 שותרה לו אבדה
 כתיבתה. רבי יוסי אומר, אם קבלה
 עליה להיות שתפת בין הבנים אף על פי
 שלא כתב לה כלום, אבדה כתיבתה:

לאשתו קרקע פל שהוא, אבדה
 כתיבתה. רבי יוסי אומר, אם
 קבלה עליה, אף על פי שלא
 כתב לה, אבדה כתיבתה:

נכסיו, הלכך אס עמד
 חוזר ואפילו קנו מידו:
 וכתב לאשתו קרקע
 כל שהוא אבדה
 כתובתה. נשכינ מרע
 מיירי שמחלק נכסיו
 לבניו, וכתב לאשתו חלק

בין הבנים ושמעיה איני ושמעיה ולא אמרה כמותי
 אני גובה או כיוצא בזה אבדה כמותה: ר' יוסי
 אומר אם קבלה עליה. שמהל שותפת בין
 הבנים, אפילו לא קנו מידה והוא לא זיה

שיכתבו כך בפניה אבדה כמותה, ושז אינה יכולה לחזור בה. ואין הלכה כרבי יוסי:

שדה צופים

וא"כ אולי גם בענין שאלתנו שהיורשים
 מסתפקים כמה נתכוון אביהם
 העשיר, יתכן שי"ב חודש סגי, ואולי
 אפילו בפחות מזה, וכמו שנוהגים
 המדינות שנותנים דמי אבטלה חצי שנה,
 מתוך תקוה שבמשך הזמן ימצא פרנסה,
 וא"כ י"ב חודש יצאנו מידי ספק, ואמנם
 הרא"ש כתב דצריך יותר, היינו שהאדם
 לעצמו מתכוין לדאוג כל ימי חייו, אבל
 לאחרים בי"ב חודש סגי. ע"כ.

אם קבלה עליה.

דשתיקה כהודאה דמי ומחלה כתובתה
 עבור הכבוד שעשה לה
 שתהיה משותפת עם הבנים, ואף על גב
 שלא קנו מידה, וי"א אפי' שלא בפניה,
 רק כשמעיה שתקה, וקי"ל כר"י, מיהו
 דוקא כתובה ותוס', אבל נדוניא לכ"ע
 דוקא כשקבלה בפירוש מהני. (שם).

וצ"ע למה שתיקה כהודאה, נימא דלא
 להכעיס לחולה שתקה. כ"ד

למימר כדי פרנסתו לי"ב חודש, כדאמרינן
 גבי נכסים מרובים, עכ"ל הטור. והוסיף
 הסמ"ע דנראה דהרא"ש לא ס"ל דסגי
 בי"ב חודש, מדקאמר שישאר כל כך קרן
 כדי שישתכר מהריוח י"ב חודש, בודאי
 שיוכל להתפרנס ממנו גם משם והלאה,
 וראייתו דבעל העיטור מנכסים מרובים
 לא קיימ"ל כרב דאמר י"ב חודש, כי
 אם כשמואל דאמר עד שיבגרו או עד
 שיתארסו, והרמ"א שסתם וכתב די"א
 דבענין ששייר כדי פרנסתו, ג"כ משמע
 דס"ל כדי פרנסתו כל ימי חייו, עכ"ד
 הסמ"ע.

ונראה לתרץ מה שהוכיח העיטור
 מנכסים מרובים, אף על פי
 שקיימ"ל כשמואל שעד שיבגרו, דמדברי
 רב רואים שהתקופה הראשונה שלוקח
 להן להתבסס, הוא י"ב חודש, אלא
 ששמואל סבירא ליה שלבנות זה לא
 מספיק, אבל לאיש שיכול במשך השנה
 להתחיל שוב להתעסק ולהרוויח, אולי גם
 שמואל יודה דסגי ליה בי"ב חודש,

משנת אליעזר

רע"ב

(ח) הַפּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו בְּמַתְנַת בְּרִיאָה, לְעֶבְדוֹ הַכְּנֻעִי, שְׁכָתֵב כָּל נִכְסָיו נְתוּנִין לָהּ, יֵצֵא לְהִיּוֹת בֶּן חוֹרִין דְּפִיּוֹן שְׁכָתֵב לוֹ כָּל נִכְסָיו, גַּם הָעֶבֶד בְּכֹלל וְזָכָה בְּעֶצְמוֹ, אֲבָל שִׁיר קָרְקַע פֶּל שְׁהוּא, וְכֵן מִטְּלָטְלִיו, כִּיּוֹן שְׁלֵא הִקְנָה לוֹ אֶת הַכֹּל, וְלֹא כָתֵב לוֹ בְּפִירוּשׁ שְׁטָר שְׁחָרָר, וּמָה שְׁכָתֵב לוֹ, רַק כְּדֵי לְהַחֲנִיף לוֹ, וְלֹא קָנָה הַנִּכְסִים, דְּמָה שְׁקָנָה עֶבֶד קָנָה רְבוֹ וְנֶאֱפְלוּ אִין לוֹ שׁוּם רְכוּשׁ, אֲלֵא, הָעֶבֶד וְהַשְּׂדֵה שִׁשִּׁיר לְעֶצְמוֹ, לֹא קָנָה אֶת עֶצְמוֹ, דְּכִיּוֹן שְׁכָתֵב חוּץ, בְּטַל דְּבוּר כָּל נִכְסָיו. לְכֵן לֹא יֵצֵא לְהִיּוֹת בֶּן חוֹרִין. רַבִּי שְׁמַעוֹן

(ח) הַכּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו לְעֶבְדוֹ, יֵצֵא לְעֶבְדוֹ. שְׁכָתֵב כָּל נִכְסָיו נְתוּנִים לְפָלוּי עֶבְדִּי, הִרִי הַעֲבָד כֹּלל הַנִּכְסִים וּגְמָן לוֹ אֵת עַלְמּוֹ, וְהֵאֵל דְּקֶאֱמַר עֶבְדִּי הֵינּוּ עֶבְדֵי שְׁהִיָּה כְּכֹל: שִׁיר קָרְקַע כָּל שְׁהוּא לֹא יֵצֵא בֶן חוֹרִין. דְּכֹל הִיכָא דְנִחִית לְשִׁירָא אֲמַרִינן לְדִידֵיהּ נִמִּי

הַכּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו לְעֶבְדוֹ, יֵצֵא לְעֶבְדוֹ. שְׁכָתֵב כָּל נִכְסָיו נְתוּנִים לְפָלוּי עֶבְדִּי, הִרִי הַעֲבָד כֹּלל הַנִּכְסִים וּגְמָן לוֹ אֵת עַלְמּוֹ, וְהֵאֵל דְּקֶאֱמַר עֶבְדִּי הֵינּוּ עֶבְדֵי שְׁהִיָּה כְּכֹל: שִׁיר קָרְקַע כָּל שְׁהוּא לֹא יֵצֵא בֶן חוֹרִין. דְּכֹל הִיכָא דְנִחִית לְשִׁירָא אֲמַרִינן לְדִידֵיהּ נִמִּי

שדה צופים

והביא מדברי הרמ"א (יו"ד סימן רלב ס"ז):
מי שנדר לחולה איזה דבר, אם עשה זה משום הפצרת החולה, שלא תטרוף דעתו עליו, הוי כנדר באונס, ולא חל. ולכאורה גם בעניננו כך שאין בהסכמתו כלום, משום שהבטיח לה רק כדי שלא תטרוף דעתה עליה.

אך שוב הביא מדברי התפארת ישראל הג"ל, וכותב: לפי זה בעניננו, לכאורה לא יכול הבעל לטעון שהסכים לשלם לאביה את החוב רק כדי שלא תטרוף דעתה, משום דהודה על העבר, ועוד דבחוב שנמסר לבי"ד לא אמרינן דעשה כך כדי שלא תטרוף דעתו, ולכן הבעל חייב לתת דירתו לאבי אשתו כיון שהודה על כך בפני עדים.

משנה ח

הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין וכו'.

עיין שו"ת חתם סופר (ח"מ סימן קו) וז"ל: אודות קושיי" מו"ח הגנ"י בגטין ח' ע"ב הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין

סר"ב בהבטיח לחולה. ואת"ל התם במבטיח בלי הנאה לדידה. משא"כ הכא מדכבדה לשתפה בין הבנים מחלה. עכ"פ למה יועיל בשתק לצוואת שכ"מ (כח"מ ספ"א ס"ב).

וי"ל דבי"ד בהבטיח להבא. ולא בהודה על חוב דלעבר. דלא הו"ל לשתוק. מדיחשבו שכן האמת. עי"ל דבי"ד שהוא נדר. קמי שמיא גליא שבטל בלבו. משא"כ בחוב שנמסר לב"ד. (בועז).

ועיין בחשוקי חמד בדבר אשה שלפני מותה בהיותה שכיב מרע, ביקשה מבעלה שאת דירתם יתן לאביה, כפרעון חוב שהם חייבים לו, והבעל הסכים בפני עדים לקיים את דבריה. לאחר פטירתה, הבעל מסרב לקיים את דבריו, וטוען שמעולם לא היה להם חוב לחמיו, ואת דמי הדירה הוא נתן להם כנדוניה וממילא לא צריך לפרעו, ומה שהבטיח לאשתו, הוא בגלל שלא רצה להכעיס אותה לפני מותה, האם טענתו טענה.

פאה פרק ג

קט

משנת אליעזר

רע"ב

שייר, וכי אמר כל נכסי
 לך אשר נכסים קאמר
 ולחנופי ליה קאמי ולא
 שמועון אומר, לעולם הוא בן
 חורין, עד שיאמר הרי כל נכסי
 אומר, לעולם הוא בן חורין,
 שיר ובין לא שיר
 הוא בן חורין,

שחרריה כיון דלא אמר ליה עצמן ונכסי. ואפילו
 אין לו שום נכסים אלא העצד והקרקע ששייר,
 מכל מקום לא ילא לחירות דכיון דאין מתקיים
 דבור כל נכסי דהא אחא חוץ וצטל ליה, דלא
 פלגינן דיבורא, והוי צטל לגמרי, ולא קנה לא
 עצמו ולא נכסים: ר' שמעון אומר לעולם הוא בן חורין. צין אין לו נכסים אחרים אלא העצד
 והקרקע ששייר, וצין יש לו נכסים אחרים, לעולם הוא בן חורין, ומוקמינן דבור כל נכסי צעצד לצדו
 כשאין לו נכסים אחרים, ולא אמרינן דצמה שאמר חוץ צטל דבורו, שאמר כל נכסי, דפלגינן דיבורא,

שדה צופים

קנין הראוי לכל א' וא' קרקע כדאית להו
 ומטלטלי כראוי להם ומעות כראוי להם
 ואח"כ נכתבו כולם בשטר א' מה שא"כ
 הכא בגטין ע"כ מיירי שהנכסים כולם
 ניקנים בשטר הזה וזה השטר בעצמו יהי
 שטר חירות להעבד אבל אי אין הקנין ע"י
 השטר איננו נעשה שחרור להעבד וא"כ
 גם תי"ה הנ"ל ליתא.

והנה דברי הסמ"ע סי' ר"ט במ"ש לחלק
 בין דבר שלא בא לעולם למטבע
 בחליפין דדבר שלא בא לעולם אינו בר
 קנין כלל משא"כ מטבע הוא הלכתא בלא
 טעם וסברא כלל מה בין זה לזה והנה
 דבריו לקוחין מגליון המרדכי בפ' מי
 שמת סי' תר"ה ודבריו צריכין ביאור כי
 שם כ' רבינו שמחה דקנה מחצה דאלת"ה
 בפ"ק דקידושין מה צורך לקנו' מטלטלין
 אג"ק תיפוק ל' דקנה הכל ושוב כ' דאינו
 דומה לקני את וחמור דהתם לא הוי בר
 קנין כלל ומפרש הגליון דכוונתו לאפוקי
 ממאן דס"ל לא קני כלום קמ"ל דהתם
 אינו בר קנין יע"ש ואני אומר דרבנו
 שמחה בא למלאות דבריו הראשונים

הא מטלטלין בכלל נכסים וכן מבואר
 בב"ב ק"ג ע"א ועיין ב"ב ס"ב ע"א תוס'
 ד"ה ואינו וביותר ברא"ש דגטין למעיין,
 וקשה א"כ איך נקנית אפי' קרקע הא
 מטלטלי אינם נקנים בשטר ונימא מתוך
 דלא קני מטלטלי לא קני נמי קרקע
 למ"ד המקנה מטלטלים ומטבע בחליפין
 מתוך שלא קנה מטבע לא קנה כלל אפי'
 הנכסים כמבואר בסי' ר"ג סעי' י'.

והנה יפה כ' על זה מחו' הגנ"י
 דהמטלטלים נקני' באגב קרקע
 ויותר ה' לו לומר דמיירי שצבורים
 ומונחים על הקרקע ומשתמרים על דעת
 העבד וניקנים לכ"ע מטעם חצר ויעיין
 סברות אלו בר"ן פ"ק דקידושין אשר ה'
 נגד עיניו.

והנה מו"ח ה' יכול להקשות ק' זו
 בדוכתי טובא כגון הכותב כל נכסיו
 לבניו הוא ואשתו ניזונים מהם בכתובות
 מ"ט ע"ב ומבואר שם דמיירי במטלטלין
 וכן הכותב כל נכסיו לאשתו ודוכתי טובא
 אלא דהתם מצינו למימר לאו דוקא כותב
 שיהי' נקנים כולם בשטר א' אלא שעשה

משנת אליעזר

רע"ב

פְּלוֹנֵי עֲבָדֵי חוּץ נְתוּנֵינן לְאִישׁ פְּלוֹנֵי עֲבָדֵי חוּץ ומקיימין ליה צעזע, מֵאַחַד מֵרַבָּא חֶלֶק וְלֹא בֵּן חוֹרִין: חוּץ אֶחָד מֵעֲשָׂרַת אֲלָפִים מֵאַחַד מֵרַבָּא שְׁבַהּ: חוּץ אֶחָד מֵרַבָּא שְׁבַהּ: פִּירַשׁ מֵהוּ מְשִׁיר, דְּהַסָּס אֲמַרִּין דְּאֶחָד מֵרַבָּא דְּקִאֲמַר יֵינוּ עֵזֵד, וְהִיָּהוּ לֹא חֲסִיב לִיה אֲלֵא כְּאֶחָד מֵרַבָּא זְנַכְסִים, וְחָף עַל גַּז דְּשׁוּי טַפִּי. וְאִין הֲלָהָה כְּרַזִּי שְׁמַעוּן:

שְׁבַהּ, מְכִינֵן שְׁהַשְׁאִיר חֶלֶק לְעֲצָמוּ בְּנִכְסִים, הַשְׁאִיר הָעֶבֶד לְעֲצָמוּ וְאֶפְלוּ שְׁוָה הֶרְבֵּה, דְּיָכוֹל לִזְמַר, לִי אֵינִי שְׁוָה הָעֶבֶד אֲלֵא אֶחָד מֵרַבָּא:

שדה צופים

שם משום שאי אפשר לפרש ולצייר סימני' ומצרי' משמע שאדם יודע שאין מטלטלין ניקני' בשטר קנה הכל לכ"ע ומתני' דקידושין נקטה שטר אגב גרירא דאינך ואין לי פנאי לעיין כלל ולא באתי אלא לשלוח לידו הרמה מכתב מו"ח הגאון נ"י ויעכ"ה לשלוח לק"ק א"ש ג"כ, ואסיים בכל חותמי ברכות דברי הטרוד מאוד לא יאומן כי יסופר. ע"כ.

במה שהוכיח מש"ס דקידושין דלא קנה הכל וא"כ יקשה ק' זו אמ"ד בש"ס קני את וחמור קנה הכל ומכ"כ קרקע ומטלטלין דקנה הכל לאותו מ"ד ותקשי לאותו מ"ד דהיינו רב ששת תיקשי לי מתני' דנכסים שאין להם אחריות וכו' למה לי אגב וע"ז תי' התם חמור אינו בר קנין כלל ואדם יודע שאין קנין לחמור וגמר ומקניי הכל לאדם משא"כ קרקע ומטלטלין אין אדם יודע שאין המטלטלין ניקני' בקניני קרקע כיון שהם בעלי קנין בעולם לא שייך לומר אדם יודע משום הכי אפי' רב ששת מודה דקנה רק מחצה ואולי ממילא י"ל נמי לרב המנונא דסבירא לי' כיון שאדם יודע שאין קנין לחמור השטה בו ואמר קני את וחמור רוצה לומר כחמור אבל בקרקע ומטלטלין ס"ל קנה מחצה עכ"פ וה"ה במטבע ומטלטלין זה הוא כוונת רבינו שמחה.

בשפת אמת (פרשת חיי שרה) כותב במה שאמרו חז"ל אליעזר עבד אברהם, כיון ששרת את רבו באמונה, יצא מכלל ארור לכלל ברוך. עבד כזה, שרבו מצא לנכון לכתוב לו כל נכסיו, הרי זה בודאי משום ששרת אותו באמונה, משום זה יצא מכלל ארור לכלל ברוך ויוצא לחירות. עכ"ד.

שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין.

ברש"י (גיטין ח ע"ב) פי' דטעמיה דת"ק דכל היכא דהנותן נחית לשיורא אמרינן דלדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי נתונים לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קאתי, ועי' ברעק"א כאן במשניות, שתמה מאי סברא היא זו

ואמנם מ"ש הסמ"ע כן ביישוב רמ"א דחייש לדיעה דפליג ארבנו שמחה וס"ל לחלק בין מטבע לדבר שלא בא באותה הסברא עצמה ליתא דא"כ עשית אותו רבינו שמחה והדבר מובן וצ"ע מ"מ בגוף הדבר אפשר לפי הלשון דש"ס דב"ב שטרא למטלטלי לא עבדי אינשי מדתלי' באינשי וכן פירשב"ם

שדה צופים

מצ"ע ל"ה בכלל הנכסים איכא לספוקי דלדידיה נמי שייר, משא"כ בשטרי מתנה דהשטר כולל להדיא לכל הנכסים לא אמרי' דכונתו לשייר עוד נכסים ופשוט.

ובעיקר מש"כ רש"י דמדנחית לשיורא אמרי' דלדידיה נמי שייר יעוי' ברשב"ם בב"ב ק"נ ע"ב שפי' כעי"ז למסקנה דלאו כרות גיטא הוא, דכל היכא דאיכא חשש שכונתו להעבד עצמו אי"ז לשון כריתות, אולם ברשב"ם שם ביאר להך מילתא בנו"א, דברש"י פי' דה"ה בגונא שהנותן שייר לעצמו קרקע מסוימת דגם בזה י"ל דלדידיה נמי שייר, וברשב"ם כתב דכ"ז הוא רק בשייר קרקע שאינה מסוימת או מטלטלין שאינן מסוימים, דבכה"ג איכא למיחש שגם העבד נכלל בשיור "דמאן לימא לן דלא היה בדעתו לשייר העבד בכלל המטלטלין אחרי שלא פירש מה הן המטלטלין ששייר". (חידושי ר' נחום על מסכת גיטין דף ח ע"ב).

עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבווא שבהם.

והיינו משום דאז אמרינן שאותו אחד מריבוא היינו העבד עצמו, ששייר אותו, וממילא מה שקנה עבד קנה רבו.

במדרש תנחומא (פ' לך לך אות ה') הובא מימרא זו של רבי שמעון ומביא המדרש ע"ז עובדא: מעשה באחד שהלך למדינת הים, והיה לו בן אחד יושב ועוסק בתורה בארץ ישראל, כיון שהגיע זמן מיתתו (וחשש שלא יהי מי שיעסוק בנכסיו) כתב כל נכסיו לעבדו,

הא ז"פ דהכותב כל נכסיו לחבירו חוץ מקרקע פלוני קנה לכל הנכסים, ולא אמרי' מדשייר להאי שייר נמי האי, ומה חילוק יש בין שטר שחרור לשטר מתנה. ויעו"ש שהכריח מזה דאין כונת רש"י לומר דאיכא ספק גמור שמא הנותן שייר גם את העבד, אלא כונתו למ"ש בהמשך הסוגיא דכל היכא נדנוד ספק בלשון השטר שמא לדידיה נמי שייר לאו כרות גיטא הוא, וכ"ז הוא רק בגט דבעי' כריתות אבל בשטר מתנה פשיטא דמאי דלא שייר לא שייר עכת"ד.

והנה מד' רש"י לא משמע כדבריו, דברש"י בהו"א לא הזכיר כלל להך טעמא דלאו כרות גיטא, ומשמע דרק למסקנה חידשה הגמ' להך סברא דכריתות בעינן, אבל בהו"א פי' הגמ' לד' ת"ק כפשוטם דאמרינן דלדידיה נמי שייר. ובישוב משה"ק הגרע"א משטר מתנה נראה דרש"י עצמו הרגיש בזה, דברש"י בסו"ד כתב "ולחנופי ליה קאתי ולא שחרריה כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסי", ומבואר מדבריו דהא דאמרי' דלדידיה נמי שייר היינו משום דאיכא הוכחה קצת מדלא אמר ליה עצמך ונכסי, ולפי"ז לק"מ משטרי מתנה דהתם ליתא להך הוכחה.

ובאופ"א י"ל (וכעי"ז כתב התו"ג) דהנה ברשב"א ובר"ן בסוגיין כתבו דבסתם הקנאת נכסים אין העבד בכלל הנכסים ולא דייני' שכונתו לשחררו, ומ"ש בסוגיין היינו רק כשנכתב בשטר "כל נכסי", ולפי"ד יש לבאר דכל מש"כ רש"י דמדנחית לשיורא אמרי' דלדידיה נמי שייר קאי רק אשחררו, דכיון דהעבד

❧ שדה צופים ❧

והקשה בתורת גיטין, דהא בודאי דבכל נותן נכסיו לחבירו ושייר לעצמו אחד מריבוא, לא יוכל לומר על דבר ששוה הרבה, דזהו מה שנתכוין לשייר, אלא נוטל ע"פ שומא כמה ששוה באמת אחד מריבוא שבנכסיו, וא"כ מהיכי תיתי דהכא כשנותן לעבד עצמו, דיוכל לומר דלדידה לא חשיב רק כאחד מריבוא.

וכתב דבאמת יש לפרש דאין הכונה ששייר כל העבד, אלא רק חלק מגופו של העבד כפי שויו של אחד מריבוא שבנכסיו, אלא דכיון דיש איזה שיור בגופו של העבד, שוב הוי כמשחרר חצי עבדו, דקי"ל דלא קנה ע"ש.

ובפי' המשניות להרמב"ם (כאן) באמת כתב, דכשאמר חוץ מריבוא שבנכסיו כבר נכנס בחלק ההוא בלא ספק חלק מגוף העבד, מפני שהוא מנכסיו, ואז נאמר לאו כרות גיטא הוא, ע"ש. [והיינו דבכל דבר מנכסיו שייר אחד מריבוא, וממילא דשייר אף בגוף העבד, והוי חצי עבד].

עיין חתם סופר על התורה בקונטרס 'מאמרים על ספר בראשית' (מפנקסו של הג"מ מרדכי אפרים המכונה ר' פישל סופר), על הפסוק ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו (בראשית כד, י), וז"ל: ופי' הרמב"ן שזהו קאי על העבד שהי' כל טוב אדוניו בידו לכן לקח עשרה גמלים נושאים כל טוב ויהיה זה דוגמת הכתוב לעיל המושל בכל אשר לו, ולכאורה ק' למה נכתב זה כאן הלא כבר כתיב לעיל, ורש"י ז"ל לא רצה

וכתב לבנו שיהא בורר לו חפץ אחד מכל נכסיו שנתן במתנה לעבדו. כיון שמת, כנס העבד את כל הממון, ונטל אותו עם כתב המתנה ובא לו לארץ ישראל, ובא ואמר להבן: מת אביך, וכתב לי דייתקי מכל נכסיו, ובלבד שתברור לך חפץ אחד מן הכל.

מה עשה הבן, הלך אצל רבו וספר לו המעשה, אמר לו רבו אביך חכם גדול הי', ובקיא בדינים, אמר אם מניח כל נכסי תחת עבדי, הרי הוא גונב אותן ומפסידן, אלא אני כותבן לו במתנה כדי שיזוהר בהן, ויהי בני בורר לו חפץ אחד, ועכשיו כשתלך עמו לבית דין, ויוציא העבד אותו דייתקי, אמור לפני בית דין: רבותי כך צוה אבי שאני אבחר לעצמי חפץ אחד מכל נכסיו, הרי אני בורר לעצמי - עבד זה, ותקנה את העבד ואת הנכסים, שכל מה שקנה עבד קנה רבו. עשה כן, ומסרו בית דין בידו את העבד ואת כל הנכסים, וזהו שאמר שלמה (קהלת ב') "ולאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת", זה האב, "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס", זה העבד, "לתת לטוב לפני האלוקים", זה הבן.

ומסיים המדרש שכן מצינו שהארבע מלכים נלחמו עם החמש, כדי שבסוף הכל יבא אברהם וילחם עם מלך סדום ויטול את כל ממונם ע"ש.

פירש"י (בגיטין ט' ע"ב) דהתם אמרינן דאחד מריבוא דקאמר היינו עבד, ואיהו לא חשיב ליה אלא כאחד מריבוא בנכסים, אף על גב דשוי טפי וכו'.

❧ שדה צופים ❧

כנען והיה אברהם מתירא שמא ילך ויתיר את השבועה שלא מדעתו, לכן נתן לו כל אשר לו בידו דהיינו שיוכל לעשות בו מה שירצה נמצא שקבל טובה ע"י השבועה ואין נו היתר אלא מרצון אברהם.

אך הנה אחז"ל במס' ב"ב קמ"ט ע"ב, הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות אך אם שייר עצמו אפי' א' מריבוא שבו לא יצא לחירות, שיוכל לומר שכוונתו ה' העבד שאין שוה בעיניו אלא דבר מועט, לכן נתן אברהם לעבד כל טוב דוקא, ושייר לעצמו קצת דבר גרוע ויכול לומר שכוונתו על העבד שאין נחשב בעיניו אלא דבר מועט, ועי"ז לא יצא לחירות, ומ"מ מחמת טובה שעשה עמו שנתן כל טובו בידו לעשות בו כרצונו עי"ז לא יהיה לו מקום להתיר גדרו ולתת לו מבנות כנען, לכן לעיל שלא היה רק ממשלה כתיב המושל בכל אשר לו, והכא כתיב דוקא וכל טוב אדוניו בידו דהיינו בידו ממש דוק. ע"כ.

באמת לפרש כענין זה אלא על השטר המתנה שנתן בידו, וגם לכאורה למה כתיב לעיל המושל בכל אשר לו וכאן כתיב וכל טוב משמע אבל לא דבר גרוע, וגם לעיל כתיב המושל דהיינו אפוטרופוס הממונה על הדבר ואין בידו לפזר או ליתן מתנות וכאן כתיב וכל טוב אדוניו בידו, דהיינו שהיה בידו לעשות מה שלבו חפץ והרא' שנתן מתנות ונזמים וצמדים מבלי רשות אדוניו.

וי"ל דבי"ד סי' רכ"ח סעי' כ' מי שנדר לחבירו אין מתירין לו אלא מרצונו ומדעתו, ודוקא שנדר על דעתו בשביל טובה שעשה לו בשביל השבועה עי' ש"ך ס"ק מ"א דדוקא שעשה לו טובה בשביל שבועה זו ולא מחמת שעשה לו טוב האחרת ע"ש, ולפ"ז יבואר היטב הן אמת שאליעזר היה מושל בכל אשר לו דהיינו שהיה ממונה אפוטרופוס אבל לא היה בידו לעשות מה שבלבו חפץ, אבל אח"כ השביעו אברהם שלא יקח לבנו מבנות

משנת אליעזר

רע"ב

(א) הפאה נתנת

במחבר לקרקע,

דקתיב (ויקרא י"ט י')

תעזב, הנח לפניהם

והם יקחו לעצמם,

וזה נקרא להקן לבז,

שבזוין כל אחד

ואחד אכל בדלית

גפן המדלית על גבי עצים, די'ש בו סכנה

לעלות לאילן, אם יבוזו, ובדקל שגבה

(א) בדלית. גפן

המודלית על גבי

עצים או על גבי אילנות:

מוריד ומחלק. דכתיב

(ס"ט) תעוזב אותם,

אותם שאין זהם סכנה

אמה עוזב לפניהם, ואי

אמה עוזב אותם שי'ש

סכנה בעלייתם, אלא מוריד מן האילן ומחלק

פרק ד

(א) הפאה נתנת במחבר

לקרקע. בדלית ובדקל,

בעל הבית מוריד ומחלק

לעניים. רבי שמעון אומר, אף

ומסכן לעלות, בעל הבית מוריד ומחלק לעניים בשנה, ולא יורק לפניהם, כדי שלא

ישליך לפני קרובו ומכרו. רבי שמעון אומר, אף בחליקי אגוזים אילן חלק בלי

שדה צופים

פרק ד

משנה א

הפאה ניתנת במחבר.

וכן לקט דמחבר ושכחת קמה ועוללות

כולן ניתנין במחבר לקרקע, ודינן

לבזוז, וכן לקט דתלוש ושכחת עומרים

ופרט דינה לבזוז. (דרך אמונה).

ועיין במשנה לקמן (...) שאין קוצרין

אותה במגלות ואין עוקרין אותה

בקרדומות, כדי שלא יכו איש את רעהו.

מתוך שכל אחד רוצה לבזוז יותר ודוחקין

אחד את חברו.

אף בחליקי אגוזים.

עיין תפארת ישראל (אות ה) דת"ק

ס"ל דכיון דפסוק א' מחייבו ליתן

מחבר, וכ' א' מחייבו ליתן בתלוש,

מסתבר שלא חייבתו תורה להטריח כ"כ

באילנות שגבוהים ביותר ואף שאין אלו

גדלין בא"י הרי כבר כ' הרמב"ם [בפ"א

ממתנת עניים] שנוהגים כל מתנת עניים

גם בח"ל.

עני שעלה בשאר אילנות ליטול פאה או

מתנ"ע אחרת ושבר את הענף אם

עלה במקום שדרך בנ"א רגילין לעלות בו

פטור מלשלם מה שהזיק ואם לאו חייב

וכן הדין בפועל. (תוספתא ב"ק פ"י ה"ג).

פאה פרק ד

קטו

משנת אליעזר

רע"ב

להס: בח"קי אגוזים. **בְּחֵלְקֵי אֲגוּזִים. אֶפְלוּ תְשָׁעִים**
 על שם שחילנות של **וְתִשְׁעָה אוֹמְרִים לְחֵלֶק וְאֶחָד**
 אגוזים חלקים ואין בהם **אוֹמֵר לָבוֹ, לָזֶה שׁוֹמְעִין, שְׁאֹמֵר**
 קשרים כשאר חילנות **בְּהֵלְכָה:**
 קרויין חלקי אגוזים, ואין הלכה כר' שמעון:

אפילו תשעים ותשעה. ארישא קאי, נפאה הניחמנ ממוחבר:

הבית להטריח כל כך במקום שאמרו שמוצתן לבו אפלו תשעים ותשעה עניים
 אומרים לחלק ואחד אומר לבו, לזה שאומר לבו שומעין הואיל שאמר בהלכה, ואפלו הוא חזק מחבריו:

שדה צופים

מסכימים. ואפשר דלא מהני הסכמתם
 אא"כ נעשה ע"פ ב"ד. (דרך אמונה).

אפילו תשעים ותשעה וכו'.

אלו היה המשנה אומר סתם, אפילו כלם
 אומרים לחלק חוץ מאחד שאומר
 לבו לזה שומעין, הייתי אומר שאין
 זה אלא כשהעניים מועטים, אבל לא
 כשהעניים מרובים, משום דאי מנצו אתו
 לידי סכנה, להכי אמר תשעים ותשעה,
 ועם האחד הם מאה, שהם מרובים, והוא
 שם מין מספר, ולא הודיע לנו זה במין
 מספר יותר גדול מזה לרבותא, משום
 דהיה צריך להאריך הרבה, ועוד דעד כאן
 שכיח, טפי לא שכיח שילכו כלם לשדה
 אחד ללקוט. (הון עשיר).

לזה שומעין שאמר כהלכה.

ואפ"י הוא בריא וחזק וידיו יפות ויודע
 לחטוף הרבה ולכן אומר כן מ"מ
 שומעין לו שאמר כהלכה, ואפ"י אם כולן
 מסכימים אם יש ביניהם עניים קטנים אין
 שומעין להם דקטנים לאו בני מחילה
 נינהו ואין הסכמתם כלום. (דרך אמונה).

כתב הגר"א ז"ל בשנות אליהו וז"ל:
 תניא בת"כ פ' קדושים תעזוב הנח
 לפניהם והם יבוזו אפילו זה שאומר לבו
 הוא בריא א"כ יש לו פניה בדבר אעפ"כ
 שומעין לו מפני שאמר כהלכה. הכלל מי
 שעושה דבר או אומר דבר אף שיש לו
 איזה פניה במעשה או בדבר הזה רק אם
 המעשה או הדבר הוא כהלכה שומעין
 לו וזה מוכח מת"כ הנ"ל, עכ"ל. והדברים
 נפלאים ומאלפים.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מתנות עניים
 ה"טו) דאם רצו העניים לחלקה
 ביניהם הרי אלו מחלקין. והיינו שאחד
 מן העניים ילקט והעניים יחלקו ביניהן
 כולן בשוה, וא"צ שבעה"ב יסכים. ומשמע
 שאם כולן מסכימים שבעה"ב יקצור
 ויחלק להן לא מהני שעובר על איסור
 לא תכלה. וי"א דגם זה מותר אם כולן

משנת אליעזר

רע"ב

(ב) בְּדִלִית וּבְדַקָּל מְכִינֵן שְׁמֻצוֹתָן לְחֻלְקָה, אֵינּוּ כֵן אֵלָא
 (ב) בְּדִלִית וּבְדַקָּל אֵינּוּ כֵן, (ב) בְּדִלִית וּבְדַקָּל. שְׁמֻצוֹתָן נְחֻלוֹשׁ:
 אֵפְלוּ תְשֻׁעִים וְתֻשְׁעָה לְבוֹז וְאֶחָד אוֹמֵר לְחֻלְקָה, לְזֶה שְׁאוֹמֵר לְחֻלְקָה שׁוֹמְעִין,

שדה צופים

משנה ב

בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים
 ותשעה וכו' ואחד אומר וכו'.

הנכון בעיני הוא, דבין במנין תשעים ותשעה, ובין באחד אומר, סירכא דמתניתין דלעיל נקט, וה"ה אף אם יהיו עניים מועטים, ואפילו כלם אומרים לבוז, דאין שומעין להם דחמירא סכנתא, אבל הרמב"ם (שם ה"ז) לא פסק כן. או אפשר דמתניתין איירי כשתלשו כבר הבע"ה, ולפי זה אם כלם מרוצים לבוז יבוזו. (הון עשיר).

עיין בתיו"ט שהוסיף (על פי המבואר בספרא) שברישא, אפילו אם הוא בריא וחזק יותר מחביריו, ולכן הוא רוצה לבוז, בכל זאת שומעים לו, כי הוא אמר כהלכה. ובסיפא אפילו אם זה שאומר לחלק הוא זקן ותש כח או חולה ומה שאמר לחלק מפני חלישותו, אפילו הכי שומעין לו, עיי"ש.

ועל פי זה מובא בשם הגר"י מסאלאנט צ"ל שאם בקיץ כולם רוצים לסגור את החלון חוץ מאחד, שומעין לו, כי הוא אמר כהלכה, ולהיפך בחורף.

וראה בחשוקי חמד עמ"ס בבא מציעא (סב ע"א) שדן בתלמידים הלומדים בכיתה, ונמצא תלמיד הסובל ממחלה המתבטאת בזה שאם נושבת מעט רוח

על ידיו, קופאים אצבעותיו ומתנפחים, דבר הגורם ליסורים. שני דרכים עומדות בפניו להתמודד עם זה, סגירת החלונות, או כפפות על הידים. מכיון שהוא מתבייש לשבת בכתה עם כפפות, הרי הוא סוגר את החלונות, אך חבריו מתווכחים עמו, ומתלוננים על חוסר אור, ואף מזכירים לו שיכול ללבוש כפפות, אך הוא משיב שזה יגרום לפרסום המחלה, ויביא עליו שם של בעל מום, דבר שיפריע לו בחיים ובשידוכים. הצדק עם מי.

והביא ממשנה כאן, וכותב: ואם כן בנידוננו, לכאורה אם באמת יש קור בחוץ, אלא שלכל הכתה לא אכפת, ודאי ששומעים לילד החולה, אפילו שטענתו היא רק בגלל מחלתו. אמנם אם האמת שבחוץ לא קר, אלא שבגלל המחלה שקיבל בימי הקור, הוא סובל אף בימים הנעימים, הרי שמעיקר הדין אי אפשר לכופף את חבריו לסגור את החלון, של הכתה. אמנם ודאי שיש בזה מצוה משום גמילות חסד אם יסגרו את החלונות, אך לא ניתן לכפות על אדם שיגמול חסד, וממילא אם הרוב דורש לפתוח את החלונות יש לנהוג כך.

שוב כותב: אלא שעדיין יש מקום להסתפק, מאחר וכולם מצווים על מצוות "והשבות לו", ומבואר במסכת סנהדרין (דף עג ע"א) אבידת גופו מנין תלמוד לומר והשבותו, ופרש"י השב

פאה פרק ד

קז

משנת אליעזר

אומרים לבו ואחד אומר לחלק, לזה שומעין, הואיל שאמר פהלכה, שמצותן בתלוש, ואם רצו בלם לבו אותה לעצמן בוזזין (רמב"ם):

שדה צופים

האיסור של לא תעמוד, נאמר כשאין סכנת נפשות. מכל מקום הוי ספיקא דאורייתא, ויש להחמיר. ועכ"פ כדאי לבני הכתה לסבול קצת, כדי שיקיימו מצוה חשובה זו, של גמילות חסדים, והשבת אבידה, ולא תעמוד על דם רעך, ואף על פי שיש לחולה עצה ללבוש כפפות, מ"מ נראה שאם צערו של החולה גדול יותר, מצער החום של חבריו, יש להתחשב בו.

והנה המאירי בסנהדרין (דף לב ע"ב) כתב וז"ל: יש דברים שאין מדת הדין שולטת בהם, ואתה צריך לחזר בהם אחר מה שראוי יותר להכריע את האחד למה שאין מדת הדין מחייבתו, דרך פשרה ומדה מעולה, והוא שאמרו כתוב אחד אומר "בצדק תשפוט עמיתך", וכתוב אחד אומר "צדק צדק תרדף". כאן לדין, כאן לפשרה. כיצד שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זו בזו, אם עברו שתיהן בבת אחת טובעות, בזו אחר זו שתיהן עוברות. וכן שני גמלים שהיו עוברים במעלת בית חורון ופגעו זה את זה, אם עוברין שניהם בבת אחת נופלים, בזה אחר זה עוברים. כיצר נעשה טעונה ושאינה טעונה, תדחה שאינה טעונה מפני הטעונה. קרובה לעירה ורחוקה מעירה, תדחה הקרובה מפני הרחוקה, שתיהן קרובות או רחוקות, שתיהן טעונות או אין טעונות, הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו, וכן כל כיוצא בה, כל שאנו רואין שיכול

את גופו לעצמו. ואין זה דוקא בסכנת נפשות, אלא אפילו להשיב את גופו לעצמו ממחלות, גם הם בכלל השבה. וכך מבואר בחפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט' ס"א באר מים חיים סק"א) וז"ל: אם אחד רואה שחברו רוצה להשתתף באיזה דבר עם אחד, והוא משער שבדאי יסובב לו על ידי זה ענין רע, צריך להגיד לו. וראיה ממה דגרסינן בסנהדרין (שם) מנין לרואה את חברו טובע בנהר שהוא חייב להצילו, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך. ואין לדחות דהתם דוקא שליסטים רוצים להרגו, אבל בענין ממון אפשר דלא כללה התורה בלאו זה, זה אינו, דהרי איתא במכילתא והובא בספר המצוות להרמב"ם (מצוה רצו) שהלאו דלא תעמוד כולל נמי לכובש עדותו בענין ממון ואינו מגיד לו, עכ"ל. הרי שכתב להדיא שלא דוקא בסכנת נפשות, אלא כל צרה בכלל, ומסתבר שגם הצלה מיסורים בכלל לא תעמוד. ויעוין בחינוך (מצוה רלו) שכתב ועוד כללו ז"ל באזהרה זו שלא לכבש עדות כדי שלא יאבד חברו ממונו.

מאידך המשך חכמה (ויקרא יט טז) כתב שהפסוק לא תעמוד על דם רעך, נאמר רק על הצלה מסכנת נפשות. ויעוין גם בסמ"ע (סימן כח סק"ו) ובשער המשפט (שם סק"ב) שנראה שהסמ"ע ס"ל כשיטת המשך חכמה. ואם כן לכאורה זוהי מחלוקת בין רבותינו הפוסקים, אם

❧ שדה צופים ❧

ניתנת במחובר לקרקע אפי' צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבזו לזה שומעין שאמר כהלכה ותניא כתיב תעזוב הנח לפנייהם והם יבזבו אפי' צ"ט אומרי' לחלק ואחד אומר לבזבו אפי' בריא אפילו ידיו יפות לזה שומעין שאמר כהלכה יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם אפי' צ"ט אומרי' לבזו וא' לחלק אפי' זקן אפי' חולה לזה שומעין שאמר כהלכה וממתני' שמעי' שכל שאמר כהלכ' לא אזלינן בתר רובא אלא אפי' יחיד שומעין לו ואתיא ברייתא לפרש יותר אפי' היה זה אומר לבזו בריא כלומר גבור וסומך על כחו או שידיו יפות וסומ' על חריצת ידיו שהי' בדין שאפי' הם היו הרוב לא יעשו הכרעה שנוגעים בדבריהם דלכך אומרים לבזו ליפות כחן ולהרע כח האחרים שהם חסרי כח קמ"ל דשומעין לו אף על גב דשייך בדבר הואיל ואמר כהלכה שאם לא כן אין הברייתא משמיענו כלום לומר אפי' בריא או ידיו יפות דהא אשמועי' דא' כנגד מאה שומעין לו וזו היא סברת הרא"ש ז"ל מדעתו הרחבה וכך הם דברי מהר"ם כדכתבי'. ע"כ.

ועיין בשו"ת צמח צדק (לובאוויטש, יורה דעה סימן קצה) בזה.

עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן מ) שכותב בתו"ד: ואם אמור יאמרו שיש להם הזקן ר"א הנה כבר נתפרסם הוראותיו המקולקלים בעולם ובכל כה"ג ודאי לכ"ע כופין את המיעוט דאפי' המיעוט יכולים לכופ' את הרוב שעושים שלא כהוגן ומשנה ערוכה פ"ד דפאה אפי' צ"ט אומרים לחלק וא' אומר לבזו לזה

לסבול העכוב ביותר ידחה מפני חברו. וכן בריא מפני חולה וכל כיוצא בזה. אף לענין הדין אמרו... עכ"ד. ואם כן יתכן שיש לבני הכיתה לסבול קצת כדי לקיים מצות השבת אבידה, הגע עצמך האם בשביל מצוות השבת אבידה לא חייב אדם לסבול מעט, ואם כן אם הצער מועט יתכן שחייבת כל הכיתה לסבול מעט ולסגור את החלון, וצ"ע.

וסיים שם, שהציע את דבריו הנ"ל לפני חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל ולא קיבלם, כי אמר שבית ספר נבנה למען ילמדו בו תלמידים תורה בעיון, ואם יסגרו את החלונות אנו מקפחים את הבריאים שבית הספר נבנה בשבילם, ואם הילד הסובל מקפאון בידיו לא יוכל להשתתף בלימודים בבית הספר ישב בביתו, [ואין הדבר דומה לדברי המאירי שמדובר בספינות הנוסעות במקום הפקר, ולא בבית ספר שנבנה לבריאים, שאינם חייבים להימנע מלימודם בגלל החולה].

וכתב דקצת ראייה יש לו להביא לדברי חמיו זצ"ל, מדברי הגמרא במסכת סנהדרין (דף יא ע"א) שרבינו הקדוש ביקש מאוכל השום שיצא. וגם מדברי החתם סופר (י"ד סימן ז) שכתב שחולה במחלת הנפילה, יתפלל בביתו ולא יבא לבית הכנסת כשהנפילה מפחידה את הילדים.

עיין שו"ת מהרי"ט (חלק א סימן סט) שכותב בתו"ד: וזה ימים שרציתי לדקדק כן שכל שאין יד כולם שווה אינם מצטרפים לרוב מדתנן בפ"ד דפאה הפאה

פאה פרק ד

קיט

משנת אליעזר

רע"ב

(ג) נטל מקצת פאה וזרקה (ג) נטל אחד מן העניים מקצת פאה שלקט כבר וזרק לו על השאר, אין לו בה על השאר וזרקה על השאר המחבר כדי לקנותו, קנסו חכמים אותו וכן אין לו בה פלום

שדה צופים

לכתחלה לומר לבזו, ומ"מ כיון שמעצם הדין הוא לחלק אין בזה דין דהולכין אחר הרוב, וא"כ כ"ש בכאן שאף אם יסכימו כולן הוא שלא כראוי לעשות ע"פ הדין שודאי אפילו אם אחד מעכב ואינו מניח למכור להד' דברים שאין לילך בתר רובא, וכ"ש כשרוצים למכור לתפלה שאין לילך בתר הרוב. ואף שיש לדחות הראיה מפאה דהתם אולי משום שיש לו זכות לבזו שהוא חושב שלפניו טוב יותר בביזה מבחלוקה אין יכולין אף רבים לסלק זכותו אבל לשון המשנה משמע דהוא משום שאומר כהלכה ולא מצד זכותו יותר בביזה דאם מצד זכותו בביזה הי"ל לומר אפילו צ"ט אין יכולין לכופו ולכן משמע שמצד זכות היה תלוי בשומת בקיאים שיאמרו שאינו זכות לו והוא טועה בכחו ולכן היו יכולין לכופו אבל מכיון שאמר כהלכה שומעין לו וא"כ יש למילף גם לכל מקום כמו בכאן שאין לילך בתר הרוב כיון שהאחד אומר כהלכה כדכתבתי. ע"כ.

משנה ג

נטל מקצת הפיאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותה הימנו.

כתבו בתוספות (ב"מ י' ע"א ד"ה מעבירין), אפילו רשע לא מיקרי, ואף על

שומעין שאמר כהלכה ועיין מהרי"ט ח"א סי' ס"ט בזה. ובפרט בנ"ד שכבר נעשה מעשה והביאו רב לקהלתם בודאי הרוב יכולים לכופ המיעוט לקיים כל תוקף ובזה ביאתי מ"ש במד"ר פ' בראשית כשנמלך הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם התחילו מדיינים אלו עם אלו עד שהם מדיינים אמר הקדוש ברוך הוא כבר נעשה אדם והכונה דכיון דכבר נעשה מחויבים המוחים לבטל דעתם. ע"כ.

וראה עוד בדבריו (שם סימן קמג) וז"ל: ובדבר הספק אם מיעוט הצבור יכולין לכופ הרוב לקבל בן הרב הראוי לירש ירושת אביו עפ"י התורה הרי מפורש במשנה דפאה אפי' צ"ט אומרים לחלוק וא' אומר לבזו לזה שומעין שאמר כהלכה. ע"כ. וע"ע בדבריו (חלק ה סימן כ) ושם (סימן עד) ושם (חלק ו סימן נו).

וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (חלק א סימן לה) ובשו"ת הרי בשמים (חלק ה סימן סג).

עיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן מה) בדבר מכירת ביהכ"נ לתפלה, ובתו"ד: וגם הא מצינו שבדברים שיש למיזל גם מדינא בתר רובא בפאה רפ"ד דאפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבזו לזה שומעין שאמר כהלכה אף שהוא דבר שבהסכם כולן רשאים אף

משנת אליעזר

רע"ב

שְׁלוֹקָחִים גַּם מֵה שְׁבִידוֹ כְּכֹר. מִפְּנֵי שְׁעֻשָּׁה שְׁלֹא כְּדִין. נִפְל לֹא אֶחָד מֵהָעֲנָיִים עָלֶיהָ עַל הַמְּחָרָר, כְּדֵי לְקַנּוֹתָהּ

בְּלוֹם. נִפְל לֹא עָלֶיהָ, וּפְרַשׁ טְלִיתוֹ עָלֶיהָ, מְעַבְרִין אוֹתוֹ הַיִּמְנָה. וְכֵן בְּלָקָט, וְכֵן בְּעֵמֶר הַשְּׂבָחָה:

וְכֵן וּפְרַשׁ טְלִיתוֹ עָלֶיהָ, מְעַבְרִין אוֹתָהּ הַיִּמְנָה, דָּאָף עַל פִּי דְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם קוֹנוֹת לוֹ בְּצַדֵי רִשּׁוֹת הַרְבִּיבִים, אֲכָל בְּשֻׁדָּה חִבְרוּ אֵינָה קוֹנָה, רַק בְּהֶגְבָּהָ (גַּם כַּאֲן פִּי הַרְמַבִּי"ם דְּלוֹקָחִין מִמֶּנּוּ אֶפְלוּ מֵה שְׁלָקָט כְּכֹר עֵי תוּי"ט). וְכֵן אוֹתוֹ הִדִּין בְּלָקָט, שְׂבָלִים הַנוֹפְלוֹת בְּשַׁעַת הַקְּצִירָה, שֶׁהֵן שֶׁל עֲנָיִים, גַּם כֵּן אֵינּוּ קוֹנָה אֶלָּא בְּהֶגְבָּהָ וְכֵן בְּעֵמֶר שְׂבָחָה, אִם שְׂבַח עֵמֶר בְּשֻׁדָּה נִתְּנָת לְעֲנָיִים, וְגַם כֵּן אֵינָה נִקְנֶיֶת רַק בְּהֶגְבָּהָ :

וּצְלָדֵי רִשּׁוֹת הַרְבִּיבִים, הַכֹּא בְּשֻׁדָּה חִבְרוּ לֹא חִקִּינוּ לִיֵּה רִצְנָן שִׁקְנוּ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹתוֹ. אִי נִמִּי כִּיּוֹן דְּנִפְלֵל עֲלֵיהָ, גְּלִי דַעֲמִיָּה דְּנִפְלִילָה נִיחָא לִיֵּה דְּלִקְנִי, בְּאַרְבַּע אַמּוֹת לֹא נִיחָא לִיֵּה דְּלִקְנִי:

שדה צופים

בקדוש ברוך הוא, ולכן זה שהקדים ונטל ממנו אינו רשע.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תניינא חלק א סימן מד) האריך בביאור שיטת רש"י ור"ת בענין עני המהפך בחררה, וז"ל: הנה רש"י פירש בקידושין דף נ"ט דעני המהפך בחררה היינו בחררה של הפקר והתוס' בקידושין הקשו ראה את המציאה ונפל עליה ובא אחר ונטלה הרי"ז שלו וכן מי שליקט הפיאה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו ממנה וקשה הא הוה עני המהפך בחררה והנה הר"ן תירץ דפאה הכל מחזירין עליה וכלם מהפכים בחררה ע"ש והדבר תמוה דאכתי קשה ממציאא דל"ש התיורץ הלז וצ"ל דממציאא ל"ק להר"ן קושית התוס' די"ל דאה"נ דנקרא רשע רק דגוף הדין קמ"ל אבל מפאה דקתני מעבירין דמשמע דאף

גב דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו נקרא רשע (קדושין נט, א), היינו משום דאפשר ליה למיטרח ולמיזבן ארעא אחריתי, אבל במציאה או בהפקר דליכא למימר הכי אפילו רשע לא מיקרי.

ובנפלאות חדשות הובא בשם האדמו"ר מקוצק שפירש באופן אחר למה אינו נקרא רשע, דהנה הטעם שעני המהפך בחררה ובא אחר וחוסף הימנו נקרא רשע, היינו משום שמן השמים החררה מיועדת לאותו עני שהיפך בה, ובא זה ונטל דבר שאינו מיועד אליו.

ברם אם נוטל דבר לאחר שאדם אחר נפל עליה או פרס טליתו עליה, אינו נוטל את חלק חברו, כי אילו היה מגיע לו מן השמים, לא היה צריך להבהל וליפול עליה, ולא זו בלבד, אלא אף כפזונו ונפילתו מורים על חוסר בטחונו

שדה צופים

הניחה דאפשר דלא כיון שום דבר אלא הניחה בסמוך לו לא קנסי' לי'.

קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה. היינו שאר העניים מעבירין את גופו ממנה כדי שלא יהיו רגילין בכך ויבואו לידי קטטה. ומשמע מלשון רבינו מדכתב קונסין אותו שאין נותנין לו ללקט יותר במה שרצה לזכות ע"י הנפילה ואפי' כשאר עניים אינו יכול ליטול משום קנסץ וי"א דגבי נפל או פירס טליתו אין קונסין אותו רק מעבירין אותו שלא זכה ע"י הנפילה. ואין בזה משום עני המהפך בחררה שגם שאר העניים מהפכין בזהץ ואף שהוא הקדים לתפוס והעני השני בא אחריו לא מקרי השני שאינו מהפך כיון שהפאה שייך לכל העניים והולכין יחד. וי"א דבהפקר לא שייך כלל דין עני המהפך בחררה. וגם מפני דרכי שלום אין כאן אלא העניים מעבירין אותו לכתחלה כדי שלא יהא רגיל לעשות כן.

אין לו בה כלום.

עיין בחשוקי חמד שדן בדבר השאלה: בשבת בבית הכנסת השליכו על החתן, סוכריות יקרות ערך, בין הילדים שמהירו ללקט את הסוכריות היה ילד בגיל שלש עשרה ויום אחד, וראה שבמרחק מה ממנו יש מצבור גדול של סוכריות, וחשש שילדים אחרים יחטפו לו אותם לפני שיספיק להגיע אליהם, ולכן זרק את צעיפו על הסוכריות, כדי להטעות את ציבור הילדים שיחשבו שאין כאן יותר סוכריות. האם יש לקנוס ילד

רשע לא מקרי קשה ועפ"י אך לפע"ד נראה דבפאה ל"ק דהתורה הפקירה לכל העניים ול"ש בזה עני המהפך בחררה דכלם עניים גביה אך לפע"ד נראה בישוב הקושיא גם ממצאיה ע"פ מ"ש הרא"ש בנדרים דף ל"ה בשם הרא"ם דהיא דהי' לפניו ככר של הפקר ולא היה אחד סמוך לו אלא הוא דיכול להקדישו ולא הוה דבר שלבל"ע כיון דיכול לזכות בו ע"ש והנה אף אם נימא דכוונת הרא"ם הוא דמועיל ההקדש אם בא לידו אח"כ למפרע קדוש ולא שיכול להקדישו תיכף (וכן נראה שהבין המלמ"ל פ"ו מערכין הלכה כ"ב ע"ש ודו"ק) עכ"פ בכה"ג שהיפך בחררה והי' מצי לזכות בו עכ"פ רשע בודאי מקרי כיון שהיה יכול לזכות ומעתה זהו כשהי' יכול לזכות מעתה עכ"פ בקנין ד"א אבל שם דנפל עליה דגלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דלקני ולא בד"א כדאמרו בב"מ שם וא"כ אף רשע לא מקרי דל"מ לזכות בי' כלל באותו נפילה וז"ב. ע"כ. ועיי"ש עוד באורך.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מתנות עניים ה"ח), עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו וינתן לעני אחר [וכן בלקט וכן בעומר השכחה].

וביאר מרן בעל דרך אמונה שליט"א, דהיינו שליקט כבר וזכה בה וזרק על השאר שרצה לקנות עי"ז את השאר, ודוקא זרקה דמוכח דלקנות קמכוין אבל

❖ שדה צופים ❖

עולים, משא"כ בסוכריות שהם עדיין הפקר וכל עוד שלא זכו בהם בפועל, אין לאף אדם זכות בפועל כי הם הפקר מוחלט, ואולי המסתיר סוכריות שעדיין הם הפקר, [והרי קי"ל (ח"מ סימן רלו ס"א) שבהפקר אין חשש של עני המהפך (בחררה)] שהוא לא מפקיע וגונב מיד שאר חבריו, כי מי זכה בהם, ואם כן אין מקום לקנסו.

עוד נראה שאף לשיטות שגם במתנות עניים, העניים לא זכו בהם עד שעשו בהם קנין, בכל זאת אין זה דומה לענינו, שבמתנות עניים התורה זיכתה את המתנות לעניים, והתורה מעוניינת שלכולם תהיה זכות שוה במתנות, ואם אחד לוקח לעצמו יותר מהראוי, הוא עוקר דין תורה, ולכן יש לקנסו, ועוד שהוא, גוזל את הפרנסה של שאר העניים שהתורה רצתה שבממון זה יהיה להם פרנסה, משא"כ בענינו שאין כאן מתנה של התורה אלא שבעל השמחה הוא זה שהביא את הסוכריות בשביל שמחת חתן, ועוד שאין כאן חיי נפש, בזה לא מצינו מקום לקנסו.

ועוד יש לחלק דהתם חששו חז"ל שאם לא יקנסו אותו יהיה רגיל לעשות כן, ויחסר פרנסה לעניים, אך הכא לא נראה שיש כזה חשש שיהיה רגיל לעשות כן, דכשיגדל קצת יפסיק לתפוס סוכריות, ולא תמיד מזדמנת אפשרות כזו, ובר מן דין בקנסות אין מדמין מילתא למילתא.

ומסיק שם לדינא, שאין מקום לקנסו את הילד.

זה, וליטול ממנו את הסוכריות שתחת הצעיף.

וכתב לפשוט השאלה ממשנתנו, נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום, נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותה הימנו. וז"ל הרמב"ם (פ"ב ממתנות עניים ה"ח): עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו וינתן לעני אחר. ובשו"ת הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם שם) ביאר בדעת הרמב"ם דבסיפא דנפל עליה ופירש טליתו עליה, ב"ד מעבירין אותה הימנו אפילו שאח"כ נטלה ממש, דמאי שנא מרישא דאפילו באותה פאה שלקט וזרק על השאר קונסין אותו, כדי שלא יהיה רגיל לעשות כן, עיי"ש.

ואם כן יש לדון דאולי אף בנידוננו יש מקום לקנסו את הילד שלא יוכל לזכות בסוכריות שהחביא מתחת לצעיפו, כדי שלא יהיה רגיל לעשות כן.

אך יש לחלק בין הנידונים, לפי שנחלקו רבותינו האחרונים אם מתנות עניים נחשבים לממון עניים עוד לפני שהגיע לידם, ואם כן לפי השיטות שהוא ממונם מיד, נמצא שהמסתיר מהם עבר על איסור גזל, כי הסתיר מה שיש להם, והוא כעין המבואר להלן (פ"ז מ"ג) המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר [כלומר נותן סל תחת הענבים, כדי שיפול הפרט לתוכו] הרי זה גוזל את העניים, שהעניים זוכים בפרט בנשירתו קודם שיגיע לארץ, על זה נאמר אל תסג גבול

פאה פרק ד

קבג

משנת אליעזר

רע"ב

(ד) פֶּאָה אֵין קוּצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגְלוֹת, וְאֵין עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדּוֹמוֹת, כְּדִי שְׂלֵא יִכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ: בְּמַגְלוֹת, סָכִין עָגֵל לְקַצִּירַת הַתְּבוּאָה, וְאֵין עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדּוֹמוֹת מִיְּנֵי פְטִישִׁים לְעִקְרַת בְּצִלִּים, כְּדִי שְׂלֵא יִכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ מִפְּנֵי הַדַּחֵק בְּחֻטְפָם הַפְּאָה:

שדה צופים

משנה ד

פאה אין קוצרין אותה במגלות, ואין עוקרין אותה בקרדומות.

לכאורה נראה דאורחא דמלתא נקט, אבל ה"ה לקצור בקרדום, ולעקור במגל, או ללקט בסכין, או בכלי זיין אחר, דאסור, אבל מדקתני סיפא כדי שלא יכו איש את רעהו, ולא קתני כדי שלא יכו בהם איש את רעהו, ש"מ שלא אכלים שיש בהכאתם סכנה קפיד, אלא אכל מיני הכאה, וא"כ אפוא לקצור במגל ולעקור בקרדום הוא דאסור, משום דאין להם שום היכר שיהיה אסור להם להכות זה לזה מחמת הפאה, אף על גב דמצותה היא ליקח אותה ע"י ביזה, כהולכי מלחמה, אבל ע"י שינוי לעקור במגל ולקצור בקרדום או ללקט בכלי זין אחר דלאו אורחיה שרי, שהרי ע"י שינוי זה מדכרי אהדי דאסור להם ההכאה, אע"פי שמצות חילוק הפאה הוא דרך ביזה דווקא כדתנן בריש פרקין, כך נראה מדקדוק לשון המשנה.

בביזת הפאה, מהטעם שכתבתי כי כן דרך הבוזים שלל ולבוז בז, להכות זה את זה כדי להרבות כל אחד בשלו, דזה אינו, ודאי, דהתורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג, יז. ועי' סוכה לב ב) ולא פירש התנא איסור כלים אלו אלא להרחיקם מן הנזק, כי ראה וידע שע"י הביזה בקל יבאו להכות זה את זה, אף כי שלא כדין עושים, והא דלא עשו תקנה זו אף בשכחת קמה, משום דבה לא כתיב תעזוב דרך ביזה (עי' ויקרא כג, כב. ותו"כ קדושים פ"ג), ומשום הכי ליכא למיחש שיורה העני היתר לעצמו להכות את חבריו, ולכן אין אנו צריכים להרחיק מידו כלים המשחיתים, ובעוללות אף על גב דכתיב בהו (ויקרא יט, י) תעזוב אותם, לא תיקנו תקנה זו, לדרשה אחריתי אתא כמ"ש בסוף פרקין ע"ש, ובלקט ופרט לא שייך תקנה זו כלל, שהרי כבר הם כרותים ועומדים, ואינם חסרים כי אם לקיטה ביד. (הון עשיר).

בספר חשוקי חמד עמ"ס בכורות (כו ע"ב) כתב לדון בדבר השאלה: נהגו בפדיון הבן, לחלק למשתתפים שום וסוכר, ויש מקומות שאנשים חוטפים את המנות הנ"ל, האם אפשר לחלק את השום וסוכר כשיש למשתתפים כלי נשק.

או אפשר דבכל ענין אסור, דאהכאה שיש בו סכנה קפיד התנא, ומ"מ לא רצה לומר בהן בפירוש, כדי שלא יטעו לומר דדוקא בהן אסר התנא ההכאה כדי שלא יבאו לידי סכנה, מכלל דהכאה שאין בה סכנה לכתחילה שרי

❧ שדה צופים ❧

יהיו רגילין בכך ויבואו לידי קטטה וכמו שאמרו במשנתנו שלא ילקט במגל ולא בקרדומות כדי שלא יכו זה אח זה, יעו"ש. ואילו במשנתנו לא מצינו קנס. וצ"ב.

ואולי אפשר לחלק דלעיל העני חטא בפאה שהתורה נתנה לו, שכיסה בה את הפאה האחרת, בזה קנסוהו חז"ל אבל כאן הוא לא חטא בעצם הפאה, כי אם בכלים אחרים, ובזה לא קנסוהו שיפסיד את הפאה.

ועוד אפשר לחלק, דלעיל העני עשה עוולה, וניסה למנוע מאחרים מלקוט פאה, ולכן קנסו אותו, משא"כ כאן שהוא ליקט בקרדומות, בזה עצמו אין עוולה, ולא ברור שנגרם נזק לאחרים, אלא שהדבר עלול לגרום לנזקים, ובזה לא מצינו קנס.

ועוד יש לחלק דהכא העני התכוון רק להקל על עצמו, וקצר כדרך שרגילים לקצור, ולכן לא קנסינו, משא"כ לעיל שרצה לקחת מהאחרים את זכותם, בזה קנסינו ליה.

אולם בפירוש מהר"י בן מלכי צדק, כתב ואין עוקרים אותה בקרדומות, וטעמא מפרש במשנה כדי שלא יכו איש את רעהו, והויא ליה מצוה הבאה בעבירה, עכ"ל. וכתב בדרך אמונה (פ"ב ממתנו"ע בציון ההלכה ס"ק רסג) דמשמע דסבירא ליה דהוא מצוה על בעל השדה שימנעם מזה, ולכן פירש כן, יעו"ש.

נמצא שלשיטת מהר"י בן מלכי צדק הפאה שעזב להם היתה בעבירה, כי לא עזב להם את הפאה כהוגן ולא יצא ידי חובתו, ולכן יש מקום לומר שהעני

תשובה: נאמר במשנה בפאה (פ"ד מ"ד) פאה אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות, כדי שלא יכו איש את רעהו, יעו"ש. [יעוין במלאכת שלמה שפירש בשם הר"ש שיריליו שמייירי בפאה של שום ובצל שהדרך היה לעקור אותם בקרדומות], ואם כן אולי יש לחוש אף בענינו, שאם לאנשים יש נשק, ואם כולם יבואו לחטוף את השום וסוכר, אולי יבואו להזיק אחד לשני.

אך למעשה נראה שאין לחוש לכך, דדוקא התם שמחזיק ביד מגל וקרדומות כדי לחתוך את הפאה, יש לחוש שיזיק לחבירו, משא"כ כשנשק מונח בכיס אין לחוש לכך, ועוד דהתם מייירי בחיי נפש עבור העניים, ולכן חשו חז"ל שלא יזיקו אחד לשני, אבל בשאר דברים שלא להוטים אחריהם כל כך, אין לחוש. ע"כ.

יש להסתפק מה דינו של עני שעבר על דברי המשנה, וליקט את הפאה במגל, האם זכה בפאה או לא. וי"ל דהנה נאמר במשנה הקודמת, נטל מקצת פאה וזרק על השאר, אין לו בה כלום. וכתב הרמב"ם: כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו, לוקחים מידו הכל, בין מה שלקח ובא לידו, ובין מה שכיסה וזה קנס, עיי"ש. וצ"ב למה לא נזכר אף במשנתנו שקנסו את העני ומעבירין את הפאה ממנו.

וקושיא זו קשה ביותר לפי דברי הרשב"א בבבא מציעא (דף י ע"א) שביאר את הטעם של המשנה הקודמת שקנסו אותו שהוא כדי שלא

פאה פרק ד

קכה

רע"ב

משנת אליעזר

(ה) שלש אבעיות ביום, בשחר (ה) התגלות בעל
 ביום. שלש פעמים הבית בשדה
 מתגלה צעל הצית כדי שיקחו העניים
 ונראה צמח שדהו כדי פאה נקראת אבעיה,
 שיקחו העניים פאה. שלש אבעיות
 אבעיות לשון גלוי, נצטו מלפניו (עזדיה א),
 מתרגמין אגליין מטמרוהי: בשחר. מפני
 המניקות שנייה ישנים צמח ולא יש להס
 פנאי ללקט: ובהצות. מפני המניקות שזרכן
 לצאת צמח והולכים ללקוט פאה: ובמנחה.

שדה צופים

הפאה בסוף השדה מכמה טעמים, ואחד מהם הוא מפני גזל עניים כדאיתא בשבת (כג א) ואעתיקנו לקמן, והוא כדי שלא יראה אדם את השעה פנויה ויאמר לקרובו עני בא וטול לך את הפאה כדאיתא בירושלמי דפאה (שם), מ"מ באלו השלשה זמנים יכול לשאול בקרובו עני להודיע לו שעתה הוא נגלה בשדהו, כדי שימהר הליכתו שם ולא יפסיד במה שיקדימנו העניים אחרים, ולא מקרי גזל עניים, דהא כ"ע ידעי דבאותה שעה הבעל הבית נגלה בשדהו, ואינו אלא כמזרוז, ולא דמי לנותן פאה באמצע שדהו בעת שרואה שאין שם עניים אחרים כי אם קרובו, דהתם אין העניים יודעים באיזה זמן רצונו ליתן הפאה, אם אין לה מקום מסויים בסוף הקציר כדי שימצאוה שם, והוה ליה כאלו גוזלם בידים, וזהו לשון אבעיות לשון גילוי ושאלה. או אפשר דסימנא נתן התנא למנין הזמנים שצריך הבעל הבית להגלות בתוך שדהו, בלשון זה של אבעיות, שמורה אף לשון שאלה, והם כמנין ג' התפלות אשר אנו מתפללים בכל יום, שבהם אנו שואלים צרכינו, וזה יהיה לו לזכרון טוב ליתן בעין יפה, כי

לא זכה בפאה, מאחר שבעל השדה לא קיים את מצוותו, ולכן עליו להשיב את הפאה לשדה, ובעל הבית יעזוב אותה מחדש לעניים, שיוכלו לזכות בה כדת וכדין בלי מגל ובלי קרדום, מאידך יתכן שכל זה הוא לכתחילה, אך אם כבר הניח, מה שעשה עשוי, וזכה העני בשלו, שהרי לא מצינו מי שיכתוב שאם קצר בקרדומות שצריך להחזיר את הפאה, וצ"ע. (חשוקי חמד).

משנה ה

שלוש אבעיות ביום וכו'.

הרמב"ם בפירוש המשניות כתב: שהוא מלשון בקשות, והיא מלה עברית אם תבעיון בעיו שובו אתיו. וכתב בספר הון עשיר, וז"ל: ותמהני מהרמב"ם שהניח פי' הירושלמי, ופירשו מלשון אבעיה ושאלה, כדכתיב (ישעיה כא, יב) אם תבעיון בעיו.

שוב כתוב: ומ"מ צריך לדקדק מ"ט לא קתני גילויים בפירוש, אלא קתני ליה בלשון זה המשתמע לתרי אנפי. ואפשר לומר, דרמז לנו דאע"ג דתקנו

משנת אליעזר

רע"ב

לא אָמְרוּ זְמַנִּים בְּדֵי שְׁלֵא יִפְחָתוּ. רַבִּי עֲקִיבָא
הָלְלוּ אֶלֶּא פְּדֵי אֲמָרוּ, לֹא אֲמָרוּ אֶלֶּא בְּדֵי
שְׁלֵא יִפְחָתוּ אֲבָל שְׁלֵא יוֹסִיפוּ. שֶׁל בֵּית נִמְרֵי הָיוּ
לְהוֹסִיף, יְכוּל כַּמָּה מְשַׁלֵּט עֲמִים הֲלָלוּ.
שְׁהוּא רוּצָה. רַבִּי וְהִלְכָה שְׁאִין נוֹמְנִין פֶּאֶה אֲלֵא נְשַׁלֵּט עֲמִים הֲלָלוּ,
עֲקִיבָא אֲמָר הֵהָפֵךְ אִין פּוֹחַמֵין מֵהֵן וְאִין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם: שֶׁ
הָלְלוּ אֶלֶּא פְּדֵי שְׁלֵא יוֹסִיפוּ שְׁלֵא יִטְרְדוּ בֵּית נִמְרֵי. שֶׁסּ מִקּוּם כִּדְכַמְיָז (נִמְדַנְדַּר לֵב) אֵת
הָעֲנִיִּים יוֹתֵר מְדַאֵי לְהִמְתִּין עַל בַּעַל הַבַּיִת,

שדה צופים

הי"ד ואפי' יודעים שזו פאה שמא לא נחא לי' שחושש שיטלו יותר מהראוי מיהו אפשר שאם אינו בא בזמן יכולין ליטול לפ"ד רבינו (ועי' ב"מ י' ב' דזכי לי' רחמנא לעני להלכי בה ולנקוטי פאה) אבל רוב הראשונים כתבו כהר"ש הנ"ל והנה לא נתבאר כמה זמן הוא צריך להיות שם ושמה עד שיגמרו ללקט כל העניים שבאו ולפ"ז אם יש הרבה עניים חייב לישב שם או להושיב אחר במקומו כל היום ולא מסתבר ומסתמא יש לזה זמן קבוע כמה חייב לישב שם וצ"ע ומ"מ נראה פשוט שאם בעה"ב מסכים שהעניים יכנסו בלי שום איש שישגיח עליהם כיון שמסכים ואינו חושש מותר להם ליכנס דלטובתו תקנו כן. והנה בפלוגתא דר"ג ור"ע פסק הרמב"ם דלא כתרוייהו משום דס"ל דת"ק פליג על שניהם [והרש"ס כ' דרבנו פסק כר"ע ותמוה] וצ"ע מנ"ל הא דילמא תרוייהו מפרשי מילת' דת"ק דכה"ג כתבו התוס' בפסחים פ"ג א' ד"ה ר"ש ובהרבה מקומות ובפה"ש כתב משום דר"ש דאמר טעם ביטול עניים ע"כ ס"ל דאסור לא להוסיף ולא לגרוע דאל"כ איכא ביטול עניים ולכאו' יש לדחות דדוקא לפני שהפריש פאה שייך ביטול עניים שגם הוא בעצמו אינו יודע מתי יפריש הפאה

משל שמים הוא נותן, שהרי כל מה שיש לו מאת ה' שאלו, בתפלותיו. ע"כ.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מתנות עניים ה"ז) בשלש עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים בשדה או מניחין אותם לבזו, בשחר, ובחצי היום, ובמנחה, ועני שבא שלא בזמן זה אין מניחין אותו ליטול, כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבצו בו כולן ליטול, ולמה לא קבעו לה עת אחת ביום מפני שיש שם עניות מניקות שצריכות לאכול בתחלת היום, ויש שם עניים קטנים שאין נעורין בבקר ולא יגיעו לשדה עד חצי היום, ויש שם זקנים שאינם מגיעין עד המנחה. ע"כ.

ועיין בדרך אמונה שמביא פי' הר"ש שג"פ בעה"ב צריך לבא לשדהו ואין רשות לעניים ליטול כשבעה"ב איננו וכ"פ הרא"ש והר"י בן מ"צ והסמ"ג והרע"ב. ובביאור ההלכה (שם) כותב: אמנם לרבנו שפי' כפי' הערוך דהיינו עתים [ובפיה"מ פי' לשון בקשות] ולרש"י בישע"י א' שפי' ל' לקיטות אין מוכרח דין זה ומ"מ הדין אמת שאין להן רשות לבא כשהוא איננו שמא אין זה פאה כנ"ל

פאה פרק ד

קבו

משנת אליעזר

רע"ב

צית נמרה. קושרים מְלַקְטִין עַל הַחֶבֶל, וְנוֹתְנִים וְאִם רוּצָה לְפָחוֹת חָבַל צַד הַקְּמָה וְאִם קָמָא וְאִם קוֹזְרִים וְהוֹלְכִים עַד וְאִם שִׁכְלָה הַחָבַל וּמְנִיחִים פָּאָה לְכָל הַחָבַל, וְחוֹזְרִים וְקוֹשְׂרִים וּמְנִיחִים פָּאָה, וְהֵינּוּ מַכֵּל אֹמֵן וְאֹמֵן, כְּלוּמָר, מַכֵּל שׁוֹרָה וְשׁוֹרָה, וְעַל זֶה מוֹכִירִין אֹתוֹן לְשַׁנָּה:

וְלֹא יוֹתִיר, שֶׁל בֵּית נֶמֶר שָׁם מְקוּם וְאִנְשֵׁיו הָיוּ נוֹהֲגִים שֶׁהָיוּ מְלַקְטִין עַל הַחֶבֶל, קוֹשְׂרִין חֶבֶל בְּצַד הַקְּמָה וְנוֹתְנִין פָּאָה מִכָּל אֹמֵן וְאֹמֵן מִכָּל שׁוֹרָה וְשׁוֹרָה שְׂמַנִּיחִין פָּאָה לְסוֹף אֲרֵץ הַחֶבֶל וְכֵן בְּכָל הַשָּׂדֶה וְנִזְכָּרוּ לְשִׁבְחָה, שְׁמֵתִי שֶׁיָּבֵאוּ הָעֲנִיִּים יְקָחוּ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְהַמְתִּין אִימְתִי יְנִיחַ הַפָּאָה:

שדה צופים

על החבל.

ר"ל שקושרין חבל וקוצרין כמדתה, ומניחין בסופה פיה. והתפארת ישראל (אות כז) מפרש, דר"ל שמחלקין השדה לג' חלקים שוין, מקושרין חבל לרוחב השדה, שקוצרין כדי חבל א' בשחרית וא' בחצות וא' במנחה, רק שבכל א' מג' חלקים הנ"ל מניחין פאה מכל ערוגה וערוגה וכדמסיק, רק שאין מניחים ללקוט העניים עדיין רק עד שיגיעו הקוצרים לסוף כל חבל וחבל, דהיינו בעת ביאת ג' כתות הנ"ל.

עוד כתב ד"ל דמלת חבל, ר"ל כמו חבל הים [צפניה ב] דר"ל גבול, ה"נ היו מניחין פאה בסוף שדה, על הגבול, דכך מצותה, וכירושלמי [ושבת דכ"ג, א].

בפירוש רבינו נתן כתב: היו אנשי בית נמר תולשים את התבאה בידיהם, ולא היו קוצרין במגל, כדי שלא יקצרו את הפאה של עניים.

(אם ה' מותר להפריש בכל מקום) אבל אחר שכבר הפריש הפאה יכולין לשאלו מתי רוצה שיבואו לטול וליכא ביטול עניים אבל משום שמא יתן לקרובו עני איכא אם יוסיף אבל לא אם יפחות וצע"ק. ע"כ.

פירש התפארת ישראל, ג' פעמים מתגלה בעל הבית בשדה כדי שיכנסו העניים מדעתו לחלק פאה, מפני שאז מצויים שם ג' כתות חלשות וכדמסיק, להכי יהיה הבעל הבית שם לעמוד לימין צדקם, ושלא יעשו להם חבריהם עוול עכ"ל.

ועיין בחשוקי חמד שכתב שאולי יש להביא ראיה מכאן, שהנותן צדקה צריך להשגיח שלא יקופחו החלשים. ולכן העורך סעודת עניים, אולי ראוי להעמיד שם סדרנים שלא יעשו עוול לחלשים. עיי"ש.

פאה פרק ד

קבח

משנת אליעזר

רע"ב

(ו) נְכָרֵי שְׁקָצֵר אֶת שְׁדָהוּ (ו) נְכָרֵי שְׁקָצֵר אֶת שְׁדָהוּ
שְׁדָהוּ וְאַחַר כֵּן נִתְגִּיר, פְּטוֹר מִן הַלְקָט, שְׁבָלִים הַנּוֹשְׂרִין בְּשַׁעַת הַקְּצִירָה דְּכָתִיב (ויקרא י"ט ט) גְּבִי לְקָט וּפְאֵה "וּבִקְצָרְכֶם", פְּרֹט לְקָצִיר נְכָרֵי. וּמִן הַשְּׂכָחָה דְּכָתִיב (דברים כ"ד י"ט) "כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ" פְּרֹט לְקָצִיר נְכָרֵי, בֵּין מַה שֶּׁשָּׁכַח בְּשַׁעַת קְצִירָה דְּהֵינּוּ שְׂכַחַת קָמָה, וּבֵין שְׂכַחַת עֵמֶר חֲבִילָה קְשׁוּרָה מִתְּבוּאָה, נִקְרָאת עֵמֶר. דְּסִבְרֵי רַבְּנָן דְּהוֹקֵשׁ שְׂכַחַת עֵמֶר לְשְׂכַחַת קָמָה לְפָנֵי הַקְּצִירָה, וְשִׁישְׁנוּ בְּזוֹה. יִשְׁנוּ בְּזוֹה וּמִן הַפְּאֵה, ד'וּבִקְצָרְכֶם" קָאֵי נְמִי אַפְּאֵה, רַבִּי יְהוּדָה

שדה צופים

משנה ו

עובד כוכבים שקצר את שדהו וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מתנות עניים ה"ט) נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר הרי זו פטור מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה אף על פי שאין השכחה אלא בשעת העימור.

וביאר הגאון בעל דרך אמונה שליט"א, גוי פטור מפאה ומכל מתנ"ע ואפי' שכר פועלים ישראל מותר להן לכלות שדהו, ואם הפריש לשו"פ חייב במעשר אא"כ הפקיר אף לעשירים, וכותי בזה"ז שהפריש לשו"פ תלוי במחלוקת הראשונים אם גם לקולא עשאים כגוים או רק לחומרא.

ואם התחיל לקצור ונתגייר החלק הנשאר חייב בפאה, ואם ספק אם קצרה עד שלא נתגייר או משנתגייר פטור משום שהשדה עומד בחזקת פטור מתחלה.

ומ"ש הרמב"ם אף על פי שאין השכחה אלא בשעת העימור, ר"ל כשאתה

נוטל העומרים הזהירה תורה לא תשוב לקחת בין מה ששכחת בקמה ובין מה ששכחת בעימור ליטול וא"כ ס"ד כיון דבשעת עימור נתגייר חייב קמ"ל דמ"מ פטור דכתיב קצירך בשדך ושכחת עומר וילפ"י חיובי עימור דהיינו שכחה מחיובי קציר דהיינו לקט ופאה וכל שאינו בלקט ופאה אינו בחיובי שכחה.

ועיין מנחת חינוך (מצוה תקצ"ג) שכתב להסתפק בחרש שוטה וקטן שקצרו ונתפקחו או שהגדיל הקטן ואח"כ עימר אם חייב בשכחה, וצ"ע.

עיין צפנת פענח (פ"ב מהלכות מתנות עניים ה"ט) שכתב: הנה כ"כ בזה דמיירי שקצר ישראל בשדהו דאי לאו הכי הא אין שם קצירה על קצירתו כלל וכמו תולש וזהו באמת ר"ל מה דמבואר בפ"ו דכאן מ"א אם אמר קוצר ע"מ כו' דמבואר שם בירוש' ובדברי רבינו דהטעם משום דמתנה על מה שכתוב בתורה והנה לכאורה מה שייך זה הא זה החיוב ממילא בא והוה כהן דתמורה

פאה פרק ד

קכמ

משנת אליעזר

רע"ב

קן נתגייר פטור: שאין השכחה אלא בשעת עמור. וזשעת עמור

רבי יהודה מחייב בשכחה, שאין השכחה אלא בשעת העמור:

מחייב בשכחה ששכחת עמר, אבל בשכחת קמה, מודה

מיהא גר היה וחיז כלל המלוות, ורצנן סברי הוילן ואיכא שכחה בעמור ואיכא שכחה בקמה דלכתיב (ס) ושכחת עומר בשדה, לרצות שכחת

רבי יהודה דפטור שאין השכחה אלא בשעת העמור. ואז כבר נתגייר:

קמה, את שיטתו ששכחת קמה ישנו ששכחת עומר, והאי נכרי שקלר שלא היה ששכחת קמה דאומה שעה נכרי היה, אף על פי שעכשיו נתגייר אינו ששכחת עמור. ואין הלכה כר' יהודה:

שדה צופים

מחייב בשעת עימור ומפרש לה על חיובי פאה ולקט משום דלשון המשנה קשה טובא דקא"ר יהודא שאין שכחה אלא בשעת העימור והרי יש גם שכחת קמה וגם הרמב"ם בספר היד העתיק לשון זה שאין השכחה אלא בשעת העימור והוא עצמו כתב בפ"א ה"ו שיש גם שכחת קמה לכן נראה דמפרשי כמש"כ במשנה ראשונה דגם שכחת קמה החיוב הוא לא בשעת שכחה רק כשאוסף העומרים לביתו אז הזהירה תורה לא תשוב לקחת בין מה ששכחת במחובר ובין בתלוש ולכן ס"ל לר' יהודא דגם שכחת קמה חייב ורבנן ילפי מחיובי קציר דהיינו לקט ופאה שזה החיוב לא תכלה ולא תלקט בשעת הקצירה וכל שאינו חייב בהן אין חייב בחיובי שכחה. (דרך אמונה).

דכ"ה ע"א דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ובהך דזבחים דף ע"ה ע"ב וכ"מ בזה וצ"ל דכיון דאינו חייב רק אם מתכוון לקצירה ועיין בסוף פ"ה גבי המעמר לכובעות וא"כ החיוב בא מחמת שמתכוון לקצירה לכך צ"ל הטעם משום דמתנה ע"מ שכתוב בתורה וא"כ לפי"ז גבי גוי כיון דמבואר בירוש' פ"א דתרומות ה"ב דאין לו מחשבה וא"כ לא הוה קצירתו קצירה כלל ועיין בע"ז דף מ"ג ע"א דמביא רא"י דגוי מבטל ע"ז של חבירו ולכאורה קשה הא אח"כ אמר שם דהוה יאוש רק מהאיסור לא מייאש וא"כ אין רא"י שיכול לבטל של חברו. ע"כ. ועי"ש בדבריו באריכות גדול.

הרמב"ם בפיה"מ כתב ודעת החכמים שכל זרע שלא נתחייב בחיובי קמה והם לקט ופאה לא יתחייב ג"כ בחובת העומר והוא השכחה, וכ"כ הגר"א בשנו"א הקצר וכן העתיק הרדב"ז. ותימא שהמציאו דרשא אחרת דלא כהירושלמי.

ונראה דהרמב"ם גריס בירושלמי כג"י שהביא הראב"ד והר"ש משנץ בתו"כ קדושים פ"א כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מאן דמחייב בשעת קצירה

רבי יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור

המשך חכמה (פ' תצא כד, יט) כתב וז"ל: ור' יהודה סבר דשכחת עומר, כיון שבא לאחר הקציר, לא איכפת לן אם בעל השדה היה גוי בעת הקציר, כיון דבעת העימור הוי ישראל. ורבנן סברי דשני שכחות יש: אחת קמה מה

משנת אליעזר

רע"ב

(ז) הקדיש קמה ופדה קמה, (ז) הקדיש קמה ופדה קמה, (ז) קמה ופדה עומרים
 תבואה שלא ופדה, חייב. עמרין ופדה עמרין, פטורה. דמקרא דממעטין קזיר נכרי,
 בעודה קמה, חייב בשכחה, דבשעת קצירה חלה חייבה, ואז לא היתה ברשות
 הקדש, ואם הקדיש עמרין, ופדה בעודה עמרין, חייב בשכחה, דחייבה ככר באה לפני
 הקדשה, אבל הקדיש קמה וקצרה הגזבר של הקדש, ופדה בעל הבית עמרין, פטורה

שדה צופים

אחר מירוח חייב כמ"ש בירו' וא"כ למה גבי פאה לא איצטריך ואולי לגבי מעשר כיון שאין מבורר איזה ועדיין לא הפרישה ס"ד דיפטר אבל גבי פאה דמצותה בסוף השדה ואם לא נתן שם כבר נתחייב בתשלומין פשיטא דתו לא מיפטר וצע"ק עי"ל דבמעשר אין החיוב אלא כשרוצה לאכל וכ"ז שאין רוצה לאכל אין חיוב כמ"ש רש"י בגיטין מ"ז ב' ד"ה מדאורייתא ולהכי ס"ד דיכול ליפטר ע"י ההקדש שעדיין לא נתחייב אמנם מרן בחזו"א דמאי סי' ד' סק"ב הכריע דהעיקר כהסוברים שהיא מצוה חיובית אף שאין רוצה לאכל ומ"מ י"ל דלהסוברים דהנאה של כילוי בטבל אינו אסור אלא מדרבנן (עי' מל"מ פ"א מתרומות ה"ח ופ"ב הי"ד) א"כ מה"ת יכול לכלותו וכל המצוה רק כשרוצה לאכל ולכן י"ל דההקדש מפקיע משא"כ בפאה. וכ"ז דוקא בפדאה הוא אבל אם פדאה אחר אפשר דהוי כמי שמכר מתנות עניים דפטור אף על גב דעשה איסור שהרי אין חייב לתת להם מעות רק מאלו הפירות צריך לתת מהתלוש כמפורש במכות ט"ז ב' וכיון שמכרן הוי כמכר ראשית הגז דפטור וכנ"ל בד"א פ"א סקכ"ג וצ"ע. (דרך אמונה).

ששוכח לקצור, ואחת מה ששוכח עומר לקחת אותו. וכל שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת קציר. וכיון דהיה גוי בעת קצירה ולא היה לו דין שכחת קמה, תו גם בעת העימור אין שכחה, דאשניהן יחד אמר "קצירך". וכצ"ל בספרי: ריה"ג אומר מכלל שנאמר "כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר", כל שיש לו שכחה בקציר יש לו בעומר, וכל שאין לו בקציר אין לו שכחה בעומר. ומסיים (בספרי) כשתמצא לומר: קצר הקדש ולקח ישראל - פטור. פירוש, אף משכחת עומרין, דברישיא הא דאמר 'פטור' הוא משכחת קמה. וכן אמר בירושלמי (פאה ד, ד) בשם רב, יעויין שם. ומשנה זו נשנית בתורת כהנים גבי פאה בקדושים סימן יא מ"ובקצרכם", יעויין שם. ע"כ.

משנה ז

הקדיש קמה ופדה וכו'.

הרמב"ם כ' בפיה"מ דבבא דהקדיש עומרים ופדה עומרים אין נ"מ לענין פאה דפשיטא דחייבת אלא נ"מ לענין שכחה ולכן השמיטה בספר היד (אבל צ"ע דגם לענין שכחה לא הביאה וכבר העיר בזה התי"ט) ויל"ע הא גבי מעשר איצטריך לאשמעי' דהקדישה ופדאה

פאה פרק ד

קלא

רע"ב

משנת אליעזר

שכמה פליגי רזי יהודה **חַיִּב, קָמָה וּפְדָה עֲמֻרִין, פְּטוּרָה,** דקציר הקדש פטור
 ורזנן זהקדיש קמה **שְׁבִשְׁעַת חוֹבְתָהּ הִיְתָה פְּטוּרָה:** מן הפאה והוא
 ופדה עומרים, כי היכי **הַדִּין מִן הַלְקֵט, פָּרֵט**
 דפליגי זנכרי שקר שדה ואמר כן נמגייר: **וְעוֹלֹת, שְׁבִשְׁעַת חוֹבְתָהּ הִיְתָה פְּטוּרָה,**
 דכתיב (שם) "קצירך" שקר ולא של הקדש,
 ולגיבי שכחה, פליגי בה רבנן ורבי יהודה, אי אזלינן בתר שכחת קמה כמשנה ו':

שדה צופים

ומ"מ צ"ע דאם זכה אחר ובצרן אפשר
 דמחייב הבעלים שנטל מאחר
 שזכה דקציר בר חיובא הוא, רק דלא היה
 שדהו ולהבעלים שדהו מיקרי, וזה אמת
 בנקצר בעת הפקר שלא זכה אחר ודאי
 דפטור ק"ו מהקדש, וצע"ג עדיין.

עיין מקדש דוד (סימן כב) וז"ל: אמרינן
 (פאה פ"ד מ"ז) הקדיש קמה ופדה
 עומרים פטורה שבשעת חובתה היתה
 פטורה ע"ש, והנה זה דאמרינן פדה
 עומרים אפשר לומר דכל לאחר קצירה
 עומרים קרי ליה, אך בפה"מ כתב שם
 הקדיש קמה וקצר הגובר ועשאים עומרים
 ואח"כ פדאם כו', משמע דבעינן שיקצור
 הגובר וגם יעשה עומרים, ונראה דעשיית
 עומרים בכלל קצירה היא לענין פאה,
 ואשכחן עוד יותר מזה לענין שביעית
 בלאו דלא תקצור שכתב הרמב"ם ז"ל
 (בפ"ד מהל' שמיטה ה"א) ואם קצר כדרך
 הקוצרים לוקה כיצד כגון שקצר כל
 השדה והעמיד כרי ודש בבקר כו', דהכל
 בכלל קצירה היא לענין שביעית. ע"כ.

בחשוקי חמד כתב, נראה שהמשנה
 נאמרה בזמן שהיה בית
 המקדש קיים כי הרי בזמן הזה אסור

עיין בחידושי ר' מאיר שמחה על מסכת
 בבא קמא (כח ע"א) וז"ל: וראיתי
 להרב בספר ברכי יוסף (חלק או"ח סימן
 תל"ד) שהביא להקשות על דברי המשנה
 למלך דפטורא דמעשר בפאה הוא רק
 באתי ליד העני מסוגיא דילן. ולפי הא
 דאמר בבכורות (י"ח א) עשו שאינו זוכה
 כזוכה ומש"ה פטור מן המתנות [וכן
 בגטין ל' א] א"ש, דה"נ עשו העניים
 כזוכים בפאה הראשונה שהפריש [לפי
 גירסא דילן] וזכו ויהבו ליה בדמי שנתן
 להם הפאה מצד האחר, ומש"ה שפיר
 פטור ממעשר דנעשה כאילו כבר זכו
 העניים [וא"צ לסברת תוספות]. ודוקא
 במעשר הא שאר מתנות העניים בכה"ג
 חייב, דנראה ברור לענ"ד דהמפקיר כרמו
 וקדם אחר וזכה במחובר ונתן לבעל הכרם
 דחייב להפריש פאה. רק בבצרן אחר
 ונתנן לבעל הכרם צ"ע לענ"ד, ודוק היטב.

ולכאורה נראה דפטור, מהא דתנן (פאה
 פ"ד מ"ז) הקדיש קמה ופדה
 עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה
 פטורה. וכ"ש בהפקר דעדיפא מהקדש
 אם בצרן אחר ונתן לבעל הכרם דפטור,
 ואף אם התחיל לקצור קודם הקדש
 שנתחייבה בפאה ג"כ הדין כך, דוגמא
 דקצר חציה וקצרו לסטים חציה דפטור
 עיין שם, ודוק.

משנת אליעזר

רע"ב

(ח) פּיוצא בּו, בּוּזָה הדין המְקֵדִיש פּרוֹתְיו תּבוֹאָתו, עַד
 (ח) פּיוצא בּו, הַמְקֵדִיש פּרוֹתְיו עַד שְׁלֵא בָּאו לְעוֹנַת
 עַד שְׁלֵא בָּאו לְעוֹנַת חַיּוּב הַמְעֻשְׂרוֹת שְׁלֵא נִמְרָחוּ, דְּהִינּוּ מִחֲלִיק פְּנֵי כְּרִי הַתּבוֹאָה בְּרַחַת,
 לְעוֹנַת הַמְעֻשְׂרוֹת.

שדה צופים

וגם דומה למבואר במסכת שקלים (פ"ח ה"ד) ולא מסתבר שמשנתנו דנה בעבריין שעובר והקדיש. אבל יש להסתפק מה הדין באדם שעבר והקדיש בזמן הזה, האם יפטר ממתנות עניים.

והקדיש [כמבואר במסכת שקלים (פ"ח ה"ד) אין מקדישין... בזמן הזה, ואם הקדיש... הכסות תשרף הבהמה תעקר. כיצד, נועל בפניה הדלת והיא מתה מאליה. והקשו התוס' (מסכת ע"ז דף יג ע"א ד"ה ואם) הרי מבואר במסכת ערכין שאף בזמן הזה יש תקנה על ידי פדיון. ותירצו התוס' שיש חילוק בין קרקע למטלטלין, שאם הקדיש קרקע בזמן הזה, כיון שאינו יכול לכלותו, ויש חשש שיכשלו בו אנשים, פודה אותה בד' זוזי וזורקם לים. אבל אם הקדיש בהמה, מעות או כסות לא מהני להו פדיה, אלא צריך לאבד אותם עצמם, יעו"ש. וצ"ב למה לא מהני פדיה למטלטלין.

נמצא שבשאלתנו לדברי הטל תורה שההקדש חל יפטר ממתנות עניים, אבל לפי הסברו של הגריש"א, יתכן שלא יפטר ממתנות עניים לשיטת התוס', מפני שבזמן הזה הקדושה לא חלה, כי חז"ל עשוהו כאיסור הנאה. אך נראה שאף לדברי הגריש"א פטור ממתנות עניים, מב' סיבות, א. אף אם הקמה אינה הקדש, מכל מקום היא אסורה בהנאה, וממילא פטור ממתנות עניים דאינו 'קצירך'. ב. אף לדברי הגריש"א נראה שאין כוונתו שההקדש לא חל, אלא שהוא כמו הקדש דחוי, שלא תופס בו פדיון, כי קדושתו חלשה, אבל זה נקרא הקדש וממילא פטור ממתנות עניים.

ומביא ממסכת שקלים (פ"ח ה"ד) אין מקדישין... בזמן הזה, ואם הקדיש... הכסות תשרף הבהמה תעקר. כיצד, נועל בפניה הדלת והיא מתה מאליה. והקשו התוס' (מסכת ע"ז דף יג ע"א ד"ה ואם) הרי מבואר במסכת ערכין שאף בזמן הזה יש תקנה על ידי פדיון. ותירצו התוס' שיש חילוק בין קרקע למטלטלין, שאם הקדיש קרקע בזמן הזה, כיון שאינו יכול לכלותו, ויש חשש שיכשלו בו אנשים, פודה אותה בד' זוזי וזורקם לים. אבל אם הקדיש בהמה, מעות או כסות לא מהני להו פדיה, אלא צריך לאבד אותם עצמם, יעו"ש. וצ"ב למה לא מהני פדיה למטלטלין.

והנה כל זה לשיטת תוס', אמנם יעוין ברא"ש (בע"ז שם סימן יג) שכתב שלפי הרי"ף יכול אף בזמן הזה לפדות את ההקדש, ומה שהגמרא כתבה בהמה תעקר וכו' הוא עיקר הדין, שאם לא יפדה צריך לעקור את הבהמה. וכן ס"ל לראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם פ"ח מערכין ה"ח) וכן כתב הלחם משנה (שם) שס"ל לרמב"ם עצמו, יעו"ש. ואם כן פשוט שאף בזמן הזה אם עבר והקדיש הקמה פטורה ממתנות עניים.

והשיב על כך הטל תורה שהפדיון הוא עצמו כמו הקדש, כיון שעל ידו הוקדשו ארבעה זוזים, וכיון שאסרו חז"ל להקדיש בזמן הזה, אסרו גם לפדות ורק בקרקעות שאין דרך לכלותם מהעולם, התיירו חז"ל לפדות.

שוב הביא מחמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל להסביר את שיטת התוס', דכיון שחז"ל אסרו להקדיש בזמן הזה, עשוהו איסור הנאה, והוי כמו חטאות המתות,

פאה פרק ד

קלג

משנת אליעזר

וּפְדָאָן, גַּם כֵּן לְפָנַי
גָּמַר מְלֹאכְתָּךְ, חֵיבִין
בְּתַרְנוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת
וְאִם מִשְׁבָּאוֹ לְעֹנֹת
הַמַּעֲשָׂרוֹת הַקְּדִישִׁין

הַמַּעֲשָׂרוֹת, וּפְדָאָן, חֵיבִין.
מִשְׁבָּאוֹ לְעֹנֹת הַמַּעֲשָׂרוֹת,
וּפְדָאָן, חֵיבִין. הַקְּדִישִׁין עַד שְׁלֹא

רע"ב

היינו מרום כשהוא
משוה פני הכרי זרחת,
אם זאומה שעה היו
ניד הגזר פטורים.
ואם לאו, אין ההקדש

שדה צופים

משנה ח

הקדישין עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר.

עיין בתוספות ר"פ אלו מציאות ב"מ
כא, ב ד"ה ופטורות שכתבו דאם
הקדישין קודם גמר מלאכה ונפדו קודם
גמר מלאכה חייב במעשר, וכן משמע
קצת בפרק האומר, והם דברי תמוהי,
דמלבד שלא נזכר שם דבר מזה, אף גם
למה להו להביא עצות מרחוק, הלא כאן
משנה מפורשת היא, ועיין מ"ש שם. (יד
דוד).

וגמרן הגזבר.

הרע"ב פי' שמירחן, וכן הר"ש. והרמב"ם
פי' שהגיעו לעונת המעשרות
ביד הגזבר. וכתב התי"ט ז"ל, פי' הר"ב
היינו מירוח, וכן כתב הר"ש נקט
חייוב המעשרות בתבואה דבה איירינן
בפרקינן. אבל למאי דתנינן במתניתין
פירותיו, יותר מדוייק מ"ש הרמ"בם עונת
המעשרות היא שעה שיתחייב במעשרות,
וזמנם משתנה כפי שינוי הזרעים, ועוד
אבאר אותו במסכת מעשרות, וכ"כ הר"ש
והר"ב בפי' משנה זו עצמה שהיא שנויה
עוד במשנה ד' פ"ג דחלה, ופירוש מירוח
בסוף פ"ק, עכ"ל התי"ט.

ובספר הון עשיר, כתב: והנה טרם
אדבר צריך אני לחלק לשונו זה,
להבחין בין לשונו ללשונו של אחרים,

משבאו לעונת המעשרות וכו'.

עיין דבר שמואל סימן פ"ה כל נוסחת
המשנה. ועיין בשמחת י"ט דף
רכ"ח רכ"ט [סימן ע"ט] שהאריך במשנה
זו. (יד דוד).

בתו"ח נסתפק אם חל ההקדש על
התו"מ ול"נ דחל וראי' מקדושין
(נ"ד ב') דמבואר שם דאף לר"מ דמע"ש
ממון גבוה הוא וא"י ליתנו במתנה מ"מ
בטבליהו יכול ליתנם דמתנות שלא
הורמו לאו כמו שהורמו דמיין ועכ"מ
בפ"ג מהלכות מע"ש הי"ז.

שוב האיר ה' את עיני ומצאתי הדבר
מפורש בירושלמי פ"א דתרומות
הלכה א' שמביא שם הא דתנן גנב
תרומת הקדש ואכלה משלם ב' חומשים
וקרן אחד ורצה לפרש כגון שהקדיש
טבל ממורח וחרם הגזבר וכן תני הושעיא
אחד המקדיש טבלו כו' ע"ש הרי דהקדש
חל על התרומה מדמשלם חומש מחמת
הנאתו מהקדש וזה דוחק לומר מחמת
טובת הנאה שיש להקדש בה וכמ"ד
טה"נ ממון ועוד דמשמע דב' החומשין
שווין. (רש"ש).

משנת אליעזר

רע"ב

וּפְדָאָן חֵיבִין. נְגַמְרוּ וּגְמָרְן הַגְזַבְר, וְאַחַר כֵּן
דְּבִשְׁעַת גְּמָרְן חָל חֵיבָן, אֲכַל הַקְדִּישָׁן
עַד שְׁלֹא נִגְמְרוּ, שְׁבִשְׁעַת חוֹבְתָן
וּגְמָרְן הַגְזַבְר, הָיוּ פְטוּרִים:
וְאַחַר כֵּן פְּדָאָן בְּעַל הַבַּיִת, פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר, שְׁבִשְׁעַת חוֹבְתָן בְּשַׁעַת
שְׁל הַקְדָּשׁ, וְאַחַר כֵּן פְּדָאָן חֵיבִין, מְדַנְגְּמַר בֵּיד הַקְדָּשׁ:

שדה צומים

שנזכר במשנה פירותיו, אין לנו הוכחה לפרש עונת המעשרות כפירוש הרמ"בם ז"ל דווקא, דאין זה תלוי בזה, דיכולים אנו לפרשו אכולהו, בין כפי" הרב, בין כפי" הרמ"בם, וכל אחד כפי דינו. ויותר טוב היה להוכיח פי" הרמ"בם, מדנזכר במשנה עונת המעשרות, ולא נזכר גורן המעשרות, אף על גב דבהן סיפא שינה התנא בלשוננו, כבר כתבתי לעיל דלקצר דבורו תנן הכי, או להוכיח כדברי הר"ב מדתנן וגמרון, ולא תנן ונגמרו. אבל בין למר ובין למר יהיו הפירות והתבואה בכלל משנה זו, כל אחד כפי דינו.

ועוד קשה לי אמרו וכ"כ הרב והר"ש בחלה כפי" הרמ"בם, שהרי אינו כן שה"רש פי" התם כפירושו דהכא בעונת המעשרות, שהרי כתב על אותה משנה דחלה, והמאמר הזה מבואר באר היטב וסתמו דהתם ודאי הוא כפירושו דהכא, והר"ב סתם ודאי פי" כפירוש הרמ"בם, אבל הכא פירושו ז"ל רכיב אתרי רכשי, שהרי תחילת דבריו הם אלו עד שלא באו לעונת המעשרות היינו מירוח כשהוא משהו פני הכרי ברכת, אם באותה שעה היו ביד הגזבר פטורים, ואם לאו אין ההקדש פטורין. ואח"כ פירש וגמרון

ואח"כ נדקדק בו, ואח"כ נעלה ונבא אל המפרשים עצמם לראות שרש פירושה מהיכן יצא. והנה לשון התני"ט מתחיל מתיבת נקט חיוב וכו', וצריך להיות ונקט בויו, שהרי בפירוש הר"ש לא נמצאו דברים אלו כלל ועיקר, ולשון הרמב"ם מתחיל מתיבת עונת המעשרות וכו' עד אבאר אותו במס' מעשרות ועד בכלל, ומשם ואילך הם דברי התני"ט.

ומה שקשה לי על דבריו בתחילה הוא שרצה להוכיח פירוש הרמ"בם, מדתנן פירותיו ומירוח לא שייך אלא בתבואה, ואנכי לא ידעתי מאי הוכחה היא זו, שהרי במשנה לא נזכר מה הוא הגמר זה שעשה הגזבר, אם מירוח או דבר אחר אשר ממנו נדע מה הוא עד שלא נגמרו, אלא סתם תנן, ומצינו שבין בתבואה בין בשאר הפירות יש בהם עונת המעשרות, כדתנן במסכת מעשרות (פ"א מ"ב - ג) מאימתי הפירות חייבין במעשרות התאנים וכו' התבואה והזתים משיכניסו שלישי. ויש בהם גורן המעשרות אשר משם ואילך אסור לאכול מהם אפילו עראי, כדתנן התם (מ"ה - ו) איזהו גרנן למעשרות, הקשואים וכו' התבואה משימרח. ואין ספק ששם פירות כולל אף התבואה, וא"כ אפוא אע"פי

שדה צופים

דהתם גרסינן תפטר או כר"ע במחלוקת, או כדברי הכל בקוצר מיד. וכו'. וראה בדבריו בפנים באריכות.

הנה משנה כזו נשנית בחלה (פ"ג מ"ד). ובירושלמי כאן מקשה למה נשנית משנה זו שני פעמים, ומתרץ אחת למירווח ואחת לשליש, ר' בא אמר בחלה למירווח ובפאה לשליש, ועיין שנות אליהו פאה שנתן טעם לזה דבפאה מיירי לענין הבאת שלישי. ועכ"פ לכ"ע אחת מהמשניות הללו מיירי לענין הבאת שלישי, שהיא עונת המעשרות בתבואה (מעשרות פ"א מ"ג). ובפ"י מהר"י במ"צ פ"י ג"כ המשנה דפאה לענין הבאת שלישי, והר"ב אף דבפאה פירש לענין מירווח, בחלה פ"י לענין שלישי, והוא כמ"ד בירושלמי הנז' דאחת למירווח ואחת לשלישי, ואינו קובע דוקא איזה מיירי בכך ואיזה מיירי בכך.

אך הר"ש מפרש שני המשניות הנז' לענין מירווח, וזה קשה שהוא נגד הירושלמי. וגם קשה למה צריך שני משניות לדין אחד. ואין לומר דס"ל להר"ש דהבאת שלישי ברשות הקדש אינו פוטר, דז"א דאיך יפלוג על הירושלמי. וגם גמ' דילן סובר כן, דהא אם הביאה שלישי בידי עכו"ם נפטר מתרו"מ למ"ד יש קנין, כדמשמע בגיטין (מ"ז ע"א) דאמרין שם בהביאה שלישי ביד ישראל נתחייבה במעשר, לא הביאה לא נתחייבה. והיינו אם הביאה שלישי בידי עכו"ם פטורה, משום דיש קנין עיין שם. וע"כ דילפינן זה מדכתיב דגנך ולא דגן עכו"ם. וה"ה דממעטינן הקדש מהאי קרא, דיותר יש

הגזבר שנגמרו ביד הגזבר, ע"כ. והנה לפי פירושו דרישא איננו צריך לפרש וגמרון ונגמרו מעצמם, שהרי המירווח לא נעשה מעצמו, כי אם על יד אדם, ואין זה אלא עונת המעשרות, כגון הבאת שלישי בתבואה וזתים וכיוצא בו בשאר הפירות, הבא מעצמו, ואין לומר דכוונתו בפירוש זה הוא, לומר דלא בעינן שיהיה הגזבר עצמו שיגמרם, אלא אפילו אחר ברשותו, שהרי מלתא דפשיטא הוא דשלוחו של אדם כמותו (קידושין מב א), ועוד הדבר ברור שאין הפעולה זו ראויה לגזבר של הקדש שהוא אדם חשוב, כי אם לפועליו, ועוד דבתחילת דבריו כבר הורה לנו זה, שהרי כתב אם באותה שעה היו ביד הגזבר פטורים, ולא כתב אם מירחן הגזבר.

ועוד הנני מוסיף הפלא ופלא על כל ראשי עם קדש האלו, על מה ועל מה לא דרך שום אחד מהם דרך הירושלמי, המפורש, וזה הוא, ולמה תניתה תרין זמנין, ר' יונה ור' חייא, רי"בל בשם בר פדיה, אחת למירווח ואחת לשלישי, ר' יוסי אמר ר' בא וחבריא, חבריא אמרי אחת למירווח ואחת לשלישי, ר' בא מפרש בחלה למירווח ובפאה בשלישי, מתניתין דר' עקיבא דר' עקיבא אמר אחר שלישי הראשון את מהלך, ואיתפלגון שדה שהביאה שלישי לפני גוי, ולקחה ממנו ישראל, ר"עא פטור, וחכ"א בתוספת חייב, מיי כדון, תפטר כר' עקיבא במירווח, וכדברי הכל בקוצר מיד, ע"כ. ובאותה משנה שבחלה (פ"ג מ"ד) נמי איתא הירושלמי הזה (ה"ג יז א) אות באות, ואין הפרש ביניהם כי אם זה,

שדה צופים

יש לו עונה שלו עיין שם. (תורת הארץ חלק ב - ביאורים פרק ט אות טו).

יש להסתפק, מה הדין כשיש רעב בעולם ואי אפשר להפריש תרומות ומעשרות, כי כל גרגיר נחוץ לפיקוח נפש. יש דרך להיפטר מחיוב תרומות ומעשרות על ידי שיקדיש את השדה לפני שהתבואה תגמר, ולפדותם לאחר גמר מלאכה, האם מותר לעשות זאת.

תשובה: כעין זה כתב הרש"ש בב"ב (דף פא ע"ב) לגבי ספק ביכורים, שהקשתה הגמרא שעל הצד שאין הפירות ביכורים, הוא מפקיע אותם מתרו"מ, והקשה הרש"ש הרי יכול להקדיש את הפירות על תנאי לפני שיתחייבו במעשר ואז יהיו פטורים מתרו"מ ונשאר בצ"ע, יעו"ש.

אכן נראה שכל זה דוקא בזמן הבית שהיה מותר להקדיש, אבל בזמן הזה שאסור להקדיש כדי שלא יבואו לידי תקלה, כמבואר במסכת עבודה זרה (דף יג ע"א) אין מקדישין אין מחרימין ואין מעריכין בזמן הזה, ופרש"י דאתי בהו לידי תקלה, אין לעשות עצה זו, ואף על פי שאיסור זה הוא רק מדרבנן והוא יותר קל מלאכול טבל או תרומה, אבל האיסור הזה לא בא להציל נפש, אלא למנוע איסור חמור יותר, ולכן אין לעשות כך.

וזאת על פי מה שכתב בפרשת דרכים (דרוש יט) שהא דאמרינן שכשיש לעשות איסור עבור חולה, יעשה 'הקל הקל תחילה', היינו רק אם הדבר הקל מציל את חיי החולה, כגון חולה הזקוק

למעט הקדש מעכו"ם כמ"ש רש"י ותוס' במנחות (ס"ז ע"א). והא דאמרינן התם מירוח הקדש פוטר, משום דהתם מיירי ממירוח, אבל ה"ה דהבאת שליש בידי הקדש פוטר. ואף לפי מ"ש רש"י בגיטין שם דמאן דדריש דיגונך לא דריש דגנך, וגם בקידושין (ס"ב ע"א) פרש"י דגנך משמע מידי דמדגן, וא"כ אין למעט מזה לענין הבאת שליש דהוא עדיין במחובר, מ"מ ע"כ דיש לימוד למעט הבאת שליש בידי עכו"ם, וה"ה דיש למעט מזה הקדש.

ובמלאכת שלמה בפאה שם כתב בשם מהרש"ס דממעטינן הא דהגיע לעונת המעשרות ברשות הקדש מקרא דתבואת זרעך, ואף דממעטינן מתבואת זרעך ולא לוקח בב"מ (פ"ח ע"ב), י"ל דתרווייהו ילפינן מכאן, דאי למעט הקדש היה די לומר תבואתך, ומדכתיב תבואת זרעך ממעטינן לוקח. עי' מ"ש בק"א לספרי ח"א ריש פ"א, ועיין מ"ש לקמן אות כ'. וא"כ אין לומר דהר"ש ס"ל דהבאת שליש ברשות הקדש אינו פוטר. אמנם דלשון וגמרן הגזבר דתני בשתי המשניות הנז' קשה לפרש על הבאת שליש, דהוא דבר הבא מעצמו ואינו נעשה בידי אדם, אך הרמב"ם בפיה"מ פאה שם כתב דר"ל שנגמרו בידי הגזבר, עיין שם. וכ"כ הרמב"ם בחיבורו סופ"ב מהל' מעשר וז"ל המקדיש פירותיו כשהן מחוברין עד שלא באו לעונת המעשר ופדאן כו' ואם באו לעונת המעשר והם ביד הגזבר ואח"כ פדאם פטורין עכ"ל. וזמן עונת המעשרות מבואר במעשרות פ"א וברמב"ם הל' מעשר פ"ב דכל פרי

פאה פרק ד

קלו

רע"ב

משנת אליעזר

<p>(ט) מי שִׁלְקַט אֶת הַפֶּאֶה וְהוּא עֹשֶׂה, שְׂאִין לוֹ זְכוּת לְלֶקֶט, וְאָמַר הָרִי זֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי עֲנִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, זָכָה לוֹ לְעֲנִי, דְּמַגּוּ דְיָכוֹל לְהַפְקִיר נְכָסָיו, לְהִיּוֹת עֲנִי תַכְף וְלְזָכוֹת לְעֲצָמָו, וּמַגּוּ דְיָכוֹל לְזָכוֹת</p>	<p>(ט) מי שִׁלְקַט אֶת הַפֶּאֶה וְאָמַר הָרִי זֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי עֲנִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, זָכָה לוֹ לְעֲנִי, דְּמַגּוּ דְיָכוֹל לְהַפְקִיר נְכָסָיו, לְהִיּוֹת עֲנִי תַכְף וְלְזָכוֹת לְעֲצָמָו, וּמַגּוּ דְיָכוֹל לְזָכוֹת</p>	<p>(ט) רבי אליעזר אומר זכה לו. פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בעשיר שלקט פאה לזכות זה לעני, דרבי אליעזר סבר אמרינן תרי מגו, מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה, ומגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי</p>
--	---	---

שדה צופים

אסור אפילו הוא עני דהא אמרינן להזהיר עני על שלו.

והר"ש ז"ל כאן הקשה על רש"י ז"ל מההיא דשבולת של לקט שנתערב בגדיש דמעשר שבולת אחת ונותן לו, וקאמר ר"א היאך עני מחליף כו', ואמרינן בירושלמי דר"א לדבריהם דרבנן קאמר ליה, ומוכח להדיא דלר"א אף בעל השדה עצמו יכול לזכות לעני, עיי"ש.

ועיין במקדש דוד (זרעים, לקט סימן ד) שכתב, דבאמת קשה על הירושלמי לר"א איך מהני בבעל השדה שיזכה לעני הא הכא ל"ש מגו.

וכתב לתרץ, דר"א לטעמיה דס"ל (בפאה פ"ה מ"ד) בבעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה יטול וכשיחזור לביתו ישלם, וחכ"א עני היה באותה שעה ע"ש. ור"א סבר כיון ד"ל נכסים במקום אחר לית עליה דין עני שיכול ליטול לקט שכחה ופאה, רק לזה מהני מה שאין לו עתה במה להתפרנס שרשאי ליטול ע"מ לשלם אח"כ, והכא בבעל השדה אף דאם יפקיר נכסיו גם כן אסור ליטול לקט שו"פ, והטעם משום דבעל השדה דינו לעולם כעשיר וכדאמרינן (בב"מ י"ב). גבי השוכר את

לבשר ויש לפנינו נבילה וחלב ויש בכל אחד כדי להציל, שמדין 'הקל הקל תחילה' חייב לאכול את הנבילה משום שאיסורה קל מהחלב. אולם לעבור על איסור קל שלא בא לרפאות את החולה, אלא למנוע איסורים לא הותר, ועל פי זה הסביר הפרשת דרכים למה ביומא (דף פג ע"א) נסתפקו חז"ל בחולה הצריך לאכול בשבת פירות, מדין הקל הקל תחילה, מה עדיף האם טבל קל יותר, או תרומה קלה יותר. והקשה הפרשת דרכים שיפריש תרומה ואח"כ יבטלה ברוב, והשיב אסור לבטל איסור כי הוא לא מציל אלא בא למנוע עון, יעו"ש. ואם כן אף בעניננו אין לעבור על האיסור של הקדש בזמן הזה כדי להציל מאיסור תרומה או טבל. (חשוקי חמד).

משנה ט

מי שלקט פאה ואמר וכו'.

פירש רש"י (ב"מ ט' ע"ב), דמיירי באדם דעלמא שאינו בעל השדה, דאי בעל השדה לא שייכא מה דאמרינן שם דטעמא דר"א דזכה לו הוא משום דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני ומגו דבעי זכי לנפשיה כו', דבעל השדה עצמו לעולם

משנת אליעזר

רע"ב

לְעֶצְמוֹ, יְכוּל לְזַכּוֹת לְאֶחָרִים. וְחֻכְמִים אֲמָרִים, יִתְנַנֵּה לַחֲצֵרָהּ. וּרְבֵנן סַנְרִי
 גַּם לְאֶחָרִים. וְחֻכְמִים לְעֵנִי שְׁנַמְצָא רְאִשׁוֹן. הַדְּקָטָה חַד מִגּוֹ אֲמָרִינָן, חֲרִי
 אֲמָרִים, יִתְנַנֵּה לְעֵנִי שְׁנַמְצָא רְאִשׁוֹן בְּשִׁדָּה [וְאִם יָבֵא מִגּוֹ לֹא אֲמָרִינָן, אֲבָל
 לְעֵנִי שְׁנַמְצָא רְאִשׁוֹן בְּשִׁדָּה [וְאִם יָבֵא מִגּוֹ לֹא אֲמָרִינָן, אֲבָל מְעֵנִי לְעֵנִי אַחֲרָי, דְּאָפֵא חַד מִגּוֹ, מִגּוֹ דְּזָכִי
 אוֹתוֹ עֵנִי רְאִשׁוֹן, רְשָׁאֵי לְתַתָּן לוֹ (תו"ט)
 דְּלֵא קְנָסוּ קָאן] דְּתָרִי מִגּוֹ לֹא אֲמָרִינָן, אֲבָל מְעֵנִי לְעֵנִי אַחֲרָי, דְּאָפֵא חַד מִגּוֹ, מִגּוֹ דְּזָכִי

שדה צופים

לפי הסוגיא דב"מ דמפרשינן דר"א ורבנן פליגי בסברא אי אמרינן מיגו דזכי לנפשי אבל לרב חסדא דאמר בגיטין התופס לבע"ח באנו למחלוקת ר"א ורבנן ולא תלוי כלל במיגו הא פשיטא דגם בעל השדה יכול לזכות עבור עני לר"א ונימא דהירושלמי מפרש לה כרב חסדא. ועיי' בפירוש הרא"ש בפיאה שם (אות ה') שחלק ג"כ על פרש"י וכתב דגם בעל השדה אם יפקיר זו השדה ויהי עני יכול ליטול הפאה לעצמו.

לעיל הבאתי דברי רש"י דמיירי בעשיר שאינו בעל שדה, דאי בעל שדה לא שייך מגו דאי מפקיר נכסיו והוי עני וחזי ל' דהא דרשינן לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו.

והר"ש כאן חולק בזה ודעתו דאיירי נמי בבעל שדה והוכיח כן מירושלמי דפאה על משנה פ"ה מ"ב.

ובתוס' רעק"א הקשה דהכא איך שייך מיגו דאי בעי מפקיר נכסיו וחזי ל' הא מכ"מ בשעה שקצר הי' בעל השדה ונאסר לו ליטול ומה בכך שהפקיר עתה.

ובריטב"א (הובא בשטמ"ק בב"מ שם) כתב וז"ל ומיהו בירושלמי משמע דמתניתין סתם בין בבעל השדה בין

הפועל ילקט בנו אחריו למחצה לשליש ולרביע כו', ואי אדעתיה דאבוה קא מלקט אבוה עשיר הוא ע"ש, דכיון דיש לו חלק בהקציר דינו כעשיר, מכל מקום לזה מהני מה שמפקיר נכסיו שיהיה דינו רק כעשיר שיש לו נכסים במקום אחר דגם כן דינו כעשיר לר"א, מכל מקום כיון דאין לו עתה במה להתפרנס יכול ליטול לקט שו"פ ע"מ לשלם ממקום אחר, וה"נ בעל השדה שהפקיר נכסיו נהי כיון דהוא בעל השדה דינו כעשיר מכל מקום הרי אין לו במה להתפרנס.

ונהי דאינו יכול ליטול לקט שו"פ לגמרי דינו כעשיר, מכל מקום יכול ליטול ע"מ לשלם ממקום אחר או לאח"ז, דזה אינו תלוי אם דינו כעשיר או לא אלא אם יש לו עתה במה להתפרנס, ובבעל השדה גלי קרא רק דדינו כעשיר וכיון דמצוי אז זכי לנפשיה אפילו ע"מ לשלם יכול לזכות לעני, והעני לא יהיה צריך לשלם שהרי עני הוא לגמרי, והדין דהמגביה מציאה לחברו דתלוי במגו דאי בעי זכי לנפשיה כו' זה תלוי רק בגוף החפץ אם יכול לזכות בגוף החפץ לעצמו יכול לזכות אף לחברו. ע"כ.

ועיין בשו"ת בית הלוי (ח"ג סימן מד) שכתב על קו' הר"ש, וז"ל: ולא הבנתי הקושי דרש"י לא כתב כן רק

פאה פרק ד

קלט

רע"ב

משנת אליעזר

ש"ל נכרי חייב **וְהַשְׂכָּחָה וְהַפָּאָה שְׁלֵי נְכָרִי** במעשרות. **חַיֵּב בְּמַעֲשְׂרוֹת, אֲלֵא אִם בֵּין** והואיל ואין הנכרי חייב בלקט שכחה ופאה, הוא להו כשאר תבואה של נכרי שחייבת במעשר: **אֵלֵא אִם בֵּין הַפְּקִיר.** לעניים ולעשירים הפקר פטור מן המעשר. וממנימין רבי מאיר היא דאמר אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר. ואין כן הלכה:

שסובר (במנחות טו:) אין קנין לנכרי בארץ ישראל לפטרו ממעשר, והרי הנכרי פטור מלקט, שכחה ופאה כמבאר במשנה ו' לכן **חַיֵּב בְּמַעֲשְׂרוֹת**, ואם השאיר הנכרי לקט, שכחה ופאה, העני צריך לעשרו, **אֲלֵא אִם בֵּין הַפְּקִיר** גם לעשירים:

שדה צופים

ולהירושלמי זכה בו אלא שצריך ליתנו לאחרים ממונו הוא לקדש בו אשה דמה שנותן לעניים דעלמא משלו הוא נותן. (מתוך שבה"ל ח"א סי' קנ"ג).

פירש"י (ב"מ ט' ע"ב) בדברי ר"א דאמר זכה לו, דמירי באדם בעלמא שאינו בעל השדה, דאי בבעל השדה לא אמר ר"א זכה לו דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה, דאפילו הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו וכדאמרין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו, עכ"ד, והר"ש (פ"ד דפאה מ"ט) הקשה על פירש"י מפאה (פ"ה מ"ב) דאיתא שם שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו, אמר ר"א וכי האיך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו, ואיתא בירושלמי (ה"ב) דר"א לדבריהם דרבנן קאמר דלדידיה מצי לזכות עבור העני, הרי דלר"א גם בעה"ב יכול לזכות עבור העני.

והנה על שיטת רש"י דבעה"ב לא שייך מיגו דאי בעי מפקיר נכסיו משום

באינש דעלמא דאפילו בעל הבית כל שהוא עני וראוי ליטול בפאה דעלמא שפיר קרינן ב'י' דהא חזיא ל'י' אלא דרחמנא חייב' ליתנו לעני מפני שהיתה שלו הלכך מצינו למימר מגו דזכי לנפשי' כדי ליתנה לעני זכי בה נמי מעיקרא לחבר'י עני, ע"כ.

למדנו מדברי הריטב"א דהא דמוציאין מן העני אין דומה למוציאין מן העשיר, דהעני בעה"ב כיון דמכ"מ עני הוא יש לו גם זכות במעשר עני דילי' אלא שגזיה"כ דצריך ליתנו לאחר, דהרי בשביל זה צריך למגו דאי מפקר נכס' והוי עני, ואז היה יכול לזכות בעצמו ע"מ ליתנו לעני אחר וע"כ בכוחו לזכות מעיקרא לעני אחר.

וא"כ לפנינו מחלוקת אבות העולם ביסוד איסור זה דלא תלקט לעני, דלדעת רש"י ודעמי' אינו זוכה בו כלל מעיקרא שאין לו לכל היותר אלא טוה"נ במ"ע המתחלק בבית ולא במתחלק בגורן, וא"כ עני המקדש אשה במ"ע שלו אינה מקודשת, משא"כ להר"ש

שדה צופים

שנדפס במאסף תורני "ישורון" (כרך יד עמ' תשכא) שדנו בדברי הגר"ח.

עיין שו"ת בית שערים (יו"ד סימן תיח) וז"ל: מה שהתעורר על דברי רש"י ד"ה מי שליקט את הפיאה, אדם בעלמא שאינו בעל השדה דאי בעל השדה לא אמר ר' אליעזר זכה לו דל"ל מיגו דזכה לנפשיה דאפילו הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו כדאמר בחולין קל"א לא תלקט לעני להזהיר לעני על שלו והר"ש פ"ד דפיאה מ"ט תמה על רש"י מירושלמי פ"ה משנה ב' ותויו"ט פ"ה מ"ה מיישב דעת רש"י ע"ש. וכ"ת תמה על רש"י ויותר על תויו"ט ממשנה וי"ו פ"ה דפאה דקתני המוכר את שדהו המוכר מותר והלוקח אסור אע"ג דהשדה היה מקודם שלו וא"כ מ"ש ממפקיר דאם מפקיר שדהו אמאי אינו רשאי ליטול וא"כ שפיר שייך מיגו דאי בעי מפקיר שדהו ויהא מותר ליטול מתנת עניים לעצמו, ואין לו דמיון למ"ש תויו"ט שם במפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו דשם חוזר וזוכה בכל התבואה משא"כ כאן המיגו דאי בעי מפקיר לנכסים ומותר ליקח לקט שכחה ופיאה לעצמו, אלו דבריו.

ולפענ"ד נראה דהא ודאי אחר שקצר שדהו ונשאר לקט שכחה ופיאה אפילו מפקיר עכשיו כל נכסיו וגם שדה זו ופירותיו מ"מ הרי הוא הפקר רק מיכן ולהבא אבל בשעה שחייב בלקט שכחה ופיאה היה שלו וא"כ הוא בעל השדה של לקט שכחה ופיאה זו וישנו בלא תלקט לעני להזהיר לעני על שלו.

דעני מוזהר על שלו, הקשו המפרשים כיון דגם באדם בעלמא צריכים אנו להמיגו דאי בעי מפקיר נכסיו א"כ גם בבעה"ב שייך המיגו דהלא אם יפקיר נכסיו לא יהיה עוד בעה"ב. וצ"ל בשיטת רש"י דבאדם בעלמא שמלקט לקט שלא כדין איכא משום דין גזל עניים אבל בבעה"ב דליקט מלבד דאיכא דין גזל עניים, איכא עוד דין איסור דעובר על העשה דלעני ולגר תעזוב אותם ולא דלא תלקט, ודעת רש"י דמיגו דאי בעי מפקיר נכסיו לא מהני אלא לדין גזל דעל דין ממון שייך מיגו, ומיקרי דיש לו זכות ע"י המיגו, אבל לדין איסור לא שייך המיגו, ולהכי פירש רש"י דאירי באדם בעלמא דגביה שייך מיגו, אבל בבעה"ב לא מהני מיגו משום האיסור דלא תלקט.

ולפי"ז הרי ניחא קושית הר"ש דהתם הא אירי בשבולת לקט שנתערבה, דהאיסור שבה בטל ברוב, כדין כל תערובת איסור בהיתר ופקע מיניה האיסור דלא תלקט, אלא דהדין ממון של עניים לא בטל מיניה, והלא כן מבואר בביצה (דף לח ע"ב) דאם איכא על הדבר שנתערב שני דינים ממון ואיסור אף על פי שהדין ממון לא בטל מ"מ הדין איסור שבו בטל ברוב, וע"כ שפיר דומה כאן בעה"ב לאדם בעלמא כיון דאין עוד האיסור דלא תלקט ונשאר רק הדין ממון, וע"ז מהני המיגו כמו באדם בעלמא. (הגר"ח, נדפס בירחון כנסת ישראל, וילנא, אלול תר"צ חוברת ב).

ועיין כ"ז בשיעורי רבינו חיים הלוי על ב"מ, ועי' באבי עזרי פ"ב ממתנ"ע הי"ט ובשיעורי הגר"ד עמ"ס פאה

שדה צופים

ובעשיר שמלקט לעני דשייך מיגו דאי בעי מפקיר נכסים והוי עני בשעת לקיטה וא"ש.

ועוד נ"ל סברא ישרה דלא מהני מיגו אלא אם יש לו מיגו לזכות בו בתורת לקט שכחה ופאה כמו בעשיר מיגו דאי בעי מפקיר נכסים והוי עני ויכול לזכות בו בתורת מתנות עניים אבל גבי בעה"ב במתנות עניים ל"ל מיגו דאי בעי מפקיר שדהו ותבואתה וחזיא ליה דהא קי"ל דהפקר פטור ממתנות עניים כדקתני מ"ד פ"א דפאה ופסקוהו הרמב"ם פ"ב ממתנות עניים ה"א וא"כ אי מפקיר ליה אינו יכול לזכות בתורת מתנות עניים רק בתורת הפקר ואפילו עשירים יכולין לזכות בו וא"כ אין לומר שיכול לזכות לעני בתורת מתנות עניים במיגו שהיה מפקיר והיה יכול לזכות בתורת הפקר.

ועוד בה שלישיה לחלק בין מכירה להפקר דרמב"ם פ"ב מנדרים הי"ד כתב דהפקר אעפ"י שאינו נדר הרי הוא כמו הנדר שאסור לחזור לו בו עיי"ש וכן הביא הטור דבריו בחו"מ סי' ער"ג וכן לשון המחבר שם ס"ב וביאר בקצו"ח שם דהפקר הוא של המפקיר עד שיזכה בו אחר ומשו"ה ס"ל לרש"י דהפקר מיקרי דעת אחרת מקנה אלא שאינו יכול לחזור בו אפילו קודם שיזכה בו אחר עיי"ש באריכות ולא תקשי מסוגיא דשלהי פ"ד דנדרים דלא קי"ל דהפקר כמתנה עד דאתי לרשות זוכה עיי"ש בראשונים דהתם מיירי רק לענין חזרה דלר"י ס"ל לר"י דיכול לחזור עד דאתי לרשות זוכה ובזה לא קי"ל כן אלא דאינו יכול לחזור

ועוד דהלקט שכחה ופיאה גם עכשיו אינו יכול להפקיר דהא אינו שלו והפקירא דמלכא הוא לעניים ואין לו בה אפילו טובת הנאה ועיין תוס' ר"ה ד' ע"ב ד"ה לקט וקצו"ח סימן רמ"ג סט"ו אות ד', אלא דנימא מיגו למפרע מיגו דאי בעי היה מפקיר לנכסים קודם שקצר שדהו והיה יכול לזכות במתנות עניים והרי גם אם מפקירו קודם שקצרו ואח"כ משכים וקצרו וזוכה בכל התבואה מקרי בעל השדה וישנו בלא תלקט ועיין בפירוש הרא"ש נדרים מ"ד ע"ב אם דוקא בתורת חזרה או אפילו בתורת זוכה מן ההפקר ע"ש ומכ"ש כשלא הפקירו וקצר כל התבואה לעצמו דישנו בלא תלקט שהרי אפילו היה מפקירו והיה עושה כמו שעושה עכשיו שקצר כל התבואה לעצמו היה נקרא בעליו ולזה נתכווין תויו"ט פ"ה דפאה שכתב דודאי דכי האי דכרם דרמב"ם ה"נ דכוותיה דודאי שקוצר כל השדה וא"כ אפ"י היה מפקירו קודם הקצירה היה נקרא בעליו אם היה קצרו כולו אח"כ ועדיפא דהא התם הפקיר בפועל והיה שענה אחת שאינו בעליו והכא לא הפקיר אלא דאמרינן מיגו וכמ"ש.

וא"כ מה שחילק כבוד מעלתו דהתם זוכה בכל התבואה משא"כ כאן אנא לא חילוק ידענא דהרי עכשיו ל"ש להפקיר אלא מיגו שהיה מפקיר קודם קצירה והרי גם אם היה עושה כן היה זוכה בכל התבואה דאל"כ שלא היה קוצר לא היה כאן לקט שכחה ופאה משא"כ במוכר הרי בשעת קצירה שנתחייב במתנות עניים אינו בעליו

❧ שדה צופים ❧

את הפאה ואמר ה"ז לפלוני עני, דלר"א זכה לו, וחכ"א יתננה לעני הנמצא ראשון. ומפרש טעמא דר"א בעשיר לעני, דלר"א אמרי', מיגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני, ומיגו דזכי לנפשיה, ורבנן ס"ל, דלא אמרינן תרי מיגו, אבל מעני לעני ד"ה זכה. ופירש"י, דבאדם בעלמא איירי שאינו בעל השדה, דאי בבעל השדה, אפי' עני מוזהר שלא ללקט פאה שלו. והקשה הר"ש בפ"ד דפאה מ"ט, מהירושלמי פ"ה דפאה מ"ב, ר"א בשם ר' יוחנן, בהא דשבלת של לקט שנתערבה בגדיש, מעשר שבלת א' ונותן לו, אר"א, וכי היאך העני זה מחליף דבר שאב"ר. מחלפה שיטת' דר"א, תמן הוא אומר זכה לו וכו', כשיטתן השיבם וכו'. ומבואר דבעל השדה גופי' יוכל לזכות בשביל העני, ודלא כרש"י. וגם כבר תמיהו ע"ד רש"י, דהא התם אמרי' מיגו דא"ב מפקיר, אם כן אין השדה שלו.

ובתוי"ט ומהרמ"ש תי', דכיון שכבר חל חיוב הפאה ברשותו, גם כשיפקיר ויזכה בהפאה עביד איסורא. והביאו מרש"י תמורה (ו). ובכ"ז לא הונח קו' הר"ש מהירושלמי, דא"כ אמאי לר"א יוכל לזכות עבור העני.

וראיתי ביד יוסף שתי', דהירושלמי סובר כדעת ר"ח בגיטין (י"א), דטעמיה דר"א משום דסובר דתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים קנה, ולא משום מיגו. והוא תמוה, מנ"ל לרש"י להמציא ד"ז. ובפרט דר"י גופיה אית ליה בגיטין התם דלא קנה, ומנ"ל לומר דר"א אינו סובר כן, לדעת ר"י גופיה.

מה"ת מיד שהפקיר ומדרבנן עד אחר ג' ימים אבל מ"מ ממונו דמפקיר הוא עד דאתי לרשות זוכה.

ולפ"ז במכירה שפיר המוכר מותר אף דהשדה היה מעיקרא שלו מ"מ בשעה שנתחייב במתנות עניים אינו שלו כלל ויצאה מרשותו לרשות לוקח אבל אם מפקיר שדהו כל זמן שלא זכה בו אחר עדיין הוא ממון שלו וכי הדר זכי במתנות עניים שפיר מיקרי בעליו ומוזהר בלא תלקט לעני להזהיר לעני על שלו, והיינו שכתב הרמב"ם ספ"ה ממתנות עניים גבי המפקיר כרמו וכו' מפני שהיתה שלו והרי הוא שלו פירוש שהיתה שלו דהפקר הוא ממונו של המפקיר עד שלא זכה בו אחר וא"כ דברי רש"י נכונים דבעל השדה ל"ש מיגו דאי בעי מפקיר ולק"מ. וכו'. ועיי"ש שהאריך עוד בזה.

עיינ שו"ת עטרת חכמים (חומ"מ סימן ו).

עיינ שו"ת מהרש"ם (חלק א סימן לב) ע"ד השאלה, באשה שנדרה בעת צרה של חולי בנה, סך מאה ר"כ לחלק לעניים באם יתרפא בנה, ובאותו יום ספרה לבעלה את נדרה ושתק איזו שעה, ואח"כ באותו יום אמר לה, שהוא אינו מסכים על הנדר. וכעת הגיע בנה לפרק נישואין, ורוצה בעלה ליתן לבנו הנ"ל הסך הנ"ל לנדן, כי אין ידו משגת כ"כ מבלעדי זאת, אם מותר לשנות הנדר.

ובתו"ד כתוב: וכה ראיתי שהביא ר"מ דברי רש"י, בהא דמי שלקט

פאה פרק ד

קמג

שדה צופים

אולם נראה דהא התוס' בגיטין (מי) הקשו, דכיון דקונמות מפקיעין מידי שעבוד, כל אחד יפקיע חובו ע"י קונם. ותי', דאלמוה רבנן לשיעבודא דבע"ח. א"כ, התינח בחוב שמגיע ע"פ דינא, אבל היכא שהחוב רק לצי"ש פשי' דיוכל להפקיעו ע"י קונם. ותדע, דאפי' בחוב שהוא רק מדרבנן, גם למ"ד דאין קונם מפקיע, מודה, כמ"ש הר"ן פ"ה דכתובות. א"כ, שפיר יוכל לחזור ולזכות בנכסיו, ולהדיר העניים בקונם חוץ ממה שיתחייב ליתן להם מן הדין, ויופטר מלצי"ש. והנה התוס' שם כתבו, דטעמא דקונמות מפקיעין, משום דב"ח מכאן ולהבא גובה, וחל הקונם מקודם, וקנין הגוף לא פקע בכדי ע"ש.

והנה בירושלמי פ"ג דקידושין, והובא גם בר"ן שם, ובר"ן דנדרים (כ"ט), בסוגיא דבר פדא, דלר' אבהו בשם ר' יוחנן גם קדה"ג פקע בכדי, וע"ע בר"ן פ"ה דכתובות ע"ש. א"כ לשיטתו, א"א לפרש טעמי' דר"א, משום מיגו דא"ב מפקיר נכסי', דא"כ הדק"ל, הרי לר"א יחויב לשלם לצי"ש וליכא מיגו, דלדידיה אין קונמות מפקיעין מידי שיעבוד כלל, ובע"כ דסובר, דלר"א תופס לבע"ח במקום שחל"א קנה, ולכן מפרשי שפיר ר"א בשם ר"י לשיטתם, דגם בשדה שלו קנה. אבל רש"י מפרש הכא, אליבא דהש"ס דילן, דקיי"ל (ובפרט לשי' הרשב"א שהובא בר"ן נדרים שם, דעולא מודה לב"פ, דעד שקצצו פדאן, חוזרות וקודשות, פשי' דא"ש) דקונמות כקה"ג דמי, וקה"ג לא פקע בכדי, ושפיר יש לפרש טעמא דמגו. וי"ל, דגם טעמא דרש"י, דכיון שכבר נתחייב

ונראה דהנה הפליתי סי' ס"א סק"ה, הביא רא"י, דבעה"ב העובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה, דפליגי ר"א ורבנן אם חייב לשלם כשיבא לביתו. דלכ"ע אינו חייב לצאת ידי שמים אלא ממדת חסידות, דאל"כ איך אמר ר"א, מי שלקט פאה ואמר ה"ז לפלוני עני, דלר"א זכה, מיגו דמפקיר נכסיה, והא לכשיחזור ויזכה בנכסיו יחויב לשלם לצי"ש, ובע"כ דפטור גם לצי"ש, ע"ש.

אך לפמ"ש התוס' בחולין (ק"ל ע"ב) ד"ה תנא וכו', דגם ללישנא דאין לו תובעין, דחייב לצי"ש, היינו במזיק מתנות כהונה שלקחן באיסור, אבל הכא שהיה עני באותה שעה ולקחן בהיתר, לכ"ע פטור לצי"ש ע"ש. ובאמת שגם ללישנא דטעמא דמזיק מת"כ פטור, דכתיב זה, היינו במת"כ, דכתיב, וזה יהיה משפט הכהנים, אבל בלקט שו"פ ל"ש טעם זה. וכל הפטור רק משום דאין לו תובעים, ומהראוי להתחייב לצי"ש, אלא משום דלקחן בהיתר פטור.

א"כ, התינח, כשהוא עני באמת, אבל בעשיר אלא שיפקיר נכסיו להיות עני, וגורם להפקיע זכות העני דודאי אסור כן לכתחלה, כמ"ש השעה"מ פ"ח מלולב, דדמי למפקיע מחיוב חלה, ע"י אפי' פחות מכשיעור, דאסור, כדאי' בפסחים (מ"ח), ורמב"ם פ"ו מביכורים הט"ז. א"כ שוב חייב לשלם לצי"ש, והדק"ל, וע' באס"ז ב"ק (רנ"ו) בשם המאירי, דכ"ז שאינו מקיים לצי"ש, פסול לעדות, וא"כ אין זה מיגו כלל.

משנת אליעזר

רע"ב

(י) אֵיזְהוּ לְקַט, ויקרא י"ט ט' "לְקַט קְצִירָה לֹא תִלְקַט חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	(י) אֵיזְהוּ לְקַט. הַנוֹשֵׂר בְּשַׁעַת הַקְּצִירָה. שְׂבָלִים הַנוֹפֵלִים נֶשְׂעַת. קְצִירָה. קָצַר מְלֹא יָדוּ, קְצִירָה לֹא תִלְקַט חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר
חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר
חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר
חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר
חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר
חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר
חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר	חִיבוּ שְׂבָלִים הַנוֹשֵׂר

שדה צופים

לחורנין, ע"ש. פי' שר' זכריה היה נוטל מן הצדקה והיו העולם מרננין אחריו שנוטל ואינו צריך ולאחר מותו בדקו ומצאו שהוא ה' מחלק מעות צדקה זה שקבל לעניים ולא לקח לעצמו ומבואר דמותר לעשות כן, ולא זאת אלא דמצוה נמי עושה וצ"ל דהו עניים שביישו ליקח מן הצדקה ולקח הוא ונתן להם. וע"ז עוד הרי מקלסו שעשה כהוגן וגם ליכא תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים.

משנה י

איזהו לקט וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנות עניים ה"א) איזהו לקט זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים ויקצור, והוא שיהיה הנופל שבלת אחת או שתיים, אבל אם נפלו שלש כאחד הרי שלשתן לבעל השדה, והנופל מאחר המגל או מאחר היד אפילו שבלת אחת אינה לקט.

וכתב הר"י קורקוס, לשון רבינו צריך ביאור דקשה דידיה אדידיה דבתחלה כתב דהנופל מתוך המגל או

בפאה, גם אם מפקירו וחוזר וזוכה בו חייב בעשה דתעזוב, הוא משום דמצות עניים לא פקע בכדי, דדמי להקדש, וכדקי"ל דאמל"ג, גם בשל עניים, כהקדש דמי, אבל לר"י דסובר דאפי" קה"ג פקע בכדי, מכ"ש דמצות עניים פקע בכדי, וא"ש ודו"ק.

וחכמים אומרים יתננה לעני וכו'.

בשול"ת משנה הלכות (חי"ב סימן קמט) נשאל בדין מי שאינו צריך לצדקה ונוטל ונותנה לאחרים הצריכים, אי שפיר דמי או שע"ז מקפח עניים אחרים שאולי היו נותנים להם.

וכתב להביא ראיה מש"ס כאן, מי שליקט את הפאה ואמר הרי זו לפלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכ"א יתננה לעני הנמצא ראשון וכו'. ומשמע לכאורה דאסור ליקח בשביל עני כל היכי דמחייב לאחרינא. ועיין רמב"ם פ"ב מהל' מתנות עניים.

ומיהו בירושלמי שקלים (פ"ה ה"ד) זכר' חתני דר' לוי היו הכל מליזין עליו אמרון דלא צריך והוא נסב מן דדמן בדקין ואשכחין דהוה מפליג ליה

פאה פרק ד

קמה

משנת אליעזר

רע"ב

אין לקט אלף מחמת קניי: תוך היד. אגטר קאי, כלומה, תוך היד ונשר, תוך המגל ונשר דהנוטר מתוך היד ומתוך המגל, לעניי. אגל הנוטר מאחר היד המגל, מקרי דרד קצירה, נהרי הוא לעניי, אכל אחר היד, נתלש מתנועת ידו, וכן

שדרפן בתלשה הפהו, נדקר על ידי קוץ ונפל מידו לתוך היד ותוך המגל לעניי. אחר היד ואחר בעל הבית, דלא נפל מחמת קצירה, תוך היד ונפל מידו, או ותוך המגל ונפל, מתוך עקמומית

שדה צופים

דתוך המגל כבר כתב שהוא לקט אפילו מאחר היד אלא כשהוא מראש המגל ובדרך זה אפשר לתרץ קושיא אחריתי בדברי רבינו דקשיא טובא שהשמיט רבינו דין ראש היד וראש המגל דאפליגו רבי ישמעאל ורבי עקיבא והלכה כרבי עקיבא ומה ראה רבינו שלא כתבו ובמה שכתבתי יש לומר כי רבינו סובר ראש היד או ראש המגל קאמר ומיירי דאיכא חד ראש וחד לאחר דאי חד ראש וחד תוך הא אמרינן ברישא דבחד תוך הוי לעניי אלא ודאי בחד ראש ואידך לאחר פליגי והלכה כרבי עקיבא מחברו וא"כ הוי לבעל הבית והוא מה שכתב רבינו לאחר היד או לאחר המגל פירוש ואידך ראש כאשר נתבאר והיינו פלוגתייהו וכדברי רבי עקיבא ולפי זה אי הוי ראש בתרווייהו אפשר דכיון דליכא דלאחר כלל הוי לעניי ונקט רבינו ברישא דמילתיה תוך היד דמשמע דוקא תוך היד הוי לעניי הא ראש היד לא משום דתוך בחדא הוי לעניי עד דאיכא תרוויהו ראש יד וראש מגל ואין שם לאחר והיינו דאצטרך לרבינו למנקט דין לאחר לאשמועינן דאי ליכא שם לאחר אלא שניהם ראש הוי לעניי דאי לאו היכי מרישא דרעך הוה

הנופל מתוך ידו משמע דבחדא מינייהו הוי לקט מתוך המגל אפילו לאחר היד או מתוך היד אפילו לאחר המגל וכדברי הירושלמי שכתבתי וסיפא כתב הנופל מאחר המגל או מאחר היד ומשמע מאחר המגל אפילו שהוא מתוך היד או מאחר היד אפילו שהוא מתוך המגל הוי לבעל הבית ואפשר היה לפרש דזמנים ופעולות חלוקים הם דתוך היד דהיינו כשמקבץ השבלים בידו לקצור אותם לא שייך בה לאחר מגל ותוך מגל אלא תוך היד או לאחר היד ובשעה שקוצר במגל לא שייך לאחר היד או לתוך היד אלא תוך מגל או לאחר מגל דהאי לחודיה והאי לחודיה וכן נראה מלשון רבינו אלא שהירושלמי שכתבתי אין נראה כן שאמר תוך היד אפילו לאחר המגל.

לכן אני אומר דנופל מאחר המגל דסיפא מיירי כשאינו מתוך היד דאם הוא מתוך היד אפילו לאחר המגל כבר כתב ברישא דהוי לקט וכדברי הירושלמי אלא מיירי כשהוא ראש היד והוא בקצה שאין שייך בו לא לאחר היד ולא לתוך היד כאשר כתב רבינו במשנה וכן מה שכתב או מאחר היד פי' כשאינו מתוך המגל

משנת אליעזר

רע"ב

וְאַחַר הַמַּגֵּל, וְנִתְלַשׁ הַמַּגֵּל, לְבַעַל הַבַּיִת. רֹאשׁ הַיָּד מִנְדוּד יָדוּ וּמֵאֲחַר
 מִתְנוּעָתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, הַמַּגֵּל מִכַּח תְּנוּעַת
 הַבַּיִת, הָרִי לְבַעַל הַבַּיִת, וְרֹאשׁ הַמַּגֵּל, רַבִּי יִשְׁמַעֵאל
 הַבַּיִת. רֹאשׁ הַיָּד, דְּהֵינּוּ שְׁנַפֵּל מִבֵּין רֹאשֵׁי
 אֶצְבְּעוֹתָיו לְכַף יָדוֹ, וְרֹאשׁ הַמַּגֵּל, שְׁנַפֵּל
 מִחֲדוּד שְׁבָרָאשׁ, רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אֹמֵר,

זה נדך קלירה: ראש היד. כשדו מלאה ויש
 שזלים צין ראשי אכנעותיו לפס ידו הנושר מהן,
 וכן הנושר מראש המגל: רבי ישמעאל אומר

שדה צופים

משמע דין לאחר דוק ותשכח כנ"ל שטת
 רבינו. ע"כ.

והרדב"ז כתב: והפך רבינו לשון המשנה
 כדי שתהיה לא זו אף זו לא
 מבעיא מתוך המגל אלא אפילו מתוך היד
 הוי לעניים ותנא דמתני' תנא הכי משום
 סיפא אחר היד ואחר המגל לבהע"ב
 ומשום דכתיב קצירך ואמר' בירושלמי
 ולא הקוצר ביד הוצרך רבינו לכתוב או
 הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבולים
 ויקצור. ואיכא למידק דגרסינן בירושלמי
 רב כהנא ורב תחליפא חד אמר תוך היד
 ותוך המגל וחרנא אמר תוך היד ואפי'
 אחר המגל והלא מתני' הוי תיובתיה
 דחרנא וי"ל דהכי פליגי חד אמר תוך
 היד ותוך המגל הוי לעניים דתרת' בעינן
 שיפול מתוך המגל ומתוך היד וחרנא
 אמר מתוך היד אף על פי שהוא לאחר
 המגל הוי לעניים ונראה דהכי נמי פליגי
 מתוך המגל ואחר היד ומשמע דפסק
 רבינו כחרנא מדכתב אי זהו לקט וכו'
 הנופל מתוך ידו משמע דבחד מהני הוי
 לעניים ולפי זה הא דקתני סיפא אחר היד
 ואחר המגל לבעה"ב ה"פ אחר היד ולאחר
 המגל דאיכא תרת' לריעותא הוי לבעה"ב
 אבל לפי מה שכתב רבינו והנופל מאחר
 המגל או מאחר היד קשיא רישא לסיפא.

ותו קשה אמאי השמיט ראש היד וראש
 המגל דפליגי בה ר' ישמעאל ור"ע הוה
 ליה לפסוק הלכה כר"ע מחבירו. וי"ל
 דרישא דוקא מתוך היד או מתוך המגל
 הוי לעניים הא מראש היד ומראש המגל
 הוי לבעה"ב והיינו כר"ע ומשום דשמעינן
 ליה מדיוקא דרישא השמיטה. וא"ת
 כיון דמרישא שמעינן דאפי' מראש היד
 ומראש המגל הוי לבעלים כ"ש מאחר
 היד ומאחר המגל דכ"ע לא פליגי דהוי
 לבעה"ב. וי"ל דאתא לאשמועינן דאפילו
 שבולת אחת לא הוי לקט דסד"א תוך
 היד ותוך המגל שתיים הוו לקט ואחר היד
 ואחר המגל נחתין לה דרגא ואחת מיהא
 הוי לקט קמ"ל והוה מצי לאשמועינן האי
 חדושא בראש היד וראש המגל וכ"ש אחר
 היד ואחר המגל אלא בפלוגתא לא קא
 מיירי וסיפא ה"פ והנופל מאחר המגל
 ולא נפל מתוך ידו או הנופל מאחר ידו
 ולא נפל מתוך המגל אפי' שבולת אחת
 אינה לקט ובהכי מתפרשא נמי סיפא
 דמתני' אפילו תימא דאחר היד או אחר
 המגל קתני ודוק ותשכח. ע"כ.

עיין חשוקי חמד מהו הדין במכונה שיש
 בה שני כלים, א. מגל הקוצרת
 חטים. ב. יוצא מהמכונה כלי השואב
 את החטים הקצורות לתוך מיכל ענק

פאה פרק ד

קמו

משנת אליעזר

רע"ב

לְעֵינַיִם. דְּמִי לַמּוֹן **אוֹמֵר, לְעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא** הָרִי הוּא לְעֵינַיִם,
הֵיךְ וְלַמּוֹן הַמְּגַל: וְר' דְּמִקְרֵי דְרַךְ קְצִירָה
אוֹמֵר, לְבַעַל הַבַּיִת: עֲקִיבָא אוֹמֵר לְבַעַל
הַבַּיִת. דְּמִדְּמִי לִיהַּ לְאַחַר הֵיךְ וְלְאַחַר הַמְּגַל.
וְהַלְכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא: דְּרַךְ קְצִירָה, דְּדְּמִי לְאַחַר יָדוֹ:
דְּמִקְרֵי דְרַךְ קְצִירָה, דְּדְּמִי לְתוֹךְ הַיָּד, רַבִּי

שדה צופים

הכהו קוץ.

בחשוקי חמד דן ע"ד השאלה: שאלה
אדם שהחזיק תפילין בידו,
ונדקר ממחט חדה ופתח את ידו,
והתפילין נפלו לו. האם נחשב לנפילת
אונס, ואולי לא צריך לצום.

וכותב שם: נאמר במסכת פאה פ"ד
מ"י איזהו לקט הנושר בשעת
הקצירה, הכהו קוץ ונפל מידו לארץ
הרי הוא של בעת הבית. וכתב הרע"ב
כל היכא דנושר מחמת אונס אינו לקט,
דכתיב (ויקרא ט) "ולקט קצירך", אין לקט
אלא מחמת קציר, עכ"ל. מבואר בלשון
הרע"ב דנפילה מחמת דקירת קוץ נחשבת
כנשירת אונס, ומסתבר דגם בענייננו כך
דנחשב שהתפילין נפלו מחמת אונס.

אך אין זו ראייה מוכחת, משום
שבמסכת פאה אין צורך לפטור
של אונס, ומספיק רק שלא נשר מחמת
הקצירה, אבל לא צריך להלכתא דאונס
רחמנא פטריה, משא"כ תפילין שאנו
רוצים לפטור מדין אונס, שהנפילה לא
מתייחסת אליו, אין עדיין ראייה לכך.
ואמנם פתיחת היד הוא אינסטינקט
טבעי ולא נעשה בגלל מעשה שלו, אבל
ראייה גמורה ממשנתנו אין.

ועיין באשל אברהם מבוטשאש (סימן
לח ס"ב) שכתב בתו"ד: כתבו

הנמצא בכונה, ונשארו חיטים בודדות
על הארץ משום שלפעמים המכונה לא
מצליחה לשאוב את כל החיטים, האם יש
להם דין לקט והרי הם של עניים.

והביא מלשון המשנה כאן "איזהו לקט
הנושר בשעת הקצירה", "נושר"
פירושו "נופל" וכמו שכתוב ברע"ב
הנושר בשעת קצירה, שבלים "הנופלים"
בשעת הקצירה. כאן בשאלתנו לא היתה
נפילה, אלא שהמגל חתך אותם ונשארו
במקומם, אלא שמכונת השאיבה לא
הצליחה לשאוב אותם. דבר כזה לא
נחשב לנשירה, ואולי בכה"ג לא נתכוונה
התורה ליתנם לעניים.

אולם למעשה עיין בחזו"א (מעשרות סימן
ז סק"י) שכתב: ומ"מ בקצר במגל
בלא קיבוץ שבלים ביד, נמי הוי לקט,
כל שנשרה אחת או שתים מובדלות
מחברותיהן, וזה מש"ל גם בקוצר במכונה,
ואיכא לקט גם בקצירת המכונות הנהוג
עכשיו, אלא שהיכי שצריך אומד הלקט
אפשר שנשתנה שיעורה בקצירה דידן,
עכ"ל.

הרי שס"ל שלמעשה יש דין לקט גם
במכונות שלנו, כל שהשבולת
נבדלה מחברותיה. וצ"ע אם סברא זו
שייכת גם בנידון שאלתנו, שבשעת
הקציר השבולת לא נבדלה, ורק בשעת
השאיבה היא נבדלה, וצ"ע.

שדה צופים

ותוך המגל.

וה"ה אם חותך בסכין או בכל דבר, ואפי' בקצירת המכונות שנוהגים היום יש מצות לקט. (דרך אמונה בשם החזו"א).

ראש היד וראש המגל ר' ישמעאל אומר לעניים ורע"א לבעה"ב.

פי' הר"ש משנץ בתו"כ קדושים פ"ב דתוך היד ותוך המגל נשר מתחת ידו או מתוך המגל כשהי' עסוק בקצירה ה"ז לעניים שהרי הי' בידו ליקחנו א"כ ה"ז לקט גמור אבל לאחר היד שלא הי' יכול ליטלן וכן אחר המגל שלא הי' יכול לקצור אותה השבולת ה"ז לבעה"ב שהרי עדיין עומדות ליקצר ראש היד וראש המגל שהיתה שבולת בראש אצבעותיו הרי אם נתכוין הי' יכול לפשוט ידו וליטלה וכן לפשוט מעט מגלו ולקצור בהא קא מיפלגי עכ"ל.

אמנם הר"י בן מ"צ הביא ור"ש פי' (אין זה הר"ש שלפנינו שהוא הי' אחר הר"י בן מ"צ אלא הוא אחד הקדמונים) ראש היד וראש המגל פלוגתא דר"י ור"ע ר"י סבר ה"ז ספק כלומר ספק לתוך ידו או ספק לאחר ידו הלכך מספיקא ספק לקט לקט וביאור דבריו דבראש היד וראש המגל הוי ספק תמיד אם הי' יכול ליכנס לתוך ידו וליקצר או לא הי' יכול ליקצר ולכן מספק מחמיר ר' ישמעאל לעניים וכן מצינו בהדיא בספרי תצא סי' רפ"ב דר' ישמעאל ס"ל ספק לקט לקט גבי שבולת שבקציר וכ"ה גי' הילקוט ורבנו הלל שם (וגי' הגר"א שם לא זכיתי להבין דהא בהדיא מסיים אח"כ ומנין שספק לקט לקט כו') [ויתכן

האחרונים להתענות כשהפיל תפילין, גם שבודאי היה בזה צד אונס, מכל מקום חוששין שאולי אם היה זהיר ביותר בשמירה יתירה לא הפיל ולא היה מזדמן לו מיעוט כבוד התפילין, ומעין מה שאמרו חז"ל (ירושלמי ב"ק פ"ב הלכה ח) שאדם מועד ביטן כשהיו הכלים שם קודם שינתו, שהיה צד לאסוקי אדעתיה לחשוש, יעו"ש. הרי שס"ל שיש להתענות אף כשנפלו התפילין באונס, מפני שאם היה נזהר יותר בשמירתן אולי לא היה מזדמן לידו מיעוט כבוד התפילין, ואין זה דומה ללקט, דשם בעינן לקט מחמת הקציר, אבל הכא עיקר התענית הוא משום שזלזל בתפילין או משום שמשמים מראים לו שהוא צריך תשובה, כמבואר במהר"י ברונא (סימן קכז) ואולי שייך טעמים אלו אף באונס.

עוד יעוין בחיים שאל (ח"א סימן יב) שכתב בתו"ד: ועוד אני אומר דהגם שלא מצינו בש"ס ופסקי רבוותא קמאי הא דאשר יפלו מידו התפילין יתענה, מ"מ נתפשט מנהג זה בכל ישראל והמקל הוא מן המתמיהין, ומ"מ נ"ל שאם הוא תש כח וקשה עליו התענית, וכ"ש אם הוא צורבא מרבנן וממעט בת"ת, יתן צדקה לכפר עון נפילת התפילין, וגדולה צדקה לכפר אפילו למזיד כמשז"ל, וק"ו לשוגג או אונס, יעו"ש.

ומשמע מדבריו שבאונס אפילו שיש מקום לכפרה, מכל מקום מהני נתינת צדקה, ואם כן אין ראייה מהלכות לקט להלכות תפילין, מכל מקום לענין מעשה לכאורה מהני נתינת צדקה.

שדה צופים

נימא דפליגי בדין ספק לקט א"ש דלא הוצרך להביאו דכבר הביא הדין דספק לקט לקט בה"ז ובה"ט וכמו שהשמיט הדין של התוספתא פ"ב הט"ז משום שסמך שכבר הביא הדין דספק לקט לקט (ולא כמ"ש בפי"ה"מ דהלכה כר"ע) אבל באמת לא יתכן לפרש כן בדעת רבינו דהא רבינו שפסק דספק לקט לקט טעמו כמ"ש הכ"מ בה"ט משום דסוגיא דחולין משמע דהלכה כר"מ משום דפריך מינה וכן בירו' דמייתי אמוראי טובא דדרשי דספק לקט לקט ואם נימא דגם רבנן מודו דספק לקט לקט ולא פליגי אלא אם זה ספק לכאו' אין שום טעם לפסוק בזה כר"מ נגד חכמים וע"כ דס"ל כדעת רש"י שם דחכמים פליגי אר"מ בהא ולא פריך מר"מ אלא משום דהלכה כר"מ ודלא כהתוס' בחולין וא"כ קשה קושית הר"י בן מ"צ למה לא תני כאן בר' ישמעאל שספק לקט לקט כמו דתני בדר"מ וע"כ דרבנו לא ס"ל פ"י זה ואולי י"ל דגם רבינו ס"ל דרבנן ל"פ אדר"מ בספק לקט אלא דרבנו סמך על הא דפריך בחולין סתמא מדר"מ ולא קאמר ע"כ לא קאמרי רבנן כו' כדרך הגמ' משמע דהלכה כר"מ לגמרי וצ"ע ומצאתי ברבנו נתן פ"י חדש שמפרש ראש היד היינו יד המגל וראש המגל מגל ממש ולפ"ז תרוייהו מיירי בקוצר במגל בלא אחיזת יד וצ"ל דראש היד וראש המגל לפ"ז שניהן בראש זה מראש זה וזה מראש זה ודו"ק. (דרך אמונה, ביאור ההלכה).

וע"ע באריכות בצפנת פענח (פ"ד מהלכות מתנות עניים ה"א).

דגם פ"י רבינו הלל כן שכ' בתו"כ ראש היד הני שבליים דנפלי להו מראש היד דקוצר דליתנהו באמצע היד וה"ה דנפלי מראש המגל וגרסי' הכי העליונים לעניים בלבנים והתחתונים לבע"ב בירוקין עכ"ל ואין מובן כלל לאיזה צורך הביא כאן הא דעליונים לעניים כו' שאין שייך כלל לכאן ויתכן דחסר כאן כמה תיבות וצ"ל דטעמא דר"י כדתנן חורי הנמלים כו' רמ"א הכל לעניים שספק לקט לקט וגרסי' הכי העליונים כו' ומביא טעם דגם רבנן ס"ל שם דספק לקט לקט וזהו טעמו של ר"י].

והשיג הר"י בן מ"צ על פ"י זה דא"כ ליתני שספק לקט לקט כדקתני במתני' הסמוכה גבי ר"מ וכן הראב"ד בתו"כ דחה פ"י זה והנה התוס' בחולין קל"ד א' כתבו דגם רבנן דר"מ אית להו דספק לקט לקט דאל"ה מאי פריך התם מר"מ אלא דרבנן ס"ל דבתחתונים אין ספק וכ"נ בירו' ספ"ד דקאמר כך משיב ר"מ את החכמים אי אתם מודים לי שספק לקט לקט משמע דדין זה מוסכם גם לרבנן דר"מ.

ולפ"ז יש לתרץ קו' הר"י בן מ"צ דהא דקתני לה בדר"מ שספק לקט לקט היינו שר"מ נתן טעם והביא רא' לדבריו למה חולק על רבנן משום דס"ל שג"ז ספק לקט אבל ר"י ור"ע דפליגי בעיקר הדין אם אמרי' ספק לקט לקט או לא לא הוצרך למיתני שזה פשוט.

והנה אם גם רבינו מפרש כפ"י זה יתיישב מה שהקשו כל האחרונים ז"ל למה השמיט דין ראש היד וראש המגל ואם

פאה פרק ד

קנ

משנת אליעזר

רע"ב

(יא) חורי הנמלים.	(יא) חורי הנמלים.	(יא) חורי הנמלים	(יא) חורי הנמלים
הנמלים	הנמלים	הנמלים	הנמלים
תבואה,	תבואה,	תבואה,	תבואה,
הקמה לפני שהתחילו	הקמה לפני שהתחילו	הקמה לפני שהתחילו	הקמה לפני שהתחילו
לקצור, הרי הן של	לקצור, הרי הן של	לקצור, הרי הן של	לקצור, הרי הן של
בעל הבית, שאין לעניים בקמה פלוגם,	בעל הבית, שאין לעניים בקמה פלוגם,	בעל הבית, שאין לעניים בקמה פלוגם,	בעל הבית, שאין לעניים בקמה פלוגם,
שלאחר הקוצרים,	שלאחר הקוצרים,	שלאחר הקוצרים,	שלאחר הקוצרים,
הקמה. עד שלא התמילו	הקמה. עד שלא התמילו	הקמה. עד שלא התמילו	הקמה. עד שלא התמילו
לקצור: של בעל הבית. שאין לעניים בקמה	לקצור: של בעל הבית. שאין לעניים בקמה	לקצור: של בעל הבית. שאין לעניים בקמה	לקצור: של בעל הבית. שאין לעניים בקמה
כלום: שלאחר הקוצרים. לאחר שהתמילו לקצור	כלום: שלאחר הקוצרים. לאחר שהתמילו לקצור	כלום: שלאחר הקוצרים. לאחר שהתמילו לקצור	כלום: שלאחר הקוצרים. לאחר שהתמילו לקצור

שדה צופים

משנה יא

חורי הנמלים שבתוך הקמה
הרי הן של בעל הבית.

ואם כן מה שבתוכם שלו הוא, ורמז לנו דמטלטלין נקנים אגב קרקע (עי' קידושין כו א), משום הכי לא קתני מה שבחורי הנמלים. ועוד רמז לנו דפירצה קוראה לגנב, כלומר שהמקום המוכן לפנייהם להטמין והוא החור, גורם שיגנבו. (הון עשיר).

ידועים דברי שלמה המלך במשלי (ו, n-1) שמשתמש בהנמלה העצל להגיד מוסר לבני אדם, וכה לשונו: לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם, אשר אין לה קצין שטר ומשל, תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה.

וביאר המלבי"ם שם, כל כחות מעשה בראשית נטועים בנפש האדם, וכל כח ומדה שימצא האדם במין ומין מבע"ח ידע כי כן נמצא גם בנפשו, והרבה מדות יש בבע"ח שאינם צריכים להם לצורך חיותם, וה' הטביע בם מדה זו שילמד האדם ממנה לעשות כן כמ"ש חז"ל אלמלא לא נתנה תורה למדנו

אחר היד ואחר המגל.

פירש הרע"ב, מאחר היד מנדנד ידו ומאחר המגל מכח תנועת המגל, לבעל הבית, דאין זה בדרך קצירה.

ומבאר התוספות יום טוב, דר"ל שמה שיפול מחמת נדנד היד ויפול לאחורי היד הרי הוא אונס. וכן מחמת נדנד המגל ויפול אחורי המגל גם הוא אונס.

והרש"ש כתב שהוא דוחק. א' נדנד מאן דכר שמיה. ב' ראש היד כו' דפליגי ב' טעמים מהו אבל לפי מה שפי' הרמב"ם בפ' דלקמן מ"ב דגם במחובר איכא לקט אתיא כפשוטה דדרך הקוצרים לקלוט מלא ידו א' קני השבולת ובידו הב' אוחו המגל וקוצרים לזה אמר תוך כו' ר"ל שכבר קלט לתוך היד ותוך המגל ואח"כ נשמט קנה א' או שתיים לעניים אחר כו' ר"ל כשרוצה לקלטם לתוך היד והמגל נשמטה קנה א' או ב' והלכו אחורי היד ואחורי המגל דכיון שלא באו עדיין לתוכם לא נקרא שעת קצירה ולכן הקדים לומר איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה ודע דחלוקה דביד הוא כשתולש בידו וחלוקה דבמגל הוא בקצירה. ע"כ.

פאה פרק ד

קנא

משנת אליעזר

רע"ב

מיישינן שמא הציאו **הַעֲלִיּוֹנִים לְעֵנִיִּים, וְהַתְּחַתּוֹנִים** לקצור, ויכול להיות שס הנמלים מן הלקט **שָׁרַ פְּעַל הַבֵּית. רַבִּי מֵאִיר** שהנמלים לקחו מהלקט השניך **לְעֵנִיִּים, הַעֲלִיּוֹנִים** שנקרים שזה עתה הושמו שם על ידי הנמלים דהינו הלכנים **לְעֵנִיִּים, וְהַתְּחַתּוֹנִים** הירקים שהתחילו כָּבֵר להשחיר, הרי הוא **שָׁל פְּעַל הַבֵּית,** שנקרא שֶׁלפְּנֵי הַקְּצִירָה בָּאוּ לְשֵׁם, דְּלֹא

שצמורים, או שזלים העליונים לעניים, דיש שס מן הלקט. אזל חטים המתמונים, לזעל הציט, דמן הקמה היה. ואלו הן העליונים, כל שהן לזנים. ואלו הן המתמונים, הירוקים שנוטים להשמיר וניכרים שהם ישנים: רבי מאיר אומר

שדה צופים

חדריה תחתיים שניים ושלישים, ותשם בשניים חטה ושעורה וכוסמת ולא בראשונה מפני הדלף ולא בתחתונה מפני הלחות, וכיוצא בדברים אלה בשלשת הסוגים, ועל אלה בא ללמד לאדם דעת לאיש ואיש די מחסורו אשר יחסר לו.

והנה הנקל ללמוד ממנה הוא הזהירות בלי הסתכלות רב, כי בלכתך בדרך ויקרה קן נמלים לפניך דרך העברה, עיניך תראנה מרוצתם לצבור בר כחול הים, אך אל הב' צריך הסתכלות יתר אל דרכיה, אמנם בהסתכלות בינוני תבין ותשכיל על יד הא', אשר תחזינה עיניך תעזוב לארץ גרעיניה, וכיוצא מדרכי טובתה ממין זה, אך הג' צריך טורח רב לחפור בדקר ולפשפש בחדריה ולראות איה מקום תבואתה, לכן אמר שלמה לא אטריחך רק אל השתים הראשונות הצריכות אליך עד בלי די, כי הזהירות תלויים בו חיי הע"ה כאשר יבא בנמשל בס"ד, והשנית תלויה בה כל התורה כלה כנודע, כי בואהבת לרעך כמוך תלויה כלה, אך השלישית אומר לך שעל פי דרכך תשית לב אליה, אך לא אעשה עיקר רק משתים הראשונות היותר קלות ללמוד ויותר צריכות הנוגעים אל הכשרון.

צניעות מחתול וכו', והנמלה נטע ה' בה מדת הזריזות לאסוף ולכנוס שממנה ילמד האדם שלא להיות עצל, ודרך הנמלה לאסוף כמה אלפים גרעינים וכל מאכלה גרעין ומחצה, וממנה ילמד האדם לשקוד ולהרבות באסיפת החכמה, ועז"א אתה העצל, אשר תחשוב שלא נמצא בנפשך מדת הזריזות, או שהזריזות אינה מדה טובה או מועלת, לך אל הנמלה ותמצא שנטוע בה מדה זו שלא לצורך חיותה רק כדי שתראה דרכיה וחכם, ר"ל תלמד ממנה בהנהגת אסיפת חקי החכמה בזריזות והשתדלות רב.

והאלשיך הק' כתב דברים נפלאים בענין זה, וז"ל: הנה רז"ל דברו בשבח הנמלה ובג' דברים המה כוללו יפיה. א', זהירותה הנמרץ שעם שכל ימי חייה ששה חדשים ומאכלה חטה וחצי, לא תמיש מהעמיס והביא מכל מאכל אשר יאכל, יום יום עד יאצור אוצר ברוב תבואות, עד אומרם ז"ל שבדקו ומצאו במחתרתה כמה כורין. ב', בנאמנותה ואוהבה את רעה כמוה, וחטה שהחזיקה א' מהנה ועזבה, לא א' בהן תגע בה יד לעולם. שלישית, חכמתה בענין שלשת

משנת אליעזר

רע"ב

חִישִׁינוּ לְמַעוֹט יִרְקוּן שְׁנַמְצָאִים בְּשִׁבְלִים. רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר, הַכֹּל לְעֵנִיִּים, שְׁסַפֵּק הַכֹּל לְעֵנִיִּים, שְׁסַפֵּק לְקָטָה, לְקָטָה, דְּכַתִּיב (שם י') "לְעֵנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב" הַנֵּחַ לַפְּנֵיהֶם מִשְׁלָךְ, דְּלַפְעָמַיִם בֵּין הַשִּׁבְלִים הַחֲדָשִׁים יֵשׁ שָׁם גַּם יִרְקִים:

עכשיו שיש צה חלק לעניים: שפסק דקט דקט. דכתיב (שם) לעני ולגר תעזוב, הנח לפניהם משלך, והלכה כרבי מאיר:

שדה צופים

המחלקים ששת חלקי השנה, כי קיץ יקרא תמוז ואב, וקציר הוא חצי ניסן ואייר וחצי סיון, וידוע כי רוב תבואות ימצאו בשדות בימי הקציר מבימי הקיץ, ואמר ראה גם ראה גודל זהירותה, כי תשוב ותכין בקיץ לחמה אחרי שכבר אגרה בריבוי בקציר שקדם מאכלה שאז היה עיקר האסיפה, ועל כן אמר לשון אגירה בקציר והכנה בקיץ כי מעט הוא, ולהיות כי בחדשי הקציר ימצאו כל מיני מאכלים בגרנות ושדות, זרעונים ותבואות אמר לשון מאכל הכולל הכל, אך בקיץ אשר אין בו רק תבואות אמר לחמה, ועל פי דרכו רמז מז"ל אשר לא תשלח ידה באשר זכתה זולתה באומרו מאכלה לחמה, כלומר אשר הוא שלה ואין לזרים אתה, ועל כן לא אמר מאכל או לחם רק לחמה מאכלה.

והנה דבריו אלה תוכחת מגולה למתעצל מלאכול מיגיע כפיו, וממשל משל על בני אדם גם בני איש, המתעצלים בבחרותם מלשוב אל ה' באומרם כי עוד חזון למועד, בבא עליהם זקנה ושיבה בהתקרב עת פקודתם, ויש אשר טרחו לעבוד את ה' בימי נעוריהם, ויתעצלו כאשר יבאו ימי הרעה בזקנתם, באומרם כי די להם אשר הכינו בבחרותם,

וז"א לך אל נמלה עצל כלומר, אם מום שבך הוא כי עצל אתה לא תצטרך לטרוח רק לך, כי בהליכה בלבד תראה זהירותה, ועל השנית הצריכה הסתכלות יותר אמר ראה דרכיה, כלומר ראה והביט אל דרכיה שהוא למען תלך בדרכיה, מה היא אוהבת רעותה כמוה אף אתה כן, ועל פי דרכך וחכם היא השלישית, ועל כן לא החמיר בה ולא אמר ולמוד חכמתה או ראה חכמתה, כאשר בקודם שאמר לך ואמר ראה רק וחכם, כי יותר יצטרך האיש אל למוד כשרון מחכמה, ומה גם שבה טורח מללמוד הראשונות, ועל כל א' משתיהן המתיק מאמרו ואמר על השנית דסליק מינה אשר אין לה קצין שתירא ממנו ומיראתו תגעל בגרעיני זולתה, וגם לא שוטר יחקור על מעשיה ויכנה אם תשלח ידה במלאכת רעה, גם לא מציאות מושל ימשול עליה להשיב את הגזלה אשר תגזול, אף לא שלא ילקנה על רעתה כקצין, כי על כן ידון האדם ק"ו מעצמו, כי הן שלש אלה עליו, וכל זה איננו שווה לו להתרחק מהגזל.

ואחר דברו על השנית דבר על הראשונה, אשר הוכיח את העצל ללמוד מזהירות הנמלה, ופי' ואמר תכין בקיץ לחמה כו', והנה ידוע מרז"ל

שדה צופים

הבלי העה"ז, לעבוד עבודת הקדש ולשים כל מגמת טרחם ומשאם מקטנותם עד בא עת פקודתם, להכין את אשר יביאו לערוך לפניהם שלחן מלא דשן לעוה"ב ואוצרותם למלא, כי מה המה אלה ימי מגורי האדם, להכין צידה לאורך ימי עולם, ולא ילמדו מהנמלה האוגרת אגירה רבה בקציר הוא זמן בחרותה, ואח"כ בזקנותה לא תשיב ידה מהכין בקיץ, ונעשה גם כן אנו לאגור בבחרות ולסגל תורה ומצות לרוב, וגם כי נזקין נכין את אשר נביא אל העוה"ב לאורך ימים ושנות חיים. ע"כ.

עיין עירובין (ק ע"ב) אלמלא לא ניתנה תורה למדנו צניעות מחתול גזל מנמלה וכו'. וכן הוא במדרש רבה פ' שופטים (ה' ב') על הפסוק לך אל נמלה עצל, ראה דרכיה וחכם, אשר אין לה קצין שוטר וגו'. וז"ל: ומהו ראה דרכיה וחכם. רבנן אמרי ראה דרך ארץ שיש בה שהיא בורחת מן הגזל. אר"ש בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת, והיו כולן באות ומריחות ומריחות בה. ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה, באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה. ראה חכמה שיש בה. וכל השבח הזה שיש בה, שלא למדה מברי'. ולא שופט ולא שוטר יש לה כו'. ע"כ.

ותמה החידושי הר"ם שהרי הנמלה כל כולה מה שלוקחת גזל היא, שלוקחת משדות שיש להם בעלים ואיך נלמוד גזל מנמלה, ותירץ שהרי מצד א' רואים שבורחת מגזל של חברותיה, ומצד שני רואים שגוזלת משדות אחרים,

ואל שניהם כא' בא ללמד מהנמלה, שבחרותה בקציר וזקנתה בקיץ, ולא תתעצל מהכין בקיץ בזקנותה עם שכבר אגרה בקציר עם היות שלחם חוקה כל הימים אשר היא חיה על האדמה חטה וחצי, ומה גם בן האדם כי אין קצה לאוצרותיו אשר יצטרך לסגל לחיי העולם שכלו ארוך, כי שם ביתו ומערכת שולחנו האמתי והקים לאורך ימים, שלא יאות תשבע עינו בזוודין קלילין לאורחא רחיקא, ומהראוי לו ידון ק"ו ויאמר, האם על ימי שנותינו ע' שנה כי הבל המה בערך עולם שכלו ארוך, יומם ולילה לא ישבותו בני אדם גם בני איש, לעשות בכל מלאכה ולחשוב מחשבות, לעשות בזהב ובכסף ובנחושת, לכלכל את החומר הלז בהבל ימיו, ואף גם אשר כביר מצאה ידו למלאת ספקו, בימי הבלו זה עשר פעמים, יצר לו מהשיב ידו מלעמול תחת השמש, לצבור כעפר כסף מנעוריו וגם עד זקנה ושיבה, ומה גם עתה לכלכל הנפש בשנות העה"ב, אשר תחדל לספור כי אין מספר, ומה נעשה ליום פקודה, מה נדבר ומה נצטדק כי השלכנו אחרי גווננו כל עמלנו מנעורינו, ומתי נעשה לבתינו בתי הנפש לעולם שכלו ארוך, ולא למדנו חכמה מהנמלים עם לא עז ולא בית אדם למו, ויכלו ימיהם לאצור אוצר לאחרי מותן, כי יאמרו כמאמר רשב"י ע"ה גם שחטה וחצי יספיקנו, אולי יגזור ה' להאריך ימינו לא יחסר לחמנו, ומה גם עם בני ישראל שכלם צדיקים, ויש להם חלק לעה"ב באמת ולא בספק כנמלה, ולמה יתעצל מלעמול אל חיי העה"ב, ומהילדות והשחרות הבל יהבילו

שדה צופים

בהפכו עד קצה האחרון, ואח"כ ישוב מעצמו לדרך הממוצע. ע"כ.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנות עניים ה"ט) זרעים הנמצאים בחורי הנמלים, אם היו החורים בתוך הקמה הרי הוא של בעל השדה שאין לעניי, מתנה בתוך הקמה, ואם היו במקום שנקצר הרי זה של עניים שמא מן הלקט גררוהו, ואף על פי שנמצא שחור אין אומרים הרי זה משנה שעברה שספק הלקט לקט.

וביאר מרן בעל דרך אמונה שליט"א, בתוך הקמה, ר"ל אפי' כבר התחילו לקצור אלא שנמצא החור בתוך המקום שעדין לא קצרו הוי לבעה"ב דסתמא אין דרכן לגרור ממקום שקצרו לתוך הקמה ולעשות שם חור. וי"א דדוקא אם מצאו לפני שהתחילו לקצור אבל אחר שהתחילו לקצור אפי' מצאו החור בתוך הקמה חיישי' שמא מלקט הוא וספק לקט לקט.

ואף על פי שנמצא שחור, וכן אם נמצא ירוק אין אומרים בודאי מלפני הקצירה הוא שבשעת הקצירה כבר התבואה לבנה שא"א שלא יהו גם ירוקין בשעת הקצירה. וי"א שאם נמצא ירוק אין כאן ספק והוא ודאי מלפני הקצירה ולבעה"ב.

ובביאור ההלכה כתב: עי' בד"א שהבאנו מחלוקת דרשי" ס"ל כרבנו דאפי' התחילו לקצור אם נמצא תוך הקמה הרי הוא לבעה"ב והר"ש ושאר ראשונים כתבו דדוקא שלא התחילו כלל

ועל כרחק זהו לפי שאין לה קצין ושופט שיעשה סדר ויתן גבולות מהו גזל ומה לא, ולזה אמר המדרש (שם בפ' שופטים) ללמוד ממנה שאף מי שכבר למד לברוח מן הגזל צריך שופט שיעמיד ארץ במשפט לקבוע מהו גזל ומה שאינו גזל.

והגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל אמר: ראיתי בספר א' שהקשה למה לא מנו חז"ל הק' בין דבריהם גם זריזות מנמלה כמו שמפורש בפסוק לך אל נמלה עצל וגו' (משלי ו'). וי"ל דהנה כל שאר המדות הם מסויימים אם לטוב אם להיפך, צניעות היא מדה טובה לעצמה, גזל היא מדה רעה לעצמה, אמנם זריזות ישנה ויכולה להיות לשני הצדדים, לטוב ולהיפך, וכמ"ש אנו רצים והם רצים, ותליא למה היא מטרת הזריזות וכמ"ש א' הצדיקים ז"ל בשעה שנתחדש בעולם ה"באן" (=רכבת) וסיפרו לו הדבר חידוש שנעשה בעולם שבמקום שהי' צריך לנסוע יום שלם אפשר לנסוע בשעה אחת, ושאל: צו ווי איילט מען זעך? מה יעשו עם הזמן הפנוי. זריזות ללא תכלית אינה כלום, ובנמלה מצינו בחז"ל (עי' מד"ר שופטים) שאמרו שאעפ"י שברי' שאין לה עצם אינה חי' יותר משנה, עכ"ז היא אוספת ואוגרת מזון לזמן רב הרבה יותר מזמן חייה, וזוהי זריזות ללא תכלית, לכן לא ניתן ללמוד מדת הזריזות ממנה.

אכן שלמה המלך ע"ה שדיבר אל ה"עצל" שכבר נטבע ברשת העצלות, הוכרח להזהירו ללמוד מזריזות הנמלה ג"כ, והוא ע"ד שכ' הרמב"ם ז"ל (פ"ד משמונה פרקים) כי מי שיש בו מדה מגונה רפואתו היא בזה שירגיל עצמו

שדה צופים

קודם הקצירה הם לבנים א"כ הם ישנים ביותר א"כ שפיר י"ל דבמקום שעדיין לא קצרו יותר מסתבר שבאו מכמה ימים מכאן ולא ממקום שכבר קצרו ודו"ק.

ומה שהכריחו לרבנו לפרש שהוא משנה שעברה ולא כהר"ש שהוא מלפני הקצירה משום דס"ל שאין דרך הנמלה לגרור מהתבואה המחוברת רק מהתלושה כדתנן בפ"ה דמעשרות מ"ז וכתבה רבינו פ"ג ממעשר הכ"ג ומיד אחר הקצירה עושין ערימה ואין יכולין לקחת משם כמש"כ הרא"ש שאל"כ אמאי רבנן מחייבין בעליונים הא לית להו ספק לקט לקט לפ"ד רבינו ולכן הוכרח לפרש שהוא משנה שעברה וע' בבה"ל לעיל פ"ג ה"ה ד"ה אכלה.

ובעיקר מחלוקת רש"י ותוס' אם רבנן פליגי אדר"מ או לא כבר ביאר הגר"א בשנו"א דהוא פלוגתא דר"י ור"ל בירו' אלא דהגר"א הגי' בירו' ויל"פ כל הירו' בלי הגהה וז"ל הירו' א"ר יוחנן דר"י בן חגרא היא דתני גר שנתגייר כו' פי' דת"ק דמתני' הוא ריב"ח דס"ל ג"כ דספק לקט לקט ולכן העליונים לעניים אבל לרבנן הכל לבעה"ב מספק [ופליגי ת"ק ור"מ אם על התחתונים יש ספק כמו שביאר רב יהודא בשם שמואל שם] ור"ל אמר ד"ה היא דע"כ ל"פ רבנן אדריב"ח אלא בגר דקאי בחזקת פטור אבל בקמה כ"ע ס"ל ספק לקט לקט וע"ז מסיק דלר' יוחנן דת"ק דמתני' הוא ריב"ח השיב ר"מ לריב"ח ולר"ל השיב לחכמים ולפ"ז א"צ להגי' כלום ולא כהבבלי דריב"ח בשם ר"מ קאמר לה. ע"כ.

לקצור ונראה דס"ל לרש"י דר"מ דאמר הכל לעניים גם ארישא פליג אבתוך הקמה כדמשמע לשון הכל וע"כ דגם עליהן יש ספק לקט ולכן הוכרח רש"י לפרש דמיירי שכבר התחילו לקצור דאל"ה ליכא שום ספק עליהן וזה הכריחו ג"כ לרש"י לומר דרבנן לא ס"ל כלל ספק לקט לקט ולא פריך אלא משום דסתם מתני' ר"מ אבל על רבינו א"א לומר כן אף על גב דגם רבינו ס"ל כרש"י דר"מ פליג אדרבנן דמה"ט פסק כר"מ משום דפריך מיני' בחולין עי' בתוס' רעק"א ובר"י קורקוס אבל רבינו הרי פסק דשבתוך הקמה לבעה"ב אף על גב דפסק כר"מ אלמא דר"מ מודה בהא אלא דמטעם אחר הוכרח רבינו לפרש שכבר התחילו לקצור משום דק"ל דאם עדיין לא התחילו כלל לקצור מאי קמ"ל דשבתוך הקמה לבעה"ב פשיטא אבל הר"ש דאזיל בשיטת התוס' בחולין דגם לרבנן ספק לקט לקט אלא דס"ל לרבנן דעל התחתונים שהן ירוקין אין ספק וכדמשמע בירו' וא"כ ע"כ ר"מ לא פליג ארישא דברישא הרי לא מחלק בין ירוקין ללבנים ואם נימא שכבר התחילו לקצור א"כ גם ברישא אם הם לבנים דמוכח דבשעת קצירה גרוהו למה לא נחוש שגררוהו מהלקט ולכן הוכרח לפרש שעדיין לא התחילו לקצור וזה רק ראי' לשיטת הר"ש דס"ל דלבנים היינו דכשהשדה מתלבנת קוצרין אותה מיד וא"כ אם הם לבנים יתכן שבאו מעת הקצירה אבל לרבנו דמפרש דלבנים היינו משנה זו וירוקין היינו שחורים וישנים שי"ל שהוא משנה שעברה א"כ בלבנים אין שום ראי' שהוא מאחר הקצירה דגם

❧ שדה צופים ❧

כ"א ע"ב וברש"י גיטין דף ל' ע"א ד"ה במכירי כהונה ע"ש וכבר הארכתי בזה לעיל ובהל' ערכין אם יש להעניי ג"כ זכות בהשדה כעין הך דבכורות דף י"ח ע"ב גבי רועה לענין בכור ע"ש. וכו'.

הכל לענייני שספק לקט לקט.

עיין במרדכי (סוף חולין) דהקשה רבינו משולם לרבינו ברוך, דאמאי לא אזלינן בתר רובא דרובא דקמה דבעה"ב הוא.

ותירץ לו שני תירוצים חדא כדמסיק טעמא דכתיב עני ורש הצדיקו ותו אמאי לא נימא משום כל קבוע כמחצה על מחצה דמי דכל דבר שאינו ב"ח כל מקום שמונח שם קביעותו דהא אינו יכול לילך משם דהא אמרינן ט' שרצים וצפרדע אחד ביניהם וגם גבי ט' ציבורין כו' הואיל והונח שם הוי מקום קביעותו, ע"כ.

וכתב המשנה למלך (פ"ד מהל' מתנת עניים ה"ט) בביאור כוונתו, וז"ל: וכוונת

דבריו נראה שכאן היה קבוע צבור של בעה"ב וצבור של עניים וא"כ הו"ל קבוע כיון שניכר מקום האיסור. אך אני תמיה דהא קי"ל ובנמצא הלך אחר הרוב הרי דאע"פ שהיה כאן איסור קבוע כל שלא ראינו שפירש ממקום קביעותו אזלינן בתר רובא ואמרי' כל דפריש מרובא פריש וא"כ ה"נ בחורי הנמלים אף שהיה כאן איסור קבוע ניזיל בתר רובא דומיא דההיא דאמרינן ובנמצא הלך אחר הרוב. ע"כ.

ובחידושי מים חיים כתב: ויש לתמוה על הרב למה פסק כר"מ דהוי יחידאה ומ"ש הכ"מ דמשמע בירושלמי ובגמרא דילן בפ' הזרוע דהלכה כר"מ אינו מוכרח דמה דמוכח התם הוא דקי"ל שספק לקט לקט וזה מוסכם אף לרבנן וכמ"ש התוספות בפ' הזרוע (דף קל"ד) דהא דפריך התם ממתני' דחורי הנמלים מרבנן נמי פריך דלא פליגי רבנן אלא משום דסברי דתחתונים ודאי נמלים כנסום והלכך הם של בעה"ב הא אם היה ספק היו מודים דהוי לקט כמו עליונים שספק לקט לקט. ומיהו מדברי רש"י דהתם מוכח דמר"מ קא פריך ומשמע דלרבנן ספק לקט הוא לבעה"ב. ואפשר שהרב סבר כן לפיכך פסק כר"מ משום דסוגיין בעלמא דספק לקט לקט אלא שאינו מחוור דלא אשכחן דפליג בהא וכן בספרי ות"כ וכן בתוספתא איתא בסתם דספק לקט לקט משמע דליכא מאן דפליג עלה ודברי התוס' עיקר ולפ"ז ראו לפסוק כרבנן.

בצפנת פענח האריך כאן למאוד, ובריש דבריו כותב: כבר הארכתי בזה והנה לכאורה לפי המבואר בירוש' מעשרות פ"ה ה"ז דאמר שם דלכך תבואה הנמצאת בחורי הנמלים קודם גמר פטור מן המעשרות מטעם יאוש ע"ש ואף דהא בתוספ' כאן פ"ב מבואר דחורי הנמלים אסורים משום גזל צ"ל משום דבעה"ב קנה להם מטעם חצירו ואף דלכאורה למה לפי"ז גם אם הוא לקט לא נימא דהענייני מייאשי ויזכה בהם בעה"ב וכמבואר ב"מ דף י"ב ודף

שדה צופים

עניים משעת קצירה וכן זרוע ולחיים הוא של כהנים משעת זביחה שנתחייב בהם, ולפ"ז נ"ל חילוק ברור דדוקא אם אנו דנין על הממון אם הוא של בעה"ב או הוא של עניים וכהנים או אם הוא מחויב לתת להם אז אעפ"י שהרוב מסייע לבעה"ב אמרינן צדק משלך ותן לו והיינו שיחשוב העני לצדיק בדינו, אבל בדמאי דכ"ז שלא תרם ועישר ודאי אין לכהן ולוי ועני חלק בו ואין אנו דנין רק על איסור לכן אמרינן רוב ע"ה מעשרין הן ומותר וא"צ לתרום ולעשר, וממילא ל"ש צדק משלך כיון שלא עישר ודאי אין ללוי ועני כלום ולמה יצדיקנו אם ודאי אינו צדיק בדינו אפילו עפ"י מיעוט ואפילו אוכל טבל אין בו משום גזל מתנות עניים דכ"ז שלא תרם ועישר אין להם חלק בו ועיין חת"ס יו"ד סי' ר"מ וטו"א ר"ה בספרו א"מ די"ד מה שהאריכו בזה.

ועיין תוס' פסחים ל"ח ד"ה אתיא משמע דיש לכהן חלק בטבל ע"ש, אמנם אחר העיון אין ראיה משם דשם אפשר שיעשר מיניה וביה ויתן לכהן חלקו ואז איגלאי מלתא למפרע שלא היה כולו לכם רק היה בו גם חלקו של כהן, אבל אם באמת אינו מעשר וא"צ לעשר שפיר י"ל כמ"ש דודאי אין לכהן ולוי ועני חלק בו וא"ש.

הא חדא ועוד קאמינא ליישב קושיתו לפ"מ דאמרינן שבועות מ' דבטוען אין לך בידי לא מקרי דררא דממונא ובטוען נתתו לך מקרי דררא דממונא ע"ש, ונ"ל דהא דאמרינן צדק משלך ותן לו ה"ד בהיה לו דררא דממונא עם העני ובע"ד ידידיה הוא אז מחויב לצדק, אבל

ובחידושי ר' מאיר שמחה על מסכת חולין (קלד ע"א) כתב: מה שתמה המל"מ (פ"ד מתנות עניים ה"ט) על סוף דברי המרדכי שכתב דחורי הנמלים הוה קבוע, דהא מה שבחור הוה פירש, הנה במרדכי החדש דפוס ווארשא נדפס ממרדכי ישן תירוץ ע"ז, שמה שבחור יש ודאי מעט לעניים עיין שם. וליכא להקשות דכיון דאינו ניכר מה שהוא של עניים הרי לא קבוע, זה אינו, דאימת אמרינן קבוע לא שייך באינו ניכר דוקא במקום דבטל המעט כיון שאינו ניכר, אבל במקום דבטלות לא שייך תו לא אזלינן בתר רובא, וממונא דחבריה לא בטיל כמבואר סוף ביצה, ועיין פלתי (סימן ק"י ס"ק י"ב). ע"כ.

וראה בשו"ת בית שערים (חלק יורה דעה סימן קד) וז"ל: מה דקשיא ליה על דברי המרדכי בחולין ס"פ הזרוע אמאי לא אזלינן בת"ר גבי חורי הנמלים ותירץ כיון דכתיב עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו לא מהני רוב עיין חולין קל"ד, א"כ למה הוי דמאי רק מדרבנן משום דרוב ע"ה מעשרין הן מ"מ נימא צדק משלך ותן לו ולא מהני רובא.

נ"ל עפמ"ש רש"י בגטין מ"ז ע"ב דתרומה ומעשר טביל ואסור ליה באכילה ולאזו מצוה דרמיה עליה הוא אא"כ אוכלן או מוכרן דקא משתרשי ליה ע"כ, מבואר דאם אינו רוצה לאכול או למכור אינו מחויב לתרום ולעשר כלל וע"כ כ"ז שהוא טביל אין לשבט חלק בו דאל"ה צריך לעשר כדי לתת להם חלקם ומשום גזל השבט, משא"כ לקט הוא של

❧ שדה צופים ❧

כר"מ והטעם דספק לקט לקט מבואר בירושלמי שם מכמה קראי רשב"נ בשם ר"י מפיק לי' מדכתיב עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו ור"ל בשם בר קפרא מדכתיב לא תטה משפט אביונך בריבו מיעוטה הוא בריבו לא תטהו אבל אתה מטהו במתנותיו ור' יוחנן מפיק לי' כתי' תעזוב הנח לפניהם משלך וזה הדרש מביא הרע"ב ורבי מפיק לי' לגר וליתום ואלמנה יהי' בין מדידך בין מדידי' הב לי'.

ונ"ל דיש נפקותא לדינא בין הני ילפותות דמאן דמפיק לי' מעני ורש הצדיקו או מלא תטה א"כ בכל מתנות עניים שבעולם אזלי' להחמיר לבעה"ב וצריך להצדיק משלו וליתן לו וכ"כ להדיא בהגה' מרדכי פ"ק דב"ב דף רנ"ג ע"ב וז"ל ובירושלמי אמר מנין שספק לקט לקט רשב"נ בשם ר' יוחנן עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו וכי הכי דדריש רשב"נ הצדיקהו במתנותיו ה"נ איכא למימר הצדיקהו בצדקה דצדקה היינו מתנה הלכך אומר אני המחבר מי שיש בידו מעות מספקא לי' אם הם של צדקה אם לאו חייב ליתן אותם לצדקה עכ"ל אז"ק ופסק כן המחבר בש"ע י"ד סס"י רנ"ט ע"ש.

אך כל זה למאן דמפיק לי' מהצדיקהו וה"ה מלא תטה בריבו אבל לאינך דמפקי להו מתעזוב או מלגר וליתום ולא למנה יהיה והנך גבי לקט שכחה ופאה הוא דכתיבי י"ל דוקא באותן המתנות ולא בשאר צדקה ועוד דמשמע מפ' הר"ש וכן הוא בהגהת מרדכי הנ"ל להדי' דתרוויי' קראי צריכי דתעזוב כתיב גבי לקט ופאה ויהי' כתי' גבי שכחה וכן הוא

בדמאי כיון דרוב ע"ה מעשרין הן הרוב מעיד שמעולם לא היה דררא דממונא ללוקח עם הלוי והעני שכבר היה מעושר ולאו בעל דברים זידיה הוא ול"ש צדק משלך כיון שאין לו דבר עמו, ואולי יש להעמיס כן בכוונת הגמ' חולין קל"ד פרה בחזקת פטורה קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא וא"ש. ע"כ.

עיין שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רמ) בדין אחד שעלה לספר תורה ונדר סך מה לצדקה א' מהחברה קדישא שבעיר, ויש בעיר כמה מיני צדקות כגון של עניי עיר ושל ת"ת ושל קברנים ושל הכנסת כלה ושל בקור חולים והוא נדר לא' מהם ושכח לאיזה מהם פרט, ועתה יש להסתפק אי נימא מספיקא צריך לשלם לכולם או אינו צריך לשלם כלל דלכל א' יאמר אייתי לי ראי' דאנת הוא ואשלם לך או יניח פ"א ביניהם ויסתלק והרמב"ם פ"ה ממעשר עני פסק להדיא דלהחמיר וכן פסק בש"ע י"ד סי' רנ"ח סעי' ג' מ"מ בנידון שלפנינו צ"ע.

ובריש דבריו כותב: תנן התם במס' פיאה ספ"ד חורי נמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעל הבית שלאחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתוני' לבעה"ב ר"מ אומר הכל לעניים שספק לקט לקט ומבואר התם בתי"ט וכ"כ תוס' בחולין קל"ד ע"א דהך שספק לקט לקט כ"ע מודי' בו דמש"ה לת"ק העליונים לעניים אלא שס"ל שבתחתונים אין כאן ספק כלל ולרש"י בחולי' משמע קצת דפליגי מ"מ מבואר מש"ס שם ומירושלמי דמס' פיאה ומכל הפוסקים דהלכה

שדה צופים

מבואר דס"ל כמאן דמפיק ליה מצדקהו במתנותיו ושם מבואר נמי דלאו דוקא לקט שכחה ופאה מדרמי מתני' דמתנות כהונה אמתני' דפאה אהדדי וסמוך אקרא דצדקהו במתנותיו ולא משני מתנות עניי' אכהונה קא רמית שאני התם דה"ל שני כתובים הבאים כא' תעזוב ויהי' אע"כ פשיטא להש"ס דדרשא דצדקהו במתנותיו היא עיקור ושייך בכל מיני מתנות עניי' שבעולם ואפי' במתנות כהונה דלא שייך בי' שפיר לשון עני ורש הצדיקו ומכ"ש בנדר צדקה לעניים ממש דשייך בהו טפי עני ורש הצדיקו וצ"ע להנימוקי יוסף והר"ן הנ"ל.

ואולי יש לדחוק ולומר דהתם בחולי' במסקנא אמרי' כי אתא רבין אמר קמה אקמה רמית לי' ופירש"י מתניתי' אחריתי' אשכח לר"מ דפטר קמה של גר וכו' ורמי אהא דקתני ספק לקט וכו' וס"ל להנ"י והר"ן דמשו"ה פליגי רבנן ולא ס"ל רומי' דמתנות אפאה משום דקראי לא קאי אלא אפאה ומשו"ה רמי לי' קמה אקמה ופסקו הלכה כלישנא בתרא זה נ"ל בדעתם ז"ל והמרדכי בשם אז"ק הנ"ל ס"ל כיון דאפליגו לשני בש"ס בהכי בדאורי' הלך אחר המחמיר דשייך גם בכל צדקה לעניים צדק משלך ותן לו והר"ן לטעמיה אזיל דס"ל דספק צדקה דממונא הוא ולא ספק איסורא ואזלי' לקולא לנתבע. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

וסיים: וע"כ בנדון שלפנינו ע"כ משום ספק איסורא צריך לשלם לכל הצדקות כולם עד שלא ישאר לו שום ספק דומי' מה שאמרו במנחות ק"ו ע"ב פירשתי ואיני יודע מה פרשתי יהא

להדי' בת"כ א"כ מדאיצטריך קרא לכל חד ה"ל שני כתובים הבאים כא' ואיכא למימר אבל צדקה לא וזה נראה דעת הנימוקי יוסף פ' מי שמת דף רכ"ז ע"א שכ' וז"ל ולענין עניים נמי אע"ג דאמרי' ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה וכו' דהא פרישו לה בירושלמי דוקא במתנו' עניים ומקראי ילפי לה עכ"ל.

נראה דהיה לפניו הגי' כמו בירושלמי שלפנינו דרשב"נ ורשב"ל מפקי לי' מהצדיקהו ומלא תטה ור' יוחנן ורבי מפקא לי' מתעזוב ויהי' וס"ל הלכה כר' יוחנן ורבי לגבי רשב"נ ור"ל ובהגה' מרדכי הי' הגי' בהיפוך כמבואר למעיי' וכן מבואר להדיא דעת הר"ן בנימוקי יוסף דבפ"ק דנדרים ז' ע"א גבי איבעי' די ש יד לצדקה דעתו לפסוק לקולא בספק ממון וקשה הלא ספיקא לחומרא מדכתיב צדק משלך וכמבואר מנימוקי יוסף הנ"ל דגבי ספק איבעי' שבש"ס נמי שייך הך דצדק משלך אלא שכ' הנימוקי יוסף דלא אמרי' כן אלא במתנות עניים ולא זולת אבל לעולם מוכח דגם בתיקו שבש"ס נמי אמרי' הכי ואי ס"ד דהר"ן לא ס"ל כן א"כ ה"ל למיזל לחומרא משום צדקהו במתנותיו אע"כ ס"ל דהוא במתנות הוא דכתיב אבל לא בצדקה וכנימוקי יוסף הנ"ל [ואמנם מרמב"ן ורשב"א דפסקו לחומרא התם משום ספק איסורא ליכא למיפרך טעמא דספק איסורא לחומרא הא לא"ה לא ותיפוק לי' מדכתי' צדק משלך י"ל דעדיפא מיני' קאמרי' כמו שיתבאר לקמן אי"ה].

אבל מ"מ הדבר צע"ג הא מסתמא דתלמודא דחולין קל"ד ע"א

❧ שדה צופים ❧

אבל עדיין קשה אמאי תחתונים של בעה"ב דמשמע אפילו רובא דעלמא כבר קצרו שדותיהם בזמן רב קודם כגון שהוא עומד בהר וקציר של הר מאוחר מקציר של בקעה כבנדרים ס"ב; והרי נהי דבשדה זו מוכח שהוא מזמן קמה מדמונח בתחתית החורין נימא שהוא מרובא דעלמא שהי' כבר ונקצרו השדות בזמן קודם והביאו הנמלים משם מהקצור לחוריהן ולכך הוא מונח בתחתית החורין ואף דשדה זו הוא קרוב עדיין קשיא הא קיי"ל רוב וקרוב הלך אחר הרוב, ולהאמור יהי' נכון דהרי בהר"ש במשנה דפאה שם מביא דברי הירושלמי שמפרש העליונים לעניים בלבנים והתחתונים להבעה"ב בירוקין משום דאז מוכח דמשל קמה הוא כשעדיין היתה ירוקה קרסמוה נמלין והביאוה לחורין וא"כ לא שייך למיזל בתר רובא דעלמא ולומר שהוא ממה שהי' כבר קצור לפני זמן כיון דהוא קורבא דמוכח שהוא מן הקמה שהשבלים ירוקין ומוכח שהנמלים קרסמוה בעודה קמה וכשהקרוב מוכח והרוב אינו מוכח אזלי' בתר קרוב.

ומלבד כל זה מבואר בחי' פנ"י כתובות ט'. דהא דרוב וקרוב הלך אחר הרוב אפילו בקורבא דמוכח הוא רק היכי שאין הוכחה אלא מחמת הקורבא אבל היכי שיש הוכחה מלבד הקורבא בזה אזלי' בתר קורבא דמוכח. ע"ש. ע"כ. ועיי"ש עוד.

מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי וכיון שבררנו דצדקה נמי ספיקא לחומרא א"כ דינו לענין זה כמו הקדש ממש והיינו שאנו מורי' לו כך אבל פשיטא שא"א לכופו על זה אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק. ע"כ.

עיין שו"ת הרי בשמים (מהדורא רביעאה סימן קנז) וז"ל: ויש לבאר בזה דברי המשנה פ' ד' דפאה שהובאה בחולין קל"ד. חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי אלו של בעה"ב ושלאחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים של בעה"ב, רמ"א הכל לעניים שספק לקט לקט. ופי' רש"י דתליא היכן החורים קיימי אם במקום שהגיע לקצירה או שלא הגיעו עדיין הקוצרים לשם, והקשה רבינו משולם לרבנו ברוך הוא במרדכי שם אמאי יהיו השבלים שבחורי הנמלים לאחר הקוצרים לעניים ניזל בתר רובא ורוב הוי משל בעה"ב וכי תימא חלק העניים קרוב הוא, הא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב, ותירץ דלא אזלינן בתר רובא משום דכתיב עני ורש הצדיקו, ולכאור' תירוץ זה לא יצדק רק לר"מ וכן לחכמים בשלאחר הקוצרים העליונים לעניים דמשמע אפי' רובא עדיין קמה ולא אזלי' בתר רוב שהוא קמה אף דרוב וקרוב אזלי' בתר רובא משום דלגבי עניים לא אזלי' בתר רובא דכתיב עני ורש הצדיקו.

פאה פרק ה

קסא

משנת אליעזר

רע"ב

(א) גְּדִישׁ תְּבוּאָה

שְׁלֵא לְקַט

תַּחְתּוֹ, דְּהִינּוּ

שְׁעֵשֶׂה גְּדִישׁ עַל

הַלְקֵט שְׁנַפְלָא לְפָנֵי

בֵּית הָעֲנָיִים, קִנְסוּ

אוֹתוֹ חֲכָמִים שְׁפָל הַנוֹגֵעַ בְּאַרְצָא, הָרִי

הוּא שְׁלֵא עֲנָיִים וּפְטוּרִים מִמַּעֲשְׂרוֹת,

דְּהַפְקָר בֵּית דִּין הַפְקָר (תו"ט) וְאֶפְלוּ

הַגְּדִישׁ חֲטִים עַל לְקַט שְׁעוּרֵי,

הַחֲטִים שְׁנוֹגְעִין בְּאַרְצָא לְעֲנָיִים. אֲכַל הָרוּחַ

פֶּרֶק ה

(א) גְּדִישׁ שְׁלֵא לְקַט תַּחְתּוֹ,

כֹּל הַנוֹגֵעַ בְּאַרְצָא הָרִי

הוּא שְׁלֵא עֲנָיִים. הָרוּחַ שְׁפוּרָה

(א) גדיש שלא לוקט

תחתיו. מי שאסף

והגדיש את העומרים

למקום אחד, צמח

השדה שעדיין לא לקטו

שם העניים את הלקט:

כל הנוגעות בארץ לעניים. דקנסוהו רצנן לפי

שהגדיש על גז הלקט, אפילו הגדיש חטים על

גזי לקט של שעורים, הוי כל הנוגע מן החטים

צאחך לעניים: הרוח שפורה את העמרים.

על גזי הלקט: כדי נפיה. כדי שיעור שרגיל

שדה צופים

פטור מן המעשרות ואפי' למ"ד שאם לא הפקירו לעניים ולעשירים לא הוי הפקר שאני הכא דהוי הפקר ב"ד ועשו אותו הפקר גמור לפוטרו מן המעשרות. ע"כ.

פֶּרֶק ה

משנה א

גדיש שלא לוקט תחתיו וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנות עניים

ה"ו) לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו

עניים ובא בעל השדה והגדיש את

הקציר שלו על הארץ כיצד הוא עושה,

מפנה הגדיש שלו כולו למקום אחר וכל

השבלים הנוגעות בארץ כולן לעניים,

מפני שאין אנו יודעים אי זו היא מהם

שהיתה לקט וספק מתנות עניים לעניים

שנאמר תעזוב הנח לפנייהם משלך.

וכתב הרדב"ז: לא ידענא אמאי כתב

האי טעמא והלא אפי' שאין בדבר

ספק כגון שהיה הלקט שעורים והגדיש

חטים קנס קנסו כדאיתא בירושלמי

עלה דמתני'. וי"ל דטעמא יהיב אמאי

קנסו כולי האי הואיל וספק מתנות עניים

לעניים לפיכך קנסו אפי' היכא דליכא

ספק משום היכא דאיכא ספק ואפי' היכא

דליכא ספיקא כלל הוי לקט ופטור מן

המעשרות דהפקר ב"ד הפקר וההפקר

ומרן בעל דרך אמונה שליט"א כתב, דדוקא לקט שנפל לארץ, לאפוקי לקט במחובר, דכיון דאפשר להסיר את הגדיש ולראות מה הלקט ל"ש שם קנס.

ובביאור ההלכה מביא מ"ש במשנה

ראשונה שדייק מזה דדוקא

בידוע שהי' שם לקט אבל בסתמא לא

קנס' לי', וע"ז כותב: ולענ"ד אינו נראה

דכיון דסתמא בכל שדה יש בה לקט ד'

קבין לבית כור הוי כידוע בודאי אבל אם

יש ספק שמא כבר ליקטו העניים את

הלקט בזה אפשר דדבריו נכונים דהו"ל

כעין ס"ס וצ"ע.

עוד כתב שם על מ"ש הרמב"ם וספק

מתנ"ע לעניים, וז"ל: דברי רבינו

תמוהים לכא' דמאי ספק יש כאן

הרי ודאי שאין לעניים יותר מד' קבין

משנת אליעזר

רע"ב

שְׁפוּרָה אֶת הַעֲמֻרִים אֶת הַעֲמֻרִים, אֹמְדִים אוֹתָהּ, אֹמְדִים אוֹתָהּ
 עַל גְּבֵי הַלְקֵט, דְּהוּא עַל גְּבֵי הַלְקֵט, דְּהוּא עַל גְּבֵי הַלְקֵט, דְּהוּא עַל גְּבֵי הַלְקֵט,
 אָנוּס אוֹמְדִים אָנוּס אוֹמְדִים אָנוּס אוֹמְדִים
 אוֹתָהּ שְׂדֵה פְמָה אוֹתָהּ שְׂדֵה פְמָה אוֹתָהּ שְׂדֵה פְמָה אוֹתָהּ שְׂדֵה פְמָה
 לְקַטְהּ הִיא רְאוּיָה לְקַטְהּ הִיא רְאוּיָה לְקַטְהּ הִיא רְאוּיָה לְקַטְהּ הִיא רְאוּיָה
 לְעִשׂוֹת, וְנִתְּן לְעִנְיִים, וְהָעִנְיִים פְטוּרִים לְעִשׂוֹת, וְנִתְּן לְעִנְיִים, וְהָעִנְיִים פְטוּרִים
 מִלְעֲשֹׂר (תוי"ט) (והתפא"י מחמיר יע"ש) רַבֵּן מִלְעֲשֹׂר (תוי"ט) (והתפא"י מחמיר יע"ש) רַבֵּן

שדה צופים

לכן פטרו חכמים הכל משום הפקר ב"ד ובוזה מיושב קו' רעק"א שם בגליון הש"ס על הר"ן מיהו אחרי שתקנו לא פלוג רבנן ופטרו ממעשר אפי' חטיין ע"ג שעורים שאין שם ספק כמ"ש רדב"ז ובני ה"ר אי"ש נ"י אמר דכונת רבינו ליתן טעם למה כאן צריך ליתן כל הנוגעות בארץ ולעיל גבי ד' קבין לבית כור א"צ ליתן מהנוגעות בארץ וקאמר דכאן קנסוהו ג"כ כיון דכל הנוגעות בארץ כל א' ספק לקט קנסוהו ג"כ שיתן כל הספק לקט ומוכרח לפנות כל הגדיש וליתן מכל הנוגעות בארץ שעליהן יש הספק דכיון דקי"ל ספק לקט לקט קנסוהו שיתן כל מה שספק לקט וצ"ע. ע"כ. וראה עוד בצפנת פענח (שם) באריכות.

ונתן לעניים.

יתכן שאין יכול להפטר בדמים דבשלמא אם נתן מהתבואה שיתכן שפגע בהלקט אמרי' עשו שאינו זוכה כזוכה ואפי' לא יתן מהנוגעות בארץ עכ"פ תבואה נתן לו והוי חליפיו ביד כהן אבל אם יתן דמים הרי העני לא זכה עדיין ואין יכול להחליף וכמו שטען ר"א בפ"ה מ"ב ובוזה לא אמרו עשו שאין זוכה כזוכה וכן

לבית כור כמו ברישא אלא שנתערב בשל בעה"ב והוי כמו שבולת של לקט שנתערבה בגדיש שא"צ לתת אלא שבולת א' אלא דכאן קנסוהו כדמסיים רבינו בסמוך וא"כ מה זה שייך לספק לקט ועוד תדע דהא ספק לקט פטור ממעשר כמ"ש רבינו בסמוך ה"ט ומשמע דפטור ממעשר משום שהתורה אמרה דספק לקט לקט והוי ודאי לקט וממילא פטור ממעשר ואילו כאן דנו בירו' למה פטור ממעשר ומסקו משום הפקר ב"ד אלמא דאין בזה משום ספק לקט (ותימא על הרדב"ז שהקשה מחיטין ע"ג שעורים ות' דאגב זה גזרו על הכל ולא הקשה אעיקר מילתא מה שייך כאן ספק לקט וע"ז לא יועיל תירוצו).

ואין לומר דמיירי כאן שלא ה' ודאי לקט דלשון רבינו מבואר בהדיא שה' כאן ודאי לקט וצריך לדחוק דכונת רבינו דאי לאו דספק לקט לקט לא היו חכמים פוטרין את הכל ממעשר אף על גב דיש כח ביד חכמים לעשות הפקר ב"ד ולפטור ממעשר מ"מ לא באו חכמים להקל על ד"ת ולפטור ממעשר כמ"ש הר"ן נדרים מ"ד ב' ד"ה ופרכינן אבל כיון דעל כל שבולת יש כאן ספק לקט ואילו ה' שבולת זה לבד ה' צריך לתתו לעניים

פאה פרק ה

קסג

משנת אליעזר

רע"ב

קטז ועומד כדי נפילה, **גַּמְלִיאֵל אֹמֵר, נוֹתֵן לְעֵנִיִּים** שְׁמֵעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל
 צַלְטִים סֵאִין שֶׁל זֶרַע **אֹמֵר** שְׁעוּרוֹ קָצוּב
 רְגִיל לִפְּוֹל מִמֶּנּוּ צִשַׁעַת **וְאִין צָרִיד לְשַׁעַר**
 קִצִּירָה אֲרַצְעָה קִצִּין **נוֹתֵן לְעֵנִיִּים**
 וְכִן יֵתֵן לְעֵנִיִּים: **בְּכִדֵי נְפִילָה;**
 (ב) **שְׁבִלַת שְׁבִקְצִיר וְרֵאשָׁה** **מְגִיעַ לְקָמָה, אִם נִקְצְרָת**
 (ב) **שְׁבִלַת שְׁבִקְצִיר.** **לְכוּר זְרַע, שֶׁהִכּוּר**
 שִׁיר צִקְרִימוֹ
 ל' סֵאִין (וְרַמְבַּם פ"י דרשב"ג בא לְפָרֵשׁ עֵינִין
 כֶּסֶף מִשְׁנָה):
 (ב) **שְׁבִלַת שְׁבִקְצִיר שֶׁשְׁחָקָה אַחַר שְׁגִמְרָה**
 לְקַצֵּר, וְרֵאשָׁה שֶׁל שְׁבִלַת מְגִיעַ לְקָמָה שְׁבִצְדָה שְׁלֵא נִקְצָר עֲדִין, אִם נִקְצְרָת עִם הַקָּמָה

שדה צופים

משנה ב

מעשר שיבולת ונותן לו.

כ' הר"ש ואף על פי שעדיין לא נתמרח
 חל שם מעשר עליו כו' וק"ל דמ"מ
 לכתחלה תנן בפ"א דתרומות מ"י א"ת
 כו' ולא מדבר של"נ מלאכתו ע"ד שלנ"מ
 ועיין ש"א תשובה צ"ז ולולי דבריו הנל"פ
 דמתנ"י כדי שבוולת קאמרה ואחר המרוח
 אך מהירושלמי שהביא משמע כדבריו.
 (רש"ש).

שלא בא ברשותו.

ר"ל בשלמא לדידי פ"ד מ"ט בעשיר
 שלקט פאה לעני דזכה לו, ה"נ הו"ל
 ככבר בא הלקט ביד העני, אלא לדידכו
 התם, דלא זכה לו, א"כ היאך יכול הכא
 להחליפה (בלי דעת העני), ע"כ צריך לזכות
 לו תחילה כל הגדיש (ע"י אחר), במתנה
 ע"מ להחזיר ואח"כ לוקח ג' שבלים כנ"ל,
 ולרבנן, הכא משום תקנת העני עשו
 שאינו זוכה כזוכה.

שם גבי שבוולת של לקט ודלא כתפא"י
 שם בבועז וכה"ג כ' התוס' בבכורות כ"ב
 ב' ד"ה תעלה וצ"ע ועי' יבמות צ"ח ב'
 דילמא כו'. (דרך אמונה).

אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות.

ולפי זה לא יהיו כל מיני זרעים שוים,
 שיש מהם שהוא נוה ליקצר, ואינו
 נופל ממנו כל כך, ויש מהם איפכא,
 והיינו דפליג רשב"ג, באמרו שלעולם הוא
 נותן השיעור ההווה ליפול, והוא אחד
 מארבעים וחמשה. (הון עשיר).

רשב"ג אומר נותן לעניים כדי נפילה.

בפאת השלחן (סי' ח ס"ק ט) פירש
 מחלוקתם, שלחכמים אומדים
 לפי אותו הזמן ולפי אותה השדה ולפי
 אותה התבואה, ולרבן שמעון בן גמליאל
 הולכים אחרי השיעור של רוב זמנים
 ושדות ותבואות, ושיעור זה קצוב ועומד.

משנת אליעזר

רע"ב

הַרִי הִיא שֶׁל בַּעַל עִם הַקָּמָה, הַרִי הִיא שֶׁל בַּעַל
 הַפֶּיֶת, דְּלֹא קָרִינוּ הַפֶּיֶת, וְאִם לָאוּ, הַרִי הִיא
 בֵּיה "לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוּ" דְּהִלָּא יָבֵא שֶׁל עֲנָיִים. שְׁבֻלַת שֶׁל לָקַט
 לְקַצֹּר הַקָּמָה (כפ"ו)

מ"ח) וְאִם לָאוּ, שְׂאִינָה נִקְצָרַת עִם הַקָּמָה הַרִי הִיא שֶׁל עֲנָיִים, דְּכִינּוּ שְׁצָרִיף לְשׁוּב
 בְּמִיּוּחַד לְזוּה, הַרִי זֶה שְׁכַחַת קָמָה, שְׁבֻלַת שֶׁל לָקַט שְׁשִׁיכַת לְעֲנָיִים, שְׁנַתְעַרְבָה בְּגֵדִישׁ

שדה צופים

וסברא זאת לפע"ד לא רחוקה היא. וכבר
 מצינו דוגמתה (בח"מ סי' ר' ס"א) בהג"ה
 שם. ובח"מ (סי' רמא ס"ד). דהרי ה"נ יכול
 לדחות העני מכל שבולת ושבולת. ע"כ.

אלא מזכה את העני בכל הגדיש וכו'.

עיין אמרי בינה (דיני בשר בחלב ותערובות
 סימן כב) שכותב בתו"ד: וגם דלא
 חל כלל הקנין של הזוכה אם אין הדבר
 מבורר ועומד להתברר ומזכה לו שיזכה
 בדבר אחד אשר ה' מבורר מקודם דוקא
 לא חל כלל הקנין כמבואר אצלי במ"א
 מדברי ירושלמי מס' פאה (פ"ה) במתני'
 דשבולת לקט שנתערבה בגדיש כו' אלא
 מזכה את העני בכל הגדיש ופי' הרע"ב
 בכל הגדיש ע"מ להחזיר ובא ליד העני
 אותה שבולת של לקט ועמד שם בתוס'
 רע"א ז"ל למה צריך לזכות בכל הגדיש
 במעמלה"ח הא אפשר לתקן שיגביה כל
 הגדיש לקנות בזה השבולת של לקט
 כל היכא דאיתא. אולם באמת מבואר
 כן כמ"ש הרע"ב בירושלמי שם ומבואר
 הטעם דהוי כמזכה מימינו לשמאלו כיון
 שמזכה לו רק שבולת הידועה בשמה
 ואינה מבורר איזה הוא לא שייך קנין
 ככה"ג כיון דאינו מבורר ולא יתברר. ע"כ.
 ועיין בגמרא לקמן (דף מה ע"ב) שאביא

וראה בתוס' רעק"א שכתב (באות נ')
 וז"ל: וק"ל ל"ל מתנה ע"מ להחזיר
 כו'. וצ"ע עכלה"ט. ועי"ז כותב בתפא"י
 (בועז אות ה') וז"ל: וכפן עניא ולא ידע.
 דתמהני על רבינו. הרי בירושלמי מפורש
 דלר"א ככה"ג לא קני מדמעורב השבולת.
 והשבני רבינו הנ"ל יפה כתב ידיד הרב
 נ"י לר' בא שם דס"ל דלת"ק נמי צריך
 לזכות עכ"פ בשבולת א'. א"כ לר"א לא
 מהני זכוי שבולת ובעי זכוי כל הגדיש.
 אבל קושיתי היא לר"ב שכתב דלת"ק
 א"צ לזכות כלל. מדעשו אינו זוכה כזוכה.
 ע"כ היינו כר"ל שם בירושלמי א"כ אפשר
 לומר לר"א דהעני יגביה הגדיש לזכות
 בשבולת. וגם לר' בא א"י שורש טעם.
 אמאי לר"א לא מהני הקניין לקנות
 השבולת. ומה בכך דמעורב. ומר"א
 פורקאן כ' "כדאיתא" חילוק בקנייה זאת
 בקידושין. עכ"ל ולי העני נעלם מקומו
 בקדושין. עכ"ל רבינו הצדיק: ואני בעניי
 היה נראה דאליבא דר"א לא פליגי כלל
 ר"ל ור' בא. ולכ"ע לדידיה צריך לזכות
 בכל הגדיש. וכדקאמר מתני' בהדיא.
 "מזכה להעני בכל הגדיש". ומה שתמה
 רבינו על הסברא. ומאי יצאה למהר"א
 פורקאן. אני כאין עינים אגשש שכמדומה
 נתכוון מהר"א פורקאן לירושלמי (קדושין
 ד"ח וט') בסוגיא דמשחרר חצי עבדו.

פאה פרק ה

קסה

משנת אליעזר

רע"ב

מעשר שבולת אחת **שְׁנֵת־עֶרְבָה בְּגָדִישׁ, מְעַשֵּׂר** עם שְׂבָלִים הַשְּׂכִיחַ ונותן לו. לפי שחייב **שְׂבָלַת אַחַת וְנוֹתֵן לוֹ. אָמַר רַבִּי** לבעל הבית, ואינה מכירה, שלו חיב

במעשר, ולקט פטור ממעשר. ולעני צריך לתן דבר מתקן, על כן **מְעַשֵּׂר, שְׂבָלַת אַחַת וְנוֹתֵן לוֹ,** דכיון שצריך לתת לעניים, התירו לו לעשר לפני מרוח כבדעבד, דחל מעשר (נפרק ו' משנה א' ברכות) דהינו שלוקח שתי שבלים ואומר על אחת מהן, אם זו לקט, הרי היא לעני ואם לאו, הרי מעשרותיה שחבבת, קבועים בשנה ונותן לו הראשונה, ובירושלמי מפרש, שלוקח שבלת שלישית ואומר אם זו השנית לקט, הרי מעשרותיה בשלישית ונותן לו, דדילמא הראשונה חלין והשניה של לקט ומעשר מן הפטור על החיב,

כמו שהיתה שבלת של לקט דפטורה מן המעשרות, ואף על פי שעדיין לא נתמרת, חל שם מעשר עליו כמו מעשר ראשון שהקדימו בשבלין שחל עליו שם מעשר אף על פי שעדיין לא נתמרת. וכינז הוא עושה, מביא שמי שבלים מגדים זה שנמערבה בו שבלת של לקט, ואומר על אחת מהן, אם זו לקט מוטב, ואם לאו, הרי מעשרותיה קבועים צו השנית, ונותן לו את הראשונה. ובירושלמי פריך, וניחוש שמא זאת השניה שקבע עליה המעשרות של לקט היא, וכיון שהיא פטורה מן המעשר, אין המעשרות קבועים בה, שאין מפרשים מן הפטור על החיוב, ומשני שלוקח שבלת שלישית ואומר,

שדה צופים

חכם, אחד הנערים שזכה לשוב בתשובה שלימה, וסח לו, כי לאחר שזכה ללמוד כמה מדיני גניבה והשבתה, נזכר כי חלק גדול מהתכשיטים שמסרו בני חבורתו [לשעבר], הינם גנובים, כך שחלק מועט מהכתר תורה המהודר עשוי מממון גנוב, [ומדובר בנערים שטרם חזרו בתשובה, אלא שבעת התעוררות מסרו את תכשיטיהם, ולא שייך שעתה ישיבו את הממון לבעליהם].

ונשאלה השאלה, האם יש להסיר את הכתר תורה מעל הספר תורה שכתוב בו "לא תגנובו", ואין להקריבו לפני השי"ת השונא גול בעולה, או שמא ניתן להשאיר את הכתר על הספר תורה.

וכותב שם: בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן מו) דן במי שקנה חתיכות של נרות מחלב [שנכבו ממילא] מבית

עוד מדברי האמרי בינה במקום אחר בענין זה.

עיין שו"ת בית שערים (חלק יורה דעה סימן תיח).

בחשוקי חמד דן ע"ד השאלה: מעשה בתלמיד חכם המלמד במדרשייה גדולה לנוער מתחזק, שהחליט לעשות כתר תורה מפואר, כשחומרי הגלם יהיו התכשיטים של הנערים המתקרבם. במשך כמה שנים, פרקו בני הנוער את עגיליהם נזמיהם וטבעותיהם, עד שהתקבל אצל הרב משקל ראוי לייצר כתר תורה. התכשיטים הותכו, ומהם הוכן הכתר המפואר, והניחו אותו על גבי ספר תורה מהודר. והנה כעבור מספר חודשים, ניגש אל התלמיד

משנת אליעזר

רע"ב

אמר רבי אליעזר
וכי היאך העני הזה
מחליף דבר שלא
בא ברשותו, והלא
העני עוד לא זכה
בלקט, ולדבריכם
שאתם אומרים (בפרק

אליעזר, וכי היאך העני הזה
מחליף דבר שלא בא ברשותו.
אלא מוזה את העני בכל
הגדיש, ומעשר שבילת אחת
ונותן לו:

אם השניה שקצתה צה
המעשרות היא לקט
ואינה יכולה להיות
מעשר, הרי זו השלישית
מעשר על הראשונה:
אמר רבי אליעזר
וכי היאך העני הזה

ד' משנה ט') שאין העשיר יכול ללקט לעני,
היאך יכול לפטור, אלא מוזה את העני
בכל הגדיש במתנה על מנת להחזירו לו,
ומעשר שבילת אחת ונותן לו, ורבנן
סברי דעשו את שאינו זוכה כזוכה,
דחשבינן להאי שבילת של לקט כאלו בא
לידו של עני, ויכול להחליפה באחרת:

מחליף דבר שלא בא ברשותו. רבי אליעזר
לדבריהם דרבנן קאמר להו, לדידכו דפלגיתו
עלי בעשיר שלקט פאה לעני שאני אומר זכה
לו ואתון אמריתו דלא זכה לו, היאך העני הזה
מחליף דבר שלא בא ברשותו, דהא אין בעל
השדה יכול לזכות לו את הלקט לפי דבריכם,
ונמנא דלקט זה לא בא ברשותו של עני, אלא
לדבריכם מוכה את העני בכל הגדיש על מנת

להחזיר, דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, ונמנא אתה שזולת שהיא לקט צאה ליד העני ויכול
להחליפה באחרת. ורבנן אמרי הכא עשו את שאינו זוכה כזוכה, וחשבינן להאי שזולת של לקט כאלו
צאה לידו של עני, אף על גז דלא זכה צה, לענין זה שיכול להחליפה באחרת. והלכה כחכמים:

שדה צופים

תיפלתם של הגויים, שדינים הוא
שמותרים לשימוש הדיוט, אך אסורים
לשימוש גבוה [כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן
קלט סי"ג)], וכעת רוצה האיש לערבם
ולמכרם ליהודים לצורך שימוש להדלקת
נרות שבת ונרות בית הכנסת.

ובתחילה דן המהרש"ם להתיר על פי
דברי החתם סופר (או"ח סימן
מב), שכתב שאם מהתן את הנרות, יש כאן
שינוי ופנים חדשות, ולכן הנרות מותרים
לגבוה. אלא שהמהרש"ם הקשה על החת"ס
מהגמרא במסכת עבודה זרה (דף מו ע"ב),
שדנה אם מועיל שינוי ל'נעבד' [דהיינו
דבר שעבדו אותו לשם עבודה זרה] כדי
להתירו לשימוש לצורך גבוה. והרי ספק
זה לא הוכרע בגמרא, כך שלמעשה

קיימא לן לחומרא. אם כן לכאורה גם
בנוגע לנרות דנו, אין להתירם לגבוה.
וביאר המהרש"ם על פי השו"ת אבני
מילואים (סימן כז) שהעלה, שביית
הכנסת שונה מהקדש, ובבית כנסת,
הפסול [לאחר שנעשה שינוי בחפץ] הוא
רק מדרבנן, וניתן להקל בו [משום ספיקא
דרבנן לקולא], יעו"ש. ואם כן מסתבר שגם
בענייננו לגבי הספר תורה אפשר להקל.
סברה נוספת שניתן להקל על פיה,
ולהשאיר את הכתר תורה על
הספר תורה, היא על פי מאמר חז"ל
(המובא ברש"י דברים כד יט): "נפלה מטבע
מידו ומצאה עני ונתפרנס בה, הרי הוא
מתברך עליה", כלומר, בעל המטבע
מקבל שכר על כך שהמטבע באה לידי

פאה פרק ה

קסו

רע"ב

משנת אליעזר

(ג) אין	מגלגלין	(ג) אין	מגלגלין
מגלגלין	מין	אין	מערבין
קטנית דק	מין	תבואה	בטופח,
לו צערבי גילבאין.	מין	שהוא מין	קטניות,
ורמז"ס פירש שהוא	או לפי	הרמב"ם	

מין זרע שקורין לו קורטמין ודומה לשעורים, ואומר רבי מאיר שאין מגלגלין זה המין עם שאר מיני זרעים לקצור אותם ביחד, כי הלקט שהיה ראוי ליפול משאר מיני זרעים, יפול מזה המין הגרוע, ונמצא מפסיד לעניים: וחכמים מתירים מפני שאפשר. שיפול לקט משאר זרעים כמו מן הטופח. והלכה כחכמים. פירוש אחר, אין מעלין מים בגלגל מן הצור להשקות את השדה או להרזיאה עד שיהא משקה טופח עליה, צעעה שהעניים צאים בצביל הלקט, מפני שהוא מפסיד לעניים, וחכמים מתירין מפני שאפשר שיזומו ההפסד של עניים צוה ויתן בעל השדה כפי השומא שיזומו עליו. ולרבי מאיר דאמר אין מגלגלין, שמין לבעל הצית הפסדו ונותל מן העניים:

שדה צופים

רבים באותו סכום שגנבו, ויחשב הדבר כאילו פרעו את הגניבה, כמבואר במסכת ביצה (כט ע"א) "גזל ואינו יודע למי גזל יעשה בהם צרכי רבים".

ואם אי אפשר להשפיע על התורמים שגנבו לעשות בדמים צרכי ציבור, יתכן שאפשר לזכות להם את הסכום וליתנו עבור צרכי הציבור, וצ"ע.

משנה ג

אין מגלגלין בטופח

פירוש השני של רבינו עובדיה הוא פירוש הר"ש כמ"ש הרב תי"ט

עני אשר נהנה ממנה. ואם כן, כשהטבעות והעגילים הללו, הגיעו לכתר תורה, אולי היו מתרצים בעליהם של התכשיטים שגנבו, אילו היו יודעים איזה דבר נפלא יצא מכך, והיו מוחלים על ממונם.

וכתב שם שהרצה את דבריו לפני חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב: אולי. אך למעשה, עדיף לא להשתמש בכתר התורה עד שיעשו בדמי התכשיטים 'צרכי רבים'.

ולכן למעשה, אילו היו התורמים שגנבו את התכשיטים לפנינו, הדרך הפשוטה היתה לבקש מהם שיעשו צרכי

שדה צופים

ולהיות הדבר בזמנו רחוק השמיטו. ומפרש בירושלמי כמו שפירש הרב שדה יהושע [ואתה תחזה בשדה יהושע דהרב ז"ל] סבר דלפירוש הרמב"ם א"ש הירושלמי ולא לפי הר"ש. והגם כי מהר"ר אליהו פירשו יפה יפה כאשר עין המעיין יושת עליו. מ"מ אפשר דהרמב"ם מפרש בירושלמי כמ"ש הרב שדה יהושע כמדובר. והשמיט המשנה ומאי דאתמר עלה כיון דהמציאות רחוק כנ"ל בדוחק ודוק הטב כי קצרת. (החיד"א בפתח עינים).

הרמב"ם לא הביא משנה זו כלל, ולא ידעתי למה, ואף אם נאמר דחזר בו בחבורו ופירשה כפירוש הירושלמי שהביא הר"ש, מ"מ הי' לו לבאר שצריך לשלם לעניים הפסדן. וכפי מה שפירש הר"א הירושלמי, מתניתין דוקא בטופח מיירי דבזה חכמים מתירין, אבל במרבץ לא, והרמב"ם הזכיר בפ"ד הל"ח דין המרבץ, ודין הטופח לא הזכיר, ועיין בשדה יהושע. (יד דוד).

והרש"ש כתב: בתור"ע בשם הפ"ח תמה על הרמב"ם בחבורו שהשמיט ד"ז אבל נ"פ שבחבורו חזר לפרש כפי הר"ש דשכ"מ בירושלמי וזה הביא בפ"ד מה"ל מת"ע ד"ח ועתו"ח.

שאלה: עני הדופק על הפתח ונעליו מטונפות מהבוץ, ואם יפתחו לפניו את הדלת, הוא יכנס ויטנף את הרצפות ואת הרהיטים ויתכן שירצה להתיישב על כסא מרופד ויטנף אותו

וכן פירש הערוך בשם רב דניאל וכן פירש הרא"ש וכן מוכח בירושלמי וכתב מהר"ש חסיד בתוספות חדשים גם הרמב"ם בחיבורו לא הביא פירושו רק כהירוש' עכ"ל. ועמו הסליחה דהרמב"ם לא הביא דין המשנה כלל לא כפירושו ולא כדמוכח מהירושלמי שהוא פירוש הערוך והר"ש והרא"ש ולא כתב אלא דין התוספתא שהביא בירושלמי לבד ולא דין המשנה שהרי בירושלמי בעי מחלפא שיטתהון דרבנן תמן אינון אמרין אם הזיקו מרובה על של עני וכאן אינון אמרין הכי תמן אי אפשר ברם הכא אפשר ומפורש תו בירושלמי דלר"ם אין מגלגלין ושמין בעה"ב בהפסדו ולרבנן מגלגלין ושמין לעניים הפסדן. ולפום ריהטא קשה דהרמב"ם נהי דפסק כרבנן למה לא ביאר דשמין לעניים הפסדן וכבר תמה על זה הרב פר"ח בנימוקיו על הרמב"ם והניח בצ"ע.

ועוד זאת אדרש דלפי דברי הירושלמי דין משנתנו אינו כמו דין ומציאות התוספתא ומשו"ה רמי הירושלמי דרבנן אדרבנן ומשני. וכבר מהר"ר אליהו בפרישתו ביאר כל לשון הירושלמי וההפרש שיש בין המשנה לתוספתא ע"ש בדבריו מפני שהכל יפה. וכפ"ז הגם דנימא שחזר הרמב"ם מפירושו כי ברוח מבינתו דקדק בירושלמי והדר ביה מפירושו הו"ל להביא מציאות המשנה ומאי דתרגמוה בתלמודא דבני מערבא. ואולי יש לישב דלעולם הרמב"ם קבל מרבותיו פי' המשנה כמו שכתב בפירושו. אלא שנראה בעיניו פשוט דלא יעשה כן עתה לקצור כאחד המין הרע עם הטוב

שדה צופים

לדוגמא נהוג לתת לעני סכום מסוים לצדקה, ואם העני יטנף את החדר ואת הרהיטים או יתיישב על כורסא ויטנף אותה, דמי הניקוי עולים על דמי הצדקה, לא חייב בעל הבית להכניס את העני, אבל אם דמי הניקוי פחותים מהצדקה שהעני יקבל, חייב להכניסו הביתה. ולשיטת רבי יהודה חייב בעל הבית ללקט את הלקט ולהניחו על הגדר כדי שהוא לא ינזק והעני לא ינזק.

אך יש לדחות את הראיה מהירושלמי [והרמב"ם], דהירושלמי מקשה מחלפא שיטתיה דר' יהודה, תמן הוא אומר כשם שהוא מידל בשלו, כך הוא מידל בשל עניים, ובא אמר הכי, [ומפרש הפני משה לקמן בפרק ז' תנינן המדל בגפנים, כשהגפנים רצופין הרבה עוקר מאותם שבינתיים, כדי לתקן האחרים, וכשם שהוא מדל בשלו, כך הוא מדל בשל עניים, אם יש שם חלק עניים כגון עוללות, דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים, ופריך מרבי יהודה על רבי יהודה, דבמדל סובר דעוקר בחלק העניים כשם שעוקר בשלו, וכאן הוא סובר דלעולם צריך להניח חלק עניים על גבי הגדר?]

מתרץ הירושלמי שבמידל מיירי באופן שיש חלק העניים, והם לא באו ליטול את שלהן, ואם כן הם גרמו לעצמם, ולכן כשם שמידל בשלו, כך הוא מידל בשל עניים, אבל הכא הרי באו ליטול את הלקט, ואף אם יבואו ליטול אינם יכולים להיכנס לשדה מחמת שמרביץ אותה במים, לכן צריך שיניח תחילה חלקן על גבי הגדר.

ויצטרכו אח"כ למוסרו לניקוי, ואין אפשרות להביא לו צדקה בלי שיכנס לבית. האם חייבים לפתוח את לו הדלת, כדי שיוכל להיכנס לחדר פנימה ולקבל צדקה מבעל הבית, או שמותר להתעלם ממנו כדי שלא יטנף הבית.

תשובה: נאמר במסכת פאה פ"ה מ"ג אין מגלגלין בטופח דברי רבי מאיר, וחכמים מתירין מפני שאפשר. יעוין בפירוש השני של הרע"ב, והוא על פי הירושלמי שם נאמר: תנא המרביץ את שדהו עד שלא ירד העני לתוכה [כלומר שמתוך כך שמרביץ את שדהו, לא יכול העני לירד לתוכה וליטול את הלקט], אם הזיקו מרובה על של עני מותר [כשלא ירביץ יהיה ההפסד של בעל השדה יותר מן הלקט של העני, דהאבק עולה על התבואה ומפסידה] מותר [לרביץ ואף שמפסיד לעני], ואם הזיק העני מרובה על שלו, [כגון שיש הרבה לקט, ממה שכבר נקצר] אסור. רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מלקט הבעל הבית את הלקט ומניחו על גבי הגדר, כדי שהעני יבא ויטול את שלו, עכ"ד הירושלמי.

וכן נפסק ברמב"ם (פ"ד ממתנות עניים ה"ח): הצריך לרביץ את שדהו קודם שילקטו העניים לקט שבה, אם הזיקו מרובה על הפסד הלקט, מותר לרביץ, ואם הפסד הלקט מרובה על הפסדו אסור לרביץ, ואם קבץ את כל הלקט הניחו על הגדר עד שיבא העני ויטלנו הרי זה מדת חסידות. עכ"ל.

ויתכן שגם בענייננו כך, אם הזיקו של בעל הבית מרובה על של עני,

❧ שדה צופים ❧

אישתעי בהדיה לפי שמפסיק בעניים הצועקים ואין קולם נשמע] והקשה חזון איש (ב"ב סימן צ סק"ז) "בלא ההוא עובדא הוי מצי לאקושי, כיון דהוא סותם בפני עניים אין לעשות כן".

והשיב החזו"א (בתירוצו השני): אפשר דאי לא ההוא עובדא יש לומר דאין אדם חייב לסבול היזק ראייה מפני טובת העניים, ואין זו מחובת הצדקה ואם טובת בעל הבית בבית שער, אינו חייב להימנע מכך בשביל [טובת העניים], וזו היתה דעתו של ההוא חסידא, אבל אליהו הורה לו שממדת חסידות, לא לעשות בית שער, לכן אין אחד יכול לכוף חברו לעשותו, יעו"ש.

ויתכן שלחזו"א יש סיוע מדברי הירושלמי הנ"ל, אם היזקו מרובה על של עני מותר [לרבוץ את השדה אף שהעני ניזוק מכך], ואולי כך גם בשאלתנו שאם היזקו של בעל הבית מרובה על של עני מותר, וכעין דברי החזו"א שבעל הבית לא חייב לסבול היזק ראייה כדי שעניים יזכו בצדקה.

אך אין ממש ראייה, כי דברי החזו"א נאמרו לגבי כך שמותר לעשות בית שער אף על פי שיחסום בפני עניים ולא ישמע בקשתם, דבזה לא מבטל ממש מצוות צדקה, אלא שעושה מעשה הגורם לא לשמוע בקשתם, אבל בענייננו הם דופקים על הדלת ומתעלם מבקשתם כדי שלא יטנפו לו את הבית, בזה לא שמענו שמותר.

ולמעשה נראה שמכיון שאף כששומע עני אינו חייב מעיקר הדין

שוב מקשה הירושלמי מחלפא שיטתיה דרבנן, דכאן במשנתנו סוברים חכמים אם הזיקו של בעל הבית מרובה על של עני, מותר לרבוץ, ואף על פי שיש כאן חלק לעניים, ואילו במידל אמרו דבשלו רשאי אבל אינו רשאי ליגע בשל עניים, ואף על פי שלתקן שדהו הוא מתכוין.

מתרץ הירושלמי תמן אי אפשר הכא אפשר. וביאר הרידב"ז: במרבץ אי אפשר שלא להרביץ בשל עניים, דכיון דמעשה ההרבצה מוכרח לשדהו, אי אפשר לו לעשות ההרבצה באופן שלא יזיק לעניים. ברם הכא אפשר, במדל אף דהוא מוכרח להדל, אינו מוכרח להדל גם בשל עניים, דאפשר לו להדל בשלו, ולא בשל עניים, עכ"ל.

נמצא דלכן אם היזקו מרובה על של עני מותר לרבוץ, משום שהתורה לא אמרה לתת לקט לעניים על חשבון הפסד הקרקע, אבל עדיין לא שמענו שפטורים מלתת צדקה לעני שמטנף הבית בנעליו שעם הבוץ. אך יתכן שמצד אחר פטור כי הוא פושע בעצמו שנכנס לבית אדם אחר מבלי לנקות מנעליו, וכעין דברי הירושלמי הנ"ל התם במידל הם גרמו לעצמם.

והנה נאמר במסכת בבא בתרא (דף ו ע"ב) כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר. וביאר רש"י להרחיק את בני רשות הרבים מלהציץ בחצר. והקשתה הגמרא למימרא דבית שער מעליותא היא, והא ההוא חסידא דהוה רגיל אליהו דהוה משתעי בהדיה, ועביד בית שער ותו לא הוי משתעי בהדיה? [ופרש"י דלא

פאה פרק ה

קעא

משנת אליעזר

(ד) בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום, וצריך בעל הבית
לפטר לקט שכחה ופאה ומעשר עני, ופטר עשיר עובר
ממקום למקום, ואין לו מה לאכל, ולא מעות לקנות, וצריך לטול מתנות עניים, לקט שכחה

שדה צופים

דומה ללקט שכחה וכו' וסתם צדקה דבהו מה שלקח, עיי"ש מש"כ בשם פסקי תוס' וס' האגודה בזה.

בספר ווי העמודים (עמוד גמילות חסדים פרק טו) מפרש מה שאמרו בבבלי סוכה (מט ע"ב) תנו רבנן, בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שהצדקה בממונו וגמילות חסדים בין בממונו בין בגופו, צדקה לעניים וגמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים, צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים. וז"ל: צדקה לעניים, גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים, יובן על דרך המשנה דפאה (פ"ה מ"ד): בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום, וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, יטול, וכשיבוא לביתו ישלם דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים עני היה באותה שעה. וכתב הברטנורא, הלכה כחכמים. ומחמת פלוגתא זו, הוצרך לכתוב 'גדולה ויותר', כי באם היה אומר 'יותר' גמילות חסדים מן הצדקה, שהצדקה לעניים, היה קשה, הלא הצדקה גם כן בעשירים כשעוברים ממקום למקום, אם כן צדקה נוהג בעשירים. על זה אמר, אפילו הכי 'גדולה' גמילות חסדים 'יותר' מצדקה, דאילו צדקה אף שנותן לעשירים כשעוברים ממקום למקום, מכל מקום עניים הם באותה שעה, מה שאין כן

לתת לו יותר מפרוטה, נמצא שלעולם ההפסד שלו מרובה על של העני, ואם כן פטור מלתת בכה"ג, וצ"ע.

מספרים שרבנו אלחנן וואסערמאן הי"ד דפק על פתח ביתו של נגיד אחד כדי להתרימו בצדקה להחזקת תורה. הנדיב פתח לו את הדלת ובקשו להיכנס לביתו פנימה, ורבנו אלחנן סירב באומרו בנעלי דבק טיט ואני אטנף את הבית, התחנן לפניו הנגיד ואמר לרבי אלחנן רבי אני רוצה שבני ביתי יראו שהתורה מאד חשובה לנו ואנו מתאבקים ברגליהם ובעליהם של גדולי התורה, למרות הטיט שלכאורה מלכלך את הבית, אין לך בית יפה מזה שנכנסים בו לצדקה ולכבוד התורה. ובסופו של דבר, זכה אותו גביר שבנותיו נישאו לתלמידי חכמים מובהקים. (חשוקי חמד).

משנה ד

בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וכו'.

עיינ ח' ח"ס עמ"ס חולין (קל ע"ב), די"ל דבעה"ב העובר ממקום למקום ולקח ממעשר כספים שלו דחייב לשלם, דלאו אהני זווי דוקא חל מעשר אלא עשירית ריוח נכסיו, ואם לא יתן היום יתן ליומא אחרא ואם לא הני זווי יתן אחרים תחתיהן, וא"כ לעולם הוו בעינייהו ואינו

משנת אליעזר

רע"ב

וּפִאָה וּמַעֲשֵׂר עֲנִי, וּכְשִׁיחֹזֵר לְבֵיתוֹ יִשְׁלָם, דְּבָרֵי (ד) עֲנִי הִיָּה בְּאוֹתָהּ יְטוּל, וּכְשִׁיחֹזֵר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְחַכְמִים אוֹמְרִים, שְׁעָה. וּפְטוּר לְבֵיתוֹ יִשְׁלָם, לְעֲנִי מַלְשָׁם. וְהִלְכָה אוֹתָהּ עִיר שְׁלֶקַח אֶתֶּרֶם דְּבָרֵי רַבִּי (ירושלמי)

אֱלִיעֶזֶר, וְחַכְמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ צָרִיךְ לְשִׁלּוֹם, מִפְּנֵי שְׁעֲנִי הִיָּה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, וְהָיָה כְּעֲנִי שְׁעָה עֲשִׂיר (רמב"ם) אֶפְלוּ עֲנִי צָרִיךְ לִיתֵן מִתְּנוּת עֲנִיִּים, דְּכַתִּיב לֹא תִלְקַט לְעֲנִי, וְדַרְשִׁינָן אֲזַהְרָה לְעֲנִי שְׁלֹא יִלְקַט בְּתוֹךְ שְׁלוֹ: אֲזַהְרָה לְעֲנִי שְׁלֹא יִלְקַט בְּתוֹךְ שְׁלוֹ:

שדה צופים

גמילות חסדים שנוהגת בעשירים ממש. ע"כ.

לביתו כדברי רבי אליעזר בין שיהא פטור לגמרי כדברי חכמים מפני שעני היה באותה שעה שאכל. וכדתנן בפאה פרק חמישי (משנה ד) בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים עני היה באותה שעה. ע"כ.

עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן שכז) וז"ל: כתבת עוד ששאלך בההיא דהניזקין (דף ס"א) דרב כהנא הוה אזיל להוצל. חזייה לההוא גברא דהוה שדי אופי וקא נתן תמרי אזיל קא מנקיט. איך היה אוכל מתנות עניים.

וכשיחזור לביתו ישלם. הגאון ר"ח קניבסקי שליט"א בספר שיח השדה (עמוד קצ) הקשה, מה פשרה היא, אם נחשב לעני, למה ישלם, ואם הוא עשיר למה יטול. ותירץ ד"ל שהוא עשיר, אבל תאסור עליו ליטול אפילו ע"ד לשלם, א"כ ימות ברעב, אבל ליטול בלי לשלם א"א, שהרי יש לו ואיך יטול, והוא בפריך לר"ח הכי פריך, כיון דסוף סוף בי"ד לא יוכלו אח"כ לתבוע ממנו לר"ח דהוי ממון שאין לו תובעין, א"כ יטול בלא לשלם, שאל"כ ימות ברעב, דהא אין שייך לחייבו לשלם.

תשובה: לכאורה לא נראה כן מפשטה דשמעתא מדאמר ליה רב כהנא מאתריה דרבי הושעיא רבה את דדריש לכוון כי האי טעמא. אלמא לפום פשטה משמע דהוה סבירא ליה מעיקרא דלא קנה וכדין אכיל. ואפשר נמי כדקאמרת ולא קאמר ליה הכין אלא כלפי מאי דקאמר בידאי שדיתינהו. שבחיה לרבי הושעיא דמיליף ודריש לבני מאתיה כי הני טעמי. ואלא לדידי חזי דקושיא מעיקרא ליתא. דמאן לימא לן דרב כהנא לאו עני הוה? וכדמשמע בריש פ' יש נוחלין (דף ק"י) אמר ליה לרב כהנא פשוט נבלתא בשוקא ולא תימא כהנא רבה אנא. ועוד דלמא בשעובר ממקום למקום ועני היה באותה שעה ומותר בלקט שכחה ופאה. בין שישלם כשיגיע

טעמו של רבי אליעזר הוא שאין מתנות אלא למי שאין לו ממון באף

שדה צופים

בכוונה הנכונה לעשות היחוד למעלה כנ"ל ועכ"ז הוא מקבל אותם ברצון ונוטל אותם ומגביהם למעלה. וזה שמסיים וכשיחזור לביתו ישלם לכל איש ואיש כמעשהו הטובה כי שכרו אתו ופעולתו לפניו. ע"כ.

וחכמים אומרים עני היה באותה שעה.

וא"צ לשלם רק לכשירצה ממנהג חסידות. כ"כ הר"מ בפ"י המשנה דאף לרבנן עכ"פ חייב ממדת חסידות כשיבוא לביתו.

וכתב בתוס' רעק"א [אות נג] ותמיה לי טובא הרי אמרי' להדיא ר"פ הזרוע כו' וצ"ע, עכ"ל. וכבר הרגיש בזה הרמ"ז. ותל' דרמב"ם ס"ל דקאי מדת חסידות אעני עכ"ל. וצריך פ"י לדבריו. דר"ל דהך דתני עני היה באותה שעה. לאו לדיוקא הא עשיר היה. חייב. דבאמת עני ועשיר שוין. רק תנא אשמעינן דטעמא דפטרינן ליה בדיני אדם. אינו רק טעם חלש. דעני היה באותה שעה והרי באמת עשיר היה. להכי ראוי לו לשלם. ככל עשיר הבא לצאת יד"ש. (בועז, אות ז).

ובהגהות נתיב מאיר על הרמב"ם, כתב: וכתב רבינו בפיה"מ שלו אינו חייב לשלם כשיבוא לביתו אלא ממדת חסידות ורעק"א בתוספותיו כתב שגם בחבורו משמע כן שכתב ולכשיגיע לביתו אינו חייב לשלם משמע דחיובא הוא דליכא אבל מדת חסידות איכא והקשה הרעק"א מחולין ר"פ הזרוע דאמרינן שם דהא דאמרו חכמים עני היה באותה שעה

מקום, אבל מי שיש לו ממון ואינו יכול להשתמש בו כעת, נוטל מתנות בתורת הלואה עד שיוכל להשיבם. ורבנן סברו שנחשב עני לענין נטילת מתנות בזמן שאין לו אפשרות להשתמש בממונו.

ובקהילות יעקב [ב"ק ה] כתב שיוכל ליטול רק כדי צרכו, והיינו כמו שכתב הש"ך [יר"ד רנג, ה] לענין מי שיש לו בתים ושדות ואם ימכרם כעת יפסיד מדמיהם, שמאכילים אותו רק כדי צרכו ולא ניתנים לו הרבה בבית אחת כמו לעני.

אולם בדרך אמונה [פ"ט ממתנ"ע ס"ק קו] כתב מסברא שיכולין ליתן לו הרבה בבית אחת. והיינו שרק מי שיש לו ממון תחת ידו אלא שאינו יכול להשתמש בו מפני הפסד, אינו נחשב עני ונותנין לו רק כדי צרכו, אבל מי שאין ממונו תחת ידו, כגון שהוא בדרך, נחשב עני גמור ונוטל אפילו הרבה.

בספה"ק תפארת שלמה (לשבועות) כתב לפרש בדרך רמז המשנה כאן, וז"ל: ובזה פרשנו בלשון המשנה במס' פ"אה פ"ה בעל הבית העובר ממקום למקום הרי זה נוטל לקט שכחה פאה וכו' וכשיחזור לביתו ישלם. יבואר ברמז על פי הנ"ל כי הקדוש ברוך הוא נקרא בעל הבית שהי' לו בית המקדש על מכונו ועתה בזמן הגלות הוא כביכול העובר ממקום למקום כמ"ש בכל מקום שגלו שכינה עמהם. לכן עתה הוא כנוטל לקט שכחה ופאה. פי' שכל מעשינו עתה הם רק כמו לקט שכחה ופאה שלא נעשו

שדה צופים

באותה שעה אלא מדת חסידות להחזיר מפני שנהנה ממעות עניים וא"ל דכוונת רבינו שיוכל לקנות בגד וכיוצא בו דיהיה ההנאה גם לאח"כ דז"א דהא כתב רבינו בפירוש ואין לו עתה מה יאכל משמע דמשתמש וצריך הלקט רק לאכילה. ע"כ.

נ"ל טעם פלוגתתן דלכ"ע עני הוא באותו שעה ומותר ליטול אך ר"א ס"ל עכ"פ אינינו עני אלא לשעה והוא צריך להלוואה ולא למתנה ע"כ לא יטול אלא בתורת הלוואה לא לשם מתנה וע"כ ישלם אח"כ. ורבנן ס"ל כיון שהותר ליטול הותר כי היכי דמי שיש לו מאתיים וזו חסר דינר אעפ"י שיש לו די פרנסתו עד יום אחרון בשנה שאז יחסר לו דינר מ"מ מותר ליקח עתה לקט שכחה ופאה כמה וכמה כיון שהותר לצורך דינר הותר לגמרי ה"נ דכוותי ור"א ס"ל הני מילי בכמות. אבל באיכות לא דלהלוואה נצרך ולא למתנה אבל מודה ר"א שאם הוא עני באמת אפי' יתעשר אחר שעה כגון שאביו גוסס ומניח לו ריבואות מותר ליטול כמבואר במשנה וש"ס עירוכין י"ז ע"ב וי"ח ע"א. (חת"ס).

כתב בספר אור זרוע (חלק א הלכות צדקה סימן כה) וז"ל: בפרק גדיש במס' פאה תנן בעה"ב שהי' עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני ה"ז יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עני הי' באותה שעה פי' ופטור מלשלם. מיכן אני למד דעשיר שאינו יכול ליקח

אבל עשיר לא. היינו דעשיר משום מד"ח אבל מדינא גם עשיר פטור דמזיק מתנות כהונה פטור הרי דהך סברא דעני היה באותה שעה מהני לפוטרו גם ממד"ח והניח בצ"ע ע"כ.

ונ"ל דשם בגמרא אמרינן דמזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור משום דהוה ממון שאין לו תובעין וביאור הגמרא הוא פשוט לא דפטור על פי דין אלא דאין ב"ד או העני יכול להוציא ממנו בעל כרחו משום דיכול לאמר שיתן לאחר אבל אי רוצה לתקן את האיסור של גזל עניים אז מובן שמחויב על פי דין ליתן לעניים וזה קרי לה הגמרא מדת חסידות היינו דלא נוכל לכוף אותו אלא אם הוא בעצמו רוצה לתקן את האיסור אז צריך ליתן לעניים ולכן אמרינן בדוקא אם היה עשיר אז שייך מדת חסידות כזו אבל אם היה עני אז אין עליו חיוב כלל גם לתקן האיסור של גזל עניים כי לא עשה איסור כלל כי היה עני באותה שעה ולכן אין עליו מדת חסידות הנ"ל אבל רבינו כוונתו למדת חסידות אחרת היינו דאפילו אם עני באותה שעה אבל מ"מ יש לו הנאה גם עתה ממעות עניים דמפני שאכל אז משל עניים ולכן הרוויח מעותיו שנשאר אצלו ולכן מדת חסידות שיחזיר וזה שייך גם אם היה עני באותה שעה ומדוקדק בלשונו שכתב מותר ליקח וכו' וליהנות מן הצדקה מה שלא נזכר זאת במשנה ולא בירושלמי ולפהנל"נ דמדקדק בלשונו מה שביארנו אף דיש לו הנאה אח"כ מן הצדקה שהרוויח מעותיו שנשאר אצלו מ"מ אין מחויב לחזור על פי דין ואין לו איסור משום שהיה עני

פאה פרק ה

קעה

שדה צופים

מ"ד) בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום, וצריך ליטול, לקט, שכחה, ופאה [ומעשר עני] יטול וכו', אבל מי שהוא בביתו ויכול להמציא מעות על סמך שיש לו, או למכור החובות בפחות משוויין, זהו עשיר. ודברתי מזה עם גדולי חכמי ההוראה, והסכימו לדברי. ע"כ.

ענין אור שמח (הלכות מתנות עניים פרק ט הלכה טו) וז"ל: ונ"ל דר"א ורבנן לטעמייהו אזלי, דר"א דסובר (שם פ"ד מ"ט) דמצי לזכות לפלוני עני הוא מצד עניותו, וכיון שיש לזה ממון מחוייב לשלם כשיבוא לביתו, אבל חכמים דסברי לא תלקט לעני, דלא זכתה התורה לעני אלא כל מה שכל עני מלקט בעצמו [לשון התוספות (גיטין י"ב ע"א ד"ה אלא)] א"כ זכי בבזיונו, מה שמבזה עצמו על הלקט בזה זכה, א"כ העשיר שהיה עני באותו שעה וביזה את עצמו ללקט עבורו זכה בבזיונו את הלקט, ולבלי לשלם עוד. ולפ"ז יש לאמר עוד, דבאמת דחוק טובא בהנך דברים דאין בהן טובת הנאה לבעלים אמאי קרי ממון שאין לו תובעין, ומ"ש מצדקה דרק מדין שמירה פטרינהו רחמנא, לשמור ולא לחלק (ב"ק צ"ג ע"א) לא מדין היזק, ודברי התוספות (חולין קל"א ע"א) בזה צ"ב. ולפ"ז הוי נחא לרבנן דלאו משום עניותו זיכתה תורה, רק מפני שמבזה עצמו, א"כ כל זמן דלא ביזה את עצמו ללקט לא זכי בהו, והוי ממון שאין לו תובעין, ול"ד לכיס של צדקה דמצי לזכות עבור עני הידוע לו, ומשום עניותו זיכהו התורה, וכיון שכן לר' אליעזר דמצי לזכות לעני, ועבור

מנכסיו באיזה ענין שיהי' או שהי' עובר ממקום למקום או שהי' לו אונס אחר הרי זה לוקח מן הכיס ופטור מלשלם דהלכה כחכמים. ע"כ.

ענין של"ה הק' (אות הקו"ף קדושת האכילה, קכד) וז"ל: ובשנת שלש ובשנת הששי לשמיטה, אז במקום מעשר שני נותן מעשר עני, וצריך לחלק בין העניים. ונוהגים בארץ ישראל, כשהפרישו מעשר עני, לומר: 'הריני מפקיר נכסי', שאז הוא עני, ואחר כך זוכה בה. ואני התרעמתי על זה מיום בואי הנה, דהפקירם אינם הפקר. חדא, דהא קיימא לן (נדרים מה א) דלא הוי הפקר אלא בפני שלשה, וכן מצאתי בספר החרדים (פרק נ"ב) שכתב כן. ועוד, אפילו הוה הפקר גמור, מי שיש לו חובות אצל אחר, הן בעל פה, הן בשטר, ממה נפשך דלא שפיר עביד, הן אם בשעת ההפקר מוחל החובות או לא, אם מוחל אותו, כי לפי האמת יוכל למוחל אף בתפיס שטרא, ואפילו משכון, והוי מחילה, כמו שכתב המרדכי ריש סנהדרין (פ"א סי' תר"פ) והביאו רמ"א בטור חושן משפט סימן רמ"א (סעיף ב'), אם כן דהוי מחילה, כשתובעו אחר כך שיפרע לו, גזול הוא בידו, דכבר נמחל, אלא בודאי אינו מוחל, נמצא אינו עני. ואין לומר, דמאחר שאין עתה זמן הפרעון, הוא עני באותה שעה, מאחר שהפקיר כל מה שתחת ידו, והחובות אין זמנן. זה אינו כלום, דאטו אם יהיה לו תרקיבי דדינרא בחובות, יחשב לעני, ולא שייך לומר זה אלא מי שהוא בדרך ולא יוכל להמציא מעות, וכהא דתנן בפאה (פ"ה

שדה צופים

יתבאר ומדר"א ניקו וניתוב, כי לדידיה
הוי שפיר ממון שיש לו תובעין ודוק. ע"כ.

בחשוקי חמד דן ע"ד שאלה, באחד
שנתן לעני צדקה ונודע לו
אח"כ שבשעה שנתן לו את הצדקה כבר
היה עשיר, אך הוא עצמו לא ידע מזה, כי
זכה בירושה, האם יכול לדרוש חזרה את
כספו. כי היתה נתינה בטעות.

וכותב שם: גדולה מזו מצאנו בשו"ת
בשמים ראש (סימן שכב) וז"ל:
איש אחד שקבץ ממון בדרך צדקה,
ואח"כ נודע שיש לו ממון רב, אם יכולים
לכופו ששייב כל אשר לקח, דבתורת
צדקה יהבו ליה, ולא יתנו צדקה לעשיר.
והשיב: אף על גב דמי שמשמר את שלו
ומטיל עצמו על הבריות אין נזקקין לו,
בדיעבד מיהו אף זה בכלל צדקה, ועוד
שנתבזה על הדבר והרי הוא עני ג"כ,
ועדיף ממה שאומות העולם נוטלין בזרוע
תחשב לצדקה, וכ"ש זה שצריכין אנחנו
להחזיק לו טובה. וראיה עוד לדבר וכו',
יעו"ש.

והנה בנידון הבשמים ראש עצמו, צ"ע
לדינא אם באמת נאמר שאין
כאן צדקה בטעות, דהרי היה שם ממש
נתינה בטעות, ועיין ברדב"ז (ח"ד סימן
קנח) שנשאל על כיו"ב, בראובן שאמר
שהוא עני ועמדו ופרנסוהו בכלל העניים,
ואח"כ נודע בבירור שיש לו, אם מוציאם
מידו מה שנתנו. והשיב: הדבר ברור
שאם הפרנס מעצמו עמד ופרנסו ודאי
דמוציאין מידו, כיון דאיגלאי מילתא דאית
ליה דמאן פייס ומאן שביק, עיי"ש. ועיין

עניותו זכיא ליה התורה, וכל העני הבא
לבקש ליתן לו פאה מחוייב ליתן לו,
כמו שמבואר במשנה (פאה פ"ד מ"א) אחד
אומר לבזו כו' לחלק שומעין לזה כו',
והוי כמו ארנקי של צדקה, ועדיפא מיניה,
דכבר כתב הר"ש (שם פ"א מ"ו) הא דבעי
קרא לפטור לקט ממעשר, הלא לקוח
ג"כ פטור, ותירץ דזכות יש להן בשדה,
ויש להן חלק, ולא הוי לקוח, ודידיה קא
שקיל, וא"כ לדר"א הוי יש לו תובעין,
ומר"א אין ראיה כלום, דאימור במעשר
עני המתחלק בשדה מיירי, דאין לו טובת
הנאה לבעלים.

לכן כשמקשה על רב חסדא בחולין
(דף ק"ל ע"ב) דהמזיק מתנות כהונה
פטור שאין לו תובעין ממשנה זו, אמר
הגמ' שם ומדר"א ניקו וניתוב, ומש"כ
הפוסקים דינא דמשנתינו בעה"ב העובר
ממקום למקום גבי צדקה אין סתירה
לזה, כיון דחזינא דבשביל בזיון זיכתה
תורה לעני במתנות עניים, כמו גבי לקט
שכחה ופאה. הוא הדין דזיכתה תורה
לעני בצדקה עבור בזיונו לבד, אף שיש
לו נכסים, רק שהוא עני לאותו שעה, ואין
לו כאן נכסים, והא דסובר ר"א דצריך
לשלם, משום דסובר דבמתנות עניים
אשר רחמנא חייביה ליתן זה לעניים לא
מנדבת לבו, רק רחמנא זכינהו לעניים,
א"כ איך העשיר זה עתיר נכסין במקומו
ובעירו יקח חלק העני באמת שאין לו
וריק בבית ובשדה, אבל צדקה לעניים
לרבנן, כיון דהוא בא מנדבת אדם, ולפי
הני עניים דקיימי כן מפרישין, ודאי
דשקיל אם צריך להתבזות, כמו דזכיה
רחמנא לעני כזה במתנות עניים. ולפ"ז

פאה פרק ה

קעז

שדה צופים

היה צריך לחשוב על כך, אבל אם מורישו כבר היה שכיב מרע והעני ידע זאת, והיה צריך לברר תחילה טרם קיבל צדקה אם הוא עדיין חי, אם לא בירר כשהיה בידו לברר לא מגיע לו צדקה, ולרדב"ז צריך להחזיר את מה שקיבל, וצ"ע. עכ"פ ממדת חסידות יתכן שבכל אופן יש להחזיר את מה שקיבל.

וע"ע בדבריו שם, שדן בעשיר שהלך ממקומו למקום אחר כדי לשחק בקוביא והפסיד שם ממונו, וכעת אין לו ממה להתפרנס, האם נותנים לו צדקה.

עיין שו"ת אמת ליעקב (סימן ה) וז"ל השואל: יוריני מאור עינינו מר ידידי כו' נר"ו, ויאיר עיני במאור תורתו על השאלה במענה פיו, מה שנסתפק לי בדין פקדון מעות מעשר מנדן שיש בידי, ועיקר שאלתי הואיל דבא לידי בהיתר בתחלה, והיינו על מנת לחלק לעניי לומדי תורה כפי תקוני המדינה לתת חלק התשיעית מהמעשר, ואני לא ידעתי שהתיקון לא נעשה כי אם היכא שהנדן לפחות עולה לסך פלוני, והעד והמופת לזה שרציתי למסור תיכף המעות ליד פו"מ מכאן, והשיב לי שהרב מעלתו נר"ו הוא ממונה על כך, ושהיתי עד שבא מר נר"ו לכאן ביום ג' ה' טבת העבר ליום הוועד דבהמ"ד, ורציתי למסור המעות לידו הרמה כנודע לו, ואחר ששמעתי מפיו הטהור אופן התקנה שאינם נותנים מסך נדן שאנו דנין בו התשיעית המעשר, ובאותו הפעם לא היה לי שעת הכושר

באפרקסתא דעניא (ח"ג יו"ד סימן קפב) מה שהאריך בכל דברי הבשמים ראש.

אמנם בנידוננו מקבל הצדקה עצמו לא ידע שהיה כבר עשיר, נראה דלכו"ע אין צריך להחזיר, מכיון שבשעה שנתן לו את הצדקה, הוא לא ידע שהוא עשיר ושיש לו כסף להשתמש בו, אם כן הרי הוא כעשיר ההולך בדרך, ולא גרע מהנאמר כאן, ובשו"ע (יו"ד סימן רנ"ג ס"ג) בעל הבית ההולך ממקום למקום, וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל, יטול צדקה וכשיחזור לביתו אינו חייב לשלם, דהוי לי כעני והעשיר דאינו חייב לשלם.

והנה עיין ביפה ללב (יו"ד סימן רנג ס"ק יג) שהאריך בדין זה של בעה"ב העובר ממקום למקום, שצ"ע להרבה פוסקים שס"ל שיש מדת חסידות, שכשיחזור בעה"ב לביתו להחזיר לצדקה את מה שקיבל, [עיין בתוס' רע"א שהביא כן בשם הרמב"ם והקשה על דברי], ועוד כתב שם שכל דברי המשנה אמורים לגבי אוכל שהוא צורך שעה, אבל אם כלו לו מעותיו והיה נזקק לכסות, כשיחזור לביתו חייב לשלם, יעו"ש.

ונראה סברתו שאין לו ליהנות עכשיו שהוא עשיר, מדבר שקיבל מהצדקה, ולפי זה יתכן שה"ה בענייננו, דוקא אם כבר השתמש בכסף לפני שנודע לו שהוא עשיר, רק אז אינו צריך להחזיר את הכסף, אבל אם הכסף בעין, יתכן שחייב להחזיר את הכסף מעיקר הדין, לפי שיטת הרדב"ז הנ"ל.

עוד יש להוסיף, דכל הנ"ל מיירי אם מורישו מת בהפתעה, והעני לא

❧ שדה צופים ❧

לבעלים ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו, ומלשון הזה משמע בבירור דאין עוד לבעלים אפילו טובת ההנאה כשרוצים לעכב לעצמן, דאלת"ה הסיפא מיותר ונשמע מהרישא שאינו שלו כ"א טובת הנאה, וממילא נשמע שכל הקודם זכה, וכן כתבו תוס' בחולין בפרק הזרוע (שם ד"ה יש בו) במפורש היכא דאין להבעלים טובת ההנאה בו אם לקחו אין מוציאין אותו מידו, ומשמע אפילו אם בא העני ולקחה בחזקה.

ועוד ראה ממתניתין דמסכת פאה (פ"ה מ"ד) בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, יטול, וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר"א, וחכמים אומרים עני היה באותה שעה, והתוספות במסכת חולין דף ק"ל ע"ב בד"ה תנא תני ישלם כו' רוצים להוכיח מזה דהיכא שלקח בהיתר שהיה אז עני אפילו לצאת ידי שמים לא מחייב, וה"נ לקחתי בהיתר כנ"ל, ואין בזה משום גזל עניים כלל וכלל משום שמעולם לא יבוא ליד עני כידוע לי בבירור. ע"כ. ועיי"ש עוד.

ועייין בסימן שלאחריו (סימן ו) מ"ש הרב המחבר לדחות כל דברי השואל, ועל הראיה שהביא ממתני' כאן, הוא כותב: ומה שהביא ראה מתוס' בחולין דף ק"ל ד"ה תנא תני ישלם כו' דמשמע היכא שלקח בהיתר אפילו לצאת ידי שמים לא מחייב, וה"נ לקחתי בהיתר עכ"ד, לא דמיא זה לזה כעוכלא לדנא, דהתם עני היה באותה שעה וכשלקח הלקט לקח אותו לעצמו ובהיתר בא לידו כיון דהיה אז עני והיה מותר לו ליקח לקט, משא"כ

לישא וליתן עם פר"מ נר"ו, ואמרתי להמתין עד שאבוא לביתו הרמה בעצמי לדבר אתו עמו פא"פ את כל ונוכחת, אמנם הוכרחתי לעכב עצמי בדבר הזה, כי אין לי מתורגמן אשר צריך אני מפני חסרון חוש השמיע ר"ל כידוע לרפ"מ כי שני בניי המה במעמדם, ועתה שהרגשתי ממעלתו הרמה אוהבי נאמנה מעודי, קצת טינא בלבו עלי, ואמרתי אולי הקדימני איש רכיל להוציא עלי שם רע ולזות שפתים בענין הזה, ומר ידידי נר"ו לא הודעתיו עדיין טעמי מדוע עשיתי ככה עיכובא עם המעות הנ"ל, בכך שלחתי אחר בני ש"י שליח מיוחד שיבוא עמי לחצרות קדשו דמר, ולהציע לפניו דעתי, ואראה אם הגון לפניו ויסכים עמדי הרי טוב, ואם לאו אחזרנו לבעליו, למען לא תהיה לשום אדם תלונה עלי, אבל הוא לא בא בכך אמרתי לבוא עם הספר וזה החלי.

לפענ"ד זכיתי במעות הנ"ל מדין התלמוד והפוסקים, וראה ראשונה מדין המשנה בשקלים מותר עניים לעניים, והיינו כשגבו מעות לחלק לעניים סתם וניתותרו צריכין לחלק המותר לעניים אחרים, וה"נ האי מעות ניתן לידי לחלק ללומדי תורה סתם וכל הקודם זכה, ואם יש לדחות שאני הכא שהגבייה היה בטעות, אין זה דחיה לנדון דידן שעיקר המעות הוא מעות מעשר, ואין לבעלים בו רק טובת הנאה, ואני ידעתי ידיעה ברורה כשמש שהבעלים מעכבים המעות לעצמן, ואמרו חז"ל במסכת חולין (קלא א) מעשר עני המתחלק בתוך ביתו יש בו טובת הנאה

שדה צופים

והשיב וז"ל: הנה לענין אם צריך לשלם לו כיון שהוא לא צוה לו לנסוע כלל וגם לא הועיל פעולתו כיון שהילד מת ב"מ, הנה הדין מבואר בחו"מ סי' רס"ד בסמ"ע ס"ק י"ב ובש"ך סק"ד דבירד להציל ולא הציל אם לא היו הבעלים שם אף על פי שלא התנה הו"ל כאלו התנה וצריך לשלם לו שכרו ולית דין צריך בושש עכ"ל.

נראה מזה שהבעל צבי תפארת מכח ההיא דחו"מ בסמ"ע ובש"ך חייב לאבי התינוק לשלם לאיש כל ההוצאות שהוציא עבור התינוק המסוכן הן עבור הבעה"ג וגם לרבות עבור תשלומי הרופא. ולפענ"ד הדין הזה צריך בושש רב ולא דמי לההיא דחו"מ, דבשם המדובר בלתת לו דמי טרחו, שנפסק שם דבלא התנה עם הבעלים וירד להציל ולא הציל אפילו שכרו אין לו דהא לא הועיל לו, ע"ז חידשו הסמ"ע והש"ך, דאבל אם לא היו הבעלים שם אף דלא התנה כאלו התנה עמהם דמי וצריך ליתן לו דמי שכירתו כמו לאיש אחר לפחות כיעו"ש, וא"כ הניחא אילו האיש ההוא היה טורח בעצמו ומפסיד מזמנו היה אזי מקום ללמוד משם שצריך עכ"פ לשלם לו עבור טרחתו והפסד זמנו, אבל מנא לן ללמוד מזה שצריך לשלם גם על מה שהלך ושכר אנשים אחרים כבע"ג ורופא כדי שיבואו להצילו.

ואם תשיב ותאמר שהיה מחויב בכך לעשות זאת לשכור האנשים כנ"ז כדי לנסות להציל התינוק מסכנה בהיותו והוא בעצמו לא היה יכול להצילו וכדאיתא בסנהדרין ד' ע"ג ע"א, אף אנו

בנד"ד כשלקח מעכ"ת המעות לקח אותו לחלק ולמסור כפי תקון המדינה ולא לזכות לעצמו, והאיך שייך לומר שבהיתר בא לידו, מעכ"ת לא היה אז אלא נפקד להיות בידו למשמרת עד שימסור אותם לידי או ליד הגבאי עצמו דבהמ"ד, ועתה שרוצה להחזיקו בידו לאו בהיתר הוא, ולפי דעתי הוא גול בידו, באשר ששייכים לבעלים אשר נתנו לו. ע"כ.

עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י סימן כה פרק כט) ע"ד השאלה אם אחד הוציא הוצאות להזמנת רופא ורפואות עבור חולה ולא הועיל אם צריכים לשלם לו מה שהוציא. ב, אם עני היה באותה שעה שהוציא עבורו כנ"ז ואח"כ העשיר או שנתברר שיש לו אם צריך לחזור ולשלם מה שהוציא. יש לחקור במי שהביאו לו רופא שלא מדעתו ולא הועיל אם צריכים לשלם לו כל מה שהוציא עבור הרופא.

וציין שם ששאלה כזאת נמצאת בספר שו"ת צבי תפארת, להגאון בעל דרכי תשובה ז"ל (סי' ל"ב). הוא נשאל שם אודות א' שהי' לו בן חולה מסוכן ר"ל בכפר א' ביה"כ ואיש אחד אמר לישראל בעל עגלה שישלח את הסוסים עם העגלה שלו לעיר הסמוך להביא רופא אל התינוק החולה הנ"ל ושלח הבעל העגלה משרתו עם העגלה ביה"כ והביאו את הרופא ואח"כ של"ח התינוק ולא הועילו הרפואות שנתן לו הרופא, ובכך באו לדין ואבי החולה טען שהוא לא צוה לו להביא את הרופא וכיון שלא הועיל הרופא כלל אינו מחויב לשלם לו.

❧ שדה צופים ❧

מקום שאדם חייב להציל את חברו בין בגופו בין בממונו עאכ"ו שאם הוציא ולא הציל שאינו חייב לשלם וכו' שנמצא שמה שטורח ומוציא אינו טורח בשביל חברו לבד אלא בשביל עצמו ג"כ להציל עצמו לצאת מידי חובו שחייב לו יתברך ולא עוד אלא ששכרו גדול מאד וכו' וכי תימא א"כ אפי' הציל וכו' מ"מ כיון שכתב הרא"ש שאם יש לו חייב וכו', מ"מ למדנו דדוקא בנצול הא אם לא נצול אינו חייב עיין שם. הרי ממש ככל החזיון שהעלנו בדעתנו לעיל בדברינו, עד שאין צורך לכל הרחבת דיבור נוסף.

וממ"ש המהרשד"ם ז"ל לגבי הצלה נלמד דומה בדומה לגבי הצלת חולה מסוכן דמאי שנא ופשוט. והדין נותן איפוא שלא לחייב את אבי התינוק, וכל בדומה לזה, לשלם כלל למזמין הרופא בהיות שירד להציל ולא הציל.

והנה לכאורה יש להשיב ע"ד המהרשד"ם הנ"ל ממה שמצינו בשו"ת הרא"ש כלל פ"ה ס"י ב' (נזכר גם בספרי צ"א ח"ט ס"י י"ז פ"ג) שנשאל בהוצאות שהוציאו הקרובים ברופא וברפואות על החולה אם יש לפרעם מנכסי היתומים אחרי שלא צוה החולה שיעשו אלו ההוצאות, והשיב, שלא יפסידו בשביל שלא צוה לו אלו ההוצאות כי מנהג ידוע כשאדם נופל למשכב ואינו יכול לסייע עצמו שהקרובים משתדלים להמציא לו רפואה, ואפילו איניש דעלמא שהיה משתדל להמציא רפואה לחולה בלא ציוי החולה נראה שלא יפסיד דפקוח נפש. הוא וכל הזריז הרי זה משובח עיין שם. והא הרי בנידונו של הרא"ש המדובר הוא

נשיב אמרינו ונאמר דאם ככה אדרבה זה עוד מגרע מחיובו של אבי התינוק, דמה שטרח ועשה לא עשה עבור אבי התינוק כי אם גלל חיובו העצמי בכך ולא הו"ל אפילו כהתנה עם הבעלים לשלם לו שכר טרחו, ומה שמצינו להרא"ש בסנהדרין שם שפסק שהניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא עליו וכך נפסק ובטוחו"מ ס"י תכ"ו ובסמ"ע בחו"מ שם סק"א, זהו כשאמנם הציל אבל לא כשלא עלה בידו להציל.

והוכחה מפורשת יש להביא מדברי שו"ת מהרשד"ם חיו"ד ס"י ר"ד דנשאל שם אודות פלוני שאחד מבניו החליף דתו וארח לחברה עם פועלי און והוליכוהו עמהם, ועלה בדעת אנשי חסד להוציאו מידם והחביאוהו כמה ימים עד שהוצרכו להוציא עליו סך מעות והעלו חרס בידם, ותובעים האנשים הנ"ז מאבי הנער הסך שהוציאו בעד הצלת הנער, ושואל אבי הנער אם הוא חייב לפרוע הסך ההוא אם בדיני אדם או בדיני שמים.

והשיב המהרשד"ם דהדבר פשוט יותר מביעתא בכותחא שאין אבי הנער חייב לא בדיני אדם ולא בדיני שמים אפילו שוה פרוטה אם לא שכר טרחו כפועל, וראיתו לכך היא מההיא דאם לא הציל אין לו אלא שכרו, ומוסיף וכותב וז"ל: והדברים ק"ו אם במקום שאין חייב להפסיד ממונו כדי להציל של חברו אם לא הציל אף על פי שהפסיד מצד הטורח שטרח להציל של חברו אין הלה חייב לשלם לו את שלו, ואפילו ירד ברשות הבעל או ברשות ב"ד עכ"ו כיון שלא הציל אין לו אלא שכרו,

שדה צופים

בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר"א וחכ"א עני היה באותה שעה, וידוע שההלכה כחכמים עיין שם. וא"כ דון מינה גם גבי הוצאה עבור הצלת חולה דאם עני היה באותה שעה איננו מחויב לאחר שחזר העשיר לחזור לשלם עבור מה שהוציאו עבורו בשעה שעני היה.

וכדברי המהרשד"ם העלה בדומה לזה גבי פדיית שבו במחנה אפרים ה' עבדים סי' ג' והדגיש וכתב דבאין לו לשבוי עכשיו נכסים כלל כ"ע מודו שהוא פטור מלשלם, ומצוה עבד. וגדולה מזו העלה שם דאפילו היה לניצל ממון כל שזה שפדאו היה סבור שלא היה לו ופדאו לשם מצוה והשתא דידע דהיה לו ממון תבע מיניה אין לו כלום דלא גרע מפודה עבדו של חברו לשם בן חורין דכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ח דאם פדאו לשם בן חורין חוזר לרבו ראשון בלא כלום, וכתב בכ"מ דהטעם הוא משום דמעיקרא כבר הפקיר ממונו אצלו עיין שם, וא"כ מלבד מה שמתחזק הנז"ל דאמרינן עני היה באותה שעה, נלמד מדברי המחנה אפרים עוד הלכה מחודשת שאפי' אם לאחר מיכן מתברר שהיה לו ממון באותה שעה שזה הוציא ממון עבורו כדי לרפאותו אבל מכיון שהוא סבור היה שאין לו ורפאו לשם מצוה פטור מלשוב ולשלם לו עבור מה שהוציא ואמרינן דכבר הפקיר ממונו אצלו. עכ"ד.

כשלא הועילו להחולה הרופא והרפואות והלך לעולמו, ובכל זאת פסק הרא"ש שגם אילו אינש דעלמא, ולא הקרובים המטפלים בו, היה משתדל להמציא רפואה לחולה בלא ציווי החולה ג"כ לא היה מפסיד, והיו צריכים לשלם לו מנכסיו, וזה דלא כפי שפסק המהרשד"ם הנ"ל שהר"ז כירד להציל ממון חברו ולא הציל דפטור.

אולם לאחר עיון קצת נראה דאין סתירה מדברי הרא"ש, די"ל דהמדובר בהרא"ש שלשעתן הועילו הרופא והרפואה שהשתדל זה להמציאן עבורו, ורק לאחר מיכן תקף עליו שוב חלו והלך לעולמו, ומשום כך חייב שפיר הרא"ש להחזיר מהנכסים עבור אותה ההשתדלות להמציא לו בזמנו הרופא והרפואות, אבל בגוונא שנתברר שאותה ההשתדלות לא הועילה כלל, כנידון המהרשד"ם, או כנידון הצבי תפארת, בכל כגון דא יש לומר ששפיר יודה גם הרא"ש שאין חיוב לשלם לו, וכפי שפסק המהרשד"ם.

ומדברי המהרשד"ם שם נלמד עוד דין בנוגע להזמנת רופא לחולה, והוא בהיכא שבשעה שהזמין רופא עבור חולה עני שלא היה לו אז כסף לשלם עבור רופא, ופלוני שילם עבורו, ולאחר מיכן נתעשר, אם מחויב לשלם לפלוני עבור מה שהוציא עליו בזמנו לרופא ורפואות, דכותב שם בנידונו, שאם היתה מועילה ההצלה, ולא היה לו באותה שעה לשלם היה פטור, וכהא דתנן פ"ה דפאה

משנת אליעזר

רע"ב

(ה) בעל הבית המחליף תבואתו עם מה שלקחו העניים ונותן להם משלו, שלו שלקח מן העני פטור מן המעשרות, ושל עניים שלקחו ממנו חייב לעשרה לפני נתינתו לעני שלא יפסיד העני. שנים שהם עניים שקבלו את השדה באריסות, שיתנו לבעל הבית חלק מהתבואה, חצי, שלישי, או רביעי, זה נותן לזה חלקו מעשר עני, וזה נותן לזה חלקו מעשר עני, (ה) המחליף עם העניים, תבואה או פירות לעני בחלוף מה שלקט: ש"ז פטור. מן המעשר מה שנתן לו העני שהוא של לקט שכחה ופאה: וש"ז עניים חייב. מה שנתן בעל הבית לעני מתבואתו, וחייב לעשר קודם שיתן אותו לעני: שנים שקבלו את השדה. והם עניים: באריסות. למחלה לשליש ולרביעי והם נעשים כבעל הבית, ובעל הבית עני אסור בלקט של שדה, דכתיב (ויקרא יט) לא תלקט

שדה צופים

משנה ה

המחליף עם העניים וכו'.

עיין בחשוקי חמד שדן באחד שיש לו חטים של פאה, וחטים רגילות, האם עדיף שיאפה מצות מצוה מהחטים של פאה, מפני שנעשה בהם כבר מצוה אחת של פאה, או שאין בזה ענין. ועיי"ש מ"ש מכאן.

וראה עוד שם, וז"ל: מעשה שהיה בנער שנכנס למספרה וביקש מהספר שיספר אותו בתער, וכשאמר לו הספר שאינו מוכן לספרו כך מפני שאסור לספר בתער, השיב הנער: "אין לך ממה לחשוש אני אכן גוי". הסתפק הספר, האם מותר לספר אותו בתער מכיון שהוא גוי, או שמא אין לספרו, שהרי נאמר 'הסר ממך עקשות פה ולזות שפתיים' (משלי ד כד), ויש לחשוש מפני מראית עינים של העוברים ושבים.

והביא מדברי המשנה כאן, המחליף עם העניים בשלו פטור ובשל עניים חייב, כלומר, בעל הבית הנותן תבואה או פירות לעני בחלוף מה שלקט [לקט שכחה ופאה], מה שנתן לו העני פטור מן המעשר, ומה שנותן בעל הבית לעני מתבואתו, חייב במעשרות. והלכה זו כתבה הרמב"ם (פ"ז ממעשר ה"י), וכתב על כך הראב"ד: ואם עשאן בגורן [אעפ"י שמהדין פטור, כי קיבלן מהעניים, מכל מקום] חייב מדבריהם. והסביר הרדב"ז שהלכה זו נאמרה כשעשה מהן גורן בשדה, אבל אם עשה הגורן בעיר פטורים ממעשר, שהרי קול יש להם, שהכל יודעים שהם לקט שכחה ופאה.

רואים מדברי הראב"ד, שתבואה הפטורה ממעשר [דהיינו מה שקיבל בעל הבית מהעניים], אם עשה ממנה גורן בשדה, חייב בתרומות ומעשרות, כדי שלא יחשדוהו שאוכל טבל. ואם כן גם בענייננו אולי יש לחוש

פאה פרק ה

קפג

משנת אליעזר

רע"ב

וזה נותן לזה חלקו
 מעשר עני, המקבל
 שדה לקצור והוא
 עני, מכין שקבלו
 במחבר אסור
 בלקט שכחה ופאה
 ומעשר עני מחלק
 שלו בלעיל, אמר
 רבי יהודה, לא בא
 רבי יהודה לחלוק

חלקו מעשר עני. המקבל שדה
 לקצור, אסור בלקט שכחה
 ופאה ומעשר עני. אמר רבי
 יהודה, אימתי. בזמן שקבל
 ממנו למחצה, שלישי ולרביעי.
 אבל אם אמר לו שלישי מה
 שאתה קוצר, שדה, מתר

לעני, אזורה לעני שלא
 ילקט הלקט שלו, ומייב
 להפריש מעשר עני,
 ולתת לעני אחר ודוקא
 כל אחד על חלקו נעשה
 כזעל הצית ולא על חלק
 חצירו, הלכך מותרין
 ליתן זה לזה מעשר
 עני: שקב"ה ממנו
 למחצה. שזכה במחצית.

על תנא קמא אלא לפרש, אימתי הוא
 המקבל אסור במתנות עניים, בזמן שקבל
 ממנו למחצה לשלישי ולרביעי, דכיון
 שיש לו חלק לפני הקצירה, אסור ליתול
 לעצמו, אבל, אם אמר לו בעל הבית
 שלישי או חלק אחר מה שאתה קוצר

אזל אס אמר ליה [שליש] מה שאתה קוצר, אין
 לו חלק אלא בתלוש, וחייב לקט שכחה ופאה
 הכל על זעל השדה. ואע"פ שזכחה העמרים
 בתלוש בשעת עמו, מכל מקום כאן פטור,
 דלא קרינן ציה קצירך, הואיל ולא זכה אלא
 בתלוש. וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה

שדה צופים

תורה ומצוות, אם כן מסתבר שאין חשד
 אצלו, אלא יבינו הרואים כי מדובר
 במסתפר נכרי, [ומה עוד שהמציאות
 העגומה כיום היא שמצויים בינינו נכרים
 רבים], ובפרט אם מראהו הוא מראה של
 נכרי. עכ"ד.

למחצה לשלישי ולרביעי.

בחלקים אלו דווקא רגילים האריסים
 לקבל. (הון עשיר).

שליש.

לאו דווקא, אלא חדא מינייהו הדומה
 למספר שלשה, שהם כנגד לקט
 שכחה ופאה המותר בהם, נקט. (שם).

שמה יאמרו הבריות שהוא מקיף פאותיו
 של ישראל.

אולם למעשה כתב, שיש מקום
 להתיר לספר את הנער הגוי, על
 סמך הכלל ש'ברבים אין חשד', יעויין
 במסכת ראש השנה (דף כד ע"א), שם
 מבואר שבעלייתו של רבן גמליאל היו
 צורות לבנה, שבהם היה מראה את
 העדים שהיו באים להעיד לפניו עדות
 החודש [ושואלם הכזה ראית או כזה],
 ושואלת הגמרא מדוע לא חשש לחשד
 הרואים, ומסבירה הגמרא, שכיון שהיה
 נשיא היו רבים מצויים אצלו, ואין חשד
 ברבים.

כך גם אנו נאמר, שכיון שבדרך כלל
 רבים מצויים אצל ספר, וגם דלת
 המספרה פתוחה וגלויים מעשיו לכולם,
 והרי מן הסתם רואים כולם שהוא שומר

משנת אליעזר

רע"ב

לעיל לרצי יהודה, היינו משום דקרינן ציה שדך, ומכל מקום מהאי טעמא לא ממיידינן גר בלקט, מאחר שעיקרו צמחזכר:

בְּלֶקֶט וּבְשִׁכְחָה וּבַפְּאָה, וְאָסוּר בְּמַעֲשֵׂר עֲנִי:

(ו) הַמוֹכֵר אֶת שְׂדֵהוּ, הַמוֹכֵר מוֹתֵר וְהַלֹּקֵחַ אָסוּר. לֹא

הרי הוא שְׁלֵף, הרי במחבר לא היה לו שום חלק, לכן מותר בלקט ובשכחה ובפאה, דחייבו במחבר ואסור

(ו) המוכר שדהו. שמכר לו שדה וקמתה. אצל מכר את הקמה בלבד ושייר השדה לעצמו, שניהם אסורים בלקט שכחה ופאה, שאלל זה אני קורא שדך, ואלל זה אני קורא קנייך: המוכר מותר. בלקט שכחה ופאה אם

במַעֲשֵׂר עֲנִי כִּינּוּ שְׁחִיבוּ בְּתַלוּשׁ, וְהָרִי הִיא שְׁלוֹ:

(ו) המוכר את שדהו בתבואתה, לפני הקצירה המוכר מתר במתנות כשהוא עני, דאין לו בזה כלום, לא קרקע ולא פרות והלוקח כשהוא עני, אסור, ובלוקח

רק פרות, שניהם אסורים דכתיב (ויקרא י"ט ט) "לא תכלה פאת שדך" כשהשדה שלך תשאיר פאה, וכתיב (שם) "ולקט קצירך" כשתבואת הקציר שלו, אסור לקחת הלקט, לא ישפור

שדה צופים

משנה ו

המוכר את שדהו המוכר מותר וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות מתנות עניים הט"ז) המוכר את שדהו קרקע ופירות והעני, הרי זה מותר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני שלה, והלוקח אסור בהן אף על פי שעדיין לא נתן דמים, ואפילו לזה הדמים ולקחה הרי זה אסור במתנות עניים.

וביאר מהר"י קורקוס, וז"ל: וכתב רבינו אפילו לא נתן דמים ואפילו זה וכו' דאי לא מאי קמ"ל מתניתין שאמרה הלוקח אסור פשיטא ולמה לא יהא אסור והרי כבר נתבאר שאפילו עני מוציאין ממנו אלא ודאי דבכה"ג מיירי והא קמ"ל. ע"כ.

וגם לא מצאתי מהיכא הוציא זה ואולי דכוונתו דאפי' שהוא עני שלא קנה אלא בהקפה וכן אם לזה מאחרים מפני שהוא עני ואין לו כמ"ש בירושלמי ספ"ק עני מצוי הוא ללוות. ע"כ.

וכתב בדרך אמונה (שם) דכמו כן המפקיר את שדהו הקרקע והפירות אחר שהפריש מ"ע [וכן לשו"פ] יכול ליטול המ"ע והלשו"פ לעצמו כיון שיצא הכל מרשותו. וי"א שדעת רש"י שכיון שהשדה ה' ברשותו בשעת הפרשת לשו"פ אסור לו בלשו"פ אף על פי שיצא אח"כ מרשותו אבל במ"ע מותר. וי"א דלדעת רש"י גם במ"ע אסור דאזלי בתר שעת הפרשה. אבל כל הראשונים חולקים ע"ז וס"ל דמותר.

ולכן נהגו כמה אנשים שאין ביכולתם לתת המ"ע לעניים להפקיר כל נכסיהם אחר ההפרשה וגם הקרקע

והמעשה רקח כתב: לא ידעתי מה בא לאשמועינן דכיון שקנאו בשטר או בחזקה הרי היא שלו לגמרי

פאה פרק ה

קפה

רע"ב

משנת אליעזר

הוא עני: על מנת וישבר אדם את הפועלים על שילקט בנו אחריו. על ידי כן הפועל מנכה לו מן השכירות, ונ"ל דאפלו אין הבן סמוך על שלחן אביו, ואפלו בהתנה על אדם בעלמא אסור, רק אורחא דמלתא נקט (תפא"י) דעל ידי זה ינכה לו משכרו ונמצא פורע חובו משל עניים, מי שאינו מניח את העניים ללקוט, או שהוא

שדה צופים

ליטול חצי הקציר או שלישי או רביעי בשכרו.

ובדרך אמונה כתב: בירושלמי איתא בעה"ב שעושה כן ה"ז גוזל לעניים פועל שעושה כן ה"ז גוזל לעניים ולבעה"ב פי' הר"ש שהפועל יפיל לבנו יותר מהראוי ונמצא גוזל ג"כ לבעה"ב וצ"ל דחשש זה אינו אלא במתנה עמו שאז מורה היתר אבל אם אינו מתנה עמו לא חיישי' לזה ולכן מותר. ע"כ.

במשנה שבמשניות הגירסא לא ישכור אדם את "הפועלים" על מנת שילקט בנו אחריו. וכתב בספר הון עשיר, שרמז לנו באמרו פועלים לשון רבים, ובנו לשון יחיד, דאפילו שכר פועלים הרבה עם הפועל הזה שהתנה עמו, ולכלם נותן שכר שוה, חיישינן דילמא כולהו ניחא להו בנחת רוח שעושה לזה, ועל ידי כן מנכים לו דבר מועט מהשכירות, ונמצא פורע חובו בשל עניים.

מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנות עניים הי"ב) וז"ל: מי שאינו מניח את

הפירות ולזכות במ"ע ואח"כ חוזרין וזוכין בה, ובלבד שיפקיר בפני שלשה ויפקיר לכל אף לעשירים ונראה שצריך ליהזר כשחוזר וזוכה שיזכה בתורת זוכה מההפקר שאם יחזור בו מההפקר בטל ההפקר.

ועני המפריש משלו על של חברו יכול ליטול המ"ע לעצמו כיון שאין לו חלק בפירות ואפשר שעשירית המ"ע צריך ליתן לעני וצ"ע וכן הדין אם הפריש משלו על מה שלקח מחברו אחר מירוח [להסוברים דלוקח אחר מירוח חייב בתרו"מ מה"ת דאל"כ א"א לתרום משלו על הלקוח דהוי כמו מן החיוב על הפטור].

והמפריש משלו על של עני אפשר שיכול ליתן לו את המ"ע כיון שהטובת הנאה של התורם וצ"ע.

לא ישכור אדם את הפועלים וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנות עניים הי"א) לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו, אבל האריסין והחכירין והמוכר קמתו לחבירו לקצור ילקט בנו אחריו, ויש לפועל להביא אשתו ובניו ללקט אחריו, ואפילו שכרו

משנת אליעזר

רע"ב

ונמנל פורע חובו משל
ענייט: אף תסג גבול
עו"ים. כלומר, אל
מקרי עולם אלף עוליס,
אית דמפרשי אלו עולי
מנריס, שלא תשנה

או שְׁהוּא מְנִיחַ אֶת אֶחָד וְאֶחָד
לֹא, או שְׁהוּא מְסִיעַ אֶת אֶחָד
מִהֵן, הָרִי זֶה גּוּזַל אֶת הָעֲנִיִּים. עַל
זֶה נֶאֱמַר אֵל תִּסַּג גְּבוּל עוֹלָיִם:

מְנִיחַ אֶת אֶחָד
וְאֶחָד לֹא, או שְׁהוּא
מְסִיעַ אֶת אֶחָד
מִהֵן, הָרִי זֶה גּוּזַל
אֶת הָעֲנִיִּים. עַל זֶה
נֶאֱמַר (משלי כ"ב כ"ח)

האזהרות שצמורה שנתנה ליוצאי מצרים, ואית
דמפרשי עוליס אלו בני אדם שירדו מנכסיהם,
וקרי להו עוליס לשון כבוד כדרך שקורין לעור
סגי נהור:

אַל תִּסַּג גְּבוּל עוֹלָיִם. מִמְצָרִים שֶׁהִתְוֹרָה,
נִתְּנָה לְיוֹצְאֵי מִצְרָיִם. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים
שְׁבִלְשׁוֹן כְּבוֹד קוֹרָא לְיֹרְדִים מִנְכָּסֵיהֶם
עוֹלָיו, פְּדִיָּה שְׁקוֹרִים לְעֹנֵי סְגֵי נְהוֹר:

שדה צופים

שנופל ואפ"י ברשות העניים דכיון שעדיין
לא זכו בו אין יכולין להחליף. ואם עשה
כן ה"ז כמחליף עם העני וזה שנטל מהן
פטור מתרו"מ ומה שנטלו העניים ממנו
חייב בתרו"מ, וצריך בעה"ב לעשרה קודם
שיתן לעני.

ה"ז גוזל את העניים. ומ"מ בכל אלו אם
עשה אף על גב שעשה איסור א"צ
לשלם כלום להעני שמנע ממנו, שאין זה
גוזל ממש אלא גרמא מיהו לצאת ידי
שמים אפשר שצריך לשלם כדין כל גרמא
[להפוסקים דהגוזל מתנ"ע חייב לשלם
לצאת ידי שמים] וצ"ע. ודין זה לאו דוקא
בלקט דה"ה בכל מתנות עניים.

ועיין צפנת פענח על הרמב"ם שם
באריכות גדול.

יל"ע אם קרא שם פאה ואח"כ אין
מניח את העניים ליכנס ליטול אם
עובר בעשה דתעזוב דאפשר דאפ"י נימא
דתעזוב מעיקרא ג"כ משמע היינו דוקא
אם אין קורא שם פאה אבל אם כבר קרא
שם פאה ה"ז ממון עניים והוי כמונע

העניים ללקט או שהוא מניח אחד ומונע
אחד או שמסייע את אחד מהן על חבירו
הרי זה גוזל את העניים.

וביאר מרן בעל דרך אמונה שליט"א,
וז"ל: מי שאינו מניח את העניים
ללקט. ואפ"י אין נוטל לעצמו דבזה עובר
על לא תלקט כנ"ל פ"א סק"ב גבי פאה
אלא שאין נותן להם להכנס, ואפ"י אין
נותן להן להכנס באחד מג' זמנים שקבעו
חז"ל כנ"ל פ"ב הי"ז או שממהר אותם
שיחישו ללקוט ואינו מניחם שילקטו
כדרך העולם, או שאין מניחם שילקטו
רק הוא יחלק להם.

או שהוא מניח א' ומונע אחד. דהתורה
אמרה תעזוב שיהו כולן שוין, וילפי'
בתו"כ לא תלקט לעני לא תסייע את
העני פי' את אחד מהעניים. וכן אסור
לגרום שיבא אחד מהעניים ויקדום ויטול
וכן כל כה"ג, וכ"ש שאסור להניח סל
תחת התבואה שיפול גם הלקט לתוכה
שזה גוזל ממש את העניים, והפועלים
הקוצרים לתוך קופותיהן מעבירין אותן.
ולא יטול הבעה"ב את הלקט של העניים
ע"מ ליתן להם ללקט בין העמרים מה

שדה צופים

עיין בחשוקי חמד שדן בבעל שדה שסיפר לכל הנצרכים שישנה סעודת עניים, ובאותה שעה תכנן לקצור את השדה, מטרותו היתה שכל העניים ילכו לסעודה, ושישאר עני אחד וילקט את כל הפאה ואת הלקט והשכחה. האם עבר על איסור אל תסג גבול עולים.

וכתב דמלשון המשנה משמע שהוא מונע בכח מהעניים את הלקיטה או שבפועל מסייע לאחד מהם, אז הוא עובר על לא תסג גבול עולים, אולם אם מניח לכל אחד ללקוט, וגם לא מסייע בפועל לאחד מהם ללקט, אלא מודיע לכולם שמישהו עושה סעודה דשנה, באופן שהעניים על דעת עצמם מבינים ומחליטים שלא כדאי להם לבוז פאה או להשתתף בלקיטת לקט ושכחה, כי בסעודת העניים יקבלו יותר. נראה שאין בזה כל איסור, כי הוא לא מסיג גבול אלא ע"י הסיפור יצר מצב שיותר כדאי להם להשתתף בסעודת העניים, וממילא העני שישאר ילקט את כל הפאה בכה"ג אינו עובר על לא תסג גבול עולים.

וכתב ששאל שאלה זו את חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב, שזוהי הערמה כשרה.

הרי זה גוזל את העניים.

שנינו באבות דרבי נתן (פ"ח) דבר בא לעולם בעון לקט שכחה ופאה ומ"ע, מעשה באשה א' שהיתה יושבת בשכונה של בעל השדה ויצאו שני בניה ללקט ולא הניחן בעל השדה אמן היתה אומרת מתי יבואו בני מן השדה שמא

אותם מממונם והא דתעזוב להבא משמע היינו אם עבר וגזל אבל כאן לא גזל כלום רק לא נתן להם להכנס ואף על גב דאמר בירו' רפ"ד דלאו דלא תכלה פאת שדך עובר בין אם לא קרא שם פאה וכילה ובין אם קרא שם פאה וכילה היינו משום דמכלה הפאה אבל תעזוב אפשר דלא משמע אלא שצריך להפקירן [וגם אם גזל צריך ליתן מעות ולהפקירן לעניים] אבל היכא שכבר הפקירן כדין שוב אין זה שייך לו לעזוב והוי כסוגר ממון חברו אצל חברו ואין נותן לו להשתמש בו דאין זה שייך לתעזוב ואם נימא כן יש ליישב מה שהקשה במשנה ראשונה למה מני כאן במתני' מי שאין מניח את העניים ללקוט משום לא תשיג גבול עולים תיפוק ל' משום תעזוב די"ל דאחר שחל שם פאה תו ל"ש תעזוב.

מיהו יל"ע דהא גם בלקט כתיב תעזוב ושם חל ממילא דין לקט וכן בשכחה ואפ"ה שייך מצות עזיבה אלמא דמצות עזיבה היינו לתת רשות לעניים מיהו כבר ביארנו בבה"ל בפ"א ה"ד דדעת רבינו דאין כלל מ"ע של תעזוב מעיקרא רק אם עבר ומעיקרא יש רק הלאו של לא תכלה ובלקט לא תקצור ובשכחה לא תשוב לקחתו ולפ"ז אם אין מניח את העניים אבל לא כילה ג"כ אין עובר רק בלא תסיג גבול עולים ולדעת החינוך שכתבנו שם דתעזוב ג"כ מעיקרא משמע צ"ל כמו שהבאנו בד"א בשם רמ"ז דמירי שאין נותן להם להכנס בא' מג' הזמנים או שממהר אותן ללקט וכה"ג. (דרך אמונה).

שדה צופים

תשיג גבול העניים אשר עשו אבותיך שזכו להם לקט שכחה פאה בהשדות שיהיה זה גבול העניים. ועיין במפרשים, ולפע"ד כמ"ש. וכזה בב"ק פ"א שע"מ כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ עיין שם.

והנה לשון המקרא הוא אל תסיג גבול עולם אשר עשו אבותיך, ואכן מפשטות המקרא כבר יוצא ההלכה של המשנה מי שאינו מניח עניים ללקוט וכו'. אולם מקרא זה הוא כללי שאין לשנות הגבול שתחמו האבות באופן כללי ובפרטי קיום המצוה וכמ"ש במדרש משלי שם אם ראית מנהג שעשו האבות אל תשנה אותו, כגון שלא תוסיף תפלה על השלש תפלות שתקנו האבות לא עשו להם בלבד אלא לכל הדורות ע"כ. וכל ההלכה של משנתנו בכלל הפסוק הזה.

וכן ברש"י משלי שם אל תסיג גבול עולם אל תשוב אחור ממנהג אבותיך ואמרו רז"ל בפאה פ"ז המניח כלכלה תחת הגפן וכו' ע"ז נאמר אל תסיג גבול עולם וגו'.

ברם דרשת רבי ירמיה ורב יוסף הוא קרי ביה גבול עולים בחיר"ק ובא כדרשה מיוחדת לרמז ההלכה של המשנה במקרא וכמ"ש בתנחומא וישלח ס"י ע"ז נאמר אל תסג גבול עולם, גבול עולים. והנה צ"ב לפי גירסת המשנה והפיסקא אל תשיג גבול עולם הרי לא יתכן דרשת רבי ירמיה ורב יוסף, והיה נראה שנשמטה כאן פיסקא, וצ"ל וע"ז

אמצא בידם כלום לאכול הם היו אומרים מתי נלך אצל אמנו שמא נמצא בידה כלום לאכול היא לא מצאה בידם כלום והם לא מצאו בידה כלום לאכול והניחו ראשיהם בין ברכי אמם ומתו שלשתם ביום א' א"ל הקדוש ברוך הוא אין אתם גובין מהן אלא נפשות חייכם אף אני אגבה מכם נפשותיכם וכה"א אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש, עכ"ל.

על זה נאמר אל תסג גבול עולם.

מפרש בגמרא ח"א אלו עולי מצרים, והקשו המפרשים לשם מה זקוק להביא פסוק מכתובים הרי האיסור מפורש בתורה או כפי שפירשו חכמים בתורה שבע"פ.

ונ"ל שבוודאי מן התורה הוא עובר על ל"ת ועשה, לא תכלה וגו' לעני ולגר תעזוב אותם, אבל אינו עובר על לא תגזול כ"ז שלא בא לידו של העני, ברם מפני כן הוא גוזל את העניים נוסף על עשה ול"ת שבתורה מפני שנאמר אל תשיג גבול עולים אשר עשו אבותיך, והיינו עולי מצרים, שלהם נתחלקה הארץ והם הנחילום לבניהם אחריהם ע"ת זה שפאת השדה שייך להעניים והם עושים בו כשלהם ואין לבעלי השדה הזכות לומר שהם יחלקו והעניים לא ילקטו וכן שלא יהא מניח וכו', נמצא שאם הוא משנה תנאי האבות מורשו הר"ז גזול את העניים משום שנאמר אל תשיג וגו'. וכן למ"ד אלו שירדו מנכסיהן הר"ז עובר אל

פאה פרק ה

קפמ

שדה צופים

א"ת עולם אלא עולים והכי איתא במדרש ילמדנו סוף פרשת וישלח וכוון לתנחומא הנ"ל שמעתיק ממדרש ילמדנו ומתחיל בהפתיחה וילמדנו רבינו וכו', וציין לעיין מ"ש במלאכי ב על דרשות דומות בסגנון זה עיין שם. ע"ת.

ראה בשו"ת חתם סופר (אבה"ע ח"א סימן עח) לגבי הדין שאם אשה אומרת טמאה אני לך, שפסקו חכמינו שאינה נאמנת כי שמא עיניה נתנה באחר, שאין לבעלה להתחכם על חז"ל ולומר שהוא חושב שהיא דוברת אמת ובאמת נטמאה, כי אסור לו לחשוב שהוא יותר חכם מחז"ל.

וראה בחשוקי חמד (כאן) שכתב שמצינו במקומות רבים בדברי רבותינו שאין להתחכם על דברי חז"ל, וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. וכתב דיש להוסיף קצת מקור וסברא ממשנה כאן, מי שאינו מניח את העניינים ללקוט וכו' על זה נאמר אל תסג גבול עולים, ופירש הרע"ב שלא תשנה האזהרות שבתורה שנתנה ליוצאי מצרים.

וכתב התוס' חדשים: קשה אם כן על כל מצוות שבתורה יש לדרוש כן. ותיירץ לא אמר כאן שרוצה לגזול מהעניים או לעקור את המצוה, אלא שרוצה להתחכם על מצוות ה', שצויה דמעשר עני רשות לבעל הבית לחלק, אבל בלקט שכחה ופאה כתיב תעזוב אותם, שהם יטלו ולא שבעל השדה יחלק להם, והוא אינו מבין הטעם לחלק ביניהם, לכן אמרה המשנה "עולי מצרים",

נאמר אל תשיג גבול עולם, גבול עולים, ר"י וכו' וכמ"ש בתנחומא.

ברם יתכן שאין כאן כל השמטה אלא שהסתמכו על הקריאה המקובלת האפשרית של הפסוק במשנה אל תשיג גבול עולם בחיריק תחת הלמ"ד כדי לרמוז על הדרשה וכמ"ש הר"מ בפירוש המשנה. וכה"ג בכתובות ב לא נשאו לא קתני אלא לא נישאו, והעירו בתוס' שם אף שבמשנה קתני לא נשאו בלי יו"ד מקובלים היו לקרות במשנה מלת נשאו בחיריק תחת היו"ד עיין שם, וכן כאן מקובלים היו שאפשר לקרות גבול עולם בחיריק, ויעיד עליו רעו הנוסח בכמה טופסי משנה גבול עולים ביו"ד, ועל יסוד קבלת הקריאה באה פירוש רבי ירמיה ורב יוסף.

עוד נ"ל להסביר שהוא ע"ד אל תקרא וכו' כמ"ש ברע"ב כלומר אל תקרא עולם אלא עולים, וכן מפורש בתנחומא סו"פ וישלח ע"ז נאמר אל תסיג גבול עולם גבול עולים. ובסגנון הבבלי בדרשות כאלו נאמר אל תקרא וכו' אולם בסגנון הקצר של הירושלמי אין המונח אל תקרא אלא הרבה פעמים הסגנון כמו בתנחומא שמצטט לשון המקרא והדרש כעין כתיב וקרי.

אולם המשנה הקצרה בסגנונה ביותר מעתיק הפסוק לפי הדרש וסומך על הקורא הבקי היודע לשון המקרא ולשון המשנה ע"ד א"ת, וכזה יש לכוון פירושו של הר"מ בפירוש המשנה שהוא ע"ד א"ת אלא שנותן טעם שכאן קל דרשת א"ת עיין שם, וכ"ה במנחת שי במשלי כ"ב אל תסיג גבול עולם כלומר

❧ שדה צופים ❧

פירות שלא נתלשו הרי זו מצוה עדיפה, וכך יש לנהוג.

אנשי חינוך החליטו לקחת את הילד אל מרן החזון איש, כדי שהוא ישיב לו על "שאלתו". וכך, סיפר הגר"נ פריינד, הילד הגיע לביתו של מרן זצ"ל בבני ברק, וכששמע החזון איש את השאלה, לא זלזל בשואל הרך, אלא אדרבה התייחס לילד בכבוד ובהערכה.

והשיב לו בשאלה: "כמה ארוחות הנך אוכל מדי יום ביומו"? שאל מרן את הילד. וזה השיב כמובן שהוא אוכל שלוש ארוחות, בבוקר צהרים ובערב.

המשיך החזון איש לשאול: "ומדוע שלא תאכל את כל שלוש הארוחות בבת אחת. בשעות הבוקר?"

הילד צחק למשמע השאלה, השיב: "הרי ברור שאי אפשר לעשות כך, כי הגוף לא יקלוט את כל המאכלים בבת אחת, כי לכל סעודה יש זמן משלה", ואם כן, אמר החזון איש, זו גם הסיבה שאי אפשר להפריש את כל התרומות ומעשרות בבת אחת, כי לכל פרי יש את הגורן שלו, כשתיגמר מלאכתו.

וסיים בחשוקי חמד, שאדם שיחליט כאותו ילד, ויפריש תרו"מ מראש על כל מה שיתלש, חוץ מזה שלא יקיים המצוה, ואוכל טבל, עובר גם על לא תסיג גבול עולים, מפני שהוא עוקר את המצוה, ורוצה להתחכם על מצוות ה'. וכמו כן כל השואל שאלות מסוג זה, ורוצה לנהוג אחרת מציווי חז"ל הרי הוא גם בכלל איסור זה.

כשם שיציאת מצרים היה חוץ לטבע, כך מצוות הקב"ה, עכ"ל.

הרי שאסור להתחכם, ואע"פ שכאן מיירי במצוה דאורייתא ואילו התם מיירי בגזירת חז"ל, מ"מ שמענו מכאן סברא שאע"פ שאינו מבין את דיני התורה, אין לו לחשוב שהוא חכם יותר, ועל זה נאמר על תסיג גבול עולים, וכשם שיציאת מצרים היה חוץ לטבע, כך מצוות הקב"ה, וה"ה לתקנות חז"ל ששולטים על הטבע, ואם כן אף בעניננו אם רוצה להתחכם ולהאמין לאשתו [באופן שאין ראיות מוכחות] נגד דברי חז"ל, יש כאן כעין אל תסג גבול עולים היוצאים ממצרים.

והביא בשם הגאון רבי נטע פריינד, מגדולי הת"ח שבירושלים, שסיפר על מעשה שהיה כאשר ילד ממשפחת כהנים בירושלים, בא ואמר לו שיש דבר שהוא מתקשה בו בהלכות מעשרות. השאלה כמובן לא היתה שאלה, אבל הוא, כילד, לא הבין את הענין.

שאלתו היתה, מדוע ציוותה התורה להפריש מעשר על כל פרי הנקטף מן העץ, הרי היה הרבה יותר נוח אילו היינו מפרישים את התרו"מ פעם אחת, על כל הפירות שייקטפו מן העץ.

היו ת"ח שניסו להשיב לו אליבא דאמת, שהרי אי אפשר להפריש מעשר על דבר שלא בא לעולם, וכן שאי אפשר להפריש מן התלוש על המחורכו', אבל התשובות לא התקבלו על לבו של הילד.

הוא טען שאם משלמים לכהן מראש, ונותנים לו את חלקו גם על אותם

פאה פרק ה

קצא

משנת אליעזר

רע"ב

(ז) וְלֹא שִׁכְחוּ בַעַל
 הַבַּיִת. כְּגוֹן דְּנַעַל
 הַנְּזִימָה נְטַדָּה דְקֹאֵי גַזְיָה
 וְזִימָה נְזִימָה. אֲזַל נַעַל
 (ז) הָעוֹמֵר שִׁשְׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים
 וְלֹא שִׁכְחוּ בַעַל הַבַּיִת, שִׁכְחוּ
 בַעַל הַבַּיִת וְלֹא שִׁכְחוּהוּ פּוֹעֲלִים,
 הָעוֹמֵרִים, וְלֹא שִׁכְחוּ
 בַעַל הַבַּיִת שֶׁעָמַד אֶזְרָא בְּשִׁדָּה דְעָמְתוּ עָלֶיהָ, אֲבָל אִם בַּעַל הַבַּיִת לֹא הָיָה שָׁם הָרִי זֶה שִׁכְחָה
 דְּכֹתִיב (דְּבָרִים כ"ד י"ט) "קִצְרִיף וְשִׁכְחָתָ" שְׁגָם הַבְּעֵלִים יִשְׁכְּחוּ, וְכֵן לְהַפְדָּה, שִׁכְחוּ בַעַל הַבַּיִת
 וְלֹא שִׁכְחוּהוּ פּוֹעֲלִים דְּכֹתִיב (שם) "כִּי תִקְצֹר וְשִׁכְחָתָ" מִשְׁמַע דְּבִקְצֹר נִמְי תִּלְיָא מִלְתָּא,

שדה צופים

משנה ז

העומר ששכחוהו פועלים וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים
 ה"א) העומר ששכחוהו פועלים ולא
 שכחו בעל השדה, שכחו בעל השדה
 ולא שכחוהו פועלים, שכחוהו אלו ואלו
 והיו שם אחרים עוברין ורואין אותן בעת
 ששכחוהו, אינה שכחה עד שישכחוהו כל
 אדם, ואפילו עומר הטמון אם נשכח הרי
 זה שכחה.

ור"י קורקוס שם מביא מקורו מירושלמי
 כאן, וכותב: ונראה דרבינו גורס
 בדר"ש שכחוהו פועלים ושכחו בעל
 הבית אינו שכחה עד ששכחוהו כל אדם
 והוא מה שכתב רבינו שכחוהו אלו ואלו
 והיו שם אחרים עוברים וכו' והיא גירסא
 מוכרחת דאי לא שכחו בעל הבית למה
 לי חמרים עוברים הא כיון שלא שכחו
 בעל הבית אינו שכחה ור"ש לא פליג
 את"ק ולא ת"ק פליג אדר"ש.

ור"ש כתב דגרסינן ולא שכחו בעל
 הבית דאי גרסינן ושכחו מה נפשך
 אם שכחו בעיר הא אמרינן בסיפא דלא
 הוי שכחה לר"ש דכתיב בשדה ושכחת
 ולא בעיר ושכחת ואי בשדה ואפילו לא

שכחו בעל הבית חשיב ליה שכחה דגזרת
 הכתוב היא כדמקשינן פ"ק דמציעא
 ודילמא גזרת הכתוב היא ולית ליה הא
 דאמר רב אשי התם יהיה לרבות שכחת
 העיר ע"כ אבל דעת רבינו דגרסינן ע"כ
 ושכחו ב"ה דאי לא למה לן חמרים
 עוברים כאשר כתבתי וסיפא לא קשיא
 דמאי דמפליג ר"ש בין עיר לשדה היינו
 כשאין שם עוברים ושבים ומיירי כשחזר
 ושכחו בעל הבית ולכך אפילו אמר עומר
 שבמקום פלוני פועלים שכחוהו וכולי
 קאמר ר"ש דבשדה הוי שכחה ובעיר לא
 הוי שכחה אפילו חזר ושכחו כיון שלא
 היה שכוח מעיקרו.

ופ"ק דבבא מציעא מסקינן אפכא
 דבשדה שכוח מעיקרו הוי שכחה
 זכור ולבסוף שכוח לא הוי שכחה אבל
 בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח הוי
 שכחה וכאשר כתב רבינו בסמוך.

ונראה דההיא דר"ש דירושלמי היא
 גופא בריתא דמייתי בפ"ק
 דמציעא דקס"ד דבשדה הוי שכחה טפי
 מבעיר ומתריצינן לה דאפכא תני כאשר
 כתבתי ופריך התם ודילמא גזרת הכתוב
 דבשדה ליהוי שכחה ובעיר לא הוי שכחה
 ומסיק רב אשי אמר קרא יהיה לרבות

משנת אליעזר

רע"ב

וְכֵן אִם עֲמַדוֹ עֲנִיִּים
 בְּפָנָיו כְּדֵי שִׁשְׁכָה,
 אוֹ שְׁחָפוּהוּ הָעֲנִיִּים
 בְּקֶשׁ וּפִי בִירוּשָׁלַיִם בְּזוֹכֵר הַקֶּשׁ, הֲרִי זֶה אֵינוֹ שְׁכָחָה, לְפִי שֶׁהָעֲנִיִּים גָּרְמוּ לוֹ:
 עֲמַדוֹ עֲנִיִּים בְּפָנָיו אוֹ שְׁחָפוּהוּ
 בְּקֶשׁ, הֲרִי זֶה אֵינוֹ שְׁכָחָה;
 הַצִּית צַעִיר, הוּא שְׁכָחָה,
 אִף עַל גַּז דְּלֹא שָׁחַח
 צַעֲל הַצִּית:

שדה צופים

עומד בשדה וכו' אינה שכחה ר"ש בן יהודה אומר משום רבי שמעון אפילו אחרים עוברים וראו עומר ששכחוהו פועלים אינו שכחה עד שישכחהו כל אדם ע"כ ובודאי כשאין שם בעל הבית או אם הוא שם גם הוא שכחו כגרסת רבינו הרי לך בפ"י דר"ש בן יהודה סבר דטפי הוי שכחה בעיר מבשדה וכמסקנא דרב אשי דשנים אוחזין וההיא דירושלמי לא דייקא ולא נחות התם לתרוצא כאשר נתבאר ומעתה שטת רבינו וגרסתו ברישא היא היא הנכונה ומוכרחת. ע"כ.

ומרן בעל דרך אמונה שליט"א מבאר: מצות שכחה נוהגת בכל דבר שנוהג פאה ובכל מה שאין נוהג פאה אין נוהג שכחה. ולהסוברים [בפ"ב סק"ז] גבי פאה דמה"ת אין חייב אלא דגן תירוש ויצהר והשאר מדרבנן ה"ה בשכחה.

והא דאחרים עוברים. אפ"י גויס, ואפ"י חמרים עוברים שבודאי לא יזכירוהו אפ"ה אינו שכחה, דכיון שראוין להזכירו אין זה נקרא שכחה גמורה.

והא דנקט "עוברים", אורחא דמילתא נקט וה"ה אם ישבו בביתם וידעו שהפועלים שכחו עומר אינו שכחה.

ודוקא בעת ששכחוהו. אבל אם ראוהו אח"כ לא מהני שכבר חל עליו שם שכחה רגע א' ואפ"י אם אח"כ מיד

שכחת העיר ואפילו לאו היא גופה אנן צריכין לתרצה כמו שתרצו ההיא דגמרין דמ"ש ותמהני מרבינו שמשון כיון דההיא סברא דגזרת הכתוב בדרך דילמא אתאמרא ואדחייא מקרא למה לן לתלות בוקי סריקי בדר"ש אלא ודאי דהיא היא מה שתרצו בגמרין או דמתרצין כההיא דגמרין ובירושלמי לא דייקו בה ולא מפני זה נאמר דר"ש סבר דגזרת הכתוב היא ודלא כמסקנא דגמרא.

ועוד דבירושלמי אמר שמואל על ההיא ר"ש וכן לענין מציאה ובפ"ק דמציעא קאמר שמואל גופיה עלה דמתניתין דתנן התם זכתה לו שדהו והוא שעומד בצד שדהו ומסתייע מהברייטא במה שמתרץ אותה דבשדה אינו שכחה דזכתה לו שדהו כיון שעומד שם אבל כשעומד בעיר הוי שכחת דכיון שאינו עומד בצד שדהו לא זכתה לו א"כ ע"כ מאי דאמר שמואל בירושלמי וכן לענין מציאה לא אתי אלא מפכינן לה כאשר נתבאר דאי לההיא סברא דגזרת הכתוב דבשדה הוי שכחה טפי מעיר לא שייך עלה וכן לענין מציאה דאדרבה איפכא הוא דאי עומד בצד שדהו זכתה לו שדהו אלא ודאי כדכתיבנא כל סוגיא דפ"ק דמציעא ובריתא היא לר"ש ומיירי ר"ש בשלא ראו אותה חמרים העוברים ושבים וה"ג לה בתוספתא פ"ג בעל הבית שהיה עומד בעיר ואמר וכו' הרי זו שכחה היה

פאה פרק ה

קצג

שדה צופים

דעמדו עניינים בפניו דאינה שכחה ופסקה הרמב"ם ז"ל (פ"ה ממתנות עניים ה"ג) ותיפוק ליה משום דאחרים רואין אותן, ולהרדב"ז ז"ל אתי שפיר דכיון דהטעם דאחרים רואין אותן הוא משום דיזכירוהו, אבל העניינים לא יזכירוהו, ולפי' הרדב"ז ז"ל אפילו אי ליכא פועלים כלל כל שאחרים רואין אותן אינה שכחה לפי שיזכירוהו, אך לפי זה יש לעיין ל"ל קרא דבעינן שישכחוהו פועלים.

בחשוקי חמד דן ע"ד פועל ששכח עומרים בשדה שאסור לבעה"ב וגם לפועל לשוב ולקחתם, נמצא שהפועל גרם הפסד לבעל הבית, האם הפועל חייב לשלם לבעל הבית את מה שהפסידו.

וכתב שם, אם מיירי שבעל השדה היה בשדה, פשוט שהפועלים פטורים, שהרי אינו שכחה עד שישכחו גם הפועלים וגם בעה"ב, נמצא שהוא הפסיד לעצמו, וכל השאלה היא במקרה שבעה"ב היה בעיר, דאז כל השכחה תלויה בפועלים, ויש להסתפק האם הם חייבים לשלם על השכחה.

והנה כאשר פועל יודע שפעולה מסויימת גורמת הפסד לבעה"ב, עליו להזהר לא לעשות פעולה זו, ואם כן אולי הפועלים ששכחו את התבואה נחשבים כפושעים, כי גרמו לו לנזק, וצריכים לשלם מה שהפסידו לבעל הבית.

אולם למעשה נראה שהם פטורים, מפני שהפועלים לא הפסידו את

נזכרו בעה"ב ופועלים דכיון דחל עליו שם שכחה רגע א' כבר זכו בו עניינים.

עד שישכחהו כל אדם. ויש ראשונים דס"ל דלא מהני אלא אם פועלים זוכרים דיד פועלים כיד בעה"ב כיון שהם הקוצרים, והתורה תלתה גם בהקוצר דכתיב כי תקצור אבל אדם אחר שראה אין ראייתו לא מעלה ולא מורדת והוי שכחה.

עיין מקדש דוד (שכחה סימן ה) וז"ל: כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ה ממתנ"ע ה"א) העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה, שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים עוברים ורואין אותן בעת ששכחוהו אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם ע"ש.

והנה יש לעיין למה לי לאשמועינן דאם לא שכחוהו פועלים דאינה שכחה, ומפקינן לה מקרא כי תקצור ושכחת כו', הא לא גריעי פועלים משאר אדם, והנה אפשר היה לומר דיש חילוק בין פועלים לשאר אדם דהפועלים אם זוכרים בשעה ששכח בעה"ב אינו שכחה, אבל באחרים בעינן דוקא שרואין בעת ששכחוהו פועלים ובעה"ב, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל היו שם אחרים עוברים ורואין אותן בעת ששכחוהו כו', אבל אם ראו קודם רק לא שכחו בעת ששכחוהו פועלים ובעה"ב לא מהני, אך הרדב"ז ז"ל כתב שם הטעם באחרים רואין אותן דלא קרינן ביה ושכחת כיון דאיכא אחרים שיזכירוהו ע"ש, אם כן להאי טעמא כל שאחרים זוכרין גם כן לא הוי שכחה, והנה זה

❧ שדה צופים ❧

כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנות, נמצא שבעל הבית לא הפסיד מהשכחה, אלא הרויח ואני ה' נאמן לשלם שכר אם כן נהפוך הוא הבעל הבית מרויח אודות שכחת הפועל. ואמנם להשאיר בכוונה יותר לקט ופאה אסור לו, דאסור לאדם להיות צדיק על חשבון השני, אבל אם שכח בלי כוונה לכך, והתורה נתנה את הפירות לעניים, אין לבוא בתלונה לפועלים, ואדרבה הם זיכו אותו.

ועיין בתוספתא (פאה פ"ג ה"ח) וז"ל: מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים אמר לו אבא מה ראית לשמוח במצוה זו מכל מצות האמורות בתורה, אמר לו כל מצות שבתורה נתן לנו המקום לדעתנו זו שלא לדעתנו שאילו עשינוה ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו, אמר לו הרי הוא אומר כי תקצור קצירך וגו' קבע לו הכתוב ברכה, והלא דברים קל וחומר מה אם מי שלא נתכוון לזכות וזכה מעלין עליו כאילו זכה המתכוין לזכות וזכה על אחת כמה וכמה.

או שחיפוהו בקש.

אף על גב דמלתא דשכיח הוא שילך אדם לראות בקש שבמקום העומרים, שמא יהיה שם עומרים, מ"מ דיינינן ליה כטמון, ואינו שכחה, לר' יהודה דפטר את הטמון כדאיאתא בסוטה דף מ"ה ע"א. א"נ אתיא אפי' כרבנן (שם) ואצטריך לאשמועינן דדוקא כשלא שכח אלא העומר שהוא לבדו נזכר במתניתין,

התבואה בידים, אלא הם רק שכחו אותו, והקב"ה הוציא את התבואה מרשות בעה"ב ונתנם לעניים, נמצא שהם רק עשו מעשה בגרמא.

ואין לומר שחייבים בדיני שמים, שהרי זהו רצון התורה, שיהיה פרנסה לעניים על ידי שכחה, שהרי זהו אחד מהדרכים שהקב"ה ציוה לפרנס את העניים, ואיך יתכן לומר שפעולה זאת נחשבת לגרמא בנזקין.

ועוד שבעה"ב עצמו מתברך ומרויח מזה, והנה נאמר בתורה (ויקרא כג כב): לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלוקיכם, וכתב רש"י חזר ושנה [כלומר בפרשת קדושים (ויקרא יט ט-י) כבר כתוב לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך לא תלקט] לעבור עליהם בשני לאוין, אמר רב דימי ברבי יוסף, מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים [וחג] מכאן, ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי, מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קורבנות בתוכו. אני ה' נאמן לשלם שכר, עכ"ל.

והוסיף על כך הנצי"ב (בהעמק דבר) וז"ל: לעיל בפרשת קדושים כתיבי אזהרות הללו בחקי ה' המביאים לידי שלום... וכאן סידר הכתוב אזהרות אלו במקום שהזוהר על מצוות שמביאות שפע ברכה, ה"נ עזיבת לקט שכחה ופאה ומתנות עניים מביא ליד ברכה וכו', עכ"ל.

לפי דברים אלו שלקט שכחה מביאות שפע ברכה ומעלה עליו הכתוב

פאה פרק ה

קצה

משנת אליעזר

רע"ב

לְכֹבְעוֹת (ח) הַמְעַמֵּר מְקַבֵּץ
עֲמָרִים לְעֶרְמוֹת
לְחֶרְרָה לְכֹבְעוֹת, לְעֶשְׂתֵּן

כְּדָגְמַת כּוֹבַע שְׁבָרָאשׁ שְׁעוֹשִׁין כָּל הַתְּבוּאָה
כְּמִין גְּדִישׁ, לְפָנֵי הַדִּישָׁה וְאַחַר כֶּף לּוֹקְחִין
אוֹתָהּ לְמָקוֹם הַדִּישָׁה וְכֵן וּלְכֹמְסָאוֹת,
אֵינָם גְּבוּהִים כְּמוֹ כּוֹבְעוֹת, אֲלֵא נִכְפְּפִים
שְׂאִינּוּ נִרְאָה כָּל כֶּף, מְלֻשׁוֹן (שם ל"ב ל"ד)
”הֲלֵא הוּא כְּמוֹס עֲמָרִי” וְכֵן לְחֶרְרָה, כְּמִין

(ח) הַמְעַמֵּר לַעֲשׂוֹת. לְעֹבְעוֹת.
מֵהֵן כְּמִין כּוֹבַע
נִרְאֵשׁ, שֶׁכֶּן הָיוּ רְגִילִים

לַעֲשׂוֹת עֲטוּרוֹת שֶׁל שְׂוֹלֵין וְלוֹטוֹס נִרְאֵשׁ:
לְכֹמְסָאוֹת. אֵינֶם גְּבוּהִים וְזוֹלָטִים לְמַעַלְהָ
כְּכּוֹבְעוֹת, אֲלֵא נִכְפְּפִים לְמַטָּה שְׂאִינּוּ נִרְאֵה כָּל
כֶּף, כְּמֵה דְמִימָא (דְּנִרִים ל"ג) הֵלֵא הוּא כְּמוֹס
עַמְדִי: וְלְחֶרְרָה. קֶזֶר מַעַט וְעִימַר כְּדִי לְגַלְגַּל
עִסָּה לַעֲשׂוֹת חֶרְרָה קַטְנָה עַל גְּזֵי גַחְלִיס. פִּירוּשׁ

שדה צופים

ראה בחשוקי חמד שדן ע"ד שאלה:
אדם הקוצר ומעמר לא מפני
שהוא מעוניין לקבץ את תבואתו, אלא
כוונתו לגלות את האויבים המסתתרים
בין החיטים, ושולחים חיצונית מות, לכן כדי
לסלקם שלא יהי' להם היכן להסתתר,
הוא קוצר ועושה עמרים האם חייב
בלקט, והאם חייב בפאה.

וכתב לפשוט שאלה זו ממתניתין,
המעמר לכובעות ולכומסאות
לחררה ולעמרים אין לו שכחה, וכתב
בפירוש הריב"מ"ץ וז"ל: תניא בתוספא
המעמר מפני הדליקה, דהיינו לחררה.
וביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א בשערי
אמונה שאין בו לקט משום דלא ניחא ליה
העימור, ואינו עושה זה, אלא מפני שיוכל
לקחתם במהרה ולמלטם מהדליקה, ואין
זה נקרא עימור וס"ל כדעת הרמב"ם (פ"ה)
ממתנות עניים ה"ט) שאם אינו עושה עמרים
אין חיוב שכחה, עכ"ל.

אם כן כך גם בענינו שאין בזה שכחה,
ולגבי חיובם בפאה עיין מ"ש לעיל
(פ"ב מ"ז).

אבל זכור הוא את הקש, אינו שכחה,
כדאיאתא בירושלמי (ה"ו כו ב), מפני
שהעניים ראוהו, אבל אם שכח אף את
הקש שבאותו מקום הוי שכחה, מפני
שרמאות העניים לא גרמה לו זה, שהרי
שכח הקש הגלוי אשר שם, ונמצא שאף
אם היה העומר שבאותו מקום גלוי,
היה שוכחו, והיינו דקתני הרי זה אינו
שכחה, דמשמע זה ולא אחר כיוצא בזה
יש לו דין זה, והוא אותו ששכח אף הקש
שעליו. (הון עשיר).

משנה ח

המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה
ולעמרים אין לו שכחה.

נקט התנא כל הצדדים שדרך בני אדם
לעשות בעומרים קודם שידושו
אותם, להודיענו שלא נחשד האיש
הנראה לנו זוכה בעומר ששכח, במקום
שממש היה מביא העומרים למקומות
אלו, שגוזל את העניים, שהרי אין שום
אחד ממקומות אלו מקום דישה. (הון
עשיר).

חַרְרָה שְׁהִיא עֲגוּלָה, וְלַעֲמָרִים וְלַגְרָן, יֵשׁ לֹא שְׂכָחָהּ. מִמְּנוּ אַחַר כֵּךְ מְאֻסִּים לַעֲמָרִים גְּדוּלִים, אֵין לֹא שְׂכָחָהּ, חַרְרָה שְׁהִיא עֲגוּלָה, וְלַעֲמָרִים וְלַגְרָן, יֵשׁ לֹא שְׂכָחָהּ. מִמְּנוּ אַחַר כֵּךְ מְאֻסִּים לַעֲמָרִים גְּדוּלִים, אֵין לֹא שְׂכָחָהּ,

דְּכַתִּיב (כ"ד י"ט) "קִצְרִיף וְשְׂכַחַת עוֹמֵר", מֵה קִצְרִי שְׁאֵין אַחֲרָיו קִצְרָה אַחֲרָת, אִף עֵימור שְׁאֵין עֵימור אַחֲרָיו וְאֵלוּ מַעֲמָרִין אוֹתָן בְּמָקוֹם אַחַר וְאֵם כֵּן, הַמַּעֲמָר מִמְּנוּ וְלַגְרָן יֵשׁ לֹא שְׂכָחָהּ, דְּזֶה נִקְרָא עֵימור אֲצֵלוֹ, הַמַּעֲמָר לְגֵדִישׁ לְעֲרַמָּה גְּדוּלָּה יֵשׁ לֹא שְׂכָחָהּ וְאֵם נִמְלָךְ וְנִלְקַח מִמְּנוּ וְלַגְרָן, אֵינוּ שְׂכַחָהּ, דְּכַתִּיב (ש"ס ד') כִּי תִקְוֹר קִצְרִיךְ נַשְׁדָּךְ וְשְׂכַחַת עוֹמֵר נַשְׁדָּהּ, מֵה קִצְרִי שְׁאֵין אַחֲרָיו קִצְרִי אִף עוֹמֵר שְׁאֵין אַחֲרָיו עוֹמֵר, יֵאָל אֵלוּ שֵׁשׁ אַחֲרֵיהֶן עוֹמֵר: מִמְּנוּ וְלַגְרָן יֵשׁ לֹא שְׂכַחָהּ. הַמַּעֲמָר לְגֵדִישׁ. וְרוּלָה מֵהמַקּוּמוֹת הַלְלוּ לְגוֹרן, וְשַׂחַת עוֹמֵר נַשְׁדָּךְ מִן הַמַּקּוּמוֹת הַלְלוּ הִוּוּ שְׂכַחָהּ: הַמַּעֲמָר לְגֵדִישׁ. וְרוּלָה

שדה צופים

ממנו ולגורן יש לו שכחה

המעמר לגדיש וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"ב) הקוצר ואלם אלומות אלומות, ופינה האלומות והן הנקראין עומרים ממקום זה למקום אחר, וממקום השני למקום השלישי, וממקום השלישי לגורן ושכח העומר בשעה שפינה ממקום למקום, אם פינה העומרים למקום שהוא גמר מלאכה ושכחה יש לו שכחה וכשיפנה ממקום שהוא גמר מלאכה לגורן אין לו שכחה, ואם פינה העומרים למקום שאינו גמר מלאכה ושכח אינו שכחה וכשיפנה ממקום שאינו גמר מלאכה לגורן יש לו שכחה.

וּכְתַב הַרדב"ז שם: וְכּוֹבְעוֹת פִּי רַבִּינוּ שֶׁמִּקְבָּץ הָאֱלוּמוֹת כִּמִּין

כּוֹבַע מַלְשׁוֹן וְכּוֹבַע נַחוּשֶׁת עַל רֵאשׁוֹ וְלִכּוּמְסָאוֹת כֹּל מֵה שִׁיתְקַבֵּץ לַחֲפִירָה נִקְרָא כּוּמְסָאוֹת מַלְשׁוֹן הֵלֵא הוּא כּוּמֹס עַמְדִי. לַחֲרָרָה הֵיינוּ מֵה שִׁיתְקַבֵּץ מִן הָאֱלוּמוֹת לְעִגּוּלָה דְמוֹת רַחִיִּים נִקְרָאוּ חֲרָרָה. וְלַעֲוֹמְרִים הֵיינוּ שִׁיּוּלִיךְ אֱלוּמוֹת הַקִּטְנוֹת לְעִשׂוֹת מֵהֶם עוֹמְרִים גְּדוּלִים וְזֶהוּ הַנִּקְרָא לַעֲוֹמְרִים. וּמֵמָה שְׂכַחַת רַבִּינוּ נֵרָאָה שֶׁמִּנְהַגֵּם הִיָּה לְעִשׂוֹת בְּשַׁעֲה שְׁקוּצָר כְּצוֹרֵת כּוֹבְעוֹת וּמִשֶּׁם מִקְבָּצִין וּמוֹלִיכִין לַחֲפִירָה וּמִשֶּׁם מִקְבָּצִין וּמוֹלִיכִין לַחֲרָרָה וּמִשֶּׁם לְעִשׂוֹת מֵהֶם עוֹמְרִים גְּדוּלִים כְּדִי לְהוֹלִיכִן לְמָקוֹם הַדִּישָׁה וְעַדִּיין אֵין כָּאֵן גָּמַר מִלֵּאכָה עַד שִׁיּוּלִיכֶם לְגוֹרן אוֹ שִׁיּוּלִיכֶם לְמָקוֹם שֶׁמִּקְבָּץ שֶׁם כֹּל הָעוֹמְרִים הַגְּדוּלִים לְדוֹשׁ אוֹתָם שֶׁם וְאֵם נִמְלָךְ לְהוֹלִיכֶם מִשֶּׁם לְגוֹרן אֵין לֹא שְׂכַחָהּ. וְרַבִּינוּ שֶׁמִּשׁוֹן פִּירֵשׁ בְּמִשְׁנַתְנוּ

פאה פרק ה

קצו

משנת אליעזר

רע"ב

שֵׁשׁ אָלוּמוֹת מִקּוֹם
וְשֵׁשׁ יְדוּשׁ אֲלוּמוֹת יֵשׁ לּוֹ
שְׁכַחָה: מִמְּנוֹ וְלִגְרוּן.
וְאִם נִמְלָךְ עָלֶיהֶם אַחַר
וְלִגְרוּן, אֵינן לֹא שְׁכַחָה, זֶה הַפְּלִיל, כִּי
כִּי הַמְּעַמָּר לְמָקוֹם שֶׁהוּא גָמֵר
מִלְּאכָה, יֵשׁ לֹא שְׁכַחָה. מִמְּנוֹ
אֵינן לֹא שְׁכַחָה. זֶה הַפְּלִיל, כִּי
כִּי הַמְּעַמָּר לְמָקוֹם שֶׁהוּא גָמֵר
מִלְּאכָה, יֵשׁ לֹא שְׁכַחָה. מִמְּנוֹ

שדה צופים

פירוש אחר ופירוש רבינו הוא הנכון.
ע"כ.
תמיד אינו עדיין גמ"מ.

עוד כתב הרמב"ם (שם ה"ג) אי זהו
מקום שהוא גמר מלאכה, זה מקום
שדעתו לקבץ כל העומרים שם ולדוש
אותן שם או להוליכן שם למקום גדיש
שהוא הגורן, ומקום שאינו גמר מלאכה
הוא המקום שמקבצין בו העומרים כדי
לעשות מהן אלומות גדולות כדי להוליכן
למקום אחר.

וכתב בדרך אמונה (אות פט) דדעת
הרמב"ם דאפי' עתיד אח"כ לפנותן
למקום אחר כיון שכבר אסף כאן כל
העמרים מקרי גמ"מ, אך שאר הראשונים
חולקין ע"ז וס"ל דרק המקום האחרון
שדעתו שישארו שם אז כשמוליך אליו
יש לו שכחה ורק אם אח"כ נמלך ורוצה
להעבירו למקום אחר שוב אין לו שכחה
כיון שכבר ה' לו שכחה פ"א.

מיהו אם עתיד עדיין לעשות במקום
ההוא עמרים גדולים מהקטנים
מודה הרמב"ם דאין בו עדיין שכחה
שהרי יש עדיין עימור אחר אחריו ואף
על פי ששוב לא יפנה אותן ממקום
זה.

כדי לעשות מהן אלומות גדולות. בא
להסביר למה מעבירין אותן ממקום

ובדרך אמונה (אות פב) ביאר, ואלם
אלומות אלומות. דהיינו שעשה
הרבה עמרים קטנים והדרך ליתנם בכמה
מקומות בתוך בורות קטנים או ערמות
ערמות מרובעים או עגולים ואח"כ אוספן
למקום אחד, ודעת רבינו יתבאר בה"ג
שבכל מקום שעדיין לא נאספו כולן
מקרי מקום שאינו גמר מלאכה ואפי' אין
דעתו לעשות עוד עמרים יותר גדולים
ובמקום שכבר נאספו כל העמרים אף
שדעתו להעבירו אח"כ למקום אחר כיון
שכבר אספן כאן כולן יחד וכשיעבירם
יעבירם ג"כ כולן יחד מקרי כאן
גמ"מ.

אבל דעת שאר הראשונים דהעיקר תלוי
אם דעתו לעשות עוד אלומות
גדולות כגון שעושה עתה קטנות ודעתו
לעשות אח"כ גדולות או שדעתו להעביר
אח"כ למקום אחר זה נקרא אינו גמ"מ
ואין לו שכחה [ורק אח"כ כשיעשה
הגדולות ויטלם לגורן אז יה' לו שכחה]
ואם אין דעתו לעשות יותר גדולות וגם
לא להעביר למקום אחר זה מקרי גמר
מלאכה ויש לו שכחה ואם אח"כ נמלך
ורוצה להעבירו למקום אחר כבר אין לו
שכחה בפעם השני כשמעביר כיון שכבר

פאה פרק ה

קצח

רע"ב

משנת אליעזר

שְׂכָחָה. וְאִם כֵּן, מִמֶּנּוּ וְלִגְרוֹן, שְׂגַמְלֵךְ עֲלֵיהֶן לְשַׁחֲתוֹן לְגֵרוֹ, אֵין לוֹ שְׂכָחָה הַמְעַמֵּר לְמָקוֹם שְׂאִינוֹ גָמַר מְלָאכָה וְלֹא קָרִינוּ בֵּיהּ וְשַׁחֲתָהּ, אֵין לוֹ שְׂכָחָה, וְאִם כֵּן, מִמֶּנּוּ וְלִגְרוֹן, יֵשׁ לוֹ שְׂכָחָה. וְזֶה דוֹקָא בְעַמְרִין, אֲבָל בְּקָמָה אֵין צָרִיךְ גָמַר מְלָאכָה:

שדה צופים

למקום אחר אין בהן שכחה משום שיש אחריו עימור.

זה הכלל וכו'.

אצטריך דלא תימא דאם ימצא תמצא מי שיקבץ העומרים למקום שאינו גמר מלאכה, בענין בלתי דומה לעניינים השנוים ברישא, אשר היו רגילים בהם במקום התנא ההוא, או בזמן ההוא, שלא יהיה לו דין זה. (הון עשיר).

למקום אם עדיין עתיד להעבירן אח"כ למקום הגורן הרי יכול תיכף להעבירן למקום הגורן וע"ז מתרץ שרוצה לאסוף כאן הרבה אלומות ולהוליכן ביחד לגורן ומ"מ עדיין אינו אוסף כאן כולן או אפי' אוסף כאן כולן אלא שעדיין לא עשה העומרים הגדולים שזה ג"כ נקרא לפני גמ"מ.

כדי להוליכן למקום אחר. מיהו אם בדעתו לעשות עומרים גדולים ממש אפי' אין דעתו להוליכן אח"כ

פאה פרק ו

קצמ

משנת אליעזר

רע"ב

(א) בית שמיאי
אומרים, הבקר
כמו הפקר לעניים
ולא לעשירים הוי
הבקר, ופטור מן
המעשרות דכתיב

פרק ו
(א) בית שמיאי אומרים, הבקר
לעניים, הבקר. ובית הלל
אומרים, אינו הפקר, עד שיפקר

(א) בית שמיאי
אומרים הבקר
לעניים. מי שהפקיר
לעניים ולא לעשירים,
דין הפקר יש לו ופטור
מן המעשר, דכתיב

(ויקרא י"ט י) "תעזב" שיש לך עוד עזיבה
לעניים שהוא פטור והינו הפקר לעניים
ובית הלל אומרים, אינו הבקר אם

זלקט ופאה (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם,
מה תלמוד לומר תעזוב אותם, למד על עזיבה
אחרת דהיינו הפקר שהיא כזו, מה זו לעניים

שדה צופים

בסדר דקדוק התורה בהתחלפות
האותיות ממוצא א', שדוקא בתורה
שכולה שמותיו של הקב"ה י"ל כך
שנחלף אות זו בזו, אבל בני אדם מה
להם להחליף האותיות, כי אם לבחור
לשון ערומים וכו', עיי"ש.

וראה בחשוקי חמד שכתב לדון, אדם
שרבו מדבר כבני אפרים במקום
שיבולת סיבלת (עיי' ספר שופטים פ"ב),
האם גם התלמיד צריך לחזור בלשון רבו
סיבלת.

וכתב: נראה שדברי הרמב"ם והתוספות
אנשי שם, נאמרו בימים
הקדמונים שלמדו תורה שבעל פה לא
מתוך הכתב כי אם בעל פה, ואז היתה
חשיבות רבה לחזור על לשון רבו בדיוק
נמרץ, כי כל שינוי תיבה עלולה לשנות
את ההלכה, ולכן הקפידו לחזור דוקא על
לשון הרב, כדי שלא יבואו לשנות גם את
ההלכה, משא"ב בימינו שהתירו לכתוב
תורה שבעל פה, והרב בימינו מלמד
את תלמידיו מתוך ספרים מודפסים, אין
חשיבות כל כך גדולה לחזור על לשון
רבו, ולכן אם לרב היה לשון עילג, אין
ללמד כלשונו.

פרק ו

משנה א

הבקר.

פירושו כמו הפקר. ששניהם הבי"ת
והפ"א ממוצא השפה ועיין
במשנה ג' פרק ד' דעדיות. ובמשנה ג'
פרק ג' דשבת. וז"ל הרמב"ן בפירוש
החומש בפרשת קדושים בפסוק בקורת
תהיה, עיקר הלשון בכל מקום במשנה
בבי"ת ובש"ס החליפו בפ"א. (תוי"ט).

ובתוספות אנשי שם כתב: נ"ל שכך
היה המבטא שלהם, שאנו
רואים שהמדברים בלשון ערבי לא
יכולים לבטא פא כי אם כבית, ונפ"מ
שחייב אדם לומר בלשון רבו, כמש"כ
הרמב"ם בעדויות (פ"א מ"ג) [וז"ל הרמב"ם
שם: שמעיה ואבטליון הם רבותיהם של
שמיאי והלל כמו שיתבאר באבות והיו
עליהם השלום גרים ונשארה בלשונם
עלגות הגוים והיו אומרים במקום מלוא
אין מלא אין, והיה הלל אומר כך מלא
הין כמו ששמע מהם והוא אמרו שחייב
אדם לומר כלשון רבו]. ולא ניחא לי
בדקדוק התוי"ט שמפרש דברי חז"ל

משנת אליעזר

רע"ב

הַפְקִיר לְעֵנִיִּים אֶף לְעֵשִׂירִים בְּשִׁמְטָה. כָּל שְׁנֵי שָׁנִים אֶף לְעֵשִׂירִים אֶף לְעֵנִיִּים לְכָד לְעֵנִיִּים פְּטוּר מִן הַמְעַשְׂרוֹת, עַד שֵׁיפְקֹר אֶף לְעֵשִׂירִים בְּשִׁמְטָה,

דְּהוּי לְעֵנִיִּים וְלְעֵשִׂירִים, דְּיָלִיף (שמות כ"ג י"א) מוֹנֵטְשָׁתָה יְתִירָה, דִּישׁ עוֹד נְטִישָׁה

כְּשִׁבְעִית דְּהוּי בֵּין לְעֵנִיִּים וּבֵין לְעֵשִׂירִים, דְּהִיגוּ הַפְקֹר. אִם עָשָׂה כָּל עֲמָרֵי הַשְּׂדֵה שֶׁל קָב קָב, וְאַחַד עָשָׂה שֶׁל אַרְבַּעַת קָבִין וְשִׁכְחוּ אֶת הָעֶמֶר שֶׁל אַרְבַּעַת קָבִין, בֵּית שְׁמַאי

שדה צופים

מפיו, והיינו דוקא כשיש שינוי שלא ידוע כגון הפקר והבקר, משא"כ בשני ביטויים המוכרים לכולם, אין כל חידוש בזה שרבו אומר כך או כך, בזה לא צריך לומר בלשון רבו.

בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר.

בביאורי הגר"א כתב, דאליבא דב"ש דהפקר לעניים הפקר אם עשיר יזכה בו מהני זכייתו, אלא דתליא בפלוגתא דר"י ורבנן בנדירים (מ"ג א) גבי הפקר, דלר"י דלא נפיק מרשותיה עד דאתי לרשות זוכה לא יכול העשיר לזכות, אבל לרבנן דמיד פוקעת בעלותו אין מי שיעכב את זכיית העשיר.

והקשו ע"ד מסוגיא דבבלי ב"מ (ל' ע"ב) דפריך ומי הוי הפקר כה"ג וכו' והא לב"ה לא הוי הפקר, ומשמע דלב"ש הוה ניחא דלהווא גברא לא אפקרנהו ולא מצוי לזכות, ולדברי הגר"א הא מצוי גם איהו לזכות אליבא דרבנן דהוי הפקר מיד, וע"כ מוכח דלא מצוי איהו לזכות וצ"ע.

ודע שדברי הגר"א קאי אירושלמי דמספק"ל הפקר לעניים וזכה בה

ועיין בשו"ע (י"ד סימן רמב ס"ד) שכתב: אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם, וכתב על כך הפת"ש (סק"ג): עיין בתשובת שבות יעקב (ח"ב סימן סד) שכתב דלכן ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר, כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל וסמך לדבר אז לא אבוש בהביטי. עיי"ש.

ועיין עוד בספר קובץ מאמרים ואגרות (ל' אלחנן וואסערמאן זצ"ל, עמ' רפט-רצד) מה שהאריך בביאור ענין זה של חייב אדם לומר בלשון רבו, ובאיזה מקרים אומרים כלל זה.

שוב הביא בשם חמיו הגר"ש אלישיב זצ"ל, שבלאו הכי יש לחלק בין 'הפקר והבקר', לבין 'שיבולת וסיבלת', דבשיבלת כולם יודעים שזה היה במבטא של בני אפרים, ולכן בכה"ג לא צריך לומר סיבלת בלשון רבו [או לומר הלכה למשה מסיני שכולם יודעים שיש מבטא כזה של בני אפרים, משא"כ הפקר והבקר דלא ידוע לכולם].

ו**כתב** להסביר דבריו, תלמיד חייב לכבד את רבו ולדייק כל מילה היוצאת

פאה פרק ו

רא

משנת אליעזר

רע"ב

לומר ונטשמה, למד על **שְׂמָאֵי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שְׂכָחָה, אוֹמְרִים, אֵינוֹ**
נטישה אחרת דהיינו **שְׂכָחָה, דְּהוּי כְּאֵילוֹ**
הפקר שהיא כשזיעית, **וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, שְׂכָחָה:** **מְחַלְקִין לְאַרְבַּע**
מה שזיעית לעניים ולעשירים אף הפקר לעניים **קָבִין וּבְאַרְבַּע אֵין שְׂכָחָה לְשִׁטְתָּם כְּמִבְּאָר**
ולעשירים: **בְּמִשְׁנֵה ה' וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, דְּאֵין**
אוֹמְרִים רוֹאֵין דְּהָרִי הוּא עִמָּר אֶחָד וְהָנִי
שְׂכָחָה, וְהוּא הַדִּין לְבֵית שְׂמָאֵי בְּעֵשָׂה כָּלֵן שֶׁל ב' קָבִין וְאֶחָד שֶׁל שְׂמִנָּה קָבִין:

שדה צופים

המפקיר בעלים לענין לעכב את זכיייתם.
אבל הגר"א סבר דלא שייכא בעלות כזו
ולכן כתב דעשיר יוכל לזכות.

ובעיקר דברי הגר"א יש להעיר דהא
מצינו בנדרים (מ"ד) דבמפקיר
לזמן מודו רבנן דאמדינן לדעתיה שאינו
רוצה שיצא מרשותו מיד, הרי דאף לרבנן
דס"ל בעלמא דהפקר נפיק מרשותיה מיד
מ"מ במפקיר לזמן דאיכא אומדנא מודו
דלא נפיק מרשותיה, א"כ ה"נ להגר"א
דזכה בו העשיר אמאי לא נימא דהואיל
דקאמר בהדיא דאינו רוצה דהעשיר יזכה
גם רבנן יודו דאיכא אומדנא דלא נפיק
מרשותיה מיד ולא יזכה העשיר, וצ"ע.
(א"ה ואין לומר דזהו באמת טעם החולקים על
הגר"א וס"ל דבהפקר לעניים לא נפיק מרשותיה
מיד ומש"ה לא יזכה העשיר, דא"כ נמצא דיהא
חייב במעשר אפי' לרבנן כל זמן דלא אתי לרשות
זוכה, ובירושלמי הא מוכח לא כך, דהא אי לא
סבירא לן כביאור הגר"א והירושלמי מיירי לענין
הפטור ממעשרות, לרבנן היכא דנטל העשיר
פטור ממעשרות, הרי שהפטור חל מיד אף על גב
דלא אתי לרשות זוכה).

עוד ק"ל לסברת הגר"א דלב"ש מצי
העשיר לזכות, א"כ מ"ט לא יחול
ההפקר גם אליבא דב"ה, הרי הפקר
זה מהני לענין דנפקא מרשותיה וכו"ע

עשיר מהו ותלי לה בפלוגתא דר"י ורבנן,
וביאר הגר"א דהספק הוא לענין אם עשיר
יכול ג"כ לזכות, אבל בפשטות מבארים
הירושלמי באופן אחר, דזה ודאי דלא
זכה בה העשיר והספק הוא לענין מעשר
היכא שעשיר נטל פירות אלו שהם הפקר
לעניים אי פטור ממעשר או דהוי טבל,
ותלה הירושלמי בפלוגתא דר"י ורבנן,
דלמ"ד דלא נפיק מרשותיה עד דאתי
לרשות זוכה אף הפטור ממעשר חל רק
בשעה דאתי לרשות זוכה, וכיון דהעשיר
אינו זוכה לא חשיב דאתי לרשות זוכה
והוי טבל, אבל למ"ד דנפיק מרשותיה חל
הפטור ממעשר מיד ואינו טבל.

ומ"מ טעמא בעי אמאי לא נימא באמת
כהגר"א דהעשיר ג"כ יוכל לזכות,
דכיון דהפקר לעניים נפיק מרשותיה
ונעשה דבר שאין לו בעלים, דהרי זכייית
העני אינה מחמת שע"י ההפקר מקבל
העני זכותים לזכות וזוכה מהבעלים, אלא
הוא זוכה מההפקר דבר שאין לו בעלים,
א"כ מה מעכב את העשיר מלזכות.
ושמעתי מהגרש"ש דהוכיח מכאן דשייך
בעלות לגבי זה גרידא דאדם אחר לא
יכול לזכות, דאע"פ שהחפץ אינו שלו
כלל וכדחזינן דהעני זוכה מההפקר
ולא מהבעלים, מ"מ לגבי העשירים הוי

שדה צופים

יכול לזכות בה, אבל במפקיר זכות נגד אחד או שנים לנוכח מהני כו', ע"ש. (פ"ה, חו"מ סימן רעג ס"ה).

הר"ש ז"ל ריש פאה הביא מהירושלמי (פאה פ"א ה"א) דהיכא דנתן פאה פחות מס' אף דאין בעה"ב יכול לחזור בו אינה פאה לפוטרה מן המעשר ע"ש, והנה יש לעיין נהי דלענין מעשר לא חשיבא פאה מכל מקום יהיה פטור מן המעשרות מדין הפקר כיון דאינו יכול לחזור ולזכות בו והוי הפקר לעניים.

ונראה מזה דהא דאמרינן הפקר לעניים אינו הפקר אינו רק שלא חל ההפקר כל שהפקירו רק לעניים, אלא אף היכא שחל ההפקר גם כן אין הפקר לעניים פטור מן המעשר.

והנה התוס' ב"ק (כ"ח. ד"ה זה וזה פאה) כתבו דזה דפאה פטורה מן המעשר אין זה משום הפקר דהא הפקר לעניים אינו הפקר, אלא דהפטור משום ובא הלוי כו' יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך, וכ"כ בשמ"ק שם דאין לפטור לקט שכחה ופאה מטעם דהוי הפקר לעניים ע"ש, ואף דהתם בפאה הרי חל ההפקר ומכל מקום אין הפטור מטעם הפקר משום דהוי רק הפקר לעניים, וברמב"ם בפ"ד מהל' מ"ע ה"ו בהגדיש ע"ג הלקט דכל הנוגעות בארץ הרי הן של עניים מטעם קנס, כתב הרדב"ז ז"ל דפטורין מן המעשר משום דהפקר ב"ד הפקר ופטור מן המעשרות, ואפילו למ"ד שאם לא הפקירו לעניים ולעשירים לא הוי הפקר שאני הכא דהוי הפקר ב"ד ועשו אותו

יכולים לזכות ומאי דאמר "ולא לעשירים" אינו כלום דכבר יצא מרשותו והרי זה כמדבר דברים בטלים בשעת מעשה ההפקר, ואמאי נימא דלא יחול ההפקר מחמת כן. וקושיא זו יש ליישב לפי שיטת הרמב"ם דהפקר אין בכחו להפקיע מרשות בעלים אלא רק מטעם נדר, וביאר הגר"ש (שע"י ש"ה פכ"ג) דמעשה ההפקר הוא חלות דין התפסת תורת הפקר בחפצא וזהו המעשה קנין על הפקעת הבעלות. (או י"ל דאח"כ כבר ממילא נעשה הפקר). נמצא דתחילת יסוד חלות הפקר הוא חלות דין התפסת הפקר בחפצא לכל מי שיחפוץ, ורק אח"כ הבעלות ולפי"ז יש לחלק דבשלמא לב"ש דיכול לחול חלות התפסה בחפץ לעניים בלבד, וזה כבר עושה לאינו שלו, כתב הגר"א דעשיר ג"כ יוכל לזכות מאחר דהוא הפקר, אבל ב"ה ע"כ ס"ל דהתפסת חלות תורת הפקר אינו אלא בהפקר לכל מי שיחפוץ אבל חלות התפסה לעניים לבד לא מהני, ע"כ אין יכול להתחיל כלל התורת הפקר. (שיעורי ר' שמואל ב"מ ל' ע"ב).

עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה חלק א סימן שצט).

ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה.

עיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן קנ"ד שכתב דאף דקי"ל כבית הלל דאינו הפקר עד שיופקר לכל כשמיטה, נלע"ד דהיינו בהפקירו לכל העניים ולא לעשירים, שאז שום עני לא

שדה צופים

והסביר זאת העונג יו"ט (אור"ח סימן ט) וז"ל: ולדברנו אפשר לומר דהא דאמר רב יוסף עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום, ואינו יוצא ידי חובת ק"ש כיון שהטה בכוונה לקיים דברי בית שמאי, שאין הלכה כמותו, עבר אקרא אחרי רבים להטות, והוי מצוה הבאה בעבירה, דכיון דעשה בקיום המצוה עבירה לא יצא. ולכן אמרו לו זקני בית שמאי אם כך היית עושה לא קיימת מצות סוכה מימך, אף מדאורייתא, שגם לדברי בית שמאי הסוכה כשרה מן התורה, מ"מ כיון דבהא הלכה כבית שמאי והוא עשה כדברי בית הלל מחמת שחלק עליהם יש כאן איסור שעובר על אחרי רבים להטות, דבהא הווי רובא. ואילו היה עושה כן מחמת שלא היה לו סוכה אחרת, היה מקיים לכל הפחות מצות סוכה מדאורייתא, אבל עכשיו שעשה כן מחמת שחולק עליהם, לא קיימת מצות סוכה כלל, אף מהתורה, עכ"ל.

ויתכן שכך גם בעניננו, מכיון שהם התכוונו לעשות כדברי בית שמאי שאין הלכה כמותם, ואם היה עולה בידם היה כאן עבירה, הרי שקיום המצות צדקה הוי בעבירה. ולא קיימו בזה מצוות צדקה. וצ"ע.

כתב בתוספות אנשי שם בשם שושנים לדוד וז"ל: 'עד שיופקר אף לעשירים', מלשון זה נראה דאם הפקירו תחילה לעניים, ואח"כ חזר והפקירו לעשירים, מהני לבית הלל, אע"ג דלא הפקירו לכולם יחד, אלא זה אחר זה, עכ"ל.

הפקר גמור לפוטרו מן המעשר ע"ש, ונראה מזה דהפקר לעניים אף במקום דמהני מכל מקום אינו הפקר גמור ואינו פוטר מן המעשר, ופטור פאה מן המעשר אינו משום הפקר כמ"ש תוס' והשמ"ק רק מקרא דובא הלוי כ' דשם פאה פטורה מן המעשר אף שהוא רק לעניים אבל אם אין עליו שם פאה אף שהוא הפקר לעניים אינו פטור ממעשרות, ומש"ה בנותן פאה פחות מכשיעור אף דאינו יכול לחזור בו והוי הפקר לעניים מכל מקום כיון דאין עליו שם פאה אינו נפטר מן המעשרות. (מקדש דוד, פאה סימן טו).

עיין בחשוקי חמד, שדן בטובי העיר שהיו עמי ארצות, והחליטו להמליץ לבני העיר להפקיר קמה משדותיהם לעניים, והם גם החליטו שהפקר זה פוטר מתרומות ומעשרות, כדברי בית שמאי. תושבי העיר שגם היו עמי ארצות קבלו דבריהם. העניים קצרו את התבואה ולמעשה עישרו אותה, אבל אנשי העיר הפקירו את שדותיהם כדי להורות כבית שמאי. האם קיימו מצות צדקה, או לא, מכיון שלפי התכנית שלהם היה יוצא מכשול בנוגע לאכילת טבל.

והביא ממה שנאמר בבבלי מסכת ברכות (דף יא ע"א) רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום, ומייתי ראייה מהא דמצאו זקני בית שמאי וזקני בית הלל את ר' יוחנן החורנית יושב בסוכה ראשו ורובו ושלחנו בתוך הבית, ואמרו לו זקני בית שמאי אם כך הייתי עושה לא קיימת מצות סוכה מימך. ורב נחמן בר יצחק סובר דחייב מיתה, יעו"ש.

שדה צופים

בזה מחלוקת, דדעת המאמר מרדכי והשלמי חגיגה דלא יצא, ודעת המחזיק ברכה שיצא.

עיין שו"ת חתם סופר (אורח חיים סימן קטו) וז"ל: אודות ישראל שמכר חמצו ערב פסח לנכרי בזול ואחר הפסח קדם ישראל אחר וקנאו מן הנכרי בזול, הנה מג"א סי' תמ"ח [סק"ד] כתב אדעת' דידי' אפקרי' אדעת' דכ"ע לא אפקרי', והקשה הגאון מחצית השקל הא הפקר לעניים לחוד אינו הפקר, ע"כ העלה דעת מג"א וט"ז שם [סק"ו] דאם התנה על מנת שלא תמכור לישראל בטלה מכירתם לישראל, ודעת מג"א עדיפא מדט"ז דס"ל אפילו סתם כמפורש על תנאי דמי, אלו דברי הגאון זצ"ל.

ודבריו מאוד תמוהים, בשלמא ה"ט"ז מיירי בהתנה בפ' הריני מוכר לך חמצי על מנת שלא תמכרנו לישראל, נמצא אם עובר ומוכר לישראל ולא קיים תנאו בטלה מכירת הישראל לנכרי וממילא בטלה מכירת הנכרי לישראל שהרי אינם שלו למכור, וכיון שבטלה המכירה לישראל ממילא שוב מתקיים המכירה הראשונה מישראל לנכרי ולא עבר בל יראה ובל ימצא ומכירת נכרי לישראל בטלה, והן הנה דברי תוס' גיטין פ"ג ע"א [ד"ה ועמדה], ואף על גב דלדינא רוב הפוסקים מחולקים על תוס' בזה כמ"ש משנה למלך פ"ג מזכ"ו ומתנה הלכה ו' ובית שמואל סי' קמ"ג סקל"א, מ"מ ה"ט"ז סמוך אהתוס' ואין הלכה כט"ז בזה.

אבל איך אפשר לייחס סברא זו למג"א, הא הוא מיירי בלא התנה כלל רק

וראה בחשוקי חמד שכתב לפשוט מזה השאלה ביו"ט שחל להיות בשבת, ובמקום להתפלל בתפילה אחה הכוללת שבת ויו"ט, התפלל שתי תפילות, של שבת לחוד, ושל יו"ט לחוד, האם יוצא ידי חובתו, כי סוף סוף התפלל שבת ויו"ט, או שמא מאחר ובתפילת שבת לבד לא יצא ידי חובתו ובתפילת יו"ט לבד לא יצא ידי חובתו, לכן גם כשהתפלל שתי תפילות הכוללות את הכל גם לא יצא.

וכתב דלפי הנ"ל מבואר דהפקר לעניים בלבד אינו הפקר, והפקר לעשירים אינו הפקר, ובכל זאת אם הפקיר בזה אחר זה מהני, ואין אנו אומרים שההפקר לעניים לבד, לא הועיל, ואח"כ ההפקר לעשירים, גם לא מועיל, ויהיו חייבים להפקיר בב"א לעניים וגם לעשירים.

ולכאורה ה"ה בשאלה הנ"ל, אע"פ שתפילת שבת לבד לא מועילה, ותפילת יו"ט לחודא גם לא הועילה, בכל זאת מאחר והתפלל את שניהם מהני, אע"פ שלא אמרם יחד דומיא דהפקר לעניים לחוד ואח"כ לעשירים בלבד מהני.

אך אפשר לדחות ראייה זו ולומר, דיו"ט שחל להיות בשבת, אין כאן קדושת שבת לחוד. וקדושת יו"ט לחוד. אלא קדושת השבת מתעלה יותר מחמת היו"ט וקדושת היו"ט מתעלה יותר עקב השבת כמבואר במסכת זבחים (דף צא ע"א) 'אטו שבת למוספין אהני, לתמידין לא אהני, יעו"ש.

ולענין הלכה בשאלה זו, עיין בשערי תשובה (סימן תקפב סק"ד) שהביא

❧ שדה צופים ❧

בחושך הולך. דבמס' שבת (י"ח ע"א) פליגי ב"ש וב"ה לענין שביתת כלים, דב"ש ס"ל דהוה מה"ת, ולב"ה יש להקל בשביתת כלים, ואי' שם בגמ': דלב"ש אין אפשרות להדליק נר של שבת אלא ע"י שיפקיר את המנורה, והנה כשיפקיר את המנורה יש חשש שמא העכו"ם או מחללי שבת יטלוהו, וע"כ הוא מפקיר רק לישראלים שומרי שבת לחוד.

ובדיני הפקר פליגי ב"ש וב"ה הכא, דב"ש ס"ל הפקר לעניים בלחוד ולא לעשירים הוה הפקר, ולב"ה לא הוה הפקר עד שיפקיר לכולם, וממילא בנידו"ד שמפקיר המנורה רק לישראלים שומרי שבת לחוד לב"ש הוה הפקר ולב"ה לא, ונמצא לפי"ז דאדם הרוצה להחמיר כב"ש וכב"ה, והיינו כב"ש די שבת כלים מהתורה וכב"ה שהפקר לא מהני רק בהפקיר לכולם. א"כ אדם כזה אין יכול להדליק מנורה בשבת, דלהדליק אינו יכול משום שביתת כלים כב"ש, ולהפקיר א"י משום הפקר כב"ה, וע"כ בכל שבת יהי בחושך הולך.

בקובץ שיעורים (ח"ב סימן יז סק"ב) נסתפק בלקט שכחה ופאה קודם שהגיעו ליד העני, אם הם ממון עניים, כמו במתנות כהונה קודם שהגיעו ליד כהן דהן ממון השבט, או דילמא מתנות עניים שאני, דלא הוי ממון עניים אלא הפקר לעניים. והוכיח דמתנות עניים הוי הפקר לעניים, מהמבואר בירושלמי כאן, דטעמא דבית שמאי דסברי הפקר לעניים הפקר, הוא משום דילפינן מפאה, אם כן הרי מבואר דפאה הוי הפקר לעניים.

אנן סהדי דדעת ישראל למכור על תנאי, וא"כ אין התנאי שלא ימכור לחוד אלא שלא יבוא ליד ישראל בשום אופן לא במכר ולא במתנה ולא בגזילה וגניבה וכדומה, א"כ בכל איזה אופן שיבוא ליד ישראל השני נתבטל התנאי ונתבטל המכר של ערב פסח, מה תאמר כיון דנתבטל המכר ההוא ממילא אין ביד הגוי ליתן לישראל השני, מה בכך הא עכ"פ נתנו לו, אפילו יהי בידו בגזל מ"מ נתבטלה המכירה הראשונה וה"ל חמץ שע"ע הפסח, ע"כ אי אפשר לייחס סברה זו למג"א, אך הפירוש כפשוטו דמג"א מיייתי אדעת' דאריה אפקר' וכו', ה"נ מה שזלזל במקחו ומכר שוה אלף במנה, נהי דגוף המכירה מוחלטת בלי שיוך ותנאי, אך אותו סך שזלזל במקח לא הפקיר אלא על דעת שיהנה ממנו הנכרי, ואך אולי ימכרנו לישראל אינו מוחל על יתר מעותיו מה ששוה על פי שמאים, ולא שמבטלה המקח מעיקרא אלא כופין להשני לשלם כפי שוויה להישראל הראשון. ועוד נראה לפענ"ד, אפילו אם מכרו הנכרי להשני בדמי שוויה באופן שהנכרי נהנה מהיתרון מ"מ אתאינן על השני מטעם עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה, דכיון דבדמי שווי' קנה ולא בזול אין כאן שום זכי' מההפקר וגרע ממערופיא דמייתי מ"ב [ס' מ"ג], זה מה שנלע"ד ברור בזה בעזה"י. ע"כ.

הגה"צ מאוסטורבוצא זצ"ל בספרו מאיר עיני חכמים כתב פרפרת נאה על הך דבבלי עירובין (ו ע"ב) מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר הכסיל

משנת אליעזר

רע"ב

(ב) הַעֲמֹר שְׁהוּא סְמוּךְ לַגֶּפֶה גדר אַבְנִים סְדוּרוֹת וְלַגְדִּישׁ, וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן עַל זֶה בְּלֹא טִיט, וְכֵן וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן לְבָקֶר, וְכֵן וְלַפְלִים, פְּלֵי הַמַּחְרִישָׁה וְשִׁכְחוּ, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, אֵינּוּ שִׁכְחָה, מִדְּהַנִּיחוּ גדר אַבְנִים סְדוּרוֹת וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן עַל זֶה בְּלֹא טִיט, וְכֵן וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן לְבָקֶר, וְכֵן וְלַפְלִים, פְּלֵי הַמַּחְרִישָׁה וְשִׁכְחוּ, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, אֵינּוּ שִׁכְחָה, מִדְּהַנִּיחוּ

(ב) הַעֲמֹר שְׁהוּא סְמוּךְ לַגֶּפֶה גדר אַבְנִים סְדוּרוֹת וְלַגְדִּישׁ, וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן עַל זֶה בְּלֹא טִיט, וְכֵן וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן לְבָקֶר, וְכֵן וְלַפְלִים, פְּלֵי הַמַּחְרִישָׁה וְשִׁכְחוּ, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, אֵינּוּ שִׁכְחָה, מִדְּהַנִּיחוּ

(ב) הַעֲמֹר שְׁהוּא סְמוּךְ לַגֶּפֶה גדר אַבְנִים סְדוּרוֹת וְלַגְדִּישׁ, וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן עַל זֶה בְּלֹא טִיט, וְכֵן וְלַגְדִּישׁ, וְכֵן לְבָקֶר, וְכֵן וְלַפְלִים, פְּלֵי הַמַּחְרִישָׁה וְשִׁכְחוּ, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, אֵינּוּ שִׁכְחָה, מִדְּהַנִּיחוּ

שדה צופים

מצוות עשה לכבות את הדליקה ולהציל את הפאה שהוא ממון העניים.

ועיין בספר אפיקי ים (ח"א מ"ב) שהגדול ממינסק הוכיח מדברי רש"י בבכורות (דף לו ע"ב) דאיכא לאו דלא תגזול, על בכור קודם שינתן לכהן, הרי מבואר דמתנות כהונה הוי ממון השבט, ולפיכך שייך בו איסור גזילה.

עוד הוכיח האמרי בינה (דיני תרו"מ סימן ד) מדברי הירושלמי (פ"ק מדמאי) דאיכא מצות השבת אבידה על תרומה קודם שתינתן לכהן, הרי מבואר דאיכא מצוות השבת אבידה על תרומה קודם שתנתן לכהן, הרי מבואר דמתנת כהונה הוי ממון השבט, ולא הפקר לכהנים, עיי"ש.

עיין שו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קט) בענין הפקר לעניים בלבד ובענין פאה שלא נתן בשעת קצירה.

משנה ב

העומר שהוא סמוך לגפה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"ג) עמדו העניים בפניו או חיפוהו בקש והוא זוכר את הקש או שהחזיק

ועיין בחשוקי חמד שדן בדבר השאלה, אדם הרואה שאש עומדת לכלות פאה. האם מצוה עליו לכבות את השריפה, מדין השבת אבידה או לא.

וכתב דתלויה בחקירה זו, דאם נאמר דהוי רק הפקר לעניים, מסתבר שאין בזה מצות השבת אבידה כיון דהפאה הפקר ולא הוי בכלל וכן תעשה לעבדו שורו ולחמורו, מאחר והעניים לא זכו בה.

והנה הקובץ שיעורים הקשה על דבריו מריש פרק אלו מציאות, דתלי ליה בגמרא הך דינא דמאמתי כל אדם מותרין בלקט משילכו בה הנמושות, בפלוגתא דאביי ורבא אם יאוש שלא מדעת הוי יאוש, והקשה איך מהני יאוש העניים להתיר לכל אדם כיון דעניים לאו בעלים נינהו, עיי"ש מה שכתב בזה.

ובחידושי רבי שמואל הסביר דהא דב"ש ילפי מפאה דהפקר לעניים הפקר, הוא מזה דמתחילה הבעלים מפקירים לעניים את הפאה, ועל ידי זה שהפקירן לעניים, חל עליה שם פאה, ושוב זיכתה התורה את הפאה לעניים, ונעשה ממנו, עיי"ש. לפי זה כיון דלאחר שהבעלים הפקיר, וחל עליו דין פאה, נעשה ממון העניים, אולי יש

פאה פרק ו

זו

משנת אליעזר

רע"ב

צ'ד הגדיש ושכחו סס, **אינו שְכָחָהּ**. ו**בית הלל אומרים**, במקום מִיָּחַד וְהָרִי כָּבֵד קָנְאוּ עַל יָדֵי הַגְּבֻהָהּ, פִּירוּשׁ אַחֵר, **שְכָחָהּ**: אינו שכחה שהרי זכה

כִּינּוּן שֶׁהֵנִיחוּ לְיַד דְּבָר מְסִיָּם, עֲתִיד לְזָכְרוּ ו**בית הלל אומרים**, הָיָה שְכָחָה כָּל שְׁלֵא הַחֲזִיק בּוֹ, אֲבָל אִם הַחֲזִיק בּוֹ וְאַחֵר כָּף שְכָחוּ, מוֹדִים בֵּית הַלֵּל דְּאִינוּ שְכָחָה כְּכַמְשָׁנָה ג' וּלְפִירוּשׁ רֵאשׁוֹן בֵּית הַלֵּל אומרים שְכָחָה כִּינּוּן שֶׁהֵנִיחוּ לְיַד דְּבָר מְסִיָּם כְּחוֹזֵר מִמָּה שְׁרָצָה לְהוֹלִיכּוֹ לְעִיר, (רע"א):

זו: ובית הלל אומרים שכחה. והא דמתן לקמן צממתינן העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו מודים בית הלל לבית שמאי שאינו שכחה, זהו כשלא הניחו אלל הגפה או אלל הגדיש. פירוש אחר בית שמאי אומרים אינו שכחה, אפילו צעומר שלא החזיק בו כלל לא הוא שכחה, דהואיל והניחו אלל דצר המסויים עתיד לזכרו, ובית הלל אומרים שכחה כל זמן

שלא החזיק בו, ומודים בית הלל שאם החזיק בו ואחר כך שכחו שאינו שכחה כדאמרין בסמוך:

שדה צופים

הגפה שהוא מחובר לא אמרי' שודאי זכרוהו.

לגפה. הוא שער עגול. וי"א גדר של אבנים סדורות זו על זו בלא טיט, או של קנים, וה"ה לגדר קבוע. וי"א שזה מצר.

או לגדיש. הוא הכרי של העמרים.

או לבקר. הם הבהמות. וי"א לאיש שהוא שומר הבהמות. וי"א להבית שעומדים שם הבהמות.

או לכלים. כלי החרישה שבשדה. וי"א הבית שמונחין בו הכלים.

בירושלמי ובתוספתא פליגי תנאי וס"ל לר"א דב"ש וב"ה פליגי בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדר שבש"א אינו שכחה מפני שזכה בו, ובה"א שכחה, והנה הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה ממתנ"ע ה"ג עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה, אבל

בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה, אבל אם נטלו ממקום למקום אף על פי שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו הרי זה שכחה.

וביאר מרן בעל דרך אמונה שליט"א, אבל אם נטלו ממקום למקום, ר"ל שלא רצה להוציאו מהשדה אלא להעבירו בשדה עצמה ממקום למקום אם אח"כ שכחו הוי שכחה דבזה ל"ש לומר שזכה בו דכל התבואה והעומרים דרך להעבירם ממקום למקום ועדיין שם עומר בשדה עליהן:

אף על פי שהניחו כו'. דכל אלו מקומות מסויימים אפ"ה לא אמרי' דבודאי עתיד לזכרו ואינו שכחה כמו זית שעומד בצד הגת או בצד הפרצה לקמן הכ"ג, דשאני התם דהוי דבר מחובר בצד דבר מחובר וכיון שהוא קבוע תמיד בודאי עתיד לזכרו משא"כ כאן שהעומר הוא דבר תלוש לכן אפ"ה אם הניחו בצד

❧ שדה צופים ❧

אם נטלו ממקום למקום אעפ"י שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו ה"ז שכחה ע"ש.

ונראה לפרש דברי הרמב"ם ז"ל דהנה יש לעיין מה דאמרינן בירושלמי לב"ש דאינה שכחה מפני שזכה בו, איך מהני זכיה הא לעולם כשהשדה מלאה עומרים אינו יכול לומר תזכה לי שדי כמו שכתבו התוס' (ב"מ י"א. ד"ה זכור) ורק אחר שיצא קצת מרשותו מהני זכיה כמ"ש תוס' שם והרמב"ן ז"ל דל"ש זכיה בדבר שהוא ברשותו לגמרי, ונראה דלעולם בעומרים קודם שעימון כיון דמהני בהו שכחה יצאו קצת מרשות בעה"ב לענין דמהני בהו שכחה לצאת מרשותו לגמרי ושייך בהן זכיה, מיהו אין בעה"ב יכול לזכות בהן שזהו דין שכחה, אך כשהחזיקו בו להוליכו לעיר כיון שעתה אינו ראוי עוד לשכחה כיון שהוא בידו להוליכו לעיר ואי אפשר עוד לשכוח אז יכול לזכות בו במה שיצא קצת מרשותו. וכיוצא בזה כתב השמ"ק בשם הראב"ד ז"ל בב"מ על ההיא דושכחת בשדה ולא בעיר כו' שכוח מעיקרא כו' וכתב וז"ל: וה"ד שכוח מעיקרא כגון שלא חזר פניו ממנו עד ששכחו, וחזר את פניו והניחו לאחוריו בשכחתו זהו שכוח מעיקרו, כלומר משעה שהוא ראוי להיות שכחה, שאינו ראוי לשכוח עוד לקחתו, אבל אם זכרו כל שעה אפילו משהפך פניו ממנו אעפ"י ששכחו אח"כ אינו שכחה שכבר זכתה לו שדהו משעה שהיתה ראוי להיות שכחה כו' עכ"ל, ומוכח דלעולם שייך זכיה בעומרים אף שלא יצאו קצת מרשותו דהא התם לא יצאו עדיין

מרשותו דלזה גופא שייך זכיה שלא תהני להו שכחה, דזה דמהני בה שכחה זה גופא מקרי שיצאו קצת מרשותו, מיהו בעלמא לא מהני זכיה שזהו דין שכחה אך כל שהיה שעה הראויה לשכחה ולא היתה אז שכחה בכה"ג מהני זכיה, וכן אם היה שעה שאין העומר ראוי עוד לשכחה גם כן מהני אז זכיה, ולכן בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר דאינו ראוי עוד לשכחה זוכה בו, ואף שהניחו אח"כ ושכחו לא מהני כיון שהיה קודם ראוי לשכחה זוכה בו אי אפשר לחול עליו עוד הפעם הדין שיהא ראוי לשכחה, דב' פעמים אי אפשר לחול עליו זה הדין, וכמ"ש בשנו"א על ההיא דהמעמר לגדיש יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה, דמשה"ה ממנו ולגורן אין לו שכחה דפעם אחת היה שכחה ושוב אינו מחויב בשכחה ע"ש, וההיא דממנו ולגורן היינו שנמלך אח"כ להוליכו לגורן, ואף שעתה הוא גמר מלאכה מכל מקום כיון דקודם לא היה דעתו כן וחל הדין שיהא ראוי לשכחה כשעימר לגדיש, אי אפשר לחול עוד הפעם זה הדין שיהא ראוי לשכחה, אך זה דוקא בשהחזיק בו להוליכו לעיר כיון דאז אינו ראוי עוד לשכחה זכה בו, ואף אם נמלך והניחו בשדה לא מהני תו שכחה, אבל אם נטלו ממקום למקום כיון דלטלטל ממקום למקום בשדה נטלו ולעמרו אח"כ עם שאר העומרים, אם כן היה כל העת ראוי לשכחה לא מהני זכיה, וכשנטלו להניחו אצל הגפה ואצל הגדר בזה פליגי ב"ש וב"ה, וכיון שנטלו להניחו אצל דבר המסוים שקשה לשכוח שם, ס"ל לב"ש דהוי כמו שנטלו להוליכו

שדה צופים

והנה בפה"מ ס"ל להרמב"ם ז"ל דקודם שהתחילה השכחה לא מהני זכיה בשום אופן, ורק בנטלו להוליכו לעיר דאז אינו ראוי לשכחה כלל, ואח"כ הניחו בשדה דעתה הוא ראוי לשכוח חשיב התחילה השכחה כיון דעתה נוח יותר לשכוח מקודם, וזוכה בה כשהניחו בשדה שהרי עומד בצד שדהו וכששכחה אח"כ אינה שכחה, אבל כשהניחה אצל דבר המסוים כיון דאף עתה אינה ראויה לשכחה עדיין לא התחילה השכחה ואינו זוכה בה, ואם שכחה אח"כ כל השכחה נעשית בב"א כשאר שכחות והוי שכחה, וב"ש סברי דאף אצל דבר המסוים גם כן ראוי לשכוח והשכחה נעשית בב' פעמים וזוכה בה משהניחה. (מקדש דוד).

עוד יש ליתן טעם בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר דאינו שכחה, משום דכל העומרים מכניסין לגורן וזה נטלו להוליכו לעיר הו"ל עימור בפ"ע ואינו שייך עוד עמהם, ובעומר יחידי אינו שייך שכחה דהא אף בראשי שורות ליכא שכחה, דילפינן מקרא דבעינן שיתחיל לעמר, ואף שקודם שנטלו להוליכו לעיר היה דעתו לעמרם עמהם וכבר היה ראוי לשכחה חוזר וזוכה בו כיון דעתה ל"ש עוד בו תורת שכחה, וזה דהניחו בצד הגפה או הגדיש דהוי שכחה, צריך לומר כמ"ש המל"מ דכל שהניחו במקום המסוים אגלאי מילתא שלא נטלו להוליכו לעיר אלא להניחו במקום אחר ידוע לו ע"ש. (שם).

לעיר ויכול לזכות בו, וב"ה סברי כיון דאפשר לשכוח אף אצל דבר המסוים עדיין ראוי לשכחה הוא ולא הוי כהחזיק בו להוליכו לעיר ואינו יכול לזכות בו, וזהו מה שכתב הרמב"ם ז"ל ואעפ"י שהניחו סמוך לגפה כו' ה"ז שכחה דהוי שהניחו סמוך לגפה הוי רבותא דהוי שכחה.

והנה הרמב"ם ז"ל בפה"מ חלק עמ"ש בפסקיו וכמ"ש המל"מ, וס"ל שם דאין נ"מ בין נטלו להוליכו לעיר או ממקום למקום אלא תלוי בזה דאם נטלו להוליכו לעיר והניחו בשדה שלא במקום המסוים אינו שכחה, אבל אם הניחו בצד הגפה או הגדר שהוא דבר המסוים בזה פליגי ב"ש וב"ה, וס"ל לב"ה דהוי שכחה, ולפי זה אם הניחו אצל דבר המסוים הוי שכחה טפי משלא הניחו אצל דבר המסוים, והמל"מ והת"ט פלפלו למצוא טעם בדבר ע"ש.

ונראה דס"ל כמו בעומר ששכחוהו פועלים ולא שכחוהו בעה"ב דמהני זכיה כיון שכבר התחילה השכחה כמ"ש תוס' והרמב"ן ז"ל, ואף שעדיין לא היה שום חלות, דפועלים ובעה"ב חשיבא כאדם אחד ובעינן שישכחוהו שניהם, רק עתה נוח יותר לשכוח כיון שכבר שכחוהו פועלים יצא קצת מרשותו ומהני זכיה, ואף על גב דאי בעה"ב בעצמו קוצר דמחוסר רק שכחת בעה"ב לא מהני זכיה קודם ששכח, ומכל מקום היכא דאיכא פועלים וקודם לא היה נוח לשכוח דבעינן שישכחוהו פועלים ובעה"ב, ועתה נוח יותר לשכוח דמחוסר רק שכחת בעה"ב חשיב התחלת השכחה ומהני זכיה.

❧ שדה צופים ❧

מהשדה ושוכח את העומר, יתכן דלכו"ע אין זו שכחה, כי שכח מחמת אונס ופחד מות.

וכך גם בשאלתנו גם אם שכחה נחשב לפשיעה, היינו דוקא בסתם שכחה, אבל לא בשכח מחמת אימת מות, והשי"ת בבואו לדון עמים ידון אותם גם על כך שאנו נאלצים לדון על מקרה זה.

ועיין עוד בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סימן קמג) שדן בשאלה זו, וז"ל: הנה בשנות ההשמדה ר"ל על ידי הנאצים האכזרים ימ"ש, כשפנו מחנה אחד לסיבת פחד החיילות האמריקאים שהתקרבו, דפקו שארית פליטת המחנה בצעידה דחופה, למעלה מכוחותם הנחלש, למקומות אחרים שלא יפלו ביד רודפיהם, וכן מי שנחלש בדרך וכחותיו עזבוהו בלי להמשיך דרכו, הומת על מקומו על ידי יריה ר"ל. אורחות האלו מפורסמים תחת השם טויטען-מארש [צעדת המוות], ובכל פעם נתנו הרשעים איזה רגעים נופש, והרשו לשבת על צדי הדרך, והרבה פעמים איתרמי כשאחד מן האומללים נתנמנם קצת, או נפלה עליו תרדמה מחמת עייפות ותשות כח, באופן כשהגיע הפקודה לצעוד הלאה, וזה לא נתעורר משינתו, תיכף קרב אליו הרוצח והמיתוהו מבלי לדבר אליו דבר, ועל כן הלכו האומללים הללו בצוותא, וכשישבו להינפש, היה האחד המעורר את חבריו.

והנה איש אחד יר"ש, קובל לפניו, כשהיה הולך יחד עם אחיו הצעיר

בחשוקי חמד שהביא שאלה מעוניינת, וז"ל: בין מכלול השאלות האימות, שאירעו בשנות השואה, אירעה מעשה גם בשאלה דלהלן: ראובן ושמעון אחיו, צעדו יחד במצעד המות, אחרי צעדה של ארבע שעות נתנו העמלקים ימש"ו זכות לישון חצי שעה, ולאחר מכן מי שלא יעמוד מיד על רגליו להמשך הצעדה יומת במקום, שמעון היה מאוד עייף וביקש מראובן אחיו שיקיץ אותו מיד כשיקום, ראובן אמנם קם כעבור חצי שעה אך מחמת פחד המות שכח להעיר את שמעון אחיו, והוא המשיך לישון אחר חצי השעה, וניגש אליו נאצי ימש"ו והרגו הי"ד. ראובן סבל מאוד מנקיפת מצפון האם הוא פושע במיתת אחיו כי הרי נאמר במסכת ב"מ (דף לה ע"א) דראובן שהפקיד נזמים אצל שמעון ושמעון שכח היכן הניחם הרי הוא נחשב לפושע. ואולי כך גם בשאלתנו.

והביא שם מדברי המשנה ראשונה (כאן ד"ה ולכן נלענ"ד) שכתב: וטעמא דב"ש הכא דמיירי שנתנו אצל הגפה וגדיש לסימן שלא ישכח בשעת עמור ליטלו, ואעפ"כ שכחו, וס"ל לב"ש דהוי כמו אנוס בשכחתו, כיון שהיה דעתו עליו קודם עימור, וגם הניחו אצל דבר המסויים שלא ישכחוהו אנוס הוא זה וכו', יעו"ש.

הרי לפנינו שאם הוא אנוס על השכחה, אינו שכחה, ומה שביית הלל חולקים על בית שמאי, וסוברים דהוי שכחה, היינו משום דאינו אנוס ממש. אבל לו יצויר שאדם קוצר שדהו ומחמת אימת האויב שלא יהרגוהו בורח

שדה צופים

הי"ד, וכשישבו אמר לו שיוכל לישן קצת, והוא ישמור עליו לעוררו, אכן כאשר נמשך זמן הנפישה שעה יותר ארוכה, נתנמנם גם הוא קצת, ופתאום נשמע צעקת "לאז" "לאז" [משמעותו להמשיך הדרך], ובתוך הבהלה רץ למקום שכבר עמדו חבריו ללכת, אף כי לא היה עוד משופה בדעתו ותיכף התחילו ללכת, וכשזכר את אחיו, כבר לא היה בידו לשוב למקומו בלי סכנת נפשו, ומן אז נאבד זכרו של אחיו הנ"ל, וברור לו שהרגוהו, וזה קרוב ל"ג שנים שיש לו מוסר כליות על זה, ונפשו דאבה עליו, ופנה לכת"ה האם צריך כפרה על זה אם לא, עכ"ל. ודעת כת"ה שאין צריך כפרה, ומנמק דבריו בטוב טעם ודעת, וגם לפע"ד נראה כן, ואבוא בזה למלאות דבריו.

הנה מה שלבו נוקפו, יוכל היות משתי סיבות: א. שלא הקיצו בשעה שהוא העיר משנתו. ב. שלא הלך להקיצו גם אחר כך כשכבר עמד בתוך חבריו בכדי ללכת, דאי משום שאמר לו שיוכל לישן קצת, ודאי לאו כלום, דבלאו אמירתו גם כן היה מתנמנם וישן מחמת עייפות הדרך ותשות כת, והא ראייה שגם הוא בעצמו ג"כ התנמנם וישן, עכ"ל החלקת יעקב.

ומבאר החלקת יעקב את טעמו שפטור מכפרה, דהנה דנו הפוסקים אם שכחה מקרי פשיעה או אונס. אולם

גם אם נקרא אונס או שוגג, הרי מצאנו שהחמירו הפוסקים מאד לענין הריגת נפש, גם בשוגג וקרוב לאונס, שצריך כפרה. אבל המקרה שלפנינו בכל זאת קל יותר, מפני שבמקרים שנדונו ע"י הפוסקים, הגורם להריגה נוצר ע"י האדם - נשוא הדיון - שממנו "נשתלשל הגורם להריגה", כגון: "אי לאו דוד שביקש לחם הפנים לא היתה ההריגה על נוב עיר הכהנים", אבל בנידון דידן אף אם לא היה שם רק אחיו לבדו, ג"כ היה נהרג מהרוצחים הארורים אם לא היה קם משנתו בשעתו. נוכל רק לומר שלא קיים את המצוה של "לא תעמוד על דם רעך", וגם זה רק ע"י אונס, ומוסיף שם שאם נמדוד במידה זו, איש לא יצא נקי.

ומסיים החלקת יעקב, וז"ל: בהא סליקנא, דגברא דידן אין צריך להיות לבו נוקפו, דזה רק סיבה ליפול בעצבות, שזה עבירה עוד יותר גדולה, שמזיקו ומפריע אותו מעבודת השם שצריך להיות בשמחה, מהנכון לעשות בזה תשובת המשקל, על שימצא דשימצא דעבירה מה שיש בנידון דידן, היינו מה שאמר לאחיו שיוכל לישן קצת והוא יעוררו, אף שבלאו הכי היה מתנמנם וישן מפני עייפות הדרך ותשות כת, [אפשר לא היה מתנמנם כך בחוזק אי לאו אמירתו].

משנת אליעזר

רע"ב

(ג) ראשי שורות, העמר שפנגדו מוכיח, (במשנה הבאה מפרש למתני) העמר שפנגדו מוכיח, (ג) ראשי שורות, העמר שפנגדו מוכיח. לקמן נסמון מפרש לה:

מזדים ש'אינו ש'כחה: מוכיח. בית הלל לבית שמאי שאינו ש'כחה:

שדה צופים

משנה ג

ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח.

אעתיק פה מה שכתב התפארת ישראל (כהקדמה למשנה זו) וז"ל: אמר הקורא הדל אשר בהרים. הנה במשניות חמורות פה מלחמה בשערים. ורבותינו נסיכי השרים. במלחמות תנופה נסקרים ואיך הזבוב בשטף נהרים. נסתה כף רגל להרים. דהמשניות ג' ד' לא נתפרש לו מהחורים. כפי מסת עניות דעת החולדה בחורים. דכמה שיטות יש כאן שיטת הר"מ דבמ"ג רק ב' בבות נקט. דבשכח ראשי שורות אז העומר שכנגדו מוכיח. ובעומר שהחזיק בה וכו' מודו. וכ"כ שיטת הראב"ד והר"ב. ותמוה דבבא א' למאן קתני לה. אי מודו בה לכללינה בסיפא. ואי פליגי בה לכללינה במ"ב. ולמה קתני לה סתמא כב"ש. ותו דבירוש' משמע דראשי שורות אין בהן שכחה יליף מקרא. וא"כ ל"ל עומר שכנגדו להוכיח. ותו דלפניהם ואחריהם דרישא אינו דומה ללפניו ולאחריו בסיפא יע"ש ובתו"ט. ותו קשה לר"ב במ"ד דקא' ואלו הן וכו' ולא מפרש לה עד בסיפא ביחיד שעימר. וכ"כ לר"ש דמפרש דראשי שורות לחוד ועומר שכנגדו לחוד. עכ"פ קשה דמפרש במ"ד יחיד שעימר דמיירי

בעומר שכנגדו מוכיח. ובלישנא דמתני לא משמע הכי. ועוד כמה דקדוקים לפי כ"א מהשיטות. אשר נלאתי להאריך בהם ואני בעניי אפרש כפי קט שכלי בעזרת היושבי בשמים החונן לאדם דעת.

ראשי שורות. ר"ל ראשי שורות, או עומר שכנגדו מוכיח, או עומר שהחזיק, אף דכולהו דמי לעומר שהניחו גבי גפה ושאר דבר מסויים, אפ"ה באלו ג' מודו ב"ש וב"ה שאינה שכחה, וראשי שורות ועומר שכנגדו מוכיח מפרש לקמן.

מוכיח. ר"ל בהיו כאן י' על י' שורות עמרים, דאפשר למנות השורות מצפון לדרום או ממזרח למערב, ועימר שורה חצונה א' מצפון לדרום ושכח עומר א' מהאמצעיים, ככוכב גדול הזה הנרשם באמצע שיטה המערביי אז העומר שבצדו למזרח, ככוכב הגדול שבשיטה הסמוכה לה שנמשכה ג"כ מצפון לדרום, מוכיח עליו שאינה בכל תשוב מדאפשר לו לשוב אל העומר השכוח כשיעמר השורה היא ממזרח למערב, ולכן הו"ל כאילו לא התחיל עדיין בשיטה ההיא, ואין שכחה קודם שהתחיל לקצור, ואף על גב דאין עומר מציל את העומר

פאה פרק ו

ריג

משנת אליעזר

רע"ב

(ד) שנים שהתחילו מאמצע שורה. (ד) ואלו הן ראשי שורות. (ד) ואלו הן ראשי שורות, דלא של עמיס זה הפך שנים שהתחילו מאמצע הוי שכחה שנים

שדה צופים

שאפשר לומר שלא מחמת שכחה הניחו בשעת עימור שורה א', אלא שבדעתו לעמר כל אותו טור ממזרח למערב, וה"ה בעניינו.

אך יש לדחות דאין ראייה מזה אל זה. דבשכחה הדבר תלוי בדעת בעל הבית, וכל עוד שלא מוכח ממעשיו שהיה כאן 'שכחה', כי אפשר לומר שלא מחמת שכחה הניח את עומר, אין זו שכחה, ואין העניינים יכולים לקחת חטים אלו, כי בעל השדה מוחזק. משא"כ בשאלתנו הדבר תלוי גם בדעת בעל האולם, ומכיון שלפי ראות עיניים רגילה, לא השלים הנגר את השורה הראשונה, לכן לא הגיע זמן תשלום, וזיל הכא לטובת בעה"ב שהוא המוחזק ואמרינן דאין כאן שכחה, וזיל הכא בשאלתנו בטר דעת בעל האולם הטוען שהנגר לא השלים כי הוא המוחזק.

עיין שו"ת דברי מלכיאל (חלק א סימן פז) ושם (ח"ד סימן צח).

משנה ד

יחיד שהתחיל מראש השורה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"י) הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו, של אחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שנאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחריו, זה הכלל כל שהוא

כלקמן שאני הכא, דשורה חדשה היא שלא התחיל בה עדיין. ע"כ.

וראה בחשוקי חמד שדן ע"ד שאלה: בעל אולם להרצאות, שיש לו מאה כסאות שנתקלקלו במשך הזמן, העומדים בעשר שורות שוות, הזמין נגר שיתקן לו את כל הכסאות המוזכרים. הנגר אמר שקשה לו לתקן את כל הכיסאות כאחד, אלא יתקנם לפרקים, כל פעם יתקן שורה אחת. והנה הנגר התחיל לתקן את השורה הראשונה מצפון לדרום, ודילג על אחד הכסאות שבאמצע, וכשגמר שורה זו פנה לבעל האולם וביקש תשלום על תשעת הכסאות שתיקן [התשלום היה לפי כסאות], משיב לו בעל האולם לא סיימת מלאכתך, כי סיכמנו בינינו שכל פעם אתה מתקן שורה ועדיין לא סיימת את השורה הראשונה, כי לא תקנת את הכסא האמצעי. השיב לו הנגר אני הקנתי את כל השורה, ומה שהשארתי כסא זה, אתקן כאשר מגיע הזמן לתקן שורה זו ואז התיקון יתחיל מכסא זה במזרח עד סוף הטור במערב, ולכן כעת מגיע לי תשלום על השורה א' שתקנתי את כולה, פרט לכסא שנכלל בטור ממזרח למערב, וכפי שנתברר. מי צודק הפועל האומר סיימתי או בעל האולם הטוען לא סיימת.

והביא מדברי התפא"י הנ"ל, וכותב: והוא כמו הציור שבשאלתנו. הרי

שְׁהִתְחִלוּ מֵאֲמֵצֵעַ הַשּׁוֹרָה, זֶה פָּנָיו לְצִפּוֹן וְזֶה פָּנָיו לְדָרוֹם, וְשָׁכְחוּ לְפָנֵיהֶם לְדָרוֹם וְזֶה פָּנָיו וְשָׁכְחוּ לְפָנֵיהֶם, וְלֹא־חָרְיָהֶם, אֶת שְׁלֹפְנֵיהֶם לְפָנֵיהֶם, מִמָּה שֶׁנִּמְצָא לְפָנֵיהֶם וְלֹא־חָרְיָהֶם, כְּשֶׁהִתְחִיל הַשָּׂאִיר מֵאֲחָרָיו, בְּחֻשְׁבוֹ שֶׁחִבְרוּ יִקְצוֹר הַשּׁוֹרָה

לו חברו או שחשכה ונעשה לילה זה ספק בירו' אם זה נקרא הפסק והוי אח"כ ראש שורה וספק מתנ"ע להחמיר.

ואם קצר ב' שורות החיצונות כמין גא"ם כגון רוח מזרחית ודרומית ושכח עומר א' בקרן זוית מזרחית דרומית לא מקרי ראש שורה ולא סוף שורה כיון שקצר שניהן יחד הוי כשורה ארוכה והוי שכחה.

ושלפניו אינו שכחה. כאן גם לדעת הרמב"ם א"צ שיהא עומר שכנגדו מוכיח דהטעם משום שלא עבר עליו, וכדק"ל לקמן הכ"ז דאינו שכחה עד שיעבור עליו ואין נ"מ אם השאיר שם עומר א' או כמה עמרים.

ודעת הר"ש דדוקא אם לא היתה רק שורה אחת אבל אם היו כמה שורות אז יש חילוק שאם השאיר רק עומר א' אינו שכחה אבל אם השאיר יותר מעומר א' כיון שהי' ראוי לעבור עליהן כשפונה והולך לשורה שניה הוי כאילו עבר עליהן והוי שכחה אא"כ עומר שכנגדו מוכיח.

ודעת הגר"א דאין דין כלל של סוף שורות ורק אם יש עומר שכנגדו מוכיח אז אינו שכחה.

בבל תשוב שכחה וכל שאינו בבל תשוב אינו שכחה.

וביאר מרן בעל דרך אמונה שליט"א, של אחריו שכחה. בין ששכח הראשון בראש השורה ובין באמצע, וכאן לא אמרי' עומר שכנגדו מוכיח כמו בסמוך הי"א דרק גבי שנים אמרי' כן כמו שיתבאר שם. ודעת הגר"א שאם שכח בראש השורה אמרי' עומר שכנגדו מוכיח אבל דעת הרבה ראשונים דראשי שורות אינן שכחה כלל אפי' בלי עומר שכנגדו מוכיח, ואפי' שכח כמה עומרים בראש השורה, דילפי' לה מדכתיב כי תקצור ושכחת דמשמע ממקום שהתחלת לקצור לא תשוב לקחתו אבל ממקום שלא התחלת לא שייך בו שכחה.

ואם הי' באמצע השורה אמת המים מפסקת ע"פ כל השורה אם צריך לעקור את המחרישה מצד זה ונותנה בצד זה נחשב כשורה אחרת ואם התחיל שם בעומר השני או השלישי הוי ראשי שורות ואינו שכחה ואם לאו אינה מפסקת אפי' אם אמת המים קבועה שם בין בקיץ בין בחורף, ואם קצר חצי שדה ובא למחר לגומרה נחשב זה תחלת שורה ואין ראש השורה שכחה אבל אם באמצע היום הפסיק והלך לאכל או לישן או קרא

פאה פרק ו

רטו

משנת אליעזר

רע"ב

עומר ושכחוהו הוי שְׂכַחָהּ, וְאֵת שְׂאֲחָרֵיהֶם אֵינוֹ שְׂכַחָהּ. יְחִיד שְׂהִתְחִיל מְרֹאֵשׁ הַשּׁוֹרָה, וְשִׁבַּח לְפָנָיו וּלְאֲחָרָיו, שְׂכַחָהּ, אֵס כִּשְׂפָכוֹ פְּנִיָּהּ זֶה לְפָנָיו זֶה לְדָרוֹס וְהִתְחִילוּ לְעֹמֵר נִשְׁאָר עֹמֵר אֶחָד צִינִיָּהּ וּשְׂכַחוּהוּ: אֵינוֹ שְׂכַחָהּ. לְפִי שְׂנִיָּהּ סָמְכוּ זֶה עַל זֶה וּמִתּוֹךְ כֵּן נִשְׁכַּח: יְחִיד שְׂהִתְחִיל מְרֹאֵשׁ הַשּׁוֹרָה. הַשְּׂמָחַ מְפָרֵשׁ לֵהָא דַּתְּנָן לְעִיל רֵאשֵׁי שׁוֹרוֹת הָעֹמֵר שְׂכַנְגֵּדוּ מוֹכִיחַ, כְּגוֹן שֵׁשׁ כֹּאן עֵשֶׂר שׁוֹרוֹת שֶׁל עֵשֶׂר עֵשֶׂר עֹמְרִין מְסוּדְרִין בְּשׁוֹרוֹת מְזַפּוֹן לְדָרוֹס, וְהִתְחִיל לְעֹמֵר בְּרֵאשׁ שׁוֹרָה אֶחָת, וְשָׂכַח עֹמֵר אֶחָד לְאֲחָרָיו הוּא שְׂכַחָהּ. כִּיּוֹן שֶׁעֲצֵר מִמֶּנּוּ וְעֹמֵר הָסָמוּךְ לוֹ קָרִינָן זִיָּה לֹא תְּשׁוּב לְקַחְתּוֹ, אֲבָל אִם שָׂכַח עֹמֵר אֶחָד אִלּוּ שְׁנַיִם בְּסוּף הַשּׁוֹרָה דֵּהֵינּוּ לְפָנָיו וְהִנְיָס, וְזוֹר וְהִתְחִיל

וְהִתְחִיל מְרֹאֵשׁ הַשּׁוֹרָה. הַשְּׂמָחַ מְפָרֵשׁ לֵהָא דַּתְּנָן לְעִיל רֵאשֵׁי שׁוֹרוֹת הָעֹמֵר שְׂכַנְגֵּדוּ מוֹכִיחַ, כְּגוֹן שֵׁשׁ כֹּאן עֵשֶׂר שׁוֹרוֹת שֶׁל עֵשֶׂר עֵשֶׂר עֹמְרִין מְסוּדְרִין בְּשׁוֹרוֹת מְזַפּוֹן לְדָרוֹס, וְהִתְחִיל לְעֹמֵר בְּרֵאשׁ שׁוֹרָה אֶחָת, וְשָׂכַח עֹמֵר אֶחָד לְאֲחָרָיו הוּא שְׂכַחָהּ. כִּיּוֹן שֶׁעֲצֵר מִמֶּנּוּ וְעֹמֵר הָסָמוּךְ לוֹ קָרִינָן זִיָּה לֹא תְּשׁוּב לְקַחְתּוֹ, אֲבָל אִם שָׂכַח עֹמֵר אֶחָד אִלּוּ שְׁנַיִם בְּסוּף הַשּׁוֹרָה דֵּהֵינּוּ לְפָנָיו וְהִנְיָס, וְזוֹר וְהִתְחִיל

שדה צופים

ולהרמב"ם מתפרשת המשנה לפניהן ולאחריהן ממש כמו גבי יחיד וקמ"ל דיחיד הפוך משנים דגבי יחיד בראש השורה שכחה ובסוף אינה שכחה משום שלא עבר עלי' ובשנים להיפך בראש השורה (דהיינו באמצעה שיכול לעשותה ראש השורה ממזרח למערב ולכן קתני ג"כ ראשי שורות עומר כו') אינה שכחה דבשנים אמרי' עומר שכנגדה מוכיח שרוצה לעשותה ראש השורה ממזרח למערב אבל בסוף השורה הוי בשנים שכחה מפני שהיא אחורי חברו דהא דסוף השורה אינו שכחה משום שלא הפך גבו אליה ולא שייך לומר לא תשוב דמה דעבר לשורה שני' לא מקרי שהפך גבו אלי' משא"כ כשיש שנים קוצרין הרי השני הפך גבו אלי' ואם ירצה לקחתה צריך לשוב אחוריו ולכן הוי שכחה אם נשכחה (ופשוט דדוקא אם גם השני שכחה ובלא"ה אם יש אדם זוכרם אינה שכחה לדעת הרמב"ם כנ"ל ה"א).

ודעת הר"ש (ושאר הראשונים דקיימו בשיטתו הרא"ש והר"י בן מ"צ והרע"ב

וראה עוד שם (בביאור ההלכה) שכתב לבאר השיטות בקצרה.

דעת הרמב"ם דסוף השורה לעולם אינה שכחה משום שלא עבר עלי' והוא גזה"כ וזו היא ההלכה שכתב כאן אבל ראש השורה הוא שכחה ורק אם יש עומר שכנגדה מוכיח אינה שכחה ואף על גב דבירו' יליף גם לראש שורה מקרא דאינה שכחה מפרש דזה דוקא ביש עומר שכנגדו ורק בשנים דאז הוא מוכיח כדמוכח מתני' דתנן ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח והרמב"ם מפרש דחדא מילתא היא (דלא כהר"ש) וצ"ל דקרא מגלה דאמרי' עומר שכנגדו מוכיח אף על גב שאין דעתו לזה ומדלא הזכיר הרמב"ם כלל דין עומר שכנגדו מוכיח גבי יחיד רק גבי שנים מוכח דס"ל דרק גבי שנים שייך ענין זה וכמ"ש הכ"מ והאחרונים וכולי סוגיא דירו' דבעי אם בא למחר או הלך לאכל וכו' כולה אין מתפרשת לדעת הרמב"ם אלא לענין ג' אם נחשב שורה וכמו שפי' הגר"א שם ולא כרש"ס.

משנת אליעזר

רע"ב

שורה, שְׁלֹפְנָיו אֵינוֹ שְׂכָחָה, דִּיכּוּל לומר, אֲנִי רוּצָה לַעֲשׂוֹת שׂוּרָה בְּאוּרְךָ, וְשִׁלְאַחֲרָיו הוּי שְׂכָחָה, שְׂכָבְר עֵבֶר עָלָיו וְהַשְּׂאִירוֹ, לְכֹן הוּי שְׂכָחָה, מִפְּנֵי

שְׁלֹפְנָיו אֵינוֹ שְׂכָחָה, וְשִׁלְאַחֲרָיו שְׂכָחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּבֵר תְּשׁוּבָה. זֶה הַבְּלָל, בְּלָ שֶׁהוּא בְּבֵר תְּשׁוּבָה, שְׂכָחָה. וְשִׁאֵינוֹ בְּבֵר תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ שְׂכָחָה:

שְׁהוּא בְּבֵל תְּשׁוּבָה, מִפְּנֵין שְׂכָבְר עֵבֶר עָלָיו, אֵינוֹ יְכוּל לומר אֲנִי רוּצָה לַעֲשׂוֹת שׂוּרָה בְּאוּרְךָ זֶה הַבְּלָל לְכָל דִּינֵי פְּרָק זֶה, בְּלָ שֶׁהוּא בְּבֵל תְּשׁוּבָה, שְׂצָרִיךְ לְשׁוּבָה לְקַחְתּוֹ הוּי שְׂכָחָה, וְשִׁאֵינוֹ בְּבֵל תְּשׁוּבָה, וְיְכוּל לְהַמְשִׁיךְ שׂוּרָה שְׁנֵיָה אֵינוֹ שְׂכָחָה:

לעמר ממחלת שורה שניה, לא הוי שכחה, דלא קרינן ציה לא תשוב, שאני אומר דעמו לעשות שורה אחרת מאותם שהניח ממזרח למערב, והיינו דתנן העומר שכנגדו מוכים, שהעומרים [של] שורות אחרות מוכים על אלו שהניח שלא שכח, שראויין להתחשב עמהן צורה אחרת:

דברוב הפרטים קיימי כשיטת הר"ש דראשי שורות וסופי שורות אינן שכחה לעולם גם בלי עומר שכנגדו מוכיח דילפי' לי מקרא בירו' מיהו זה דוקא בשורה יחידה או אחרונה אבל כשיש הרבה שורות וחוזר לו לשני' אז סוף שורה הוי שכחה אם נשאר שם כמה עמרים ורק אם נשאר א' כיון שאין ראוי לעבור עליו אינו שכחה אבל אם יש כמה עמרים השאר שכחה אם עבר עליהן ורק אם יש עומר שכנגדן מוכיח אז אינן שכחה ובראש השורה אפי' הניח כמה עמרים אינן שכחה שאין הטעם משום שלא עבר רק משום שלא קצר שם (וזה מבואר בר"ש מ"ג) ובאמצע שורה לא מהני כלל עומר שכנגדו דאין דרך לעשות שורה ברוחב באמצע ומ"ש בתוספתא ועימר א' מהן צפון ודרום ושכחה הכונה עימר שורה צפון ודרום ושכח כמה עומרים בסוף ולפ"ז לפניו דגבי יחיד ולפניהן דגבי שנים במתני' אינן שוין דהא בשניהן בראש השורה ובסוף

שדה צופים

אינה שכחה ובאמצע שכחה ובשנים ושלשה לפני סופה תלוי בראשי שורות אבל בלאחריהן הן שוין דהיינו שביחיד אם שכח באמצע הוי שכחה ובשנים אם שכחו ביניהן אינו שכחה משום שסמכו זה על זה או משום דלדידהו הוי ראשי שורות כמ"ש הר"ש ואגב דנקט לאחריהן נקט לפניהן.

ודעת הראב"ד (כמו שביאר הפר"ח) ראש שורה וסוף שורה אפי' כמה עומרים אינה שכחה מגזה"כ (סוף שורה שהרי לא השיג על ה"י וראש שורה מפורש בדבריו) אבל באמצע שורה יש חילוק דבאיש א' אם השאיר א' באמצע ועבר עליו הוי שכחה (וזהו פי' עומר שכנגדו מוכיח היינו שעבר עליו הלאה ואז גילה דעתו שאין רוצה לעשות שורה ממזרח למערב ואין זה ראש שורה ואם לא עבר עליו הרי כולו סוף שורה מיהו הראב"ד הזכיר כאן משום שיכול לעשותו ראש שורה ממזרח למערב משמע דבשורה יחידה

❧ שדה צופים ❧

והודיעו להם שנגנבה, והם לא עשו מאמצים למצאה. לראובן יש בן שאם היה יודע על הגניבה, היה נוסע במהירות ברכב שלו כדי לתפוס את הגנב, וכך לשמעון, אך הם לא עשו זאת, כי מקום הגניבה סמוך לספר של מדינת אויב והגנב התכוון להבריחו לשם, וכנראה שכל אחד מהשותפים סבר שאין מה לעשות. אך בהשגחה פרטית, תפס לוי את הגנב וברח. נשאלה השאלה האם המשאית שייכת ליהודי שתפס אותה, כי נראה שמה שראובן לא נקט בשום פעולה הראה בזה שהוא נתייאש, וחשב שבין כך אין מה לעשות, כי ודאי הבריח את הגבול, וכך חשב גם שמעון, וממילא לוי תפס אותה אחר יאוש בעלים, וזכה בה או לא? [יש לציין שראובן ושמעון לא נדברו ביניהם].

וכתב שיש לפשוט השאלה מהך דתנן הכא, שנים שהתחילו מאמצע שורה, זה פניו לצפון וזה פניו לדרום, את שלאחריהם אינו שכחה. וכתב הרע"ב לפי ששניהם סמכו זה על זה, וזה על זה, ומתוך כך נשכח. הרי שקיימת סברא כזו שכל אחד סמך על השני. ויתכן שכך גם בשאלתנו, שותף זה סמך על שותפו, וסבר ראובן, מן הסתם שותפי שמעון יטפל בגניבה ושמעון סובר דראובן מן הסתם יטפל בגניבה, ויתכן שאין כאן יאוש. והכל לפי הענין.

לא אמר' כן ואמאי תיפוק ל' דהו"ל סוף שורה ושמא ס"ל כהר"ש דיותר מעומר א' לא נפטר בסוף שורה או דס"ל דכשיש כמה שורות אין כלל דין של סוף שורה כיון שחוזר לשורה שני' וצ"ע) אבל בשנים שהשאירו ביניהן אף על פי שקצרו מב' הצדדין יש לו שם ראש שורה ממזרח למערב. ויל"ע מאי מיבעי להירו' קצר אח"כ מזרח ומערב אם יהי שכחה הרי אדרבה אם קצר אח"כ השורה הזו מזרח ומערב הרי נתברר שהיא ראש שורה באמת וצ"ל דכונת הירו' שעומר אח"כ שאר העמרים עד ממזרח למערב כולן מצפון לדרום דאז נתברר שאינה ראש שורה ולכן מסיק דהוי שכחה וגם להראב"ד צ"ל דאין שלפניהן דשנים ושלפניו דיחיד שוין דהא בסוף שורה לשניהן אין שכחה ובאמצע שורה לשניהן שכחה ורק באחריהן יש חילוק בין א' לשנים וכמש"כ לשי' הר"ש, והרש"ס פי' דבראשי שורות ובסוף שורות ובשורה שנשארה בין שנים בכ"ז א"צ לעומר שכנגדו מוכיח ורק באמצע שורה צריך לעומר שכנגדו מוכיח.

והגר"א פי' דבלי עומר שכנגדו מוכיח לא מהני בשום מקום ועם עומר שכנגדו ג"כ לא מהני אלא בראש שורה או בסופה או בעומר שנשארה בין שנים דבזה הדרך לעשות שורה ממזרח למערב. ע"כ.

שלפניהן שכחה ושל אחריהן אינו שכחה.

עוד כתב לדון בדבר שאלה: שני פועלים העובדים אצל בעל שדה, זה קוצר מאמצע השדה לדרום, והשני מאמצע השדה לצפון, הם התחייבו גם לשמור על

עיין חשוקי חמד וז"ל השאלה: לראובן ושמעון היה משאית בשותפות,

עקשיו מפרש משנתנו
 שיעור שכחה ולקט
 ופרט:
 (ה) שני עמרים
 המובדליו זה
 מזה הני שכחה,
 (ה) שני עמרים, שכחה,
 ושלישה אינן שכחה. שני
 ושלישה אינן שכחה,
 ושלישה אינן שכחה. שני הצני

ושלישה דמיחזי כגדיש אינן שכחה, דכתיב (דברים כ"ד י"ט) "ושכחת עמר" ולא גדיש (מ"ד בשם רמב"ם) וכן שני צבורי זיתים וכן וחרובין, הנין שכחה. ושלישה אינן שכחה. שני

שדה צופים

זה הכלל כל שהוא בבל תשוב וכו'.
אפשר דזה הכלל לאתויי ספק דספק מתנות לעניים והא דקתני שלפניו אינו שכחה ה"פ שאם הניח בסוף השורה עומר או שנים וחזר לראש השורה השניה ושכח אותם אין זו שכחה שעדיין הם לפניו וכשיגיע לסוף השורה השניה יטלם ולא קרינן ביה בל תשוב דמה שחזר לשורה שנייה אין זה בל תשוב כיון שהשורות יכולות להמנות מצפון לדרום ומזרח למערב. (רדב"ז על הרמב"ם).

משנה ה

שני עומרים שכחה ושלישה אינן שכחה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"ד) שתי כריכות המובדלות זו מזו שכחה, ושליש אינן שכחה, שני עומרים המובדלין זה מזה שכחה, ושלישה אינן שכחה.

וביאר בדרך אמונה, כריכות הם עמרים קטנים [ומיירי שאין דעתו לעשות עמרים גדולים יותר דאל"כ פטור

כליו של בעל השדה, והם שכחו והשאירו מגל באמצע, כי כל אחד סמך על השני שהוא יכניסו למקום שמור, ונגנב המגל, האם ישלמו את הנזק.

וכתב דמכאן מבואר דלענין מצות שכחה אין על העומר הנשכח דין 'שכחה', משום שכל אחד מהם יכול לומר לא שכחתי, ודעתי היתה עליו, וסמכתי על הפועל השני שהוא יטימינו במקום משתמר, לכן אין זה שכחה.

אך כל זה בנוגע למצוות 'שכחה', בזה אמרינן שאין כאן שכחה, אבל בנוגע לתשלומי נזיקין נראה דשניהם חייבים להשתתף בתשלומים, ואין אחד יכול להשתמט ולומר סמכתי על הפועל השני, וכמבואר במסכת ב"ק (דף נא ע"א) ונפסק בשו"ע (חו"מ סימן תי סכ"ו) ששני שותפים בבור חייבים בנזקיו, ואין זכות לכל אחד לטעון שהוא סמך על חברו, שהרי שניהם פשעו בו. ודוקא לגבי שכחה שהיא מצוות הבורא, אמרינן שכל זמן שלא הוי שכחה גמורה, אין זה יוצא מרשות הבעלים לעניים.

פאה פרק ו

ריט

משנת אליעזר

רע"ב

שני גרגרים. ענבים: **פֶּשֶׁתָּן, שְׂכַחָה, וְשִׁלְשָׁה אֵינָן**
 אלו כדברי בית הלל. **שְׂכַחָה. שְׁנֵי גִרְגָּרִים, פֶּרֶט,**
 וטעמייהו משום דכתיב **וְשִׁלְשָׁה אֵינָן פֶּרֶט. שְׁנֵי שְׂבָלִים,**
 (ויקרא יט) לעני ולגר **לְקַט, וְשִׁלְשָׁה אֵינָן לְקַט. אֵלוֹ**
 מעוזב אומס, מד לעני **הַצֵּי גְבַעְלֵי פֶּשֶׁתָּן**
שְׂכַחָה, וְשִׁלְשָׁה, אֵינָן שְׂכַחָה, וּבְזָרְעוֹ
לְאָכַל הַגִּרְעִינִים, דְּחֹזֵי לְמַאֲכַל וְאֵז שִׁדָּה
בְּהוֹן שְׂכַחָה, שְׁנֵי

גִּרְגָּרִים שֶׁל עֲנָבִים הֵינָנו עֲנָבִים הַנּוֹפְלִים בְּשַׁעַת הַבְּצִירָה **פֶּרֶט,** דְּכָתִיב (ויקרא י"ט) "וּפְרֹט כְּרֶמֶךָ לֹא תִלְקֹט". **וְשִׁלְשָׁה** שֶׁנִּפְלוּ בְּבֵת אַחַת **אֵינָן פֶּרֶט. שְׁנֵי שְׂבָלִים** שְׂבָלֵי תְּבוּאָה שְׁנוֹשְׁרוֹת בְּשַׁעַת הַקְּצִירָה הֵיוּ **לְקַט,** דְּכָתִיב (שם) "וְלִקֵּט קְצִירָךְ לֹא תִלְקֹט" **וְשִׁלְשָׁה אֵינָן**

שדה צופים

ששכח אח"כ לשיעור שכחה, ואם הי' עומר גדול ונטל חציו החיצון ושכח חציו הפנימי הסמוך לעוד ב' עומרים מצטרף עמהן והוי שורה ואינו שכחה אבל אם עימר חציו הפנימי ושכח חציו החיצון מסופק בירו' אם מצטרפין וכן אם נטל חציו העליון ושכח חציו התחתון ודאי דמצטרף אבל אם נטל חציו התחתון ושכח חצי העליון [כגון שתמכו בביתדות] מסופק בירושלמי, ואם הי' שם אמת המים מפסיק בין השורה אם צריך לעקור את המחרשיה מצד זה לצד זה י"א שמפסיק ואין מצטרף לשורה ואם לאו מצטרפין, ואם קצר חציו שורה ושכח עומר ובא למחר לגומרה י"א שנחשב כמתחיל שורה חדשה ואין מצטרף אבל אם יש לאכל או הלך לישן או קרא לו חברו באמצע השורה מסופק בירו' אם מצטרף וכל ספק מתנ"ע לחומרא, ואם שכח עומר א' גדול שיש בו סאתים [או שכפול יותר מד' פעמים משאר העומרים] דקי"ל שאינו שכחה כדבסמוך הי"ז י"ח מ"מ מצטרף לשני עומרים אחרים שבצדו לעשותן שורה וכולן אינן שכחה, וכן אם עומר א' שכח וב' לא שכח או ב' שכח וא' לא שכח כיון שסמוכין שלשתן זה לזה

משכחה כנ"ל סקפ"ט] וקמ"ל שאין נ"מ בין עמרים גדולים לקטנים דבשניהן ב' שכחה ג' אינו שכחה.

המובדלות זו מזו. אבל אם שוכבות א' ע"ג השני, וכ"ש אם קשורות זו בזו נחשבות אחד, ואפשר דאפי' נוגעות זו בזו נחשבות א' ודוקא מובדלות לגמרי נחשב שנים.

ושלש אינן שכחה. דילפי' מדכתיב לעני ולגר תעזוב אותן א' לעני וא' לגר ולא יותר כמש"כ רבינו בסמוך הט"ז וכ"ה בירושלמי. וי"א הטעם משום דהוי כגדיש וכתוב עומר ולא גדיש. וכ"ז דוקא אם שלשתן סמוכין זה לזה דאל"כ פשיטא דהוי שכחה אפי' אלף וגם דוקא אם נשכחו כאחד אבל אם נשכחו בזה אחר זה כבר זכו עניים בראשון ואין העומר מצילו ואח"כ ששכח עוד שנים אין מצטרפין והוי גם הם שכחה כדלקמן.

ושלשה אינם שכחה. וזה נקרא בגמרא שורה, מיהו לאו דוקא אם היו מונחין כשורה דה"ה אם היו מונחין כמין סגול או צורה אחרת, ואם שכח אחד וליקט סביבו שכבר חל עליו שם שכחה אין מצטרף אח"כ עם ב' עומרים

משנת אליעזר

רע"ב

לְקַט. אֵלוֹ הַשְּׁעוּרִים
הֵם כְּדַבְּרֵי בֵּית
הַלֵּל, דְּסוּמְכִים
אֶקְרָא (שם) "לְעֵנִי
וְלִגְר תַּעֲזֹב אוֹתָם"

כְּדַבְּרֵי בֵּית הַלֵּל. וְעַל כֵּלָּן בֵּית
שְׂמַאי אוֹמְרִים, שְׁלֹשָׁה לְעֵנִיָּם,
וְאַרְבָּעָה לְבַעַל הַבַּיִת:

הָרִי שְׁנַיִם, בְּלֶקֶט שְׂכָחָה וּפְרָט חֵד לְעֵנִי
וְחֵד לִגְר וְעַל כֵּלָּן בְּלֶקֶט שְׂכָחָה וּפְרָט
בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים שְׁלֹשָׁה לְעֵנִיָּם, דְּכָתִיב (דברים כ"ד כ"א) "לִגְר לִיתְוֹם וְלֹא לְמִנְהָ יִהְיֶה",
הָרִי שְׁלֹשָׁה, וְאַרְבָּעָה לְבַעַל הַבַּיִת, וּמָה שְׂאֲמָרוּ שְׁלֹשָׁה לְבַעַל הַבַּיִת רַק אִם נָפְלוּ בֵּבֶת
אֶחָת, אֶבֶל בְּזֶה אַחַר זֶה אֶפְלוּ הִרְבָּה הָרִי הֵן לְעֵנִיָּם:

יהיה, הרי שלשה לעניים:

שדה צומים

אינו רשאי שיאמר להם טלו זרע ותנו פשתן וה"ה לשכחה.

בשעה ששכח מצטרפין יחד ואין א' מהן שכחה דהוי שורה.

ובדרך אמונה כתב: שכחה נוהג גם בפרי האילנות, והדרך בזיתים מרובין לעשות צבורין צבורין עד שיקחם לעשות מכולן ערימה גדולה וזה דומיא דעומרין דבפרי אילנות א"צ לעשות עומרין, ולכן גם כאן דינה שאם נטלן לערימה הגדולה ושכח ב' צבורין הוי שכחה וג' אינן שכחה. וכן הדין בשאר אילנות שדרכן לעשותן ציבורין.

אינן שכחה. וכ"ז בשכחת עומרים אבל בשכחת קמה אפ"י שכח הרבה קמה זה בצד זה כשיעור כמה עומרים הוי שכחה עד שישכח שיעור סאתים.

ודוקא ציבורין אבל זיתים וחרובין יחידים ששכחן אינן שכחה כיון שאינן גמר מלאכה שצריך עדיין לעשות מהן ציבורין.

שני צבורי זיתים וחרובין וכו'.

שני הוצני פשתן. קנים של פשתן, ודוקא כשיש בהן זרע וזרען לאכל הזרע שאז נוהג בהן שכחה דאל"כ אינו אוכל אדם ואינו נוהג בו שכחה, מיהו אם יש בהן זרע ושכחן צריך ליתן לעניים גם את הקנים, ולפ"ד רבינו מיירי דוקא כשעשה מהן אגודות דאל"כ אין נוהג בהן שכחה כדין כל שכחת זרעים.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"טו) שני צבורי זיתים וחרובין המובדלין זה מזה שכחה, ושלשה אינם שכחה, שני הוצני פשתן שכחה ושלשה אינם שכחה.

וכתב הכסף משנה: וכתב הרא"ש הוצני פשתן כשעוקרים אותה הם כהוצני דקל ולכן קרי להו הוצני. ונראה לי דמיירי כשהזריעו ואז הוא מאכל אדם כדאיתא בר"פ המוכר פירות (דף צ"ב) אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה. ע"כ.

ובחידושי מים חיים כתב: מה שכתב הכ"מ דמיירי כשהזריעו זה פשוט וכן מוכח בהדיא מהתוספתא דקתני התם בעה"ב שנתן פאה לעניים

שדה צופים

שני הוצני פשתן שכחה וכו'.

המפרשים פירושוהו מלשון הוצין וא"כ הנו"ן איננה שרשית (כי בנפרד הוא הוצא) רק משמשת לרבו וקשה א' דא"כ הל"ל הוצי כמו בב"ק (צ"ו) ודוכתי טובא ב' דמשמע דג' קנים אינם שכחה וכ"כ להדיא השנ"א וזה תימה דמ"ש מתבואה דדוקא ג' עומרים ולא ג' קנים. לכן הנלע"ד שהוא מלשון הצן (יחזקאל כ"ז) והמפרשים פירושוהו לפי הענין כי לא נמצא לו ריע בתנ"ך ויש לפרשו שהוא לשון קבוצה וכן הכא. וכמו צבורי זיתים. (רש"ש).

שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' מתנע"ע הט"ו) אי זהו פרט זה גרגר אחד או שני גרגרים הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה, נפלו שלשה גרגרים בבת אחת אינו פרט.

וביאר בדרך אמונה: פרט ועוללות נוהג רק בכרם, וה"ה בגפן יחידית, ואין נוהג פרט אלא בבוצר את הכרם ולא בתולש בידו ודוקא אחר שהתחיל לבצור את הכרם כדלקמן הכ"ב וע"ש כמה יבצור.

פרט נקרא כמו לקט בתבואה, כן הוא בענבים מה שנושר בשעת הבצירה.

בשעת הבצירה. ואין נ"מ אם נשבר למעלה כשבצר או נשבר כשנפל, או אפי' לא נשבר כלל אלא שקצץ גרגרים גרגרים ונפלו ב' לארץ. ודעת הראב"ד דדוקא אם נשבר בשעת בצירה מכח הבצירה אבל אם נשבר אח"כ כשנפל

לארץ אינו פרט. ודעת הגר"א להיפך דדוקא שנשבר כשנופל לארץ אבל אם נשבר בשעת בצירה אינו פרט.

בבת אחת. אבל אם נפלו בזה אחר זה הוא פרט אפי' הרבה וכנ"ל ה"א גבי לקט, ואפי' כל הכרם כולו הוא פרט. ומשמע ברש"ס שאם מסופק אם נפלו כאחד או לא רואין אם חתוכן של כולן בשוה בודאי כאחת נפלו ואם אינו שוה בזה אחר זה נפלו ואם א"א להכיר לכאן הוא ספק ממון עניים ולחומרא כדלקמן.

אינו פרט. דילפי' לה בירושלמי מקרא, וי"א דדוקא כשבוצר גרגרים ונפלו כמה גרגרים יחד ונפרטו אז ג' אינו פרט אבל אם בוצר חצאי אשכולות או אשכולות שלמים אפי' נפל אשכול שלם ונפרט [דהיינו שנשבר לגרגרים] הרי כולו פרט עד שיפול ג' אשכולות יחד ואז אינם פרט ואם חותך חצאי אשכולות עד שיפלו ג' חצאין יחד ואז אינם פרט מיהו דוקא אם חותך הכל חצאי אשכולות או שלמים אבל אם רק אחד מהן חתך אשכול או חצי אשכול אז דינו כגרגרים דג' גרגרים אינו פרט.

שני שבלים לקט ושלש אינן לקט כדברי ב"ה ועל כולם בש"א שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית.

עיין בבלי שבת (קיג ע"ב) ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת, וכי דרכו של בעז לשאול בנערה, אמר רבי אלעזר, דבר חכמה ראה בה, שני שבלין - לקטה, שלשה שבלין - אינה לקטה.

❧ שדה צופים ❧

שמשום שהיא היתה גם עניה וגם גיורת וגם אלמנה היתה לה הזכות ליטול את השלש, החכמה היתה, שכיון שהיא ידעה שלאף עני אחר אין את הזכות המיוחדת שלה ליטול את השלש חבל היה לה להפסיד בינתיים את לקיטת השנים. לכן היא עברה ולקטה יחד עם שאר העניים את כל השנים, ורק אז חזרה ללקוט את השלש, וזהו דבר החכמה שראה בועז ברות, ודפח"ח.

והנה כל דברי המהרש"א מבוססים על כך שטעמם של ב"ה דס"ל ב' לקט - ג' אינן לקט, הוא משום דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם חד לעני וחד לגר הרי שנים, ובית שמאי דפליגי על ב"ה במשנה שם אמרי שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית דכתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה הרי שלשה לעניים. ע"כ.

אכן במשנה ראשונה (כאן) מביא מהרשב"ם בב"ב דף ע"ב בשם הספרי טעם אחר לפרש פלוגתת ב"ש וב"ה דכתיב בתורה גדיש, ולמר שלשה מיקרי גדיש ולמר ארבעה. ועיי"ש דכתב נ"מ לדינא בין הטעמים.

וכתב בספר מטעמי יעקב (ע' רו) דלפי הנ"ל יצא דיש עוד נפק"מ בין הטעמים, דלפי הטעם הראשון הנ"ל שכתב המהרש"א, א"כ יצא דמודים ב"ה באלמנה עניה וגיורת שלוקחת שלוש. ולפי הטעם השני בגלל גדיש - א"כ גם כה"ג יכולה לקחת רק שנים ודו"ק היטב.

ומסיים שם: אבל לא זכיתי להבין את דברי המהרש"א, דאם צריך שלשה דברים לקבל שלש, למה עני לחוד

והב"ח בהגהותיו הוסיף: דבר חכמה - פירוש דבר הלכה, ע"כ. והיינו, כיון דלהלכה קי"ל כאן: שני שבלים לקט וג' אינו לקט וכמו שהביא רש"י שם להדיא.

והקשה המהרש"א שם, אם כך הדין וכך נוהגים כל העניים, מהו דבר חכמה המיוחד שראה בועז ברות, היא פשוט נהגה ככל העניים, כך מסתבר שגם נהגו אחרים, ומהו הדבר המיוחד שהיסב את תשומת לבו.

ותירץ: שהמקור לכך - שרק שנים לקט ושלש אינם לקט מבואר בירושלמי כאן, שנלמד ממה שנאמר: "לגר ליתום ולאלמנה" - הרי שלש.

וממשיך המהרש"א: רות היתה גם גיורת גם אלמנה וגם עניה ואפשר שבית הלל מודים שכאשר העני הוא גם עני גם גר וגם אלמנה יתכן שמותר היה לקחת שלש, ובכל זאת לא לקחה, וזה היתה הדבר החכמה המיוחדת.

אולם דברי המהרש"א עדיין טעונים הסבר: שהרי הגמ' מגדירה את התנהגותה של רות כדברי חכמה, ולדברי המהרש"א אין אנו רואים פה חכמה, אלא צדקות וצ"ב.

אכן החדושי הרי"ם משתמש בשיטתו של המהרש"א אבל בהסבר אחר. בועז ראה כיצד רות הולכת עם שאר העניים, ולוקטת שנים, וכאשר היא רואה שלוש שבלים מונחות יחד היא מניחה אותם אבל היא חוזרת שוב על עקבותיה אחר שהיא גמרה ללקט את השנים והיא כן לוקטת את השלש וכדעת המהרש"א

שדה צופים

ראה חשוקי חמד שמביא חידה נפלאה: מתי קורה שגם ג' שבלים מותר לעני ללקט אף לשיטת ב"ה.

וכתב לפתור החידה: על פי המהרש"א הנ"ל, דטעמא דב"ה דב' לקט, מדכתיב לעני ולגר, וב"ש סברי ג' לקט דכתיב לגר ליתום ולאמנה. ולפי זה רות שהיתה גיורת ועניה ולאמנה, אפשר דבכה"ג מודו ב"ה שיכולה ליטול ג'. אבל ראה בה דבר חכמה, שלא החשיבה עצמה כמי שיש בו ג' אלו, ונטלה רק ב' כסתם בני אדם.

וכתב על כך הגרש"ז אויערבך (מובא בהליכות שלמה, שבועות, עמוד שטט): והוא חידוש גדול בהלכה, ולפי זה במקום שיש גרים, חייב להניח גם לג', ואם אין גרים, שפיר לוקטן לעצמו, אם הם שלושה.

ובעיקר דברי מהרש"א, מקשה הגרש"ז, דלכאורה דבריו צ"ע, דהרי בתחילה לא ידע בועז שהיא גיורת, שאם ידע מה שאל, וביאר שבאמת ידע מי היא, ושאלתו היתה בדרך קריאה והתפעלות להתלמד מנערה זו הצדקת.

אך לכאורה צ"ב, הרי רות לא היתה אלמנה, שהרי רק לאחר שמחלון מת היא התגיירה, ועיין בתוס' כתובות (דף ז ע"ב ד"ה הא בועז) שכתב שרות לא היתה אלמנה דבשעה שנשאת למחלון היתה נכרית, עיי"ש. ואם כן מדוע יכלה ללקט ג'.

אכן בעצם הדבר לכאורה יש סתירה, דמצד אחד משמע מהגמ' ביבמות (דף מז ע"ב) שרות התגיירה רק לאחר

שהוא גר או יתום יכול לקבל שתיים? וכן איך יכול בעל הבית לקחת שלש כמו שכתוב במשנה, הרי זה שייך לעניים מיוחדים דהיינו שהם גרים ויתומים או אלמנות, וכי נאמר דאסור לבעל הבית לקחת מפני שיש בעיר עני אחד כזה? וצ"ע בדבר. ע"כ.

והבכור שור על מס' שבת (שם) כתב: הקשה מהרש"א ז"ל דשאר עניים נמי ודאי היו מדקדקים בכך עיין שם מה שנדחק בתירוץ, ובאמת קושיא מעיקרא ליתא דהא תניא בב"ק דף ס"ט (ע"א) ר' יהודה אומר שחרית בעל הבית עומד ואומר כל שילקטו עניים היום היא הפקר ר' דוסא אומר כו' פרש"י דקיי"ל שני שבלין לקט שלש אינו לקט ואין כל העניים בקיאים בהלכה לפיכך צריך בעל הבית להפקיר עכ"ל, א"כ ודאי מי שבקי בהלכה חכים יתקרי ואין לומר דבימי ר' יהודה ור' דוסא ה"ט דלא ידעי משום דפליגו ב"ש וב"ה בהא מ"מ אי בקיאי בהלכה ה"ל למידע דהלכה כב"ה דהא לא היה פלוגתתן כ"א ג' שנים כמ"ש בעירובין דף י"ג (ע"ב). ואפשר עוד לומר דהיינו דבר חכמה דכשראתה עניים אחרים נוטלים ג' היתה יודעת דמסתמא בועז עשה להרחיק מעבירה והפקיר כל שילקטו עניים ג' כמ"ש בברייתא הנ"ל וא"כ היתה מותרת ליטול אפי' ג' רק דחששא שמא אין ברירה כו' דוסא וא"כ אינו מפקיר כ"א לעתותי ערב ומתחלה עד הערב גזל הוא בידה ולכן לא לקטה כ"א ב' והיינו דבר חכמה דידעה לחוש דאין ברירה, ודו"ק.

משנת אליעזר

רע"ב

<p>(ו) העומר שיש בו סאתים, ושכחו, אינו שכחה. שני עמרים ובהם סאתים, רבן גמליאל אומר, רבעל הבית.</p>	<p>(ו) העמר שיש בו סאתים, שאחרי ד'שה יהא בו סאתים גרעינים, (תפא"י) ושכחו אינו שכחה, דכתיב (שם י"ט) "לא</p>
--	--

תשוב ללקחתו" בלשון יחיד, ועומר כזה

הלא אינו יכול לשאת אותו ולא שיה בזה ללקחתו, שני עמרים ובהם סאתים ושכחו, רבן גמליאל אומר, מכיין שבשניהם יחד יש בהם סאתים, הרי הוא לבעל הבית, ותחמם אומרים, כינו דאין בכל אהד סאתים, קרינו ביה ללקחתו, והוי לעניים, אומר להם רבן

שדה צופים

כאחת ולשאת אותו על כתפו, יצא זה של סאתים שאי אתה יכול להגביה כולו כאחת.

שמת מחלון, דהרי מרות לומדים את כל הלכות גירות, ועוד שאם לא כן איך נעמי שילחה את ערפה שתחזור לגילולי אביה, ומאיך במגילה משמע שהיא היתה נחשבת לאשת מחלון, ולכן כשבעז יבם אותה היא הקימה שם לבעלה, ועיין בצפנת פענח (תניא דף ז ע"ב בהשטמה לדף מג, ובצ"פ על מגילת רות ד י) שכתב שבתחילה מחלון וכליון הטבילו את רות וערפה, אך לא עשו גירות גמורה, כי לא ידעו את הדין שמותר לישא מואבית, אך כל האיסור לישא מואבית [לפי מה ש"סד] הוא רק אך הגירות, ולכן רק הטבילו אותן, וכך יצאו מכלל עכו"ם ולכלל ישראל לא באו, ואח"כ כשרות קיבלה על עצמה עול מצוות, היא נעשית גיורת למפרע, נמצא שערפה באמת היתה נכריה, אך רות היתה אשת מחלון למפרע, ובאמת היתה אלמנה.

ועיין תוספות יום טוב שכתב שדברי הרע"ב הן דברי הר"ש בפירוש ספרי. עוד כתב: ובסוף פרק י' דתרומות בירושלמי שאכתוב שם מפורש דמשקל סאתים בלח תשעה אלפים ושש מאות זוז. והזוז והדינר אחד כדאיתא במשנה ב' פרק בתרא דבבא בתרא. והדינר מפורש בפ' הזהב [מד ב] שהוא כ"ד איסרין ובריש קדושין [יב א] תנן דפרוטה אחד משמנה באיסר. ושם פירש הר"ב שמשקלו חצי שעורה. נמצאת למד שמשקל הזוז צ"ו שעורות. וכשתחשו' צ"ו פעמים ט' אלפים ושש מאות יעלו בידך תתקכ"א אלפים ושש מאות שעורות. ומפני שהנפח מרובה לכך לא יוכל להגביה וכו'. ואין נראה לי לפרש מפני כובדו דהא רבותינו שקלו אבנים שהקימו בגלגל איש אחד על שכמו מצאו משקל כל אחד ארבעים סאה. כמ"ש רש"י בפירוש החומש פרשת שלח לך ועיין במשנה ה' פ"ו דב"מ. ע"כ.

משנה ו

העומר שיש בו סאתים ושכחו וכו'.

כתב הרע"ב, דכתיב לא תשוב ללקחתו, עומר שאתה יכול להגביהו כולו

פאה פרק ו

רבה

רע"ב

משנת אליעזר

כתפו, ילא זה של סאתים
 שאי חמה יכול להגזיהו
 כולו כחמת: אמרו לו
 יפה בחו. כדאמרינן
 שנים שכחה שלשה אינן
 דהלא בעמרים קטנים, בשלשה אין בהם שכחה, מכיין שהם רבים, אמרו לו חכמים
 וחכמים אומרים, לעניינם. אמר
 רבן גמליאל, וכי מרב העמרים
 יפי בת של בעל הבית או
 הורע בחו. אמרו לו, יפי בחו.
 או הורע פחו, או הורע פחו,
 או הורע פחו, או הורע פחו,

שדה צופים

הרשב"ם ז"ל שם מהספרי דהטעם דג'
 אינו שכחה הוא גם כן משום דהוי גדיש,
 אם כן לפמ"ש בפ"י משנה ראשונה דטעם
 דגדיש לא הוי שכחה הוא משום דעתיד
 לזכרו, אם כן ה"נ הטעם זה שג' אינו
 שכחה.

וי"ל דזה דג' אינו שכחה לפי שהן גדיש
 ועתיד לזכרן הוא רק היכא שאחד
 מהם בעצמו אינו גדיש רק יחד הן גדיש
 אז זוכר כולן יחד כי נזכר הוא על הגדיש,
 אבל אם אחד מהם הוא גדיש בפ"ע ונזכר
 עליו בפ"ע אינו מועיל שיזכור בשבילו
 האחרים, וזהו מה דאמרינן בירושלמי
 דעומר שי"ב סאתים אי תורת גדיש עליו
 אם שכח ב' עומרים בצדו אינו נידון
 כשורה דאינו מועיל שיזכור האחרים,
 אבל תלמודא דידן ס"ל דתורת גדיש עליו
 ותורת עומר עליו דאף שעתיד לזכרו
 בפ"ע מכל מקום מועיל גם כן שיזכור הב'
 עומרים שבצדו.

אך בעיקר יש לעיין על המשנה ראשונה
 שכתב בעומר שי"ב סאתים דהטעם
 משום מסוים, הא כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ה
 ממתנ"ע הי"ח) דאם כל עומרי השדה הן
 של סאתים גם כן אינו שכחה ע"ש, והא
 התם אינו מסוים והוי כמו כל הזיתים
 נטופים דהוי שכחה כדאמרינן בירושלמי,

וראה בספר הון עשיר שהאריך בביאור
 החשבון בזה, ועיין בשדה צופים
 על ירושלמי שהבאנו דבריו באריכות.

בירושלמי אמרינן תרי טעמי משום
 דכתיב ושכחת עומר בשדה,
 עומר שאתה יכול לפשוט ירך וליטלו,
 אי תניי תני ושכחת עומר ולא גדיש
 ע"ש, וכתב בפ"י משנה ראשונה (פ"ז
 מ"ב) דהטעם דעומר ולא גדיש משום
 דהוי דבר המסוים דעתיד לזכרו ע"ש,
 והנה בזה אתי שפיר מה דאמרינן שם
 בירושלמי דנ"מ בין הנך תרי טעמי
 בשכח עומר בצדו, דאי עומר שיש בו
 סאתים חשיב עומר לכו"ע העומר ששכח
 בצדו הוי שכחה, ואי חשיב גדיש הוא
 מחלוקת ב"ש וב"ה בעומר שהוא סמוך
 לגדיש ע"ש, ובההיא דעומר הסמוך
 לגדיש הטעם הוא משום דבר המסוים,
 אך יש לעיין דאמרינן (בב"ב ע"ב ב) דעומר
 שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת
 גדיש עליו, תורת גדיש עליו דהוא אינו
 שכחה, ותורת עומר עליו דשנים והוא
 אינו שכחה ע"ש, ואי נימא הטעם דהוא
 אינו שכחה משום דעתיד לזכרו ואם
 כן הוי כמי שלא שכחו כלל ואיך יצטרף
 לשנים שלא יהיו שכחה, והנה לפמ"ש

יְפִי כַחוּ, אָמַר לָהֶם, וּמָה אִם בְּזִמְנָן
 לָהֶם רַבֵּן גַּמְלִיאֵל
 לְחַכְמִים, וּמָה אִם
 בְּזִמְנָן שֶׁהוּא עֹמֵר
 אֶחָד וּבּוֹ סָאֲתִים
 וּשְׂכַחוּ אֵינּוּ שְׂכַחָה,
 שְׁנֵי עֲמָרִים וּבָהֶם
 סָאֲתִים, אֵינּוּ דִין שְׁלָא
 יְהֵא שְׂכַחָה. אָמְרוּ לוֹ, לָא.
 סָאֲתִים אֵינּוּ דִין כֹּל שְׂכֵן שְׁלָא יְהֵא שְׂכַחָה. אָמְרוּ לוֹ חַכְמִים לְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל לָא, זֶה לֹא

שדה צופים

אף על פי שכולן סאתים סאתים. ר"ל כל העומרים ולא דמי לזית הנטופה שפסק לקמן הכ"ד שאם היתה כל שדהו נטופה אינה שכחה דשם הטעם משום שהוא חשוב ואם כל שדהו נטופה אינו חשוב, אבל כאן שהטעם משום שהוא גדיש וגזה"כ שאין שכחה אלא עומר ולא גדיש אין נ"מ בזה.

שיש משניהן סאתים. והם מונחין שניהן ביחד אפ"ה אין מצטרפין שהרי כ"א לבדו אינו גדיש רק עומר.

יותר מסאתים. ואפ"י זה סאתים חסר משהו וזה סאתים חסר משהו שניהן שכחה שהרי כ"א לבדו הוא עומר ואין מצטרפין יחד.

ובצפנת פענח כתב: הנה לכאורה דברי רבינו תמוהים דמאי קמ"ל כיון דקי"ל דשני עומרים אין מצטרפים ומה נ"מ אם הוה סאתים או יותר מסאתים.

אך באמת כך דהנה כ"כ לעיל דרבינו ס"ל וכן מבואר בתוספ' דכאן דגבי שכחה ליכא גדר דיחוי היכא דלא נזכר וי"ל הטעם כך כיון דבאמת שכחה לא הוה פעולה רק זה גזיה"כ וזה לא שייך

ואפשר דשל סאתים כיון שהוא גדיש מתוך חשיבותו הוא זוכרו והוי כמו זיתים לר"י לאחר שהחריב אנדרינוס את ארץ ישראל דאינו שכחה ואף שכולן חשובין. (מקדש דוד, שכחה סימן ב).

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"ח) העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה ולא גדיש אף על פי שכולן סאתים סאתים, שכה שני עומרים אף על פי שיש משניהן סאתים הרי אלו שכחה, וכן יראה לי שהן שכחה אפילו היה בשניהן יותר מסאתים.

ומרן בעל דרך אמונה שליט"א מבאר: העומר שיש בו סאתים. ואפ"י הוא משני מינים כגון שקשר עומר א' חציו מחטים וחציו משעורים נראה דמצטרפין ואינו שכחה.

וכן הדין בקטניות וירקות [אותן שנוהג בהן שכחה] ובכל דבר.

סאתים. היינו נפח של סאתים ואין נ"מ בהמשקל, וסאתים הוא מ"ח לוגין שהוא רפ"ח ביצים, ושיעור זה הוא עם התבן והקש שבו.

פאה פרק ו

רכו

משנת אליעזר

רע"ב

מוכיח על זה, דְּכָאן
טעם אחר יש בו,
אם אַמְרַת בְּעַמְר
אָחַד שֶׁל סְאִתִּים
אין בו שְׂכָחָה, שְׂהוּא

אם אַמְרַת בְּעַמְר אָחַד שְׂהוּא
כְּגֵדִישׁ, תֵּאמַר בְּשָׁנֵי עַמְרִים
שֶׁהֵן בְּכָרִיבוֹת:

נגדיש: תאמר בשני
עומרים. שהם כמו
שאר עמרים קטנים:
ככריבות. לאגדות
קטנות:

כְּגֵדִישׁ וּכְתִיב "עַמְר" וְלֹא גְדִישׁ, תֵּאמַר

בְּשָׁנֵי עַמְרִים, שֶׁהֵן בְּכָרִיבוֹת אֲגָדוֹת קְטָנוֹת וּבְכָרִיבוֹת, שְׂתִים יֵשׁ בָּהֶם שְׂכָחָה:

שדה צופים

בביאור ההלכה (שם) כתב: יש לעיין מה הדין אם קשר בעומר א' ב' מינים כגון שומין ובצלים יחד ובשניהן יש סאתים אם מצטרפין והנה במתני' תנן והשום והבצלים אינן מצטרפין לסאתים, ופ' הר"ש בפ' ראשון סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אין מצטרפין לסאתים וכ"פ הרא"ש והר"י בן מ"צ והרע"ב. ויל"ע למה פירשו דוקא בקמה הרי בבא זו מתפרשת שפיר גם בעומר שהי' חציו של שום וחציו של בצלים ומשמע דבעומר פשיטא דלא הוי שכחה דבין להטעם משום שא"א ליטלו יחד ובין להטעם דהוי כגדיש כיון שחיברו הו"ל כדבר א' ורק בקמה שאין חיבורה אלא מחמת שהן סמוכין זה לזה ע"ז אמרי' שפיר דב' מינים אין מצטרפין.

והגר"א בשנו"א הקצר כ' והשום והבצלים דהיינו סאה שום וסאה בצלים אפ' שניהם מחוברים וכו' אין מצטרפין ופשוט דאין כונתו שניהן מחוברין יחד אלא כונתו דשניהן מחוברין לקרקע דהיינו קמה וככל הראשונים הנ"ל והנה הרמב"ם בפיה"מ כתב וכשישכח סאה קמה וסאה עקורה כו' וכן השומים והבצלים כשישכח מקצתם בארץ ומקצתם תלושים והמחובר משניהם אינו שכחה ומש"כ והמחובר משניהם ר"ל

רק היכא דמהני בה אבל היכא דלא מהני לאו כלום היא. ע"כ. ועיין בדבריו שהארץ נפלאות בזה.

וסיים שם: עכ"פ היכא דלא עשה פעולה בעצם אז לא מהני רק אם הוה כדין דאז הוה פעולה ובל"ז לא ולכך גבי שכחה כיון דזה אינו כלום רק דהתורה אמרה דין היכא דלא מהני הוה כמו שלא הי' כלל ולכך לא שייך בזה גדר דיחוי וכמ"ש והנה לפי"ז גבי שכחה אם בשעה ששכחו הי' בו סאתים ואח"כ נתמעט ונעשה פחות מסאתים והנה רבינו ז"ל כאן מדייק אפ' היה בשניהם כו' ולא כ' יש בשניהם כמו ברישא ומשמע שעכשיו נעשה פחות מסאתים ור"ל שמתחילה היו שניהם אחד ואח"כ נחלקו לשנים וכמ"ש הראב"ד ז"ל בפ' למס' עדיות פ"ד מ"ג דכל דבר שצריך להחלק צריך שיהא גם בהחלק ממנו שיעור הצריך וזה הי' דעתו לחלקם זהו כונת רבינו ועי' מ"ש התוס' ב"מ דף כ"א ע"א ד"ה חצי קב ע"ש דאם יש דבר שלם לא יתחיל אף במקצת ממנו אם הוא של טורח וזה הוה כעין הך דר"ג כאן להך טעם דירוש' משום שאין אתה יכול לפשוט ידיך וליטלו אך יהי' נ"מ אם שכחן בב"א או בזה אחר זה וכ"כ בזה לעיל גבי ג' אינו שכחה. ע"כ.

❧ שדה צופים ❧

רק טעם דעומר שיכול ליטלו כא', ויל"ע עוד מה הדין לפ"ד הראשונים לעיל בה"ט דדין שכחת עומרין נוהג גם אם לא עשה עומרין רק צבורין ומעבירין לגדיש אם הי' ציבור א' שיש בו סאתים אם גם בו אין שכחה דומיא דקמה א"ד שא"ה שיכול להעבירו קצתו וקצתו ול"ד לעומר שצריך לפרק את העימור משא"כ כאן דכן הדרך להעביר בציבור גדול באיזה פעמים ואף על גב דיש ע"ז שם גדיש וצ"ע ואם נימא שג"ז אינו שכחה נראה דאפי' אם חציו לא שכח כלל מצטרף לסאתים שהרי הר"ש כ' גבי קמה דמיירי ששכח שניהן דאל"כ הקמה תציל משמע דאי לאו משום הצלה הוי שייך שתצטרף אפי' לא שכחה וא"כ בעומר צריך להצטרף. ע"כ.

בחשוקי חמד דן בדבר השאלה: פועל נכנס לחנות בשבת, והעמיס על כתפיו עשרים ושש בקבוקי יין שכל בקבוק מכיל ליטר, וחשב להוציאם מהחנות למקום שמור, ובשעה שהוציאם מהחנות חזר בו והחליט לגנבם. האם אומרים קים ליה בדרבה מיניה, וחייב סקילה על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, ופטור על הגניבה, וכמבואר במסכת כתובות (דף לא ע"א) הגונב כיס בשבת חייב, שכבר נתחייב בגניבה קודם שבא לאיסור סקילה, אבל אם היה מגרר ויוצא מגרר ויוצא פטור, שהרי איסור שבת ואיסור גניבה באים כאחד, ובענינו גם אם העמיס על כתפיו פטור כי בשעה שהעמיס לא נתכוין לגנוב אלא להעבירם למקום שמור, ואח"כ נמלך לגנוב בשעה

שקשרן ביחד ועשה מהן עומר הסאה העקורה והסאה שאינה עקורה וכ"כ בס' בית דוד על משניות ע"ש ובוזה ניצול מקושיית הירו' דמשמע הא שניהן עקורין אף על פי שהן ב' עמרים לעניים וא"כ סתם משנה כר"ג אבל לפמש"כ רבינו דמיירי שמחוברין יחד א"כ הן עומר א' ואין רא' שהוא כר"ג ומ"מ אין רא' מכאן לנ"ד דהא הרמב"ם מפ' כפי' השני של הר"ש דהיינו או שומים או בצלים אבל יתכן דעומר מב' מינים מצטרף.

והא דפי' הרמב"ם דלא כהירו' היינו משום דלהירו' הלכה כר"ג דהוא מחלוקת ואח"כ סתם ולר"ג ע"כ הטעם משום דסאתים הוא דבר מסוים דאי משום טעם דגדיש או משום טעם דעומר שאתה יכול ליטלו בב"א אין שום סברא דגם בב' עמרים לא יהא שכחה וע"כ דלר"ג הטעם משום דסאתים הוא דבר מסוים [וכשיטת הירו' בפ"ג ה"ו ע"ש ברש"ס רק שם בע"א קצת] ומיירי כשאין כל העומרים של סאתים וכ"כ בס' משנה ראשונה וא"כ מדסתם בגמ' דידן ב"ב ע"ב ב' דקאמר ר"ה תורת גדיש עליו שאינו שכחה ומבואר דהטעם משום גדיש וא"כ לא פסק כר"ג וע"כ דליכא כאן סתם משנה כר"ג ולכן פסק רבינו כחכמים והביא גם משנה זו ומפרשה כחכמים דהיינו שעשה מהן עומר א' ופסק ג"כ דאפי' כל השדה סאתים אינו שכחה דהטעם משום גדיש כמ"ש רבינו ודוק.

ובפיה"מ הביא גם הטעם דעומר שאתה יכול ליטלו כא' אבל כאן לא הביא אלא טעם דגדיש כסתם מתני' וסוגיא דב"ב ותימא על הרע"ב שהביא

שדה צופים

ולכן לא שייך בו שכחה, שגם בלי שכחה אין יכול ליקחו בפעם כאחת. ב. דכתיב ושכחת עומר ולא גדיש. וכתב הירושלמי ב' נפ"מ בזה. ולכאורה היה יכול לומר נפ"מ נוספת לגבי דורות הבאים, שיוחלשו הדורות, דלפי טעם הראשון גם בפחות מסאתיים אין זו שכחה, אבל לטעם השני משום דאין זה עומר אלא גדיש, מסתבר דאין נפ"מ בין הדורות הקודמים לדורות הללו, כי שם גדיש לא משתנה. ואולי אין דרך חכמינו להורות נפ"מ לדורות הבאים שנחלשו הדורות.

והנה בתוספות יום טוב כתב: ואין נראה לי לפרש מפני כובדו דהא רבותינו שקלו אבנים שהקימו בגלגל איש אחד על שכמו מצאו משקל כל אחד ארבעים סאה. כמ"ש רש"י בפירוש החומש פרשת שלח לך, עיי"ש.

והעיר עליו בחידושי מהרי"ח דאמנם בימי דור המדבר היה יותר כח לאנשים, אך חז"ל שיערו לפי דורם כפי הכח שהיה בימיהם. וכתב להליץ בעד התויו"ט שהרי הגמרא דורשת ענין זה מפסוק, והתורה ניתנה לדור המדבר, ולהם היה כח לשאת מ' סאה. אך דחה סברא זו מפני שהתורה נתנה שיעור לפי מה שיכול לקחתו כאחת ואם כן כל דור ודור צריך לשער לפי הדור, עיי"ש.

נמצא דלדעת החידושי מהרי"ח מודדים כל דור ודור לפי כוחו, ואם כן בימינו שנחלשו הדורות מימי המשנה, השיעור יהיה קטן יותר, ולדברי התויו"ט צ"ע.

שהוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים, או שמא אין דרך הוצאה בכך, כי קשה לאדם להוציא משא כבד כזה, וממילא פטור על איסור מלאכה בשבת, וחייב לשלם את שווי הגניבה ואע"פ שגנב זה הוציאם, חכמה יתירה שאני כמבואר במסכת שבת (דף עד ע"ב).

ובדברי תשובתו הוא כותב שאין דרך לשאת משא כבד כזה, וממילא פטור על חילול השבת וחייב על הגניבה, ומביא ראיה לכך שאין דרך לשאת משא כזה מדברי הירושלמי כאן, עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו, יצא זה של סאתים [כעשרים ושנים ליטר] שאי אתה יכול להגביה כולו כאחת. ולפי זה בעניננו הוא פטור על חילול השבת, וחייב על הגניבה.

אולם כתב שיש להסתפק, דאולי בימינו שנחלשו הדורות, גם בפחות מסאתיים פטור, כי אין זה נושא כדרך. ואולי גם הפאה נמדד כל עומר לפי דורו, ואם בימינו גם פחות משיעור זה אין בכוחנו לשאת, אין בזה פאה.

והנה לגבי שבת מסתבר שאזלינן בתר כל דור ודור, שהרי מלאכת מחשבת אסרה תורה, ואם בימינו אין זה דרך הוצאה, פטור. אמנם לגבי דיני שכחה יש לעיין בזה.

שוב כתב, שאולי אפשר לפשוט ספק זה, ולומר שגם בימינו נשאר שיעור זה. מזה שהירושלמי כתב ב' טעמים למה העומר שיש בו סאתיים ושכחו אינו שכחה, א. בגלל דאין יכול לקחתו כאחד,

משנת אליעזר

רע"ב

(ז) קָמָה, תְּבוּאָה (ז) קָמָה שְׁיֵשׁ בְּה סָאֲתִיב, (ז) קָמָה שֵׁשׁ בַּה
שְׁלֵא נִקְצְרָה, וּשְׁכַחָה, אֵינָה שְׁכַחָה. אֵין פֶּאֲתִיב וּשְׁכַחָה
שְׁיֵשׁ בְּה סָאֲתִיב, שַׁחַת קָמָה מִשַׁחַת עוֹמֵר, מִנָּה עוֹמֵר שֵׁשׁ צו
וּשְׁכַחָה, הָרִי הִיא כְּעֹמֵר שְׁיֵשׁ בּו סָאֲתִיב, (דְּבָרִים כ"ד י"ט) "כִּי
וְאֵינָה שְׁכַחָה דְּכַתִּיב עֹמֵר בְּשַׁדָּה" לְמָה כְּתִיב בְּשַׁדָּה, לְרַבּוֹת שְׁכַחַת קָמָה וּמְקִישׁ
תְּקַצּוֹר קְצִירָךְ בְּשַׁדָּה וּשְׁכַחַת עֹמֵר בְּשַׁדָּה"

שדה צופים

משנה ז

קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה וכו'.

קצירך "בשדך", ושכחת עומר "בשדה", אחד למעט עציץ אינו נקוב, ואחד לרבות שכחת קמה.

כתב הרע"ב דילפינן שכחת קמה משכחת עומר ושכחת קמה ילפינן לה דכתיב ושכחת עומר "בשדה". ופירש הפני משה (פ"ד ה"ג) שתיבת שדה מיותרת, ולומדים ממנה דגם שכחת קמה הוי שכחה, והוא הפירוש של תיבת ושכחת עומר "בשדה", כלומר גם שכחת שדה שמה שכחה.

אבל עדיין צ"ע, דהנה בירושלמי מסכת ערלה (פ"א סוף ה"ב) כתוב שבכל מקום שכתוב "שדה", ממעטים ממנו זורע בבית. ואם כן צריך פסוק ללמדנו שהזורע בבית פטור משכחה, וליכא פסוק מיותר.

והנה בתוס' אנשי שם (לעיל פ"א מ"ד) כתב: עציץ שאינו נקוב, פטור ממתנות עניים. [ומשמע מלשונו שגם מדרבנן פטור כמבואר בדרך אמונה (ציון ההלכה פ"א ממתנות עניים ס"ק קלה), ובשם המנ"ח כתב (בדרך אמונה ס"ט) שמשמע שחייב מדרבנן, עיי"ש.]

ואולי דבר זה שהזורע בבית פטור, נלמד מסברא ואין צריך פסוק מיוחד לכך. ועוד נראה שהפטור של עציץ שאינו נקוב, נלמד מאותו לימוד ומאותו טעם שבית פטור, וצ"ע.

וכתב בעל חשוקי חמד, לדון לשיטת התוס' אנשי שם, שבעל השדה פטור אפילו מדרבנן, האם הוא חייב להשאיר פאה מחמת מראית עין, כגון שדה שהניחו עפר על גבי מצעי ניילון, דהרי מבואר במסכת שבת (דף כג ע"א) אמר רבי שמעון בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו. מפני החשד שלא יהיו עוברים ושבים אומרים תבוא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו, עיי"ש. ואם כן במקרה ולא רואים שהשדה היא במצעים מנותקים,

ועיין בחשוקי חמד שהעיר, דלכאורה אם תיבת "שדך" באה למעט עציץ שאינו נקוב, מנלן ללמוד מתיבת שדך גם לרבות שכחת קמה, דאולי שדך בא למעט רק עציץ שאינו נקוב, ולא לרבות שכחת קמה.

ואולי אפשר ליישב שכתוב פעמיים "בשדך" (דברים כד יט) כי תקצור

פאה פרק ו

רלא

משנת אליעזר

רע"ב

סאתים אינו שכחה, אף **בה סאתים, אבל היא ראיה** קמה לעמר, במקום
קמה שיש זה סאתים **לעשות סאתים, אפלו היא של** שיש שכחת עמר,
אינה שכחה, ושכחת יש גם בקמה ושאין
קמה ילפיין לה מקרא, דכתיב (טז) ושכחת בעמר שכחה דיש בו סאתים אין בקמה,
ואפלו אין בה בקמה סאתים, שגשתדפו
ונעשו דקות **אבל התבואה היא ראיה לעשות סאתים** אלו היו שעורים גסים, אפלו

שדה צופים

ששכח תבואה שיש בה סאתים ג"כ אינה שכחה ואף על גב דכאן לא שייך טעמא דגדיש אפ"ה ילפי' שכחת קמה משכחת עומרים שהוקשו זה לזה בפרשה ודוקא שכל הסאתים סמוכים זה לזה דאז מצטרפין אבל אם קצרו ביניהן הוי הפסק ואין מצטרפין, וכן אם רחוקין זה מזה קצת. וי"א שגם אם מפסיק ביניהן איזה דבר בין של עני בין של בעה"ב אין מצטרפין.

את השבלים הדקות. ודוקא אם יש כבר שבלים אבל אם היא עדיין שחת אף שכבר הביאה שליש וקוצרה למאכל אדם שחייבת בשכחה מ"מ אין רואין אותה כאילו מלאה.

בריאות וארוכות כו' מלאות. דמתוך שחשבינן ל' אילו היו ארוכות ושמנות ה' בהן סאתים אינן שכחה, והטעם דכיון שהן מחוברות אף שכבר נגמר גידולן יכולות עדיין להתברך ולהתמלאות, אבל בעומר התלוש ל"ש כלל דין זה, וגם בתבואה מחוברת לא חשבינן אלא באותו המין אם ה' יכול לגדול עד שיהא בו סאתים אבל אם באותו המין לא ה' ראוי להיות סאתים אף על גב דשבלים כאלו במין אחר היו ראויין להיות סאתים לא מהני.

יחשבו שזוהי שדה החייבת בפאה ויבא לידי חשד.

וכתב שמסתבר שבאופן הנ"ל, שלא ניכר כלל שהשדה היא במצעים מנותקים, שחייב במתנות עניים מפני החשד, אך לכאורה העניים חייבים להפריש תרו"מ, מפני שמעיקר הדין השדה פטורה מפאה, וצ"ע.

אמנם לשיטת המנ"ח הנ"ל, שס"ל שגם בעציץ נקוב השדה חייבת במתנות עניים מדרבנן, נראה שהמתנות פטורים מתרו"מ, מכיון שכל החיוב של תרו"מ בעציץ שאינו נקוב הוא מדרבנן, ומדרבנן חייב במתנות ופטורים מתרו"מ. וכל מה שכ' לעיל שהמתנות חייבים בתרו"מ, היינו לשיטת התוס' אנשי שם, שאף מדרבנן השדה פטורה, ויש חיוב רק משום מראית עין.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' מתנ"ע הי"ט) קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה, אין בה סאתים רואין את השבלים הדקות כאילו הן בריאות וארוכות ואת השדופות כאילו הן מלאות, ואם היתה ראויה (להיות) הקמה אחר אומדן זה לעשות סאתים ושכחה אינה שכחה.

וביאר בדרך אמונה, קמה שיש בה סאתים. היינו בשכחת קמה

משנת אליעזר

רע"ב

היא שְׁעוּרָה דְקָה טַפַּח, רואין אותה כְּאֵילוּ היא עומר בשדה, לרבות
 כּ שֶׁל טַפַּח, מִן שַׁחַת קָמָה: טוּפַח.
 אֶפְנֹה, דְקָה מָאד, עֲנָה שֶׁל שְׁעוּרִים: מִן קַטְיִת דְק מָאד
 רואין אותה, כְּאֵילוּ היא עֲנָה, שְׁבָלוֹת וקורין לו צערבי גילצאן, וצקמה של שעורים
 מְלֵאוֹת שֶׁל שְׁעוּרִים וְאִינן שְׁכָחָה וּמִירֵי איירי שנשמדפו ונעשו דקות כטופח. ואפילו
 כְּשֶׁזָרְעָה שְׁעוּרִין (ר"ש): ואס כשנחשוב אותן גסים כשאר שעורים,
 אין בהם סאתים לא הוי שכה, ואין לפרש דשל טופח ממש יתשבו כאלו הם כשעורים הגסים, אלא
 כשעורים שנשמדפו ונעשו כטופח, דהכי אמרינן זירושלמי רואים את השדופות כאלו הן מלאות:
 עֲנָה שֶׁל שְׁעוּרִים. עֲנָה זו"ו כמו עֲנָה זו"ו כְּלוּמַר גְּרַגְרֵי שְׁעוּרִים:

שדה צופים

לסאתים, כיון דשכחת קמה ילפינן לענין
 זה משכחת עומר ובשכחת עומר הרי ב'
 עומרים אינם מצטרפים לסאתים. וכן
 מוכח מהא דתנן בסמוך מ"ח: הקמה
 מצלת את העומר ואת הקמה, ופי'
 הרמב"ם שם דמיירי כששכח ב' הקמות
 אלא דקמה אחת היתה של סאתים וע"כ
 מצלת את חברתה, ואם נימא דגם ב'
 קמות מצטרפין לסאתים, ל"ל לטעמא
 דהצלה, הלא בלא"ה תיפ"ל דאינה שכחה
 משום דהרי יש כאן סאתים. וע"כ מוכח
 דב' קמות אינם מצטרפין.

ולפ"ז יתבאר היטב הרמב"ם הנ"ל. דהנה
 השנו"א במתני' בפ"י הארוך כתב
 וז"ל: אפי' היא של טופח, פי' התבואה
 רעה שגדלה מאד בפזזור כאן מעט וכאן
 מעט ואף אם יקצור לא יהי' סאתים,
 אעפ"כ אינו שכחה, דרואין אותה וכו'.
 עכ"ל. ולפ"ז, דמיירי שהתבואה מחמת
 רעתה גדלה בפזזור והוי השתא ב' קמות,
 וגם מחמת רעתן אין בהם סאתים, ונמצא
 דהוי תרתי לגריעותא, חדא דאין בהם
 סאתים וגם הוי השתא ב' קמות, וע"ז כתב

ואת השדופות. ששדפן הקדים ונשאר
 בהן רק מעט מהזרע בתוכן.

ואם היתה ראויה כו'. ואם ה' קצת מקום
 פנוי בין השבלים יש דעות בזה אם
 חשבינן ג"כ המקום הפנוי כאילו ה' מלא,
 וי"א דכל דין זה רק בתבואה אבל בפירות
 האילן או בשומין ובצלים ל"ש כלל דין זה
 ואין משערין אותן אלא כמות שהן.

כאילו היא ענוה של שעורים. עיין הון
 עשיר שהעיר אמאי נקט התנא
 דין זה בשעורים, ולא קתני סתם היתה
 קטנה כטופח, רואים אותה כאלו היא
 גדולה, שאין סברא לחלק בין קמה לקמה.

הנה, במה שכתב הרמב"ם (שם) "ואם
 היתה ראוי' להיות קמה אחת",
 לכאורה צריך ביאור מאי כונתו.

ונראה, דהא דקמה שיש בה סאתים
 אינה שכחה, היינו דוקא
 כשהסאתים הם בקמה א', אבל אם
 הסאתים הם בשתי קמות אינם מצטרפים

פאה פרק ו

רלג

רע"ב

משנת אליעזר

<p>(ח) הקמה מצלת את העומר שלא נקצרה שלא שפחה מצלת מן השפחה את העומר שלידו ששפחה ואת</p>	<p>(ח) הקמה מצלת את העומר ואת הקמה. העומר אינו מציל לא את העומר ולא את</p>	<p>(ח) הקמה מצלת את העומר. קמה שלא שכחה שהיתה צלל עומר ששכחו, מללמ על העומר דלא הוי</p>
---	--	---

שכחה דכתיב (שס) כי עומר שסביבותיו קציר הוי שפחה ולא עמר שסביבותיו קמה שפחה אלא עמר שפחה ונאמר שפחה אחרת, העומר שלא שפחה אינו מציל, לא את העומר אחר ולא את הקמה ששפחה, אינו היא קמה שהיא מצלת את העומר,

כי מקור ושכחה עומר, עומר שסביבותיו קציר הוי שכחה, ולא עומר שסביבותיו קמה: ואת הקמה. אם שכח קמה והיו ראשי צללים שלה מחוזרים לקמה אחרת שלא שכחה, זאת הקמה שלא שכחה מללמ על הקמה השכחה המחוזרת אליה ולא הויא שכחה: העומר אינו מציל. אם היה עומר

שדה צופים

אבל אם שכח עומר או קמה בצד עומר שאינו שכוח אפילו היה בו סאתים אינו מציל אותה והרי השכוח לעניים, אין קמת חבירו מצלת על עומר שלו ואין קמת שעורים מצלת על עומר חטים עד שתהיה הקמה ממין העומר.

וביאר בדרך אמונה, בצד הקמה. ובלבד שתהא סמוכה לה ולא יהא הפסק גדול ביניהן.

שאינה שכוחה. ואפ"י קלח אחד, בין אם לא מהני בה שכחה כגון שהיא סאתים או שזכה בו או מטעם אחר ובין אם לא שכחה והוא זוכרה, ובלבד שלא יטלנה בין שכחה לזכירה אבל אם נטלה ועדיין לא נזכר חל עליה עתה שם שכחה.

אינה שכחה. דנטפלת להקמה ומיגו דהקמה אינה שכחה גם היא אינה שכחה כדיליף מקרא.

עומר שסביבותיו קציר. מדכתיב עומר בשדה ואם סביבותיו קציר נקרא שהוא בשדה אבל אם סביבותיו קמה

הרמב"ם דעל שתיהן אמרינן רואין. וזהו מה שכתב: רואין השיבלין הדקות כאילו הן בריאות וארוכות ואת השדופות כאילו הן מלאות, והיינו דמחמת שהשיבליים הן "ארוכות" ומגיעות להשבליים האחרות נעשה מחמת זה לקמה אחת. וע"ז סיים: ואם היתה ראוי להיות קמה אחת אז אומדין זה לעשות סאתים, פי' דמחמת דרואין השדופות כאילו הן "מלאות" מחמת זה גם יש בה סאתים ואינה שכחה. (תורת זרעים).

משנה ח

קמה מצלת את העומר וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים הכ"א) השוכח עומר בצד הקמה שאינה שכוחה אינה שכחה, שנאמר כי תקצור ושכחת עומר, עומר שסביבותיו קציר שכחה אבל עומר שסביבותיו קמה אינה שכחה, וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו קלח אחד הרי זו מצלת את השכוחה ויהיה מותר לקחתה,

משנת אליעזר

רע"ב

שכוח או קמה שכוחה
נלד עומר שאינו שכוח,
אין העומר שאינו
שכוח מניל לא על
העומר ולא על הקמה
השכוחה:

הַקְּמָה. אִיזוּ הִיא קְמָה שְׁהִיא
מִצְלַת אֶת הָעוֹמֵר. כֹּל שְׁאִינָה
שְׁכָחָה אֶפְלוּ קָלַח אֶחָד:

וְכֵן הַקְּמָה, כֹּל
שְׁאִינָה שְׁכָחָה אֶפְלוּ
קָלַח אֶחָד שְׁאִינָה
קְצוּר, שְׁלֹא שְׁכָחָה
וְחִזְרָה לַקְּתָהּ, הָרִי
הִיא מִצְלַת עַל הָעוֹמֵר וְהַקְּמָה הַשְּׁכֹּחִים:

שדה צופים

דנפשטה ששוב אינה שכחה אפי' חזר
ושכחה.

אפי' הי' בו סאתים. ר"ל שגם הי' בו
סאתים וגם לא שכחה מ"מ אינה
מצלת דעומר לא חשיב כולי האי שיהא
הסמוך לו נטפל אליו ולכן אינו מציל ולא
ילפי' לי' מקמה דמציל.

אין קמת חברו מציל. ואין נ"מ אם חברו
ישראל שלא שכח את הקמה או
שהוא גוי שאין נוהג בו כלל שכחה, דכאן
לא שייך לומר שנטפל להקמה כיון שאינו
שלו וכן בשני מינים.

בחשוקי חמד כתב לדון, מה הדין
בקמה מורעלת [כגון במעשה
שהיה בשני חקלאים שנפלה ביניהם
מחלוקת, קם האחד מהם והכניס בצינור
המים של שכנו מים מורעלים והשחית
לו את הפירות], האם קמה כזו מצלת את
העומר.

ומביא מה שכתב ברע"ב כאן: קמה
שלא שכחה שהיתה בצד עומר
ששכחו מצלת את העומר דלא הוי שכחה,
דכתיב כי תקצור ושכחת עומר, עומר
שסביבותיו קציר הוי שכחה, ולא עומר
שסביבותיו קמה, עכ"ל. והנה בשאלה
הנ"ל אין סביבו קציר, ואם כן לכאורה

לא נשאר בשדה רק נשאר בין קשין
שבתחתית השבלים.

בצד קמה. ודעת רוב הראשונים דדוקא
אם היא נקצרת עם הקמה וגם
דוקא אם היא סמוכה לה שאם יכפפו
ראש השבולת השכוחה תגיע לשבולת
שאינה שכוחה, ואפי' אם הוא באופן
שאם יכפפו את האינה שכוחה לא תגיע
לשכוחה ה"ז ניצל, ודוקא אם נקצר כל
סביבותיו אבל אם מצד א' לא נקצר אפי'
אין ראשה מגיע לקמה ואין נקצרת עם
הקמה ניצל. וי"א דאדרבה אם נקצר כל
סביבותיו אפי' ראשה מגיע לקמה ונקצרת
עם הקמה הוי הפסק ואינה ניצלת.

שאינה שכוחה. דהיינו שזוכרה או שאין
עליה דין שכחה כמו סאתים
וכה"ג כנ"ל.

אפי' קלח אחד. וקלח זה שניצול ממילא
מציל גם קלח שלישי שסמוך לו
וכן רביעי וכו' עד עולם כיון שכולם קמה.

והקלח הזה יכול להציל מכל צדדיו בין
עומרין בין קמה.

ה"ז מצלת את השכוחה. ואם אח"כ
שכח את האינה שכוחה ג"כ הוא
בעיא שלא איפשיטא בירו' אם דבר
הראוי להציל וחזר ושכחו אם הוי שכחה.
וספק שכחה שכחה. ודעת הגר"א נראה

פאה פרק ו

רלה

רע"ב

משנת אליעזר

(ט) עקורה. תלושה. **סָאָה תְּבוּאָה עֵקוּרָה וְסָאָה** (ט) **סָאָה** תְּבוּאָה
 ושאינה עקורה **עֵקוּרָה תְּלוּשָׁה**
 מחוברת לקרקע, אינן **שְׂאִינָה עֵקוּרָה, וְכֵן בְּאִיזוֹ, וְסָאָה** שְׂאִינָה
 מנטרפין לסאתים, ונימא דלא הוי שכחה, חלא **עֵקוּרָה וְשִׁכְח שְׁנִיָּהֶם, וְכֵן בְּאִיזוֹ, סָאָה**
 אס שכתן הוי שכחה. ודוקא בשכח שניהם, דאס
 שכח עקורה ולא שכח שאינה עקורה, היתה שאינה עקורה מזלל על העקורה שאזללה: וכן באיזו.

שדה צופים

משא"כ בקמה, ואיכא למימר מצא מין את מינו ונעור, ובטל ברוב, כשהדבר כן, ודיו לקלח שיציל את עצמו, ויש להוכיח נמי כן דאין הקמה מצלת על הקמה השכוחה, שהיא יתרה מאשר אינה שכוחה, מלישנא דמתניתין דשבלת שבקציר וראשה מגיע לקמה, דתנן בפ' ה' דנקט בשכוחה שבולת ובאינה שכוחה קמה, דהיא יתרה משבולת, אף על גב דיש לדחות ולומר דלרבותא נקט שבולת, דאע"פ שיפה כח העני בה לענין לקט דאינה אלא אחת, מ"מ הקמה מצלת עליה כשנקצרת עמה, אבל הכא ודאי דלישנא דמתניתין מוכיח דלא כהרמב"ם, ומ"ש הת"ט דנקט התנא עומר דפתח ברישא וה"ה קמה, הוא דוחק, דאדרבא ה"ל לשנות קמה דסליק מינה, דאתיא עומר מינה בק"ו. (הון עשירי).

אין זה שכחה, מאידך יתכן שדוקא קמה שיש בה חטים ושעורים של מאכל אדם מצלת, משא"כ בשאלתנו, שאמנם יש כאן קמה הצומחת, אבל אין לה פירות כי הם מורעלים, אם כן אין לזה שם של קמה, ולכן אין היא מצלת.

והנה יש כמה טעמים לומר שבענינו אין הקמה מצלת, דהנה במשנה מבואר שרק אם הקמה אינה שכוחה היא מצלת, ובענינו שאין היא עומדת להקצר לאכילה, יתכן שאין לה שם של קמה לא שכוחה. ועוד דהנה בירושלמי מבואר [וכן נפסק ברמב"ם] שרק קמה ממין העומרים מציל ולא מין אחר, ויתכן שאם הוא מורעל הוא נחשב למין אחר לענין זה דאינו מציל, מפני שאין הוא נחשב לדבר אחד עמו, ואינו נקצר עמו.

משנה ט

סאה תבואה עקורה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנות עניים ה"כ) שכח סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה אינן מצטרפים, ושניהם שכחה, וכן בשום ובבצלים ובפירות האילן אם שכח מקצתן בקרקע ומקצתן תלוש ובשניהם סאתים אינן מצטרפים אלא שניהם שכחה.

איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר, כל שאינו שכחה אפילו קלח אחד.

הרמב"ם פסק דה"ה לקמה הנצלת, דקלח אחד שאינו שכוח מצילתה, כמ"ש הת"ט, ואני בעניי לא מצאתי טעם לדבריו, ואדרבא כשנדקדק היטב לישנא דמתניתין, משמע דדוקא העומר אפילו קלח אחד מצילתו, וטעמא רבא איכא הכא משום דהורע כח העני בו,

פְּרוֹת תְּלוּשִׁין וְסָאָה מְחַבְּרִין, וְכֹן וְהַשּׁוּם, וְכֹן וְהַבְּצָלִים, אֵינְן מְצַטְרְפִין לְסַאֲתִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּשׁוּם וּבְצָלִים בִּיחַד מִיָּרִי דְאֵינְן מְצַטְרְפִין זֶה עִם זֶה, כְּגוֹן סָאָה שׁוּם עֵקוֹר וְסָאָה בְּצָלִים עֵקוֹרִים, וְכֹן שְׁנֵיהֶם מְחַבְּרִין, אֵינְן מְצַטְרְפִין אֶלָּא שְׁל עֲנִיִּים הֵם, שְׁהָרִי הוּן שְׁכָחָה, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, אֵימַתִּי אָנִי אוֹמֵר שְׂאֵינְן מְצַטְרְפִין, אִם בָּאת רְשׁוֹת הָעֲנִי בְּאֲמָצַע, אֵינְן מְצַטְרְפִין, אִם בָּאת רְשׁוֹת הָעֲנִי לְסַאֲתִים, אֵינְן מְצַטְרְפִין, אֵלָּא שְׁל עֲנִיִּים הֵם, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, אִם בָּאת רְשׁוֹת הָעֲנִי בְּאֲמָצַע, קָמָה שֶׁל זָוָס, וְסָאָה קָמָה שֶׁל צְלִיס, אֵינְן מְצַטְרְפִין לְסַאֲתִים קָמָה. אִי נָמִי סָאָה שׁוּם עֵקוֹר, וְסָאָה שׁוּם שְׂאֵינוֹ עֵקוֹר, וְכֹן סָאָה צְלִיס עֵקוֹרִים, וְסָאָה צְלִיס שְׂאֵינְן עֵקוֹרִין, אֵינְן מְצַטְרְפִין: אִם בָּאת. כְּגוֹן שֵׁשׁ דְּהִינּוּ שְׁבִין שְׁנֵי מִינִים, אוֹ בֵּין שְׁנֵי סָאִין

שדה צופים

לכאורה ה"נ דר"ל דעדיין לא עמרה רק שעקרה ולכן אם היו שתיהן עקורות היו מצטרפות אפילו לרבנן דר"ג דלעיל וכמו קמה דמצטרפת [ובתוס' דב"מ (צ"א ב') ד"ה שור איתא דתלושים חשובים כאגודה אחת ומחובר כל קלח וקלח חשוב בפ"ע ע"ש וא"כ בנידן שלפנינו הוה ק"ו מקמה] אולם הר"ש הביא מירושלמי דאתי כר"ג וא"כ הוי מחלוקת ואח"כ סתם והרמב"ם פסק כרבנן. (רש"ש).

השום והבצלים.

כתב הרמב"ם ז"ל כשישכח מקצתם בארץ ומקצתם בתלוש, והמחובר משניהם, אינם מצטרפין עכ"ל. ולפי זה תרתי אשמועינן, חדא דדין ירק שוה לתבואה ואילן, ועוד דאין שני מיני ירק אפילו כאלו הדומים זה לזה, מצטרפין, וכ"ש הבלתי דומים, וה"ט דלא קתני וכן השום כמו באילן. (הון עשיר).

ובדרך אמונה מבאר, וסאה שאינה עקורה. ואפ"י קשרן יחד ועשה מהן עומר א' אין מצטרפין כיון שזה תלוש וזה מחובר עדיין, וכ"ש אם רק נוגעות או סמוכות זה לזה.

וכן בשום ובבצלים. שגם בהן נוהג שכחה כנ"ל פ"ב ה"ב גם שם הדין כנ"ל וכן סאתים קמה חציה שום וחציה בצלים, וכן כל שני מינים אין מצטרפין לסאתים ואף על פי ששניהן מחוברין לקרקע וסמוכין, ובזה אין נ"מ לכו"ע איזה שכח תחלה דהא אין קמה מצלת על שאינה מינ.

אלא שניהם שכחה. ודוקא אם שכח את שניהם אבל אם לא שכח את הקמה מצלת על התלוש כדבסמוך הכ"א. וי"א דאפ"י אם אח"כ שכח גם את הקמה כיון שמתחלה לא שכחה והצילה את העומר הו"ל שניהן כמו דבר אחד ומצטרפין להיות נחשב כסאתים ושוב אינן שכחה כלל.

פאה פרק ו

רלו

משנת אליעזר

רע"ב

לקט זין סאה לסאה, **הַעֲנִי בְּאֲמִצֵּעַ, אֵינֶן מִצְטַרְפִּין,** נִמְצָא לְקֵט אֵינֶן
 וכן זכרס יש פרט **וְאֵם לָאוּ, הֲרֵי אֵלֹו מִצְטַרְפִּין:** מִצְטַרְפִּין, וְהֵנִי
 זין סאה לסאה, אכל **שְׂכָחָה, וְאֵם לָאוּ,** שְׂכָחָה, וְאֵם לָאוּ,
 נפירות האילן לא משכמת רשות עני באמצע, **הֲרֵי אֵלֹו מִצְטַרְפִּין וְלֹא הֵנִי שְׂכָחָה, וְכֵן**
 דאין לקט ופרט באילן, ואין הלכה כרבי יוסי: **בְּכֶרֶם אִם יֵשׁ פֶּרֶט בֵּינֵהֶם לֹא הֵנִי שְׂכָחָה:**

שדה צופים

מינים לבד נמי מברך בורא נפשות רבות,
 ואפילו להחולקין עליו, מכל מקום כאן
 שאכל כזית בין הכל, שפיר מברך בורא
 נפשות רבות, עיי"ש.

דרך בני אדם להשתמש במאכל,
 בצלים יותר מבשום, מש"ה קתני
 להו בלשון רבים משא"כ בשום. (שם).

ודנו הפוסקים מה הדין בענייננו שאכל
 חצי זית מזונות, וחצי זית משבעת
 המינים, האם מצטרפים לבורא נפשות
 או לברכה אחת מעין שלש. דעת הקצור
 שו"ע (סימן נא ס"ד) והבן איש חי (מסעי
 ס"ה) שמברך בורא נפשות, מאידך הגרש"ז
 אויערבך זצ"ל (עין קובץ מוריה ניסן תשנ"ב
 עמ' צב) אמר דלכאורה יש לעיין בדברי
 הקצשו"ע הנ"ל באכל חצי כזית כיסנין
 וחצי זית מפירות מז' המינים, דסוף
 סוף הוא חייב בברכה מעין שלוש, אלא
 דאנחנו לא יודעים איך להתחיל ואיך
 לסיים, אם כן איך נפטור אותו בברכת
 בורא נפשות. ולכן דעת הגרש"ז דיש
 לברך ברכה מעין שלוש, ובתחילה יאמר
 על המחיה ועל הכלכלה על העץ ועל
 פרי וכו'. [והוסיף שם הגר"י נויברט
 שליט"א, דאם אכל חצי זית מזונות
 וחצי זית תמרים, יוכל לפתוח רק בעל
 המחיה, מפני שגם תמרים זיין, עיי"ש].
 וכן משמע מדברי שו"ע הרב (בסדר ברכת
 הנהנין פ"ה ס"ז) שכתב שאם אכל כחצי זית
 פת וכחצי זית משבעת המינים, מברך
 לאחריהם מעין שלש, ולכאורה ה"ה
 בענייננו.

ר' יוסי אומר אם באת רשות לעני
 באמצע אין מצטרפין, ואם לאו הרי
 אלו מצטרפין.

פירש הרע"ב: השום והבצלים, סאה
 קמה של שום, וסאה קמה של
 בצלים, אין מצטרפין לסאתיים קמה,
 אי נמי סאה של שום עקור, וסאה שום
 שאינו עקור, וכן סאה בצלים עקורים
 וסאה בצלים שאינם עקורים אינם
 מצטרפים.

וראה בחשוקי חמד שדן בדבר השאלה:
 אדם שאכל חצי זית מזונות וחצי
 זית ענבים, האם מצטרפים לברכה אחת
 מעין שלש.

והביא מדברי המשנ"ב (סימן רי סק"א): כל
 האוכלין מצטרפין לכזית לברך
 עליהן ברכה אחרונה הראויה לה. אכל
 חצי זית משבעת המינים וחצי זית אחר
 מברך אחריהן בורא נ"ר, וה"ה כשאכל
 חצי זית פת וחצי זית מדבר שמברכין
 בנ"ר מברך בנ"ר. ובטעם הדבר ששני
 המאכלים מצטרפים לבורא נפשות, כתב
 בשער הציון (סק"ב) וז"ל: ספק שמא
 קיימא לן כר"י דאפילו בפחות מכזית מז'

משנת אליעזר

רע"ב

(י) תְּבוּאָה שְׁנֵתָנָה לְשַׁחַת מִזְמַנָּת לְקַצֵּר בְּעוֹדָה לְחָהּ. לְהַאֲכִילָה לְבִהמָה, אוּ לְאַלְמָה שְׁקוֹצֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְקַשֵּׁר בָּהּ חֲבֵלוֹת אַחֲרוֹת, וְכֵן בְּאַגְדֵי הַשּׁוּם שְׁלֶקְטָן לְאַגּוֹד בָּהֶם אַגְדוֹת שׁוּמִים אַחֲרֵיהֶם, וְכִינּוּן שְׁכָל אֱלוֹ אֵין עוֹמְדִים לְמַאֲכַל אֲדָם, וְאַגְדוֹת הַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים שֶׁדִּרְכָן לְאַגּוֹד אַגְדוֹת קֶטְנוֹת וְאַחַר כֵּךְ מְצַרְפֵּן לְאַגְדוֹת גְּדוּלוֹת, הַקֶּטְנוֹת אֵין לְהֵן

(י) תְּבוּאָה שְׁנֵתָנָה לְשַׁחַת אוּ לְקַצֵּר זְעוּדָה לְמַה לְהַאֲכִיל לְבִהמָה: לְאִלּוּמָה. לְקַצֵּר כְּדֵי לְאֶסְרוֹ זֶה עוֹמְרִים אַחֲרֵיהֶם, כְּמוֹ מַלְמִים אֱלוּמִים (בְּרַשָׁאִית לו'): אַגְדֵי הַשּׁוּם. שׁוּמִין שְׁלֶקְטָן כְּדֵי לְאֶגּוֹד זֶה שׁוּמִים אַחֲרֵיהֶם: וְאַגְדוֹת הַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים. אִסְ שְׁכָמָן

שדה צופים

שכחה ס"י ס"ק כב) שכתב שפשוט שאף לפי הפירוש השני אין בצל ושום מצטרפין, ועיי"ש מה שביאר מדוע הפירוש השני לא פירש כפירוש הראשון.

אולם למעשה יש לדחות את הדמיון מפאה לברכות מכל וכל, דלגבי שכחה יש צד דמיון לשומים ובצלים דשניהם נקצרים לגורן והם מתנות עניים שהקב"ה צוה לפרנסתם, ויש צד לומר שהם מצטרפים כי הבצלים והשומים יש בהם ענין אחד. וכן יש גם צד לומר שהם ב' ענינים כי עושים מהם ב' גרנות, ואין קשר ביניהם ואינם מצטרפים. משא"כ לגבי ברכה, הספק הוא אם שני סוגי ברכות על שתי הנאות שונות מצטרפים, דסוף סוף הוא אכל ונהנה בכזית, ונתחייב בברכה, והשאלה היא איזה נוסח יברך.

משנה י

תבואה שנתנה לשחת וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנ"ע ה"ט) תבואה שקצרה עד שלא נגמרה להאכילה לבהמה, וכן אם קצרה אגודות

שוב מביא מדברי הרע"ב הנ"ל, וכותב: ויש לעיין מה סוברת השיטה השניה, ביחס למקרה הראשון של סאה שומים וסאה בצלים, האם מצטרפים לסאתיים קמה, והנה אם נדון לומר דשום ובצלים מצטרפים לסאתיים [ולכן אין זה שכחה], אולי יש מקום ללמוד שגם בשאלתנו יצטרפו חצי הזית מזונות עם חצי זית של ענבים, ואע"פ שהם ב' מיני ברכות בכל זאת יש בהם ענין משותף, והוא הברכה אחת מעין שלש. ואם נאמר דשומים ובצלים אינם מצטרפים, כיון שעושים גורן מיוחד משומים וגורן מיוחד מבצלים, וגם סדרי הקצירה שונים זה מזה, אולי גם לגבי ברכה אחת מעין שלש אינם מצטרפים המזונות עם הענבים, כיון דמזונות באים להשביע וענבים הם סוג הנאה אחר, ומשמשים לפרפרת שאוכלים אותם לקנוח סעודה ואין במזונות כזית ואין בענבים כזית לא מצטרפים.

ואם סברא זו נכונה, הרי שיש להוכיח שאין המינים מצטרפים, שהרי כן פסק הרמב"ם (פ"ה ממתנות עניים ה"כ) לענין שום ובצל, ועיין בפאת השלחן (הלכות

פאה פרק ו

רלט

רע"ב

משנת אליעזר

אין שכחה דרך שומין ובלים שעושין מהן אגודות קטנות וחורים ולאגדים צחמש או שש מאלו הקטנות לאגודה אחת ועל אותן הקטנות קאמר ללא הוי שכחה משום דהוי כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה

לָהֵן שִׁכְחָה. וְכֹל הַטְּמוּנִים בְּהֵם גְּמַר מְלֶאכֶת עֲמוּר כְּפֶרֶק ה' מְשֻׁנָּה ח' וְכֹל הַטְּמוּנִים בְּאֶרֶץ, כְּגוֹן הַלּוּף וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, אֵין בְּאֶרֶץ, כְּגוֹן הַלּוּף וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר אֵין

דאמרינן לעיל בסוף פרק גדיש, ללא הוי שכחה: הלוף. רמב"ם אמר שהוא מין ממיני הצללים: רבי יהודה אומר אין להם שכחה. לכל הטמונים דכמינן שדך, מה שדך צגלוי פרט לטמונן:

שדה צופים

והירקות. ועי' בבה"ל דזה דוקא קודם שנגמרה אבל בתבואה גמורה לא מהני מחשבתי ליתנה לבהמה או לשאר דברים לפוטרה משכחה.

עד שלא נגמרה. משמע דגם לפ"ד הרמב"ם דוקא עד שלא נגמרה אבל אם קצרה משנגמרה לא מהני מה שדעתו להאכילה לבהמה [אם עשאה עמרים] דבטלה דעתו וצ"ע.

להאכילה לבהמה. אפי' אם עדיין לא האכילה ואפי' אם לא נזרעה מתחלה ע"ד כן רק עתה קוצרה ע"ד כן.

ולא עשאה עמרים. משמע שיש שיעור כמה גודל העמרים שיהא נקרא עליהן שם עומר ונראה דשיעורו הוא כפי רגילות רוב בני"א לעשות עמרים ואם הם קטנים מרגילות בני"א לעשות עמרים אין עליהן שם עמרים ופטורין וכ"ז לפ"ד הרמב"ם כנ"ל, ולשאר הראשונים אין פטור אלא דוקא כשעדיין עתיד לעשות מהן עמרים גדולים אח"כ והטעם משום שאינן גמר מלאכה עדיין וכדלקמן ה"ב, וכן להיפך כשעושה עמרים גדולים ועתיד לחלקן אח"כ לעמרים קטנים ג"כ פטורין מה"ט.

קטנות ולא עשאה עמרים, וכן השומים והבצלים שתלשן אגודות קטנות להמכר לשוק ולא עשאן עמרים להעמיד מהן גורן אין להם שכחה.

ובדרך אמונה כתב: דעת הרמב"ם דכל מה שאין עושין ממנו עמרים אין בו שכחת עמרים [ודין זה דוקא בשכחת תבואה אבל בשכחת אילנות ל"ש זה כלל כדלקמן ה"טו דשם לא כתיב עמרים]. אבל שאר הראשונים חולקים ע"ז וכתבו טעמים אחרים בהני למה אין נוהג בהן שכחה.

שקצרה עד שלא נגמרה. אפי' הביאה שליש שאילו ה' קוצרה לאדם ה' חייב כנ"ל פ"ב ה"ז אבל אם קצרה לבהמה אינה חייבת, ולפ"ד הרמב"ם הטעם משום שאין עושין לבהמה עמרים וכנ"ל ואפי' עשאה עמרים פטורה כיון שאין דרך לעשות לבהמה עמרים ולפ"ד שאר הראשונים נראה דהטעם משום דאין שכחה נוהגת אלא באוכל אדם וכנ"ל סק"א וכיון שנותנה לבהמה אינה מאכל אדם, וכן אם קצר תבואה לקשור בה שאר העמרים וכן ירקות כיון שאינו לאכילה אין לו שכחה לאותן התבואה

לָהֶם שְׂכָחָה, דְּכָתִיב וַחֲכָמִים אֲמָרִים, יֵשׁ לָהֶם שְׂכָחָה. וַחֲכָמִים אֲמָרִים, וַחֲכָמִים אֲמָרִים יֵשׁ
 (שם) "שְׂדָךְ" מֵה יֵשׁ לָהֶם שְׂכָחָה:
 שְׂדָךְ בְּגִלּוֹי, אִף כָּל בְּגִלּוֹי, פֶּרֶט לְטָמוֹן, וַחֲכָמִים אֲמָרִים, יֵשׁ
 לָהֶם שְׂכָחָה, מִדִּישׁ שְׁנֵי כְּתוּבִים, "שְׂדָךְ" וְ"קִצִּירְךָ" שְׁשֵׁנִיהֶם מְשַׁמֵּעַ בְּגִלּוֹי, וְאִין
 מַעוֹט אַחַר מַעוֹט אֲלֵא לְרַבּוֹת, וּמְרַבֵּינָן מַעוֹט, פִּירוּשׁ שְׁטָמוֹן בְּאֶרֶץ תַּחַת הַקְּרָקַע:
 קִצִּירְךָ דַּמְשַׁמֵּעַ נִמִּי גִלּוֹי הוּא מִיַּעוֹט אַחַר מִיַּעוֹט, וְאִין מִיַּעוֹט אַחַר מִיַּעוֹט אֲלֵא לְרַבּוֹת, וּמְרַבֵּינָן
 אֵת הַטָּמוֹן. וּפִירוּשׁ טָמוֹן, דְּזַר שְׁהַגְּחַל מִמֶּנּוּ הוּא טָמוֹן תַּחַת הַקְּרָקַע כְּמוֹ הַכָּנוּן וְהַצֵּל וְהַשּׁוֹס
 וְהַלְפַת וְכוּיֹא זֵנָה, וְאִין הַלְכָה כְּרַזֵּי יְהוּדָה:

שדה צופים

כתב המלאכת שלמה שתבואה שנינתת לשחת אין לה שכחה, לפי שאינה לאכילת אדם ואינה באה ליד עימור.

וראה בחשוקי חמד שדן בדבר השאלה, אדם הקוצר תבואתו כדי להשליכה לים, הסיבה לכך היא, כי יש בשוק שפע תבואה, וכדי לשמור על רמת המחירים, זורקים חלק גדול מהתבואה לים, ואז אין כל כך שפע בשוק, והמחירים נשארים ולא מאבדים לגמרי את ערכם. ונשאלת השאלה, האם יש שכחה באותם עומרים שבעל הבית הקוצר שכחם, והעני האוכלם פטור מלעשר, או דילמא אין בזה שכחה, כי בעל השדה לא קצרם לעצמו, ולכן אע"פ שלא אכפת לו אם מישוהו יטול את אותם עומרים, אבל אין בזה מצות שכחה וחייבים במעשר.

ובריש דבריו הוא כותב, כי בעצם הדבר שהוא קוצר את התבואה כדי להשליכה לים, אין איסור של בל תשחית, מפני שעושה כן לתועלת, וכעין זה מצינו בתענית (דף כ ע"ב) שרב הונא השליך אוכל לים, ולא חילקם לעניים, כדי שלא להכשילם לעתיד, עיי"ש. ומעתה יש לדון האם חייב בשכחה או לא.

שתלשן אגודות קטנות. בין שהן אגודות קטנות מחוברות מטבען דרך גדילתן כדרך השומין שגדלים הרבה יחד ובין שהוא עשה מהן אח"כ אגודות קטנות כיון שאינן עמרים גדולים כדרך שרגילין לעשות אין זה עמרים ואין בזה שכחה לפ"ד הרמב"ם ולשאר הראשונים מיירי כנ"ל שעדיין עתיד לעשות מהן אגודות גדולות.

להעמיד מהן גורן. דבעי ג"כ שיפנה אותן למקום שיהא גמר מלאכה כדלקמן הי"ב.

איתא בתוספתא המעמר מפני הדליקה ומפני אמת המים [שרואה שבאה על הקציר לשרוף או לשטוף וממהר לעמר ולסלקן מכאן] אין לו שכחה מפני שעתידי לאבדן, ופי' המנחת ביכורים, דכיון דמה ששכח בשדה לאיבוד קאי לא שייך ע"ז לא תשוב לקחתו.

לשחת.

לשון השחתה, שנקרא משחית, במה שמאכיל מאכל הראוי להיות לאדם, לבהמה. (הון עשיר).

שדה צופים

שנשאר בשדה עדיין אינו הפקר וחייב בתרומות ומעשרות.

וכל הטמונין בארץ וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנ"ע ה"ח) הלוי והשום והבצלים וכיוצא בה אף על פי שהן טמונין בארץ יש להן שכחה.

וביאר בדרך אמונה, אף על פי שהן טמונין בארץ. כי מינין אלו כשגדלין כל הקלח שלהן טמון בארץ, ואין נראין מבחוץ כלל, ואפי' כל השדה היתה מכוסה ואין נראה מבחוץ כלל.

יש להן שכחה. ואין זה נקרא שכחה מחמת דבר אחר כמו חיפיהו בקש דשאני הכא כיון שיודע שמינין אלו דרכן להיות טמונין בארץ מחפש היטב ואם שכחו אין זה מחמת שטמון רק מחמת ששכחו ואפי' אם קצתן היו מעל האדמה כגון שיצאו מהן עלין מעל האדמה וקצתן נשארו כולן תחת האדמה ושכחן כיון שדרכן להטמינן תחת האדמה לא משום כך הי' השכחה ולכן הוי שכחה וכו"ל ה"א לענין שכחת עומרים, וכן אם כבר תלשו את הבצלים והלוי וחזרו וטמנום באדמה שישתמרו אפי' טמן עומרים ואח"כ מפנה אותן ושכח א' מהן ה"ז שכחה.

הלוי.

מין ממיני הבצלים הוא, ואפילו הכי לא הזכירו בתר והשום, שלא להפסיק בינו לבצלים, כי כן דרכו לשנותם יחד. א"נ אפשר דכל אחד משלש מינים אלו, אין הטמנתם בארץ שוה לחבירו, ויהיו

ולפי"ד המלאכת שלמה, יתכן דה"ה בשאלתנו שהתבואה הנקצרת לצורך השלכה לים, אינה באה לידי עימור, וממילא אין בה שכחה.

אך יש לשאול על זה, דהרי בין כך דעתו של בעל השדה לזרקו לים, ולכאורה התבואה הפקר, ואם כן תהיה פטורה מהמעשר מטעם הפקר, אע"פ שאינה שכחה.

ויש לומר דאע"פ שהבעלים משליך את התבואה לים, אין לתבואה דין של הפקר, וכל זמן שלא השליכם, הם ברשותו. וטעם הדבר מבואר בבית הלוי (ח"א סימן כד) שכל דבר שיש לו רצון ותכלית באיבודו, לא נעשה הפקר, וקודם שנעשה רצונו, הוא עדיין שלו, עיי"ש שמיישב ביסוד זה כמה סוגיות. והוא הדין בעניננו, שיש לבעל התבואה תכלית באיבוד התבואה שלא ירד השער. וכל זמן שלא אבדו, התבואה ברשותו. ומכיון שהוא מקפיד שלא יקחו את התבואה אין זה הפקר.

וכעין זה מביא בשם חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל בדבר מה שנשאל על מה שנהוג כיום, באולמות חתונות, שהמנות הנשארות על גבי השלחנות לאחר שנסתיימה השמחה מושלכות לאשפה, האם מותר לקחת את המנות הללו לעצמו כי הרי בלאו הכי הם משולכות לאשפה ואולי זה כבר כעת הפקר. והשיב: כל עוד המנות נמצאות על השלחן הרי הם שייכים לבעלים ואי אפשר לקחת אותם בלי רשותו, אבל לאחר שהושלך לאשפה מותר ליטלם דהוי הפקר. לפי זה גם בעניננו מה

משנת אליעזר

רע"ב

(יא) הקוצר בלילה, וכן והמעמר בלילה והסומא בין ביום ובין בלילה, אף על פי שאינו רואה, יש להם שכחה, ולא הוי פשוט מחמת דבר אחר דאמרינן לעיל (פרק ה' משנה ד) דלא הוי שכחה, דיודע שחשכה וממשש היטב והנשאר שכח לחפש, ואם היה מתפנן לטול

שדה צופים

שהלילה גרמה לו דכיון שיודע שהוא לילה וחושך בודק היטב ואם שכח אין זה משום הלילה רק מחמת שכחתו והוי שכחה וזה הטעם ג"כ בסומא ששכח.

שנויים בסדר לא זו אף זו, או לר' יהודה הסמוך להם, או לרבנן דהלכתא כותיהו, והבקי בעבודת הארץ יעייין. (הון עשיר).

משנה יא

הקוצר בלילה והמעמר והסומא וכו'.

ואם ה' הסומא או הקוצר בלילה כו'. משמע דפקח ביום אף על פי שמתכוין לטול רק את הגסין ושכח א' מהגסין הוי שכחה דכיון שרואה אין דרכו לטעות בין גסין לדקין ולא משום זה שכחו והוי שכחה אבל אם הוא סומא או לילה אמרי' דכיון שחיפש רק גסין ולא דקין בודאי מה ששכח א' מהגסין משום שטעה וסבר שהוא דק ולכן אינו שכחה וכ"ש שהדקין אינן שכחה שהרי לא שכחו כלל, אבל דעת שאר הראשונים דאפי' כל אדם שרוצה לקצור רק גסין ושכח א' מהגסין אינו שכחה דכיון שחיפש רק מין א' תלינן דטעה וסבר שהוא דק ולכן השאירו. וי"א דגם בפעם השני' כשבא ללקט הדקין ושוב שכח את הגס הזה או אפי' שכח דק שוב אינו שכחה דכיון דמחפש מין מיוחד אמרי' דטעה וסבר שזה אינו המין שמחפש עתה וי"א דדק ששכח אח"כ הוי שכחה. ויש חולקין ע"ז וס"ל דבכל הני גווני הוי שכחה ורק כשמחפש אחר הגסין אז לדקין שלא חיפש אותן כלל אינו שכחה מה

עייין בהון עשיר, דמן הראוי היה לשנות הקוצר והמעמר בלילה, והסומא. אלא משם דאיכא למטעי ולומר דסומא דווקא ביום, שנה לילה אחר הקוצר וסמך המעמר לסומא, לגלות דסומא כמעמר, דאפילו בלילה, דבשביל היום לא אצטרך למתני.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנ"ע ה"ח) הקוצר בלילה ושכח קמה או שעמר בלילה ושכח עומר וכן הסומא ששכח יש להן שכחה, ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין לטול את הגס אין לו שכחה, וכל האומר הריני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל.

וביאר בדרך אמונה, הקוצר בלילה. בחושך ושכח לקצור קצת לא אמרי' דהוי שכחה מחמת דבר אחר

פאה פרק ו

רמג

משנת אליעזר

רע"ב

רק את הגס הגס,
העביו, ולהשאיר
את הדקין, אין לו
שכחה, אפלו הגסין,
מכין שיחזור משום
הדקין שנו"א ועיין

הגס, אין לו שכחה. אם אמר,
הרי אני קוצר על מנת מה
שאני שוכח אני אמר, יש לו
שכחה:

לימוד הגס הגס. כיון
דמתכין ליטול הגסין
אפילו דקין אין להם
שכחה: על מנת מה
שאני שוכח אני
נומ"א יש לו שכחה.

דמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל: מלא"ש שמגיה כן ברע"ב. אם אמר הרי אני
קוצר על מנת מה שאני שוכח אני
אמל, יש לו שכחה דהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל:

שדה צופים

המקדש דוד (שכחה סימן ד) הביא דברי
התי"ט (לעיל מ"ד) דשכחה ע"י
סיבה אינה שכחה, והנה במתני' כאן
הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש לו
שכחה, ואם היה מתכין ליטול הגס
הגס אינו שכחה כו', כתב השנו"א כיון
דמטרדתו ליטול הגס שכח הדקין הוי
שכחה באונס ואינו שכחה וכמו עמדו
עניים בפניו ע"ש.

שהשארין שהרי ככוונה השארין אבל אם
שכח מהגסין הוי שכחה לעולם.
שכל המתנה כו'. והתורה אמרה לא
תשוב לקחתו מיד שהלכת ממנה.
ואין זה תנאי ממש שהרי עם מי מתנה
אלא הכונה כמו שא"א לעשות תנאי
לעקור ד"ת כן אינו יכול לומר כאן שאינו
רוצה שיהא שכחה עד שיבדוק.

והנה בסוטה (מ"ה א) אמרינן בשדך
פרט לשצפו עומרים לתוך שדה
של חברו, וכתב רש"י ז"ל שנשבה הרוח
והרימה את העומרין מן הארץ והציפתן
לתוך שדה של חבירו ושכחן כסבור
שאינן שלו, נפקא מבשדך ולא בשדה
חברך דלא הוי שכחה ע"ש.

ובביאור ההלכה שם, מביא מה ששינונו
בתוספתא פ"ג מעשה בחסיד
א' ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו
צא והקרב עלי פר לעולה ופר לשלמים
א"ל אבא מה ראית לשמוח בשמחת מצוה
זו יותר מכל מצות שבתורה א"ל כל
מצות שבתורה נתן לנו המקום לדעתנו
זו שלא לדעתנו שאילו עשינוהו ברצון
לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו
עוד שנינו שם הרי הוא אומר כי תקצור
עומר בשדה ושכחת וגו' למען יברכך ה'
אלקיך בכל מעשה ידיך קבע לו הכתוב
ברכה והלא דברים ק"ו מה אדם שלא
נתכין לזכות וזכה מעלין עליו כאילו זכה
המתכין לזכות וזכה עאכ"ו.

ויש לעיין הא הוי שכחה ע"י אונס כיון
דקסבור שאינן שלו ולמה לי קרא
משום דבשדך ולא בשדך חברך, והנה י"ל
דזה לא מקרי אונס דרק אם איזה מעשה
גורם השכחה אבל אם המקום או הזמן
גורם השכחה לא איכפת לן, וכמו מעמר
בלילה דאע"ג דהלילה גרמה שישכח אין
זה אונס, דשכחה נוהגת בכל המקומות
ובכל הזמנים אף שנוח שם לישכח, אבל

❧ שדה צופים ❧

וזה דוקא בזוכר את העליון או את הקש שחיפיהו ובוזה ליכא פלוגתא כלל, אבל אם העליון או הקש שחיפיהו בו גם כן שכח אם כן אי אפשר לומר שהשכחה היתה מפני שהוא טמון ולא הוי אונס, ואז תלוי רק אי בטמון איכא שכחה, ובוזה פליגי ת"ק ור"ש.

והנה יש להוכיח דההיא דחיפיהו בקש דאינו שכחה אינו משום טמון דהנה בירושלמי (פאה פ"ה ה"ו) איבעי לן היה כולו מחופה אי הוי שכחה, ופשטינן מההיא דהמעמר בלילה וסומא שעומר שהוא כולו מחופה ויש לו שכחה ע"ש, והנה (בפאה פ"ו מ"י) אמרינן כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ר' יהודה אומר אין להם שכחה, וחכ"א יש להם שכחה ע"ש, וטעמו דר"י הוא משום טמון, אלמא דמאן דס"ל טמון אינו שכחה אף כולן טמונין כן, ועל כרחק האי דחיפיהו בקש אינו משום טמון ואתיא כרבנן.

בחשוקי חמד דן ע"ד שאלה: זקן השוכח כל מיני דברים בגלל מחלת השכחה שלו, לדוגמא הוא לא זוכר אם התפלל או לא, הוא שוכח היכן הניח את המפתח וכדומה. והנה הוא קצר את שדהו ושכח עומר בשדה, האם אסור לו לשוב לקחתו.

וכותב: מסתבר שאין זו שכחה שעליו דברה התורה, כי ישנה סיבה לשכחתו, והרי זה דומה למבואר לעיל (פ"ה מ"ז) עמדו עניים בפניו או שחיפיהו בקש הרי זה אינו שכחה, וביאר התפארת ישראל דכל שכחה שלא מחמת עצמו

אם איזה מעשה גרמה כגון טרדתו או שעמדו עניים בפניו מקרי אונס.

עוד כתב שם: הנה כתב הר"ש ז"ל (פאה פ"ז מ"ב) על ההיא דזית שנמצא עומד בין ג' שורות של ב' מלבנים ושכחו אינו שכחה, דלא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכסות את הזית הוי כחיפיהו בקש או עמדו עניים בפניו ע"ש, וי"ל הטעם דלא הוי כחפיהו בקש כו' כיון דהמקום גורם השכחה בלא שום מעשה לא איכפת לן, משא"כ חיפיהו בקש או עמדו עניים בפניו, אך הרמב"ם ז"ל בפה"מ ובפסקיו (פ"ה ממתנות עניים הכ"ה) כתב בזית הנמצא בין ג' שורות כו' הטעם דאינו שכחה הוא משום דהאילנות הסתירוהו, וע"כ אין הטעם משום טמון דהרמב"ם ז"ל פסק ברפ"ה דטמון הוי שכחה, והטעם משום דהוי שכחה ע"י אונס, ואף על גב דהתם המקום גרמה השכחה בלא שום מעשה, וע"כ ס"ל להרמב"ם ז"ל דאף כה"ג חשיב שכחה ע"י אונס.

והנה זהו נמי טעמו של הרמב"ם ז"ל שפסק (בפ"ה ממתנ"ע ה"ד) כהירושלמי בנתן עומר ע"ג עומר דאין התחתון שכחה, דהוא דוקא בזכר את העליון, וכן שם ה"ג בחיפיהו בקש כתב דדוקא בזוכר את הקש, והראב"ד ז"ל השיג שם וכתב דדברי הירושלמי הוא רק לר"ש דטמון אינו שכחה וכל שזוכר את העליון חשוב טמון, וכתב הכ"מ דהרמב"ם ז"ל ס"ל דדברי הירושלמי הוא אליבא דת"ק ע"ש, והטעם הוא משום דהוי שכחה ע"י סיבה מפני שהיה טמון,

שדה צופים

בר דעת, ובאותו זמן יכל לבדוק יותר טוב, ואם לא עשה כן הוי שכחה. משא"כ בעניינינו, שאדם זה בשעה ששכת, הוא לא שכח בדעת צלולה, והשכחה נבעה ממחלה ומחוסר דעה, ובשעה זו לא יכול לבדוק טוב יותר, ואם כן אולי לא הוי שכחה, כי השכחה הוי מחמת דבר אחר, ולא אכפת לי שיוכל להעמיד שומר מראש.

עוד יתכן לומר שהוי שכחה, מפני שסוף סוף הוא שכח בלי שדבר חיצוני הפריע לו, ודוקא כשחפזוהו קש או עניינים, שהיה כאן דבר חיצוני שהסתיר את התבואה, וכן סומא ולילה שיש כאן דבר מוחשי שמפריע לראות, היה מקום לדון שלא הוי שכחה, אבל כששכח מפני שטבעו לשכוח, הוי שכחה, וכי נאמר שאדם שלא זקן ולא חולה, אבל הוא מפוזר מאוד, שהשכחה שלו לא הוי שכחה, וסיים דלמעשה צ"ע.

ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה.

כתב השנו"א משום דהוי שכחה ע"י אונס דמטרדתו ליטול הגס שכח הדקין, ובירושלמי (ספ"ז) כתב הפ"מ הטעם דמתכוין ליטול הגס אף הדקין אינו שכחה משום דזה דלא נטלן אינו משום שכחה רק שרוצה ליטול תחילה הגסין ע"ש, אך לפי זה אינו ענין להיאי דלעיל דהמעמר בלילה וסומא שעומר דאף בכל אדם כן.

אך הרמב"ם ז"ל (בפ"ה ממתנ"ע ה"ח) כתב ואם היה הסומא או הקוצר בלילה

אינו שכחה, ולכאורה ה"ה בעניינינו שלא שכח מסיבה טבעית, אלא מחמת מחלה, ואם כן הוי כשכח מחמת דבר אחר ואינו שכחה.

שוב מביא מהמשנה כאן, הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה, והקשה התפארת ישראל (ס"ק מט) דמסתבר דהשכיכה גרמה לו שלא ראה הדקין ושכחן, והו"ל כשכח מחמת דבר אחר כמו בחפזוהו בקש, ואם כן מדוע הוי שכחה, ותירץ דשאני התם דלא הו"ל למיסק אדעתיה לחפש תחת הקש, משא"כ הכא, מדידע שחשיבה הוא, בוודאי ימשש היטב, ומה שנשאר שכח מלחפש, וכשכחה מצד עצמו דמי, יעו"ש.

ויש לדון לאיזה משנה יש לדמות שאלה הנ"ל, דיתכן שדומה לסומא וקוצר בלילה דהוי שכחה, מפני שלאדם זה יש שעות שהוא זוכר בהם, והוא יודע שלעתים קרובות הוא שוכח דברים, אם כן אם היה רוצה להיות אחראי למעשה ולקחת את כל התבואה ולא לשכוח, היה עליו להעמיד אדם שיבדוק אחריו לראות אם הוא שוכח או לא, וכמו סומא, שמוטל עליו לבדוק היטב אם שכח או לא, בגלל שהוא מודע לעובדא שהוא סומא, ומזה שלא העמיד אדם לבדוק אחריו, ש"מ דניחא ליה שבמה שהוא יזכור בעצמו, ולא אכפת ליה ששוכח יותר מהרגיל, והוא חושב בלבו שע"י השכחה, יברכהו השי"ת בכל טוב.

מאיך יתכן לומר שאזלינן לפי שעת השכחה, שדוקא סומא שהוא בר דעת לגמרי, ואף בשעה ששכח היה

❧ שדה צופים ❧

תנן אם בלא ויו, דמשמע דזה הוא ענין בפני עצמו, אבל מ"מ עדיין קשה דואם מתכוונים ה"לל, שהרי קוצר בלילה וסומא שני בני אדם הם, ועוד יש להם שכחה ה"לל כדתנן ברישא, אלא ודאי צריכים אנו לומר, דאע"ג דבאמרו ואם מתכוין, נראה דארישא קאי, על כי מסתמא אנשים כאלו הנזכרים ברישא הם הם המתכוונים לזה מחסרון אורה, מ"מ ה"ה לכל אדם, מדקתני מתכוין ואין לו שכחה, לשון יחיד, דמשמע אדם דעלמא. (הון עשיר).

בחשוקי חמד דן ע"ד שאלה: בעל שדה שקצר שדהו לפני שנגמרה, ורצה להיפטר ממצות שכחה, עמד והתנה: אם אשכח עומר בשדה הריני קוצר את השדה לשחת, והרי מבואר לעיל שאין בו דין שכחה, האם זה נחשב מתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל וחייב בלקט שכחה ופאה. או שמא אין זו עקירת מצוות שכחה אלא הערמה להביא עצמו למצב שיפטר.

ובדברי תשובתו הוא מביא מדברי הרעק"א שמקשה דמאי שייך תנאי בזה כלל ועם מי התנה, והא לא שייך לומר דאם לא יתקיים התנאי לא תהיה קצירתו קצירה וצ"ע, עכ"ד.

וכתב בחשוקי חמד, שאפשר לבאר את דברי המשנה דמיירי שהתנה שאם ישכח, אז הוא מפקיר מעכשיו את התבואה, ויפטר למפרע מהשכחה, וממילא אין השכחה יכולה לחול, וזה החידוש של המשנה דהו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה והפקרו בטל, כיון שבא

מתכוין ליטול את הגס אין לו שכחה ע"ש, וכן מהירושלמי נראה דקאי אדלעיל על הקוצר ומעמר בלילה וכן סומא כו', דאמרינן שם הקוצר בלילה והמעמר כו' אמר ר' יונה לא סוף דבר גסין אלא אף דקין דכי מאחר שדרכו ליבחן בגסין אפילו דקין אין לו שכחה ע"ש.

ונראה פירוש הירושלמי דאם הסומא מבחין את הגסין ונוטלן, וכן בלילה אם הגסין הוא מבחין ורואה אותן ונוטלן והדקין אינו מבחין, אינו שכחה, והטעם דלא הוי שכחה על הדקין נראה לפי מה דאמרינן בירושלמי לעיל דסומא ולילה הוי כחיפיהו בקש, והטעם דהוי שכחה הוא משום דהוי ככולו מחופה, אבל היכא דהגסין מבחין והדקין אינו מבחין אם כן אין כולו מחופה והוי הדקין כחיפיהו בקש דאינו שכחה. (מקדש דוד שם).

ואם היה מתכוין.

הסומא, או הקוצר בלילה וכו' כן כתב התי"ט בשם הרמב"ם בחבורו, ומשמע דאלו היה אדם פקח הקוצר ביום ומתכוין ליטול את הגס, שיש לו שכחה, ואנכי לא ידעתי מאין יצא לו זה, שהרי טעמא דירושלמי שייכא בכל אדם, ואם מלשון המשנה דקתני ואם היה מתכוין, דמשמע אותו הנזכר ברישא, הוציא, למה לא דקדק נמי סיפא דמתניתין דקתני אם אמר, דמשמע נמי דארישא קאי שכתב בחבורו וכל האומר וכו', ועל זה היינו יכולים לומר, דיש הפרש בין ואם לאם, דבמתכוין תנן ואם, ובאם אמר

..... ❁ שדה צופים ❁

שוב כתב דיתכן שמזה שהרע"א נשאר בצ"ע, אולי ס"ל שבאופנים אלו אין זה מתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי התנאי הוא תנאי טוב, שאם התבואה הפקר או לבהמה, היא באמת פטורה משכחה, וצ"ע.

לעקור עליו דין תורה שישאר קציר שלו ולא יהיה לו דין שכחה.

וכמו כן אפשר לבאר שמייירי באופן כמו בשאלתנו, דמיירי שקצר תבואה שלא נגמרה לאדם, ומתנה שאם ישכח התבואה תהיה לבהמה והוי מתנה על מה שכתוב בתורה.

פאה פרק ז

משנת אליעזר

רע"ב

(א) כל זית. בזית.

הנמופה בשעתו.

על שם שהוא נוטף

שמן קראו לו נטופה,

אף על פי שאינו נוטף

צכל שנה, הואיל והעלו

לו שם זה על שהוא נוטף בשעתו, אם שכחו

אינו שכחה, דכתיב (דברים טז) ושכחת עומר

פרק ז

(א) כל זית שיש לו שם

בשדה אפלו בזית הנמופה

בשעתו, ושכחו, אינו שכחה.

שמן בעודו בעץ בשעתו, אפלו רק מקצת

שנים, ושכחו, אינו שכחה, דכתיב (דברים

(א) כל זית הוא

הדין לשאר

אילנות, שיש לו

שם לשבח בשדה,

אפלו בזית הנמופה,

שהיה נוטף ממנו

שדה צופים

ומסויים, ואף על גב דגבי עומר מבואר לעיל ה"ג דאפי' נתנו בצד הגפה או הגדיש הוי שכחה הכא דהוא אילן מחובר חשיב טפי והוי מסוים ועתיד לזכרו.

בצד הגת. שאפשר מיד להוריד ענביו לתוך הגת ולעשות מהן יין ועי"ז הוא מפורסם, ואפי' אם ה' אילן אחר ולא גפן מ"מ כיון שעומד ע"י הגת עי"ז נזכרין ממנו ויש לו שם שקורין לו האילן העומד ע"י הגת.

או בצד הפרצה. של הגדר והוא סותם את הפרצה ועי"ז יש לו שם או שמתוך שעומד סמוך לפרצת הגדר אפשר מיד להוציא פירותיו דרך הפרצה ולמוכרם סמוך לו ועי"ז יש לו שם, או אפי' בלא סיבה רק שמתוך שעומד בצד פרצה קורין לו האילן שע"י הפרצה וגי"ז נקרא שיש לו שם.

שהי' עושה זיתים הרבה. היינו יותר משאר אילני זית ששם או זיתים גדולים ויפים יותר משאר הזיתים, ומשמע מדברי רבינו דסגי אם עושה קצת יותר מחבריו. וי"א דדוקא אם עושה כפול ד' פעמים מכל האילנות אבל רוב הראשונים הסכימו לדעת רבנו.

פרק ז

משנה א

כל זית שיש לו שם בשדה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנ"ע הכ"ג), במה דברים אמורים באילן שאינו ידוע ומפורסם במקום כגון שהיה עומד בצד הגת או בצד הפרצה, או במעשיו כגון שהיה עושה זיתים הרבה, או בשמו כגון שהיה לו שם ידוע כגון זית הנטופה בין הזיתים שהוא נוטף שמן הרבה או השפכני או הבישני, אבל אם היה בו אחד משלשה דברים אלו אינו שכחה, שנאמר ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם ואין אתה יודע בו אלא אם תשוב ותראהו, יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן ואף על פי שלא תפגע בו מפני שהוא ידוע ומפורסם.

וביאר מרן בעל דרך אמונה שליט"א, שאינו ידוע ומפורסם. שאם ה' ידוע ומפורסם אינו שכחה שבדאי יזכרנו אח"כ כדמסיק רבינו מקרא בין שמפורסם לשבח ובין לגנאי.

במקום. ר"ל בין שהפרסום שלו ה' ע"י שהוא עומד במקום מיוחד

פאה פרק ז

רמט

רע"ב

משנת אליעזר

נשדה, עומר שאתה **בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים. בְּשֵׁמוֹ** כ"ד י"ט) "וְשִׁכַחְתָּ
 שוכחו לעולם, ילא זה **וּבְמַעֲשָׂיו וּבְמִקְוָמוֹ. בְּשֵׁמוֹ** עמר" **כְּשֵׁאִין**
 שאתה זוכרו לאחר זמן: **אֲתָה עֲתִיד לְזָכְרוֹ,**
 שפכני. שזיתיו שופכי **שְׁהִיָּה שְׁפָכֹנִי אוֹ בִישְׁנִי.** **לְאַפְקֵי זֶה שְׁיִזְכַּר**
 שמן הרצה: בישני. **מִמֶּנּוּ. בְּמָה דְּבָרִים**
 שהוא מצי"ש כל שאר אילנות מרוז השמן שיולא **אֲמֹרִים שְׁאִינוֹ נִקְרָא שְׁכוּחַ בְּשֵׁהוּיַת נְכָר,**
בְּשֵׁמוֹ שְׁנִשְׂאָר לוֹ מִזְמָן, אוֹ וּבְמַעֲשָׂיו
 של עתה, או **וּבְמִקְוָמוֹ הַמִּיחָד פִּיצַד בְּשֵׁמוֹ** כגון **שְׁהִיָּה שְׁפָכֹנִי** שזיתיו שופכים שְׁמֹן

שדה צופים

בשנה זו הוא נטופה [ואז מהני אף על
 גב דבשאר השנים אינו נטופ] אבל בשאר
 השמות סגי שיהא ברוב השנים.

ועיין במעשה רוקח שציין למהרא"ח
 ז"ל בדרשותיו (ריש פרשת מסעי דף
 ע"ה) שנתן טעם לשבח לסדור החלוקות
 ששינה הרמב"ם מלשון המשנה.

עיין רש"ש דתיבת "שם" פי' בכאן
 פירסום כמו ויעש דוד שם (שמואל
 ב' ח') ובזה א"ש מה שאמר בד"א כו' וא"ש
 נמי הרבותא דזית הנטופה בשעתו.

בספה"ק דגל מחנה אפרים (פרשת כי
 תבוא) על הפסוק זתים יהיו
 לך בכל גבולך וגו', כתב וז"ל: גם זה היא
 ברכה גדולה כי יש כמה מיני זיתים זית
 שפכני זית ביישני זית הנטופה, זית
 ביישני היינו מי אנכי כי אלך וכי אוציא
 וגו', זית שופכני כמו הנני שלחני, זית
 נטופה בשעתו היינו עת לחשות ועת
 לדבר זית נקרא המחשבה והחכמה וזהו
 פירוש המשנה (פאה ז', א) כל זית שיש לו
 שם בשדה פירוש ראשית חכמה יראת ה'

או בשמו. שקורין לו שם מסוים כגון
 נטופה או שפכני כדמסיק, וה"ה כל
 שם שיש לו כגון שיש בפירותיו שום ענין
 מיוחד.

שהוא נטופ שמן הרבה. מעצמו מרוב
 שומן הפירות או שקורין לו
 שפכני מטעם זה ששופך הרבה שמן,
 אף על גב שאין נטופ כל השנה רק בזמן
 הבציר.

או הבישני. שמבייש שאר הזיתים מחמת
 שאין עושין כ"כ הרבה פירות או
 שמן כמו שהוא עושה או שאין הפירות
 גדולים כמותו, וכן אם יש לו שם מחמת
 רעתו שהוא יבש ועושה מעט מאד פירות
 וקורין לו היבש או המבוש שנראה כאילו
 מתבייש משאר אילנות דמ"מ כיון שיש
 לו שם בין לשבח בין לגנאי עי"ז יזכרו
 ששכחו לקצרו.

אבל אם ה' בו כו'. ואפי' אם בשנה
 ההיא עשה כשאר אילנות כיון
 שברוב השנים עשה יותר או פחות כבר
 יש לו שם וגם בשנה זו יזכרו ממנו,
 וי"א דבזית נטופה שנטופ שמן כיון שיש
 בזה גם מעלה שעושה הרבה וגם חסרון
 שנטופ השמן לארץ ואין אוגר שמנו
 לתוכו אין זה שם חשוב ולא מהני אא"כ

פאה פרק ז

משנת אליעזר

רע"ב

ממנו יוטר מחזיריו:	בְּמַעֲשָׂיו, שְׁהוּא עוֹשֶׂה הַרְבֵּה.	אוּ בִישְׁנֵי	הַרְבֵּה, אוּ
שהוא עושה הרבה.	בְּמִקְוֵמוֹ, שְׁהוּא עוֹמֵד בְּצַד הַגֶּת	שְׁמִבִּישׁ	דְּהֵינּוּ
זיתים מרונים: שנים	אוּ בְּצַד הַפְּרָצָה. וְשֶׁאֵר כֹּל	אַחֲרֵיהֶם,	זֵיתִים
שכחה. סמס ממנימין		הַרְבֵּה,	שְׁמוּצִיא
		שְׁמֵן, בְּמַעֲשָׂיו כְּגוֹן	

שְׁהוּא עוֹשֶׂה מוּצִיא זֵיתִים הַרְבֵּה, בְּמִקְוֵמוֹ כִּיצַד, שְׁהוּא עוֹמֵד בְּצַד הַגֶּת, מְקוּם דְּרִיסַת הַזֵּיתִים, אוּ בְּצַד הַפְּרָצָה שֶׁיֵּשׁ בְּגֵדָה, שְׁרָאָהוּ תְּמִידָה, וְכֵן הִדִּין בְּשֶׁאֵר הָאֵילָנוֹת שְׁאֵילָן

שדה צופים

חביריו בהלכה ונקט שפכוני קודם ביישני דסיני קודם. ובמעשיו שהוא עושה הרבה דניכר שהוא בעל מעשים והיה צדק אזור מתניו והחסד אזור חלציו וכתב הר"ן פ"ק דקדושין דבעל מעשים חייבין לעמוד מפניו דחשיב טובא וזה שמו אשר יקראו מאריה דעובדין. ובמקומו אף שאין בו אחת מהנה רק מכיר מקומו והוא עומד במקום שפל בצד הגת או בצד הפרצה שהם מקומות שפלים ודאי הדור הוא לפני קונו ובו בחר ה' וצריך לעשות יקר יותר משאר העם. (פתח עינים).

אפילו כזית הנטופה.

מפרש בגמרא ירושלמי ע"ש שהוא נוטף שמן, ועיין בעלי תמר שכתב די"ל שמפני כן כתוב בפרשת עקב ארץ זית שמן, ע"ש זית הנטופה, ובמלכים (ב י"ח ל"ב) נקרא ג"כ בכינוי ארץ זית יצהר כמו זית שמן ע"ש שנוטף שמן.

כתב הרע"א (על גליון המשניות) וז"ל: בירושלמי מסיק כיון שעשה רוב השנים בריבוי, אע"פ שאינו עושה בכל שנה ושנה סגי בהכי להיות לו שם, עכ"ל.

(תהלים קי"א, י) והמשכיל יבין, ועוד יש לאלהי מילין ואלוקים יאיר עיני בתורתו תורת אמת. עכדה"ק.

אפשר לומר דרך דרש ורמז. ונקדים מ"ש רז"ל סיני ועוקר הרים שלחו מתם סיני עדיף ואמרו בויקרא רבה פ' כ"ב מלך לשדה נעבד ר"י ור"נ חד אמר זה בעל משנה וחד אמר זה בעל תלמוד וכתוב בי"ד ס' שצ"ד ג' לבכי ז' להספד וכו' בד"א בשאר העם אבל ת"ח הכל לפי חכמתן וידוע דישאל נמשלו לזית כמבואר בש"ר פ' תצוה. וזה הרמז כל זית כל איש ישראל שיש לו שם בשדה במשנה ובתלמוד ושכחו כדין שאר העם ג' לבכי וכו' אין לו שכחה וצריך להוסיף בכי והספד. אפילו כזית הנטופה בשעתו כלומר שאינו מופלג בחכמה אלא מוציא טיפין כזית הנטופה טיף טיף. וגם בשעתו שאין לו בקיאות אפ"ה כל שהוא ת"ח בעי הוספה ומפרש בד"א באיזה ענין אמרתי כל זית שיש לו שם בשדה. בשמו נודע בשערים. שפכוני סיני דתמיד אל שפך הדשן האי דישנא מעצי ערוגות מטעי השדה בקיאות ממתניתין ומתניתא שמעתא ואגדתא הלכתא ותוספתא. ביישני שהוא עוקר הרים שמבייש פני

פאה פרק ז

רנא

רע"ב

משנת אליעזר

כזית הלל דאמרי לעיל
שנים לעניים: רבי
יוסי אומר אין שכחה
לזיתים. לא אמר ר'
יוסי אלא בזמן שזא

הזיתים, שנים שכחה, ושלשה
אין שכחה. רבי יוסי אומר,
אין שכחה לזיתים:

שיש לו שם לשכחה,
אינו שכחה ואם כל
השדה משכחה, יש
בו שכחה, ושאר כל
אילני הזיתים שנים

אדריאנוס קיסר והמריצ את כל הארץ ולא היו
זיתים מזויין, אצל בזמן שזיתים מזויין, מודה
ר' יוסי דש שכחה לזיתים. וכן מי שהיו כל
זיתיו נטופה או שופכני או צשני, יש להם
שכחה:

שני אילנות, שכחה, ושלשה אין שכחה
(כביה בפרק ר' משנה ה') **רבי יוסי אומר, אין**
שכחה לזיתים, מרבי בזמן החרב, שקא
אדריאנוס הרשע והחריב את הארץ ולא
נשארו זיתים הרבה ולא היו מצויים:

שדה צופים

לפי דברי הרע"ב, אולי דוקא אם העלו
לו שם נטופה אבל אם לא העלו לו
שם, אין לו דין של זית נטופה, ואולי גם
בענינו, לא נחשב למתמיד אלא אם כן
העלו לו חבריו או רבותיו שם של מתמיד,
וכולם מצביעים עליו שהוא מתמיד,
רק אז שם מתמיד עליו, רק אז מגיע
לו פרס.

שהיה שפכוני או בישני.

לכאורה קשה ת"ל דהיינו במעשיו.
ונ"ל דזה מתורץ בדקדוק
לישנא דמתני' שהיה כו' שהוא כו' דהיה
פ' שהיה בימים הקודמים שפכוני כו'
ועכשיו אין בו יתרון מאומה על חבריו.
רק שנשאר לו שם זה גם עתה. (רש"ש).

בצד גת או בצד הפירצה.

נקט גת החשוב, ופרצה הגרועה,
לאשמועינן דכל אחד משתי קצוות
הוא מקום מסויים. (הון עשיר).

וראה בחשוקי חמד שדן ע"ד נדיב
הרוצה לעודד תלמידי ישיבה
שיתמידו בעסק התורה, והקציב
פרסים לכל תלמיד מתמיד, הוא הגדיר
ש"מתמיד" הוא זה השומר על סדרי
הישיבה, ומוסיף עליהם. והנה נתעורר
ראש הישיבה בשאלה, מה דינו של
תלמיד שתמיד שומר על סדרי הישיבה,
וברוב הימים מוסיף עליהם, ובמיעוט
הימים שומר על הסדרים בלבד, אך אינו
מוסיף עליהם, האם נחשב ל"מתמיד"
וזכאי לפרס או לא.

והביא מדברי הרעק"א הנ"ל, וכתב: הרי
לפנינו שאם עץ הזית נוטף שמן
ברוב הימים, הרי הוא נחשב לזית נטופה
ויש לו 'שם', ולכאורה ה"ה בענינו יש
לו שם "מתמיד" אף אם הוא מתמיד רק
ברוב ימים, ומגיע לו פרס.

אולם הרע"ב הוסיף וכתב: "כזית
הנטופה בשעתו", על שם שהוא
נוטף שמן קראו לו נטופה אע"פ שאינו
נוטף בכל שנה הואיל והעלו לו שם זה
[נטופה] על שהוא נוטף בשעתו, אם
שכחו אינו שכחה.

❧ שדה צופים ❧

בו ושכח השאר אז אם יש בו סאתים
הוי כגדיש ואינו שכחה כדלקמן הכ"ד
גבי זית וה"ה בשאר אילנות. אבל כל
הראשונים חולקין על רבינו וס"ל דגם
באילן שלם אם יש בו סאתים אינו שכחה
אף על גב שלא התחיל בו ושכחו דילפי'
בספרי מקרא אילן מעומר דגם גבי אילן
אין שכחה בסאתים אף על גב דל"ש בו
שהוא גדיש, וכן פסקו האחרונים.

ובציון ההלכה (אות רמט) כתב: וראיתי
ברבנו הלל בספרי ס"י רפ"ו שכ'
דהטעם דזית שיש בו סאתים אינו שכחה
משום דכיון דהוי חשוב כ"כ דעביד כולי
האי דעת' עילוי' ואינו שכחה משמע
דמפרש הטעם לאו משום דהוא גדיש
דבאילנות ל"ש זה כלל רק משום דהוא
דבר חשוב כמו זית הנטופה (וצ"ל דס"ל
דבתבואה אין דין דבר המסויים כמש"כ בבה"ל
ולכן שם צריך לטעם דגדיש) ואף על גב
דילפי' לה מתבואה מ"מ כאן טעם לחוד
ושם טעם לחוד ולפ"ז מסתבר דלא
ס"ל כרבנו דאי משום חשיבות כ"ש
באילן שלם שיש בו סאתים דחשיב טפי
וצע"ק. ע"כ.

וראה עוד בביאור ההלכה שמסדר הג'
שיטות בזה.

דעת הרמב"ם דבאילן שלם אם אינו
מסויים אפי' יש בו סאתים הרי
הוא שכחה ואם התחיל בו אז אם
יש בו סאתים אינו שכחה ואם לאו
שכחה ובמסויים אם לא התחיל בו אינו
שכחה ואם התחיל בו דינו שוה לאינו
מסויים.

ראה חשוקי חמד שדן ע"ד שאלה:
אחים ירשו שדה זיתים, ורוצים
לטובת העסק, לבנות גת בתוך השדה
סמוך מאוד להרבה עצי זית, ואחד מהם
מתנגד לכך, כי אומר שלפעמים שוכחים
זיתים, ואז מקיימים מצות שכחה, אבל
אם יבנו גת, הוא יאבד מצות שכחה כי
נאמר במסכת פאה פ"ז מ"א כל זית שיש
לו שם בשדה אינו שכחה... שעומד בצד
הגת, ואם כן יפסידו את המצוה מעצים
אלו. והאחים טוענים: אנחנו מעוניינים
בשדה הנושאת רווחים גשמיים, ומה
שאתה טוען שתאבד מצות שכחה, זוהי
לא סיבה לא לבנות גת, כי אין בזה חטא,
והגת לא תבנה לעקוף מצוות התורה,
אלא לשם רווח, ואין בזה סרך עבירה,
עיי"ש בדבריו.

❧

ושאר כל הזתים שנים שכחה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנ"ע הכ"ב),
השוכח אילן בין האילנות אפילו
היה בו כמה סאין פירות או ששכח
שני אילנות הרי הן שכחה, שלשה אינן
שכחה. וע"ז כתב הראב"ד: השוכח אילן
בין אילנות עד הרי הן שכחה. א"א זה
אינו מחוור כלל.

וביאר בדרך אמונה, השוכח אילן, היינו
ששכח לקצור אילן שלם מאלו
האילנות שנוהג בהן שכחה.

אפי' ה' בו כמה סאין כו'. דעת רבינו
דבאילן שלם אין דין של סאתים,
דטעם שסאתים אינו שכחה הוא משום
דהם כגדיש כנ"ל הי"ח אבל באילן שלם
ל"ש לומר שהוא כגדיש ורק אם התחיל

פאה פרק ז

נג

משנת אליעזר

רע"ב

(ב) שֶׁלֹש שוֹרוֹת שֶׁ שְׁנֵי מַלְבָּנִים. ג'
שוֹרוֹת שֶׁל אֵילָנִי זִיתִים, וְצִין שוֹרֵה רֵאשׁוֹנָה לְשָׁנִיָּה עֲרוּגָה מְרוּבַעַת כְּדִמּוֹת מַלְבָּנוֹת הַתְּצוּאָה שְׁצִין הַזִּיתִים דַּחֲנָן לְעֵיל צְרִיט פֶּרֶק ג', וְכֵן צִין שוֹרֵה שְׁנִיָּה לְשָׁלִישִׁית, וְשָׂכַח אֵילָן אֲמַנְעֵי שְׁצוּרָה

(ב) זֵית שְׁנַמְצָא עוֹמֵד בֵּין שְׁלֹשׁ שוֹרוֹת שֶׁ שְׁנֵי מַלְבָּנִים וְשָׂכַחוּ, אֵינוֹ שָׂכַחַת. זֵית שְׁוִישׁ בּוֹ סָאֲתִים, וְשָׂכַחוּ, אֵינוֹ שָׂכַחַת. שְׁנַזְרַעוּ בֵּין הַזִּיתִים, וְשָׂכַחוּ, אֵינוֹ שָׂכַחַת, דְּהָנִי כְּמוֹ שְׂפָסְפָה בְּקֶשׁ, אוֹ עֲמָדוֹ עֲנִיִּים

שדה צופים

(זיתיהם והיו נוהגים בהם עין יפה). מכאן אמרו (פאה פרק ז משנה ב): הזית שהוא עומד על שלוש שורות בין שני מלבנים ושכחו, אינו שכחה. כך צריך לומר. רמב"ם (בפירוש המשניות פאה ז, ב) פירש ששלש שורות של זיתים עומדים, ובין כל שורה מלבן, אז האמצעי שבאמצעות אם שכחו אינו שכחה. וטעמא, לפי שהיו כמו חיפיהו בקש, שהזיתים שמסביביו חיפיהו (עכ"ל הרמב"ם בפירוש המשניות). וסיים בחיבורו (מתנות עניים ה, כה): ולמה אמרו זית בלבד, מפני שהיה חשוב בארץ ישראל באותו הזמן (עכ"ל). נראה דחשיבותו מועיל להצטרף בהדי טעמא דחיפיהו דלא יא עליו שכחה. ופירש כן בספרי ד"כ תחבט" מפני שהראשונים היו חובטים זיתיהם וכו' ודבר חשוב היה אצלם, לכן אינו שכחה בכי האי גונא. ולא כיון לדברי ר' יוסי שאמר אין שכחה בזיתים, ודלא כהשגות. והר"ש (פאה ז, ב) פירש ששלש שורות מקיפים אותו, וביניהם לבינו רחוק שיעור שני מלבנות, והוא כשדה המפוזרת עמרים, ומחמת שהיו חובטים יפה לעניים, וגרס [ונותנים] בעין יפה, הו' לזה כגרגרים וכעמרים מפוזרים, ואינו

ודעת הר"ש דבמסויים אינו שכחה לעולם אם לא התחיל בו ואם התחיל בו אם יש סאתים אינו שכחה ואם לאו שכחה. ובאינו מסויים אם לא התחיל יש בו סאתים אינו שכחה אין בו סאתים שכחה ובהתחיל בו אפי' יש בו סאתים הוא שכחה.

ודעת הראב"ד לפסוק כפשטא דמתני' דאם יש בו סאתים לעולם אינו שכחה בין במסויים בין בשאינו מסויים בין בלא התחיל בהן ובין שהתחיל בהן ובאין בהן סאתים בזה יש חילוק בין נטופה לשאינו נטופה ועי' במרכה"מ ופה"ש איך מתפרש הירו' לדעתם, ומהספרי תצא סי' רפ"ה דילפי' דגם באילן יש דין סאתים ל"ק לשיטת רבינו די"ל דמיירי בהתחיל דשייך בו ענין גדיש זה איכא למילף מעומר אבל בלא התחיל דל"ש כלל ענין גדיש ל"ש למילף כלל מעומר (ומש"כ הפה"ש דומיא דעומר שהתחיל לקצור בו תמוה). ע"כ.

משנה ב

זית שנמצא עומד בין שלש שורות וכו'. עיין משך חכמה (דברים כד, כ) וז"ל: תחבט זיתך. הראשונים היו חובטין

בפניו כפרק ה' משנה ז' דאינו שכחה. אילן זית שיש בו סאתים זיתים ושכחו, אינו שכחה, כמו שאמרנו לעיל פרק ו', שכסאתים לא שיך שכחה. במה דברים אמורים בכל אלו שאמרנו במשנה א' שאינו שכחה, מפני שמו ומעשיו ומקומו, בזמן שהתחיל בו ללקוט, אבל אם התחיל בו, אפלו הוא כזית הנטופה בשעתו, ושכחו, יש לו שכחה, אם לא שנסאר סאתים, שאז לא שיך שכחה. ואולי הסברה, דכל זמן שלא

אמנעית אינה שכחה, שהאילנות הסמיות ודמי לחפיהו בקש או עמדו עניינם כנגדו דתנן לעיל דאינו שכחה: במה דברים אמורים. אמתי, דלעיל קמהדר דתנן זית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. זמה דברים אמורים זמן שלא התחיל בו ללקוט, עד שיהיה בו סאתים:

שדה צופים

תבואה כדי לתת לו, האם נחשב הדבר לקצירה ונתחייב בפאה, או שמא קציר מצוה הוא ולא מחייב את השדה בלקט שכחה ופאה.

לגבי השאלה הראשונה, לכאורה יש מקום לומר שאין זה נחשב להתחיל בו, כי מצווה ועומד מפי התורה הקדושה לתת צדקה, וכאילו עדיין לא התחיל את קצירו.

אלא שבמשנה ראשונה (ד"ה בד"א בזמן שלא התחיל) כתב: נראה טעם החילוק בין התחיל ללא התחיל, משום שכשיש לו שם, חשוב הוא ביותר ועתיד לזכרו, הלכך אם התחיל בו שוב אינו שלם ומסוים, ואזיל חשיבותיה, עיי"ש. לפי זה אולי אין לחלק בין קצר לעצמו או לצורך מצוה, וצ"ע.

ולגבי השאלה השניה, היה לכאורה מקום לומר שאין זה קציר המחוייב במתנות עניים, וזאת על פי הנאמר במסכת ר"ה (ט ע"א) מה חריש רשות, אף קציר רשות, יצא קציר העומר

שכחה עד שיעמר כל סביביו. יעויין שם בזה. ע"כ.

אבל התחיל בו וכו'.

יש להסתפק מה הדין כשהתחיל בו בשביל עניים, דהיינו שהגיע עני לבקש צדקה, ובמקום להביא לו כסף, הוא הביא לו זיתים, האם מתחייב בשכחה.

כמו כן יש להסתפק, על פי מה דקי"ל בהלכות פאה, שהחויב מתחיל משעת קצירה, שכך נאמר בתורה (ויקרא כג, כב) ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט, לכן כתבה המשנה לעיל (פ"ב מ"ז) שדה שקצרוה גויים, קצרוה ליסטים כרסמוה חציה, פטורה, שחובת הפאה בקמה, וכתב הברטנורא פטורה כדכתיב גבי פאה "ובקצרכם" עד שתהיו אתם הקוצרים. ויש להסתפק מה הדין כשבא עני לבקש צדקה, ובעל הבית קצר

פאה פרק ז

רנה

רע"ב

משנת אליעזר

כ"ז זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו. **שְׂיֵשׁ לוֹ תַּחְתּוֹ, יֵשׁ לוֹ בְּרֵאשׁוֹ.**
אם נזכר צעל הוימים מן הוימים ששכח צאין צעוד שיש לו זמנים תחתיו, יכול לחזור וללקטן, ולא חשיבא שכחה מה ששכח צראש האין אלא לאמר שלא נשאר לו זמנים תחת האין: רבי מאיר אומר משתלף המחקבא. כלומר, משזדק המלקט בכל מחצוי הוימים אז הוי הנשאר לעניים כשאין לבעל האין זמנים תחתיו, אבל כל זמן שלא זדק המלקט בכל מחצוי הוימים, אף על פי שאין זמנים תחתיו יכול לחזור וללקט. ואין הלכה כרבי מאיר:

משנת אליעזר
התחיל יזכר ממנו, אבל אם התחיל אפלו לא גמר, לא מוכרח שיזכרנו. כל זמן שיש לו זמנים תחתיו של אילן, אפלו שכח בראשו, יש לו בראשו ולא הוי שכחה, רבי מאיר מקל ואומר, משתלף המחקבא, שבודק בעל הבית או הפועל במחבואי הוימים מקום שהוימים נחבאים תחת העליון, וחובטים על ידי מקלות שיפלו (תפא"י) מאז מתחיל שכחה, אבל כל זמן שלא הלך המחקבא אפלו לא נשארו זמנים תחת האילן, לא הוי שכחה.

שדה צופים

הדיוט, עיי"ש ובביאור הר"ש סירילאו ובביאור הגר"א שקמ"ל הפסוק שאע"פ שקוצר לצורך העומר, בכל זאת חייב במתנות עניים. וכן מבואר ברמב"ן (ויקרא כג כב) וז"ל: "ובקצרכם את קציר ארצכם" רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה, יאמר כי כשתבואו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה ההוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט, לומר שלא תדחה המצוה ההיא את הלאוין האלה, עכ"ל.

ולפי זה נראה שה"ה בענייננו, אע"פ שאינו קוצר לעצמו אלא לצורך מצוות צדקה, מכל מקום מכיון שבשעת הקצירה הפירות הם שלו, הוא חייב במתנות עניים. (חשוקי חמד).

שהוא מצוה ודוחה את השבת. הרי שקציר מצוה אינו בכלל קציר, ואם כן יתכן שאינו בכלל ובקצרכם, וממילא לא מתחייב בלקט שכחה ופאה.

ויש לדחות ראייה זו על פי מה שכתב רש"י (שם): חריש אין לך של מצוה אפילו לחרוש לזרוע לצורך עומר ושתי הלחם, שהרי אם מצא חרוש אינו חורש, עיי"ש. ואולי כך גם בשאלתנו, כיון שאם מצא קציר בשביל עניים אין מצוה לקצור, ולכן אין זה קציר מצוה, מפני שהקציר הוא רק מכשיר מצוה, וצ"ע.

והנה נאמר בירושלמי (פ"ה ה"ג): רבי יוסי בשם ריב"ל ובקוצרכם מה ת"ל לקצור, אלא אחד לגבוה ואחד להדיוט. רבי יודן בעי כלום מעות הקדש מתחללין אלא בתלוש שמא במחובר, אמר ר' חנינא שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר

דע, דָּכָשֶׁם שְׁיֵשׁ לָקֵט בתבואָה לְעַנְיִים, יֵשׁ פֶּרֶט וְעוֹלָלוֹת בְּכֶרֶם עֲנָבִים, וְעַל זֶה בָּאָה הַמְשָׁנָה לְפָרֵשׁ הַלְכוֹת פֶּרֶט, וְאַחַר כֵּן עוֹלָלוֹת. וְנִקּוּט כְּלָלָא בְיָדָךְ, בְּכֶרֶם יֵשׁ אַרְבַּע מִתְנוֹת עֲנָיִים פֶּאָה, שְׂכָחָה, פֶּרֶט, וְעוֹלָלוֹת, בְּתַבּוּאָה שֶׁלֵשׁ לָקֵט, שְׂכָחָה, וּפֶאָה, בְּאֵילָן שְׂתִימִים פֶּאָה, וְשְׂכָחָה, רַמב"ם:

(ג) אִיזְהוּ פֶּרֶט הָאֲמֹר בְּתוֹרָה (ויקרא י"ז) "וּפֶרֶט כְּרִמָּךְ לֹא תִלְקֹט", הַנּוֹשֵׁר בְּעֲנָבִים בְּשַׁעַת הַבְּצִירָה, אֲכָל הִיָּה בּוֹצֵר, עֵקֶץ חֲתָךְ אֶת הָאֲשְׁפּוּל, הַסֶּבֶךְ נֶאֱחָז בְּעֵלִים, וּמִתּוֹךְ הוֹפֵכֵךְ בְּעֵלִים. וְנִקְשָׁר

פֶּרֶט, וְאַחַר כֵּן עוֹלָלוֹת. וְנִקּוּט כְּלָלָא בְיָדָךְ, בְּכֶרֶם יֵשׁ אַרְבַּע מִתְנוֹת עֲנָיִים פֶּאָה, שְׂכָחָה, פֶּרֶט, וְעוֹלָלוֹת, בְּתַבּוּאָה שֶׁלֵשׁ לָקֵט, שְׂכָחָה, וּפֶאָה, בְּאֵילָן שְׂתִימִים פֶּאָה, וְשְׂכָחָה, רַמב"ם:

(ג) אִיזְהוּ פֶּרֶט הָאֲמֹר בְּתוֹרָה (ויקרא י"ז) "וּפֶרֶט כְּרִמָּךְ לֹא תִלְקֹט", הַנּוֹשֵׁר בְּעֲנָבִים בְּשַׁעַת הַבְּצִירָה, אֲכָל הִיָּה בּוֹצֵר, עֵקֶץ חֲתָךְ אֶת הָאֲשְׁפּוּל, הַסֶּבֶךְ נֶאֱחָז בְּעֵלִים, וּמִתּוֹךְ

שדה צופים

משנה ג

איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנע הט"ו) אי זהו פרט זה גרגר אחד או שני גרגרים הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה, נפלו שלשה גרגרים בבת אחת אינו פרט.

וביאר בדרך אמונה, פרט ועוללות נוהג רק בכרם, וה"ה בגפן יחידית, ואין נוהג פרט אלא בבוצר את הכרם ולא בתולש בידו ודוקא אחר שהתחיל לבצור את הכרם כדלקמן הכ"ב וע"ש כמה יבצור.

בשעת הבצירה. ואין נ"מ אם נשבר למעלה כשבצר או נשבר כשנפל, או אפי' לא נשבר כלל אלא שקצץ גרגרים גרגרים ונפלו ב' לארץ. ודעת הראב"ד דדוקא אם נשבר בשעת בצירה מכח הבצירה אבל אם נשבר אח"כ כשנפל לארץ אינו פרט. ודעת הגר"א להיפך דדוקא שנשבר כשנופל לארץ אבל אם נשבר בשעת בצירה אינו פרט.

בבת אחת. אבל אם נפלו בזה אחר זה הוי פרט אפי' הרבה וכנ"ל ה"א גבי לקט, ואפי' כל הכרם כולו הוי פרט. ומשמע ברש"ס שאם מסופק אם נפלו כאחד או לא רואין אם חתוכן של כולן בשוה בודאי כאחת נפלו ואם אינו שווה בזה אחר זה נפלו ואם א"א להכיר לכאו' הוי ספק ממון עניים ולחומרא כדלקמן.

אינו פרט. דילפי' לה בירושלמי מקרא. וי"א דדוקא כשבוצר גרגרים ונפלו כמה גרגרים יחד ונפרטו אז ג' אינו פרט אבל אם בוצר חצאי אשכולות או אשכולות שלמים אפי' נפל אשכול שלם ונפרט [דהיינו שנשבר לגרגרים] הרי כולו פרט עד שיפול ג' אשכולות יחד ואז אינם פרט ואם חותך חצאי אשכולות עד שיפלו ג' חצאין יחד ואז אינם פרט מיהו דוקא אם חותך הכל חצאי אשכולות או שלמים אבל אם רק אחד מהן חתך אשכול או חצי אשכול אז דינו כגרגרים דג' גרגרים אינו פרט.

פאה פרק ז

רנו

משנת אליעזר

רע"ב

ונאחזו צעליס ועל ידי קן נפל ונפרט: הרי הוא של בעל הבית. שלא נפרט דרך צלירה: המניה בלבה בשעה שהוא בוצר. נותן כל תחת העננים

זֶה נִפְל מִיָּדוֹ לְאֶרֶץ וְנִפְרַט, הָרִי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. הַמְּנִיחַ אֶת הַפְּלִפְלָה תַּחַת הַגֶּפֶן בְּשָׁעָה שְׁלֹא נִפְרַט מִחֲמַת בְּצִירָה (בְּפֶרֶק ד' מִשְׁנָה י').

הַמְּנִיחַ אֶת הַפְּלִפְלָה סָל תַּחַת הַגֶּפֶן, שְׂיִפְלו

שדה צופים

שאינו עובר בלאו דלא תגזול, כי לאו זה לא הוי דבר שבממון, דגזירת הכתוב דהוא בארץ ישראל דוקא, אלא דבסתומת דברי הרמב"ם דלא כתב זה בפירוש, דפעמים עובר בלא תסיג ולא בלאו דגזול, נראה דגם לאו זה דלא תסיג אינו עובר בפחות משה פרוטה כלאו דגזול, עכ"ל המנ"ח.

ועל פי דבריו יש מקום לומר שעוברים בלאו של פרט ושאר מתנות עניים, אפילו בפחות משה פרוטה, מפני שמצוה זו נוהגת רק בארץ ישראל, כמו שנאמר (ויקרא יט ט) ובקצרכם את קציר 'ארצכם', וכתב החינוך (מצוות רטז, ריח, רכג) שמצוות אלו נוהגות בארץ ישראל דוקא, אם כן אינו דבר שבממון, ונוהג אפילו בפחות משה פרוטה.

והנה המנחת חינוך עצמו (במצוה רכג) דן מה הדין בעבר ולקח לקט שהיה פחות מפרוטה, האם חייב להשיב משום דמשרשי או לא, ולא הזכיר את הנידון האם עוברים על הלאו בפחות משה פרוטה מהטעם שכתב לגבי השגת גבול, שאם המצוה נוהגת רק בארץ ישראל יתכן שגם על פחות מפרוטה עובר על הלאו.

ויש לחלק בין הנושאים, דבהשגת גבול אין סברא לחלק בין א"י לחו"ל, כי לכאורה המצוה צריכה להיות נוהגת בכל

בחשוקי חמד דן ע"ד בעל הבית שעבר על מה שכתוב בתורה 'ופרט כרמך לא תעולל', ונטל ענב אחד מהפרט אשר שויו פחות מפרוטה, האם עבר על לאו, או שמא מאחר ובאיסור גזול לא עוברים על הלאו בפחות משה פרוטה כמבואר בסנהדרין (נט ע"א) ובב"ק (קג ע"א) משום שבני ישראל מוחלים על פחות מפרוטה, ועיי"ש ברש"י שכתב שאף ישראל נצטוו על הגזול, אבל פחות משה פרוטה אינו נחשב לגזול בעיניהם שעוברים על מדתן שרחמנין הן ומוחלין על דבר קל, אבל בני נח אכזרים הם, עיי"ש. ואם כן אולי אף בענייננו אינו עובר בלאו כי ישראל לא מקפידים על פחות משה פרוטה.

והביא מדברי המנחת חינוך (מצוה תקכב) שדן האם איסור תורה של השגת גבול נאמר גם על פחות משה פרוטה, וז"ל: לכאורה אפשר לומר נהי דלאו דלא תגזול אינו עובר בפחות משה פרוטה כמבואר ברמב"ם ובמסכת ב"ק (דף קג ע"א) כי כל הלכה למשה מסיני, דבדברים של ממון צריך להיות שוה פרוטה, עיין ברמב"ם (פ"א גניבה ה"א, ובפ"א גזלה ה"א), אך לאו זה [של לא תשיג גבול רעך] הוא בארץ ישראל דוקא, אפשר דאף בפחות משה פרוטה עוברים בלאו זה, אע"פ

משנת אליעזר

רע"ב

לְתוֹכוֹ עֲנִיִּים, בְּשָׁעָה
שֶׁהוּא בּוֹצֵר, תְּרִי זֶה
גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים,
דְּלֵא תֹאמַר, שְׁלֵא זָכוּ
בו עֲנִיִּים עַד שִׁפְלוּ
לְאַרְץ וְעַל זֶה נֶאֱמַר
גְּבוּל עוֹלָיִם, עֲנִיִּים (עֵינַן פִּירוּשׁוֹ לְעֵיל פֶּרֶק ה' מִשְׁנֵה ר')

שֶׁהוּא בּוֹצֵר, הֲרִי זֶה גּוֹזֵל אֶת
הָעֲנִיִּים, עַל זֶה נֶאֱמַר אֵל תִּסַּג
גְּבוּל עוֹלָיִם:
שִׁפּוֹל הַפֶּרֶט לְמוֹכוֹ:
הֲרִי זֶה גּוֹזֵל אֶת
הָעֲנִיִּים.
דְּנִשְׂרִמּוֹ זָכוּ נוֹ עֲנִיִּים
קוֹדֵס שִׁיגִיעַ לְאַרְץ:
אֵל תִּסַּג גְּבוּל עוֹלָיִם. מִפֶּרֶט לְעֵיל צִפְרָק ה' (מִשְׁנֵה ו')

(משלי כ"ב כ"ח) אֵל תִּסַּג
גְּבוּל עוֹלָיִם, עֲנִיִּים (עֵינַן פִּירוּשׁוֹ לְעֵיל פֶּרֶק ה' מִשְׁנֵה ר')

שדה צופים

צדקה נוהגת אפילו על פחות משהו פרוטה, [כמבואר במהרי"ל ד"סקין (פסקים סימן כד) ובבית יצחק (או"ח סימן כא סוף אות ב) ובתורה לשמה (סימן רלט)], והטעם משום דחזי לאיצטרופי, אם כן ה"ה הלאו שלא להשאיר את המתנות עניים, יתכן שיש אף בפחות משהו פרוטה, ואין לומר שהעני מוחל, שכל מתנה קטנה מצטרפת לדבר גדול, ואם התורה אמרה להשאיר אפילו דבר מועט, אם כן יש איסור לאו לקחת דבר זה.

המניח את הכלכלה תחת הגפן וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנ"ע הט"ז) המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים.

וביאר בדרך אמונה, שמניח את הכלכלה תחת הגפן, כדי שיפול הכל לתוך הכלכלה גם הפרט הרי גזל את הפרט דמיד שהפרט יצא מתוך ידו הוי ממון עניים [ופטור ממעשר], ופועלים הבוצרים לתוך קופותיהן מעבירין אותן. ונראה שאומדין כמה פרט ראויה לעשות ונותן לעניים, ואפי' ליתן את הסל בצד הכרם אסור דחיישי' שמא יפול מהפרט לתוכו ולא ידע. ודעת הגר"א שאפי' נותן

מקום כמו איסור גזל שנוהג בכל מקום, ואם התורה מיעטה חו"ל, ש"מ די ש במצוה זו ענין מיוחד שתנהג רק בא"י, ואין זה דבר שבממון, ואם כן הוא נוהג אף בפחות משהו פרוטה.

משא"כ לקט, שיש מקום בסברא שיהג רק בארצנו הקדושה ולא בחו"ל מפני קדושת הארץ, כדוגמת שביעית שהיא נוהגת רק בא"י, וכדוגמת שאר מצוות התלויות בארץ כגון ביכורים ותרומות ומעשרות, ולכן אין סברא לומר שבגלל שהיא נוהגת בא"י שיהיה חייב אפילו בפחות משהו פרוטה, ולכן יתכן שלמרות שהיא נוהגת רק בארץ ישראל, בכל זאת על הלאו עוברים רק אם הוא שוה פרוטה.

אמנם יתכן שבכל זאת עוברים על הלאו, אפילו אם אינו שוה פרוטה, מפני שהתורה אמרה לא תשוב לקחתו, דהיינו את מה שהתורה אמרה להשאיר, את זה התורה אמרה שאסור לקחת, ומכיון שהמצוה להשאיר הוא אף על דבר שלא שוה פרוטה [כמבואר במנחת חינוך (מצוד דכג הני"ל)], אם כן הלאו שלא לקחת נוהג אף על פחות משהו פרוטה.

כמו כן יתכן לומר, שכמו שמצינו שדעת הרבה מרבתינו האחרונים, שמצוות

שדה צופים

אם כן אולי יכול לכתחילה לוותר על השדות.

אך בכל זאת יתכן שיענש על כך בעידנא דריתחא, כמו שמצינו לגבי

מצוות ציצית, שאף על פי שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו, ופוטר עצמו ממצוה זו נענש בעידנא דריתחא, כמבואר במנחות (מא ע"א) וברמב"ם (פ"ג מציצית ה"א).

ועיין ברשב"ם בבבא בתרא (דף צא ע"א) הטעם שאסור לצאת מא"י לחו"ל הוא משום שהוא מפקיע את עצמו מהמצוות, ואם כן אולי אף בעניננו הוא מפקיע את עצמו מהמצוות ואסור.

וביערות דבש (ח"א סוף דרוש ה) כתב שבגלל חטא המרגלים בני ישראל נענשו שהיו צריכים להתעכב ארבעים שנה במדבר, נמצא שעל ידי כן הם ביטלו הרבה מצוות עשה התלויות בארץ, והיו ראויים להענש על כך, אלא שלא נענשים על ביטול עשה רק בעידנא דריתחא, ובלעם רצה לקללם שיענשו על ביטול מצוות אלו בעידנא דריתחא, אבל הקב"ה לא כעס בימים אלו, ואם כן לא היה מקום לענוש את בני ישראל על ביטול המצוות, עיי"ש. עכ"פ מבואר בדבריו שעל ביטול מצוות התלויות בארץ נענשים בעידנא דריתחא, ואם כן אולי אף בעניננו, אם ראובן ירש שדה והוא רוצה לוותר עליה כדי להפטר מהמצוות התלויות בארץ, הוא יענש על כך בעידנא דריתחא, אפילו שהמצוה עדין לא הגיע לידו.

כלכלה רכה תחת הגפן כדי שכשיפול האשכול לארץ לא תשבר ולא יהיה פרט ג"ז אסור שגורם הפסד לעניים [אך אם עשה כן א"צ לשלם שאינו אלא גרמא].

הרי זה גוזל את העניים.

בחשוקי חמד דן ע"ד ראובן ושמעון אחים, שירשו מאביהם שדות ובתים. ראובן מציע לשמעון שיקבל את השדות והוא את הבתים, האם מותר לעשות כך, כי שמא בזה הוא מסתלק ממצוות התלויות בארץ, תרומות ומעשרות שביעית כלאים פאה לקט ושכחה, וכאילו בורח מהמצוות שירש, ואולי מתגנבת מחשבה זו בלבו שע"י החלוקה יתפטר מטורח המצוות.

ומביא שם מהמשנה כאן, המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר, הרי זה גוזל את העניים, על זה נאמר אל תסג גבול עולים. וכתב על כך בתוספות אנשי שם: עיין בשנ"א ובהגהת הרי"פ שם שהביא ממסקנת הירושלמי בהיפך, דאינו קדוש עד שעה שיפול לארץ, ואינו גוזל גמור, אלא שהוא גורם לבטל מצות עשה, עיי"ש. ולכאורה אף בעניננו ראובן גורם לבטל מצוות עשה ואסור.

אך יש לחלק, בדמשה מדובר שחייב המצוה כבר התחילה, דהיינו שהתחיל לקצור את השדה, אלא שאין זה גזל גמור, מפני שהעניים לא זכו במתנות עד שלא הגיעו לארץ. משא"כ בעניננו שהמצוה לא התחילה שעד שלא זורע וקוצר אין חובה לקיים את המצוות כלל,

פאה פרק ז

משנת אליעזר

רע"ב

<p>(ד) איזו היא עוללת. האמורה צמורה (שס) וכרמך לא תעולל: בתף. השרצית האמצעי של האשכול מחוצרים זו אשכולות קטנות הרבה וכשהן שוכזים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם הוא נקרא כתף, וכשהן מחוצרים ששרצית אחד לכאן ואחד לכאן אין כאן כתף: נטף. הן גרגרים של ענבים המחוצרים צפוף השרצית שרגילים להיות תלויים</p>	<p>(ד) איזוהי עוללת. כל שאין לה לא כתף ולא נטף. אם יש לה כתף או נטף, של האמורה בתורה (שס) "וכרמך לא תעולל", כל אשכול שאין לה לא כתף, נקרא גרגרי ענבים השוכבות אחד על חבירו, ולא נטף שנוטפות דהינו שיש בו גרגרים בודדים, אבל אם יש לה כתף,</p>	<p>(ד) איזוהי עוללת כעולל דהינו ילד לגבי שאר האשכולות נראה כילד הגדול, האמורה בתורה (שס) "וכרמך לא תעולל", כל אשכול שאין לה לא כתף, נקרא גרגרי ענבים השוכבות אחד על חבירו, ולא נטף שנוטפות דהינו שיש בו גרגרים בודדים, אבל אם יש לה כתף,</p>
---	---	--

שדה צופים

כמו ציציית דלאו חובת גברא הוא אלא חובת מנא ואפ"ה צריך לעשות בגד של ד' כנפות ולתלות בה ציציית וענשי נמי עלה בעידן ריתחא, וכדאיתא במנחות, ובאמת גמרא מפורשת היא בקידושין (דף ג) דאפילו הוא פוטר עצמו ממ"ע קודם דלימטי זמן חיובא, אפ"ה נאמר ע"ז ויראת מאלוקיך, עיי"ש.

וה"ה בענייננו, אם מוותר על השדה כדי להפטר מהמצוות, לכאורה עובר על ויראת מאלוקיך, והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות (סנהדרין דף מ ע"א).

משנה ד

איזוהי עוללת כל שאין לה
לא כתף ולא נטף.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנ"ע הי"ז) אי זו היא עוללת זה אשכול הקטן שאינו מעובה כאשכול שאין לו כתף, ואין ענביו נוטפות זו על זו אלא מפוזרות, יש לה כתף ואין לה נטף או יש לה נטף ואין לה כתף הרי היא של בעל הכרם, ואם ספק לעניים.

אך שוב כתב דיש לחלק בין הנידון שלפנינו למשנה ולדור המדבר, שבמשנה הוא גורם לבטל לגמרי מצות עשה של פרט, דע"י דמניח תחת הבצירה כלכלה בטלה מצוה זו, וכן בדור המדבר, על ידי שנתעכבו במדבר המצוות התלויות בארץ בטלו לגמרי. משא"כ בשאלתנו הרי שמעון אחיו יקיים את המצוות עשה, והעניים לא יקופחו אלא במקום שהוא יקיים אותם, אחיו יקיים, ואם כן יתכן שבכה"ג גם בעידן פורענות לא יענש דלא נראה כבורח מהמצוות.

אולם לכאורה על מצוות ויראת מאלוקיך הוא עובר כל זמן שהוא עושה כן כדי להפטר מהמצוות, וכמבואר בקידושין (ג ע"א), ועיין בביאור הלכה (סימן קכח ס"ד) שכתב על דברי השו"ע שכהן שלא רוצה לעלות לדוכן לא יהיה בבית הכנסת בשעה שקוראים כהנים, שמייירי שאינם רוצים לעלות מפני חולשא, דאי לאו הכי בודאי לא שפיר למעבד הכי שיבטל מצוות עשה בחנם, והרי זה דומה לשאר מ"ע התלוי במעשה

פאה פרק ז

רסא

רע"ב

משנת אליעזר

שם ענבים הרצה ועל
 שם שענביו נוטפות
 למטה נקרא נטף. ולשון
 המקרא קורא לאשכול
 שאין לו כתף ולא נטף
 עולל, לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני
 האיש: אם ספק. שנראים האשכולות הקטנות
 המלויות נשריטו כלו שוכבות זו על זו ואין
 שוכבות יפה דהשתא הוי ספק אם יש לה כתף
 אם לאו: שבארכוכה. יחור של זמורה שמלויין
 זה אשכולות הרצה והזכור קולצה והיא נקראת

או נטף, הרי היא
 של בעל הבית, אם
 ספק, אם עומדים
 צפופים כראוי ויש
 לו כתף או נטף,
 הרי הוא לעניים. דספק לקט לקט פפרק
 ד' משנה י"א (תוי"ט) עוללת שבארכוכה
 זמורה שתליון בה הרבה אשכולות ויש
 בה גם עוללות, אם העוללת נקצרת,
 דהיינו נקצרת עם האשכול כשתולשין
 את האשכול נקטפת עמו, הרי היא של

שדה צופים

יש לה כתף כו'. כגון שיש לו הרבה
 ענפים משני הצדדין אבל אין שוכבין
 זה על זה דהיינו שאין מגיעין אחד עד
 השני אלא השדרה נראית ביניהן או שיש
 לה נטף ולא כתף כגון ששוכבין הענבים
 זה על זה וממלאין את כל השדרה אבל
 אין יוצאין ענפים קטנים מהשדרה
 אלא הענבים עצמן דבוקין בשדרה ה"ז
 לבעה"ב דאין נקרא עוללת אא"כ אין לה
 שניהן.

ואם ספק. כגון שנראין ששוכבין על
 שתחתיהן ואין שוכבים יפה, או
 שאר ספיקות.

עוללת שבארכוכה אם נקצרת וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנ"ע ה"כ)
 זמורה שהיה בה אשכול ובארכוכה
 של זמורה עוללת, אם נקצרה עם
 האשכול הרי היא של בעל הכרם ואם
 לאו הרי היא לעניים.

ובדרך אמונה כתב: ובארכוכה של
 זמורה, פי' במקום הקשר של

ובדרך אמונה כתב: מצות עוללות נוהג
 רק בכרם [או בגפן יחידי] כמ"ש
 רבינו בסמוך הכ"א. ובמנ"ח מצדד דאפי'
 בוצר כרמו לפני הבאת שליש העוללות
 לעניים.

זה אשכול הקטן. לאו דוקא קטן אלא
 ר"ל קטן בענביו כדמפרש שאינו
 מעובה כו'.

שאינו מעובה כאשכול. פי' שאין עליו
 הרבה ענבים כמו כל האשכולות
 וכדמפרש ואזיל שאין לו כתף ולא נטף.

שארין לו כתף. מפרש בסמוך ה"ח שהם
 הענפים שיוצאין מן השרביט
 האמצעי של האשכול.

ואין ענביו נוטפות. זה עוד תנאי
 שאין הענבים היוצאים מהשדרה
 האמצעית שוכבין זה על זה כדמפרש
 בסמוך ה"ח וזה נקרא נטף.

אלא מפוזרות. ולפעמים אפי' מפוזרות
 אינן עוללות כל שאילו יתנם על
 ידו לא יגעו כולן בפס ידו.

משנת אליעזר

רע"ב

בְּעַל הַבֵּית (בפרק ה'
משנה ב') (תו"ט) **וְאִם
לְאוֹ, הָרִי הִיא
שֶׁל עֲנַיִים, גִּרְגָּרִי
יְחִידִי שֶׁהִגְרָגְרִים
תָּלִין בְּשֶׁרְכִיט עֲצָמוֹ**

**בְּעַל הַבֵּית, וְאִם לְאוֹ, הָרִי הִיא
שֶׁל עֲנַיִים. גִּרְגָּר יְחִידִי, רַבִּי
יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲשֶׁפוֹל. וְחֲכָמִים
אוֹמְרִים, עוֹלָלָת:**

ארכונה ופעמים יש צה
עוללת עם האשכולות:
נקרצת. נקלצת ונחמכת
ודוגמתו שנינו ציומא
(לא): קרלו ומירק אחר
שמיטה על ידו. וצמקרא

זה על גב זה ועשוין כעין כתף ונטף,
ושאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו
על זו שאין לו אשכולות קטנות, רבי
יהודה אומר דינו כאשפול והרי היא
לבעל הבית, ומיתי לה מקרא (ישעי' יו'
*) **וְחֲכָמִים אוֹמְרִים** דינו כ' **עוֹלָלָת**
דלא חשיבי להקרא כתף והרי היא
לעניים:

(ימיה מו) קרן מנפון צא: גרגר יחידי. כגון
אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על
זו אלא הגרגרים מחוברים שרביט עממו: רבי
יהודה אומר אשפול. דכתיב (ישעי' ח') ונשאר
צו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים. שנים
שלשה גרגרים עוללות, יותר מכאן אשכול:
וחכמים אומרים עוללת. דלא חשיבי הגרגרים
השוכבים זה על זה להקרא כתף. והלכה כחכמים:

שדה צופים

הזמורה ששם כפוף קצת ושם הדרך
לשבור את הזמורה ושם גדל עוללת והוא
רחוק קצת מהאשכול ולכן רואין אם
נשברה עם האשכול יחד היא כחלק
מהאשכול ואם לאו הרי היא אשכול לחוד
והרי היא עוללת ולעניים, וה"ה בזמורה
ארוכה וחותכין חציה וה"ו בו עוללת תלוי
ג"כ אם נקרצת עם האשכול.

ואם לאו כו'. ואם ספק כגון שחצי'
נחתכה עם האשכול וחציה נשארה
הרי הוא לעניים כדין כל ספק מתנ"ע
ואם נמצאת עוללת בגת ולא נודע אם
היא מהנבצרות עם האשכול.

גרגר יחידי ר' יהודה אומר אשכול וכו'.

נקרצה. פ' נחתכה ונבצרה, וי"א שיש
שיעור להרחקתה דהיינו
כשיעור טבלא קטנה נקראת נחתכת עם
האשכול יותר מכאן נקראת אין נחתכת,
וידוע ה' להם שיעור טבלא קטנה, ואין
תלוי אם הבעה"ב קצרה עם האשכול או
לא אלא אם מרוחקת שיעור זה דרכה
ליקצר עם האשכול והרי היא לבעה"ב
ואפי"א אם לא קצרה עם האשכול ואם
מרוחקת יותר אין דרכה ליקצר עם
האשכול ואפי"א אם נקצרה עם האשכול
לעניים.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנ"ע הי"ט)
ואין בעל הבית חייב לבצור
העוללות וליתנן לעניים, אלא הן בוצרין
אותן לעצמן וגרגר יחידי הרי היא עוללת.
ובדרך אמונה כתב: וגרגר יחידי. שלא
גדל בכל האשכול אלא גרגר
אחד הרי היא עוללת ולעניים שהרי אין
לה כתף ונטף והוצרך רבינו לכתוב דין
זה לאפוקי ממ"ד בגמ' דרק באשכול
גדול שאין לענביו כתף ונטף יש דין
עוללות אבל אם מתחלה לא צמח בו
אלא גרגר יחידי דל"ש בו כלל כתף

פאה פרק ז

רסג

משנת אליעזר

רע"ב

(ה) המדל בגפנים. (ה) המדל בגפנים, בשם שהוא
 כשהגפנים כתוהו תכופין
 מכופים זה אחר זה, בתוך שלו, בן הוא
 עוקר מאותם שנימתיס, מדל בשל עניים, דברי רבי
 והאמרים מתוקים ידי זה משביחין
 נכך: בן הוא מדל בשל עניים. חף על פי האחרות (כפרק ג' משנה ג') בשם שהוא מדל
 דהינו בפאה, או בעוללת שלהם. דדין שתף יש להם ושתף עושה בן גם בתוך של חברו,
 בתוך שלו, בן הוא מדל בשל עניים,

שדה צופים

והנה בשאלתנו, ישנם שתי סיבות למה
 יהיה מותר לזרוק את של המשלה,
 א', כי לא על דעת כן הסכים לעשות
 טובה לחברו, שעל ידי זה הוא יפסיד את
 שלו. ב', הוא עושה טובה לחברו, כי ע"י
 שזרוק שלש ק"ג ישארו לפחות השתים
 הנותרים, ומסתבר דניחא לו.

ונטף הרי הוא לבעה"ב. ויליף לה בירו'
 מקרא קמ"ל דלא קי"ל כן. וי"מ גרגיר
 יחידי היינו שהגרגרים דבוקים בהשדרה
 האמצעית ואין לו פסיגין יוצאין ואף על
 פי שהגרגרין מונחין זה ע"ג זה כעין כתף
 ונטף מ"מ נחשב עוללות ולעניים הוא.
 ע"כ.

משנה ה

המידל בגפנים וכו'.

בחשוקי חמד כתב לדון ע"ד שאלה:
 ראובן הלך לטוס מאמריקא
 לארץ ישראל, ויש לו חפצים במשקל של
 שמונה עשרה ק"ג, טרם צאתו ניגש אליו
 אדם וביקשו לקחת מזוודה ובו חמש
 ק"ג בגדים לבנו הלומד בבני ברק, ראובן
 לא יודע מיהו אדם זה, ואין לו כל דרך
 למוצאו, כשהגיע לנמל התעופה, נתברר
 שיש לו משא יתר של שלש ק"ג, ונתבקש
 לדלל חלק מהתכולה ולהשליכו לפח,
 האם מותר לו לזרוק חפצים במשקל של
 שלש ק"ג משל חברו לפח.

ויש לציין שכל זה דוקא באופן שהחברה
 לא מסכימה בשום אופן להעלות
 משקל יתר, או שאין לו אפשרות לשלם
 את התשלום על המשקל הנוסף, ולגבותו
 אח"כ מהשולח, אבל אם יש לנוסע כסף
 כדי לשלם את המשקל העודף, והדברים
 שרוצה להוציא החוצה ולהשליך שווים
 יותר מסכום כסף זה, נראה שיש לו
 לשלם את המשקל העודף, ולחזור
 ולגבותו אח"כ מהשולח. ואם יש לו ספק
 אם משתלם לשולח לשלם את המחיר
 של המשקל העודף, אינו חייב לספוג
 את ההפסד מספק, אך יתכן שיש מדת
 חסידות לשלם עתה, ומן הראוי שהשולח
 ישלם לו אח"כ את כל מה ששילם.

והביא ממשנה כאן, המידל בגפנים כשם
 שהוא מדל בתוך שלו כך הוא
 מדל בשל עניים, ולכאורה ה"ה בנידון
 דדין שיכול לדלל מהמשלוח.

שוב כתב, שאכן קיים מקרה שמסתבר
 שהוא חייב להשאיר את חפצי חברו
 במטוס, ולהשליך לפח משלו [כשאין
 לו כסף לשלם על עודף המשקל], כגון

משנת אליעזר

רע"ב

<p>שיש צהם פאה או עוללות של עניים, כך מדל צשלהם כמו צשלו, קסנר עניים דין שותף יש להם, וכשם ששותף כמו שהוא מדל צשלו כך מדל צשל חצירו אף עניים כן: רבי מאיר אומר בשלזו הוא רשאי. קסנר עניים דין קונה יש להם צחלקם, וכשם שהמוכר לחצירו עשרה אשכולות אסור ליגע צהן, אף צשל עניים כן והלכה כר' יהודה:</p>	<p>יְהוּדָה. רַבִּי מְאִיר אֹמֵר, בְּשֵׁלוֹ הוּא רִשְׁאִי, וְאֵינוֹ רִשְׁאִי בְּשֵׁל עֲנִיִּים:</p>	<p>דְּבַרֵּי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי מְאִיר אֹמֵר, בְּשֵׁלוֹ הוּא רִשְׁאִי, וְאֵינוֹ רִשְׁאִי בְּשֵׁל עֲנִיִּים, דְּדִין קוֹנָה יֵשׁ לָהֶם, וְהַמוֹכֵר לֹא יִתְּנֵן לְקוֹנָה דְאָסוּר לִיגַע בָּהֶן:</p>
--	--	---

שדה צופים

ובספר הון עשיר כתב: נראה מזה דדחה פ"ה הר"ב שהזכיר פאה, אם לא שהוא משום קנס כמ"ש בשם הר"ש. ולע"ד בלי עיון בירושלמי האריך בזה, דה"ג התם (ה"ד לג ב) א"ר יוחנן נראית מוחלפת שיטתו של ר' יהודה, תמן הוא אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו, וכא הוא אומר הכין, מתוך שהוא מעכן, הם עושות יותר לשנה הבאה, ואמר אוף הכא מתוך שהוא מרבעה הוא עושה יותר לשנה הבאה, אמר ליה מצוי הוא לזורעה ירק ולהבריחה מן העניים, ע"כ. ופירושו הכי הוא, דקשיא דר' אדר"י, דבמשנה (פ"ה מ"ג) אין מגלגין בטופח, פליג בתוספתא (פ"ב הכ"א) ואומר דבין כך ובין כך קודם שירבץ שדהו, ילקט כל מה שהוא לעניים ויניחנו על הגדר. והכא הוא אומר דמדל אף בשלהם כדין שותף, דהכי אמרינן התם לעיל דר"י עביד ליה כשותף, ומשני מתוך שהוא מעכן ופונה מקום ע"י מה שהוא מדל לגפנים הנשארים הם עושות יותר לשנה הבאה, ויש בהם ריוח לעניים שאף מתנתם תהיה מרובה, ואותו הרבוי ממלא חסרונם אשר הם חסרים בשנה הזאת, ע"י ההדלאה והותר, ומקשה עוד,

שחברו נתן לו את כרטיס הטיסה במתנה, ובכה"ג מסתבר שאת חמשת הק"ג הוא חייב להוביל ארצה, ויזרוק משלו כי חברו נתן לו את הכרטיס, על דעת זה, שאת החבילות שלו הוא יקח, ואם ישאר רווח, יוכל להוסיף משל הנוסע.

כך הוא מידל בשל עניים.

כתב הרע"ב, אף על פי שיש בהם פאה או עוללות של עניים כך מדל בשלהם כמו בשלו, קסבר עניים דין שותף יש להם וכשם ששותף כמו שהוא מדל בשלו כך מדל בשל חבירו אף עניים כן.

רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי, קסבר עניים דין קונה יש להם בחלקם, וכשם שהמוכר לחבירו י' אשכולות אסור ליגע בהן אף בשל עניים כן. ע"כ.

והקשה התי"ט, למאן דס"ל דדין שותף יש להם, היכי שייך שותפת לעניים, בקצה הזאת שהניח בה פאה עכשיו, לשנה הבאה. וכתב שהרמב"ם לא כתב אלא עוללות, וכן משמע לשון התוס' דמ"ק (דף ד: ד"ה כך מידל), ע"כ.

❧ שדה צופים ❧

בחשוקי חמד דן ע"ד שאלה: כרם שיש בו פאה, ובעליו רוצה לדשן אותו, אך יש ספק בדבר, אם הדישון יצליח יצמחו בו פירות רבים וטובים, ואם לא יצליח הוא עלול לקלקל את כל הפירות, ובעל הכרם מעוניין בדישון, כי סיכוי ההצלחה גדול מחשש ההפסד, האם רשאי כי הוא מסכן גם את חלק העניים.

והביא שם מחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר, וכתב דנאמרו בזה כמה פירושים, ברע"ב פירש שרבי יהודה ס"ל שיש לעניים דין של שותפים עם בעה"ב, וכשם ששותף יכול להדל, כך בעה"ב יכול להדל, ור"מ סבר שלעניים יש דין של לוקח, וכשם שלמוכר אסור להדל בחלק הלוקח, כך אסור לבעה"ב.

בר"ש הביא את הפירוש הנ"ל בשם הירושלמי, והוסיף פירוש נוסף שרבי יהודה מתיר כי לא היה לעניים לאחר מלקט והם הזיקו לעצמם, ור' מאיר סבר דאין רשאי בשל עניים לפי שיכול להמתין עד שילקטו העניים. [ופירוש זה לכאורה מבואר בירושלמי לעיל (פ"ה ה"ג).] [ועיין בחידושי אנשישם שפירש פירוש בשם השושנים לדוד שצירף את שני הטעמים].

והנה בתפארת ישראל הקשה על הפירוש של שותפות דמה שותפות יש לבעה"ב בהעוללות, ומה שותפות יש להעניים בהאשכולות, הרי חלק כל א' מבורר לעצמו, ומציין שהירושלמי דחה טעם זה. ולכן פירש שרבי יהודה ס"ל שהי כמשיב אבידה לעניים מדמרויחין על ידי זה עוללות שבצד העוללות

אף הכא במרבץ שדהו, למה נחייבנו ללקוט את שלהם ולהניח על הגדר, הלא מתוך שהוא מרבעה במים היא עושה יותר לשנה הבאה, וע"י מתמלא חסרון העניים כמו הכא, ומשני מצוי הוא לזרעה ירק ולהבריחה מן העניים, חיישינן שמא יזרענה לשנה הבאה ירק הפטור מלקט שכחה ופאה, ונמצא שהעניים הפסידו הלקט או כיוצא בו, ואין שם לשנה הבאה דבר מה שימלא חסרונם, משא"כ הכא דליכא למיחש להאי, הרי מפורש השותפות שיש להם אפילו לשנה הבאה, ומ"מ אף הטעם שכתב הר"ש משום קנס, הוא מהירושלמי (פ"ה ה"ג כו ב), דהא על אותה משנה דאין מגלגלין בטופח, מקשינן (שם) כי הכא, ומשיב תמן הם גרמו לעצמן ולא באו, והוא בענין זה דמדל, ברם הכא הרי באו, כלומר עדיין לא כלה הזמן שדרך העניים לבא וללקוט, ולכן אינו יכול להרביץ שדהו אלא אם כן יצבור המתנות עניים שבו שלא יתקלקלו ע"י המים, וצ"ל דתרויהו אצטריכו, דאי משום שותפות של שנה הבאה לבד לא היינו מקילים כל כך בשל עניים, להפסיד חלקם המוחזק בשביל הראוי לבא, אי לאו דהם גרמו לעצמם שלא באו, וכמו כן מהאי טעמא לבד דהם גרמו לעצמם, לא היינו מפסידים חלקם להקל בטורח בעל הבית שלא ילקטנו ויניחנו על הגדר, אי לאו דמ"מ במה שמפסידים הם קרובים לרוח לשנה הבאה, שהרי מצינו דלעולם יד העניים על העליונה, דספק לקט לקט (פ"ד מי"א), ועינינים אחרים כיוצא באלו. ע"כ.

שדה צופים

לשוק שמא יארעו אונס בדרך, הרי זה עושה בו כדרך שהוא עושה בשלו. וכן כל כיוצא בזה, עכ"ל. וכתב על כך המגיד משנה: לא התירו לו להוליכו למקום שיש ספק שמא יארע לו אונס, אלא כדבר שיש לחוש שאם יניח אותו כאן שמא יפסד קודם שימכר, אבל בדבר שאין ספק כאן, אסור לאפוטרופוס להביא לבית הספק ואפילו כדי להרויח, עיי"ש. הרי שאם יש חשש של הפסד בשל עניים אסור, וכל ההיתר בענייננו הוא משום שודאי שלא יגרם להם הפסד כמו שכתב התפא"י, או משום שהעניים מזיקים לבעה"ב ובכה"ג התורה לא זיכתה להם חלקם, או משום דהוי שותפים, וכנ"ל.

ובהמשך דבריו כתב לדון עוד, באדם שעשה שותפות עם צדיק, ואמר לו שיתן לו עשרה אחוז מפירות שדהו, כדי שתשרה הברכה בתשעים האחוז הנותרים, אותם עשרה אחוז ניתנים לת"ח עניים הלומדים בשיבתו של הצדיק. האם מותר לו לדלל אותם או שמא אסור כמבואר במשנה כאן לשיטות האוסרות דילול בפאה אסור, וכמש"כ רבי מאיר אומר בשלו רשאי ואינו רשאי בשל עניים.

וכתב דבאופן זה הרי שלכו"ע הוי שותפות גמורה, ומסתבר גם שהצדיק סמך על שיקול דעתו של הנדיב, ומה שעושה בשלו יעשה גם בשל עניים, ולא דומה למשנתנו שהשי"ת צוה לתת פאה, והוא ממון עניים ולא תלוי בשיקול דעתו של בעל השדה.

שמדל, ולר"מ אסור מדאיכא דניח"ל ברבוי הענבים אף על גב שלא יהיו מובחרים כל כך.

ובמשנה ראשונה כתב לבאר את הטעם של שותפות, אע"פ שחלקו של כל אחד מבורר, שמייירי באופן שהיניקה של העניים מזקת קצת לשל בעה"ב, ורבי יהודה ס"ל שאין כח לעניים להפסיד לבעה"ב כי לא זכי רחמנא לעניים חלקם במקום שמפסיד לבעה"ב, ורבי סבר שיד עניים עדיפי על יד בעה"ב, עיי"ש.

מעתה, לפי הפירוש שרבי יהודה התיר כי הם שותפים, לכאורה מותר, כי אף לשותף מותר לדשן אם כך הוא דרך העולם. ולפירוש שמותר בגלל שהעניים הזיקו לעצמם שלא באו בזמן, הדבר תלוי אם יכלו לבוא קודם מותר ואם לאו אסור. לפי התפארת ישראל יתכן שאסור, דכל ההיתר הוא רק באופן שהעניים ודאי ירוויחו פירות יותר טובים, אבל אם יש חשש שיפסידו לא מצאנו היתר.

ולפי המשנה ראשונה יש להסתפק דמצד אחד יתכן לומר שרחמנא לא זיכה לעניים את חלקם במקום הפסד בעה"ב ואם כן מותר לבעה"ב לדשן את שלו, אך יתכן שכל ההיתר הוא כשהעצים של העניים יונקים משל בעה"ב והממון שלהם גורם לו נזק, משא"כ בענייננו שאין בעיה של יניקה, אלא שבעה"ב רוצה להשביח את השדה, ואם יש חשש של פסידא לעניים, הדבר אסור כמו שמצאנו ברמב"ם (פ"א מנחלות ה"ג) שכתב: מי שהיה בידו שכר של יתומים, אם יניחו כאן עד שימכר, שמא יחמיץ, ואם יוליכו

פאה פרק ז

רסו

משנת אליעזר

רע"ב

(ו) כרם רבעי. הנוטע כל עץ מאכל, צשנה הרביעית מעלה

(ו) פְּרָם רְבֵעִי, בֵּית שְׁמַאי אומרים, אין לו חמש, ואין

כרם דכתיב בתורה

(ויקרא י"ט כ"ג) "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים וּבִשְׁנַת הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קֹדֶשׁ הַלְּלוּלִים" לְהַלֵּל לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְאִם אֵינָהּ מְעַלְהוּ לִירוּשָׁלַיִם, אֲחֻלְיָהּ, יַחַלֵּל אֶת הַפִּירוֹת עַל כֶּסֶף וּמִתָּר לְאָכֹל הַפִּירוֹת בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוּא, וְהִכְסֹף יַעֲלֶה לִירוּשָׁלַיִם, וְיִקְנֶה בּוֹ פְּרוֹת אוֹ בְּהֵמָה לְקַרְבָּנוֹת, כְּדִין מִעֶשֶׂר שָׁנִי, בֵּית שְׁמַאי

חמש כשהבצלים פודין, דאין דינו כמעשר שני שצריך להוסיף חמש כשפודים הבצלים, דלא כתוב בתורה גבי כרם רבעי להצריך

הפירות לירושלים ואוכלם שס נקדושת מעשר שני, או פודה אותם ומעלה הדמים לירושלים, דכתיב (ויקרא יט) וצשנה הרביעית יהיה כל פרי קדש הלולים, ודרשין הלולים כמו חלולים, אמר רחמנא חלליה והדר חלליה: בית שמאי אומרים אין לו חמש. אף על פי שטעון פדיון כמעשר שני אין הצעלים מוסיפים את החומש

שדה צופים

משנה ו

כרם רבעי ב"ש אומרים וכו'.

האלה, ואם הם נטע רבעי יהיו מחוללים הם וחומשם בפרוטה שבמטבע שיחדתיו לחילול מע"ש ורבעי. ע"כ.

כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות מע"ש ה"ב) הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני, ואם פדהו לעצמו מוסיף חומש.

בית שמאי אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות וכו'.

וכתב בדרך אמונה, דכשהוא פודה מברך אקב"ו על פדיון רבעי.

הקשה הרש"ש, מדוע שבקי לפאה ושכחה. וכתב: ואולי דב"ה דאמרי כולו לגת משמעו דאף פאה ושכחה אין לו ובב"ש לא חש התנא להאריך.

עוד מביא בשם החזון איש, שאפשר לצרף חצי פרוטה ממע"ש וחצי מנטע רבעי ולחללן יחד על פרוטה וגם לעשות מהן פרוטה חמורה.

עוד כתב: ולשון השו"ע יו"ד סי' רצ"ד ס"ו פירות רבעי פטורין מלקט ושכחה ופרט ועוללות ותמוה לקט מאי עבידתיה באילן ונראה ברור שט"ס נפל בטור וצ"ל תחת לקט פאה וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' מע"ש דין ד' כ"ר אין לו לא שכחה ולא פאה ולא פרט ולא עוללות וי"ל בדוחק גי' הטוש"ע ע"פ מש"כ התו"ט ותור"ע בר"פ דלקמן. ע"כ.

עוד מביא בשם קונטרס הלכות תרו"מ (שהדפיס ר"ז שפירא ז"ל), דהיות שכהיום מצויים פירות אילן שהנם משנה הרביעית של גידול האילן ופירות אלו אסורין באכילה בלי פדיון נכון לפדות כל פירות האילן שאינו יודע אם עברה עליהן כבר השנה הרביעית, ע"כ אחר שהפריש תרו"מ מפירות האילן יוסיף את המלים

משנת אליעזר

רע"ב

חמש, ואין לו פֵּעוּר כְּמַעֲשֵׂר שְׁנִי שְׂצָרִיד לְבַעְרוֹ בְּשָׁנָה הַרְבִּיעִית וְשִׁבְעִית אִם לֹא הֶעֱלוּהוּ

לִירוּשָׁלַיִם עַד הַפֶּסַח וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ לוֹ חֲמֵשׁ, וְיֵשׁ לוֹ בַּעוּר דִּילְפֵי קֹדֶשׁ דְּהָקָא (ויקרא י"ט כ"ד) מִקֹּדֶשׁ דְּכֹתִיב (דברים כ"ו י"א) גְּבִי מַעֲשֵׂר שְׁנִי "בְּעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת". בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים יֵשׁ לוֹ לְכָרֶם רְבָעֵי דִין פְּרֹט שְׁחִיב בְּפֶרֶט, וְיֵשׁ לוֹ עוֹלָלוֹת, דְּחוֹלִין חֲשָׁבִי לִיה

כְּשֶׁמַּצְעֵר הַמַּעֲשֵׂרוֹת כְּדַכְחִיב (דברים כו) צַעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת: וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים יֵשׁ לוֹ. חוֹמֵשׁ וְיֵשׁ לוֹ צַעֲוֵר. צִית הַלֵּל יִלְפֵי קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר מִה מַּעֲשֵׂר יֵשׁ לוֹ חוֹמֵשׁ וְיֵשׁ לוֹ צַעֲוֵר, אֲף כֹּרֶס רַצְעֵי יֵשׁ לוֹ חוֹמֵשׁ וְיֵשׁ לוֹ צַעֲוֵר, וְצִית שְׁמַאי לֹא יִלְפֵי קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר: יֵשׁ לוֹ פְּרֹט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלָלוֹת. דְּכַחוּלִין חֲשָׁבִי לִיה:

שדה צופים

לברך, דכרם רבעי אין ללמוד משאר כרם דפרכינן מה לכרם שכן חייב בעוללות תאמר בכרם רבעי שאינו חייב בעוללות. ובזה עלתה לנו מרפא למה שנדחקו המפרשים למאן דס"ל דקרא ואכלת ושבעת וברכת קאי על כל שבעת המינין, א"כ אי תני כרם רבעי קשה למה לי קרא דהילולים שהרי כבר כתיב וברכת בגפן בשבעת המינין, והרשב"א בחידושיו נדחק בזה דהוה מוקמינן חד קרא בענבים וחד קרא ביין. ולפי מה שכתבתי ניחא, דודאי ידעינן בגפן ברכה מקרא דואכלת ושבעת וברכת וכו', ואמנם אכתי בכרם רבעי לא היינו יודעים, ומשאר כרם ליכא למילף מכח פרכא שכן חייב בעוללות, ואיצטריך הילולים לכרם רבעי עצמו שטעון ברכה לאחריי.

ואמנם אכתי לא הועלנו בזה, דאכתי יש למילף כרם רבעי לברכה משבעת המינין, ואין לומר מה לגפן שבשבעת המינין שכן חייב בעוללות, דהרי איכא למימר שאר שבעת המינין יוכיחו שאינם חייבים בעוללות וטעונום

בברכות (לה ע"א) מה לכרם שכן חייב בעוללות. ובצל"ח שם הביא להקשות בשם כבוד מחותנו הגאון המפורסם מוהר"ר מאיר בומסלא זצ"ל, וז"ל: והרי בית שמאי ובית הלל פליגי במס' פאה פרק ז' משנה ו' בכרם רבעי, דבית שמאי אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות ובית הלל אומרים כולו לגת, וא"כ כיון דקרא דהילולים מיירי ברבעי איך פריך שכן חייב בעוללות, והרי הלכה כבית הלל שאין לו עוללות, אלו הם דברי הגאון הנ"ל. ואמנם לענ"ד אכתי פירכא הוא, דאף שזה הכרם באותו הפעם אין לו עוללות, מ"מ פרכינן מה לכרם שכן חייבים בעוללות בשאר השנים, תאמר בשאר כל המינים שאינם חייבים בעוללות בשום פעם.

ואמנם למדתי מדברי הגאון סברא אחת מרגינתא טבא, שאם לאו דכתיב הילולים כאן בכרם רבעי אף שהיינו לומדים חיוב ברכה בכרם מקרא אחרינא, אכתי היינו אומרים דבכל כרם יש לברך אבל בכרם רבעי עצמו אין צריך

פאה פרק ז

רסמ

רע"ב

משנת אליעזר

והעניינים פודין לעצמן. והעניינים פודין לעצמן. ובית והוא הדין פאה מן הפרט והעוללות ושכחה, רק שצריך שלקטו ואוכלים אמת חלול כמעשר שני, זמקומן ומעלין הדמים לירושלים: וזית הלל אומרים כולו לגת. משום דילפי ממעשר, וסברי להו מעשר שני ממון גזוה הוא, הלכך אין לעניינים חלק זו, ודורכיס העוללות עם שאר היין, והצעלים מעלים הכל לירושלים: והעניינים שלוקטין את הפרות, פודין והוי לעצמן, והדמים מעלין לירושלים ובית הלל אומרים, פלו כל הכרם לגת, דממון גבוה הוא, שהכתוב קראו קדש, ואין לעניינים חלק בו:

שדה צופים

וב"ה אומרים כולו לגת.

כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות מע"ש ה"ד), כרם רבעי אין לו לא שכחה ולא פאה ולא פרט ולא עוללות, ואין מפרישין ממנו תרומה ומעשרות כשם שאין מפרישין ממעשר שני, אלא כולו עולה לירושלים או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר.

וביאר בדרך אמונה, כרם רבעי. וה"ה נטע רבעי ומשום דבעי למימר דין פרט ועוללות דל"ש אלא בכרם נקט כרם.

ולא עוללות. ר"ל דכל הני אינן לעניינים אלא לבעה"ב וצריך פדיון, ולפ"ד הרשב"א שפוסק מע"ש ממון הדיוט הוא כנ"ל פ"ג הי"ז ה"ה נ"ר וחייבין בכלן והעניינים פודין לעצמן.

ואין מפרישין ממנו תרו"מ. וכן ביכורים. והטעם ג"כ משום דממון גבוה הוא. ואם הוא ספק נ"ר יעשר בלי ברכה.

כשם שאין מפרישין ממע"ש. אין הכונה דמע"ש שהקדימו בשבלין פטור מתרו"ג ומעשר"ר דזה פלוגתא היא כנ"ל פ"ג מתרומות הי"ג ס"ק ק"ד רק הכונה דמע"ש עצמו פקע טבלו במה שהוא

ברכה לאחריהן, אף אני אביא כרם רבעי שטעון ברכה לאחריו. אלא ודאי דהילולים הנאמר בכרם רבעי היינו ברכה שלפניו, ואיך קאמר בגמרא אשכחן לאחריו. והיה מקום להביא מזה ראייה לדברי רבינו הגדול [הרמב"ם] שהזכרתי [בד"ה ואי נמי] דבכל הפירות המעשרות נוהג בהם מן התורה, וא"כ ליכא למילף כרם רבעי לברכה אפילו מכל שבעת המינין, דאיכא למיפרך מה לשבעת המינין שכן מעשר ותרומה נוהג בהם, משא"כ כרם רבעי שאין תרומה ומעשר נוהג בהם כמפורש ברמב"ם פ"ט ממעשר שני הלכה ד', והוא מן הירושלמי פ"ז דפאה [הלכה ה']. אבל לשיטת הראב"ד הקושיא במקומה עומדת, דהרי גם בשבעת המינין אין נוהג תרומה ומעשר רק בארבעה מהם דהיינו חטה ושעורה וגפן וזית. ונלע"ד דאף לדעת הראב"ד ניחא, דמסתמא כשם שאין תרומה ומעשר נוהג בכרם רבעי כך ביכורים אינו נוהג ברבעי, וכן משמעות דברי בית הלל שם בפ"ז דפאה דאמרו כולו לגת, וא"כ גם לדעת הראב"ד איכא פרכא מה לשבעת המינין שכן חייבים בביכורים תאמר ברבעי שאין חייב בביכורים. ע"כ.

❧ שדה צופים ❧

דלימוד גמור הוא לחייב ברכה מן התורה לפני כל אכילה, אם כן למה כתבה זאת התורה דוקא כאן באכילת רבעי, ואף למסקנת הגמרא דסברא הוא שאסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, כתבו שם בתוספות (ד"ה אלא) שהברייתא שהביאה הפסוק דקודש הלולים אסמכתא בעלמא הוא, גם בזה עדיין ראוי ליתן טעם למה מופיעה אסמכתא זו דוקא בענינא דאכילת רבעי.

והנה הגמרא מביאה שם עוד, תנו רבנן, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל (כנהנה מן ההקדש. רש"י). עוד איתא שם, אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר (תהלים כד, א) לה' הארץ ומלואה, רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתוב (שם קטו, טז) 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם', לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. מבואר איפוא, דקודם הברכה אין הדבר שלו והרי זה כקדשי שמים, ולאחר הברכה יוצא הדבר מרשות גבוה ונעשה שלו.

והנה להלכה נפסק כרבי מאיר דמעשר שני ממון גבוה, (כסתם מתניתין מעשר שני א, א), וכמו כן פסקינן כבית הלל (כאן), שנטע רבעי הרי הוא קודש כמעשר שני, וכן פסק הרמב"ם (מעשר שני ג, יז; ט, א).

מעתה לפי זה יתבאר, דכיון שטעם הברכה הוא משום שעל ידי הברכה יוצא מרשות גבוה ונעשה שלו, אבל בנטע רבעי שנשאר תמיד ממון

מתקדש שהרי לא הופרש מע"ש עליו אלא שפקע טבלו במה שנעשה מעשר ה"נ נ"ר חשיב כאחת המתנות וממילא אינו חייב במעשרות כמו תרומה וראשון, ואפי' להסוברים דמע"ש שהקדימו בשבלין חייב בתרומה ומעשר התם ענין אחר הוא שגזל להתרומה והמעש"ר וחייב להשיב גזלו והתרומה ומעש"ר גובים חובם ממנו. ע"כ. וע"ע בביאור ההלכה (שם) באריכות.

ענין בחשוקי חמד שדן ע"ד שאלה: נדיבי עם אספו כסף מהציבור ויסדו קרן שתכלכל תלמידי ישיבה מסוימת, מהתרומות רכשו כרם ומפירותיו מכלכלים את בני הישיבה, האם הכרם הזה חייב בלקט שכחה ופאה, או שמא פטורים, משום שאין לשדה זו בעלים, והוא מעין הקדש, ולא שייכת לאף אדם, ואין את מי לחייב בלקט שכחה ופאה.

וכתב דהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים, אם ממון של ציבור הוא כממון השותפים, הרי הוא חייב בפאה, אך אם לא הוא כממון השותפים משום שהוא שייך לכלל ולא לאף אדם פרטי, הרי הוא כהקדש ופטור מפאה, עיי"ש.

מובא במסכת ברכות (לה ע"א), קודש הלולים לה', מלמד שטעוניהם ברכה לפנייהם ולאחריהם, מכאן אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

ובספר באר יוסף (פ' קדושים) דקדק, לפי מה דסברה הגמרא בתחילה,

פאה פרק ז

רעא

משנת אליעזר

רע"ב

(ז) שְׂכּוּלוֹ עוֹלָלוֹת. (ז) פְּרָם שְׂפָלוֹ עוֹלָלוֹת, רַבִּי פְּרוּחִיו עוֹלָלוֹת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, לְבַעַל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר ונטף: אִם אֵין בְּצִיר. הַבֵּית. רַבִּי עֲקִיבָא אֹמֵר, הָרִי הִיא לְבַעַל וְכַמָּה שִׁיעוֹר צָלִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בִּי רַבִּי עֲקִיבָא אֹמֵר הָרִי הִיא לְעֵנִיִּים, אֹמֵר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָרִי כְּתִיב (דברים כ"ה כ"א) "כִּי תִבְצֹר" "לֹא תְעוּלֶל" אִם אֵין

שדה צופים

כולו עוללות, ואין הפרט והעוללות נוהגין אלא בכרם בלבד.

וביאר בדרך אמונה, דאף על גב דאין עניים זוכין ליטול עוללות עד שיתחיל בעה"ב לבצור, ה"מ בכרם שיש לו מה לבצור אבל כשכולו עוללות אזלי בתר זמן הבציר של רוב העולם וכשמגיע זמן זה יכולין העניים לבא וליטול העוללות.

אלא בכרם בלבד. ולא בשאר האילנות, ולא ילפי' שאר אילנות מכרם דפרט לא שייך אלא בענבים שדרכן ליפרט וליפרד אחד מחברו וכן עוללות שאין לו לא כתף ולא נטף לא שייך אלא בענבים.

בחשוקי חמד כתב להסתפק, מה הדין לפי רבי אליעזר אם יבא עני שרוצה לזכות בעוללות וכעת לא יכול מאחר וכל הכרם עוללות, לכן התחכם והביא גפן מלאה אשכולות ונטע אותה [יחד עם קרקע שיכולה לחיות בה, כדי שלא תהיה ערלה] בתוך הכרם. וכעת יש מה לבצור, ואסור לבעל הכרם ליטול את העוללות, שנאמר וכרמך לא תעולל, ואחרי שיבצור בעל הבית את הגפן האחת ישארו כל העוללות לעניים, ואם

גבוה, אלא שהתורה נתנה לו רשות לאכול ממנו בירושלים אבל לא להשתמש ממנו לשום דבר אחר, לא לקדש בו את האשה ולא למכור ולא למשכנו, אם כן היינו יכולים לומר שאין בנטע רבעי חיוב ברכה, כיון שכל ענין הברכה הוא כדי להוציא מרשות גבוה ולהעבירו לרשותו, מה שאין כן בנטע רבעי, דגם אחר כך עדיין הוא ממון גבוה, לפי זה יתבאר היטב למה לימוד זה של חיוב ברכה נאמר דוקא ברבעי, ללמדנו שגם כאן יש חובת ברכה ללא עוררין.

משנה ז

כרם שכולו עוללות רבי אליעזר אומר לבעל הבית רבי עקיבא אומר לעניים אמר רבי אליעזר (דברים כד) כי תבצור לא תעולל אם אין בציר מנין עוללות אמר לו רבי עקיבא (ויקרא יט) וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות אם כן למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר:

כרם שכולו עוללות וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנ"ע הכ"א) כרם שכולו עוללות הרי הוא לעניים שנאמר וכרמך לא תעולל אפילו

משנת אליעזר

רע"ב

פְּצִיר (וְכַמָּה שִׁיעוֹר פְּצִיר ג' אֲשֶׁכּוּלוֹת שְׁעוֹשִׁים רְבִיעִית (יז) שְׁאִין בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵר מִנֵּין עוֹלָלוֹת, אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא (וּקְרָא י"ט י) "וְכַרְמָךָ לֹא תַעֲלִל" אֲפִלוּ פְּלוּ עוֹלָלוֹת, תַּבְּצֹר לֹא תַעֲלִל, אִם אֵין רְבִיעִית: אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא וְכַרְמְךָ לֹא תַעֲלִל אֲפִילוּ כּוֹלֵו

שדה צופים

כספים, ואין ללמוד ממנה למקום אחר, ואם כן בעניננו שהוי חוב, בעה"ב לא זוכה בגפן שהעני שתל, וממילא כל העוללות לבעה"ב.

בעל הבית יאמר שהוא לא רוצה לבצור הרי זו מידת סדום, נמצא שעניים זכו בשאר העוללות. האם ההתחכמות מהני, או שבעה"ב לא זכה בגפן מפני שהוא חוב עבורו.

וּכְתַב דיתכן שבעל הבית לא יזכה בגפן זו, מאחר ואין זו זכות עבורו, ויאמר לעני טול עציך. אך בר"ן בגיטין (דף יט ע"ב מדפי הר"ף) כתב בענין פרוזבול: ומכאן נראה לי דמאי דקיימא לן (גיטין דף יא ע"ב) זכין לאדם שלא בפניו, כל שהדבר בעצמו זכות אע"פ שנמשך חוב שהוא יתר על הזכות, זכה וקנה, דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא מתחייב הוא בכך שאין שביעית משמטת חובו, ואפילו הכי אמרינן דמהני, יעו"ש.

אלא דיש לדחות שהר"ן עצמו סיים: אלא שאפשר לדחות ולומר שאף זה מקולי פרוזבול. וכן כתב הרא"ש (פ"ד סימן טו): הקילו בפרוזבול אף על גב דחוב הוא לו, [וע"ש בקרבן נתנאל סק"י], וכן משמע מדברי הסמ"ע (סימן סז ס"ק מד) שכתב: אע"ג דאין חבין לאדם שלא בפניו, מ"מ כיון דביזכוי שם זכות הוא לו, אף על גב דיבוא לו ע"י הזיכוי חובה, הולכין אחר שם זכוי דמעיקרא, והטעם דקיל הוא שמיטת כספים בפרט בזמן הזה, עכ"ל. הרי שזהו קולא מיוחדת בשמיטת

בתוס' אנשי שם על משניות, הביא בשם ש"י, שנסתפק אי דינא דפרט ועוללות נוהג דוקא בכרם, כדכתיב בקרא וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט, ושיעורא דכרם לא הוי בפחות מה' גפנים, כדתנן בפ"ד דכלאים: ולא בגפן יחידי; או דכרם היינו מין כרם, וגם בגפן יחידי נמי נוהג דינא דפרט ועוללות. וכתב שלא מצא גילוי לדין זה. ולפלא שלא ראה תוספתא מפורשת, דגרסינן בה: היו לו ארבע וחמש גפנים והוא בוצרן וכו' פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות, הרי להדיא דגם בד' גפנים נוהג דינא דפרט ועוללות ולא בעינן כרם. ואף לפי גירסת הירושלמי דגרסי: היו לו חמש גפנים וכו', לאו משום פרט ועוללות נקט ה' גפנים, אלא משום דתני בה רבעי ודינא דרבעי אינו נוהג בפחות מה' גפנים, כמש"כ הר"ן בפ"ק דרה"ב בשם רב אחאי גאון ז"ל. (תורת זרעים).

פאה פרק ז

רעג

משנת אליעזר

גם אָז לאַ תְּעוֹלָל וְהַנִּיחִם לְעֵנִיִּים, אִם כֵּן דָּאָפְלוּ כְּשֵׁאִין לוֹ צָרִיד לְהַפְקִיר לְעֵנִיִּים, לְמָה נֶאֱמַר בְּקֶרָא פִי תִבְצֹר לֹא תְעוֹלָל, שְׁגַם בְּכֶרֶם שֵׁיִשׁ בּוֹ אֲשַׁכּוּלוֹת,

אֶפְלוּ בְּלוֹ עוֹלָלוֹת. אִם בֵּן לְמָה נֶאֱמַר פִּי תִבְצֹר לֹא תְעוֹלָל. אִין לְעֵנִיִּים בְּעוֹלָלוֹת קִדְּם הַבְּצִיר: (ח) הַמְקֵדִישׁ כְּרָמוֹ עַד שְׁלֹא נוֹדְעוּ בּוֹ הָעוֹלָלוֹת, אִין

רע"ב

עוֹלָלוֹת. וְרַבֵּי אֲלִיעֶזֶר אָמַר דְּלֹא תִימַנֵּא הוֹאִיל וְאִין לְעֵנִיִּים צְעוּלוֹת קוֹדֶם לְצִנּוּר יִזְכֶּה צֶהֱם צַעַל הַצִּית, לְכַךְ נֶאֱמַר וְכִרְמֶךָ לֹא תְעוֹלָל:

אִין לְעֵנִיִּים בְּעוֹלָלוֹת קִדְּם הַבְּצִיר, קוֹדֶם שְׁיִבְצֹר בְּעַל הַבֵּית ג' אֲשַׁכּוּלוֹת שְׁעוֹשִׂים רְבִיעִית י"ז, וְלִפְנֵי הַבְּצִיר לֹא זָכָה בְּעוֹלָלוֹת (רע"א):

(ח) הַמְקֵדִישׁ כְּרָמוֹ עַד שְׁלֹא נוֹדְעוּ נִכְרוּ בּוֹ הָעוֹלָלוֹת, דְּהֵיִינוּ כְּשֶׁהַעֲנָבִים קִטְנִים וְלֹא

שדה צופים

אין לעניים בעוללות קודם לבציר.

תבירין כידוע, והם קודמים לעוללות, לשון עולל, והם תיקון העוללות הידועים, אשר נתקנו אחר הפרט, וה' יצילני משגיאות כי זה הוא הנלע"ד להבין דבר מתוך דבר אבל לא מצאתי בפירושו רמז על ענין זה כלל. (הון עשיר).

משנה ח

המקדיש כרמו וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות מתנ"ע הכ"ג) המקדיש כרמו עד שלא נודעו העוללות אין העוללות לעניים, ואם משנודעו העוללות לעוללות לעניים ויתנו שכר גידולם להקדש.

ובדרך אמונה כתב: עד שלא נודעו העוללות. ר"ל שעדיין אינו ניכר איזה עוללות ואיזה אשכול עדיין לא זכו העניים בעוללות.

אין העוללות לעניים.

דהוי כנוטע כרם להקדש דפטור מהעוללות ומכל מתנ"ע, דכתב כרמך ולא כרם הקדש, ומ"מ אם יפדנו

ושיעור בציר הוא שלשה אשכולות שיש בהם רביע, שעד שלא בצר ג' אשכולות כאלו, אין לעניים זכיה בעוללות. ואיתא בירושלמי (ה"ו לד ב) דה"ה לפרט, וכן פסק הרמב"ם (מתנות עניים פ"ד הכ"ב), ואם כן אפוא כל פתחי הטעמים דהקדמת פרט לעוללות בכוליה מכלתין נסגרו, שהרי במקרא (ויקרא יט, י) העוללות קודמות לפרט, ובמעשה כמו כן קודמים לו, שהרי הם בכרם קודם הבציר, והפרט בא בשעת הבציר, ולענין זמן זכיות העניים שוים הם בזמנם והוא אחר בצירת ג' אשכולות כמ"ש לעיל, והואיל וכן קשה למה הקדים התנא פרט לעוללות, והנה אין בידי לומר אלא דהמקרא הקדים הקודם בגפן, והמשנה הקדים את אשר קדם שרשם למעלה, דנראה כי פרט הנופל, והוא לעניים הנקראים מאנן תבירין כדאיתא בזהר, הוא רומז לרפ"ח ניצוצות אור אשר עם הכולל הם בגי' פרט, אשר עליהם כתיב ורוח אלהים מרחפת מת רפ"ח, כי נפלו למטה במאנן

משנת אליעזר

רע"ב

שׁיף בָּהֶם עוֹלָלוֹת, הָעוֹלָלוֹת לְעֵנִיִּים. מִשְׁנוּדְעוּ בּוֹ (ח) מִשְׁנוּדְעוּ בּוֹ עוֹלָלוֹת. שְׂנִיכְר מֵהָ עוֹלָלוֹת. שְׂנִיכְר לְעֵנִיִּים, דְּכָשַׁנְעֵשׂוּ הָעוֹלָלוֹת, הָעוֹלָלוֹת לְעֵנִיִּים. מֵהָ הוּא עוֹלָלָה וּמֵהָ הוּא אֲשַׁכּוּל: הָעוֹלָלוֹת הַקְּדוֹשׁ הֵם שְׁפָטוֹר

(פּרָק ב' מִשְׁנָה ח) אִם הַקְּדוֹשׁ מִשְׁנוּדְעוּ בּוֹ, מִקְדִּישׁ דָּנָר שְׁאִינוּ שְׁלוֹ: יִתְנוּ שְׂכָר גְּדוּלָּיו שְׂנִכְרוּ הָעוֹלָלוֹת וְהָאֲשַׁכּוּלוֹת, הָעוֹלָלוֹת

לְעֵנִיִּים, דָּאִין אָדָם מִקְדִּישׁ דְּכָר שְׁאִינוּ שְׁלוֹ, וְאִף עַל פִּי שְׁאָמַר בְּמִשְׁנָה הַקְּדוּמָת דָּאִין לְעֵנִיִּים עַד שְׂיִכְבַּר בְּעַל הַבֵּית, מְכַל מְקוּם גַּם לְבַעַל הַבֵּית אִין לוֹ חֵלֶק בְּהֵם. רַבִּי יוֹסִי אָמַר, יִתְנוּ הָעֵנִיִּים שְׂכָר גְּדוּלָּיו הָעוֹלָלוֹת שֶׁהִשְׁבִּיחוּ מִשְׁהַקְדִּישׁ לְהַקְדִּישׁ, שְׁנִשְׁתַּבְּחוּ

שדה צופים

משנודעו העוללות העשירים נוטלין את האשכולות והעניים נוטלין את האשכולות ואת העוללות, ואם עשיר זכה בכולו צריך ליתן לעניים את העוללות ואפשר שהעניים חייבים ליתן שכר גידולם להזוכה.

ובביאור ההלכה כתב: יל"ע בעוללות שאחר שיגדלו יהא בהן כתף ונטף ולמה יהיו לעניים הרי אין להן זכות ליטול עד זמן הבציר ואז לא יהיו עוללות ושמא אין דבר כזה בענבים ומיד ניכר אם יהא עוללות או לא וכן משמע בשנו"א פ"ז מ"ה. ע"כ.

מכאן תשובה מוצאת למה שנסתפק הרב מוצל מאש אשר בס' רב יוסף סימן כ"ה גבי ראובן ושמעון שיש לזה קרקע ולזה פירות כגון במוכר ב' אילנות דאין קרקע ללוקח ובא בעל הקרקע והקדיש את השדה אם הוקדשו גם האילנות או לא מי אמרינן דהוקדשו אף על פי שאינן שלו דאי לאו הכי נמצא דינקי משדה הקדש וכמ"ש הרשב"א וכו'

קודם הבצירה יתחייב הנוצר בעוללות וכל מתנ"ע.

ואם הקדיש משנודעו העוללות כבר זכו העניים בהעוללות ואף על גב דאין לעניים זכות ליטלם עד זמן הבציר, מ"מ כבר יש להם זכות בו שהרי גם בעה"ב אסור לו ליטלם כנ"ל, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו.

ויתנו העניים להקדש שכר גידולם שהרי ינקו משדה הקדש ומשבחינן משעת ההקדש עד הבצירה משל הקדש. וכ"ז בהקדיש הקרקע ג"כ אבל אם הקדיש הענבים ולא הקרקע א"צ ליתן שכר גידולם להקדש דהא בקרקע הדיוט גדלו. ואפשר דבכה"ג אפי' הקדיש עד שלא נודעו העוללות העוללות לעניים כיון שהקרקע של הדיוט.

ואם הקדיש הקרקע קודם שנודעו בו העוללות ונודעו ביד גזבר ואח"כ פדאו חייב בעוללות.

המפקיר את כרמו עד שלא נודעו העוללות פטור מן העוללות כמש"כ רבינו בפ"ה הכ"ז ואם הפקיר

פאה פרק ז

ערה

רע"ב

משנת אליעזר

אֶהְיֶה לְהַקְדִּישׁ. אֵיזָה הִיא עַל יְדֵי קַרְקַע שֶׁל
 הַקְדָּשׁ. וְתָנָא קָמָא כֹּל שְׁעָה צִמּוֹן קַרְקַע
 שֶׁל הַקְדָּשׁ. וְהִלְכָה כְרֵצִי שְׂכָחָה בְּעָרִים. כָּל שְׂאִינוֹ
 יוֹסִי: בְּעָרִים. כִּרְס שֶׁהַגַּפְנִים שֶׁלָּה מוֹדֵלוֹת עַל
 גְּבִי כְּלוֹנְסוֹת וְעֵנִים, לְשׁוֹן אֶף עֲרֵשׁוֹ רַעֲנָה (שִׁיר
 הַשִּׁירִים 6): כָּל שְׂאִינוֹ יִכּוֹל לְפָשׁוּט. כְּלוֹמֵר,

שדה צופים

בעל העוללות ושמעון הלוקח האילנות
 אין לפירותיהם ממה לינק אלא מקרקע
 של הקדש וא"כ משו"ה צריכין ליתן שכר
 גידולם להקדש. שוב אחר זמן ראיתי בס'
 מוצל מאש הסמוך לס' אש דת סי' מ"ד
 דהקשה כן להרשב"א יעו"ש ועיין עוד
 שם בכל דבריו ועיין במ"ש בענינין זה וזה
 גורם בפ"י מהל' מעשר שני ה"כ ודוק.
 (בית ישחק על הרמב"ם).

ראה בחשוקי חמד שדן ע"ד בעל שדה
 שרצה שהלקט שכחה ופאה
 שבשדהו יזכה בה רק עני מסוים, ולשם
 כך עשה תחבולה כדלהלן, לפני שהוא
 קצר את השדה, הוא אמר שהוא אוסר
 בהנאה את כל הפירות של שדהו על כל
 העולם מלבד עני פלוני. האם התחבולה
 תועיל ורק העני המסוים יזכה בהם.

והביא מהמבואר במסכת נדרים
 (מב ע"א) שאדם אוסר דבר
 שברשותו אפילו לכשיצא מרשותו,
 ולכן אם לפני שביעית אמר נכסים אלו
 [אסורים בהנאה] עליך, אין יורד לתוך
 שדהו ואינו אוכל מן הנוטות אף על פי
 שהגיע שביעית, אבל נדר ממנה הנאה
 בשביעית, מותר לו לאכול מן הנוטות,
 מפני שבשביעית אין הפירות ברשותו,
 ואינו יכול לאוסרם על השני, יעו"ש. ואם

או נימא דהוקדשו והלוקח יפדנו מיד
 ההקדש ויאכל פירותיו וכו' ע"כ תוכן
 דבריו יעו"ש. ולענ"ד היא היא נדון המתני'
 הלזו דפאה וקי"ל כר"י והיינו טעמא דאף
 דהעוללות כשנודעו הרי הם של עניים
 ואינו יכול להקדישן מ"מ כיון שבעל
 הקרקע הקדיש כל הקרקע כל שיונק
 אחר ההקדש צריך ליתן שכר להקדש
 וה"נ כשראונו בעל הקרקע הקדיש כל
 הקרקע כל מה שיונקין האילנות אחר
 ההקדש צריך בעל האילנות ליתן להקדש.

ואין להקשות להרשב"א ממתני' הלזו
 דאין קאמר דלא מהני ההקדש
 ולא חל משום דינקי האילנות משדה
 הקדש דהכא קאמר ר"י דיתן שכר גידוליו
 להקדש דשאני נדון הרשב"א שרצונו
 של מקדיש הוא להקדיש הקרקע לבד
 והפירות לשייר לעצמו ומקדיש בעין
 יפה הוא מקדיש ולא שייר מקום יניקת
 הפירות ונמצא דפירות ינקי מקרקע
 הקדש ואי אמרינן דחל ההקדש נמצא
 דלא שייר לעצמו כלום מאחר שצריך
 ליתן שכר גידוליו להקדש ורצונו לא כן
 היה ומשו"ה לא חל ההקדש דהקדשו
 לא היה אלא קרקע וכיון דאי אפשר אין
 הקדשו כלום ברם במתני' ובנדון הרב
 שהמקדיש הקדיש כל מה שהוא שלו
 ההקדש חל עליו ונמצא ממילא שהעני

לְפֶשׁוּט אֶת יָדוֹ וְיִבּוֹל לְפֶשׁוּט אֶת יָדוֹ וְלִטְלָהּ, אֲחַס בְּמִקּוֹם שְׁמוֹכֵר
וְלִהְגִיעַ אֵלָיו וְלִטְלָהּ, אֲחַס בְּמִקּוֹם שְׁמוֹכֵר יָדוֹ
לְאַחַר שֶׁעָבַר מֵאֲצִלָּהּ מְשִׁיעֵבֵר הַיְמִנָּה:

וּלְיָטוֹל קַיִנָּא צִיָּה לֹא תִשׁוּב לְקַחְתּוֹ (דברים
מז): אַבָּל רוּגְלִיּוֹת. הַגַּפְּנִים הַעוֹמְדִים עַל
גַּזִּי קִרְקַע שְׁדוּרְכִים עֲלֵיהֶם צְרוּגָל: מְשִׁיעֵבֵר
הַיְמִנָּה. הוּא שְׂכָחָה דְכָל גַּפֵּן וּגַפֵּן מִן הַרוּגְלִיּוֹת
תְּשִׁיבָה כְּאוֹמֵן צַפְנִי עֲזָמוֹ וְאֶסוּר לְשׁוּב מֵאוֹמֵן
לְאוֹמֵן:

הוּא שְׂכָחָה, אֲבָל אִם יָכוֹל לְפֶשׁוּט אֶת יָדוֹ
וְלִהְגִיעַ אֵלָיו, אֵינָהּ שְׂכָחָה. וְכַרְגְּלִיּוֹת
גְּפָנִים שְׁשׁוּכְבוֹת וּמוֹנָחִים עַל הַקִּרְקַע
שְׁדוּרְכִין עֲלֵיהֶן בְּרַגְלֵי מְשִׁיעֵבֵר הַיְמִנָּה
הוּא שְׂכָחָה, דְּכָל גַּפֵּן חֲשׂוּבָה, כְּשׁוּרָה
בְּפָנֶי עֲצָמָה, וְאֶסוּר לְשׁוּב מְשׁוּרָה לְשׁוּרָה:

שדה צופים

בנדר לפני שנתחייב במתנות עניים,
אולי לא עובר בזה על האיסור. ואע"פ
שאם היה עושה גדר מסביב לשדהו והיה
נותן מפתח רק לעני אחד לפני שנתחייב
בפאה פשוט שהיה עובר על איסור זה
למרות שעשה את הגדר לפני שנתחייב
במתנות, מפני שעש מעשה בידים למנוע
מעניים ללקוט, אבל בנידוננו שרק
נדר ואסר עליהם בהנאה, אולי אין בזה
איסור.

והנה נאמר בקידושין (דף לג ע"א): יכול
יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן
חיובא, דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי
ליה דקאים מקמיה, ת"ל תקום ויראת
מאלוקיך, יעו"ש. ואם כן אולי אף בעניננו
הוא עובר על איסור זה על ידי כך שלפני
שמגיע זמן החיוב הוא מונע מהעניים
ללקוט.

ויתכן שאינו עובר על איסור זה,
מפני שסוף סוף אין הוא נמנע
ממצוות מתנות עניים לגמרי, שהרי עני
אחד מקבל את המתנות, ואין זה דומה
לקידושין שנמנע ממצוות קימה לגמרי,
ואע"ג ששינוי שאם לא מניח לכל העניים
ליטול הוא גוזל את העניים, איסור זה

כן לכאורה ה"ה בעניננו, אם אסר את
הפירות שלו על כל העולם לפני הקציר,
לכאורה הנדר חל ואסור לכל העניים
ללקוט, מלבד העני שלא אסר עליו את
פירותיו, ואם נדר אחרי הקציר, הנדר לא
חל וכל העניים יכולים ללקוט.

וכעין זה מבואר במשנה כאן המקדיש
כרמו עד שלא נודעו בו העוללות
אין העוללות לעניים, משנודעו בו
העוללות העוללות לעניים.

אך יש להסתפק אם כשעושה נדר זה,
האם הוא עובר על האיסור דאל
תשיג גבול עולם, דהנה נאמר במשנה
פ"ה מ"ו מי שאינו מניח את העניים
ללקוט, או שהוא מניח את אחד ואחד
לא או שהוא מסייע את אחד מהן, הרי
זה גוזל את העניים על זה נאמר אל
תסג גבול עולם, יעו"ש. ואם כן לכאורה
בעניננו שהוא מניח רק לעני אחד ללקוט
ולא לאחרים, אולי עובר על האיסור.

אך כתב דיתכן לומר שדוקא אם
המתנות עניים בעולם, ואז מונע
מחלק מהעניים ללקוט, רק אז הוא נחשב
לגוזל את העניים ומשיג גבול עולם, אבל
בנידוננו שאסר את הפירות על העניים

שדה צופים

הוא רק לאחר שנתחייב במתנות, אך לפני שנתחייב אינו גוזלם כלל, ועל ויראת מאלוקיך אולי לא עובר כי לא מבטל את המצוה לגמרי.

עליהם בהנאה, ממילא הם מתייאשים, ואותו עני שהפירות מותרים עליו זוכה בהם בלי קנין.

העוללות לעניים.

לכאורה יש לשאול מה זה שונה מבהמה שהקדישה הבעלים, שאע"פ שלפני ההקדש היו ניכרים בה המתנות כהונה [זרוע לחיים וקיבה] בכל זאת ההקדש חל והמתנות מופקעות מהכהנים [כמבואר בחולין (דף קל ע"א)].

וראה בחשוקי חמד, שכתב שאין לדמותם זה לזה. מאחר שזרוע ולחיים וקיבה עיקר החיוב הוא בשעת הזביחה, וכמבואר בספרי (שופטים פ"סקא קסה): 'מאת זובחי הזבח' אין לו בו אלא בשעת זביחה בלבד, מיכן אמרו גר שנתגייר והיתה לו פרה, נשחטה עד שלא נתגייר פטור, יעו"ש. וכמובא בט"ז (יו"ד סימן סא סכ"ז). ולכן גם כשהמתנות ניכרות לפני ההקדש, ההקדש חל ומפקיע את המתנות מידי הכהנים.

משא"כ בעוללות שעניים זכו בהם כשניכר שהן עוללות, ואף על גב דרבי עקיבא שהלכה כמותו מחבירו, אמר במשנה הקודמת שאין לעניים בעוללות קודם לבציר, כבר כתב התוס' יו"ט דאיכא למימר דאע"ג דאין לעניים לבא לכרם לקחת העוללות קודם שיבצור הבעל הבית, מ"מ מכיון שנודעו שהן עוללות גם לבעל הבית אין לו בהן כלום וממילא אינו יכול להקדישן.

ועיין בשערי אמונה להגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב שאם העני

שוב כותב לדון, מה הדין אם עשה את העצה הנ"ל, ואסר את פירותיו בהנאה על כל העולם, מלבד עני פלוני, ואח"כ קצר את שדהו, האם צריך אותו עני לזכות במתנות עניים, או שהוא זוכה בהם בלי שום קנין.

וכותב דיתכן שבשאלה זו נחלקו רבותינו האחרונים, דהנה בקצוה"ח (סימן רמג סק"ד) כתב שיש חילוק מתנות כהונה למתנות עניים, דמתנות כהונה הם ממון כהנים עוד לפני הנתינה, וכבר זכתה בהם התורה לכהנים, משא"כ מתנות עניים דכתיב (ויקרא יט, י) לעני ולגר תעזוב אותם, א"כ אינו אלא עזיבה שיזכו בו בעצמם. אבל במתנות כהנים דלא כתיב בהו עזיבה הוי ליה ממון כהנים ממש, יעו"ש. [ועיין בדבר אברהם (ח"א סימן א תחילת ענף י) שכתב שדברי קצוה"ח אמורים רק לגבי שאר מתנות עניים ולא לגבי מעשר עני, שבזה הוי ממון עניים].

מאידך בחלקת יואב (או"ח סימן יט) הביא את דברי הקצוה"ח, וחלק עליו וס"ל שאף במתנות עניים יש להם חלק במתנות לפני הנתינה, עיי"ש.

ולפי זה לכאורה אף בעניננו, לפי דברי קצוה"ח פשוט שהעני צריך לעשות קנין בפאה ובשאר המתנות, משא"כ לפי החלקת יואב יתכן שמכיון ששאר העניים לא יכולים לזכות במתנות כי הם אסורים

שדה צופים

דהלכה כר' יוסי וכן פסק הרמב"ם [פ"ה הל' ו' ממעילה] ולכך פסק גם כאן כר' יוסי.

עבר ותפס לפני הקצירה אין מוציאים מידו.

אלא דתקשה קושית התוס' בב"ק (ס"ח) [ס"ט ע"א ד"ה כל הנלקט] בסוגיא דצנועין, כיון דכבר ניכר העוללות א"כ על כרחך שכבר [יש] גידולין הרבה שיהי' ניכר שאין לו נטף, וא"כ אותו מעט שגדל יותר יהי' בטל ברוב, ועל מה שכתבו שם התוס' בדרך וכי תימא דהוי דבר שיש לו מתירין ומדרבנן לא בטיל, ע"ז כבר צווחו קמאי לשיטת המרדכי הביאו רמ"א בס"י ק"ב [ס"ב] ב"ד שם וכן בא"ח (שכ"א) [ש"כ ס"ב] ע"ש, כיון דלא ניכר האיסור מעולם לא מיקרי דבר שיש לו מתירין. ואיברא דבגוף הך קושיא גם שם על דברי התוס' נ"ל דלא קשה, דעד כאן לא כתב כן [המרדכי] רק כגון הך דגיגית שבו איירי או כיוצא בו, שמעולם לא הי' ניכר וגם עתה אינו עומד בפני עצמו רק בלח בלח יש בילה, א"כ הוי ליה כאילו אין כאן איסור כלל, אבל בנדון דידן דגדולין, דלא מתערבו לגמרי רק שנתוספו עליו, כמ"ש ברא"ש בפירושו בנדרים דף נ"ז ע"ב בד"ה גידוליו וכו' ע"ש, וא"כ ככה"ג הוי ליה הביטול רק כיבש ביבש שנתבטל ברוב, וכה"ג מ"מ כיון דאיסורא [איכא] כאן והוי ליה דבר שיש לו מתירין אז שפיר שייך ב"י דבר שיש לו מתירין, כן נראה לי בכוננת המרדכי ז"ל. ועי' ברא"ש בפ"י לנדרים דף מ' ע"א ד"ה אין המים מטהרין וכו', שכתב דבגדולין לא שייך קמא קמא בטיל כיון שדרך שגדל והולך ע"ש, ולכך אין הקושיא דיתבטל רק לר' יוסי דניכר העוללות כמ"ש לעיל, אבל

יתנו שכר גידוליו להקדש.

בחשוקי חמד כתב לדון, בדין אדם שהקדיש בזמן הזה חמור לבדק הבית, [הוא לא ידע שאסור להקדיש בזמן הזה כמבואר במסכת שקלים (פ"ח מ"ס אין מקדישין וכו' בזמן הזה, וכך כתוב גם במסכת יומא (דף סו ע"א) ובע"ז (דף יג ע"א)], והוא נמצא בשדה ומטיל גללים ומשביח את השדה, והגידולים משתבחים על ידי כך. האם צריך לשלם להקדש עבור הגידולים שנשתבחו ע"י הגללים של בהמת ההקדש.

ומצדד שם לומר, דבשדה שגם בלי הזיבול וההשקיייה היו צומחים הפירות, אלא שההשקיה והזיבול השביחו את הפירות, הפירות מותרים, וצריך לשלם להקדש את מה שנהנו מההקדש, ואם בלי ההשקיה לא היו צומחים הפירות כלל, הפירות אסורים.

יתנו שכר גידוליו להקדש. עי' בתוי"ט טעם דפסק הרמב"ם כר' יוסי. ולי נראה פשוט דר' יוסי לטעמי, ות"ק שהוא ר' יהודה לטעמי, דאיתא בב"ב דף ע"ט ע"א פלוגתא המקדיש שדה ואילן אי מועלין בגדולין או לא, ור' יוסי ס"ל דמועלין בגדולין, ולכך ס"ל דבעינן שיתנו שכר גידוליו להקדש דהא הוי כמו בעלמא ור' יהודה ס"ל אפי' בעלמא אין מעילה בגידולין לכך ס"ל לכאן שמכ"ש מותר, וא"כ שם בב"ב ע"ט דמסיק רבי

שדה צופים

בהר"ן, משום דקרא כתיב איש כי יקדיש ביתו קדש מה ביתו שלו, ועל כרחך רק מטעם דאי בעי זכי לנפשי והו"ל שלו, משא"כ כאן דאינו יכול לזכות בו ומיקרי אינו שלו ואינו יוכל להקדיש, אף על גב דיוכל לזכות אותו לאחר, הקדש שאני כנ"ל. (מהר"ם שיק).

איזו שכחה בעריס כל שאינו יכול לפשוט את ידיו וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מתנ"ע הכ"ז) איזהו שכחה בעריס, כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה, ובכרם משיעבור מן הגפן (או) ומן הגפנים וישכח אותה, בדלית ובדקל משריד הימנו, ושאר כל האילנות משיפנה וילך לו, במה דברים אמורים שלא התחיל בו, אבל אם התחיל בו ושכחו אינה שכחה עד שיבצור את כל סביביו.

ובדרך אמונה כתב: בעריס. הוא כרם המודלה ע"ג גדר או שבכה גבוהה מהארץ כמש"כ רבינו ברפ"ח מכלאים, ודוקא שיש בו ה' גפנים שאל"כ דינו כסתם כרם ששיעורו משריד ממנו.

כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה. דאע"ג שעבר הימנה כ"ז שעדיין יכול לפשוט ידו וליטלה, דרך בנ"א עדיין להתבונן ולהסתכל שמה נשאר ולא מקרי עדיין שעבר הימנה ואף על גב ששכחה כ"ז שיכול לפשוט ידו וליטלה אינה שכחה.

ובכרם. ר"ל סתם כרם שאינו מודלה על שום דבר אלא נמשך ע"ג הארץ דשם ל"ש שיכול לפשוט ידו וליטלה

באין ניכר העוללות בלא"ה יש לומר שאח"כ נתגדל יותר, וקמא קמא בטיל לא שייך כאן כמ"ש הרא"ש, כל זה נ"ל בגוף הקושיא.

אבל לענין נדון דידן נ"ל דבלא"ה לק"מ, דאע"ג דיש לומר [ד]לענין אסורא נתבטל ואין בו דין מעילה, אפי' לר' יוסי דיש מעילה בגדולין, הכא יש לומר דנתבטל האיסור, מ"מ ממון דהקדש לא נתבטל דהוי ליה נתערב קב חטיין בט' קבין של חבירו כמבואר בסוף ביצה [ל"ח ע"ב] דלענין ממון לא שייך ביטול, וה"נ לענין ממון הקדש כנ"ל.

אמנם בגוף הדין שאין יכול להקדיש עוללות משנודעו, עי' בתוי"ט הטעם דאע"ג דאינם לעניים עדיין מ"מ איננו גם לבע"ה, ולכך אינו מקדיש דבר שאינו שלו אפילו דבר של הפקר, אף על גב דמשמע בנדרים דף ל"ד ריש ע"ב בר"ן ד"ה אמר רבא וכו' דיכול להקדיש אפי' אינו שלו אלא [שייך] להפקר כגון שסמוך לו ואין שם אחר דהוי ל' כמגביה מציאה לחבירו דקני חבירו, היינו היכא דיכול הוא לזכות בו דמיגו דזכי לנפשי זכי נמי לחברי, משא"כ כאן דבע"ה אינו יכול לזכות בו. אלא דלכאורה לפי משמעות הר"ן בנדרים שם דאם הקדיש דבר של הפקר הוי ל' כמגביה מציאה לחבירו, א"כ למאן דס"ל התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים קנה אפי' ליכא מיגו דזכי לנפשי כמבואר בגיטין י"א ע"ב, א"כ יקשה דגם כאן יהי' יוכל להקדיש העוללות ולזכות בהן להקדש, אף על גב דלא מצי זכי לנפשי והו"ל במקום שחב לעניים. אלא דבאמת צ"ל דלאו דוקא

❧ **שדה צופים** ❧

פירות למטה אם התחיל מהן ושכח קצת מהן אז כולן שכחה אף מה שבראשו אבל אם ליקט כל מה שתחתיו אז מה שלמעלה אינו שכחה דתלינן דלא מחמת שכחה שכחן אלא לפי שטרחותן מרובה לחזור ולעלות השאירן עתה לקחתן לאחר זמן אבל אם שכח למטה אמרי' כמו ששכח למטה כן שכח מה שלמעלה וכן אם לא הי' כלל למטה אין דרך להניח אילן א' לגמרי שלא ללקטו מפני הטירחא ואמרי' שכחה הוא.

משיפנה וילך לו. שהוא כמו בגפנים משיעבור הימנו, וי"א דבשאר כל האילנות כ"ז שיכול לפשוט את ידו וליטלו אינו שכחה, א"כ עבר לשורה אחרת דאז לא מהני מה שיכול לפשוט ידו וליטול.

אבל אם התחיל בו אפי' אם שכחו כ"ז שלא בצר כל סביביו, הדרך הוא שעדיין פונים להסתכל סביב ובודאי עתיד לזכרו כיון שהוא באמצע הקצירה ולכן אינו שכחה עדיין עד שיבצור כל סביביו.

וי"א להיפך שאם התחיל בו ושכח אז משיפנה ממנו הוא שכחה אבל אם לא התחיל בו כ"ז שלא בצר כל סביביו עדיין אינו שכחה דכיון שעומד סמוך לו עדיין יקצרנו כדין שדה שעומריה מעורבבין. והגר"א הסכים לדעת ראשונה.

כי היא מונחת על הארץ ולכן השיעור משיעבור מגפן זו ועומד אצל גפן אחרת אז מקרי ששכחה.

מן הגפן או מן הגפנים. דהיינו ששכח גפן א' או ב' שהן שכחה כנ"ל הט"ז, וכן הדין בעריסין קטנים פחותין מה' גפנים שאינן חשובין כ"כ ואין דרך להתבונן בהן ולכן משירד ממנה הוא שכחה כנ"ל.

וישכח אותה. אבל אם לא שכח אותה אפי' אם עבר מאה אמה ממנה או יותר יכול לחזור לקחתה, ואפשר דבסתמא יכולין העניים לקחתה משעה שעבר הימנה וא"צ לחוש שמא לא שכחה והשאירה בכוונה.

בדלית ובדקל. שהן גבוהין משירד הימנה הוא שכחה, ודעת הרבה ראשונים דבכל האילנות כ"ז שיש לו עדיין ללקט בענפים התחתונים של האילן עדיין אין שכחה אפי' בראשו ואף על פי ששכח שם ואפי' אם מונחין עדיין פירות תלושין שלו תחת האילן ולא נטלם עדיין אין שכחה אפי' לאלו שנשארו בראשו דדרך המלקטים דכ"ז שיש להם פירות תחת האילן כשבאין לקחתם מסתכלין למעלה אם נשאר שם פירות ולא סלקו דעתם עדיין מהם ולכן אינן שכחה.

ודעת הראב"ד שאם אין כלל פירות למטה בענפים התחתונים אז משירד מהאילן הוא שכחה אבל אם יש

פאה פרק ח

רפא

משנת אליעזר

רע"ב

(א) מאימתי כָּל

אָדָם וְאָפְלוּ

שְׂאֵינָם עֲנִיִּים מִתְרִין

בְּלֶקֶט וְכוּ הַדִּין

בְּפֶאֱהָ וְשִׁכְחָה (ויקרא

י"ט י) דְּכָתִיב "לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תַעֲזֹב", כָּל זְמַן

שְׂעֵנִיִּים תּוֹכְעִין הוּא דְמַחֲבֵב לַעֲזֹב, וְאֵינּוּ

מְצַנֵּה לַעֲזֹב לְחֵיוֹת וְלַעֲזוֹפֹת, מְשִׁילְכּוּ

מִשְׁהֵלְכּוּ לְלֶקֶט בּוֹ הַנְּמוּשׁוֹת, שְׁנֵי

פְּרוּשִׁים מְצִינּוּ בְּגִמְרָא, אוֹ זְקֵנִים שֶׁהוֹלְכִים

עַל מְשַׁעֲנֵת, אוֹ לְקוּטֵי בֵּתֵר לְקוּטֵי, דְּהֵינּוּ שִׁירָה אַחַר שִׁירָה שֶׁל עֲנִיִּים וְכָל הַנְּמַצָּא אַחַר

פְּרָק ח

(א) מאימתי כָּל אָדָם מִתְרִין

בְּלֶקֶט. מְשִׁילְכּוּ הַנְּמוּשׁוֹת.

(א) מאימתי הנמושות.

אית דמפרשי זקנים

ההולכים על משענתם,

ואית דמפרשי לקוטי,

בית לקוטי שמאחר

שילכו בשדה לוקטים אחר לוקטים או הזקנים

הללו שמאחרים ללכת ללקט אחר הכל, כבר

נתיאשו העניים מאותה שדה וכל הנמצא בה אחר

כן הוא הפקר לכל, צין לעניים צין לעשירים:

על משענת, או לקוטי ביתר לקוטי, דהיינו שירה אחר שירה של עניים וכל הנמצא אחר

שדה צופים

פְּרָק ח

שכבר נתייאשו וכן אם בעה"ב זכה בהן

א"צ לתת להן.

משנה א

כל אדם. אפי' העשירים, וה"ה הבעלים

דלא גרע מכל אדם, ואם בעה"ב

רוצה לזכות בהן והיתה חצר המשתמרת

או שהי' עומד בצד שדהו זכתה לו שדהו,

ומ"מ אף שזכה בו בעה"ב פטור ממעשר

הואיל והי' הפקר מתחלה.

מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות מתנ"ע הי"א),

מאימתי מותרין כל אדם בלקט,

משיכנסו המלקטים שניים וילקטו אחר

מלקטים הראשונים ויצאו, מאימתי

מותרין כל אדם בפרט ובעוללות

משהלכו העניים בכרם ויבואו, הנשאר

אחרי כן מותר לכל אדם, מאימתי מותרין

כל אדם בשכחה של זיתים, בארץ ישראל

אם שכח אותה בראש הזית הרי זה מותר

בה מראש חדש כסליו שהוא זמן רביעה

שנייה בשנה אפילה, אבל ציבורי זיתים

ששכחן תחת האילן הרי זה מותר בהן

משיפסקו העניים מלחזור אחריה.

ומרן בעל דרך אמונה שליט"א כתב:

מאימתי מותרין כו'. שאז כבר

פסקו העניים לבקש ולחזור עליהן

ונתייאשו מהן כנ"ל בהלכה הקודמת,

ומשהגיע הזמן הזה אפי' באו אח"כ עניים

אחרים אין להם זכות יותר מכל אדם

בלקט. וה"ה בשכחה ופאה ונקט לקט

משום דשכחה לא שכיחא כ"כ

ופאה כיון שנותנין במקום א' אין דרך

העניים להשאיר אבל אם נשאר דינו

כמו בלקט, ומ"מ לא ישרוף את הקש

שנשאר בשדה עד עצרת בשדה לבן ועד

ר"ה בשדה אילן מפני שמפסיד לעניים

שרוצים ליקח השבלים שנשארו בהקש

ונשכחו ובשדה בית השלחין מותר

לשרוף מיד.

משיכנסו המלקטים כו'. ר"ל שהלכו

להם הראשונים ובאו

עוד מלקטים שניים ולקטו שאז כבר

מתייאשים שאר העניים, וי"א שאם עני

מוליך בנו אחריו זה נקרא כבר שהיו שני

משנת אליעזר

רע"ב

כָּךְ נִתְיָאֲשׁוּ הָעֲנָיִים מִמֶּנּוּ, וּמִתָּר לְכָל אָדָם, דְּהֵי הִפְקָרָה, וּמִתִּי מִתְרִין בְּפִרְטֵי, וְעוֹלָלוֹת מְשִׁילְכוּ הָעֲנָיִים בְּפִרְטֵי וַיִּבְאוּ אוֹתָם עֲנָיִים, דְּהֵינּוּ שְׁלֵקְטוּ וְחִזְרוּ וְלִקְטוּ פַעַם שְׁנִיָּהּ, וּבִזְיָתִים, בְּשִׁחְחָה וּפְאָה שְׁלָהֶם מִתְרִין, מְשִׁתְרֵד רְבִיעֵה מְטָר שְׁנִיָּהּ, וְהוּא בְּשָׁנָה

רביעה שניה. המטר נקרא רביעה מפני שהוא רוצע את הארץ ומולידה ומממסה כוכר הרוצע את הנקצה והיא מתעצרת ממנו לשון זהמתך לא תרביע (ויקרא יט) פירוש אחר, רביעה, על שם שהמטר משכיב העפר ומרביצו מרגום רוצף רביע. וזמן רביעה שנה בשנה ציננית הוא צעשירי ושלשה

שדה צופים

בִּשְׁכַחָה של זיתים. משום דבזיתים אין פרט ועוללות כנ"ל הלכה ז' נקט שכחה וה"ה פאה אלא דפאה לא שכיחא שישאירו כנ"ל. והזקנים אין יוצאין בזמן בצירת הזתים מפני שהן ימי צינה ולכן לא קבעו זמן בזקנים, ובשאר אילנות שיעורו משילכו הנמושות וכנ"ל.

בארץ ישראל. ששם זמן הרביעה בר"ח כסלו. אבל בבבל הוא לערך פ"ג יום אחר תקופת תשרי ובשאר ארצות הכל לפי זמני הגשמים.

אם שכח אותה בראש הזית. לאו דוקא דה"ה בכל עץ הזית אלא אורחא דמילתא שבראש הזית מתוך שהוא גבוה שוכחין שם ולא בא אלא לאפוקי שתחת הזית כדבסמוך. וזו דעת רבינו לחלק בין זיתים שבראש האילן לזיתים שתחתיו אבל לשאר הראשונים אין חילוק ובכולן הזמן מרביעה שניה. וכ"ז בסתמא אבל אם ידוע שהעננים נתייאשו מותר ליטול מיד אך י"א שאף אם העננים נתייאשו מהפירות שבראש האילן כ"ז שעדיין לא נתייאשו מהפירות שתחת האילן אסור לכל אדם ליטול אף אלו שבראש

מלקטים והעננים מתייאשים, אבל דעת שאר הראשונים דדוקא אם הלכו שם העננים הזקנים ההולכים על משענתם כפופים ועיניהם למטה ורואין כל שבולת ושבולת המוטל לפנייהם ואינם משאירים כלום והם תשושי כח ללכת הרבה ובשדה שיכנסו בה ללקט לא יניחו אחריהם כלום ואז שאר העננים מתייאשים אבל כ"ז שלא הלכו הזקנים אף שהלכו לקוטים אחר לקוטים עדיין לא נתייאשו, ודוקא שהזקנים באו אחר שבאו שאר העננים אבל אם באו ביחד עם כל העננים אין מתייאשין עדיין שאר העננים, ובעיר שאין בה זקנים משערין לפי הזמן אילו היו זקנים מתי היו באין.

בפרט ובעוללות. אין דרך עניים לבא ב' פעמים וגם הזקנים באים מיד מתוך שענבים חביבים להם [ולפ"ז ה"ה בשכחה ופאה של ענבים] ולכן נתנו לו שיעור אחר.

משהלכו עניים בכרם ויבואו. שדרך העני ללקט בבואו בשדה ובחזרתו כמש"כ גבי רות ותלך ותבא ותלקט ומשהלכו העננים וחזרו מתייאשים שאר העניים.

פאה פרק ח

רפג

משנת אליעזר

רע"ב

צמרחסון: שאינו יהודה, והלא יש שאינם מוסקין בינונית בכ"ג חשון, מוסקין. מסיקה צימס אמר רבי יהודה, כמו קוטר צמחאה, והלא יש שאינם צוטר צענזים, אורה צמחזים, גודר צמחזים, מוסקין קוצרים את זיתיהם אלא לאחר

שדה צופים

ושאר מפרשים פירשו תיגרא - מחלוקת, כמשמעו, כי כאשר יאחרו לבוא ולא ימצאו רק דבר מועט והשדה הפקר ואין בעל הבית שם לחלק, תרבה מחלוקת, זה אומר שלי אני ראיתי והגבהתי תחילה.

ולפי זה מפרש ביערות דבש (חלק ב דרוש ז) את הפסוק (מיכה ז, א) אללי לי כי הייתי כאוספי קיץ וגו', דמה החיסרון באוספי קיץ, אלא הנביא מקונן על העדר תלמיד חכם, 'כי הייתי כאוספי קיץ', שהלכו הנמושות, והם סיבת המחלוקת, אף כאן משמת התלמיד חכם, רבו מחלוקות בתורה, ובכל העדר תלמיד חכם בכל דור ודור, ירבו הספיקות והמחלוקות בתורה.

והנה בגבורת ארי העיר דבתענית (ו ע"ב) שינה רש"י פירושו מהא דלעיל בב"מ, דבתענית מפרש לקוטי בתר לקוטי דהעני מוליך בנו אחריו, ובב"מ כתב רש"י דהם מלקטים שניים אחר ראשונים, וכפירוש המשניות להרמב"ם.

וכתב שם, דמש"ה חזר בו, משום דהתם מייתי נמי לבבא דסיפא בפרט ועוללות משילכו העניים ויבאו עוד הפעם ואי בתר לקוטי היינו לוקטין אחר לוקטין היינו שיעורא דסיפא דשילכו ויבאו, דמה לי אם הראשונים עצמן באים פעם שניה או חדשים הא דא ודא חדא

האילן שלפעמים כשהעניים באים ליטול למטה יטלו גם למעלה ואין זה יאוש גמור.

רביעה שניה. ר"ל הגשם השני, שכשיורד הגשם השני מסתמא כבר מתקלקלים הזתים הנשארים ע"י הגשם ומתייאשים העניים מהם.

בשנה אפילה. ר"ל שנתאחרו הגשמים, אבל בשנה בכירה זמנה ב"ז במרחשון ובשנה בינונית זמנה בכ"ג במרחשון ואז כבר מותר לקחת הזתים והא דנקט רבינו זמן שנה אפילה, משום דבשנה שנתאחרו הגשמים עוד יותר א"צ להמתין יותר מזמן שנה אפילה, וי"א דהזמן ב"ז במרחשון, ודעת הרבה ראשונים דזמן רביעה שני' בכל השנים הוא בכ"ג במרחשון ואז מותרים הזיתים ואין חילוק בין שנה בכירה לאפילה, ולפ"ז בבבל הוא לערך ע' או ע"ז יום אחר תקופת תשרי ובשאר ארצות הכל לפי זמני הגשמים שלהן כנ"ל. וכו'.

משילכו הנמושות.

עיין בבא מציעא (כא ע"ב), מאי נמושות, אמר רבי יוחנן, סבי דאזלי אתיגרא. ריש לקיש אמר, לקוטי בתר לקוטי. ע"כ. ופירש רש"י, סבי דאזלי אתיגרא, זקנים עניים הולכים עלמשענתם בנחת, ורואין כל שבולת ושבולת.

משנת אליעזר

רע"ב

כך מוסק צימס: ולא
יהא מביא בארבעה
איפרות. דהיינו שני
פונדיונים. שהפונדיון
שני איסרין, ומגן אין

פוחמין לעני העוזר ממקום למקום מככר
צפונדיון, דהיינו מזון שמי סעודות, וכיון שאינו
מניא זימס שזה ארבעה איסרות דהיינו מזון
שמי סעודות לו ושמי סעודות לאשמו, אף הוא
אינו יוצא ללקוט. ואין הלכה כר' יהודה:

שְׁנֵי־הָ. אֵלֶּא כְּדִי שִׁיְהָא הָעֲנִי
יּוֹצֵא וְלֹא יְהֵא מְבִיא פְּאַרְבְּעָה
אִסְרוֹת:

רביעה שניה, ואם
כן לא יהיה בהם
מתנות עניים, אלא
כדי שיהא העני
יוצא ללקוט בשדה.

ולא יהא מביא ולא ימצא בשדה אפלו
בארבעה אסרות מטבע של ימיהם
שהוא שנה מזון ד' סעודות, שתים לו
ושתים לאשתו:

שדה צופים

הלקט שלהם להתיימש, אלא דמאחר
שמתיימשים מלקחתו הוי הלקט כמונח
לעורבים ועטלפים דאיתא בחולין (דף
קל"ד ע"ב) דפטור לגמרי וממילא הותר
לכל אדם לקחתו, וזה שייך גם בקטנים
שהרי סו"ס לא יבואו לקחתו. ולפ"ז
נמצא שאם יזדמנו עניים לכאן אח"כ
ויראו שנשאר לקט שוב לא הוי לעורבים
ולעטלפים ולא יוכלו ליקח אלא העניים
ויאסרו על כל אדם מחדש. ועיין עוד
בשו"ת אגרות משה (חלק חו"מ ב' סימן ס"א
אות ב').

ועיין עוד בשערי יושר (שער ה' פרק
ט'), ובקובץ שיעורים (ח"ב סי' י"ז)
ובתורת זרעים (כאן), ובפרי יצחק (ענף פרי
סי' ל"א).

כתב הרע"ב, וז"ל: שמאחר שילכו בשדה
לוקטים אחר לוקטים כו' כבר
נתיימשו העניים מאותה שדה וכל הנמצא
בה אח"כ הוא הפקר כו', עכ"ל.

והקשה בתוס' רעק"א, וז"ל: קשה לי,
הא הלקט שנופל בעת הקצירה
שהוא על שדה דבעל הבית כשנתיימשו

היא, והוה ליה לתנא לערב רישא וסיפא
בחדא בבא בלקט שכחה ופיאה ופרט
ועוללות משילכו הנמושות או ליתני
אכולהו משילכו העניים ויבואו מאי שנא
דפלגניהו בתרי בבא ותרת לישני, שמע
מינה תרתי שיעורי נינהו אפילו לריש
לקיש דלקוטי בתר לקוטי היינו בהליכה
אחת אלא שהוא עני המוליך בנו אחריו.

הנה ברש"י (תענית) פירש דמכאן ואילך
נתיימשו שאר העניים, וכן משמע
בב"מ (שם) דמייתי ראייה מהכא דיאוש
שלא מדעת הוי יאוש, הרי דמדין יאוש
אתינן עלה, אמנם מרמב"ם (פרק א'
מהלכות מתנות עניים הלכה י') לא משמע כן,
שכתב דכיון שאין העניים תובעין אותן
הרי אינם של עניים והכתוב אומר לעני
תעזוב עיי"ש.

ובספר שו"ת דבר אברהם (ח"א סי' י"ג)
ביאר דאפילו אחר יאוש העני,
עדיין מוטל חובת העזיבה על הבעה"ב
עיי"ש. אמנם בספר דברות משה על
ב"מ (ח"א סימן ל"א הערה ח') מברר דאין
ההיתר מדין יאוש כהא דאבדה דהרי אין

שדה צופים

אפי' אם כבר זכו בו אין בהם משום גזל אלא מפני ד"ש היכא דאין דעת אחרת מקנה אותן כמו מציאה וכן מת"ע דהוה כמו הפקר ופי' הרמב"ם משמע דאין הטעם משום יאוש רק כיון דעניינים תו לא יבואו קרינן ביה לעני ולגר תעזוב ולא לעורבים כו' דאיתא בחולין (קלד ב') וכן משמע בירושלמי. ע"כ.

ועיין בחזון איש (מעשרות סימן ז אות יא) מ"ש בדברי הרש"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קנח) כתב וז"ל: והנה בהא דאמרו בב"מ דף כ"א מאימת כל אדם מותרים בלקט משילכו הנמושות וכו' ואמאי ניהו דעניי דהכא מייאשי עניי דדוכתא אחריתא לא מייאשי אמרי כיון דאיכא עניי הכא מעיקרא איאוש קא מיאשו, ולכאורה צ"ב דמה מועיל יאוש עניינים הא לא עדיף יאוש מהפקר והרי בדבר שאינו ברשותו לא מועיל הפקר וכאן לעניינים הו"ל דבר שא"ב וצ"ל כיון דאם רוצים ללקוט מותרים א"כ הוה דבר שברשותו דהרי הרשות של בעה"ב משועבד לעניינים והרי דעת הרשב"ם דרשות המפקיד שהחפץ מונח בו נקנה להנפקד מכ"ש אותו מקום שהלקט מונח בו נקנה להעניינים והו"ל כרשותם ויכולים ליאש עצמם וז"ב.

ובזה מיושב היטב קושית הרב הגאון מוה' עקיבא איגר ז"ל [ששמעתי שנדפס משמו על המשניות נקרא בשם תוספות ר"ע ז"ל] שהקשה דאמאי יהי' כל אדם מותרים בלקט ונימא דלקני החצר של בעה"ב לבעה"ב והרי החצר משומר

העניינים ונעשה הפקר מיד יזכה בעל השדה מדין קנין חצירו דקונה שלא מדעתו, ואי דהבעלים אינם עומדים שם והוי חצר שאינו משתמר, מ"מ תקשה דאותביה ר' אבא לעולא ממעשה דר"ג וזקנים ומוכיח מזה דחצר שאינו משתמר ג"כ קונה, ולדידיה יקשה מתני' דהכא אמאי אינו זוכה בעל השדה מדין חצר, וצע"ג. ע"כ.

והרש"ש כתב וז"ל: בתוס' ר"ע הניח בצ"ע דלמה לא תקנה לו שדהו לבעה"ב ע"ש ובמחכ"ת אישתמיטתיה מש"כ הרא"ש בפ' אלו מציאות במשנה דמצא בגל (וכן הנ"י שם) דלא עדיפא חצירו מידו (כה"ג אמרינן שם (ק"ב) כ"ה דאיהו זכי חצרו זכיא ליה כו' ע"ש) דאילו בא לידו קודם יאשותו לא קני כו' ועי' בש"ך סי' רס"ח סק"ב ובסמ"ע סי' ר"ס סק"ב ובזה א"ש הא דאיתא בירושל' מת"ע שבשדה שאין עניינים מקפידין עליהן ה"ה של בעה"ב משום זכיון דלא קפדי עליהם מעיקרא מיד זכתה לו שדהו לבעה"ב ולי קשה דמאי מהני יאוש עניינים דהרי יאוש מטעם הפקר הוא וכמו דאר"א לעיל פ"ה מ"ב וכי היאך העניינים הזה מחליף דבר של"ב ברשותו ה"נ היאך יפקירו דבר כו' עי' פ' מרובה (ס"ט) ואולי כיון דכל העניינים מייאשי והתורה לא זכתה אלא להם שפיר מצו לאפקורי ור"א לא קאמר אלא דעניי פרטי א"י להחליף ומדויק היטב לישניה וכי היאך העניינים הזה כו' הזה דוקא.

ומה שהקשה עוד (באות הקודם) מקטני עניינים דגם להם חלק בזה ולדידהו הוה יאוש שלמ"ד ע"ש. נ"ל דלק"מ דהא

❧ שדה צופים ❧

והרדב"ז תי' דלשון לכל אדם ל"ד והכונה לבעל השדה וכונתו דמותר לכל אדם היינו שהבעה"ב אם ירצה יכול לתתו לכל אדם ואין זה ממון עניים דוקא ולא משמע כן כלל וגם בב"מ י"א א' מבואר להדיא דאחר שהלכו הנמושות מותר גם לאחרים דהא אמר דמותר לבן הפועל לקחתו.

ושמעתי מאמור"ר שליט"א [זצ"ל] דבאמת אה"נ אם בעה"ב מרוצה לזכות בזה יכול לזכות אלא דסתמא מאותו הטעם דהעניים לא כדאי להם הטירחא גם בעה"ב לא ניחא לי' דליוכי לי' שדהו שאין שוה הטירחא ללקטו ולכן מותר לכל אדם ופשוט אבל במתנות שאין העניים מקפידין דהיינו שאינן מינין חשובין זוכה בהן בעל השדה דלדידי' ניחא לי' שנוטלן עם כל השדה ובכ"ז אין נ"מ להלכה דהא קי"ל דאין חצרו זוכה אא"כ משתמרת או עומד בצד שדהו אלא דרעק"א מקשה למאן דפליג בגמ' שם וס"ל דבכל גוויי זוכה ונ"מ לדידן אם יהי' חצר המשתמרת או שעומד בצד שדהו. ע"כ.

ובספר מקדש דוד (לקט סימן ה) כתב: מקשים העולם על ההיא (פאה פ"ח מ"א) דמאימתי כל אדם מותרין בלקט כו', אמאי מותרין יזכה בעל השדה מדין חצר, דאין סברא לומר דבעל השדה עצמו אסור לעולם לזכות בלקט אף לאחר שהילכו בו הנמושות, דלאחר שנתיאשו העניים ודאי בעל השדה לא גרע משאר עשיר דרשאי לזכות בו, ומתרצים דמשה"ה אין בעל השדה עצמו

להבעה"ב ונפשוט מיניה דבעי שיהי' עומד בצד שדה בב"מ דף ט"ו.

ולפמ"ש א"ש דאם נימא דנקנה לבעה"ב א"כ ממילא תיכף ברגע שהלכו הנמושות נקנה הלקט לבעה"ב ושוב ל"מ יאוש בעניים שבדוכתא אחריתא דהא בדבר שאינו ברשותו לא מהני יאוש והרי מכיון שנתיאשו העניים מן הלקט ממילא שוב חזר הרשות לבעה"ב ושוב אין ביד העניים ליאש עצמם ולכך כל אדם מותר בו ושוב החצר שהלקט מונח בו נקנה לכל אדם ושוב מועיל יאוש עניים אחרים וממילא מותר לכל אדם.

ובלא"ה יש לומר דבמשנה לא קתני רק שמותר לכל אדם ואין בו משום קדושה אבל אה"נ דמיירי באופן דלא נקנה לבעה"ב וכגון דבעה"ב אינו רוצה לקנות ומסתמא הוא כן דאם עניים מיאשים עצמם מכ"ש הבעה"ב בעצמם ודו"ק. ע"כ.

ובדרך אמונה (ביאור ההלכה פ"א הי"א) כותב: ועי' בתוס' רעק"א במשניות שהקשה למה לא יזכה החצר לבעל השדה והרש"ש תי' משום דבאיסורא אתי ליד'.
 ❧

ועי' בחזו"א מעשרות סי' ז' סק"א שדחה זה דכיון דעד שלא הלכו הנמושות הוי השדה של עניים ללכת בה ועתה כשמתיאשין התירא הוא ואז הוא זוכה.

ובתוס' אנשי שם תי' שהבעה"ב מתייאש ואין מובן נהי דמתייאש מ"מ עתה כשפסקו הנמושות יזכה לו חצרו שלא מדעתו.

שדה צופים

יאוש לא קני. וכ"כ בשו"ת עמודי אור (סי' פ"ד אות ב'), וכן בשו"ת ביכורי שלמה (ח"ב יו"ד סי' ל"ב אות ח'), בתשובת בעל אמרי אמת ז"ל. ותמה עליהם בקונטרס הנ"ל דודאי דלא אשתמיט דברי הרא"ש הנ"ל מהגרע"א ז"ל אלא שאין לו ענין לכאן, דבלקט ליכא אבדה, וכל זמן שהלכו בו העניים לא נתחייבו הבעלים בהשבה, ומיד כשנתייאשו העניים בא לידו בהיתר גמור ולא הוי באיסורא אתי לידיה ושפיר קנאו, ושוב מצא שכן כתב בס' חזון איש (בבא קמא סי' ח"י אות ד') עכתו"ד. והנה דבריו צדקו מאוד.

אולם יש ליישב קושיית הגרע"א ז"ל,

עפ"י מה שכתב הרא"ש בבא מציעא (כו ב) גבי מצא בחנות, דחצרו לא קנתה דלא סמכה דעתיה כיון דרבים נכנסים ויוצאין, ואפילו איתיה בחנות לא מהני עומד בצד חצירו אלא היכי דמצי לשומרו ויכול לעכב שלא יטלוהו אחרים, אבל הכא כיון דלא ידע דאיתיה שם ורבים מצויין שם לא קניא ליה חצירו עכ"ד, וא"כ מכל שכן בלקט אחר שכבר הלכו בו נמושות דבודאי לקטו כל מה שיכולין למצוא, א"כ ודאי דלא סמכיה דעתיה שימצא שם מה ללקוט, והוי גרוע טפי מחנות אשר רבים נכנסין ויוצאין שם, דבחנות אין הרבים באים למצוא מציאות ואעפ"כ לא קנה חצירו משום שלא סמכה דעתיה דסובר דבודאי אחד מני רבים מצאו את האבדה ונטלו, ומכל שכן בנדון דידן דהשדה מיועדת לכך שעניים רבים יבואו וילקטו את התבואה הנמצאת, א"כ ודאי דלא סמכיה דעתיה למצוא שם מציאה ולקנותה, וע"כ לא

זוכה בהלקט מדין חצר משום דהוי חצר שאינה משתמרת, אך אי אפשר לתרץ כן דאמרינן (פאה פ"ד מ"ה) ג' אבעיות ביום כו' היינו דג' פעמים ביום בעה"ב מתגלה בתוך שדהו, וכתב בפ"י הרא"ש ז"ל משום דבשעה שאין בעה"ב בתוך שדהו אין רשות לעניים לכנוס ללקט ע"ש, אם כן לאחר שנתיאשו וכל אדם מותרין בלקט מכל מקום אין להם זכות יותר מהעניים שהן באין מחמתן, אם כן אין רשות לכנוס ללקט אלא בשעה שבעה"ב בתוך שדהו, אם כן אמאי לא קנתה שדהו לבעל השדה דכל שעומד בצד שדהו לא בעינן חצר המשתמרת. ע"כ. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק י סימן רפא).

ובשו"ת להורות נתן (חלק ח סימן קכ אות יח) כתב וז"ל: וראיתי שהביא

דברי תוס' רעק"א ז"ל במס' פאה (פ"ח מ"א), אהא דאמרו שם מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות, ופירש הרע"ב דמאחר שילכו בשדה לקוטי בתר לקוטי כבר נתיאשו העניים מאותה שדה וכל הנמצא בה אחר כך הוא הפקר לכל, והקשה הגרע"א ז"ל דהא הלקט שנופל בעת הקצירה שהוא על שדה בעל הבית, כשנתיאשו העניים ונעשה הפקר, מיד יזכה בעל השדה מדין קנין חצירו דקונה שלא מדעתו עכ"ק, ובתוס' אנשי שם הביא לתרץ עפ"י מש"כ התוס' יום טוב בבא מציעא (פ"ב מ"ג) דכשבא לחצירו לפני יאוש הרי קי"ל יאוש שלא מדעת לא קנה עכ"ד. וכ"כ בהגהות הרש"ש פאה שם, עפ"י דברי הרא"ש גבי מצא בגל דלא עדיפא חצרו מידו וכשבא לידו קודם

❧ שדה צופים ❧

בזה, ממה דהובא בשטמ"ק ד"ה כיון דאיכא, בשם ריטב"א וא"ת א"כ עניינים דאתו מדוכתא לדוכתא אמאי מותרין בלקט וי"ל דכל דאתי מקמי נמושות ראייה הוא דלא איאש מעיקרא.

וע"ז השיב: נראה דמש"כ דעל אינו שלו כהא דמתנות עניים אין יאוש מועיל ודאי הוא נכון וממילא ודאי אין היאוש דעניינים כלום מלסלק המצוה דתעזוב שעל הבעלים, אבל נראה שלא רק לדידי אלא אף לרעק"א בקושינו דשייך יאוש בלקט לסלק זכותם, והוא משום דסובר דיש להעניינים זכות בהלקט וכדומה נמי לא נבטל התעזוב, דהא אין התעזוב דין שני היינו שאמרה תורה שהם ממון עניים ועל ממון עניים נאמר דין דתעזוב, דא"כ למה צריך קרא דלא לעורבים ולעטלפים, הא כיון שליכא עניינים לא גרע מיאוש דעניינים דעלמא שאבד זכותם לרעק"א ואין על מה לומר חיוב דתעזוב, אלא ודאי שדין הראשון הוא חיוב דתעזוב ונתנה תורה בדין שני מה שעזב לעניינים, ולכן היה מקום לומר דגם בליכא עניינים חייב בתעזוב ונתמעט שרק כשיש עניינים שהעזיבה תהיה לעניינים איכא חיוב דתעזוב, וא"כ בעצם אף אחר שנתייאשו אם אח"כ יבואו העניינים ותהיה העזיבה לעניינים שייך החיוב דתעזוב אך לרעק"א כיון שנתייאשו כל העניינים הופקר זכותם לכל העולם ומכיון שנעשה הפקר לכל ליכא ממילא התעזוב, וא"כ שייך זה בנתייאשו כולם אבל בנתייאשו רק עניינים דעלמא שעדיין יש התעזוב משום עניינים דהכא יכולים ממילא גם העניינים דעלמא לזכות מחדש. ונמצא שקושינו

שייך בזה קנין חצר. וזה באמת תמוה שהגרע"א ז"ל לא עמד בזה. וליישב קצת דברי הגרע"א ז"ל יש לומר, דפשיטא ליה דודאי דגם אחרי שהלכו נמושות בהכרח מצויין גרגירי חטה בשדה דמחמת קטנותם אי אפשר שילקטו הכל, דהרי כיון דקתני מתניתין מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות, משמע דרגילות הוא דגם אחרי הליכת הנמושות עדיין מצויין גרגירי תבואה בשדה כי אי אפשר ללקט הכל מחמת קטנותם, ובכהאי גוונא שפיר סמכיה דעתיה דבעל השדה שעדיין ימצא מה ללקט וקנה שדהו, ואינו דומה לחנות אשר שם יתכן דרבים הנכנסים ימצאו כל אבדה שתהיה שם. ע"כ.

עיין בגליון הש"ס לרעק"א (ב"מ כא ע"ב) שהקשה, דגם לעניינים קטנים יש חלק, ולגבייהו עדיין הוי יאוש שלא מדעת.

ועיין בדברות משה (סימן לא הערה ח) שכתב לבאר, דאין ההתר מדין יאוש כהא דאבדה דהרי אין הלקט שלהם להתיאש, אלא דמאחר שמתיאשים מלקחתו הוי הלקט כמונה לעורבים ועטלפים דאי' בחולין קל"ד ע"ב דפטור לגמרי וממילא הותר לכל אדם לקחתו, וזה שייך גם בקטנים שהרי סו"ס לא יבואו לקחתו. וכתב שם שלפ"ז נמצא שאם יזדמנו עניינים לכאן אח"כ ויראו שנשאר לקט שוב לא הוי לעורבים ולעטלפים ולא יוכלו ליקח אלא העניינים ויאסרו על כל אדם מחדש.

ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק חו"מ ב' סימן סא) שהעיר השואל על דבריו

פאה פרק ח

רפמ

משנת אליעזר

רע"ב

(ב) נאמנים. הענייס
לומר חטיס הללו
של לקט שכחה ופאה
הן, ופטוריס מן המעשר: בשעתן. נשעת
(ב) נאמנים על הלקט ועל
עמי הארץ,
ועל השכחה ועל הפאה
ועל הלקט, ועל
ועל השכחה, ועל הפאה, לאמר שחטים

שדה צופים

לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהענייס תובעין אותן פסקו הענייס לבקש ולחזר עליהם הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם שאין גופו קדוש כתרומות ואינו חייב ליתן להן דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לענייס אלא תעזוב אותם ואינו מצווה לעזוב אותן לחיה ולעיפות אלא לענייס והרי אין ענייס וברדב"ז שם ציין לפרק הזרוע והלחיים לוי זרע בכישר ולא הוו ענייס למישקל לקט אתא לקמיה דר"ש א"ל לעני ולגר תעזוב ולא לעורבים וכו' ומבואר דכל שאין עוד ענייס הולכין מותר לכל אדם וא"כ בהלכו בו נימושות דהו"ל כעין שאין עוד ענייס שהרי אין הולכין עוד ענייס והו"ל בכלל הדרש לעני ולגר תעזוב ולא לעורבים ודו"ק.

בארבעה איסרות.

ובב"מ (מ"ה) תנן ארבעה איסרין. ונראה לומר דשינה הכא בלשונו וקתני ארבעה לשון זכר, ואיסרות לשון נקבה, לרמוז דאלו ארבעה איסרות, הם למזונן, ולמזון אשתו כמ"ש הר"ב. (הון עשיר).

משנה ב

נאמנין על הלקט ועל השכחה וכו'.

כתב הרמב"ם (פי"ב מהלכות מעשר הי"ב), ענייס שאמרו פירות אלו של לקט שכחה ופאה הרי אלו נאמנין כל

הריטב"א דענייס דעלמא לא יוכלו ללקט אינה קושיא אף אליבא דרעק"א ששייך יאוש על זכותם וצע"ג בכוונת הריטב"א. והאמת שאין יאוש של הענייס אף של כולם מועיל כדכתבתי, והזכות לכל אדם בלקט אחר היאוש הוא משום המציאות דעכ"פ לא יבוא ללקוט שלכן נסתלק דין לקט מהמיעוט דלא לעורבים ולעטלפים כדכתבתי שם. ע"כ.

ובשו"ת משנה הלכות (חלק יז סימן קמד) כתב: ולפענ"ד נ"ל בתרי אנפי או יאמר שהרי האי לקט דין צדקה שהוא הפקר לענייס ולהיפך מי שהוא עשיר אסור ללקוט ואפילו עומד ולוקט לעני אסור משום דחב לאחריני והנה קטנים ב"ד אביהם של קטנים הם ומה"ת אפילו אביהם פטורין מלזונם והמצוה על הב"ד לפרנסם וא"כ כיון שעל הב"ד לזונם אין להם זכי בלקט הגם שאם הולכין ללקוט אין מוחין בהם אבל אין להם זכי שנאמר שיש להם קנין בלקט הזה ואסור לאחריים ליקח ולפענ"ד קצת כמו באחד שמספקין לו די צרכו נמי לא הוי בכלל עני כיון שמספקין לו די צרכו והכ"נ בקטנים כיון שב"ד חייבים להספיק כל צרכם אינם זוכים כלל בלקט אם לא לקטו.

שנית נלפענ"ד לפמ"ש הרמב"ם בפ"א מהמ"ע ה"י נאמר במתנת ענייס

משנת אליעזר

רע"ב

אלו ממתנות עניים
 ופטורים מן המעשר,
 ורק בשעתן, בשעת
 הקציר, שאז מצוים אצלם המתנות ועל
 מעשר עני שנוהג בשנה השלישית
 וששית של שמיטה נאמן בכל שנתו,
 מכיין שהמעשר מרבה אחד מעשרה אינו
 נותנו לעני בפעם אחת (תפא"י) ובן לוי

הקציר: בכל שנתו.
 בשנה שלישית ובשנה
 ששית שמעשר עני נוהג
 בן: ובן לוי נאמן לעולם. דמעשר ראשון
 נוהג בכל שנה, וכיון דאמר של מעשר ראשון
 הם, לא חיישין שמה לא הפריש מהן תרומת
 מעשר, דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה
 גדולה, כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר:

שדה צופים

השדה כדי שילך וישוב בו ביום ואם
 השדות הסמוכות לעיר כדי מהלך יום
 כבר נקצרו שוב אינו נאמן. ודעת הגר"א
 שבו ביום שהחבר לוקח ממנו משערין
 אם מתחלת הקציר כבר הספיק לילך
 ולבא ולהביא שיעור תבואה זה עד אותו
 יום נאמן ואם לאו אינו נאמן.

בו ביום. ואפי' אם יכול לאסוף משדות
 הרבה, ואפי' אומר אני ואחר אספנום
 או אני וקרובי נאמן אבל אחר אותו היום
 תלינן שכבר אכלו אתמול.

כל השנה כולה. היינו שנה שלישית
 וששית שהיא שנת מעשר עני, אבל
 אין העני נאמן לומר אחר ראש השנה
 של רביעית שמעשר עני הוא מתבואה
 שהביאה שליש לפני ר"ה דאז כבר רוב
 לקוח מהשוק ולא מעשר עני ורק בשנתו
 נאמן.

ואין לומר יהא נאמן כל שנת ג' ו' לומר
 לשו"פ הוא מיגו דאי בעי אמר
 מעשר עני הוא ד"ל דלשו"פ שהוא מועט
 דרך לאכלו מיד ולא לשהותו כל השנה
 והוי כמיגו במקום עדים.

זמן הגרנות שהלקט והשכחה והפאה
 מצויים, והוא שיהיה קרוב מן הגורן כדי
 שיצא ויבא בו ביום, ואם אמרו של מעשר
 עני הם הרי אלו נאמנין כל השנה כולה,
 ואינן נאמנין אלא על דבר שדרך בני אדם
 ליתנו.

ובדרך אמונה כתב: עניים שהם עמי
 הארץ אבל חשוד אין נאמן כלל
 כדלקמן הט"ז, וכ"ש שעני גוי אין נאמן
 כלל וכן כותים בזה"ז שעשאו כגוים.

ודוקא אם אמרו אבל סתם פירותיהן
 לא אמרי' שזה לשו"פ, וגם אין
 נאמנין לומר על פירותיהן מתוקנים
 הם בזמן שיש להם לשו"פ במיגו דהו"מ
 למימר לשו"פ הן.

הרי אלו נאמנין. ופטור ממעשרות. ואף
 על גב שאין רוב מכנסו מלשו"פ
 שמתיראים לשקר בזה דהוי כעין מילתא
 דעבידא לאיגלווי ואם רוצים לשקר יותר
 ה' נוח להם לומר שעישרו, אבל אין
 נאמנין לומר מפלוני גוי לקחתיו.

כל זמן הגרנות. היינו זמן הקציר אבל
 אם עבר זמן הגרנות שוב אין נאמנין.

כדי שיצא ויבא בו ביום. ואין נ"מ במדת
 התבואה אלא שיהי' מביתו עד

פאה פרק ח

רצא

משנת אליעזר

רע"ב

אָלֵא עַל דְּבַר שְׁבִנִי וְאִינְן נְאֻמְנִין אֶלְיָא עַל דְּבַר עֵם הָאֲרִיז בְּמַעֲשֵׁר אָדָם נוֹהֲגִין בְּן. נוֹהֲגִים לַמַּת לְהֵס כֵּן וְלֹא עַל דְּבַר שְׁאִין רַגְלִים לַמַּת לְהֵס כִּינּוּלָא נֹו, וְלִקְמֵן מַפְרַשׁ וְאִזְלִיל:

עֵם הָאֲרִיז בְּמַעֲשֵׁר, דְּלֵא נְחָשָׁד בְּן לֹוֹ עֵם הָאֲרִיז שְׁלֵא הִפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׁר, וְאִינְן נְאֻמְנִין הָעֲנִיִּים, אֶלְיָא כְּשִׂאוּמְרִים בְּן, עַל דְּבַר שְׁבִנִי אָדָם נוֹהֲגִים לַמַּת לְהֵם בְּן, כְּגֹוֹן אֵלוֹ שְׁמַפְרֵשׁ הַתְּנָא בְּמַשְׁנֵה הַבְּאֵה:

שדה צופים

האם הפרשיות של סופר העטור זקן, או של סופר אחר שהכתב שלו גם הוא יפה כהראשון, אלא שמסיר זקנו בסם, והתפילין של בעל הזקן יקרים במאה דולר, האם לבזבז מאה דולר בשביל סופר המגדל זקן? והשיב יש לבזבז עוד מאה דולר ולקנות את הפרשיות של אותו סופר המגדל זקן. מכיון שיש יותר דרישה למזוזות מסופר שיש לו זקן, א"כ אם הוא לא עושה כן, אין הוא חכם כיון שהוא מפסיד בזה כסף, וזה עצמו רעותא, וע"כ לא לקנות ממנו. וא"כ ה"ה לעניננו במקומות שידוע שיותר אנשים קונים מסופר שיש לו סמיכה, וכמעט שלא קונים בלי סמיכה, אם הוא לא עושה את הסמיכה אין זה חכם, וע"כ אין לקנות ממנו.

עוד יעוין בשבט הלוי (ח"ז סימן קסה) שדן לגבי ס"ת שנודע שהסופר סני שומעניה, וז"ל: כבר הרבה פעמים שלא שייך בזה"ז רוב המצויין אצל ס"ת תו"מ מומחין הם, וע"כ נהי דלענין לפסול כתיבתו אפילו דיעבד אין בכחנו... מכל מקום לית דין ודיין דלהשתמש לכתחלה במעשי ידיו יש מקום להחמיר בזה דמי יודע אם קידש השמות כהלכה חק תוכות ועוד, וכבר כ' הרמח"ל זי"ע

בכל שנתו. פי' הר"ש דהיינו שלישית ושישית. והקשה הרש"ש, הא זמן האסיף שלהן אינו אלא בשנה שאחריהם בחדש תשרי ועיקר מצות הפרשה היא אחר המרוח וראיית פני הבית.

שאלה: סופר סת"ם העומד למכור ס"ת, והקונה לא בקי בהלכות ואין בידו לבחון את הסופר לדעת האם יודע הלכות סת"ם, והסופר אומר שהספר תורה כשר ויעד אחד נאמן באיסורים, והוא לא צריך תעודת הסמכה. מסתפק הקונה האם יכול לסמוך על דברי הסופר ולקנות ממנו את הספר תורה למרות שאין לו תעודה.

תשובה: נאמר במסכת פאה פ"ח מ"ב נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן וכו', והסיבה שהם נאמנים הוא משום דעד אחד נאמן באיסורים, ולכן הם נאמנים הגם שהם ע"ה. אבל בשאלתנו יש לעיין משום שלא מסתבר דסופר סת"ם הבקי בהלכות לא יבחן בפני רבנים המעניקים תעודת הסמכה. ואולי בכה"ג עד אחד לא נאמן. **ושמעתי** מהרב שאול קרביץ שליט"א ששאלו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א איזה תפילין להעדיף,

שדה צופים

או שאין נאמן אלא בשנים שנוהג מעש"ר וכ"ש אם יש חשש שבידו פירות שביעית שאין נאמן אף שאומר מעש"ר הוא.

כשם שישראל נאמן על תרו"ג. שלא נחשדו על"י ע"ה, כך לא נחשדו הלויים על מעש"ר שלא להפריש ממנו תרומ"ע, ומשמע שבזה אין חילוק בין חי למבושל או קמח או פת.

אבל אינו נאמן עליו לפוטרו ממע"ש. הוא תמוה למה אינו נאמן כשם שנאמן לפוטרו ממעש"ר ונראה דט"ס הוא וצ"ל ה"ז נאמן לעולם ונאמן על הטבל שניטלה ממנו תרומת מעשר כשם שישראל נאמן על תרו"ג אבל אינו נאמן עליו לפוטרו ממע"ש. והיינו דרבנו מפרש דבן לוי נאמן על תרומ"ע היינו אף על הטבל נאמן שמפריש ממנו תרומ"ע וכיון שבן לוי זהיר להפריש תרומ"ע א"צ להפריש ממנו מעש"ר רק מע"ש [שאפי' אם הלוי הפריש תרומ"ע לפני מעש"ר דלדעת רבינו אפשר לעשות כן כנ"ל פ"ט ה"ה ע"ש מ"מ לא נתקן דמאי משום מעש"ר כיון שאין בו עון מיתה וכנ"ל שם] ואפשר שעל המעש"ר עצמו נאמן גם לפוטרו ממע"ש אף על גב שזה פירות גרנו אבל על שאר הכרי אין נאמן עליו לפוטרו ממע"ש.

לפוטרו ממע"ש. ואם הוא בן לוי חבר פשיטא שנאמן על הכל.

בהקדמת ספרו קל"ח פתחי חכמה כי סגולת הקריאה בספר לפי רוב קדושה שנכתב, ומה לנו להכניס עצמינו בספק זה, זה הנראה לענ"ד במה שנוגע לשאלתכם אבל לקבוע פסול הסופר בוודאות צריכים לשבת משפט ותורה לעשות בין לקרב בין לרחק, עכ"ל. (חשוקי חמד).

ובן לוי נאמן לעולם.

הרמב"ם (פ"ב מהלכות מעשר הט"ו) כתב, וכן בן לוי שאמר פירות אלו ממעשר ראשון שניטלה תרומתו הם הרי זה נאמן לעולם על תרומת מעשר כשם שישראל נאמן על תרומה גדולה, אבל אינו נאמן עליו לפוטרו ממעשר שני.

וביאר בדרך אמונה, וכן בן לוי. שהוא ע"ה. וי"א דה"ה כהן ע"ה להסוברים שנותנין מעש"ר גם לכהן. ואף על גב שאין נותנין מתנות לע"ה במקום שאין חברים נותנין כנ"ל פ"ו מתרומות ה"ב סקכ"ח ע"ש.

ה"ז נאמן. ואם אומר שע"ה נתן לו בתורת מעש"ר אפי' לא הפרישו בפניו נאמן ומחזקינן לכרי שביד הע"ה למעושר וכנ"ל ה"ה אבל באומר משלי הפרשתיו למעש"ר אינו נאמן.

לעולם. שמעש"ר נוהג לעולם, ואם אומר אחר ר"ה של שביעית שהוא משל ששית יש להסתפק אם נאמן

פאה פרק ח

רצג

משנת אליעזר

רע"ב

(ג) נַאֲמַנִין עַל הַחֲטִיין, וְאִין עַל הַחֲטִיין, הַחֲטִיין, מַעֲשֵׂר עֲנִי הַחֲטִיין. לומר של מעשר עני הם שניתן לי, אצל אין נאמנים לומר קמח ופת, זה של מעשר עני שניתן לי קמח ופת דאין דרך לחלק

(ג) נַאֲמַנִין עַל הַקֶּמַח וְלֹא עַל הַחֲטִיין, שֶׁהֵם מַעֲשֵׂר עֲנִי, וְאִין נַאֲמַנִין עַל הַקֶּמַח, וְלֹא עַל הַפֶּת, שְׁאִין דְרָכָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָתֵת קֶמַח או

שדה צופים

משנה ג

נאמנין על החטים.

הרע"ב והר"ש פ"י של מעשר עני, וכתב התי"ט דה"ה של לקט שכחה ופאה, והוכיח נמי כן ממ"ש הרע"ב בסוף דבריו, שנאמן העני לומר לחם זה הוא מלקט שכחה ופאה אשר לקטתי ועשיתיו פת.

ובספר הון עשיר כתב: ולע"ד נראה דס"ל להרע"ב והר"ש, דדוקא לומר של מ"ע הם על החיטין נאמן, אבל לא לומר של לקט שכחה ופאה הם שניתנו לי חטים כי הם ניתנים בשבולת, ובפרט הפאה שמצותה במחובר, ואינם נותנים חטים וכ"ש קמח או פת, אלא אם כן שכח או הזיד ולקטם, וכמו כן הוא במעשר עני, ואין הפרש בינו לבינם, אלא שהוא עיקר מצותו בחיטים והם מצותם בשבולים, ומ"ש הר"ב בסוף דבריו דנאמן לומר שעשה אותו הלחם מלקט שכחה ופאה או מ"ע, הדין עמו כי בענין זה שוים הם, ופ"י זה נראה עיקר.

על הקמח ולא על הפת.

סדר מעשיהם נקט, וכן בחי ומבושל, דקודם שנתבשל חי הוא. (הון עשיר).

כתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מעשר הי"ג), כיצד חטים אלו לקט שכחה ופאה הם הרי אלו נאמנים, קמח זה של לקט שכחה ופאה הוא אינם נאמנין, ואין צריך לומר שאין נאמנין על הפת לומר ממתנות עניים הוא אלא מתעשרין דמאי.

וביאר בדרך אמונה קמח זה של לשו"פ הוא אינם נאמנים. ואפ"י אם ידוע שרוב מכנסו הוא לשו"פ לפי שאין דרך לתת לשו"פ אלא בשבלים, וגם שאם בעה"ב לא נתן לשו"פ עד אחר שטחנו חייב בתרו"מ כמש"כ רבינו בפ"ב ממתנ"ע הי"א, וכן מעשר עני אין דרך ליתן קמח וכ"ש פת אלא מעשרין אחר מירוח בעודן חטים.

ואפ"י אומר שלא היו עניים ובעה"ב שמרם וטחנם לעניים כיון דלא שכחא אינו נאמן.

שאיין נאמנין על הפת. דעת רבינו שגם אם העני אומר שהוא קבל חטים והוא עשאן קמח ואפאן פת אינו נאמן שלא האמינוהו רק בעודן חטים, אבל דעת שאר הראשונים שאם אומר אני עשיתים קמח ופת נאמן ורק באומר בעה"ב נתן לי קמח או פת אינו נאמן ואין להאמינו במיגו דהו"מ למימר אני עשיתיו דאנן סהדי דאין בעה"ב נותן כן והוי כמו מיגו במקום עדים.

פת, חוץ אם אומר
העני, בעל הבית נתן
לי חטים ואני עשיתי
ממנה פת, נאמנן
על שעורה של
ארז, יש אומרים דרפן היה לתת לעניים
בעודן בשקלין ויש אומרים שפרושו, קודם
שקור קלפתו, ואין נאמנן עליו כשהוא
קליף, בין כשהוא חי, בין כשהוא מבשל.
נאמנן העניים על הפול השלם, ואין נאמנן על הגריסין פולים טחונין, לא כשהן

מעשר עני קמח ופת:
שעורה של אורז. אית
דמפרשי שבולת של
אורז שלא היה דרכס
לחלק אורז של מעשר
עני אלא בשבולת, ואית דמפרשי שעורה של
אורז קודם שנכתש צמכתש והוסרה קליפתו
[שעורה קורא לו], ולאחר דישה צעודו בקליפתו
לענין כראוי וצ"ע כעת. (מהר"ם שיק).

שדה צופים

רק כחזקה, ועדים עדיפי, ולכך אינם
נאמנים בכאן. אלא דיש לומר דקמה לא
מיקרי חזקת פטור, כיון שדרך הוא כך
לבוא לידי חיוב. (אלא דבחולין קל"ד ע"א
משמע דעיסה) וכעת אין כאן מקומו וזמן
לעיין כראוי וצ"ע כעת. (מהר"ם שיק).

שאלה: ראובן תובע משמעון ששיב
לו את הטבעת שקידש בה את

אשתו, כי הטבעת שייכת לו, ולטענתו
שמעון גנב אותה ממנו. לעומתו טוען
שמעון להד"ם, וטוען שקידש את אשתו
במטבע ולא בטבעת, ויש לו מיגו על
כך כי יכול לטעון שהטבעת היתה שלו,
ולא גנב טבעת מעולם, והרי כלל גדול
בתורתנו חזקה כל מה שתחת יד האדם
הרי הוא שלו כמבואר בשו"ע (ח"מ סימן
קלג ס"א).

תשובה: נאמר במסכת פאה פ"ח מ"ג
[העניים] נאמנים לומר על
החייטים שבידם שהם מתנות עניים
[ולכן פטורים מתרו"מ], ואין נאמנים על
הקמח ולא על הפת, כלומר העניים אינם
נאמנים לומר שקבלו את הקמח או את

אלא מתעשרין דמאי. כדן כל הלקוח
מעם הארץ ואף על גב דבלא"ה
מותר לעניים לאכול דמאי כבר ביארנו
בפ"י הי"א שהלוקח מן העני חייב לעשר.
ומ"מ י"א דלחומרא יש לחוש שמא
מעורב בו לשו"פ ולכן לא יעשר
מינ"י ובי' שמא פוגע בפטור אלא יעשר
עליו ממק"א.

יש לעיין לרב חסדא דס"ל בב"ב ל"ג ע"ב
דאמרי' מה לי לשקר במקום עדים,
א"כ יקשה הך מתני'. איברא דטעמא
דר"ה שם י"ל דס"ל כרבי בקדושין
ס"ד ע"ב דמה לי לשקר הוי לי' כעדים,
וא"כ אפי' במקום עדים ה"ל כתרי ותרי,
ואוקמא ארעא בחזקת' במקום שהיא
תיקום. ולפ"ז יש לעיין בהך דהכא, דהא
דחייב תרומה ומעשר אי מקרי על הקמה
חזקת פטור, דבעודו בשבולים ה' פטור
מן המעשר, וכן קודם מירוח ה' פטור,
א"כ להוי חזקת פטור, וא"כ נימא דה"ל
מה לי לשקר כמו עדים, וה"ל כתרי ותרי
ונימא אוקמא אחזקה. ואי הדין כן, צ"ל
דמתני' כר' נתן שם בקידושין דמיגו הוי

פאה פרק ח

רצה

משנת אליעזר

רע"ב

דך לחלקו לעניים: ואין נאמנין על הגריסין, לא חיים, ולא כשהן גריסין. שטמן גריסין של גרוסות: נאמנין על השמן. שדך לחלק חיים ולא מבשלין. נאמנין על השמן לומר של מעשר עני, לומר של מעשר עני הוא, מעשר עני הוא.

שדה צופים

לא אמרין, הוא רק במיגו רגיל, אבל לא במקום שיש לטוען נאמנות מכח הפה שאסר הוא הפה שהתיר. ויעוין בתוס' בכתובות (דף טז ע"א ד"ה התם) שכתבו דגם אם חברו תובעו, נאמן בנאמנות של הפה שאסר, אם הנתבע יכול לשתוק ולא להשיב על טענת התובע.

ולפי זה בעניננו, אף על פי שראובן תובע את שמעון וטוען הטבעת שבה קדשת את אשתך גנובה היא בידך והיא שייכת לי, אין שמעון צריך להשיבו, מאחר וכלל גדול הוא חזקה מה שתחת ידי אדם שלו הוא. ואם השיב [הטבעת שלי] נאמן מטעם הפה שאסר, ולכן נאמן שמעון גם נגד המנהג. (חשוקי חמד).

נאמנין על השעורה של אורז וכו'.

כתב הרמב"ם (פי"ב מהלכות מעשר הי"ד), נאמנין על השעורה של אורז ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל, נאמנין על הפול ואין נאמנין על הגריסין בין חיין בין מבושלין, נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין לומר של זיתי ניקוף הם, נאמנין על הירק חי ולא מבושל אא"כ היה דבר מועט, שכן דרך בעלי בתים ליתן מעט ירק מבושל מקדרתו לעני, ומתוך שיכול לומר הבעל הבית נתנו לי יכול לומר אני בשלתי ממתנותי.

הפת ממתנות עניים, לפי שאין דרך בני אדם לתת מתנות עניים קמח ופת, וביאר הר"ש וז"ל: ואין להאמינו [לעני] במיגו דאי בעי [לשקר] היה אומר חטים ניתנו ועשיתם פת, משום דהוי מיגו במקום עדים, עכ"ל.

ועל פי זה כתב המרדכי (ב"מ סימן שצז) וז"ל: בפרק ח' דמסכת פאה משמע דאפילו מיגו במקום מנהג לא מהני. והש"ך (כללי מיגו אות ב) ביאר שכוונת המרדכי למשנתנו, וכפי שביאר הר"ש שעני לא נאמן לומר דקיבל קמח או פת בתור מתנות עניים, אף על פי שיש לעני מיגו שהיה יכול לומר קיבלתי חטים ואני טחנתי אותם לקמח ואפיתי מהם פת, מאחר והוא נגד המנהג, והרי זה כמיגו נגד עדים. דכשם שאין נאמנות למיגו כשטוען נגד עדים כך אין נאמנות לטוען טענה שלא עשה כפי המנהג, אף על פי שיש לו מיגו על כך, יעו"ש בש"ך מה שהאריך בזה.

ולפי זה לכאורה בשאלתנו, אין שמעון נאמן לומר שקידש את אשתו במטבע, משום שהוא נגד המנהג כמבואר ברמ"א (אבה"ע סימן כז ס"א) וז"ל: נוהגים לקדש בטבעת ע"פ תיקוני הזוהר. ויעוין בתשב"ץ קטן (סימן תסה) שכתב דטבעת גימטריא קידושיין.

אלא דיעוין בנתי"מ (כללי מיגו אות כג) שכתב דכלל זה דמיגו נגד מנהג

משנת אליעזר

רע"ב

שְׁדָרְךָ לְחַלֵּק מְעַשֵּׂר הוּא, וְאֵין נְאֻמְנִין עָלָיו, לֹאֲמַר מְעַשֵּׂר עֲנִי בְּשֵׁמוֹ, וְאֵין נְאֻמְנִין עָלָיו עַל עֲוֹנוֹתַי וְאֵין נְאֻמְנִין עָלָיו עַל עֲוֹנוֹתַי וְאֵין נְאֻמְנִין עָלָיו עַל עֲוֹנוֹתַי.

הַשְּׁמֵן לֹאֲמַר שֶׁל זֵיתֵי נִיקוּף הוּא "נִיקוּף" אַחַר לְקִיטַת הַזַּיִתִּים, חוֹבְטִין בְּאֵילָן לְהַשִּׁיר הַזַּיִתִּים שֶׁנִּשְׁאַרוּ, וְזֶה מִמְתְּנוֹת עֲנִיִּים דְּפֶטוּר מִן הַמְּעַשֵּׂר, שְׂאֵין דְּרָךְ לַעֲשׂוֹת שְׁמֵן מִזַּיִתִּים אֲלוּ מֵאַחַר שֶׁהֵם מְעַט:

שֶׁלֹּאֲמַר וְטַחֲנָמִי קִמַּח וְאֵפִיתִי לֶחֶם, נֶאֱמַר: שְׂדָרְךָ הַעֲנִי לַעֲשׂוֹת לֶחֶם מִלֶּקֶט שְׂכָמָה וּפְאָה:

עֲנִי, אֲבָל בְּפֹל וּגְרִיסִין אֵין דְּרָךְ לַשְּׂכּוֹחַ עַד שֶׁטַּחֲן וְקִלְף וּגְרִסָּן וְהִטְעֵם י"ל מִשׁוֹם שֵׁם מִשְׁתַּהֵּה בְּמִלְאֲכָתוֹ וְנִזְכָּר וְלִכְן אֵין נֶאֱמַר אֲבָל יִרַק בְּדָבָר מוֹעֵט אֲפֶשֶׁר שֶׁשָּׂכַח וְהַשְּׁלִיכֵן לְתוֹךְ הַקִּדְרָה וְנִזְכָּר אַח"כ לַעֲשׂוֹן וְנִתֵּן לַעֲנִי מְעַשֵּׂר עֲנִי, וְי"א שֶׁכִּשֵׁשׁ לְבַעֲה"ב יִרַק דְּבַר מוֹעֵט אֵין כְּדָאֵי לַעֲנִי לִיטְלוֹ וְלִטְפֹּל בּוֹ וְלִכְן בַּעֲה"ב מִבְּשָׁלוֹ עֵבּוּרוֹ וְנִתֵּן לוֹ מִבּוֹשֶׁל אֲבָל כִּשְׁהוּא מְרֻבָּה שְׂכָדָאֵי לַעֲנִי לַטְפֹּל בּוֹ נִתְּנָה לוֹ חֵי.

וּבְדָרְךָ אֲמוּנָה כְּתוּב: עַל הַשְּׂעוּרָה שֶׁל אֹרֶז. הֵינּוּ שְׁבוּלַת שֶׁל אֹרֶז בְּלִשׁוֹ"פ וְאוֹרֶז בְּקִלְפֵיתוֹ בְּמְעַשֵּׂר עֲנִי שְׂזָה הַדְּרָךְ לְתַת.

בֵּין חֵי בֵּין מְבוּשֶׁל. ר"ל אֲפִי חֵי וְכ"ש מְבוּשֶׁל, וְלִפִּי שְׂרוּצָה לֹאֲמַר בִּירַק דְּלַפְעִמִּים נֶאֱמַר גַּם עַל הַמְּבוּשֶׁל נִקְט גַּם כֹּאֵן מְבוּשֶׁל. וְדַעַת רַבִּינוּ דַּאֲפִי אֹמַר אֲנִי קִלְפֵיתִי אֵין נֶאֱמַר אֲבָל דַּעַת שְׂאֵר הָרַאשׁוּנִים דְּכַה"ג נֶאֱמַר וְכַנ"ל ס"ק ק"ח וְכֵן בְּסִמוּךְ גַּבֵּי פוֹל.

שֶׁל זֵיתֵי נִיקוּף הֵם. בִּיאֲרֵנוּ בַּפ"ב מִתְּרוּמוֹת הֵי"ג מָה זֶה זֵיתֵי נִיקוּף וְעַכ"פ הוּא מִמְתְּנוֹת עֲנִיִּים מָה שֶׁנִּשְׂאָר עַל עֵץ הַזַּיִת בְּסוּף הַמְּסִיקָה וּפֶטוּר מִתְּרוּ"מ וּבִזְהָ אֵין נֶאֱמַר אֲפִי אֹמְרִים קִבְּלֵנוּ זֵיתִים וְאֵנוּ עֲשִׂינוּ שְׁמֵן וְאֲפִי לְדַעַת הַר"ש וְשְׂאֵר הָרַאשׁוּנִים הַנ"ל וְהִטְעֵם מִשׁוֹם שֶׁהֵם מוֹעֵטִים מֵאֵד וְלֹא שְׂכִיחַ שִׁיעֶשֶׂה מֵהֵן שְׁמֵן וְכֵן יֵין מְעוּלָלוֹת וּבְמִקְוֹמוֹת שֶׁנִּהְיָ לַעֲשׂוֹת יֵין מְעוּלָלוֹת וְשְׁמֵן מִזֵּיתֵי נִיקוּף נֶאֱמַר.

שְׂכָן דְּרָךְ בַּעֲה"ב כו'. שֶׁשָּׂכַח מְלַעֲשֵׂר וּמוֹצִיא מֵהַקִּדְרָה וְנִתֵּן לַעֲנִי מְעַשֵּׂר

וְאֵין נֶאֱמַרִים עָלָיו לֹאֲמַר

שֶׁל זֵיתֵי נִיקוּף הוּא.

הַנְּהָ הַגְּרָ"א בְּשֵׁנוֹ"א פ"ז ה"ב כְּתוּב דְּבִזֵּיתִים מִצְוָה לְאַחַר שֶׁחִבְטוּ פ"א הוּי הַנִּשְׂאָר לַעֲנִיִּים וְנִקְרָא זֵיתֵי נִיקוּף וְלַעֲלִיל בַּפ"א מִמְתְּנָת עֲנִיִּים ה"ז בְּבַה"ל ד"ה וְשֵׁתִים הַרְבִּינוּ לְהַקְשׁוֹת עַל הַגְּרָ"א וְכַתְּבֵנוּ דַּאֵין כּוֹנֵת הַגְּרָ"א לְחֵדָשׁ מִתְּנָה חֵדָשָׁה רַק כּוֹנֵתָה ג"כ עַל פֶּאֶה שֶׁמִּשְׂאִירִין בִּזֵּית וְכּוֹנֵתָה דְּבִזֵּית הַמִּצְוָה לְהַנִּיחַ פֶּאֶה מִמָּה שֶׁנִּשְׂאָר בִּזֵּית אַחַר הַחִבְטָה ע"ש.

שדה צופים

ומה שהקשינו למה לא פירשו זה בגמ' י"ל משום שזה מפורש בתורה ואין לחכמים מה להוסיף ע"ז לכן לא פירושוהו רק הזכירוהו במש"כ זיתי ניקוף.

ומה שהקשה הגר"ח מולוזין מחולין קל"א שיש רק ב' מתנות באילן ולא הזכיר זיתי ניקוף אפשר משום שזיתי ניקוף אין מצוה שישאר ורק אם נשאר יש לתת לעניים ואף על גב דגם לקט ושכחה אין מצוה אם לא הי' מ"מ לקט הדרך ליפול כמ"ש בב"מ ק"ה ב' ד' קבין לכור וגם שכחה י"ל שהוא דבר המצוי ברוב השדות אבל זיתי ניקוף אפשר שזה לא כ"כ שכיח שישאר אך בתוספתא דפאה פ"ג הי"ג משמע דגם שכחה לא הי' מצוי דאותו חסיד שקרה ששכח עומר הביא פר לתודה מרוב שמחתו על המצוה שנזדמנה לו וצ"ע גם אפשר לומר שהגמ' כללה זה בשכחה אף שזה מיירי אף אם לא נשכח מ"מ דמי לשכחה שנשאר בסוף הלקיטה או דכללה בהדי פאה וצ"ע.
(ביאור ההלכה).

בלחם שמים נתן טעם, דבין בעה"ב בין עני אין דרכן לדרוך ענבים בגת, ולעשות השמן בבית הבד, כדי שלא יתחייבו במעשר, דקיימ"ל הלקט והשכחה והפיאה שעשאן גורן הוקבעו [למעשר] ע"ש, ולע"ד אי מטעם זה לא נקרא גורן, דא"כ חטי' נמי לתחייבו דהא נתמרחו, ותו דהירושלמי הוי תיובת' דקאמר מקום שדורכים העוללות נאמן על היין, ובמקום שמסיקין בבית הבד נאמן על השמן, ולדברי הרב לחם שמים, מאי נאמנות שייך, לו יהי' כדבריו הרי

אמנם עתה ראיתי בשנו"א כאן שכתב ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא פי' מחמת שמשירי דבר מועט לזיתי ניקוף שאין עליו שיעור אפי' מדרבנן עכ"ל ומבואר דמפרש באמת שהיא מתנה חדשה דאי פאה היא כמש"כ הרי יש לו שיעור א' מששים כמו כל פאה ולומר דבזיתים הקילו חכמים דא"צ א' מששים הוא תמוה לומר כן דמנ"ל הא, ונראה דתיבת פ"א הוא ט"ס וצ"ל לאחר שחבטו הוי הנשאר לעניים וכונתו דיש מצוה מה"ת דלאחר שחבטו את הזיתים כל צרכן מה שנשאר ואין נופל בחביטה יש לתת לעניים וזהו זיתי ניקוף.

ובזה יש לתרץ רוב הקושיות שהקשינו שם דמה שהקשינו למה תלו בספרי בחסידים הראשונים א"ש דחסידים הראשונים היו חובטין רק פ"א וכל השאר משאירים לעניים ומה"ת יכול לחבוט אפי' ק' פעמים ורק מה שנשאר אחר כל החבטה זה שייך לעניים.

ומה שהקשינו שזה נגד הגמ' דדריש לא תפאר אחריו לפאה ושכחה י"ל דחז"ל דרשו מלשון לא תפאר ולא כתיב לא תקח וגם מלשון אחריו וזה מרבה פאה ושכחה אבל לא באו להוציא הפסוק מפשוטו דמיירי במה שנשאר אחרי החבטה.

גם מה שהקשינו למה כ"ז שיש זיתים תלושים תחת האילן יכול ללקוט גם למעלה א"ש דלא התירו ללקוט אלא לחבוט עוד פעם עד שיפול שזה מותר ורק אם כבר אין תחת האילן אז הוי כאילו כבר קרא שם לכל מה שנשאר לעניים ולכן אין יכול שוב לחבוט להפילם.

פאה פרק ח

רחצ

משנת אליעזר

רע"ב

(ד) נְאֻמֵי הַעֲנִיִּים (ד) נְאֻמֵי עַל הַיָּרֵק חֵי, וְאֵין
עַל הַיָּרֵק חֵי עַל הַיָּרֵק חֵי לֹמֵר
שְׁהוּא מַעֲשֵׂר עֲנִי, נְאֻמֵי עַל הַמְּבֻשָּׁל, אֶלֶּא
דְּגַם יָרֵק חֵיב בְּמַעֲשֵׂר מְדַרְבְּנֵי, וְאֵין נְאֻמֵי עַל הַיָּרֵק הַמְּבֻשָּׁל, דְּאֵין דְּרָךְ שֶׁל בַּעַל

שדה צופים

מצוות צדקה. [ויעוין שו"ת יד אליהו (סימן מד) בענין שיעור נתינה לעני, וכמו כן יעוין בבית יצחק (או"ח סימן כא סוף אות ב) ובתורה לשמה (סימן רלט) ויעוין בדרך אמונה (פ"ז ממתנות עניים ה"א ד"ה מ"ע) שדחה את ראיית המהרי"ל דיסקין, דעל כרחק תנא ושייר, כי הרי שייר כמה מילי ששיעורם פרוטה, יעו"ש].

ויש לדון לאותן שיטות הסוברות דבעינן פרוטה לקיום מצוות צדקה, מה הדין בנתן פרוטה היוצאת במדינה רחוקה, וכאן אין לה שווי של פרוטה, האם מקיימים בזה מצות צדקה.

והנה נאמר במסכת קידושין (דף יב ע"א): אמר שמואל קידשה בתמרה, אפילו עומד כור תמרים בנינר, מקודשת, חיישינן שמא שוה פרוטה במדי. וכתב הרמב"ן (הביאו הר"ן דף ו ע"א מדפי הר"ף) דהא דאמרינן 'חיישינן', לאו למימר דאי ידעינן בודאי, ליהו קידושין גמורין... דאפילו ידעינן דשוה פרוטה במדי, לא הוו קידושין גמורין, כיון דהכא לא שוה... דאין לממון אלא מקומו ושעתו... אלא חומרא דרבנן בעלמא הוא באיסור אשת איש.

והר"ן עצמו חלק על הרמב"ן וכתב דאם הוא שוה פרוטה במדי, קדושי תורה הן גם כאן, דכיון שהיא נרצתה בהן, ושיוין פרוטה באיזה מקום, אילו ידעו העדים שדרכה לתת פרוטה באותו

נעשו גורן, אלא וודאי דלא מקרי גורן אלא כשמאסף הרבה ביחד, אבל מעט שגומר מלאכתו, לא נתחייב במעשר דלא נקרא גורן, ולהכי הוצרכו המפרשים ליתן טעם, דבשביל שמעטי' הם דרך לעשות מהן שמן. (יד דוד).

משנה ד

שאלה: נתן לעני מטבע זר קטן [לדוגמא סנט אמריקאי], וכאן אי אפשר לפדותו, אולם במקומו [בארה"ב] ניתן להשתמש בו, ושוויו יותר מפרוטה, האם מקיים בזה מצוות צדקה? ויש בזה גם נפק"מ אם נדר לתת צדקה, האם קיים בזה את נדרו?

תשובה: תחילה יש לדון אם בנתינת פחות מפרוטה מקיימים מצות צדקה, והנה בשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים סימן כד) כתב דבמקום שלא צריך לתת לעני כל צרכו, מקיימים מצות צדקה גם בפחות משוה פרוטה. וראייתו מדלא תני לה במשנה בב"מ (דף נה ע"א) בהדי הני דשיעורם פרוטה, [וכן העלה במהר"י אסאד (חו"מ סימן קפז) והביא ראייה זו], ולפי זה מה שאמרו במסכת ב"ב (דף ט ע"ב) דבצדקה כל 'פרוטה ופרוטה' מצטרפת, וכן אמרו שם הנותן 'פרוטה' לעני מתברך, ונאמר שם עוד רבי אלעזר יחיב 'פרוטה' לעני והדר מצלי, לאו דוקא הוא, אלא גם בפחות מפרוטה מקיים

פאה פרק ח

רצמ

משנת אליעזר

רע"ב

הַבַּיִת לְבָשָׁל עֲבוּר
הָעֵינַיִם, אֵלֶּא אִם פֶּן
הָיָה לוֹ דְּבַר מוֹעֵט
מִבָּשָׁל, שֶׁפֶן מְצוּי
שֶׁדִּרְךָ בַּעַל הַבַּיִת

לְהִיּוֹת מוֹצִיא מְעַשֵּׂר עֲנִי כְּשֶׁשָּׂכַח מִקּוּדֵם
מִלְפָּסוֹ כְּמוֹ מֵאֵילָפְסוֹ קִדְרָה אַחַר הַבְּשׂוּל:

אִם פֶּן הָיָה לוֹ דְּבַר מוֹעֵט, שֶׁפֶן
דִּרְךָ בַּעַל הַבַּיִת לְהִיּוֹת מוֹצִיא
מִלְפָּסוֹ:

שֶׁל מַעֲשֵׂר עֲנִי הוּא,
דִּירָק חֵיב צִמְעֵשֶׁר
מִדְּרַכְנָן: דְּבַר מוֹעֵט.
נִאֲמָנִים אֵף עַל הַמְּצוּסָל,
דְּפַעֲמִים שֶׁצַּעַל הַבַּיִת

שֶׁכֵּחַ מַלְעֵשֶׁר וּמַעֲשֵׂר מִן הַמְּצוּסָל מִמּוֹן הַקְּדֵרָה:
מִלְפָּסוֹ. הַקְּדֵרָה אִו הַפְּרוּר שֶׁמְצוּסָל זֶה:

שדה צופים

והנה נחלקו הפוסקים במשלוח מנות, אם שלח דבר האסור בהנאה לחולה שמותר לו לאכול את האיסור, האם קיים בזה מצוות משלוח מנות או לא, ואולי ה"ה בעניננו.

שאלה זו נוגעת גם למקום שיש לבעל פירות הדמאי, והוא מאכיל מהן את העני בדיוק שוה פרוטה, בעל הבית אינו יכול לאכול קודם שיעשר, אבל העני פטור מלעשר דמאי כמבואר במשנה (דמאי פ"ג מ"א). נמצא שאם בעל הבית נתן לעני פירות דמאי שאצל העני הן שוות פרוטה, אך הוא הוציא מנכסיו פחות משוה פרוטה, כי צריך לעשרו והעני קבל פרוטה ויש להסתפק האם קיים מצות צדקה, לשיטות שמקיימים רק בפרוטה.

והנה במסכת גיטין (דף ז ע"א) נאמר: תנא 'וכן נגוזו ועברו', כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנום, משל לשתי רחלות שהיו עוברות במים. אחת גזוזה ואחת אינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה. משמע מלשון הגמרא דמעלת הצדקה היא כשגוזז מנכסיו, אבל אם נתן מטבע שאין לה שימוש כאן הרי לא גזז מנכסיו. ויש לדחות דאמנם לא גזז, וממונו לא ניצל, אבל מצוות צדקה אולי קיים, [כמו

דבר, הוה ליה כאילו אמרה לדידי שוה לי, כדאמרינן לגבי חמש סלעים של פדיון הבן, כדאיתא לעיל (דף ח ע"א), עכ"ל.

ולפי זה יש להסתפק מה הדין בעני המקבל מטבע קטן שיוציא בהוצאה רק בחו"ל, האם יכול לומר לדידי שוה לי, דאולי אזלינן בתר הנותן, ואין הנותן מקיים מצות צדקה כיון שנתן דבר שאין לו ערך כאן, או שמא אזלינן בתר המקבל והוא שוה לו גם כאן פרוטה.

ויעוין במהרי"ל דיסקין (ה"ל) שדן בעשיר שעושה מלאכה לעני בחינם, האם יכול לנכות את מלאכתו ממצות נתינת חומש. והנה אילו היה העשיר קובע עם העני שהמלאכה שוה ממון, והעשיר לא יקבל מהעני את הממון, הרי זה בכלל החומש, אבל אם לא התנה עמו, יש לעיין ואולי שאלה זו קשורה לשאלתנו, דאצל הנותן לא נתן פרוטה, אך המקבל קיבל שוה פרוטה, וצ"ע.

ובכעין שאלתנו דן רבינו המשנה למלך (פ"ה מאישות ה"א) לגבי איש המקדש אשה באיסורי הנאה, והיא חולה מסוכנת שמותר לה לאכול את האיסור, האם אזלינן בתר דידה ולה שוה פרוטה ומתקדשת, או דאזלינן בתר דידיה והוא לא נתן פרוטה.

פאה פרק ה

משנת אליעזר

רע"ב

(ה) אין פּוּחַתִּין, קְשָׁמְחֶלֶק מַעֲשֵׁר עָנִי לְעֵנִיִּים בְּגֵרָן מַחְצֵי קֶב חֲטִיִּים דְּכָתִיב בַּתּוֹרָה (דברים

(ה) אֵין פּוּחַתִּין לְעֵנִיִּים בְּגֵרָן מַחְצֵי קֶב חֲטִיִּים דְּכָתִיב בַּתּוֹרָה (דברים

(ה) אֵין פּוּחַתִּין לְעֵנִיִּים בְּגֵרָן מַחְצֵי קֶב חֲטִיִּים דְּכָתִיב בַּתּוֹרָה (דברים

כ"ו י"ב) "וְשָׁבְעוּ" תָן לוֹ שִׁיעוֹר שְׁשִׁבְעָה,

וּבְגֵרָן אֵינוֹ מְצוּי לְקִנּוּת וְקֶב שְׁעוֹרִים אִם הַגֵּרָן שֶׁל שְׁעוֹרִים. רַבֵּי מֵאִיר אֹמֵר גַּם

שדה צופים

ואנכי עני הוקשה לי בזה, ראשונה במ"ש רש"י ז"ל משום דכתיב ונתת ללוי לגר ובציר מהכי לא הוי נתינה, דקרא זה שהוא בפרשת כי תבוא הוא במעשר עני שניתן בבית, דעלה קאי קרא וכמ"ש במסכת נדרים דף פ"ד עמוד ב' וז"ל, רבא אמר כאן במעשר עני המתחלק בתוך הבית דכתיב ביה נתינה ונתת ללוי לגר וכו', משום הכי אסור ליה לאתהנווי, כאן במעשר עני המתחלק בגורן כיון דכתיב ביה והנחת בשעריך שרי ליה לאתהנווי ע"כ. מוכח מזה דקרא דכתיב ונתת ללוי לגר וכו' במעשר עני שבבית, ואיך רש"י בעירוובין שם דאיירי במעשר עני שבגורן מייתי עלה מקרא זה שהוא על מעשר עני שבבית. ועוד מצינן דאדרבה במעשר עני שבבית קי"ל דלא בעי שיעור אלא כפי שירצה, ואפילו אין בו כדי נתינה, וכמו שכן פסק הרמב"ם בחיבורו שם (פ"ו ממתנות עניים הי"ב) וכן בפירושו (פאה שם) כיעו"ש, וקרא כתיב ביה ונתת דבעינן כדי נתינה, ואיך במעשר עני שבגורן דלא כתיב ביה לשון נתינה אצטריך ליתן לו שיעור יותר.

ועוד הר"ש ז"ל גופיה, מלבד דלא הקשה קושיא זו ע"ד רש"י אלא דחה פירושו וכתב ואין הטעם אלא משום

שמצינו לעיל שיש פוסקים שבפחות משהו פרוטה קיים רק את העשה של צדקה ולא את הלא תעשה, ויש אומרים להיפך]. (חשוקי חמד).

משנה ה

אין פוחתין לעניים.

עיין בהון עשיר, שהעיר דלקמן (מ"ז) בעובר ממקום למקום, תנן "לעניי" לשון יחיד, כדי להורות שלא ירבו העניים לילך ממקום למקום, שלא להכביד על הבעלי בתים, משא"כ בגורן דמוכן לפנייהם הלקט שכחה ופאה וכיוצא. ע"כ.

כתב הר"ש ז"ל, לעניים בגורן, לכל עני ועני כשמחלקין מעשר עני בגורן נותנים לו כשיעור זה. ואמרינן בירושלמי, מה טעם ואכלו בשעריך ושבעו, תן להם כדי שישבעו וכו'. ושאר כל הפירות, בירושלמי תני רובע אורז עוכלא תבלין וכו'. ובפרק בכל מערבין (עירוובין כ"ט ע"א) מייתי, ושם פירש רש"י משום דכתיב ונתת ללוי לגר, ובציר מהכי לא הויא נתינה, ואין הטעם אלא משום דכתיב ושבעו כדפרישית ע"כ.

פאה פרק ח

שא

רע"ב

משנת אליעזר

זה, דכתיב (דברים טו) ואלכו בשעריך ושבעו, מן לו כדי שזעו: דבבלה. תאנים יבשים לאחר שנדרסים בעגול קרויין דבלה, ושזו אין נמכרים צמדה אלא צמשקל, להכי תני מנה דבלה, ומנה הוא משקל מאה דינרים, והדינר משקל ששה מעים, ומשקל המעה ששה עשר גרגרי שעורה: פרס. חלי מנה. וכל המדות האמורות צמתימין הלכה

קב. קב וְחָצִי פְּסָמִין, וְקָב גְּרוּגְרוֹת, אוּ מְנָה דְּבַלְתָּ. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר, פְּרָס. חָצִי לֹג בְּשֹׁעֲרִים קָב, בְּחָצִי קָב, וְחָצִי פְּסָמִין, וְקָב גְּרוּגְרוֹת תְּאֵנִים יְבֹשׁוֹת, אוּ מְנָה מִשְׁקַל ק' דִּינָרִים דְּבַלְתָּ, כֵּן נִקְרָאִין הַתְּנָאִים הַיְבֹשׁוֹת אַחַר שֶׁנִּדְרְסוּ בְּעִגּוּל, וְהַדְרָד לְמִכְרָן בְּמִשְׁקַל לְכֵן בְּגְרוּגְרוֹת תְּנָא "קָב" וּבְדַבְלָה "מְנָה", רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר פְּרָס מִשְׁקַל חָצִי מְנָה דְּבַלְתָּ,

שדה צופים

מ"מ קרא כתיב ושבעו גם במעשר עני שבבית. ואפשר דהתורה ציוותה על האדם דבין בבית ובין בשדה צריך שיהיו העניים שבעים, ולכן כתבה בשניהם ושבעו, אלא דרז"ל חילקו ביניהם מילתא דמסתבר, דבבית דשיכי רבים בעלי בתים הנותנים לעניים אין צריך שם ליתן להם כל אחד כדי שבעם, דבין כולם יהיו שבעים, אבל בגורן דלא שכיחי רבים צריך אפילו היחיד צריך ליתן להם כדי שובעם. ובוזה אתי שפיר מה שחילקו רז"ל במעשר עני שבגורן ממעשר עני שבבית הגם דבשניהם כתיב ושבעו, דשאני גורן דאין שם אחרים בעינן שיעור זה ובבית דשכיחי אחרים יש כדי שביעה בין הכל, אבל לדיוק דברי רש"י והר"ש קשה וכנזכר לעיל.

דכתיב ושבעו ע"כ, וקשה דגם במעשר עני הניתן בבית שהוא כתוב בפרשת כי תבוא כתיב ביה ג"כ ואכלו בשעריך ושבעו, ושם לא בעינן כדי שביעה אלא כפי רצונו וכנ"ל. והן אמת שיסוד דברי הר"ש מהירושלמי, מ"מ קשה לן דא"כ למה במשנה אמרו אין פוחתין לעניים בגורן דוקא ולא בבית, דגם במעשר עני הניתן בבית כתיב ושבעו דבעינן כדי שביעה. וכעין זה ממש קשה לן על דרשת הספרי מקרא דכתיב ושבעו בשני הפסוקים תן להם כדי שובעם, ורש"י ז"ל דרש כן בפרשת ראה ובפרשת כי תבוא וביארם שם הרא"ם ז"ל כיעו"ש, דנראה דלא שאני להו במעשר עני שבגורן למעשר עני שבבית, וקשה אומרם מכאן אמרו אין פוחתין לעניים בגורן וכו', דהלא בס' תבוא איירי במעשר עני שבבית, ואיך אמרו מכאן אמרו למחלק בגורן, וקרא בבית איירי ואין צריך שם כדי שובעו וכנ"ל.

וראיתי בתוספות אנשי שם אשר סביב המשניות שם שכתבו משם הרב משנה למלך ז"ל וז"ל, ותמה במשנה למלך פ"ו ה"ח דהא קרא דושבעו דמיניה יליף לכדי שביעה כתיב באותו פסוק דמיירי במעשר עני המתחלק בבית, וצ"ל דסכינא חריפא מפסקא קראי,

איברא דרז"ל אזלי בתר טעמא דבגורן לא שכיחי כ"כ בעלי בתים אחרים, לכן בעינן כדי שובעם של עניים, ובבית דשכיחי אחרים לא בעינן,

משנת אליעזר

רע"ב

חֲצִי לוג זײן, רַבִּי עֲקִיבָא אֹמְרַ, רַבִּי רְבִיעִית לוג זײן, רַבִּי עֲקִיבָא אֹמְרַ, רַבִּיעִית לוג זײן, רַבִּיעִית חֲלוּג שְׁמֹן, רַבִּיעִית חֲלוּג שְׁמֹן, רַבִּי עֲקִיבָא אֹמְרַ, רַבִּי עֲקִיבָא אֹמְרַ, וְשֶׁאֵר כָּל הַפְּרוֹת, אֲנִל הַמַּחֲלָק גּוֹרֵן, אֲנִל הַמַּחֲלָק

שדה צופים

הלוי והגר ואכלו ושבעו, וחד בפרשת כי תבוא (דברים כו, יב) כי תכלה לעשר ונתת ללוי ולגר וכו' ואכלו בשעריך ושבעו. ובספרי רמי להו אהדדי, הכא כתיב והנחת והכא ונתת, ומשני כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים, בימות החמה שמונח בגורן והנחת, ובימות הגשמים שהכניסו לבית ונתת. ומשמע דבגורן אין בעל הבית מחלקו אלא מניחו ועניים באים ונוטלים, ובבית מחלקו. וכן פירשו רש"י (נדרים פ"ד ע"ב ד"ה במעשר עני) והר"ן בנדרים דף פ"ד (ע"ב ד"ה רבא אמר). ולפי"ז משמע דהנחה בגורן היינו כמו תעזוב דכתיב בשאר מתנות עניים, דמצותן לבז ולא לחלק כדלעיל ריש פרק ד' (דפאה), וכן כתבו התוס' שם בנדרים (ד"ה במעשר עני) בהדיא. וא"כ קשה מתניתין דבגורן קאי, מה שי"ך למימר אין פוחתין, הא מניחו הפקר והם באים ונוטלים, ומנא ידע כמה עניים יבואו שיהא לכל אחד כשיעור. וגם הרב שכתב כשמחלקין בגורן וכ"כ הר"ש אינו מיושב, הא בגורן ליכא חלוקה כלל.

איברא דבגמרא שם נמי נקט לה בלשון חלוקה, דאמר כאן במתחלק בגורן וכו', ונראה דמשמע להו והנחת אינו לשון עזיבה מדלא כתיב תעזוב, אלא הנחה משמע נמי שנוטל בידו ומניח לפנייהם, כדתני בסיפא ונותן לפנייהם והם מחלקים, וברישא שהמתנה מרובה הוא

ורישא דקרא ונתת מיירי במתנות עניים המתחלק בבית, וסיפא דקרא ושבעו מיירי במעשר עני המתחלק בגורן ע"ש עכ"ד.

איברא דשו"ש שכייוונתי לד"ג בדיוק זה, אלא דאפילו נפסוק בסכינא חריפא לקרא ונימא דמ"ש בתחילת הקרא ונתת במעשר עני המתחלק בבית, מה נעשה למ"ש רש"י בש"ס עירובין דכתב במעשר עני שמחלקו הרבה על הגורן קאי, וקאמר אין פוחתין לעני בגורן מהאי שיעור דכתיב ונתת ללוי וכו', דמוכח דקרא ונתת וכו' במעשר עני הניתן בגורן, והבי"ד הר"ש וכנ"ל.

והן אמת לפי"ד ש"ס נדרים דבריו ז"ל א"ש, דרישא דקרא מיירי למעשר עני שבבית וסיפא דושבעו למעשר עני שבגורן, אלא דסוף סוף קשה דלמה לי קרא פה לכפול זה שלא במקומו, הלא בפרשת ראה שמיירי במעשר עני בגורן כתביה קרא בפירושא איתמר, ואכלו בשעריך ושבעו. ולהיות שכעת ספר משנה למלך אינו מצוי אצלי לא ראיתי בשורש דבריו ז"ל.

וראיתי בפירוש משנה ראשונה שנדפס עם פירוש הר"ב ותוספות יום טוב, שכתב על משנה זו דפאה שם וז"ל, אין פוחתין לעניים בגורן, תרי קראי כתיבי במעשר עני, חד בפרשת ראה (דברים יד, כח - כט) והנחת בשעריך ובא

שדה צופים

כוסמין לענין השיעור ליתן לעני ממעשר עני שמכוסמין נותנין קב וחצי עיי"ש אלמא דהיה מצוי מין זה שצמח בא"י אבל עתה לא שמעתי אם יש בא"י מין זה של כוסמין. בכל אופן הוא מין שלא מצוי אצלינו בכאן וגם לא היה במדינותינו שביראפ, והרעצקע היה מין המצוי טובא וגם לענין פסח יש להרעצקע רק דין קטניות.

ושאר כל הפירות.

הנה דין זה דבשאר כל הפירות שיעורו כדי שימכרם אינו בעירוב כמש"כ הריטב"א ותוס' הרא"ש בעירובין וכ"כ התוס' שם דאין כל שיעורי עירוב ושיעורי מתנ"ע שוין [אמנם באו"ז ה' עירובין סי' קל"א אות ט' משמע דקאי ג"כ אעירוב אבל צ"ע דהא בגמ' גבי עירוב מני כמה מינים דלא נמנו כאן לא במשנה ולא בבביתא אבל אפשר דתני ושייר וסמך דכל כה"ג נלמד מהני דאל"ה קשה למה לא מני המשנה הני דבביתא ואם נימא דמתני' פליגא למה פסקינן כבביתא וגם בעירובין כ"ט א' משמע דלא פליגי] וצריך טעם למה חילקו במתנ"ע בין מינים אלו לשאר כל הפירות.

ואין לומר דגבי עירוב א"צ שיאכלו ממנו ב' סעודות אלא דבר הנטבל כדי לטבל בו או לאכלו בקינוח סעודה כמו שפירש"י בעירובין שם וכאן אין דין זה אלא צריך שיאכלו ממנו בעצמו דהא מני כאן שמן שא"א לאכלו בעצמו וכן מני בבביתא שם תבלין (אלא שהרמב"ם השמיטו ועיי' בצה"ל) וע"כ דגם כאן השיעור כדי לטבל בו וכ"ה בהדיא במאירי בעירובין

עמהם, דאילו בלקט שכחה ופאה הדין לבזו וכו', אבל במעשר עני כתיב ונתת לגר וכו' ע"כ. והרואה יראה דהפסוק הזה נאמר על מעשר עני המתחלק בבית, אבל המתחלק בגורן עזיבה כתיב ביה כדאיתא בחולין ובנדירים, וכאן מיירי במעשר עני המתחלק בגורן, א"כ איך מייתי הפסוק הזה. גם הוא בעצמו בפרק י"א דנדירים מ"ג הביא פסוק זה למעשר עני המתחלק בבית, וכעת צל"י עכ"ד ע"ש.

וכבר כתבנו דתמיהא זו קיימת אעיקרא לרש"י גם להר"ש שהבי"ד וכו"ל. ואפשר ליישב דבריו בדוחק, דהן אמת דקרא זה כתיב במתחלק בבית, אלא דלגבי לקט שכחה ופאה קאמר דאלו לא נאמר בהם כלל לשון נתינה אלא שדינם לבזו, אבל מצינן בדין מעשר עני נאמר בו לשון נתינה. (שו"ת וזאת ליהודה יורה דעה סימן כה).

קב וחצי כוסמין.

בשו"ת אגרות משה (חלק י"ד ב' סימן כה) כותב: ובדבר כוסמת הנה מה שקורין בכאן קאשע הוא מין שקראו במדינותינו ביראפ הרעצקע ואינו כוסמין אלא הוא מין קטנית ואינו ממיני דגן וצריך לברך עליו כשניכר הפרי בפה"א וכשלא ניכר שהכל. וכמדומה שבמדינות אמעריקא לא נמצא מין כוסמין וגם במדינותינו לא היה נמצא. רק שמעתי שבחלק אחד ממדינות אשכנז היה נמצא ובמצרים הא מפורש בקרא שהיו כוסמין, ומשמע שגם בא"י היה נמצא שהרי בפאה פ"ח מ"ה והובא בעירובין דף כ"ט, הוזכר

שדה צופים

שאלה: אדם אכל הרבה פת, ואינו יודע אם הוא חייב ברכת המזון מדאורייתא [ונפ"מ לגבי להוציא אחרים שודאי אכלו ושבעו]. מהו השיעור האכילה שנדע ברור שאכל כדי שביעה?

תשובה: נאמר במסכת פאה פ"ח מ"ה אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים, ופירש הרע"ב: כשמחלקים מעשר עני בגורן אין נותנים לכל עני ועני פחות משיעור זה, דכתיב ואכלו בשערין שבעו, תן לו כדי שבעו.

והנה הקב הוא שיטית הסאה, והוא ד' לוגין דהיינו עשרים וארבע ביצים, שהם כשני ליטרים, נמצא שחצי קב חטים הם ליטר, ואם כן יש לנו אמת מידה למסתפק, שאם אכל פת בנפח של ליטר, ודאי נחשב לשבע.

והנה יעוין במשנ"ב (סימן קפד ס"ק כב) שכתב דלפי החינוך (מצוה תל) שיעור שביעה אינו שוה בכל אדם, אלא כל אחד יודע שביעתו ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לבד גם זה נחשב שביעה, ובשעה"צ (ס"ק כה) הוסיף דמשמע מלשונו דאם הוא איש רעבתן, ואינו שבע כי אם באכילה מרובה מאוד, אינו מתחייב מהתורה כי אם לפי שביעתו, אמנם מרבותיו של רש"י בברכות (דף מב ע"א ד"ה עדי) משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבוע סעודה, בשיעור הזה מקרי שביעה, עכ"ל.

וצ"ע ממשנתנו לפי החינוך, למה לא יתנו לרעבתן כדי צרכו. ושאלתי שאלה זו את גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב לי דלגבי אחרים השיעור

שם דגם במתנ"ע השיעור כדי לטבל בו וכ"כ הריטב"א שם דאגוזין ואפרסקין דמני הכא מטבילין בהן וכן הרמב"ם כ' בפ"א מעירובין הי"א אכל הני דמני כאן דכל אלו כלפתן הן [מיהו ע"כ הרמב"ם לא קאי אכולהו דהא מני נמי יין חי ומבואר בעירובין שם בהדיא דהוא נאכל בפ"ע ולא לטבל ואין לומר דהרמב"ם גריס כהגירסא שהביא הריטב"א שם דגרסי להיפך דין חי הוא לטבל ויין מבושל אוכלין בפ"ע דהא הרמב"ם כ' בהדיא בה"י שם דין מבושל הוא לטבל וכן בשכר מבואר בגמ' שם דהוא נאכל בפ"ע וע"כ דהרמב"ם לא קאי על כל ההלכה].

וצ"ל הטעם כמש"כ הגר"א בשנו"א דשאר הפירות אין דרך אפי' לטבל בהן אלא באקראי ולא בקביעות כמו הני אך יל"ע דהריטב"א כ' בעירובין דגם דבלה וגרוגרות אין מלפתין בהן אלא לפעמים, וראיתי בריטב"א שם הביא הירו' בעירובין פ"ג ה"א (ולפנינו בפאה הגי' קצת בע"א) דלענין עירוב סגי בשמן שמטבלין בו ירק הנאגד בב' סעודות ולא כמו במתנ"ע דבעי רביעית שמן ואפשר דלענין מתנ"ע לא מהני לטבל ירק הנאכל בב' סעודות רק צריך שיתבלו בו עצמו הב' סעודות ולכן צריך שיעורא רבה וכן כל שאר הפירות הן כה"ג.

ובזה מובן ד' הראב"ד שהביא שם הרשב"א והריטב"א דשיעורא דברייתא דמתנ"ע אין שיעורן כשיעור עירוב ע"ש והריטב"א הביא רא"י לדבריו מירו' זה ע"ש וצ"ע. (ביאור ההלכה).

פאה פרק ח

משנת אליעזר

רע"ב

(ו) מִדָּה זוֹ שְׁעוֹר (ו) מִדָּה זוֹ אֲמוּרָה בְּכֹהֲנִים (ו) מִדָּה זוֹ. לֹאִין
 זֶה שֶׁל דְּמַעֲשֵׁר פּוֹחֲמִין לְעֵנִי
 עֲנֵי אֲמוּרָה בְּכֹהֲנִים וּבְיִשְׂרָאֵלִים. הִיא אֲמוּרָה זְכֵהִים לֹאִים
 שְׁמַחֲלָקִים מִתְּנוּת וְכֵן וּבְלֹאִים וּבְיִשְׂרָאֵלִים וְיִשְׂרָאֵלִים, כֹּל אֶחָד מֵהֶם שְׁמַחֲלֵק מִעֲשֵׂר עֵנִי
 שְׁכֶלֶם מְחִיבִים בְּמִתְּנוּת עֲנִיִּים, וּבִתְיֹוֹט
 מְפָרֵשׁ, בְּכֹהֲנִים עֲנִיִּים אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ לוֹ גַם תְּרוּמָה וּבְלֹאִים עֲנִיִּים אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ לוֹ

שדה צופים

לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. ודייק הגר"ח דלכאורה ב' התיבות 'על עצמם' מיותרות, דהול"ל והם מדקדקים עד כזית וכו'.

וביאר שהיה מקום לומר דמשום הכי החשיבו עליהו כזית לברך עליו, כדי שיהא חשוב ויפטרו בזה ידי חובת מה שכתוב לגבי מתנות העניים "ואכלו בשערך ושבעו", וכיון שזה חשיב שביעה א"כ יצאו בזה יד"ח גם במה שנותנים לעניים, וא"כ אינם ראויים לנשיאות פנים עבור זה. לכן אמר 'על עצמם', דר"ל רק על עצמם מדקדקים לענין ברכת המזון, ומחמירים עד כזית, אבל לאחר נותנים כדי שביעה ממש, כדאיתא במסכת פאה פ"ח מ"ז, עכ"ד. (חשוקי חמד).

משנה ו

מידה זו אמורה בכהנים ובלויים ובישראלים.

עיין משנה למלך (פ"ו ה"ז) שהאריך בביאור המשנה, וז"ל: תנן בפ"ח

הוא כפי שכתוב במשנה, ואין הם צריכים לחשוש דאולי הוא אינו שבע בכך. אבל האדם עצמו יודע את מרת נפשו, ואם הוא יודע שאינו שבע, אינו מחוייב בברכת המזון מהתורה.

ולענ"ד נראה לתרץ, דשיעור השובע הוא כפי שכתבה המשנה בפאה, ואם האדם רעבתן ואינו שבע בכמות זו, הרי זו מחלה, ואת זה לא חייב בעל השדה לתת, כי הוא נותן כדי שיקיימו העניים ואכלו בשערך ושבעו, ולא להשביע בולמוס ומחלה, אבל לגבי ברכת המזון אם אינו שבע גם מחמת מחלה, אינו חייב בברכת המזון מדאורייתא.

ות"ח מופלג השיב לי, דמה שכתוב במסכת פאה ואכלו בשערך ושבעו, הוא רק סימן לשיעור הנתנה, אבל אין זה טעם אלא סימן, ומכיון שברוב האנשים, סגי בכמות זו לשביעה, אינו מחוייב לתת יותר מכך, אבל בברכת המזון השובע הוא הסיבה לברכה, וכל זמן שאינו שבע אינו מחוייב בברכת המזון מהתורה.

עוד יעוין בספר שער בת רבים (פרשת נשא עמ' 28) שהביא בשם הגאון ר' חיים מוולוז'ין, שביאר את דברי הגמרא בברכות (דף כ ע"ב): אמרו מלאכי השרת

פאה פרק ח

שז

רע"ב

משנת אליעזר

נגרין לא יפחות מזה **מצייל, נופל מחצה ונותן** **מצייל, נופל מחצה ונותן** גם מעשר ראשון, השיעור: היה מצייל. ואידי דנקט כהנים שאין רוזה לחלק ולנים שזאו כל מעשר לעניי שזידו ורוזה להזיל עני שזידו ורוזה להזיל

ממנו לקרוזיו העניים: נופל מחצה. ומנניע לזוך קרוזיו: ונותן מחצה. לעניים שזאו, ואס לאמר שנטל מחצה והנניע לזוך קרוזיו: היה אז דבר מועט. כלומר שלא נשאר לו כדי לתת לכל אחד מן העניים שזאו כשיעור הקנוז לעיל צמתניתין, ונתן לפנייהם מה שנשאר זידו והן מחלקים זיניהם:

חלק מהמעשרות לקרוזיו העניים שאינם אצלו כעת, נופל מחצה ונותן לקרוזיו, ונותן מחצה לעניים הנמצאים שם, היתה לו אחר שלקח מחצה לקרוזיו נשארו לו דבר מועט, ואין בו שיעור לכל אחד כדי מתנה, ונתן לפנייהם, והן מחלקין ביניהם:

שדה צופים

ההפרשה יש לו שיעור מוגבל מן התורה דהיינו אחד מעשרה אלא דמירי במי שכבר הפריש מ"ע ובא לחלקו לעניים אינו מחלק דבר מועט לכל עני ועני אלא נותן לכל אחד ואחד השיעור הקצוב ועלה קאמר אידך מתני' וקאמר מדה זו אמורה בכהנים ולוים לומר שמי שהפריש תרומה שהיא לכהנים וכן מעשר ראשון שהוא ללוים אינו נותן דבר מועט לכל כהן וכהן או לכל לוי ולוי אלא נותן לכהן וללוי השיעור האמור גבי מעשר עני ומצינו כיוצא בזה גבי ראשית הגז דשיעורו הוא אחד מששים ואמר' דמאי דתנן במתני' נותן לו משקל חמש סלעים היינו בישראל שיש לו גיזין הרבה ומבקש ליתנן לכהן ואמר' ליה כל חד וחד לא תיבצר ליה מחמש סלעים משום דכתיב תתן לו וסמך ליה לעמוד לשרת וכדאיתא בפ"א דחולין דף קל"ז וכן פסק רבינו בפ"י מה' בכורים דין א' ודין ט"ו יע"ש.

דפאה מדה זו אמורה בכהנים ולויים וישראלים ע"כ. והנה רבינו פירש שדבר זה מחוייב לכהנים ללויים ולישראל כל מי שיש לו מעשר עני חובה עליו לתת השיעורים ההם הנזכרים לכל עני ע"כ. וכן פירש הר"ע ז"ל. ולא ידעתי למאי איצטריך ללמד זה דמהיכא תיתי שישתנה הדין מישראל לכהן ולוי.

והר"ש פירש מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלויים עניים בין בישראלים עניים ע"כ. וגם בזה לא נחה דעתי דמהיכא תיתי שיהיה חילוק ביניהם. **והרב** בעל ת"ט כתב דלפירוש הר"ש איצטריך כהנים ולויים דסד"א שכיון שיש להם תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שובען קמ"ל ע"כ. ואין בזה כדי שביעה.

ואם לאו דמסתפינא מרבתי הייתי מפרש פירוש אחר במתני' והוא דהדבר פשוט דמאי דתנן אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וכו' לאו בשעת ההפרשה קאי דהא בשעת

והדבר מבואר דשיעור זה דראשית הגז דהוא אחד מששים הוא מדרבנן

❧ שדה צופים ❧

ומלבד מה שכתבנו עוד יגדל התימה על דברי רש"י דאיך יתכן לומר דמדכתיב נתינה למדנו שיעור זה דהא כל מקום דכתיב נתינה יש בו טובת הנאה לבעלים וא"כ גבי מעשר עני דכתיב נתינה על כורחין מיירי במעשר עני המתחלק בבית שיש בו טובת הנאה לבעלים וכדאיאתא בפ"א דנדרים דף פ"ד ובפ' הזרוע דף קל"א דבמעשר המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה משום דלא כתיב ביה נתינה אלא והנחת בשעריך ודין זה דאין פוחתין הוא דוקא במ"ע המתחלק בגורן וכדתנן במתני' אין פוחתין לעניים בגורן וכו' אבל המתחלק בבית לא נאמרו בו שיעורים אלו וכדאיאתא בתוספתא פ"ד דפאה הביאה רבינו בפרקין דין י"ב וא"כ איך יתכן לומר דמדכתיב נתינה גמרינן לאותם השיעורים דהא כל היכא דכתיב נתינה ע"כ לא נאמרו אותם השיעורים דהא כל היכא דכתיב נתינה מיירי במ"ע המתחלק בביתו ובוזה ליכא שיעורא וכדכתיבנא.

הן אמת שגם בדברי הראשונים ז"ל שכתבו דמדכתיב ושבעו נפקא לן שיעורא דמתני' מעולם הייתי תמה דהא בפ' כי תבא דכתיב ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה דמיירי במ"ע המתחלק בבית סיים קרא ואמר ואכלו בשעריך ושבעו אלמא דגם במ"ע המתחלק בבית צריך ליתן להם כדי שביעה ורבינו הביא פסוק זה דואכלו בשעריך ושבעו ללמוד הימנו שצריך ליתן להם כדי שביעה ואח"כ כתב דמעשר עני המתחלק בבית אין צריך ליתן כדי שביעה והדבר הוא תמוה דקרא במ"ע המתחלק בבית מיירי מדכתיב ונתת

דמן התורה אין לו שיעור ואפ"ה כתב קרא תתן לו לומר שאם הפריש גיזות הרבה שיתן משקל חמש סלעים ואם כן גבי תרומה נמי אף שאין בו שיעור אם הפריש תרומה ויש בידו שיעור רב חייב לתת לכהן השיעור האמור גבי מעשר עני וכן במעשר ראשון.

הן אמת שקשה לזה שהרי רבינו בפרקין כתב שחייב זה שחייב לתת לכל עני ועני השיעור הקצוב הוא ממאמר הכתוב ואכלו בשעריך ושבעו ואמרי' תן להם כדי שביעה וכן כתב בפירוש המשנה ולפי זה גבי כהנים ולויים דלא כתיב בהו שביעה מנא לן שחייב לתת להם אותו השיעור. וראיתי לרש"י בפ"ג דעירובין דף כ"ט שכתב עלה דהך מתניתין דאין פוחתין דטעמא דאל יפחות משיעור זה הוא משום דנתינה בעינן ע"כ. ולפי זה בכל מתנות כהונה ולויה דכתיב בהם נתינה בעינן השיעור האמור במעשר עני.

הן אמת שדברי רש"י הללו הם תמוהים בעיני דבירושלמי איתא בהדיא דטעמא הוא משום דכתיב ושבעו תן להם כדי שביעה ולדברי רש"י לא ידעתי איך נרמז בלשון נתינה השיעורים הללו וגבי ראשית הגז לא ילפינן שיתן לו שיעור משקל חמש סלעים אלא מדכתיב תתן לו וסמיק ליה לעמוד ולשרת וכמבואר בגמ' אבל בנתינה לבד אין לנו לרבות אלא שיעור כזית או ש"פ וכבר הר"ש עלה דמתני' דאין פוחתין דחה דברי רש"י הללו וכתב שאין הטעם אלא משום דכתיב ושבעו ורש"י עצמו בפירוש התורה בפ' ראה ובפ' כי תבא כתב דמדכתיב ושבעו נפקא לן הך דינא דאין פוחתין יע"ש.

❧ שדה צופים ❧

דלעולם בעיקר ההפרשה ליכא שיעורא מן התורה דחטה אחת פוטרת כל הכרי אך אם נזדמן אצלו סך של תרומה ובא ליתנה לכהן צריך ליתן לו כשיעור והיינו דכתיב תתן לו גבי תרומה דבעינן שיעור נתינה ולמדנו השיעור מקרא דושבעו דכתיב במעשר ראשון והיינו ממש דומיא דראשית הגז דאע"ג דליכא שיעורא בהפרשה דשיעור זה דאחד מששים הוא מדרבנן וכדכתיבנא מ"מ אם נזדמנו לו גיזות הרבה צריך ליתן לו השיעור האמור במשנה דהיינו משקל חמש סלעים.

שוב ראיתי בתוספתא פ"ד דפאה אין פוחתין לעני בשנת מ"ע מחצי קב חטין או קב שעורין בד"א על הגורן אבל בתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש ושאר מתנות כהונה ולויה נותן כל שהוא ואינו חושש ע"כ. ואין ספק אצלי שתוספתא זו ראתה עינים של רבינו והר"ש ומש"ה נדחקו בפירושא דמתני' דמדה זו אמורה בכהנים ולוים שהרי התוספתא ס"ל דלא נאמרו שיעורים אלו במתנות כהונה ולויה כי אם במעשר עני משום דכתיב ביה ושבועו, ואפשר שגם התוס' שהקשו דאמאי לא בעינן כדי נתינה גבי תרומה הוא מכח התוספתא הלזו דקא אמרה נותן כל שהוא.

ומ"מ אף כפי התוספתא הלזו אפשר ליישב קושיית התוס' דאפשר דמאי דאמר' בתוספתא דבמתנות כהונה ולויה נותן כל שהוא לאו דוקא כל שהוא וראיה לזה ממ"ש רבינו בדין י"ב בד"א כו' אבל אם היה המעשר בבית מחלקו לכל העניים אפי' כזית כזית ע"כ. וכן כתב הריב"ם ב"ד ס' של"א יע"ש ואיכא

וע"כ צריכין אנו לומר דסכינא חריפא מפסקא לקראי דרישא דקרא דונתת מיירי במ"ע המתחלק בבית וסיפא דקרא דכתיב ושבועו מיירי במ"ע המתחלק בגורן וכבר הארכתי בזה במקום אחר יע"ש אך אליבא דרש"י אין דרך לנטות ימין ושמאל וכדכתיבנא.

העולה ממה שכתבנו שדברי רש"י הללו שכתב דמדכתיב נתינה נפקא לן השיעורים השנויים במשנה הם דחויים וכבר חלקו עליו גדולי המורים ועיקר הטעם הוא משום דכתיב ושבועו ואמר' תן להם כדי שביעה וא"כ נפל פיתא בבירא דאין יתכן לומר דפירושא דמתני' דמדה זו אמורה בכהנים ולוים כו' הוא דגם במתנות כהונה ולויה צריך ליתן להם כדי שביעה הא בכהנים ולוים לא נאמר ושבועו וכדכתיבנא. ומיהו אפשר לומר דתנא דמתניתין ס"ל כרש"י דפי' דמאי דכתיב ונתת ללוי היינו מעשר ראשון ועלה כתיב ואכלו ושבועו א"כ למדנו דגם במעשר ראשון הניתן ללוי כתיב ביה ושבועו וא"כ צריך ליתן לו כדי שביעה ומינה ילפינן גם לתרומה הניתנת לכהן דצריך ליתן כדי שביעה.

ודע שבמה שכתבנו דאף במתנות כהנים ולוים איכא שיעורא בנתינתם ניחא מה שהקשו התוס' בפ' כל שעה דף ל"ב ד"ה ואין דהא גבי תרומה קי"ל דחטה אחת פוטרת כל הכרי אף על גב דכתיב נתינה וכן הקשו בפ' הזהב דף מ"ז ד"ה קונים ובפ"ב דגיטין דף כ' ד"ה דלמא יע"ש, ועיין במה שכתבו בפ"ה דמנחות דף ס' ד"ה מי בעינן שימה דומיא דנתינה ודוק. ולפי מה שכתבנו ניחא

שדה צופים

אחר שכתבתי כל זה ראיתי לרבינו ישעיה בחידושו סוף פ"ב דקדושין דף נ"ח עלה דההיא דאמרינן חטה אחת פוטרת כל הכרי שכתב ז"ל ראיתי מקשים והא תתן לו כתיב ובעינן כדי נתינה כדרשינן גבי ראשית הגז. ונ"ל לתרץ דבודאי מצוה ליתן דבר חשוב כדתנן גבי ראשית הגז וכמה הוא נותן לו משקל ה' סלעים שנאמר תתן לו שיהא בו כדי נתינה והכי נמי תנן בשלהי פאה אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חיטין וקב שעורים כו' עד מדה זו אמורה בכהנים ולויים וישראלים פירוש גם כשמחלק תרומה בגורן או מעשר ראשון ללויים אל יפחות לכל אחד מחצי קב שיהא בו כדי נתינה אבל מיהו אף על פי שמצותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותרום חטה אחת מכל הכרי נתקן מידי טבלו אלא שלא קיים מצות נתינה כו' ע"כ. והנה מ"ש או מעשר ראשון ללויים אל יפחות לכל אחד מחצי קב כו' אין הכוונה דבשעת הפרשה הוא מחוייב להפריש שיעור שיהא בו כדי נתינה דהא במעשר ראשון ששיעורו קצוב מן התורה אינו יכול לא להוסיף ולא לגרוע אלא כוונתו היא שאם יש בידו מעשר ראשון שיש בו כדי נתינה אל יחלק אותו לעניים אלא יחלקנו בענין שיהיה בו כדי נתינה, ומה שהוקשה לו מתרומה הכוונה היא כיון דחטה אחת פוטרת כל הכרי א"כ לא משכחת לה שיתן לכהן כדי נתינה דבשלמא במעשר ראשון ובמ"ע דאיכא שיעורא משכחת לה שיתן כדי נתינה אבל בתרומה דחטה אחת פוטרת כל הכרי לא משכחת לה לזה תירץ דאף דחטה אחת פוטרת מ"מ מצוה מן

לעיוני דמשמע דדוקא כזית הא פחות מכזית לא ובתוספתא שכתבנו תניא אבל בתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש אלא שנראה דס"ל לרבינו דלעולם בעינן כזית אלא דקרי ליה כל שהוא לאפוקי השיעור הנאמר במתני' דאין פוחתין לעני ומצינו כיוצא בזה בפ' ראשית הגז דף קל"ז דכתב רש"י דכל שהוא לאו דוקא אלא אידי דאמר ר' דוסא שיעורא רבה אמור רבנן לשון שיעור מועט וגוזמא הוא ע"כ. וטעמא דבעינן כזית הוא משום דנתינה כתיב ביה ולעולם אין נתינה פחותה מכזית. ועיין במה שכתבו התוס' בפ"ב דשבת דף נ"ה ד"ה תתן לו ז"ל וי"ל דא"כ לא לכתוב אלא תתן דאין נתינה פחות משהו פרוטה כו' דמשמע דס"ל דאיכא שיעורא בנתינה לכהן וזה סותר מה שכתבנו משמע שהקשו עלה דהך דחטה אחת פוטרת מקרא דכתיב תתן וצ"ע. וכדאמר' בפ"ק דכריתות דף ז' עלה דשמן המשחה דכתיב ואשר יתן ממנו וגו' דר"י סבר ילפינן נתינה דעל זר מנתינה דעלמא מה נתינה דעלמא כזית אף נתינה דזר כזית וכן פסק רבינו בפ"א מה' כלי המקדש דין י' יע"ש, וגבי מנחת חוטא דכתיב לא יתן עליה לבונה אמרינן בפ"ה דמנחות דף נ"ח דאינו לוקה עד שיתן כזית לבונה וכן פסק רבינו בפ"א מה' פסולי המוקדשין דין י"ב ולפ"ז מאי דאמרינן דבמתנות כהונה ולויה נותן כל שהוא לאו דוקא אלא לעולם כזית בעינן בשעת הנתינה משום דכתיב תתן לו וכל היכא דכתיב נתינה לא הוי פחות מכזית אלא דבהפרשה ליכא שיעורא דומיא דראשית הגז דליכא שיעורא מן התורה בהפרשה אף דאיכא שיעורא בנתינה.

שדה צופים

להיכא דאיתרמי שיש לו הרבה וא"כ הכא נמי גבי תרומה אף דכתיב תתן מהיכא תיתי שיהיה מחוייב להפריש כדי נתינה אימא דקרא דכתיב תתן הוא דאי איתרמי שיש לו תרומה שיעור רב שיתן לכל כהן וכהן כדי נתינה.

עוד קשה לי לפי סברתו מהיכא דהקשו בירושלמי ריש מסכת פאה עלה דמתני' דאלו דברים שאין להם שיעור דאמאי לא תני נמי תרומה בהדייהו ולפי סברת רבינו ישעיה הא גבי תרומה איכא שיעורא מן התורה דהיינו שיפריש כדי נתינה ומלבד כל זה כבר כתבנו דבתוספתא גרסינן דבמתנות כהונה ולוייה נותן כל שהוא ואינו חושש ואין ספק דאישתמט ליה תוספתא הלזו דדוקא במ"ע נאמר שיעור זה משום דכתיב ושבעו אבל במתנות כהונה ולוייה דלא כתיב ושבעו לא אמרו שיעורים הללו. ע"כ. ועיין בספר תועפות ראם (דף צ"ה ע"ג).

עיין משך חכמה (פ' כי תבא) על הפסוק (כו, יב) ואכלו ושבעו. וז"ל: בספרי: תן להם כדי שבעם. מכאן אמרו, אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב (חטים או קב שעורים). בזה נראה לפרש משנה סתומה בפאה פרק ח (משנה ו): מידה זו אמורה בכהנים ובלויים ובישראלים. ויעיין משנה למלך (הל' מתנות עניים פרק ו הלכה ז) שהביא כל הפירושים ודחאם. והנראה דאדסמיך ליה קאי (משנה ה בסיפא) דאבא שאול אומר: ושאר כל הפירות כדי שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות (עכ"ל המשנה). והוי אמינא דאם נותן לעני כהן מעשר עני בשאר פירות, דאיהו דכין

המובחר להפריש כדי נתינה כדי לקיים מצות ונתן.

ויש לחקור לדעת הרב דשיעור זה דקי"ל בתרומה שהוא תרי ממאה בעין בינונית אם שיעור זה הוא כדי לקיים מצות נתינה. ונראה דודאי דשיעור זה דתרי ממאה הוא מדרבנן וכדמוכח הסוגיא דפ' ראשית הגז דף קל"ז אלא דס"ל דמן התורה למצוה מן המובחר אינו חייב להפריש אלא כדי שיהיה בנתינתה כדי נתינה ואתו חכמים והוסיפו ואמרו דצריך להפריש תרי ממאה ולעולם דחכמים לא אתו לפחות משיעור כדי נתינה דאם בתרי ממאה לא יהיה בו כדי נתינה פשיטא דצריך להוסיף כדי לקיים מצות נתינה אלא דחכמים באו להוסיף וכדכתבינא.

אך קשה לי לדבריו מאי דאמרי' בפ' ראשית הגז וליטעמיך ולרב מי ניחא והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו ראשית הגז בששים ומאי קושיא אימא דהוי דומיא דתרומה ולעולם בעינן שיתן לכהן משקל חמש סלעים אלא דאתו חכמים לומר שאם יש לו שיעור רב שיפריש אחד מששים וכן מה שתירצו התם בגמ' דמתני' איירי בישראל שיש לו גיזין הרבה ומבקש ליתנן לכהן דאמרי' ליה כל חד וחד לא תבצר ליה מחמש סלעים קשה לדבריו לעולם ראשית הגז הוא אחד מששים בין רב או מעט ואפי' אין בו משקל חמש סלעים סגי בהכי וקרא דאמר תתן הוא היכא דאיתרמי שיש לו גיזות הרבה, והדבר פשוט דשיעור זה דאחד מששים הוא מדרבנן דמן התורה ליכא שיעורא ואפ"ה קאמר קרא תתן

שדה צופים

על זה השיב: לפענ"ד בענין ספיקן
 אם עניי כהנים ולוים יש להם חלק
 במתנות עניים. הראיות שמצאת הם
 על דרך הישר. אבל להלכה ודאי מוכח
 שמותר לכהן וללוי ליטול לקט שכחה
 ופאה מדתנן בחלה (פ"א) הלקט שכחה
 ופאה פטורין מן המעשרות ומפרש
 הטעם בירושלמי הביאו גם הר"ש
 וברטנורא דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק
 ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו חייב
 אתה ליתן לו יצאו אלו שיש לו עמך.
 וכ"כ התוס' בב"ק (ד' כ"ח) ד"ה זה מדרשה
 זו דספרי דאם הלוי עני נוטל פאה ע"ש.
 וא"כ הוא הדין לקט ושכחה ושאר מתנות
 עניים דמאי שנא (גם רש"י בסוטה ד' מ"ג
 ע"ב הביא בספרי ע"ש). אכן עדיין יה' מקום
 לספק אם מותר ליתן לו גם מעשר עני
 דשאני לקט שו"פ דאין לו כנגדו אבל
 כנגד מעשר עני הרי יש לו מעשר ראשון
 בכל שנה כמו שהוכיח גם בני נ"י יפה.

אמנם ג"ז מפורש בספרי (פ' ראה) הביאו
 גם רש"י שם והלוי אשר בשעריך.
 אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר
 ראשון תן לו מעשר עני. אין לך מעשר
 עני הזמינהו על שלמך עכ"ל. הרי בפירוש
 שמותר ליתן לו מעשר עני. ומזה תראה
 בני נ"י שדינים שאינם מבוארים בפוסקים
 ימצא להם לפעמים פשר והתפשטות
 במשניות וספרי. ולכן איעצך הוי
 מרגיל עצמך להיות בקי מאד במשניות
 וברש"י על התורה שהוא לתועלת
 גדול לכמה ענינים. והרבה פעמים
 שפשטתי שאלות שלא נמצאו בפוסקים
 מן המשנה וכן פירש"י על התורה הוא
 לתועלת גדול להיות בקי בספרא וספרי

דהוא מצי לאכול תרומה דהוי בזול,
 וכן לוי מצי אכיל מעשר, דאם אסורה
 לזרים הוי בזול טפי. לכן סד"א דיהיב
 לחד עני כהן בשאר פירות, שיעור שיכול
 לקנות בהם מזון שתי סעודות תרומה,
 או מעשר ללוי, דהוי שיעור פחות ממזון
 שתי סעודות של ישראל, דהוי מזון שתי
 סעודות חולין דדמיהם יקרים [ויעויין
 במשנה כתובות - נז, א - בנותן מזונות
 לארוסה, דנותן לבת כהן מחצה חולין
 ומחצה תרומה, יעויין שם] קא משמע לן
 דזה השיעור שוה בכולם שיקח בהם מזון
 שתי סעודות חולין, אף אם העני כהן.
 ואולי יליף מדכתיב "ואכלו בשעריך",
 וזה מקרי מה דטמא וטהור אוכלים
 כאחד - זה חולין, וכמו שאמר (לעיל טו,
 כב) "בשעריך תאכלנו הטמא והטהור
 יחדיו תאכלנו". וכן דריש בגמרא דף עג,
 ב יבמות: ההוא דאמר ליה התם "בשעריך
 תאכלנו וכו'". וזה נכון מאוד ב"ה. וזה
 מושכל, שלעני נותנים דבר שיהא בו כדי
 נתינה בדבר שאינו צריך ליהזר בו לאכול
 בקדושה. ע"כ.

בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן נד)
 נסתפק בנו הרב השואל אם עניי
 כהנים ולוים יש להם חלק במתנות עניים
 ובפרט במעשר עני. ורצה השואל לפשוט
 הספק ממשנה דכאן, מדה זו אמורה
 בכהנים ובלוים ובישראלים וע"פ חילוקי
 הפירושים שבין הרמב"ם ובין הר"ש שם
 ובין התוס' רי"ד בקדושין (ד' נ"ח). ושוב
 הוכיח ממש"כ התוס' בקדושין (ד' כ"ז ע"א)
 דודאי מותר ליתן לכהן וללוי מעשר עני
 אף שקבל כבר מתנות כהונה.

שדה צופים

שיוריד מחצה כדי שבעו לכל א' מהעניים שבגורן מ"מ מותר לו ליטול מחצה ולהצניע לקרוביו ואף על גב שישאר פחות מכשיעור יניח לפניו והם יחלקו כנ"ל ה"ט. וי"א דדעת רבינו דטרם שבאו עניים יכול להוריד מחצה לקרוביו ומה שישאר אם יהי' בו כשיעור יחלק אח"כ לעניים שיבאו כשיעור ואם לא יהי' כשיעור יניח לפניו.

בש"ת אבקת רוכל (סימן ג) נשאל מאחד מה לעשות במעשר כספים שלו, ובסו"ד כותב: ואולם בספר ריא"ז כתב שיכול לחלק החצי לכל קרוביו העניים וזה מק"ו ממעשר שני שהרי אם אפילו מעשר ב' שאמרה תורה לחלקו לעניים מותר ליתן לעניים קרוביו החצי כמו שהוכיח ממתני' דפיאה פרק מאימתי דתנן מדה זו האמורה בכהנים לויים וישראלים היה מציל נותן מחצה ונוטל מחצה ע"כ א"כ כ"ש דמעשר זה שעשה מדעתו שיכול ליתן מחצה לקרוביו העניים. ע"כ.

בש"ת מהרש"ם (חלק א סימן לב) נשאל בדין אשה שנדרה בעת צרה של חולי בנה, סך מאה ר"כ לחלק לעניים באם יתרפא בנה, ובאותו יום ספרה לבעלה את נדרה ושתק איזו שעה, ואח"כ באותו יום אמר לה, שהוא אינו מסכים על הנדר. וכעת הגיע בנה לפרק נישואין, ורוצה בעלה ליתן לבנו הנ"ל הסך הנ"ל לנדן, כי אין ידו משגת כ"כ מבלעדי זאת, אם מותר לשנות הנדר.

ובמדרשים מלבד התועלת הפשוט להבין פירוש הפסוקים על נכון ויהי אלקים עמך. ע"כ.

היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה וכו'.
כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות מתנ"ע הי"א) היה לו מעשר בגורן ורצה ליתנו לעני קרובו או מיודעו, יש להפריש מחצה ליתנו לו, והחצי מחלקו לכל עני שיעבור כשיעור שאמרנו.

וביאר בדרך אמונה: הי' לו מעשר בגורן. שנתבאר לעיל ה"ז שבגורן צריך ליתן לכל עני כדי שבעו, ומיירי הכא שיש לו יותר מהשיעור והתירו לו חכמים להציל עד מחצה ולהטמינם בשביל קרוביו או מכיריו והשאר יחלק לעניים שבאו אף על פי שהוא יותר מהשיעור.

בגורן. אבל מ"ע המתחלק בתוך הבית כיון שיש לו טוה"נ יכול לתת הכל לקרוביו.

קרובו או מיודעו. לאו דוקא וה"ה בשביל כל מי שרוצה להציל בשבילו.

להפריש מחצה. ויכול להכניס מחצה זו לביתו. וי"א דלאו דוקא מחצה אלא כל מה שיותר מכשיעור יכול להציל לקרוביו.

כשיעור שאמרנו. ר"ל שלא יהא פחות מהשיעור שאמרנו לכל א' אבל אם יש יותר יחלק להם שהרי אין לו טוה"נ בזה כנ"ל וכ"ז לפ"ד רבנו, אבל י"א דאפי' אין לו כ"כ הרבה שישאר אחר

❧ שדה צופים ❧

דעתו לחלקה בין עניי העיר וכו', זכו בה קרוביו עניים. כי מסתמא הנותן צדקה ע"ד התורה נותן, והתורה אמרה ענייך קודמין לעניים אחרים. ועוד הואיל והוא עשיר קרוביו אינם מוטלים וכו' כ"א עליו וכו', נמצא שזו הצדקה שלהם היא, הלכך הם זכו בה עכ"ל. וכ"ה בפסקי ריקאנטו סי' ס"ג, וזהו דלא כתשו' גן המלך סימן ע', שכ' בפשי' דבסתם צדקה יתן מחצה לקרוביו ומחצה לעניים אחרים.

ובתשו' מהר"ם זיסקינד סי' י"ט העלה, דכל הקדימות שבש"ע סי' רנ"א ס"ג הם רק קודם מעלה א' לחבירו וקרוביו הם ב' מעלות נגד עניי העיר ונגד עניי עולם ג' מעלות ע"ש. ומדברי א"ז וריקאנטו הנ"ל מוכח דהקודם קודם לגמרי, וזוכה בכל. וכו'. עיי"ש עוד.

היה לו דבר מועט וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות מתני"ע ה"ט) היה לו דבר מועט והעניים מרובין ואין בו כדי ליתן לכל אחד ואחד כשיעור נותן לפניהם והן מחלקין ביניהם.

וכתב בדרך אמונה, ה' לו דבר מועט כו'. דהיינו שלא יספיק לכל א' כשיעור כדמפרש.

נותן לפניהם והן מחלקין.

דאין לו ליתן מידו לכל עני פחות מכשיעור אלא מניח הכל לפניהם והם מחלקין ביניהן בשוה.

ובתו"ד כותב: אבל בגוף הדין בנודר לצדקה בסתם, הרי מבואר בס' רנ"ז סעי' י' בהג"ה, דמותר ליתן למי שירצה מקרוביו. והמעייין במרדכי פי"א דב"ב סי' תפ"ח וסי' תפ"ט, ימצא דגם בנודר לעניים, אם לא ה' בפני הקהל ליתן לגבאי לחלקם לעניים, יוכל לשנות וליתן לקרובו. ודוקא באמר ליתן לגבאי, לחלק לעניי העיר, הוי כמטי ליד הגבאי, אדעתא דגבאי נדר, ואין לבניו צד זכיה, יותר מעניים אחרים, ע"ש. ומוכח דבלא אמר ליתן ליד גבאי, בידו לשנות לקרוביו. וע"ש סימן תצ"ד וסי' תצ"ה, וגם בתשובת ריצב"א שבסי' תק"ב שם מבואר דדוקא בפסק צדקה עם בני העיר, א"י לשנות ליתן לקרובו, משא"כ ביחיד שמתנדב צדקה משלו. ואף שכתב שם שלא יתן אדם כל צדקותיו לקרובו אחד, ולהניח שאר קרובים, היינו בנותן תמיד כל הצדקות שלו לאחד, אבל בנדר א' יוכל ליתן לקרובו. ועוד דהתם היינו שלא יקדים קרוב א' לשאר קרוביו, ולא נגד עניים זרים.

ומצאתי בא"ז הל' צדקה סי' כ"ב שהביא, מהא דפאה: היה מציל נותן מחצה וכו', ומכאן אני המחבר למד, על אדם שעישר ממונו או נתן ממונו לצדקה, שיכול ליתן לקרוביו וכו', עד מחצה וכו', ולחד מ"ד ב' שלישים וכו'. ונראה בעיני דוקא שהפריש הצדקה כדי לחלק בין עניי העיר וכו', אבל אם הפריש צדקה סתם, ולא גי"ד בשעת הפרשה שיש

פאה פרק ח

שמו

משנת אליעזר

רע"ב

(ז) פּוּחַתִּין	(ז) אֵין	הַעֹבֵר	לְעֵנִי	(ז) אֵין פּוּחַתִּין	לְעֵנִי	הַעֹבֵר	(ז) אֵין	פּוּחַתִּין
צְדָקָה	גָּבְאִי	מִבְּכָר	לְמָקוֹם	מִמְּקוֹם	לְמָקוֹם	מִמְּקוֹם	הַנּוֹמֵר	כְּכֹר
לְעֵנִים	שְׁנוּתָנִים	מִבְּכָר	לְמָקוֹם	לְמָקוֹם	לְמָקוֹם	לְמָקוֹם	כְּשֶׁהַחֲטִים	צְפוּנְדִין

מזונות לְעֵנִי הַעֹבֵר מִמְּקוֹם לְמָקוֹם, מִבְּכָר לְחָם שְׁנָקָה בְּפוּנְדִין הוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וְשִׁמְנָה בְּסֵלַע, בְּקִמַח שְׁלוֹקָחִין וְהַסֵּלַע הוּא אַרְבַּעַת דִּינָרִים, וְכָל דֵּינָר שֶׁהָיָה מֵעֵין הַסֵּלַע הוּא אַרְבַּע סָאִים צִסְלַע. וְאַרְבַּע סָאִין הֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבַּעַת קֶבֶץ, שְׁכָל סָאָה הִיא שֶׁשָׁה קֶבֶץ, וְהַסֵּלַע הוּא אַרְבַּעַת דִּינָרִים, וְכָל דֵּינָר שֶׁהָיָה מֵעֵין הַסֵּלַע הוּא אַרְבַּע סָאִים צִסְלַע.

שדה צופים

משנה ז

אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו'.

סעודות פירוש בשבת בצהרים אותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בערב שבת אבל ליל שבת ושבת שחרית ושלש סעודות שנותנין לו בשבת יאכל אחת בשבת בסעודה שלישית ואחת למוצאי שבת ושלישית למחר בדרך כו', דא"כ בליל שבת ובשבת שחרית אינו אוכל אלא פת חריבה בלבד ובמוצאי שבת ולמחרתו ביום ראשון הוא אוכל שמן וקטנית דג וירק בהדי פת ואין זה סברא כלל דודאי לצורך סעודות שבת נותנין דג וירק וגם לישראל דנותנין לו מזון שלש סעודות משמע דלצורך מצות שלש סעודות דשבת נותן לו אותן מדלא קתני שבת נותנין לו ככר ומחצה דומיא דרישא דקתני ככר.

לכך נראה דקודם הכנסת שבת נותנין לו מזון שלש סעודות ושמן וקטנית ודג וירק שיאכלם בליל שבת ובשבת שחרית ובסעודה שלישית ואותן שתי סעודות שנתנו לו בערב שבת יאכל אחת במוצאי שבת ואחת ישאר לו למחר בדרך שלא ילך ריקן. וכן כתבו התוספות בהדיא בפרק כל כתבי בשם ר"י ז"ל שיש בידו חמשה סעודות בתחילת שבת.

פירשו בתוס' (ב"ב ט' ע"א ד"ה שבת) וז"ל: פירוש בשבת בצהרים

פי' החת"ס (ב"ב ט ע"א), שנוסע מעירו למקום אחר לעסק מה צריכי' לסייעו בהליכתו ובחזירתו כשיעור המבואר כאן והיינו לשון העובר ממקום למקום אבל עניים שכל נסיעתן לקבץ על יד על יד ואין להם מקום זמן היינו עני המחזיר על הפתחים.

עיין חת"ס (שם) דהא דאמר "אין פוחתין", פי' כי ליכא בכיס ליתן לו כשיער המבואר בעירובין פ"ג ע"ב, אז נותנים לו עכ"פ להחיות נפשו בדוחק ככר בפונדיון אבל כשיש בכיס צריך ליתן לו עומר לגלגולת ליום.

שבת נותנין לו מזון שלש סעודות.

הרמב"ם ז"ל (בפרק ז' מהלכות מתנות עניים) כתב, ואם שבת נותנין לו מזון שלש סעודות שמן וקטנית ודג וירק. והכי איתא בהדיא בתוספתא דפיאה.

ועיין תורת חיים (ב"ב ט' ע"א) שכתב דלפי זה יש לתמוה על מה שכתבו התוספות שבת נותנין לו מזון שלש

משנת אליעזר

רע"ב

מְאַרְבַּע סְאִין בְּסֵלַע וְהוּא לְפִי דְעַת רְשִׁי וְלִשְׁשָׁה בִּיצִים, וּלְפִי דְעַת הֶרְמְבִים וְלִשְׁמֵנָה בִּיצִים, לָן נִשְׁאָר לָלוֹן בְּעִיר נִתְּנִין לֹו לְעֵנִי **פְּרָנְסַת לֵינָה**, מִטָּה פֶּר וְכֶסֶת לִישׁוֹן עָלֶיהָ, **שְׁבַת נִשְׁאָר** עַל שְׁבַת בְּעִיר נִתְּנִין לֹו **מִזֶּזֶן שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת**, שְׁחֵיב לְאָכַל בַּשְּׁבַת.

נמלא הסלע עשרים וארבעה מעין, נמלא כ"ד קצין לכ"ד מעין, קצ לכל מעה, והמעה שני פונדיונים, הרי הככר הנמכר צפונדיון הוא חצי קב, אצל מפני שהחונני רוצה להשתכר ליציאת האפייה והטחינה אי אפשר שימכור הככר שהוא חצי קב צפונדיון כפי הערך שמוכרים התבואה זשוק ארבע סאס צסלע, לפיכך לא יהיה הככר הנמכר צפונדיון אלא רוצע הקב בצד, וכשמחלקים תבואה לעני בגורן ועליו לטחון ולאפות, אין פוחזין מחצי קב. אצל כשנותנים לו ככר אפיו לא יהיה אלא רוצע הקב שהם ששה ציגים, והכי מפורש צפרק צילד משתחפין צעירוצין (דף פב): **פרנסת לינה**. מטה וכרים וכמות: **מזון שלש סעודות**. שחייב אדם לאכול צשצת

שדה צופים

הוא רק הכנה לשבת. [וכעין זה כתוב בר"ן (בכתובות) דמה שהבעל חייב לתת מזונות לבניו הוא בגלל ההתחייבות לאשתו, שאם לא יתן לבניו לא תאכל אשתו אלא תשמרם לבניה].

וראה בחשוקי חמד (עמ"ס ב"ב שם) ע"ד השאלה, בת ישראל הרגילה לעזור להוריה, שעדיין אינם שומרים תורה ומצוות, בשטיפת כלים, לאחרונה למדה שאסור לשטוף כלים משבת ליום חול משום הכנה, היא שואלת מה תעשה בשבת זו, כי אם לא תשטוף, זה יגרום לאמה לחלל שבת, בהפעלת מכונת ה"מדיח כלים".

וכתב שם, שמותר לה לשטוף כלים, כי אינה עושה זאת כהכנה ליום חול, אלא כדי להציל את כבוד השבת, ואינו דומה למה דאיתא במסכת שבת (דף ד ע"א) דאין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבריך, דהתם עובר על איסור מלאכה בשבת, אבל כאן כשאינו עובר

[נותנים לו], כי אותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בערב שבת, אכל ליל שבת ושבת שחרית, ושלוש סעודות שנותנים לו בשבת, יאכל אחת בשבת בסעודה שלישית ואחת למוצאי שבת, ושלישית ישאר לו למחר בדרך שלא ילך ריקם, עכ"ל תוס'. ויש להעיר דלכאורה זה הכנה משבת ליום חול, שמחלק הגבאי בשבת בצהרים אוכל, עבור מלוה מלכה ולארוחת יום ראשון.

ותירץ בספר "שרגא המאיר" (ח"ו סימן צו) וז"ל: אפשר לומר שלא מקרי זה הכנה לחול, דכיון דאם לא יתן לו סעודה עבור יום א', אז לא יאכל בשבת זו סעודה שלישית, כיון דכבר אכל היום שחרית, ולדרך לא יהיה לו כלום, וצריך לילך ריקם, וא"כ מה שנותנים לו סעודה למחר, הוי כדי שיאכל סעודה שלישית היום... וע"כ לא הוי הסעודה שנותנים לו למוצ"ש הכנה משבת לחול, כיון דבלאו הכי לא יאכל סעודה בשבת, וא"כ הכל

פאה פרק ח

שז

משנת אליעזר

רע"ב

שגט סעודות: לא סעדות. מי שיש לו מזון שתי סעודות, לא יטול מן התמחוי, שיהתמחוי מתחלק בכל יום, קצרה שלוקחין אכל מבשל מאנשי העיר ומחלקין לעניים הנצרכים ביותר מי שיש לו מזון ארבע עשרה סעודות לכל ימי

שדה צופים

לעני למען לא יחזרו על הפתחים בעיר לקבץ ממון, וחרה אפו של הגה"צ כשמעו הדבר ואמר המנהג הרע הזה עלול לגרום שהגרמנים יצליחו להכנס להמדינה חס ושלום, ובעונ"ה כך ה', ומה נאמר.

ועיין שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א בסי' קמ"ט) שכתב בעירות שעושין קופה של צדקה שיש חיוב לעשות קופה של צדקה בכל עיר אבל זה רק להוסיף כדי לפרנס עניי העיר אבל זה רק להרויח לעניים אבל לא למונעם מלבקש צדקה מהבע"ב ע"י חזרת פתחים וכדומה וזה אף אם יהיה הקופה של צדקה ביד גבאי יראי ה' ואעפ"כ לא יוכלו למנוע העניין או מוסדות שרוצים לשלוח משולחים ולקבץ על ידי חזרה על פתחי בע"ב וכדומה משום שחושבים שזה יותר טוב להם כי רק לטובה יעשו הקופה של צדקה ולא לרעה וגם יהיו מחייבים ליתן קצת משל קופה של צדקה גם להם אף שמקבצין בעצמם, ונמצא שאופן זה שעושין קופה של צדקה להיפוך לא בשביל טובת המוסדות אלא לטובת הבעה"ב שרוצים לאסור על המוסדות מלקבץ בעצמם, אסור זה אף בעיר שכלם יראי ה' ושומרי תורה כיון דהוא לגרוע מצות הצדקה והרוחת העניים. עיי"ש.

על איסור מלאכה, אלא על הכנה, הרי שאינו נחשב להכנה כי עושה זאת לצורך היום, להצילה מחילול שבת, ואפילו אם האמא לא תחלל שבת בפועל, אלא רק ייגרם מריבה וכעס בבית, גם מותר, כיון שאינה שוטפת כלים לצורך מחר, אלא למניעת מריבה היום.

ואח"כ הביא מדברי שרגא המאיר הנ"ל, וכתב: וכעין זה גם בשאלתנו, ובפרט למש"כ החזו"א (שביעית סימן יב סק"ט) שפעמים על ידי שנמנע מלעזור לשני משום חשש של לפני עור, הוא מכשיל אותו באיסור של 'לא תשנא את אחיך בלבבך', כיון שמחמת התוכחה ישנא בעל העבירה את המוכיח, ולפעמים זה עבירה יותר חמורה ממה שרוצה להצילו, יעו"ש. וכך בעניננו שאם לא תשטוף את הכלים תכשיל את אמה בשנאת חנם שתשנא אותה שלא כדין. ואם כן היא שוטפת את הכלים לצורך מצוה של שלום בית, ולא לצורך הכנה.

הקופה.

עיין בס' דברי חנה השלם (דף קכ"ב) שבשנים האחרונות נקבע בכמה עיירות בפולין קופה של צדקה שנתנו

השבוע לא יטול ימלא מן הקפה. והקפה נגבית ככל יוס ולוקחים מהם מן הקפה ממון של צדקה שהקפה מתחלקת מערב שבת לערב שבת, והקפה נגבת בשנים, לפי שכופין על הצדקה ואין עושים שררה על הצבור פחות משנים ומתחלקת בשלשה לפי שזה כמו בית דין, שדנים דיני ממונות להוסיף לזה או למעט מזה:

התשיל נקרא תממוי: לא יבוא מן הקופה. לפי שהקופה מתחלקת מערב שבת לערב שבת: נגבית בשנים. לפי שממשכנים על הצדקה ואין עושים שררה על הצבור פחות משנים: ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדני ממונות ודיני ממונות בשלשה:

שדה צופים

הקופה נגבית בשנים וכו'.

האור החיים הק' (פ' תרומה) כתב לפרש הכתוב ויקחו לי תרומה וגו', על פי מה שאמרו כאן, קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, ומבואר בגמרא דנגבית בשנים לפי שאין עושין שררות על הצבור פחות משנים, ואמרו (בגמ' ב"ב ח ע"ב) מנא הני מילי אמר קרא והם יקחו, ומאי שררות שממשכנים על הצדקה אם אמוד הוא ע"כ, והעלו התוס' (שם ד"ה ומתחלקת) והר"ן, כי שנים שאמרו דוקא בדבר הקצוב אבל שאינו קצוב צריך שלשה, ודע כי לענין דין, אפילו יחיד אם הוא מומחה, יכוף אדם בעל כרחו לדון אותו יחיד, כדתניא (סנהדרין ה) אם היה יחיד מומחה לרבים כו' הרי זה דן יחיד, וכתבו התוספות שם (ד"ה דן) ויכול לכוף את האדם בעל כרחו דאי בדקבליה וכו', ומכאן אני למד שהוא הדין וכ"ש הוא שיכול להנהיג שררות יחיד, ואינו צריך שנים, ומה משפט שצריך שלשה דן וכיף, שררות שמספיק בשנים לא כל שכן.

וזהו שאמר הכתוב, דבר אל בני ישראל אין פירוש לשון דבור, אלא לשון

ובסוף ספה"ק קדושת לוי (דף קנ"א ע"א, באות י"ח) כתב: קרואי העדה בק' בארדיטשוב החליטו שעל כל מועצה בעניני הכלל והעיר יקראו רבם הק' ועל פיו יצא ויבא דבר הגדול ודבר הקטן. אולם הה"ק התנה עמהם שלא יקראו אותו רק כשיתהווה איזה ענין חדש לתיקון העיר. פ"א נתאספו אקרו"ט הקהל לתקן שהעניינים לא יסובבו בעיר רק ינתן להם שכר קצוב. לאסיפה הזאת קראו גם את רבם הק', כשמוע הה"ק ענין העומד על סדר היום פנה אל ראש הקהל ואמר הלא התנתי עמכם שלא תקראוני אלא לתקנה חדשה, וזהו תקנה ישנה של ד' ארצות סדום ועמורה וכו' אשר הפך ה' באפו ובחמתו, כי אצלם הי' נהוג שלא יראה ולא ימצא איש המחזיר על הפתחים - כשמעו זאת תיכף חדלו ועזבו מלהתעסק בזה, ע"כ.

ועיין שו"ת משנה הלכות (חלק יג סימן קעג) שאין לעשות תקנה שלא לקבץ צדקה בלי תעודת רב העיר. והאריך בזה מש"ס ופוסקים, והביא ג"כ מכל הנ"ל.

שדה צופים

צדקה ועפ"י הרוב, אין הן מסתפקות במה שנותנין להן ומבקשין סכום יותר גדול, והרי מבואר כאן קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, נגבית בשנים שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים ומתחלקת בשלשה כדיני ממונות, וכ' התוס' שם (ד"ה ומתחלקת) בשם ר"ת דלכן קופה נגבית בשנים ול"ה כדיני ממונות לפי שה' ידוע הסכום שיתן כל אחד ואחד. וביותר מפורש כן ברי"ף דלכן קופה נגבית בשנים לפי שהוא דבר קצוב על כל אחד ואחד ואין הגבאין מוסיפין ולא גורעין, אבל תמחוי אינו קצוב והגבאין צריכין לקצוב על כל או"א כראוי נמצא שהוא כדיני ממונות לפיכך צריך שלשה ע"כ. וכ"כ הרא"ש שם וכ"פ בשו"ע יו"ד סימן רנ"ו סעיף ג' וא"כ כיון דאשה פסולה לדין לא תהא רשאית לגבות צדקה שאינה קצובה מכבר על כל או"א כמה יתן, ואפילו שני אנשים לא יהיו רשאין לגבות בכה"ג שאינו קצוב כמה יתן כאו"א שהרי הוא כדיני ממונות.

והביא ליישב, דדוקא בימיהם שהי' להם קופה ותמחוי וגבאים ממונים עליהם וגבאים אלה הי' להם כח להקציב כמה ראוי כאו"א ליתן והיו כופין וממשכנין על הקצבתם, זה נקרא דיני ממונות וצריכין ג' שהן ב"ד, משא"כ בזמנינו שאין לנו קופה של צדקה ולא גבאים ממונים, רק שאנשים או גם נשים הולכים לקבץ כסף לאיזה צורך ואין להם כח להקציב ומכש"כ שאין להם כח לכוף לכל או"א כמה יתן, אין זה בגדר דין כלל וגם לא בגדר שררות ולכן שפיר יכול הדבר להעשות גם ע"י נשים. ועיי"ש מ"ש

שררות ודברות, לומר כי הוא לבדו יכול לעשות ב' משפטים שישנם בענין, הא' היא ההערכה, והב' היא השררות, שהגם שההערכה צריך שלשה והשררה צריכה שנים כנזכר, אתה לבדך תהיה דבר על הדבר, לצד שאתה יחיד מומחה, תספיק במקום שלשה, ואין צריך לומר במקום שנים לענין השררות, ודוקא אתה, אבל הזולת ויקחו לשון רבים, ותמצא שכן היה דכתיב (שמות לו ג) ויקחו מלפני משה, הרי כי משה לבדו קבל הנדבה, בין דבר שיש בו קצבה בין דבר שאין בו קצבה, והגם שבתלמוד דרשו מפסוק והם יקחו, אולי כי שם חדש לענין השררות שצריכה שנים, וכאן לענין פרט לקיחת דבר שאין בו קצבה, שלא נתן רשות לעשות הדבר ביחיד אלא למשה, אבל הזולת צריך רבים, ולדרך זה יתיישב אומרו ויקחו בתוספת וא"ו, לצד שקדם ואמר דברותו של משה, לזה יוצדק לומר אחר כך ויקחו. עכ"ד.

עיינ במדרש רבה (שמו"ר נ"א, א) ובעלי התוספות (פקודי ל"ח, כ"א) דלכן הוצרך משה למנות איתמר עמו שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים, ואף קרובים כשר בשררות וכמו שאמרו (בבלי ב"ב ס"ג, ו) ועיין יורה דעה (סימן רנ"ו, ס"ג). אך בירושלמי (כאן) איתא דשררות פסולה בקרובים, ועיין שו"ת כהונת עולם (סימן ה) וספר רזא דמאיר על פענח רזא (פקודי אות ב) והובא בפרד"י (פ' פקודי).

עיינ שו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן לו) דבדבר נשים ההולכות לקבץ כספי

משנת אליעזר

רע"ב

(ח) מִי שְׁיֵשׁ לוֹ (ח) מִי שְׁיֵשׁ לוֹ מֵאֲתִים זֶוּז, (ח) מֵאֲתִים זֶוּז. קִיס לְהוֹ לְרִנָּן לְמַקְבְּלֵי "צְדָקָה" בְּגִימְטְרִיא קצ"ט וּמְפָרְשִׁים (תפא"י)

מִשׁוּם שְׁבַשְׁעוֹר זֶה הָיָה דִּי לְפָרְנִס עֲצָמוֹ לְשָׁנָה בְּמִזוּן וּמִלְבוּשׁ, לֹא יְטוּל לְקֵט, הַנוֹפֵל בְּשַׁעַת הַקְּצִירָה, שְׂכָחָה שְׁנִשְׁכַּח בְּשָׂדֵה עֲמֵרִין אוֹ שְׂבָלִין, וּפָאָה, וּמְעֵשֵׁר עָנִי וְהוּא הַדִּין

שדה צופים

לצדקה לא נתמנו גבאים כלל ואין מוטל עליהם לדאוג עבור כל עניי העיר, ולכן אם גבו כסף לצורך איזו משפחות עניות, הרי על דעת עצמם גבו ועל דעתם נתנו נדיבי העם תרומת צדקתם לידם, לכן שפיר יכולים לחלקם כפי דעתם ורצונם, וה"ה באחד שגבה על דרך זה שרשאי לחלק את הגבוי על ידו כנכון בעיניו.

משנה ח

מי שיש לו מאתים זוז לא יטול וכו'.

כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות מתנע"ה"ג), היו לו מאתים זוז אף על פי שאינו נושא ונותן בהם [או שיש לו חמשים זוז ונושא ונותן בהם] הרי זה לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחד הרי זה מותר ליקח, היו בידו מעות והרי הן עליו חוב או שהיו ממושכנים לכתובת אשתו הרי זה מותר ליקח.

ומבאר בדרך אמונה: י"א דמה"ת יכול ליטול כל שחסר לו ואפי' בשביל אחר כמה שנים אבל חכמים תקנו שאם יש לו מאתים זוז לא יטול ששיערו חכמים שזה מספיק לאיש אחד לפרנסתו וכסותו לשנה א' ובשביל שנה הבאה אין יכול ליטול בשנה זו שיש לו, ואם יש לו

בזה. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קכד) בזה.

עיין שו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן לו) הנ"ל, שכתב ליישב מנהג העולם במילתא דשכיחא טובא, כי שני אנשים הולכים לקבץ כסף לצדקה עבור שתיים או שלש משפחות עניות, ושוב מחלקים הם הגוברים בעצמם את הכסף הגבוי בין משפחות הנ"ל כדעתם ורצונם, מרבים לאחת וממעטים לאחרת, ולפעמים יקרה שאחד בלבד מקבץ עבור כמה משפחות ומחלק בעצמו את הכסף ביניהם כטוב בעיניו, והדבר תמוה שהרי מבואר בסוגיא כאן, דבין קופה ובין תמחוי מתחלקים בשלשה דוקא לפי שהוא כדיני ממונות, והוא מוסכם מכל הפוסקים וכ"ה גם בשו"ע יו"ד (סימן רנ"ו סעיף ו').

וי"ל כי דוקא בימיהם שהגבאים שהיו ממונים על הקופה ועל התמחוי ה' מוטל עליהם לדאוג עבור צרכי כל עניי העיר, ועל דעת כן נתמנו ועל דעת כן נתנו בני העיר צדקה על ידם, לכן היו מוכרחים לדקדק לחלק את הגבוי כפי המגיע ממנו לכל או"א מעניי העיר, וממילא שהיו צריכין ג' כדיני ממונות, משא"כ בנ"ד שאלה ההולכים לקבץ כסף

פאה פרק ח

שכא

משנת אליעזר

רע"ב

או לכתובת אשתו. חסר דינר, אפלו אלף נותנין
ואפילו היא יושנת לו פאחת, הרי זה יטל. הרי
ממשפנין לבעל חובו או לכתבת אשתו, הרי זה
נותנים לו פאחת
הרי זה יטול, מפני שזכאי לקחת שאין לו מאתים, וכן אם הרי לו מאתים וזו והם ממשפנין
ואינם בידו לבעל חובו או לכתבת אשתו ואפלו לא גרשה, מכיון שהכסף לא נמצא

שדה צופים

לחלק כל יום וכל שבוע אלא קופה של
צדקה לכל צרכי עניים כמו בזמנינו אם
הי' לו ר' זוז דהיינו פרנסה לשנה זו אסור
לו ליטול מהצדקה לצורך שנה הבאה וכן
שאר צרכיו המזדמן לו כגון נשואי בניו
או רפואות או לשכור דירה וכה"ג ואין לו
לזה אם הוא לצורך שנה זו יכול לקבל
אף על פי שיש לו ר' זוז דהוי די מחסורו
אשר יחסר לו אבל לצורך שנה הבאה לא
יקבל עתה רק בשנה הבאה [א"כ לא
יספיק לו אח"כ].

וכ"ז דרך צדקה אבל דרך דורון וכבוד
יכול לקבל הכל, אבל לא ממעות
צדקה.

חסר דינר. י"א דדוקא חסר דינר אבל
חסר פחות מדינר לא יטול אלא
מה שחסר לו, וכן בחמשים זוז ונושא
ונותן בהם דוקא אם חסר לו רבע דינר
יכול ליטול אפי' אלף בב"א ולא פחות,
ויש חולקין.

ומי שהולך וממלא לו את הדינר כדי
שלא יוכל ליטול נקרא רשע.

אפי' אלף. זוז נותנין לו בב"א יטול,
וכן אפי' אלף בב"א נתנו לו בב"א
יטול דכיון שהוא עני עכשיו יכול ליטול
בפ"א מ"ע או לשו"פ אפי' מהרבה שדות
בפעם א', וכן לענין צדקה יכול ליטול

אשה ובנים אם אין לו לכל א' מהנפשות
מאתים זוז מותר להם ליטול לשו"פ למי
שארין לו מספיק עבורו אבל הוא לא יטול
עבורם, אבל צדקה גם הוא יכול ליטול
עבורם, וכ"ז בזמנם אבל בזה"ז יכול
ליטול גם לשו"פ עד כדי שיהא לו קרן
כדי שיתפרנס מהריוח ולענין צדקה כדי
שיתפרנס הוא ובניו ביתו מהריוח.

חמשים זוז ונושא ונותן בהם. דכיון
שמרויח מהם שיערו חכמים
שיכול להתפרנס מהריוח כדי שנה:

וכן בניו אפי' הגדולים אם הם סמוכים
על שלחנו נחשבים עשירים אף
על פי שאין להם כלום משלהם וכ"ש
אשתו והיינו דוקא אם יש לו גם עבורם
פרנסה לשנה וכנ"ל שצריך שיהא לו ר'
זוז לכאו"א מבניו ביתו שאל"כ נחשבין
הם עניים. ואם צריכין לדבר ואין האב
רוצה ליתן להם וא"א לכופו מותר ליתן
להן צדקה לצורך זה ע"מ שאין לאביהן
רשות בזה.

ומעשר עני. אבל לענין צדקה כבר
נתבאר שאם יש לו מזון י"ד
סעודות לא יטול מן הקופה ואם צריך
לשאר צרכים יכול ליטול ממזון צדקה
די מחסורו אשר יחסר לו וכנ"ל פ"ז ה"ג
ובמקומות שאין תמחוי וקופה מסודרים

משנת אליעזר

רע"ב

אָצְלוּ הָרִי זֶה יִטוֹל יִטְלוּ. אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לְמִכּוּר תַּמְחִיו: וְאֵת בְּלִי
צְדָקָה, וְהוּא הִדִּין תַּשְׁמִישׁוֹ. כְּלִיס יִפִּיס
מִתְנֹת עֲנִיִּים, אֵין אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת בְּרִי תַּשְׁמִישׁוֹ:
מְחִיבִין אוֹתוֹ לְמִכּוּר אֶת בֵּיתוֹ, וְאֶת כְּלִי
תַּשְׁמִישׁוֹ, אָפְלוּ יֵשׁ לוֹ כְּלִים יָפִים וַיִּקְרִים
שְׁמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם רַק בְּשִׁבְתוֹת וַיִּמֵּים טוֹבִים,
אֵינוֹ מְחִיב לְמַכְרֵן וַיְכּוֹל לְטוֹל מִתְנֹת עֲנִיִּים,
וּכְשָׁב לְטוֹל מִקְפָּה שָׁל צְדָקָה אֵין נוֹתְנִים
לוֹ מִתְנֹת עֲנִיִּים, עַד שְׁיִמְכֹר כְּלִי תַּשְׁמִישׁוֹ:

לחדש זה כיון שהנהלה לא התחייבה לתת להם אלא אם יהי' להם ואם לא יהי' להם א"א לתובעם לדין או שהרשות ביד הנהלה לשלחם כשירצו דינם כעניים ממש המתפרנסים מן הצדקה ומותר להם ליטול צדקה ולשו"פ ומ"ע אם אין להם מאתים וזו אבל אם הנהלה התחייבה ליתן גם משלהם אם לא יהי' להם וגם א"א לסלקו תוך השנה אז הוי כאילו יש להם פרנסה לשנה וכן כל כה"ג.

עוד כתב שם: רבינו לא הזכיר דין צדקה שזה כבר נתבאר שמי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מהתמחוי ומזון י"ד סעודות לא יטול מהקופה ומה"ט גם המשנה לא הזכירה צדקה ומ"מ אם יש לו הוצאות שונות חוץ ממזונות לכא' יכול ליטול מהצדקה אפי' יש לו מאתים וזו דהא צריך ליתן לו אפי' סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו וכ"ש אם צריך להשיא בנותיו (עי' ש"ך י"ד סי' רנ"ה סק"א) או לשכור דירה או רפואות וכה"ג דהא כתיב די מחסורו אשר יחסר לו ושיעור ר' זוז לא הוקבע אלא למזונות וכסות כמש"כ הרע"ב בפ"ח דפאה [ועוד שכל השיעור

בב"א אפי' בשביל הרבה שנים] אבל יותר ממה שצריך אין לו ליטול מצדקה כמו שביארנו בבה"ל ורק אם יחידים רוצים ליתן לו דרך מתנה יכול לקבל].

ומי שהולך מביתו ונוסע מעיר לעיר לקבץ כל הדרך שהי' בדעתו ליסע כשהלך מביתו נקרא פעם א' ואפי' נתנו לו אלף זוז בעיר א' יכול לקבל יותר ומכאן ואילך אסור.

שנים שהתנדבו לצורך עני כל א' כדי צרכו יתנו לו שניהם בב"א ואז יוכל לקבל וכנ"ל.

מי שצריך לבריות ושט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה אין בעלי חובות יכולים להפרע ממה שגבה בצדקה דלאו אדעתא דהכי נתנו לו [אם לא שכתוב בקבוצו שחייב לאחרים דאז נתנו לו אדעתא דהכי שישלם] ואפי' גבה הבע"ח חזרין ומוציאין ממנו. ודעת הגר"א דלעולם הבע"ח גובין ממנו.

ובביאור ההלכה כתב: נראה שהלומדים בכולל או בישיבה ויש להם שם שכירות קבועה כל חדש כדי צרכם

שדה צופים

הביעור) וכן העתיקו התוס' בסוטה כ"א ב' והכו"פ פמ"ד וא"כ אין משם שום ראי'.

והנה התוס' בקדושין כ"ז א' ד"ה נתון הקשו איך נתן מעש"ר לר' יהושע למ"ד קנסא לעניים ואם הי' עני למה לא נתן לו מ"ע ותי' שהי' לו ר' זוז ולכן לא הי' יכול ליטול מ"ע אבל מעש"ר בתורת עניות הי' יכול ליטול כיון שהי' מתפרנס בדוחק וכ"כ הר"ש בפ"ה דמע"ש מ"ט ולכאו" כ"ש צדקה שאפשר ליטול בכה"ג [וה"ה שיש מקום לומר גם להיפך דהא דתנן שאם אין לו ר' זוז אפי' אלף נותנין לו כאחת יטול זה דוקא בלשו"פ ומ"ע אבל צדקה כיון שאין זה די מחסורו אשר יחסר לו א"א ליתן לו וכמש"כ רבינו בפ"ז ה"ג שאי אתה מצווה לעשרו ובשו"ע שלא כ' כן בסי' רנ"ג לשיטתו אזיל דמשהו מתנ"ע לצדקה ועי' בקה"י לאמו"ר שליט"א לקוטים ח"ב סי' ה'].

ומצאתי בחינוך מצוה תע"ט שכ' שמצות צדקה הוא גם לעשיר פעמים שיצטרך מחמת חולי או מפני שום מקרה אחר לדבר אחד שהוא בידך ולא ימצא ממנו במק"א ג"ז בכלל מצות הצדקה הוא עכ"ל אמנם למעשה אחר שהאו"ז פסק דתלי במאתים זוז והעתיקו המרדכי וכ"כ הטור יו"ד סי' רנ"ג ופסק כן בשו"ע א"א לחלוק אבל נראה פשוט דכ"ז כשנוטל צדקה לצורך פרנסתו אבל כשנזדמן לו הוצאה מיוחדת או איזה צורך מיוחד כ"ע מודו דאע"פ שיש לו פרנסה לשנה מותר לו ליטול צדקה כדהוכיח רבינו אפרים מהא דעייפינהו ושדרינהו להו וכיון דמזלפי ל"י יין ישן מסתמא הי'

של ר' זוז ל"ש אלא בלשו"פ ומ"ע שזה בא בכל שנה כמו שביארו הראשונים עי' טור יו"ד סי' רנ"ג ושנו"א פאה פ"ח מ"ח ולכן אם יש לו להשנה לא יטול ובשנה הבאה כבר יהי' לשו"פ אחרים אבל צדקה לכאו' לא תליא כלל בשנה].

וכ"נ מדברי תשו' רבינו אפרים שהביא הב"י ביו"ד סי' רנ"ג והוא ממרדכי פ"ק דב"ב סי' ת"ק וכ"ה בתשו' הרשב"א סי' תתע"ב וז"ל המרדכי ריב"ק שאל מרבנו אפרים מי שיש לו ר' זוז אם יכול לקבל צדקה אם יש לדמות ללשו"פ ומ"ע או שמא אין דומה כו' והשיב דודאי מי שא"צ ליטול ונוטל גזול העניים שהרי אותו בעה"ב שנתן לו לא יתן לעניים אחרים כו' ומה שאמרת מי שיש לו ר' זוז אם יכול ליטול צדקה אומר אני הכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו דהא אשכחן דהוו מזלפיין יין והיו כופלין ארבע מאה זוז לפי מה שהוא רגיל ומיהו אם הוא יחיד לא יטול דהא אפי' מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי ושלוש אפרים בר יצחק עכ"ל ולכאורה מבואר דאין תלוי כלל בר' זוז אלא לפי צרכו אלא שכ' שאם הוא יחידי ואין לו צורך מיוחד גם אם יש לו ב' סעודות לא יטול וא"כ הכל לפי הענין והצריך לזלף יין כופלין לו ד' מאות זוז.

אמנם המרדכי כ' שם בשם או"ז שהביא רא' דגם בצדקה שיעורו ר' זוז מירו' פ' בתרא דפאה דרבי רצה ליתן לתלמיד א' מתנה גדולה ומלון ל' התלמידים ר' זוז והנה לפנינו הגירסא בירו' פ"ח דפאה ופ"ג דסוטה דרבי הי' נתן לו מעשר עני חד לתלת שנין (והיינו בזמן

❧ שדה צופים ❧

זו דהיינו מזונות של שנה ויותר אסור לו ליטול עבור מזונות וכן עבור שאר צרכיו של שנה אחרת אסור מיהו דברים שלא יספיק בשנה הבאה לסדר כגון לצורך נשואי בניו וכה"ג מותר גם ליטול בשנה זו דהוי כצרכי שנה זו וכ"ז נראה ברור בעזה"י.

ולפ"ז נראה דמ"ש בשו"ע דאם אין לו ר' זו אפי' אלף נותנין לו כאחת יטול היינו שמתור לו ליטול אפי' לשנה הבאה ולשנים שיבואו אבל אם אין לו צורך בזה כלל אסור לו ליטול דצדקה אינה אלא די מחסורו אשר יחסר לו ולא דמי ללשו"פ ומ"ע שזה ממון עניים וכיון שהוא עני יכול ליטלו אף על פי שא"צ לו כלל, ומתנות לאביונים אפשר דדינה כמ"ע כיון שהוא קצוב עליו. ע"כ.

עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תשי"ד שכתב, עוד איכא טעמא אחרינא דלא אמרינן מי שיש לו ר' זו לא יטול מן הצדקה אלא מקופה של צדקה או מהיחידים בתורת צדקה שהרי בעל הבית הנותן לעני זה לא יתן לעני אחר ונמצא גוזל את העניים אבל בנ"ד שהכל יודעים שיש לו יותר ממאתים זו והוא מחזר משום פרנסת אשתו ובניו נותנים לו בתורת מתנה ולא בתורת צדקה ולכן צריך להזהיר את גבאי צדקה שלא יתנו להם מקופה של צדקה שנמצאו גוזלים שאר העניים ואם אין לו מאתים זו ורצו הגבאים ליתן לו אפילו מתנה מרובה מותר ומ"מ צריך לדקדק בדבר שלא ידחקו את שאר העניים אשר בעיר עכ"ד, ע"ש.

לו ר' זו ואפ"ה נתן לו צדקה וכן משמע בטור חו"מ סי' קנ"ז שכ' שאם הם עניים שאין להם לבנות גדר ביניהן יטלו מן הצדקה משמע אפי' יש לו ר' זו רק שאין לו לבנות שהרי בא למצוא תקנה מה יעשו אם אין ידיהן משגת לבנות ע"ש וכ"כ בס' צדקה ומשפט.

ויותר נראה דלא נחלק אדם מעולם שאם יש לו צרכים שצריך אפי' סוס ועבד שיכול ליטול צדקה וצריך ליתן לו אף על גב שיש לו ר' זו דזהו די מחסורו אשר יחסר לו וכל הנידון הוא אם רוצה ליטול למזונותיו לצורך שנה הבאה והיינו במקום שאין קופה מסודרת מע"ש לע"ש רק נותנין לעני כדי צורך מתי שמבקש וע"ז דנו הראשונים אם אפשר ללמוד צדקה מלשו"פ שאם יש לו פרנסה לשנה לא יטול מזונותיו משנה הבאה או לא אבל כל צרכיו של שנה זו פשיטא שיטול ובזה הביא האו"ז ראי' מיר' לפי גירסתו שגם בצדקה יש דין ר' זו שאם יש לו שוב אסור לו לטול ובשנה הבאה יטול ובזה י"ל דגם רבינו מודה בזה אלא דמירי במקום שיש קופה מסודרת למזונות מע"ש לע"ש וכמ"ש רבינו שאין קהל מישאל שאין להן קופה המתחלקת מע"ש לע"ש אבל בזמנינו שאינו כן וכמ"ש הסמ"ק שבזמנינו אין מסודר הקופה בודאי שיכול ליטול עד מזונות של שנה ועל יותר אסר האו"ז והטור אבל כל צרכיו של שנה זו ודאי מותר ובזה א"צ לחלק בין צרכיו שמזדמן לו לבין מזונותיו דכל מה שצורך שנה זו מותר וצורך שנה אחרת אסור ולענין מזונותיו שיעורו בר'

שדה צופים

היו לו מאתים חסר דינר כו'
הרי זה יטול כו'.

ואמרו הרמז בזה מלת צדקה שמספרו כן הוא מאתים חסר א' וק"ל.
(מהרש"א בחידושים על המשנה).

פירש בשנות אליהו שאפילו אלף בני אדם נותנים לו בבת אחת, וכן פירש בתוס' חדשים, והוסיף במלאכת שלמה שכן הוא פשטות הלשון, והחידוש הוא שלא תאמר אי אפשר לצמצם ואם כן כיון שקבל זוז אחד או שנים, הרי נשלמו לו המאתיים קמ"ל שאעפ"כ יטול וכאחת קרינן בהו ויטול כל מה שנותנים לו.

ולכאורה יש לשאול למה באמת יכול ליטול הרי אחד מהם לא קיים המצוה, ועל דרך משל, אלף שנדרו זוז צדקה לעניים, ונתנו בבת אחת, וכיון שאפילו בידי אדם אי אפשר לצמצם, הרי רק אחד מהם קיים את נדרו, וכל השאר על פי האמת לא קיימו, ויש לומר שבמצוות שבין אדם לחבירו אין הולכים אחר האמת, אלא אחר מה שנראה לבני אדם, וכיון שנראה שנתנו כולם בבת אחת, הרי כאילו שקיבלו בבת אחת וכולם קיימו את נדרם. וראה בחשוקי חמד עמ"ס בכורות (יח ע"א) בזה.

בגמרא (ברכות י' ע"ב) איתא, הרוצה ליהנות יהנה כאלישע וכו', והרוצה שלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי, וקשה אם כן כיון שהוא דבר הרשות, דהרוצה לעשות כך עושה, והרוצה לעשות כך עושה, אם כן למה ליה לבעל מסדר הגמרא למכתביה, עוד

קשה דחדא בבא משתמע מאידך, או סיפא מרישא כיון דקאמר הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, ממילא שמעינן דהרוצה שלא ליהנות וכו', או רישא מסיפא.

ופירש הרב הבעש"ט זי"ע דהנה העשיר הנותן צדקה הוא עושה מצוה דנתון תתן לו וגו', פתוח תפתח את ידך לאחריך וגו', אבל העני המקבל את הצדקה, לכאורה אינו עושה שום מצוה, אך אם העני המקבל את הצדקה מקבל בכוונה זו, כלומר כיון שאני צריך לקבל, וכגון שאין מעשה ידיו מספיקים לו, שעל זה אמרו (לקמן פ"ח ה"ח) כל הצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים, ובמשנה היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנים לו כאחת הרי זה יטול, אם כן כשמקבל העני בכוונה זו כיון שאני צריך ליטול הריני מזכה את העשיר העושה עמי צדקה, נמצא גדול המעשה יותר מן העושה (בבא בתרא ט' א), שהרי העני המקבל יכול לקבל ביום אחד צדקה מכמה אנשים, יותר ממה שהנותן יכול ליתן, וזה אמרו רבותינו ז"ל כן בפירוש, על פסוק (רות ב', י"ט) האיש אשר עשיתי עמו היום בועז, אשר עשה עמי לא נאמר אלא עשיתי עמו, דיותר מה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית (רות רבה ה', ט'), והנה העני המקבל צדקה לשם שמים ראוי לו שלא לקבל צדקה אלא מאנשים צדיקים, ושיזכו על ידו, אבל לא מאנשים רשעים, כדמצינו באלישע, דמאנשים צדיקים קיבל צדקה, אבל מנעמן לא רצה ליקח, דאף על פי שנתגייר ונעשה גר תושב (גיטין נ"ז ב) לא רצה לקבל ממנו, דלא היה כדאי שיזכה

❧ שדה צופים ❧

לקט שכחה ופאה, ע"ז הוא הספק במקום שיש לו מקום ללוות אם מיקרי עני או לא, והכריע הגר"א דלא מיקרי עני.

ועיין עוד בחדרי דעה (סימן רנג ס"ד) שהביא את דברי הגר"א לגבי בעה"ב העובר ממקום למקום, והקשה על כך מהמשנה פ"ה מ"ד שבעה"ב העובר ממקום למקום מותר לו לאכול לשו"פ ואינו צריך להחזיר אח"כ, ולא אמרינן שבעצם הוא יכול ללוות מהצדקה, ואז יהיה מחוייב להחזיר אח"כ.

ותירץ שבלקט שכחה ופאה הוי ממון שאין לו תובעין, ולכן אחרי שלקח בהיתר, אינו חייב להחזיר, ולפי זה מחדש, שבימינו כל שנטל מהגבאי [באופן זה שיש לו כסף, רק באותה שעה אין לו], אסור לקבל דרך צדקה, ואם קיבל חייב להחזיר אח"כ, מפני שהוא ממון שיש לו תובעין, שהגבאי הוא התובע, עיי"ש.

שאלה: מעשה בישיבה שהיה קצת רפיון בהגעה בבוקר לתפילת שחרית, הכריז ראש הישיבה שנוסף על המעלה הגדולה שיש בעשרה ראשונים שבאים לבית הכנסת, הם גם יתנו פרס כספי נאה, לכל העשרה הראשונים שיבואו. והנה באחד הימים היו תשעה בחורים בבית הכנסת ופתאום נכנסו שני בחורים בבת אחת, ועתה נסתפקו ההנהלה למי יתנו את הפרס האם יחלקוהו בין שניהם, או שמא יערכו הגרלה ועל פי זה יקבעו מי הגיע ראשון.

תשובה: לכאורה הפרס מגיע רק לאחד מהם, שהרי מבואר בבכורות

על ידי אלישע, וזהו פירוש הגמרא, הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, פירוש, שיתכוון בלקחו הצדקה כדי לזכות את העשיר הנותן לו, ואם כן לא יקבל צדקה אלא מאנשי ישראל הצדיקים, שהם כדאי לזכות על ידו, ולא יאמר כיון שמצוה הוא ליקח צדקה, על דרך זה, אם כן ירדוף אחר זה לקחת דוקא, על כן אמר שאף על פי כן הרשות בידו, והרוצה שלא ליהנות אל יהנה, כשמואל הרמתי דמצינו שלא היה נהנה מהבריות. (כתר שם טוב ח"ב דף כ"ג ע"א).

בספר חידושי הראי"מ על הירושלמי (סוף פאה) הביא שהסתפקו הגאונים ר' ליפא ממיר ור' חיים מוואלאז'ין בשאלה: עני שאין לו מאתיים זוז כדי מחייתו, אך יש לו אפשרות ללוות כסף מאחרים, ואז יהיה לו די מחסורו, האם יכול לאסוף צדקה, או שמא כל זמן שיכול ללוות [ויהיה לו אח"כ מהיכן להחזיר] אין לו לקבל צדקה.

ושאל הגר"ח את הגר"א והשיב לו בפשיטות דכוונת המשנה מי שיש לו מאתיים זוז הכוונה נמי אם יכול להשיג בהלוואה ג"כ מיקרי יש לו, ואסור לו ליטול לקט שכחה. ובחידושי הראי"מ הקשה על כך כמה קושיות, ובסוף דבריו הביא שמרן הגרי"ז אמר שהספק של הגר"ח לא היה לגבי עני רגיל, שהוא ודאי אינו חייב ללוות, ומותר לו ליטול מהצדקה, וכל הספק היה לגבי עשיר שיש לו כסף, וכגון מי שהיה לו בתים שדות וכרמים ואין מוצא למוכרן או בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול

פאה פרק ח

שבו

שדה צופים

לתת את הפרס לשניהם, מאחר ודעת הישיבה היתה לעודד את התלמידים ואם כן יש לעודד את שדניהם וכמו במתן צדקה. ואם אין לישיבה לתת לשניהם כי הם התחייבו רק לעשרה ולא לאחד עשר יחלקו ביניהם. [ויעוין עוד במשנת יוסף (ח"ט סימן כז) מש"כ בזה לענין תשעה שהיו בבית הכנסת ושנים באו ביחד מי משניהם נקרא עשרה ראשונים]. (חשוקי חמד).

היו ממושכנים וכו'.

עיין שו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן רלט) וז"ל: תמן תנינן שלהי מס' פאה מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומבואר הטעם שזה הוא שיעור מזונותיו לשנה ויכול להתפרנס מזה עד שנה הבאה ואז יקח לקט שכחה ופאה של אותה השנה תו גרסי' התם ה' ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו ה"ז יטול ובירושלמי מוכיח מכאן דאפי' בעל חוב שאינו דוחק דהא כתובת אשתו כבע"ח שאינו דוחק הוא דלא נתנה לגבות מחיים ולפ"ז משנתינו היא ע"ד לא זו אף זו דכתובת אשתו הוה רבותא טפי מבע"ח אבל בירושלמי הגי' בהיפוך כתובת אשה תחלה ואינו נכון דא"כ ה"ל זו ואצ"ל זו תו גרסי' התם מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם ה"ז לא יטול ומפרש בירושלמי דטבן חמשין דעבדין ממאתן דלא עבדין ומייתי ליה נמי הר"ש עיין שם.

והנה לכאורה נראה בכוונה רצוי' הכניס רבי הא דממשכנים לכתובת אשתו וכו' בין בבא דמאתים זוז לבבא דחמשים

(דף יח ע"א) שאי אפשר לצמצם גם בידי אדם, ואם כן רק אחד מהם הגיע ראשון, ולכאורה צריך לעשות הגרלה ביניהם, כמו שעשו בבית המקדש כמבואר במשנה ביומא (דף כב ע"א) שבראשונה היו רצים בכבש וכל מי שקדם את חבירו בארבע אמות זכה, ואם היו שניהם שוים היו עושים הגרלה בין כולם, ואם כן גם בעניננו צריך לעשות הגרלה ביניהם.

והנה תנן בפאה (פ"ח מ"ח) מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול. ופירש בשנות אליהו שאפילו אלף בני אדם נותנים לו בבת אחת, וכן פירש בתוס' חדשים, והוסיף במלאכת שלמה שכן הוא פשטות הלשון, והחידוש הוא שלא תאמר אי אפשר לצמצם ואם כן כיון שקבל זוז אחד או שנים, הרי נשלמו לו המאתיים קמ"ל שאעפ"כ יטול וכאחת קרינן בהו ויטול כל מה שנותנים לו.

ולכאורה יש לשאול למה באמת יכול ליטול הרי אחד מהם לא קיים המצוה, ועל דרך משל, אלף שנדרו זוז צדקה לעניים, ונתנו בבת אחת, וכיון שאפילו בידי אדם אי אפשר לצמצם, הרי רק אחד מהם קיים את נדרו, וכל השאר על פי האמת לא קיימו, ויש לומר שבמצוות שבין אדם לחבירו אין הולכים אחר האמת, אלא אחר מה שנראה לבני אדם, וכיון שנראה שנתנו כולם בבת אחת, הרי כאילו שקיבלו בבת אחת וכולם קיימו את נדרם. ולפי זה גם בעניננו אם נראה לאנשים ששניהם נכנסו בבת אחת, כל אחד נחשב כאילו הוא העשירי, ויש

❧ שדה צופים ❧

וה"ל אגר נטר עכ"ל משמע דאין המתנת מעות נדן שוה יותר משליש והכא משמע שמרויח ג' כפלי הקרן ואם נבדה חלוקי' בין ממון אחרים וממון אשתו לממון שלו א"כ ה"נ נימא עכ"פ בהי' ממושכנים לכתובה ולבע"ח לא הזכיר רבי שיעור במשנתינו כלל למי שנושא ונותן וסמך על מתני' דפ' מציאת האשה הנ"ל מכל מקום יחשב עכ"פ לשליש ר"ל אם יש בידו ג' מאות זהו' והוא חייב לכתובת אשתו יחשב לו רק למאה זהו'.

ואולי אפשר עוד לומר דקרובי' דברי אלו להיות כדברי אלו והוא דמדרך בני ישראל להלוות על ריווח בתורת עיסקא תרי תלתי בהפסד ותלתי באגר להנותן ולהמקבל יהיה תרי תלתי באגר ותלתי בהפסד כמבואר זה פ' הרבית והרוצה ללות אלף דינר ומן הסתם מרוויח ג' כפלי הקרן כנ"ל נמצא עולה הריווח ג' אלפי' דינר והי' נותן להמלוה אלף קרן ואלף ריווח דהרי תלתי באגר והכא באשה הואיל ואית לי' לבעל תרתי לריעותא חדא שאם יגרשנה או ימות מחר צריך לשלם מיד משא"כ בע"ח אחר וכמ"ש המרדכי הנ"ל גם בע"ח אחר מקבל הפסד משא"כ האשה ע"כ נגד זה תקנו שני דברים כנגדן להאשה א' שתסגי לה בחצי הריווח היינו ה' מנה מיד ולא אלף אחר שנה ע"ד בוצינא טב מקרא ב' הואיל ואינה מקבלת עלי' הפסד תסגי לה בריווח כנ"ל פ"א דאלו בע"ח אחר הי' צריך לתת כן בכל שנה ושנה מ"מ איננו יוצא מהיקש שיעור חמשים זוז של משנתנו יהיה איך שיהי' הי' נראה מהסברא ומסודור המשנה דפטו' בלא

זוז דבשלמא ברישא מיירי מאדם בטל שאינו עוסק כלום ואוכל ממה שיש לו ואם יש לו אלף זוז לכתובת אשתו או לבע"ח וכי נאמר שיאכלם ויחזי ע"כ אם היה ממושכנים לכתובת אשתו ה"ז יטול משא"כ בסיפא דמיירי דעוסק בפרקמטי' למה לא יחשב לו כתובות אשתו ובע"ח שאינו דוחקו לפרוע בתוך שנתו והלא הוא מרוויח בממון עכ"פ ונהי דבשלו משער'י חמשים זוז ומשמע שדרך להרוויח שלשה כפלי הקרן בכל שנה ויעלה חמשים זוז סך מאתים זוז ויאכל הקרן עם הריווח בשנה זו ואח"כ יטול וזה לא שייך בשל אחרים מ"מ מובן ממילא דישוער בקרוב לזה דהיינו שבעים זוז משל אחרים שבידו יעלה הריווח ג' פעמים שבעים זוז שהם יותר ממאתים זוז מאכולת לביתו והקרן קיים כן הי' נראה לכאורה והך בבא דאין כופין למכור ביתו תני ליה ברישא לרבותא דאפי' להשלים מאתים זוז אין כופין למכור מכ"ש להשלים חמשים להרוויח בהן דאולי לא יצליח במו"מ וזה וזה לא עלתה בידו.

ויש לעיי' דתנן במתני' דפ' מציאת האשה ס"ז ע"א פסקה להכניס לו אלף דינר הוא פוסק כנגדן ט"ז מנה ופירש"י לפי שמשכתך בהן וכ"כ כל המפורשים ופוסקים וכן הוא בירושלמי ומייתי לי' הרי"ף התם שמו דעת האיש שישא ויתן בכספים ויעשם א' ומחצה וכ' שם המרדכי בשם הר"ש בר ברוך מיהו רבית לא הוה כיון שאם היה מגרש מיד הי' צריך להוסיף שלישי אבל כל אדם שמלוה ברבית לא הי' נותן אא"כ ירחיב לו הזמן

שדה צופים

כלום א"א דבנושא ונותן לכל הפחות יחשב לו לשליש.

אמנם ראיתי ברמב"ם פ"ט ממתנו' עניים ה' י"ג כ' מי שיש לו וכו' הי' לו מאתים זוז אף עפ"י שאינו נושא ונותן בהם וכו' בגליון הגה' משנה למלך כאן חסר לשון וצ"ל או שהי' לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם עכ"ל הרי זה לא יטול וכו' הי' לו מאתים חסר דינר וכו' היה בידו מעות והרי הן עליו חוב או שהיה ממושכנים לכתוב' אשתו ה"ז מותר ליקח עכ"ל הנה אם היה חסר בספרי רמב"ם הקודמים בבא דהי' לו חמשים זוז בודאי יצריך להגיה ולהוסיף כי מי יחלוק על משנה מפורשת בלי חולק אבל מדוע שינה הגאון בעל משנה למלך הסדר והכניס הך בבא דחמשים בין הדבקים בעסקו בענין מאתים זוז וגם שיש קפידא בדבר דהשתא הך דהי' ממושכנים לבע"ח ולכתובת אשתו על"י נמי קאי ולפע"ד לא יתכן כמ"ש ע"כ אם לא היו כ' כן בספרי רמב"ם ואנו מגייהם כן מדעתנו אין לנו לשנות מסדר המשנה ויש לנו להגיהו אחר בבא דהי' ממושכני' אמנם אי הי' כ"כ בספרי הרמב"ם צ"ע ואולי עדיין י"ל דמ"מ כיון דבתר הכי חזר וכו' היה לו מאתים חסר דינר וכו' א"כ היה מושכנים קאי אבבא דמאתים דלפניו ולא אחמשים דלפני פניו וראיתי בטי"ד ובש"ע שם רס"י רנ"ג בכל הספרים כ' כלשון הרמב"ם עפ"י הגה' משנה למלך ונראה משם הוציא מ"ל להגיה כן ברמב"ם וק' לשבש כל הספרים וגם קשה מאוד להתפיס הדברים כפשוטן שמי שיש בידו מעות אחרים ואינו דוחקו לפרוע זמן זמנים טובא וכן כתובת אשתו

יטול צדקה והרי עינינו רואות כמה פעמים יש מתעשר ואין כל ור"ל ל"ל מגרמי' כלום והוא נושא ונותן בממון אחרים ומרוויח בהם ומתפרנס כעשיר הנאמר שיטול לקט שכחה וכדומה.

והנה בסמ"ק סס"י רמ"ז כ' וז"ל וכן דין מי שיש לו מאתים זוז אינו נוהג בינינו ומביאו ב"י ור"ל דבימיהם הי' להם לקט שכחה ופאה הי' מתפרנס' משנה לשנה הי' זה השיעור לשנה עד בוא תבואתה של שנה אחרת אבל עתה מה גבול תתן לו וצ"ל הא דלא כ' דין של חמשים זוז הוא נמי מהאי טעמא דזה הוא השיעור לשנה ואין זה נוהג עתה אלא הכל לפי הזמן שיהי' לו קרן כדי שיכול להתפרנס מן הריווח ומשו"ה השמיטו בסמ"ק ואי ס"ד דהך דינא דכתובות אשתו ובע"ח שייך במי שמתפרנס מהריווח לא ה"ל לסמ"ק לשתוק מיני' ולהודיענו מה דינו בכל זה אני נבוך ואין בידי דבר ברור בזה וצריך תלמוד.

ומה הוא ממושכן לבע"ח וכתובת אשתו כ' הב"ח דהיינו שהבעל ייחד לאשתו כלים ותכשיטים ושמום כן וכך וכו' שוויים בכתובה והעתיקו הש"כ ומשמע שהסכים עמו וקרוב ולזה בט"ז שם ונ"ל שהוציא כן מלשון ממושכנים משמע שהם ממושכן ממש וצ"ל דהני כלים ותכשיטים מיירי היתרים מכדי צרכו או מחרישתא דכספא וכה"ג דאל"ה הרי בל"ז אינו מחויי' למכור כליו ותכשיטיו אע"כ כנ"ל וצ"ל בבע"ח נמי כה"ג שייחד לו כלים בחובו הנה מלשון הרמב"ם הנ"ל לא משמע כן דדקדק וכו' היה בידו מעות והרי הן עליו חוב או שהיה ממושכני'

❧ שדה צופים ❧

ס"ד כהב"ח והש"ך הנ"ל הא אותן כלים אינו יכול למוכרם כמבואר ר"פ אלמנה לכה"ג ברי"ף ורא"ש שם וא"כ מה תועלת לו באותן הכלים לפרנסתו עד שהוצרך הירושלמי לומר לא סוף דבר בבע"ח דוחק וכו' אע"כ אין מקום לדברים אלו כלל ודוחק לומר דסד"א שימכרו כליו וישתמש בכללי המיוחדים לבע"ח שאינו דוחק ולשון היה ממושכנין הוא כמו משועבדים ור"ל לאפוקי אי היה לו קרקע אחרת במקום אחר או נכסים במדינת הים לכתובת אשתו דאית לית לי' מאתים זוז בפנינו יכול ליטול כעשיר העובר ממקום למקום דעני היה באותה שעה או ספינתו בים ובא לו ברבאות כהיא דעירוכין י"ח ע"א דבכה"ג אם אין מאתים זוז בפנינו יכול הוא ליטול וקמ"ל אם יש לו ר' זוז אלא שיש עליו כתובת אשה ובע"ח לא יטול דהני ר' זוז אינם ממושכנים לבע"ח ולכתובת אשה כיון שיש לו נכסים במקום אחר אבל זולת זה לא כך נלענ"ד.

ואפשר גם הב"ח והש"ך מודה דבמשנה דקאי אזמן לקט שכחה ופאה ואמי שאינו נושא ונותן בודאי לא יועיל לו כתובו' אשתו ומעות בע"ח שלו אך עתה דאין לנו דין ר' זוז רק דין חמשים זוז ר"ל לפי המקום והזמן דנושא ונותן בהם ובזה כ' דגם חובו וכתובות אשתו שהוא נושא ונותן בהם מתחשב אם לא שייחד לה כלים בכתובתה ולבע"ח בחובו ואם שקרובים הדברים להתקבל אבל לא משמע כן מלשונם ועוד דאכתובה לחוד קאי ובזה"ז דאין מגרשי' בע"כ גרע טפי טובא מבעל חוב שאינו דוחק גם זה נכון. ע"כ. ועיי"ש עוד באורך.

לכתובת אשתו ואין דרך לייחד מעות מזומנים לבע"ח ומכ"ש לכתובת אשתו וזה פשוט וכן מוכח להדי' ממרדכי פ"ק דב"ב דף רמ"ג פסקא המתחלת וששאלתם על ראשי הקהל שבאו לשנות ולהטיל מס על שוה ליטרא קרקע כמו על שוה ליטרא מעות וכו' כ' זז"ל ועוד יש להביא רא' ברורה דתנן במס' פאה מי שיש לו ר' זוז לא יטול לקט וכו' ומשמע אעפ"י שיש לו קרקעות שוים ר' זוז מדקתני סיפא היה משועבדים לכתובת אשתו או לבע"ח ולשון שיעבוד שייך בקרקעו' עכ"ל לעניינינו הרי לפניך דגרס ה' משועבדים ולא היה ממושכני' וסתם שיעבוד לא משמע בשיעבוד אפותיקי ועוד הא ראיות המרדכי שם כך היא הולכת דמפאה מוכח דטאבין חמשין דעבדין ממאתי' דלא עבדין וסתם קרקע לא עבדי' ועיקור המס הוא על המו"מ ע"כ אין ראוי להטיל על הקרקע כ"א על המעות ושלא תאמ' דלמא היינו מעות טבא חמשין ממאה מעות אבל קרקע חשיב טפי אף על גב דלא עבדי לכן מייתי רא' דרישא ע"כ בקרקע נמי מיירי מדקתני היה משועבדים וכו' ואפ"ה אם היה לו חמשים דעבדי' עדיפא מיני' זאת היא כוונת המרדכי ואי ס"ד כהב"ח דלמא לעולם קרקע עדיפא והכא בקרקע המיוחדת לכתובתה שאין לו רשות למוכרה ולא שווי' ליה לכלום אע"כ שלא פי' במשנתנו כפי מה שחשבו הב"ח והש"ך.

ובר מן דין צלע"ג על הגאונים הללו אי כדבריהם א"כ מאי האי דקאמר בירושלמי דאפי' בע"ח שאינו דוחק דומיא דכתובת שאינו דוחקת לפרוע אי

פאה פרק ח

שלא

רע"ב

משנת אליעזר

(ט) מי שיש לו חמשים זוז וכו'.
 (ט) מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם,
 והוא נושא ונותן בהם, הרי זה לא יטול ממתנות עניים,
 דכין דמתעסק בהם, יכול לחיות מהרוח כמו ממאיתם שאינו עוסק בהם, וכל מי שאינו

שדה צופים

משנה ט

אינו מת מן הזקנה.

וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל וכו'.

לעיל תנא אינו נפטר מן העולם משום דלעיל דאין צריך ליטול ונוטל וזה לפי שחושש שלא יהיה לו פרנסה כל ימי חייו לכך אומר במדת עונש שאינו נפטר מן העולם כי שנים רבות לא יחיה וגם כי ימות אינו נפטר וכו'. והכא דצריך ליטול ואינו נוטל ובטחונו בקונו לכך אומר במדת שכרו שיזקין ושאינו מת מן הזקנה וכו'. ויש ספרים גורסין בתרווייהו אינו מת מן הזקנה. וכן העתיק הרמב"ם בסוף הלכות מתנות עניים. (תוי"ט).

כתבו הר"ש והרע"ב דהיינו בשאפשר לו להסתפק בדוחק קצת ע"י מלאכה אבל באי אפשר לו להסתפק ואינו נוטל אמרינן בירושלמי דהרי זה שופך דמים.

ועי"ל דהכא מיירי ביש לו בית למכור או כלי תשיש ומקרי צריך ליטול כיון דאין מחייבין אותו למכור כדתני לעיל אם הוא מוכר ביתו וכלי תשמישו ואינו נוטל אינו מת וכו' עד שיפרנס אחרים ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וגו' דלעיל מיניה כתיב ארוך הגבר אשר יבטח באדם וגו' ומן ה' יסור לבו והיינו מי שא"צ לו ליטול והוא נוטל משל אדם ובהפך קאמר במי שצריך ליטול ואינו נוטל אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' ומה כתיב ביה והיה כעץ שתול על (פלגי) מים שיהיו מזונותיו בריוח ועל יובל ישלח וגו' היינו שמפרנס גם אחרים על שם שלח לחמך על פני המים ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו וגו' היינו שימות מתוך הזקנה. (מהרש"א בחידושים על המשנה).

כתב הרמב"ם (פ"י מהלכות מתנ"ע הי"ט), כל מי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל ארוך הגבר אשר יבטח באדם, וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם כן נוטל כגון זקן או חולה או בעל יסורין ומגיס דעתו ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא חטאות ואשמות, וכל מי שצריך ליטול וציער ודחק את השעה וחיה חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו ועל כל כיוצא בזה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה'.

פאה פרק ח

שלו

משנת אליעזר

רע"ב

ידיו כדי שלא יתפרנס מאחרים, אבל אם אין מעשה ידיו מספיקים

אִינוּ מֵת מִן הַזְקָנָה, עַד שִׁיִּפְרֹנֶם אַחֲרֵים מִשְׁלוֹ, וְעָלְיוֹ הַכְּתוּב אֲמַר (ירמ')

אֲשֶׁר יִבְטַח בְּד' וְהָיָה ד' מִבְּטָחוֹ" וְדוֹקָא כְּשִׁמוּצָא כְּדֵי חֵיתוּ, דְּאִם אֵין לוֹ כְּדֵי חֵיתוּ,

שדה צופים

דקאמר אינו נפטר עכ"פ מזה העולם וכו' אבל גבי מי שצריך ליטול ואינו נוטל באמת הוא נוטל שכרו בזקנותו ומפרנס אחרים משלו ובכה"ג נפרעין ממנו לאחר מותו. ע"כ.

וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכו'.

פירוש אמת כתבנו בפ"ק דב"ב דבדברי התוס' מוכח דבדין מרומה אין לדיין לדון לפי שנראה אמת אלא שיחתוך את האמת לפי אמתית הענין ע"ש באורך וע"ז קאמר הכא דמי שדן דין אמת לאמתו הוא נעשה שותף להקב"ה כדקאמרין התם והוא בכלל ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו והפך שאין דן דין אמת לאמתו הוא הנוטל שכר לדון יותר מכדי בטלה דהוה בכלל מקבל שחד והוי בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו'. (מהרש"א בחידושים על המשנה).

בגמרא בבלי שבת (דף י') איתא, כל דיין שדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וז"ל הב"י בריש טור חושן משפט. כתבו התוס' לאפוקי דין מרומה, ע"כ. ונראה דבתיבת אמת הוי סגי ומאי לאמתו. וי"ל

ולפיכך בא ההוספה שהמיתה תהיה מן הזקנה ול"מ כשצריך ליטול ואינו נוטל אלא אפילו כשאינו צריך ליטול ונוטל די לו העונש שיצטרך לבריות מדה כנגד מדה אבל אין לפתוח פה לשטן ולומר אינו מת עד שיצטרך לבריות כמ"ש בכתובות ח ע"ב.

עיין בבלי כתובות (סח ע"א) המקבל צדקה ואין צריך וכו'. וכתב ההפלא"ה שם: י"ל דיש לדקדק דהכא נקט אינו נפטר מן העולם כדאיתא נמי בסוף פאה במי שא"צ ליטול ונוטל, וגבי מי שצריך ליטול ואינו נוטל תנן התם אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, וכן בדיין שלוקח שוחד תנן התם אינו מת מן הזקנה עד שעניני כהות, ובילקוט תנא אינו נפטר מן העולם עד שירה צדק בהוראתו ועיין לקמן ר"פ שני דייני מ"ש שם פירושו. ויש לפרש דאינו מת מן הזקנה עד שעניני כהות כדכתיב כי השוחד יעור אבל אין לו תיקון על העבירה עד שמתגלגל בעולם ויתקן לדון בצדק הוראתו, והיינו דקאמר אינו נפטר מן העולם הזה עד שירה צדק. וכן י"ל הכא דאם לפעמים מת בעושר הוא צריך להתגלגל בעולם ואז יצטרך לבריות לכך לא נצטרך לבריות כעת בעולם. והיינו

וְאֵינוּ נוֹטֵל הָיוּ כְּשׁוֹפֵךְ דָּמִים, וְכֵן דִּין שְׁדָן דִּין אַמְתָּ לְאַמְתּוֹ וּבִזְטַח בְּד' אָפְלוּ שֵׁשׁ לוֹ בְּעָלֵי דִינִים קָשִׁים, גַּם עָלָיו נֶאֱמַר הַכְּתוּב בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִכְטֵחַ בְּד' וּגְוַמְרֵי, וְכֵן מִי שְׂאִינוּ לֹא חָגַר בְּרַגְלוֹ אַחַת וְלֹא סוּמְאָ, וְלֹא פִסַּח בְּשֵׁתֵי רַגְלָיו, וְעוֹשֶׂה עֲצָמוֹ כְּאַחַד מֵהֶם, אֵינוּ מֵת מִן הַזְקָנָה עַד שִׁיְהִיָּה כְּאַחַד מֵהֶם, שְׁנַאֲמַר וְדַרְשׁ רַעָה תְּבוֹאֲנוּ, מֵהֶם, מִבְּעָלֵי הַמוּמִין, וְשׁ גּוֹרְסִין שְׁנַאֲמַר (משלי יא כו) וְדַרְשׁ רַעָה תְּבוֹאֲנוּ וְכִינֵן שְׁעוֹשֶׂה

שדה צופים

יעור דמייתי לה בסיפא דמתני' מפרש רש"י בפ' משפטים לענין לשפוט אמת. ולפי זה וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין דתנן היינו אפי' לזכות הזכאי. ושפיר קרי ליה נטייה כיון שאינו פוסק מצד דרך האמת אלא מצד השוחד. [ועוד מצאתי להתוס' פ' קמא דבבא בתרא דף ח שכתבו אמת לאפוקי דין מרומה שאין מחתכין אותו וכו' לאמתו שלא יטו את הדין].

הגרי"א זילבר ז"ל בספר בירור הלכה (ח"ז חו"מ סי' רמט) כותב: הנה הרמב"ם בהלכות זכיה ומתנה (פי"ב הי"ז) כתב וז"ל: "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה" לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה' לא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה עכ"ל, הרי דהרמב"ם סובר דזה הנהגת צדיקים גמורים ואנשי מעשה, ואין בזה הנהגה מצד הדין. והמ"מ כתב שם דהטעם הוא, שראוי לכל משכיל להסתפק במה שהיה הכרחי לו ולא יבקש מותרות, ומביא את דברי המשנה

דאע"פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו, עכ"ל.

ובספר גור אריה (פרשת יתרו) כתב: ולי היה נראה שכך פירושו לאפוקי דין שודא דדייני שהדבר הזה אינו תולה באמת רק באומד ובמחשבה ואין זה לאמתו. וכן אם דן דין של שיקול הדעת כגון דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי וסוגיא דעלמא כחד אזלא והדיין פסק כך אין זה שפסק דין לאמתו דהא לא ידע שהאמת הוא כך רק סוגיא דעלמא כך הוא ולא נקרא דין שדן דין אמת לאמתו שזה לא הוי רק כאשר פסק דין אמת ברור. ופי' זה אמת ברור עכ"ל.

וכתב התוס' יו"ט, וז"ל: ושני הפירושים אינו עולים ומתיישבים אלא לגמ' דשבת אבל למשנתנו דמייתי לה מקרא דוהיה ה' מבטחו לא שייכי. לכך נ"ל דמשנתנו לאמתו ולא לשוחדו קאמרה והיינו והיה ה' מבטחו אינו מצפה לתשלום גמול. וכן קרא דכי השוחד

פאה פרק ח

שלה

רע"ב

משנת אליעזר

זה שופך דמים ואסור לרחם עליו, על נפשיה לא חייס כל שכן על אמריס:

וְנֹאמַר צְדָק צְדָק תְּרַדְּף. וְכֹל דִּין שְׁלֹקְתָּ שְׁחַד וּמִטָּה אֵת הַדִּין, אֵינוֹ מֵת מִן הַזְקָנָה עַד שְׁעִינְיוֹ בְּהוֹת, שְׁנֹאמַר וְשְׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשְׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים וְגוֹ':

וְכֹל דִּין שְׁלֹקְתָּ שְׁחַד וּמִטָּה אֵת הַדִּין, אֵינוֹ מֵת מִן הַזְקָנָה עַד שְׁעִינְיוֹ בְּהוֹת, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שְׁעוֹשֶׂה עֲצָמוֹ עוֹר, שְׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֵת הָאֲמֵת, שְׁיִרְאֶה חוֹב לְזוֹה שְׁנָתָן לוֹ כֶּסֶף הַשְׁחַד, שְׁנֹאמַר (שמות כ"ג ח) וְשְׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשְׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים וְגוֹ' וְלִכֵּן יִזְהַר הָאָדָם שְׁלֹא לִקַּח שְׁחַד:

שדה צופים

וכדתנן שלהי מס' פאה מי שא"צ ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיהי נצרך לבריות שנא' ודורש רעה תבואנו. והכי תניא בכתובות דף ס"ח המסמא את עינו והמצבה את כריסו כו' אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך. וכך הגיע להקובלים על צמאון בחנם שהגיעו לידי כך אלא לדורות אין העונש בא מיד אלא בימי זקנה. משא"כ במדבר במקום גלוי שכונה הגיע הדין מיד. וכדבר ה' במן שיהי דבר יום ביומו. וכמש"כ שם. ע"כ.

בספר אורח לחיים (פרשת ראה) כתב לפרש הפסוק והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו (דברים טו, ח). להבין מה שאמר אשר יחסר לו, הול"ל חסר לו.

וכותב שם: ונראה דהנה שמעתי קושיא למה אין כופין את העני שאינו רוצה לקבל צדקה, הלא כופין על מדת סדום, כשזה נהנה וזה לא חסר, ואמרו רז"ל (ויקרא רבה לד, ח) יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם

בפאה שכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, עכת"ד המ"מ, מדבריו ג"כ מוכח, שזה הנהגה לצדיקים גמורים ואין בזה סרך איסור.

אבל הטור והשו"ע בחו"מ סימן רמ"ט סעיף ה' כתבו וז"ל "מידת חסידות" שלא לקבל מתנה, אלא לבטוח בה' שיתן לו די מחסורו שנאמר ושונא מתנות יחיה עכ"ל. הרי דהטוש"ע סברי דזה הנהגה לכל אדם, ולא רק לצדיקים הגמורים אלא שזה דרך חסידות. וכן פסק בקיצור שו"ע סימן כ"ט סעיף כ"א שהוא ממידת חסידות. ובשו"ת דברי ריבות סימן קצ"ו בסוף התשובה כתב וז"ל כתב הרמב"ם אנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם, וכן מעשים בכל יום "שהאנשים החשובים" אינם מקבלים מתנה מכל אדם, עכ"ל. וע"ש שהאריך בענין ובגדר זה.

עיין העמק דבר (שמות יז, ג) על הפסוק ויצמא שם העם למים. וז"ל: הגיע עונש המנסים שהשיגם צמאון באמת

❧ שדה צופים ❧

דהא אינו צריך ליטול ונוטל, והרגיל בדבר זה ליטול מן הבריות, לא יחת ולא יפחד מאימת דין הלזה, כי אם יצטרך לבריות יפשוט ידיו ויטול לאשר כי כבר הורגל בזה, והוא דקדוק עצום לדעת. (ג), וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, הנה תיבת משלו הוא מיותר, והיה די באמרו עד שיפרנס ובודאי משלו קאמר. (ד), ועליו הכתוב אומר, הוה ליה למימר שנאמר דהוא לשון קצר, ולשון זה משמע שיש איזה קושיא בפסוק הנ"ל, עד שמשום זה לא יתפרש רק עליו ועל כיוצא בו, ויש להבין מה זה ולמה זה. (ה), וכל דיין שדן דין אמת לאמיתו, אין לו חיבור וקישור לכאן כלל, והמפרשים נדחקו מאד בזה, ועיין בהר"ם וברע"ב ובחדושי זקני מהרש"א באגדות. ואכתי קשה דתיבת לאמיתו אין לו שייכות כלל לכאן, דכיון שדן דין אמת ואינו נוטל, הרי הוא בוטח בהשי"ת אף אם אינו לאמיתת הענין, עיין בחדושי זקני מהרש"א בחדושי אגדות כאן ובחידושי אגדות שלו בפרק קמא דב"ב (דף ח' ע"ב), שהוכיח במישור דלאמיתו, היינו כפירוש התוספת (ד"ה) ולא כפירוש הבית יוסף מאמרם ז"ל בסנהדרין (דף ז' ע"א) כל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו, גורם לשכינה שתסלק מישראל, שנאמר (תהלים יב ו) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה', והבן. (וא"ו), וכל מי שאינו לא חגר וכו' אינו מת מן הזקנה וכו', עיין במפרשים ובתוספות יום טוב, וקשה למה אמר כאן אינו מת מן הזקנה, לפי דברי המפרשים דבהשכר שייך לומר אינו מת מן הזקנה, דר"ל שיוקין, ובהעונש לא שייך לשון זה

בעל הבית, וא"כ הבעל הבית נהנה מאד, והעני גם כן אינו חסר, ולמה אין כופין את העני שאינו רוצה לקבל. ונראה דלא קשה, דאמרו רז"ל בפ"ח דפיאה משנה ט', מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. וא"כ הוה חסרון לעני שנוטל, שאם לא יטול בעת הצורך יהיה עשיר לבסוף ויפרנס את האחרים.

וזה שאמר והעבט תעביטנו, שיתן לו דרך הלוואה כשאינו רוצה לקבל, כפירוש רש"י, וקשה למה אין כופין אותו שיקבל ע"כ מחמת זה נהנה זה אינו חסר כנ"ל, לזה אמר אשר יחסר לו, ר"ל שיחסור לעני לבסוף לשון עתיד, שיחסרו לו בסוף אם יכוף אותו לקבל, וא"כ אין כופין, דהוה חסרון לעני כנ"ל, וע"כ צריך ליתן לו דרך הלוואה. ע"כ.

עיין ישמח משה (פרשת משפטים) שהאריך לבאר המשנה כאן, ומתחילה האריך בקושיות, וז"ל: ויש לתמוה טובא במשנה זו. (א), אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות, למה אמר בכאן אינו נפטר מן העולם, ולהלן אינו מת מן הזקנה, והמפרשים נדחקו בזה. (ב), מה זה העונש, בשלמא למאן דמסוה הבושה על פניו לפשוט ידיו וליטול מן הבריות, כאמרם ז"ל כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום (ברכות דף ו"ו [ע"ב]), אם כן כדי לו בזיון וקצף על אשר הוכרח לבא לידי כך, ויחרד וירתע ויתחלחל מאימת פסק דין ומשפט חרוץ הלזה כי כלה ונחרצה עליו. אבל זה אינו בוש בדבר ונקלה היא לו לבזות את עצמו ליטול,

❧ שדה צופים ❧

הרמב"ן בשער הגמול וכן הגאון מהר"י ביערות דבש, כי בעולם הזה אין עונש רק התעוררות, והנה נמשיל משל בגנב אחד שהוליקהו לתליה, ואמר אחד שרצונו היה לידע מה בדעתו, ושמע זה הגנב וכו' לגמור המשל. והכי נמי אין העשיר יודע ומבין דחקות העני, ואינו מבין כמה חטא בזה שנוטל מן הצדקה ומגרע לעני זה. והנה אם יש באפשרות לתקן איזה חטא, אז בעל החסד ממציא לו שיבא לידי תיקון שיוכל לתקן אם ירצה לתקן בבחירתו, ומידי דמחוסר תיקון, מכל מקום מגלגל שיכיר בחטאו שמא יתחרט וגם כן טוב לו.

והנה זה הגוזל לעני, תיקונו לפרנס לעניים והבן זה, וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל וגוזל לעניים בזה, והוא אינו מבין מהות החטא כלל, כי חושב כי מכל עני אני נוטל מעט מעט, ואצלי הוא סך מסויים, לזה מסבב בעל החסד שיצטרך לבריות, ואז יודע לדווחקן של עניים ויכיר בחטא הקדום, ואולי יתן לב לשוב וטוב לו, ותשובתו היא שעכשיו צריך ליטול ולא יטול גם כן מדה כנגד מדה ומחזיר גזלו לעניים בזה. ונמצא הוא עושה משפט, והקב"ה מחשבו לתשובה ברוב רחמיו ומקבל שכר על זה. ונמצא נצמח לו טובה מרשעתו הקדום, כי הזדון נעשה לו זכות. והיינו וכל מי שצריך ליטול וכו' והיינו וא"ו העיטוף, ולכך אמר עד שיפרנס אחרים משלו, כי מקודם גם כן פרנס אחרים רק שלא משלו והבן זה, ונמצא עושה משפט וצדקה. ולכך ברישא לא אמר מן הזקנה, כי אינו ממתיך ית' לעת זקנתו כדי שיוכל לתקן כמות הזמן

דלא יזקין, וכאן עונש הוא. (זי"ן), וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין, למה אמר ומטה את הדין, הא אפילו בלא הטיית המשפט נמי. (חי"ת), איזה חיבור יש לו לכאן. (טי"ת), למה אמר כאן אינו מת מן הזקנה. (יו"ד), שנאמר וגו', והנה הגרסא שלפנינו במשניות של תוספת יו"ט היא שנאמר ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים, והוא הקרא הנאמר בפרשת משפטים והגרסא בהמשניות שנדפסו עם (הרא"ש והרא"ם) [הר"ש והר"מ] הוא שנאמר ושחד לא תקח כי השחד יעור עיני חכמים, והוא הקרא הנ"ל דפרשת שופטים, ואם כן טעות נפל בדפוס וראוי לומר ולא תקח שחד, וזה פשוט. ועתה נרדפה לדעת איזה מהן יכשר, ולהגרסא האחרונה שהבאתי יש לדקדק למה שביק התנא קרא דפרשת משפטים שהוא קודם, ונקט קרא דפרשת שופטים שהוא האחרון, ועיין בזרע יצחק על אותה המשנה והמדרש שהביא עד שירה צדיק בהוראתו, ומה שפירש על הפסוק (תהלים פב ב-ה) עד מתי תשפטו עול וגו', (תהלים פב ה) לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ותורף דבריו דעיניו כהות קאי על הנשמה, וז"ש לא ידעו ולא יבינו הפירוש של בחשכה יתהלכו, ור"ל הפירוש של כי השחד יעור עיני חכמים, דהם סוברים דקאי אגוף, ובאמת קאי על הנשמה, עד כאן דבריו.

וכדי ליישב כל זה, האריך לבאר סוגיא אחת בכתובות (דף ק"ה ע"א) קרנא הוי שקיל וכו', עיין שם באריכות.

ובסו"ד כתב: ונחזור ליישב המשנה בסוף פאה, ונקדים דכתב

שדה צופים

אסור לו שלא יטול, כיון שאי אפשר לאלו (להפרנס) [להתפרנס] זולת זה, דהא זה היא חשיבותן לענין הצדקה, ואם כן אסור לו שלא ירצה ליטול, כמו שכתבו הר"ש והרע"ב בשם הירושלמי, והבן זה כי נכון מאד. ולזה שאומר זה שעושה עצמו עור נעשה עור, מסמיך זה שדומה לו שדיין שלוקח ועושה עצמו בזדון עיורין השכל, נעשה אחר כך באמת עיור השכל, לכך אמר וכל דיין שנוטל שחד ומטה את הדין, דעיורין השכל אינו רק בכהאי גוונא, ועיניו כהות היינו עיני השכל כמ"ש בזרע יצחק, ולכן מייתי הקרא יעור עיני חכמים, ומתורץ הכל על נכון בס"ד. ע"כ.

כל מי שאינו לא חגר כו' ועשה עצמו כו'.

נראה דמיירי גם בצריך ליטול והיו נותנין לו אלא שעושה עצמו חגר שפירושו בלשון תרגום לאו דוקא פסח אלא כל בעל מום כמו שפירש הערוך בערך חגר כבד פה וגו' ת"י חגר פומאי וכן ערל שפתים ת"י חגר ממלל עכ"ל שעל כן הוא עושה עצמו בעל מום ופרט סומא ופסח שהן מומין גדולים כאלו א"א לו לרדוף אחר הצדקה שהוא סומא או פסח ועושה כן כדי שיהו הבריות מרחמין עליו ביותר ויתנו לו יותר מכדי צרכו עכשיו וע"כ אמר שעונושו כן שיהיה כאחד מהם שאז יתנו לו יותר מכדי צרכו עכשיו.

ומייתי מקרא שנא' צדק צדק תרדוף וגו' נראה דה"פ צדק כשאתה צריך ליטול צדקה טול אותה בצדק וביושר דהיינו שאם אתה בריא ולא סומא

שגולן יחזיר להן, ואחר כך יזכה עוד למעלת העושר ולהיות צדקתו עומדת לעד. אבל בזה נאמר מן הזקנה, כי אף אם יתארך זמן הגזל וזמן העוני, מכל מקום אינו מת מן הזקנה וכו', והיינו באם משים אל לבו ועושה התשובה דלזה יש בחירה, והבן כי נכון הוא מאד.

ועליו הכתוב אומר וכו', על פי מ"ש במגילת איכה (ג לה) להטות משפט גבר, כי גבר היא מדריגה פחותה, ברוך הגבר היינו שפל ורשע שחזר למוטב ומשום זה הוא ברוך, ומפרש האיך נצמח ברכה על ידי זה, לזה אמר אשר אחר כך יבטח על ידי זה שיענש ויכיר בחטאו ויבטח בהשי"ת, ויהיה השכר והיה ה' מבטחו (ירמיה י"ז יז ז'), והבן כי הוא נפלא בס"ד. ומיושב הכפל, וגם מה שאמר גבר לשון גנאי, ויבטח לשון עתיד.

ועל זה אמר וכן דיין שדן דין אמת לאמיתו גם כן עושה משפט וצדקה, כאמרם סנהדרין (דף וא"ו ו) ע"ב) ויהי דוד עושה משפט וצדקה (שמואל ב' ח טו), משפט לזה וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו, ואם כן הוא דוקא באמת לאמיתו, והבן כי נכון הוא.

וגמר אומר וכל מי שאינו לא חגר וכו', נקדים הירושלמי שהביאו הר"ש והרע"ב עיין שם, ולפרש אינו מת מן הזקנה, דאף שיתארך, מכל מקום אינו מת עד שיהיה כאחד מהם ויכיר בחסרונום ובדוחקו, ויכיר בחטאו שגולן ואולי יתחרט וטוב לו, אבל בזה יוכל להיות שימתינו לו עד הזקנה, דהא לא יוכל לתקן רק שיתחרט, דהא תיקונו הוא שלא יטול אף שיצטרך, וכשבא לידי מדה זו אז

פאה פרק ח

שלט

שדה צופים

את לבו להפך בזכות הנותן ודומיא דיסלף דברי צדיקים מ"מ משמע ליה נמי סימוי ועורון ממש דאינו מת מהזקנה עד שענינו כהות והיינו מדכתיב בהאי לישנא יעור עיני חכמים וגו' והכי אמרי' בהדיא פרק שני דייני גזירות כמה סמיות עיניהם של מקבלי שוחד שנוטלין שוה פרוטה ומסמין עיניהם כו' שנאמר יעור פקחים דיוצא לשנים שמסמא עיני השכל שלהם מבלי הבין ומסמא עיניו ממש ודו"ק. (מהרש"א בחידושים על המשנה).

וכל מי שאינו לא חיגר וכו'.

פירוש שעושה כן ברמאות כדי שיתנו לו צדקה מרובה כמ"ש בתוס' חדשים, אבל אם הצדקה שמקבל אינה מספיק לכדי חייו נראה שמותר באם הוא זקן או חולה שקשה לו לפרנס את עצמו שהרי הוא קרוב לפקו"נ. ועיין בב"ק פ"ח ה"ד וכתובות פ"ה ה"ה שמצווין ישראל לפרנס עבדים קיטעין אבל לא שלימים עיין שם. נראה לפי"ז שעבד מותר לו לעשות עצמו חיגר וסומא כדי לפרנס עצמו שבאופן אחר לא יתנו לו צדקה והוא שאינו יכול לפרנס עצמו באופן אחר.

ויש להסתפק במי שענינו כהות וע"י משקפים ידועים אינו מגשש באפילה, אולם בזמן שהוא מקבל צדקה אינו משתמש בהן ואז הוא באמת כעור המגשש באפילה וכיוב"ז בחגר אם נאמר שאחרי שהרי הוא כמי שאינו סומא וחיגר ועושה עצמו כאחד מהן ועונשו שאינו מת וכו' או שמא שאני כאן שבאמת ענינו כהות בשעת קבלת צדקה עד שהוא

ולא פסח ותוכל למצוא צדקה כדי צורך ברדיפה אחריה תרדוף ולא תעשה עצמך סומא או פסח כאילו לא תוכל לרדוף אחר הצדקה כדי שירחמו עליך ביותר ליתן לך יותר מכדי צרכך שלא בצדק ובייחוד.

ואמר למען תחיה שלא תבקש ליטול צדקה רק למען תחיה דהיינו כדי חיותך וצרכך ולא ביותר מכדי חיותך וצרכך ומדמי ליה נמי כל דין שלוקח שוחד ומטה כו' דמותר לדיין ליטול שכר בטלה אבל ביותר מכדי צורך בטלה אפילו לדון דין אמת וצדק אסור דהוה בכלל מקבל שוחד כדאמרי' פרק שני דייני גזירות ואמר שגם זה אינו מת מן הזקנה כו' בהני תרתי בבי בעושה עצמו סומא כדי לקבל צדקה יותר מכדי צרכו ובנוטל שכר לדון יותר מכדי צרכו קאמר שעונשן שוה דהיינו שאינו מת מן הזקנה גם שיזכה לזקנה אינו מת עד שיבא לידי כך שיהיה סומא ובעל מום אבל לעיל באינו צריך ליטול כלל לא קאמר האי לישנא דאינו מת מן הזקנה כו' אלא אינו נפטר מן העולם כו' שזה שאינו צריך כלל ונוטל ודאי דעונש שלו מרובה ולא בא לידי זקנה כלל עד שיצטרך לבריות והוסיף על הלוקח שוחד ומטה את הדין דהיינו כמ"ש דאף בנוטל שוחד ושכר יותר מכדי בטלה כדי לשפוט צדק כי השוחד יעור משקבל שוחד א"א שלא יטה כו' כפירש"י בחומש ע"ש ומשום איקרובי דעתא כדאמרי' פרק שני דייני גזירות ופשטיה דקרא ודאי לענין סימוי עיני השכל הוא גם שנטלו לשפוט צדק השוחד מסמא עיני השכל ודעתו ומטה

❧ שדה צופים ❧

כדברי אדונם, לא הפילו דבר מאשר צווה אותם. ויהי בבקר ויתעורר השיכור, ולא הספיק להסתכל סביבו היכן הוא נמצא - כבר עמדו אצלו המשרתים ושאלוהו ויאמרו לו, "כבוד הכומר, נבקש סליחתך ומחילתך, אמור לנו בבקשה מה תרצה לאכול לארוחת הבקר? ביצים, ריבה, או דג מעושן וטוב". וכו'. והאיש משתאה ומשתומם, ויאמר אל עצמו, מה קורה כאן! הלא זוכר אני, כי עני ואביון אנכי, ואיש בזוי ומבוזה אני, ודירתי דירת מרתף בזויה. ועכשיו, אני רואה את עצמי בחדר מלכות, משרתים סביבותי, רחוף ומגולח למשעי אנכי, ומשרתי אומרים לי כל רגע, "אדוני הכומר", וגם רואה אני הנה לפני מטתי, בגדים חדשים שלובשים הגלחים-כומרים.

אז באמת - אומר השיכור לעצמו - אין זה, כי אם כל זה שאני זוכר שהייתי עני, בזוי, משוקץ וכו' - כל זה היה חלום בלהות. ובאמת, המציאות היא, שאני כומר כאחד הכמרים הגדולים, ועכשיו נמצא אני בביתי - בית המלכות, עם משרתים סביבותי, ואני צריך לקום מהר ממטתי וללבוש את בגדי הכמרים, וללכת לבית תיפלתם. כאשר קם והתלבש ללכת, הציק לו מצפוני, ויאמר אל לבו, מי יודע אם מה שאני חושב כעת זה נכון, אולי האמת היא להיפוך, אני באמת עני ואביון ובזוי עם ומשוקץ וכו', זו היא האמת, ומה שאני רואה עכשיו את עצמי בבגדי כמרים, בבית מלכות ומשרתים מסביבותי - זה חלום בלהות, ולא מה שחשבת מקודם. ויחשוב השיכור-גלח הרבה זמן, ויאמר לעצמו, אעשה מבחן אם אני

כעור מגשש באפילה אלא היות ואינו משתמש בהאמצעי שהוא משתמש בעת שאינו מקבל צדקה אינו בכלל זה. (ע"ת על ירושלמי).

הקשה הרה"ק רבי שמחה בונים זצ"ל מפרשיסחא, אלא מעתה, מי שאינו רבי, [ומתחזה] ועושה עצמו כרבי, לא ימות עד שנעשה רבי? האם זה מן היושר שיהיה כן.

ואמר על זה משל נפלא, פעם אחת, נסע בדרך איש אחד עשיר ואדון נכבד, במרכבת משנה הדורה. והנה הוא רואה, שבאמצע הדרך שוכב לו אחד, שיכור כלוט ולא יודע מהנעשה עמו. ויצוה האדון למשרתיו, להרים את השיכור הזה, ולהניחו במרכבתו. ויהי כאשר הגיע לביתו, צוה למשרתיו לקחת את האיש השיכור הזה, לרחצו, לגלחו ולספרו, ולהלבישו כתונת חדשה, ולהשכיבו במיטה נקיה בחדר יפה, ולשים לידו בגדי כומרים. משרתיו עושי דברו, עשו כל מה שצוה עליהם אדונם, וירחצוהו ויסכוהו ויגלחוהו, ויניחו את בגדי הכומרים ליד מטתו. והשיכור הזה לא ידע מה נעשה עמו, כי היין היה בראשו וחושיו היו עדיין מעורפלים, וכך נפל על המטה ומיד נרדם. והאדון צוה למשרתיו, שיעמדו אצלו על המשמר, ומיד כאשר יקץ משנתו ומיינו, ידברו אליו בלשון כבוד ויקר, כדרך שמדברים עם כומרים גדולים וחשובים, וישאלו אותו, אדוני הכומר, מה חפצך היום לאכול, ומה בקשתך - ותעש. והזהיר אותם האדון, שכל מה שיבקש - יתנו לו. והמשרתים עשו

שדה צופים

על הקושיה במשנה היא, כמו מי שאינו חיגר ועושה עצמו חיגר - מקבל עונשו שנעשה חיגר. כמו כן כאן, בתחלה עושה עצמו 'רבי', ונעשה כופר בענין הזה, כי חושב שכולם 'עושים עצמם', עד שנעשה כופר ממש, ויש לו רח"ל עונש גדול בעוה"ב. (נפלאות חדשות, ליקוטים דף מ"ט).

פעם אחת קבלו על איש אחד לפני הגאון הקדוש בעל חידושי הרי"ם, איך שכל עבודתו בעבודת ה', הוא רק כדי להתנאות בפני בני אדם, ואין בו שום כוונה אמיתית לשם שמים, רק הכל לשם כבוד.

והשיב, מה איכפת לכם הלא חז"ל אמרו דכל המסמא את עינו והמצבה את בטנו וכו' אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך, כן אני אומר, כל העושה עצמו לתלמיד חכם, וכל העושה עצמו לערליכער יוד ועובד השם, אינו נפטר מן העולם עד שיהא באמת תלמיד חכם ועובד השם, ודפח"ח.

שאלה: מעשה בראובן שרצה להשיג זכאות ל'חניית נכה' בסמוך לביתו ובסמוך למקום עבודתו, משום שמצוקת החניות בשני המקומות היתה קשה ביותר, ולבסוף לאחר תחבולות ורמאויות, הצליח להשיג מסמכי נכות כוזבים, וקיבל מקום חנייה מרווח צמוד לבית, ומקום מיוחד נוסף סמוך למקום העבודה. [ציבור השכנים לא התלונן, משום שככל הנראה תלו הדבר בסוג של נכות שאינה ניכרת]. חלפו ששה חודשים,

באמת כומר, או זה חלום. ויצו למשרתיו להביא לו מיד כל מיני ספרי תיפלה, למען יראה וילמד בהם. אם יבין מה שכתוב בהם - סימן שהוא כומר, וכל מה שזוכר מקודם - זה חלום. ואם יראה שלא מבין מה שכתוב בספרים - סימן שהוא איננו כומר, ומה שזוכר שהיה עני ואביון - זה נכון, וכל מה שמתרחש כעת - זה חלום בלהות. ויביאו המשרתים לפניו כל מיני ספרי תיפלה, ויביט השיכור בהם, ולא מצא ידיו ורגליו, כי לא הבין מאומה מה שכתוב שם.

וכבר חשב לעצמו שהוא עכשיו חולם. אבל, לאחר שראה שכל הזמן קוראים לו משרתיו "אדוני הכומר", למרות שאינו מבין כלום במה שכתוב - חזר והתישב בדעתו ואמר לעצמו, שבאמת, הרי אני כומר. והראיה - כולם קוראים לי "אדוני הכומר", ובודאי לא יכול להיות שכולם טועים בי. אלא נשאלת השאלה, מדוע אני לא מבין שום דבר בספרים, באותיות הקטנות?? אין מזה שום ראייה, כי כל הכומרים כולם - גם הם לא מבינים כלום מה שכתוב בספרים.

והנמשל הוא, מי שידע בעצמו שאינו רבי, ואנשים קוראים לו 'רבי' גם כן, והוא בעצמו מסופק אם הוא רבי או לא. בתחילה, בוחן ולומד ברזין דאורייתא, ורואה שאין יכול ללמוד בהם, ואף על פי כן, קוראין לו 'רבי'. מיישב את עצמו, שבאמת הוא 'רבי', ומה שאינו יכול ללמוד ברזין דאורייתא - נעשה כופר, ואומר - ששום צדיק אינו יכול ואינו יודע כלל. עכ"ק. נראה לי כוונתו, שהתירוץ

❧ שדה צופים ❧

ובנוגע לעצם השאלה לגבי דרכי התשובה, נראה שהצעת האיש להשיב את מתחם החנייה שגזל, אינה השבה מעולה, משום שעל כל פנים מצויים מקומות חנייה לרבים [ורק שאן לו עצמו יותר היה נוח לחנות], ופינוי המקום, לא יתרום כל כך לציבור.

אלא נראה, שיש לשום את עלות השכרת מקום החנייה [ואולי מדובר בשווי של 200 שקלים לחודש], ועם הסכום יש לעשות 'צרכי רבים', כגון תרומה לבית חולים או לאגודות חסד התומכות בחולים וכדומה. (חשוקי חמד).

שמעתי מעטרת ראשי מורי הרב זלה"ה, שהיה מפרש משם החכם השלם החסיד זקן ונשוא פנים כמה"ר רפאל טריויס הסופר זלה"ה, במאי דתנן סוף פאה, כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו הכתוב אומר, ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, וכתב רבינו שמשון, דבירושלמי אמרו, ר' חייא בשם ר', כיני מתניתא, כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו, על נפשו לא חס כ"ש אל אחרים, ויש לפרש, דהיא, כשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומסגף עצמו בחיים רעים, ומתניתין, במספיק, שדוחק עצמו במלאכה כבדה ובוטח בה, וע"ז נאמר, והיה ה' מבטחו, עכ"ל. וז"ש, אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו, תרתי, של המשנה ושל הירושלמי, ומהשתי דרכיו ילמד דרך שוה, שכשאנו אומרים יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, שאינו

והתקיים בראובן מאמר המשנה בפאה פ"ח מ"ט כל מי שאינו לא חגור, ולא סומא, ולא פיסח, ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם, שנאמר ודורש רעה תבואנו [יעויין בתוס' יום טוב], וראובן הפך באופן פתאומי לנכה אמיתי, ועכשיו הוא באמת זכאי לחניית נכים. ועתה ראובן רוצה לחזור בתשובה, ושואל האם ראוי שישב לציבור את מקום החנייה למשך ששה חודשים [על ידי הסרת השלט וטשטוש פסי החנייה], ויהיה בזה אולי תיקון למעשיו? ובאם לא, מהם דרכי התשובה על כך שגזל מהציבור את מקום החניה לששה חדשים?

תשובה: ראשית כל יש לדון אם באדם התקיים מאמר המשנה או לא, שהרי מצינו בתפארת ישראל, שביאר שהמשנה עוסקת בעני העושה עצמו בעל מום כדי שירחמו עליו, ואפילו הכי נענש בעונש כה חמור, משום שממעט בכבוד שמים, כאילו ברא השי"ת בעל מום נוסף בעולם, והרי ידוע, שהרואה בריות יפות צריך ליתן שבח לשמו יתברך, ואילו אדם זה התנהג בכפיות טובה.

ובנידון דידן, האיש שהעמיד במרמה חניית נכה, לא עשה עצמו כבעל מום לעיני כל, ואין כאן המעטה בולטת בכבוד שמים, ולאור דברי התפארת ישראל, יתכן ודברי המשנה לא אמורים לגביו, ואולי יש לתלות ענשו בביטול תורה או בשאר חטאים חמורים. אולם למעשה שמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שמעשה זה הוא דוגמא מוחשית של המשנה בפאה.

פאה פרק ח

שמג

שדה צופים

עוד כתב: ותמוה למה לא נקט חגר ופסח יחדו והפסיק ביניהן עם סומא, וי"ל דאסמך חגר לסומא לאשמעינן סומא דומיא דחגר, דהיינו אף שעושה א"ע סומא רק בעין א' אפ"ה נענש. ע"כ.

וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו וכו'.

במכילתא (פ' משפטים) כי השוחד יעוור

עיני פקחים מכאן אמרו כל הנוטל ממון ומטה את הדין אינו יוצא מן העולם עד שיחסר מאור עיניו, ר"נ אומר עד שיהא בן אחד משלשה דברים הללו או טירוף הדעת בתורה שיטהר את הטמא ויטמא את הטהור או שיצטרך לבריות או שיחסר מאור עיניו. ומבואר שזוהי משנת ר"נ דמבאר הפירוש יעוור עיני חכמים או עיני החושים או עיני השכליות או שיצטרך לבריות. ופירש המלבי"ם זצ"ל שכן כל המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו עיין שם.

ומבואר במשנה שאין פירוש יעוור שיהיה עוור ממש אלא דר"ל שיהא עיניו כהות וכ"ה משמעות המכילתא עד שיחסר מאור עיניו. ע"ת.

לשון הספרי ריש שופטים כי השוחד

יעור עיני חכמים אינו יוצא ידי עולמו אלא בסמיות עינים, ויסלף דברי צדיקים אינו יוצא ידי עולמו עד שאינו יודע מה מדבר. הנה נוסף לו לפי הספרי עונש שני שכלפי שהיה דיין חכם אינו יוצא ידי עולמו עד שאינו יודע מה מדבר.

נהנה מן הצדקה, היינו דוקא כשאשתך כגפן פוריה וכו', ובניך כשתילי זתים סביב לשלחנך, שמספקין עצמם במה שמרויח ואינם חיים רעים, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', דהיינו, שעליו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח וכו', עכ"ד. (דברים אחרים דרוש כז - לשבת תשובה).

ולא פיסח.

עיין הון עשיר, שכתב דאצטריך לאשמועינן דאעפ"י שהוא חיגר דכבד עליו המלאכה, אם עושה עצמו פיסח שאינו ראוי למלאכה כלל, כדי שירחמו עליו יותר, אינו מת מן הזקנה וכו'.

ומטעם זה לא סמכו לחיגר אלא הזכירו אף אחר הסומא, דהוי לא זו אף זו, והא דלא הקדים הסומא לכלם, הוא מפני שרצה לסמכו לפיסח לאשמועינן דמה פיסח משתי רגליו אף סומא משתי עיניו, אבל העושה עצמו סומא באחד מעיניו, אינו בכלל העונש הזה מפני שאין הבריות מרחמין עליו ליתן לו צדקה על זה כלל והמרחם עליו על זה בטלה דעתו אצל כל אדם.

עיין תפארת ישראל שכתב דמי שעושה עצמו פיסח בב' רגליו, כדי שירחמו עליו, אפילו הוא עני, מ"מ נענש מדממעט בכבוד שמים כאילו ברא בעל מום יותר בעולם, והרי הרוואה בריות יפות צריך ליתן שבח לשמו יתברך וזה כפוי טובה.

❧ שדה צופים ❧

כדי להבחין באותיות הקטנות של כתב ידו.

ואעתיק כאן את הדברי החיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת גדולים אות מ), וז"ל: מה' מאיר גאביזון אחד מרבני מצרים הקדמונים וכו', ושקיל וטרי עם רבני דורו ומכללם הרב החסיד מה' חיים כפוסי בעל הנס זלה"ה, שהיה דיין ונסתמא והיו מרננים עליו שח"ו לקח שוחד ואמר בתוך קהל ועדה כי שמע דבת רבים יחדו ירננ"ו שלקח שחד ואם האמת אתם כן יהיה תמיד הענן יכסנו ואם הוא נזהר מאד בזה יאיר עיניו כבראשונה ונתקבלה תפלתו בהלו נרו. ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור והיה חותם מאומד, וכמעט אין האותיות נכרות כמי שלא ראה. וראיתי חתימתו אח"כ ה' נסי חיים כפוסי כתובה מאושרה. ועד היום כל הנשבע לשקר על קברו נענש. תנצב"ה זכותו יגן עלינו. עכ"ד הנפלאים.

עיין דבר נפלא בדברי יואל (פ' שופטים) מ"ש לפרש שלא יזכה לראות את האמת בתורה, עיי"ש לשון קדשו. וע"ע להגה"ק ממונקאטש זי"ע בדברי תורה (מהדורא תשיתאה, אות ק).

יש לציין כאן הנס הידוע שנעשה להרב רבי חיים כפוסי ז"ל מן הרבנים דיינים של מצרים, שבסוף ימיו חלה בעיניו וכמעט שלא ראה. והמון עם העלילו עליו כי לקח שוחד בתקופת כהונתו כדיין, ולכן התעוור בהתאם להפסוק "כי השוחד יעוור עיני חכמים", והרב הנ"ל חשש לחילול ה' על כן הזמין את כל הקהילה לבית הכנסת "אל מצריין - אל אוסתאז" והכריז לפני כל הקהל כי שמע את הרכילות, אולם מעולם לא לקחתי שוחד. פתח את ארון הקודש ואמר - הקב"ה מעיד עלי שלא לקחתי אפילו פרוטה אחת כשוחד, על כן אם לקחתי שוחד הנני מבקש למות מיד, אולם אם לא לקחתי שוחד, יחזיר לי ה' את מאור עיני עכשיו. מיד חזר מאור עיני וראה יותר טוב מראייתו טרם חלה. **ומיום** ההוא החלו לכנותו "רבי חיים בעל הנס", וכדי להדגיש את הנס העצום חתם על מסמכים שונים - ה' נסי חיים כפוסי.

והחיד"א בספר שם הגדולים העיד כי ראה את חתימתו טרם חלה שהיתה כמו של כל אדם, לאחר שחלה בעיניו חתימתו הייתה על דף שלם, ולאחר שהבריא היה צריך זכוכית מגדלת

סליק מסכת פאה